

વિષય	પ્રશ્નક
જૈનસૂત્રનું જ્ઞાન વ્યાકરણાદિકથી ચતુર્થ નથી ગુરુગમ્યથી થાય છે, એમ ગંભીરવિજયજી તથા દિ- ગંબર શાસ્ત્ર જણાવે છે ...	૯-૧૨
વ્યાકરણ લાણવા વિના શુદ્ધ ઉપદેશ હજી શકવાનો શ્રી સૂય- ગાંગજી સૂત્રનો દાખલો ...	૧૩
સંસ્કૃત જણવા વિષે આપેલા સૂત્રના દાખલાનો શાસ્ત્રયુક્ત ઉત્તર ...	૧૪-૧૮
સંસ્કૃતાર્થિકથી સમ્યક્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ચતુર્થ નથી ભાષા જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનનો મુકાબલો ...	૧૯
પૂર્વાચાર્યો વ્યાકરણના જણેલા હતા કે નહિ તેની અમલોત્તી ભાષા શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણની જરૂર નથી ...	૨૦-૨૨ ૨૩
શ્રી પત્રવજીજીમાં કહેલા ચાર પ્રકારની ભાષાનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ ...	૨૪-૨૭
દ્રવ્ય ભાવ પંડિતનું સ્વરૂપ ...	૨૮-૪૧
સમશ્રુત અને મિથ્યાશ્રુત વિષે સમજાવતી ...	૪૨-૪૩
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ તથા શ્રી પત્ર- વજીજી સૂત્રમાં જણાવેલ ભાષાનું સ્વરૂપ ...	૪૪-૫૧
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણાદિ સૂત્રમાં હસ પ્રકારે કહેલાં સત્યનું સ્વરૂપ	૫૨-૬૨
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં કહેલી બાર પ્રકારની ભાષા તેનું સ્વરૂપ...	૬૩
સૂત્રની ભાષા વિષે...	૬૪-૬૫
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં કહેલા સેવક પ્રકારનાં રચનનું સ્વરૂપ	૬૬-૮૫

વિષય	પ્રશ્નક
ભાષાની જનિતિનું સ્વરૂપ ...	૮૬-૯૪
ભાષાના પૂર્જલનું કણ્ઠપૂટમાં પાડવાપણું કેવી રીતે થાય છે તે સંબંધે ખુલાસાવાર સમજાવતી	૯૫-૧૦૪
શ્રોતોદ્વિષનો વિષય કેટલો ? તે વિશે	૧૦૫
પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તિ ભાષા વિષે	૧૦૬
ભાષાની ઉત્પત્તિ વિષે ...	૧૦૭
સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવ્યા બાદ પરસમયનું જ્ઞાન મેળવવા વિષે તથા બીજી પ્રશ્ન ..	૧૦૮

ભાગ ૪ થી.

પૃષ્ઠ ૧૮૧ થી ૧૮૦ સુધી.

શ્રીઆચાર્યગાદિ સૂત્રની કઇ ભાષા સમજવી ? ...	૧-૨
સૂત્રની ભાષાને સંસ્કૃતમાં બના- વવાના અભિપ્રાયની સિદ્ધસેન દિગકરનો દાખલો ...	૩
સૂત્રની ભાષા કઇ સમજવી ?	૪-૫
સૂત્રની ભાષાના અપમાન વિષે	૬-૭
સૂત્રની ભાષાનો નિર્ણય સૂત્રથી થાય તે વિષે ...	૮-૯
પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષાની ઉત્પત્તિ વિષે હંટર સાહેબ આદિ ત્રણે દાખલા સાથે આત્મારા- મજનો અભિપ્રાય અને અર્થ	
માગધી ભાષાનો નિર્ણય ...	૧૦-૧૩
પહેલા તીર્થ કરથી છેડા તીર્થ કર સુધીના સૂત્રોની રચના સરખી અને અર્થ માગધી ભાષામાં આત્મારામજી	
અભિપ્રાય ...	૧૪-૧૫
સૂત્રને પ્રાકૃત ભાષામાં માનવાથી યથા દોષ ...	૧૬-૧૭

વિષય	પ્રશ્નાંક
નૈનસૂત્રનું જ્ઞાન વ્યાકરણાદિકથી ચતુર્થ નથી ગુરુગ્રન્થથી થાય છે, એમ ગંભીરવિજયજી તથા દિ- ગંબર શાસ્ત્ર જણાવે છે ...	૯-૧૨
વ્યાકરણ ભાષા વિના શુદ્ધ ઉપદેશ દ્રઢ રાકવાનો શ્રી સૂય- ગર્ગજી સૂત્રનો દાખલો ...	૧૩
સંસ્કૃત ભાષા વિશે આપેલા સૂત્રના દાખલાનો શાસ્ત્રયુક્ત ઉત્તર ...	૧૪-૧૮
સંસ્કૃતાદિકથી સમ્પદ્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ચતુર્થ નથી ભાષા જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનનો મુકાબલો ...	૧૯
પૂર્વાચાર્યો વ્યાકરણના ભણેલા હતા કે નહિ તેની મમલુતી ભાષા શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણની જરૂર નથી ...	૨૦-૨૨ ૨૩
શ્રી પત્રવજીજીમાં કહેલા ચાર પ્રકારની ભાષાનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ ...	૨૪-૨૭
દ્રવ્ય ભાવ પંડિતનું સ્વરૂપ ...	૨૮-૪૧
સમશ્રુત અને મિથ્યાશ્રુત વિશે સમજાવતી ...	૪૨-૪૩
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ તથા શ્રી પત્ર- વજીજી સૂત્રમાં જણાવેલ ભાષાનું સ્વરૂપ ...	૪૪-૫૧
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણાદિ સૂત્રમાં દસ પ્રકારે કહેલાં સત્યનું સ્વરૂપ	૫૨-૬૨
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં કહેલી ચાર પ્રકારની ભાષા તેનું સ્વરૂપ...	૬૩
સૂત્રની ભાષા વિશે...	૬૪-૬૫
શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં કહેલા સોળ પ્રકારનાં વચનનું સ્વરૂપ	૬૬-૮૫

વિષય	પ્રશ્નાંક
ભાષાની જ્ઞાતિનું સ્વરૂપ ...	૮૬-૮૪
ભાષાના પુર્ણત્વનું કથુંપૂટમાં પાડવાપણું કેવી રીતે થાય છે તે સંબંધે ખુલાસાવાર સમજાવતી	૮૫-૧૦૪
શ્રોતે દિયેલો વિષય કટલો ? તે વિશે	૧૦૫
પર્વાસિ અપર્વાસિ ભાષા વિશે	૧૦૬
ભાષાની ઉત્પત્તિ વિશે ...	૧૦૭
સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવ્યા બાદ પરસમયનું જ્ઞાન મેળવવા વિશે તથા બીજા પ્રશ્ન ..	૧૦૮

ભાગ ૪ થો.

૫૪ ૧૦૧ થી ૧૮૦ સુધી.

શ્રીઆચાર્યગાદિ સૂત્રની કઇ ભાષા સમજવી ? ...	૧-૨
સૂત્રની ભાષાને સંસ્કૃતમાં બના- વવાના અભિપ્રાયની સિદ્ધસેન દિગ્ગજરનો દાખલો ...	૩
સૂત્રની ભાષા કઇ સમજવી ?	૪-૫
સૂત્રની ભાષાના અપમાન વિશે	૬-૭
સૂત્રની ભાષાનો નિર્ણય સૂત્રથી થાય તે વિશે ...	૮-૯
પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ભાષાની ઉત્પત્તિ વિશે હંટર સાહેબ વ્યાદિ ત્રણે દાખલા સાથે આત્મારા- મજનો અભિપ્રાય અને અર્થ માગધી ભાષાનો નિર્ણય ...	૧૦-૧૩
પહેલા તીર્થ કરથી છેડેલા તીર્થ કર સુધીના સૂત્રોની રચના સરખી અને અર્થ માગધી ભાષામાં આત્મારામજી અભિપ્રાય ...	૧૪-૧૫
સૂત્રને પ્રાકૃત ભાષામાં માનવાથી યના દોષ ...	૧૬-૧૭

વિષય	પ્રશ્નક
મરેક બોધ અને શુદ્ધ બેઠી ક્યારે હોય? તેની સમજુતી	૧૨-૧૩
સાધુના ૭ પ્રકારની ક્રમની સ્થિતિનો અધિકાર ...	૧૪-૨૦
પાંચમા આરામાં કેટલા ક્રમ હોય? તે વિષે ...	૨૧
એકલવિહારી વિષે...	૨૨-૨૩
પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની સમજુતી ...	૨૪-૨૭
જનકલિપ કયા કયા તીર્થ કરના વારે હોય? અને કોણુ યજ્ઞ શકે?	૨૮
પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની સ્થિતિ અને આંતર? તે વિષે ...	૨૯-૩૦
જનકલિપની ગતી વિષે ...	૩૧-૩૨
જનકલિપ અને પડિમાધારી	-
સાધુમાં શો તફાવત? ...	૩૩-૩૪
ખંધકલ્પે બાર પડિમા આદરી એકલા વિચાર્યાં નથી? તે વિષે	૩૫
કેટલા ગુણુનો ધણી એકલો વિચરી શકે? તે વિષે ...	૩૬-૩૭
આ કાગમાં, આસેને શાઓકત શુભવાગા એકલવિહારી હોય શકે કે કેમ? તે વિષે ...	૩૮-૪૧
પાંચમા આરામાં જિન કલિપનો વિષેદ... ...	૪૨
એકલવિહારી જિનકલિપ અથવા પડિમાધારીજ હોય કે બીજા પણ હોય ખરા? ...	૪૩
પાંચમકાગમાં આઠ અવશુભ વાગા એક વિહારી વિષે ...	૪૪-૪૮
શી ઉત્તરાધ્યયનજના ૩૨ મા અધ્યયનની ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી આરામાં કેટલા એકલ- વિહારીનો ખુલસો તે વિષે ...	૪૯-૫૪

વિષય	પ્રશ્નક
સુશિષ્યને શુરક્રમવાસ વસવાધો થતા ગુણુ? તે વિષે ...	૫૫
સ્વચંદાચારી એકલવિહારીનાં મુખમાંથી નીકળતાં વાક્ય...	૫૬-૫૮
પાંચ સુમતિ તથા સુમિમાં ઉ- ત્સર્ગને અપવાદ વિષે ...	૬૦
બહુસૂત્રી બનવાવાગાએ દુર્યુષો- ને તજ સદ્યુષોને ગૃકથ કરવા વિષે શી ઉત્તરાધ્યયનના ૧૧ મા અધ્યયનનું સ્વરૂપ ...	૬૧-૬૫
સંપૂર્ણ સૂત્રનું ગાન ચવાનો કાળ તે વિષે ...	૬૬
જનકલિપ તથા પડિમાધારી પણુ ગુરૂની આગાએ એકલા વિચરી શકે? તે વિષે ...	૬૭
ભિક્ષુની પડિમા અંગીકાર કર- નાર બાવીસ બેલ સહિત વિચરે	૬૮
ભિક્ષુની બાર પડિમાના કાળ વિષે	૬૯
સાધુને એકલા ફરવાની સૂત્રથી મનાઇ ...	૭૦
આ જમાનામાં એકલવિહારી ચવાના ૭ કારણો ...	૭૧
પડિમાધારી સાધુને કેટલી ભાષા બોલવી કલ્પે? ...	૭૨
પડિમાધારી સાધુ જ્યાં જાય ત્યાં કેટલું રહે? ...	૭૩
પડિમાધારી સાધુ ઉપદેશ દર્શ શકે કે કેમ? ...	૭૪
શ્રાવકને પડિમામાં ઉપદેશ દેવાય કે નહિ? ...	૭૫
પડિમાધારી શ્રાવકને ગમે ગમ વિચરવાનું કયાં કથું છે? ...	૭૬

વિષય	પ્રશ્નાંક
શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં બંધકને અધિકાર કહેલા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના પર્થવ સંબંધી ભવ્ય અભવ્યને લાગુ થતા પર્થવાની મુદ્દોક્ત સમજુતી ..	૩૦-૪૧
સર્વ જીવ સત્તાએ સરખા છે, અને સિદ્ધ સંમાન છે, અને અનંત શક્તિ છે, તો અભરીને કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન હોય કે નહિ?	૪૨-૪૯
અભરીને કેવળજ્ઞાનાવર્ણિય કેવળ દર્શનાવર્ણિયના બંધ સંબંધી	૫૦-૫૧
શ્રી દાણાપંગજીમાં કહેલા એજે આવા સંબંધી	૫૨
જીવ સંબંધી એકાંત અને અનેકાંતનું સ્વરૂપ	૫૩
આઈ આત્માનું સ્વરૂપ	૫૪-૫૮
આત્મા સો પરમાત્મામાં અભરી લાગુ થાય કે કેમ? તે સમર્થ ત્રણ આત્માનું સ્વરૂપ	૫૯-૬૫
આત્મા તેજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન તેજ આત્મા તે વિષે	૬૬-૬૭
જીવ દ્રવ્યના દ્રવ્ય ગુણને પર્થાય અને લક્ષણનું સ્વરૂપ ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધનાં જીવની સમજુતી સહિત	૬૮-૧૦૮

ભાગ સાતમે.

૧૪ ૨૬૨ થી ૩૩૭ સુધી.

ઉપરોક્ત લક્ષણ સંબંધી	૧-૩
અભરીને મોક્ષ સંબંધીની વંશ વિષે	૪
અભરીના ભરી અને ભરીના અભરી થાય કે નહિ તે વિષે	૫

વિષય	પ્રશ્નાંક
અભરીને જ્ઞાનાવર્ણિય કેમના આવરણ સંબંધીની સમજુતી	૬-૧૨
જ્ઞાન અજ્ઞાન અને કેમનું સ્વરૂપ	૧૧-૧૭
અભરીનો આત્મા કેવળ સ્વરૂપી ને સિદ્ધ સમાન માનવા વિષે	૧૮
ભરી અને અભરીના જ્ઞાન અને અજ્ઞાન વિષે વધારે ખુલાસો?	૧૯-૨૪
ભવ્ય અને અભવ્યને ગુણદાણા કેટલા? તે વિષે	૨૫
ભવ્ય અને અભવ્યમાં ચરમ અચરમ વિષે	૨૬-૨૭
ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધના જીવની અનંત શક્તિ વિષે	૨૮-૨૯
સર્વ જીવના સમયે શુદ્ધાત્મામાં અભરી જીવ ગણાય કે કેમ?	૩૦
સર્વ ભવ્ય જીવની મોક્ષ ગતિ નહિ તે વિષે સમજુતી	૩૧
જૈન અને અન્યની વાક્યો અને માન્યતામાં તફાવત તે વિષે	૩૨
ભવ્યજીવ અને અભવ્યજીવમાં તફાવત માટે પત્થરની ખાણ અને સ્ત્રી પુરુષનું દ્રષ્ટાંત	૩૩-૩૪
મોક્ષની ધરણ ભવ્ય જીવને થાય તેમ અભવ્ય જીવને થાય કે નહિ? તેમ હું ભરી છું કે અભરી? અત્રા વિચાર થાય કે નહિ?	૩૫-૩૮
ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધના જીવ કોષ અપેક્ષાએ સરખા હોય કે કેમ? તે વિષે	૪૧-૪૨
શુન ધર્મની પેઠે ચરિત્ર ધર્મની સાંગ કળા વિષે	૪૩-૪૫
ભવ્ય અને અભવ્યમાં ચારિત્રની સાંગ કળા વિષે	૪૬-૫૦

વિષય	પ્રશ્નક્ર
દિગંબર મતના અભિપ્રાય પ્રમાણે	
પંચમ આરાનું સ્વરૂપ ...	૧૩-૧૪
ભવ્ય જીવને મોક્ષની પ્રાપ્તિ નહિ	
થવાનું કારણ મિથ્યાત્વ છે	
તે વિષે ...	૧૫
સમગ્ર દેશીન કરેછ પાવ—	
સમક્રિત દ્રષ્ટિ પાપ કરે નહિ	
એમ શ્રી આચારાંગજી સૂત્રનું	
વાક્ય છે તે વિષે શું સમજવું?	૧૬-૧૯
શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં દ્રવ્યદિ-	
શીને ભાવદિશીનું સ્વરૂપ ...	૨૦
આકૃષ્ટીને જાણી પ્રેક્ષીને પાપ	
કરે તે કેવી રીતે છુટે તે વિષે.	૨૧
શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં કહેલા	
છ બોલમાં સદાય જીવતી ઉ-	
ત્પત્તિ કહી છે? તે વિષે ...	૨૨
સાધુને નિર્દોષ ઉપાશ્રય મળવો	
સુલભ કે દુર્લભ? તે વિષે	૨૩
ધર્મ સંબંધે કપટ સહિત	
કરણી કરવાથી શું ફળ?	
તે વિષે ...	૨૪
નારડીમાં લોહી, પર ને અગ્નિ	
હોય કે કેમ? ...	૨૫
ધર્મથી તથા મોક્ષાર્થે વનરપતિ	
તથા અગ્નિના આરંભથી માઠાં	
ફળ વિષે ...	૨૬
ગૃહસ્થાવાસમાં કેવળની ઉત્પત્તિ	
વિષે ...	૨૭
આત્મા કમનો કર્તા નથી આ-	
ત્મા સત્ત મોક્ષ સ્વરૂપી છે એમ	
માની આરંભમાં પ્રવર્તે તે	
મોક્ષથી વિમુખ કદાચે તે વિષે	૨૮
જન અપનાર યશનું નામ	
એળવે તેનું શું ફળ? તે વિષે	૨૯

વિષય	પ્રશ્નક્ર
સંયમ તંપતે વિષે મહ કરે	
તેનું શું ફળ? ...	૩૦
સાધુ ગર્વ સહિત શ્રાધાનોકામી	
તેને શું ફળ? ...	૩૧
પોતે ગુણી અને પ્રજાવંત છતાં	
બીજાને પ્રાપ્તિ તેનું શું ફળ?	
તે વિષે ...	૩૨
ત્રણસે ને ત્રેણ મતનું સ્વરૂપ?	૩૩
પાંચ સમવાયંગ એટલે કાળવાદિ	
આદિ પાંચવાદીનું સ્વરૂપ	
તે વિષે ...	૩૪-૩૬
જીનેને કર્મવાદિ મનાય કે કેમ	
તે વિષે ..	૪૦
ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ?	૪૧
અક્રિયાવાદીના ૮૪ મતનું સ્વરૂપ?	૪૨
અસ્તાનવાદીના ૭૭ મતનું સ્વરૂપ?	૪૩
વિનયવાદીના ૪૨ મતનું સ્વરૂપ?	૪૪
આર દિશામાં બે દિશા પવિત્ર	
અને બે દિશા અપવિત્ર કહી	
તેનું શું કારણ? ..	૪૫
સાધુને સામાયક કહી તે વિષે	૪૬
કેળાને બે પ્રકારની આરાધના	
કહી તે વિષે ...	૪૭
વૈક્રિય સમૃદ્ધિવાત વિષે ...	૪૮
દેવતાને પરિચારણા વિષે ...	૪૯
લોકાંનિક દેવને મનુષ્ય લોકમાં	
આવવાનાં કારણ... ..	૫૦
પોશાચાગાને શ્રી હર્ષાંગજી સૂત્રમાં	
સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉપજતું	
કશું છે તે કેમ? ...	૫૧
શિષ્યને દિશા આપવાના ત્રણ	
કર્ય વિષે ...	૫૨-૫૫
મોક્ષમાના શિષ્યને શોભનતા	
વિષે ..	૫૬

વિષય	પ્રશ્નાંક
નિહારની ગતિ નવગ્રીયવેયગ	
સુધીની કહી છે તે જમાણા છો	
દેવલોકે કિલિવધી મયો તે વિશે	૧૭
નારદ પુત્ર અને નિર્ધરી પુત્રમાં	
ગોટું કાણુ તે વિશે ...	૧૮
પૃથ્વીકાયનું ઔદારિક શરીર	
પ્રયોગપદ્ધિ કાળથી કેટલો કાળ	
હુવે ? તે વિશે ...	૧૯
ખુલાકબરનો અર્થ ? તે વિશે	૨૦
જ્ઞાપ્યને કેવળ સંયમાદિ ૪	
આર બોલ કલા તે વિશે...	૨૧
સન્નીકાય કયાં વરસે છે ? તે વિશે	૨૨-૨૪
પૃથક્ કયાં સુધી કહિયે ? તે વિશે	૨૫
નારકી તથા દેવતામાંથી અવધી	
લાકને નીકળે તે તિથિ કરજ ?	
કે અનેરા નીકળે તે વિશે...	૨૬
જીવ ઉપજ્યા જતા કેટલા સમાની	
વિગ્રહ ગતિ કરે ? તે વિશે ...	૨૭-૨૮
ગોશાળાએ પોતાના મતાનુસારે	
કાળની કદવના કહી બતાવી	
તે વિશે ...	૨૯
ગોશાળે પોતાના બવાંતર કેવી	
રીતે જાણ્યા તે વિશે ...	૩૦
ગોશાળાનાં પ્રૌઢ પ્રહાર વિશે...	૩૧-૩૨
ગોશાળે આઠ ચરમ પ્રશ્ન્યા	
તે વિશે ...	૩૩-૩૪
પ્રજીત ભૂમિ કઈ ભૂમિ કહી છે	
તે વિશે ...	૩૫
ભર્વસદ્ધક અને અભવસિદ્ધકનાં	
ચરીમ અચરીમ તે વિશે ...	૩૬
ચૌક્ર પૂર્વે કાણુ દના અને	
ક્યારે થયા ? તે વિશે ...	૩૭
અંગદત દેવને દેખી ચૌક્ર શાગ્યા	
તે અંગદત કયા ? તે વિશે...	૩૮

વિષય	પ્રશ્નાંક
અમિના જીવ વિશે ...	૩૯
નારકી, તિથિ, પર્વેદ્રીયમાં	
ઉપજે તે કયા આવધાને વેદ ?	
તે વિશે ...	૪૦
દેવનાનાં વૈક્રિય વિશે ...	૪૧
પૃથ્વીકાયના જીવ પ્રાણાતિપાતાદિ	
પાપ કરે ? તે વિશે ...	૪૨
પૃથ્વ્યદિકને વિશે એક શરીર	
કેટલા જીવ ઉપજે ને એકી	
સાથે કેટલા આહાર લીયે ?	
તે વિશે ...	૪૩
પૃથ્વીકાયના જીવનું શરીર કેવડું ?	
તે વિશે ...	૪૪
પૃથ્વીકાયને ફરસવાથી તે જીવને	
કાંઈ દુઃખ થાય ? તે વિશે ...	૪૫-૪૬
જૈન મુદ્રામાં પહેલી યાવર	
કાયની દયા બતાવી પણ પેહેલી	
મતુષ્યની દશ નહિ બતાવવાનું	
શું કાણુ ? તે વિશે ...	૪૭
ગોશાળાએ બે સાધુને બાળ્યા	
ત્યારે બીજા સાધુએ પરાક્રમ	
કેમ ન ફારબું ? તે વિશે...	૪૮
સાત શ્રેણિનું સ્વરૂપ ? તે વિશે	૪૯
વિગ્રહ ગતિને અધિકાર કહ્યો	
તે શી રીતે ? તે વિશે ...	૫૦
શ્રી મહાવીરનાં રાજગરીના આઠ	
ચોમાસા વિશે ...	૫૧
લોકાનિક દેવના વિમાન સંખ્યાતા	
જોજનનાં કે અખંખ્યાતા	
જોજનનાં છે ? તે વિશે ...	૫૨
ભરત ક્ષેત્રથી મેર પર્વત ઉતરે	
છે તેમ ઐરટત ક્ષેત્રથી તથા	
પૂર્વ પશ્ચિમ મધ્ય વિદેહી કઈ	
દિશાએ મેર પર્વત છે ? તે વિશે	૫૩

વિષય	પ્રશ્નોક
અધકાળે બારી પડીમા	
આદરી તેમાં ગુણ મહેલો ગુણ	
ન થયો તેનું શું કારણ ? તે વિષે	૯૦
સુદ્ધ માખી મરે નહિ તો તેની	
કુષા કેમ લાગે ? તે વિષે ...	૯૧
અકવર્તિ તિમિસ ગુણમાં ૪૬	
માંડલા કરે છે ? તે વિષે ...	૯૨
સત્રીનાં પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચ	
ખાણુ શેના કરવા તે વિષે ...	૯૩
સત્રીનાં પ્રતિક્રમણમાં કાઠેસગ	
શેનો કરવો ? તે વિષે ...	૯૪-૯૫
ગજાસો પચ્ચખાણુ નહિ કરતાં	
અવિરતીપણામાંજ લાલ માને	
છે તેનું કેમ ? તે વિષે ...	૯૬
ગુર્વાદિકની હાજરી હોય ને	
વંદણા કરવી તે તો ફીક પણુ	
ગુર્વાદિકની જરૂરહાજરીયે શી	
રીતે કરવું ? તે વિષે ...	૯૭
આવકને સમય કરવાના નિયમ	
રિયે ...	૯૮
અલ્પચારીને નાગર વેલનાં પાન	
ખવાય કે કેમ ? તે વિષે ...	૯૯
નવનોકયાયની સમગ્રજી ? તે વિષે	૧૦૦
અંદ્ર સૂયને ગૃહજી કોણુ કરે	
છે ? તે વિષે ...	૧૦૧
ધીવારહીના મિન્દ્રમી દુકકં	
કેટલા ? તે વિષે ...	૧૦૨
જીવને જન્ય ઉપયોગ કેટલા ને	
કષ વખતે હોય ? તે વિષે	૧૦૩
દેવતાને નિદા આવે કે નહિ ?	
તે વિષે ...	૧૦૪
જીવ ઉપજતી વખતે પ્રથમ	
સમયે કયા ચોજથી આહાર	
લેયે ? તે વિષે ...	૧૦૫

વિષય	પ્રશ્નોક
પાંચ સમકિત કયાં કલાં છે ?	
તે વિષે ...	૧-૬
સમુદ્ધિમ મનુષ્ય એક સમયે	
કેટલા ઉપજે ? તે વિષે ...	૧૦૭
જીવ ગર્ભમાં મરે તો કેટલા	
દેવલોક અને કષ નકં સુધી	
ગાય ? તે વિષે ...	૧૦૮

ભાગ ૧૦ દશમો.

૫૪ ૪૧૮ થી ૫૦૧ સુધી.

કેટલાક એવી શંકાઓ કરે છે	
કે જૈનના સાધુઓ આગળ	
માંસાહારી હતા તે શંકાનું	
સમાધાન માટે નીચેનાં પ્રશ્નો	૧
જૈનના સાધુને એકેદિપના અચેત	
પુદ્ગલનાં આહાર વિષે ...	૨-૯
જૈન સાધુને ગધ માંસના ત્યાગ	
વિષે ...	૧૦
સૂત્રમાં નવ વિગય કહી તેમાં	
ચાર મહા વિગયનો નિષેદ	
બાકીના ભાંગા ? તે વિષે ...	૧૧-૧૩
થી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રમાં માંસ	
ના ખાવાવાગાને કેવા કલા છે	
ને તેને શું ફળ ? તે વિષે ...	૧૪-૧૬
થી સૂયંગડાગજી સૂત્રમાં માંસ	
ખાવાવાગાને યના દોષો તે વિષે	૧૭-૨૦
પાપ તો હિંસા કરનારને લાગે	
છે, તૈયાર પણુ ખાનારને દોષ	
શાનોએમ બેલતા પ્રયે શાસ્ત્ર શું	
કહે છે ? તે વિષે ..	૨૧
થી આચારાંગજી સૂત્રમાં માંસ	
મન્દ્ર વિષે કહીની શંકાઓના	
સમાધાન માટે ...	૨૨-૨૩

વિષય	પ્રશ્નાંક
સમકિત દષ્ટિ, મદિરા, માંસ ખાય નહિ તે વિષે ...	૬૮
માંસાહારથી યતા નુકસાનો તે વિષે ...	૬૯
માંસાહારીની નરકની ગતિ વિશે સૂચના દાખલા ...	૭૦-૭૨
અનાજના ખોરાકમાં યતી હિંસાથી માંસના ખોરાકમાં વિશેષ હિંસા અને પાપ કહેલ છે તે વિષે ...	૭૩-૭૭
માંસના ત્યાગ વિષે ઉત્તમ ગતિ અને શુભ ફળ વિષે ...	૭૮-૭૯
ચાર્યે યતા પશુ વદ તથા તે સંબંધે માંસાહારનો શાસ્ત્રીક નિર્દેશ તે વિષે ...	૮૦-૮૩
મુસલમાનના શાસ્ત્રમાં પ્રાણી હિંસા અને માંસાહારનો નિર્દેશ તે વિષે ...	૮૪-૮૫
જૈન સંપ્રદાયમાં દયા માટે યાત્રીને શું કહ્યું છે? તે વિષે ...	૮૬
પાસ્તીભાષ્યોનાં પુસ્તકમાં પ્રાણી હિંસા અને માંસ ખોરાકનો નિર્દેશ તે વિષે ...	૮૭-૮૮
અંગ્રેજના બાઇબલમાં પ્રાણી હિંસા અને માંસાહારના નિર્દેશ વિષે ...	૮૯
જૈન સંપ્રદાયમાં સાધુને આવન અગ્નિચરણમાં રાજપિંડના સ્પર્શમાં માંસ મદિરાદિ ચારે બાજનો સમાવેશ થાય છે માટે રાજ પિંડ વિષે ...	૧૦૦-૧૦૧
મદિરાના નિર્દેશ વિષે ...	૧૦૨-૧૦૩
ચવ અને માખણના નિર્દેશ વિષે ...	૧૦૪-૧૦૭

વિષય	પ્રશ્નાંક
દેવ દેવીને નામે ઘેટાં ખેડકાં વિગેરેના યતા વદ વિષે ...	૧૦૮
ભાગ ૧૧ અગિયારમો. પૃષ્ઠ ૫૦૪ થી ૫૦૮ સુધી.	
પ્રાચીન જૈન ધર્મ વિષે, જૈન ધર્મ અનાદિ છે, વેદ પહેલાનો જૈન ધર્મ છે, ઋષભદેવ સ્વામીથી ચાલ્યો આવે છે, વેદ અને પુરાણના પુષ્કળ દાખલાઓ ...	૧-૧૮
ગૌતમે જૈનધર્મ ચલાવ્યો નથી પણ ગૌતમ મહાતીરના શિષ્ય થયા છે તે વિષે પુરાણના દાખલાઓ ...	૧૯-૨૬
જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો નથી પણ શ્રી મહાવીર અને બૌદ્ધનું સંમેલનપણું હોવાના સંબંધે જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન ગ્રંથમાં મોટા મોટા વિદ્વાનોનાં તથા હર્મન જેકાબીના દાખલાથી સમજ કરેલ છે તે વિષે ...	૨૭-૪૯
જૈન ધર્મ ઋષભદેવ ભગવાનથી ચાલ્યો આવે છે તે વિષે જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન ગ્રંથમાં વિદ્વાનોના દાખલાઓ ...	૫૦-૫૨
જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિષે પરમહસનો દાખલો ...	૫૩
ભગવંત શબ્દને અર્થ શું? ...	૫૪
જિનરાજનો અર્થ શું? ...	૫૫
અબ્રખનો અર્થ શું? ...	૫૬
ચિદ્રાખનો અર્થ શું? ...	૫૭
ચિદ્રાદનો અર્થ શું? ...	૫૮
નિરંજનનો અર્થ શું? ...	૫૯

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા પૂવાર્ધ પુસ્તક ૧ લા ના અભિપ્રાય પત્રો.

તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉત્તમ ખજાનો.
શાસ્ત્રજ્ઞાનના જ્ઞાસુઓ માટે અપૂર્વ તક

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા. (પૂવાર્ધ-નવ ભાગમાં.)

પ્રયોજક:-પંડિત પ્રવર પૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ.

વર્તમાન સમયે જૈન સાહિત્ય યુગે વર્તતાં સુષુપ્તિ કાળમાં છેલ્લા ઘણાં વર્ષથી તત્ત્વજ્ઞાનનો આવો અમૂલ્ય અંથ બહાર પડેલો જાણવામાં નથી, આ અંથમાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તપ, દ્રવ્ય, શુભ, પ્રત્યાય, કર્મ, શુભ સ્થાન, નવતત્ત્વ, ધ્યાન વગેરેનાં સ્વરૂપો, તેના વિધ વિધ લેટી, આત્મ શક્તિના વિકાસના અનેક વિધ ઉપાયો, અનેક શંકાઓ અને કુતર્કોના યુક્તિ પુરઃસર સમાધાનો એ વગેરે કુલ લગ્ગર વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તત્ત્વ જ્ઞાસુઓ માટે આ અંથ અમૃત તુલ્ય ઉપયોગી અને અનંત ઉપકાર છે.

વીશ વર્ષનો અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમ.

વિશ્વ વિખ્યાત અધ્યાત્મજ્ઞાની ગચ્છાધિપતિ શ્રી ગોપાલજી સ્વામીના પદ શિષ્ય પૂજ્ય ગુરૂવર્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ કે જેઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અને જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા ઘણાં વર્ષથી સતત ઉદ્યુક્ત રહે છે, જેમની જિનાગમો ઉપર અચળ યદ્દા છે, સૂત્રોનાં શુદ્ધ રહસ્યોનો ઉકેલ કરવામાં જેમની કુશાલ બુદ્ધિ આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી છે અને જેઓ બહુ સૂત્રોના વિશેષજ્ઞને સર્વથા યોગ્ય છે, તેમણે ભવ્ય જીવોના ઉપકાર નિમિત્તે તેમને

વિદ્વાન મુનિશ્રી તિલોકચંદ્રજી મહારાજ.

હુણી—કચ્છથી સં. ૧૯૮૦ ના બાદ ૫૬ ૧૬ ૦)) ના પત્રમાં લખાવે.

છે કે:—

“પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાનું પુસ્તક મળ્યું; સદરહુ પુસ્તકમાં નિર્મલ પ્રવચનના કેટલીક બાબતના અવતરના ખુલાસાઓ ઘણાજ સારામાં સારા મળે છે અને તે પૂજ્ય મહારાજના છંદગી પર્યંતના અધ્યાગ પરિશ્રમનું ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ ફળ છે. સાધુમાર્ગી (સ્થાનકવાસી) જૈનોમાં અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલા પુસ્તકોમાંથી આ એક પુસ્તક ઘણુંજ સુંદર અને ઉચ્ચ સ્થાન લોગવવા પામશે. સિદ્ધાંત રસિકોને એમાંથી ઘણુંજ બાણવા સમજવા અને હૈયામાં ધારવાનું જરૂર મળશેજ અને એ બધા પૂજ્ય મહારાજશ્રીનો ઉપકાર છંદગી પર્યંત માનશે.”

શ્રી નંદલાલજી મારૂ—છેદાર.

તા. ૩૦-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“આપકી મેજી હુદ્દા એક પ્રત” શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા કીઆઈ। વહ દેલી। પુસ્તક અત્યંત આવશ્યક વ મહત્વકી હૈ। મુનિ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી દોલતક્રપિજી મહારાજને મી इसकी अच्छी तारीफकी है। इसलिये हमे भी इसकी आवश्यकता मालूम हुई।”

બાલ બ્રહ્મચારી પં. શ્રી અમોલક મંડિત કરમાલાથી. વીર સં. ૨૪૫૦ ના આસો શુ. ૧૫ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“પુસ્તક માંહેનો કેટલોક ભાગ પઢન કરી બહુ ખુશી થયા, આવા જ્ઞાનસાગર, સૂક્ષ્મ જ્ઞાનના સ્પષ્ટીકરણરૂપ પુસ્તકોની બહુ આવશ્યકતા છે. તેની ખોટ આ ગ્રંથથી બહુ ભાગે ઓછી થઈ છે.”

પૂજ્ય શ્રી હાથીજી મહારાજ કડીથી દરિયાપુરી સંપ્રદાયના શાસ્ત્ર વિચારક પૂજ્ય શ્રી હાથીજી મહારાજ સં. ૧૯૮૧ ના પોષ વ. ૪ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

પરિશ્રમ લઈ આવી સરળ ભાષામાં પુસ્તક રચીને આપે મહાન ઉપકારક કાર્ય કરેલ છે. ઉત્તરાદ્ય સંસ્કૃત બહાર પાડવા કૃપાવંત થશે.

મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી મહારાજ (બરવાળા સંપ્રદાય)

વીરમગામથી સ્વ. પૂજ્યશ્રી ઉમેશચંદ્રજી મહારાજનાં શિષ્ય મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી મહારાજ લખાવે છે કે:—

મહારાજશ્રીએ પુસ્તક ઘણું સાફ રચેલ છે, જેનું ધર્મના રહસ્યનું વસ્તુ તેમાં ઘણું સાફ ગોઠવેલું છે, પુસ્તક જોઈ અમોને ઘણું સંતોષ થયો છે.”

શેઠજીશ્રી હરખચંદભાઈ વેલજી.

પોરબંદરથી જ્ઞાન પ્રેમી મુજી શેઠજીશ્રી હરખચંદભાઈ વેલજી તા. ૧૯-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“શુભવંત પુણ્યના બંધાર પૂજ્ય મહારાજ સાહેબ શ્રી મોહનલાલજી મહારાજે રચેલ “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” નું પુસ્તક ઘણું જ સરસ તથા જન-સમાજને જરૂરીઆત પુરી પાડે તેવું છે, વાંચતા ઘણું આનંદ આપે છે. ઘણું ખુલાસા થાય છે, ઘણું પ્રશ્નો ચર્ચવા ઠીક પડે છે, ઘણું જ ઉપકાર થયો.”

દફતરી શ્રી વનેચંદ પોપટભાઈ (મોરબી).

મોરબીથી તા. ૧૪-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

અત્રેની લાહખેરીમાં ‘પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા’ નામનું પુસ્તક ભેટ મળ્યું છે. તે વાંચી જોતાં મહારાજશ્રીનું સ્વતંત્ર બહોળું જ્ઞાન તથા પરિશ્રમ સ્તુતિ તેમ સાબીત થાય છે. આવો ગ્રંથ જેનું સ્થાનકવાસી મુનિઓમાં લાગ્યે જ બહાર પડેલ જણાય છે. આ ગ્રંથ અવલોકન કરતાં તેમાં જે શુદ્ધિ તથા શક્તિ વાપરી છે તે મહારાજશ્રીની અધ્યાગ મહેનતને આભારી છે

અંત્યકર્તાનું નિવેદન.

દુર્લભં ત્રયમેવૈતદેવાનુમદ્ દેવુક્તમ્ ॥

મનુષ્યત્વં મુમુક્ષુત્વં મહાપુરુષ સંઘય ॥ ૧ ॥

અર્થ:—મનુષ્ય જન્મ, મહા પુરુષોનો આશ્રય અને માણેછા એ ત્રણે દુર્લભ છે, જો દેવનો અનુગ્રહ હોય તોજ એ મળે છે. દેવને પણ દુર્લભ એવો મનુષ્ય જન્મ મળે, પરંતુ સફળરૂ વિના સદ્ગર્ભ લાવના કે સમક્રીત પ્રાપ્તિ થવી અતિ દુર્લભ છે. સમક્રીત એટલે વીતરાગની વાણી પર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા, આ શ્રદ્ધા વડેજ અનેક આત્માઓ સિદ્ધ ગતિ પ્રાપ્ત કરી અનંત સુખમાં બિરાજે છે, મોક્ષનાં અનંત સુખો ભોગવે છે, આ સર્વ સુખના હાતા સફળરૂ અને તેનો સુયોગ તેનું નામજ સત્સમાગમ.

પૂર્વ પુણ્યના યોગે મળે મારી લઘુ વયમાંજ સફળરૂનો યોગ મળેલો મહારા એ પરમ પવિત્ર ધર્મશુરૂ પૂજ્યપાદ શ્રી ગોપાળજી સ્વામીએ મારા પર અનુગ્રહ કરી મને વીતરાગ વાણીરૂપી અમૃતપાન કરાવ્યું, પૂર્ણ ખંતથી મારું જીવન વૈરાગ્ય લાવમાં ઓતપ્રોત કરી દીધું, મહારા રચેલા સર્વ ગ્રંથો તેઓશ્રીના અનુગ્રહનુંજ પરિણામ છે, પ્રશ્નોત્તરનો શોખ તેઓશ્રીની કૃપા પ્રસારીતું ફળ છે અને જૈનેતર પ્રશ્નોને જૈન સત્તતા આધારે સિદ્ધ કરવાની શક્તિ તે તેઓશ્રીની શક્તિનોજ પ્રતાપ છે.

પ્રવૃત્તિના ચાલુ જમાનામાં જિનાગમોના અભ્યાસમાં અંત્યુપાત કરવાને અસમર્થ જૈન સમાજ કે જૈનેતર સમાજનું ધાર્મિક અધઃપતન થતું મહારા જોવામાં આવતાં યથાર્થ સ્વરૂપમાં રહેલી અને સ્પષ્ટ ગુર્જરગીરામાં આવ્યોને ગોહવીને તે આધારે અન્ય મતવાજાનું શંકા સમાધાન જૈન સંપ્રદાયનાર કરી જૈન સમાજને સુત્રાર્થ દૃઢ કરવા, જૈનેતર સુત જનોને

ઉપોદ્ધાત.

અર્હન્તો મગવન્ત ઇન્દ્રમાહિતાઃ સિદ્ધાધ્યસિદ્ધિસ્થિતાઃ
આચાર્યા જિનશાસનોન્નતિકરાઃ પૂજવાડપાધ્યાયકાઃ ।

શ્રી સિદ્ધાંતસુપાઠકામુનિવરા'રત્નત્રયારાધકાઃ
પચૈતે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ વો મંગલમ્ ॥

- અર્થ—(૧) ઇન્દ્ર મહારાજે પૂજેલા અરિહંતપ્રભુ;
(૨) 'સિદ્ધિમાં રહેલા સિદ્ધ' પ્રભુ;
(૩) જીનશાસન ઉન્નતિ કરનારા આચાર્યજી મહારાજ;
(૪) પૂજવા યોગ્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજ;
(૫) જ્ઞાન, દર્શન, આશિષ ત્રણે રત્નોના આરાધક મુનિરાજ
આ પાંચે પરમેશ્વરો તમારૂં કલ્યાણ કરો.

પ્રથમ ભાગ.

પ્રથમ પંચ પરમેષ્ઠિનું, વર્ણન અતિ રસાળ;
પ્રથમ ભાગમાં ગોઠવી, શુધ્ધી મોહનભાગ.

આ પ્રતિભાવ મોહનભાગના પ્રથમ ભાગમાં પંચ પરમેષ્ઠિને માટે
જગતના અનેક જીવોને ઉદ્દમવતા અટપટા પ્રશ્નોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં
આવ્યું છે. જૈન તથા જૈનેતર માનવીઓની શંકાઓનું સંપૂર્ણ સમાધાન
કરી ૧૦૮ પ્રશ્નો મૂકી તેનો ખુલાસો કરવામાં આવેલ છે, દાખલા દર્શાવેલો
અને ન્યાયથી યથાર્થ સ્વરૂપ જતાવવામાં આવ્યું છે, એ રીતે પ્રથમ ભાગ
પૂર્ણ કરી આ મોહનભાગનું આદિ સ્વરૂપ ખિલવ્યું છે, આ ભાગ વિદ્યાર્થી
જીવનને જ્ઞાનાભિમુખ કરવા, મનુષ્ય જીવનની જિજ્ઞાસા પોષવા અને સુપુત્ર-
ઓની ઇચ્છા તૃપ્ત કરવા આખાકટક સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, અને
અન્ય માતાનુયાયીઓ એ સર્વને સદા ઉપયોગી છે.

દ્વિતીય ભાગ.

દિતીય ભાગ જી સ્નાનનો, ગૃહાર્થે ધર્મ રસાળ;
પ્રશ્નચારી ત્યાગી તલ્લે, શુધ્ધી મોહનભાગ.

આ પ્રશ્નોત્તર-મોહનમાળાના ચોથા ભાગમાં આચારંગ આદિ જૈન સૂત્રો કઇ ભાષામાં છે, કોઇ પ્રાકૃત તો કોઇ માગધી અને કોઇ સંસ્કૃત તો કોઇ અર્ધ માગધી ભાષામાં હોવાનું જણાવે છે, આમ જુદા જુદા મિથ્યાવાદો મટાડવા અને ખરી હકીકત જૈન સૂત્રના દાખલા વડે પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવા આચારંગ આદિ સૂત્રો અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, તેવું પ્રતિપાદન કરવા આ ભાગની રચના કરી છે, આ ભાગ ત્રાંચવાધી-જૈન સૂત્રની રચના કઇ ભાષામાં છે તેનો નિર્ણય આપોઆપ થઇ જાય છે, આ ભાગથી જૈન સૂત્રો અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, તેવું સિદ્ધ થઇ શકે છે; એટલે આ વિષયમાં શંકાશીલ જીવોને આ ભાગ અતિ ઉપયોગી છે.

પાંચમો ભાગ.

પડકરપો સાધુતણા, જૈનકરપો અધિકાર;
એકલ વિહારીતણા, પંચમ ભાગે સાર.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના પાંચમો ભાગમાં જૈનધર્મના સાધુઓના છ કટપ વિષેની ગ્રંથણી યથાર્થ સ્વરૂપમાં કરી છે; તેમજ જૈનકટપી અને તે સિવાયના એકલવિહારી સાધુઓ વગેરેનું સ્વરૂપ મનન કરવાયોગ્ય આપ્યું છે આ ભાગ સાધુ સાધ્વીઓને અતિ આદરણીય થઇ પડે તેમ છે. જૈનસૂત્રાનુસાર ઉપર્યુક્ત સિદ્ધ કરવામાં દાખલા દર્શાવેલા આપી આ ભાગ પૂર્ણ કર્યો છે. આ ભાગ સાધુ સાધ્વીઓને ઉપયોગી છે.

છઠા સાતમો ભાગ.

ભવી અભવીના ભેદની રચના સૂત્રાધાર,
સમકિત કેવળજ્ઞાનની સત્તાનો અધિકાર.
આત્મા અષ્ટ પ્રકારના સોળે કળા સ્વરૂપ,
દશાવી બે ભાગથી મોહનમાળા અનુપ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના છઠા અને સાતમા ભાગમાં ભવી અને અભવી સંબંધી બહુજ ગંભીર અને જાણુવા યોગ્ય બાબતોના પ્રશ્નો ઉત્પત્ત થાય છે સમકિત અને કેવળજ્ઞાન સંબંધી ભવી અને અભવીને માટે કેટલાક જોમ માને છે કે સર્વ જીવ પાસે આ સત્તા રહેલી છે તેમજ કેટલાક જોમ પણ માને છે કે એ તો નવું જ પ્રાપ્ત થાય છે આત્મા પાસે સત્તામાં સમકિત કે કેવળજ્ઞાન નથી જોમ નોખા નોખા પ્રશ્નો ઉઠવાથી બને પશ્ચાત્તુ સૂત્રાધારે સમાધાન કરવા માટે આ પ્રકારના આત્મા અને આત્માની પાસે રહેલી સોળ કળાઓનું સ્વરૂપ જણાવવા સાથે ઘણા ન્યાય અને દર્શાવેલી

અગિયારમો ભાગ.

જૈન ધર્મ અનાદિ છે, સ્વતઃ સિદ્ધ અસિદ્ધંત;
વેદ પુરાણો સાળદે, ઋષભ દેવ ભગવંત.

કેટલાક કહે છે કે જૈન ધર્મ વેદમાંથી નીકળ્યો છે, કોઈ કહે છે કે જૈન ધર્મમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે, એમ કેટલાક કહે છે કે ગૌતમે આ ધર્મ ચલાવ્યો છે, એમ જુદા જુદા અવાજો નીકળતા સાંભળી તેની શંકાનું સમાધાન કરવા આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાને અગિયારમો ભાગ રચવામાં આવ્યો છે. જૈન ધર્મ અનાદિ છે, ઋષભદેવ ભગવાનથી શરૂ થઈ અઘાપિ પર્યંત ચાલતો આવ્યો છે, એવું વેદ, પુરાણો અને અન્ય પ્રાચીન ગ્રંથોના દાખલાઓ આપી સિદ્ધ કર્યું છે. જૈન ધર્મ કોઈપણ મતમાંથી નીકળ્યો નથી, પરંતુ અનાદિ છે, એમ શાસ્ત્રાધારે અનેક દાખલાઓ વડે સિદ્ધ કર્યું છે. આ ભાગમાં ઉપર્યુક્ત બાબત સંપૂર્ણપણે સાબીત કરી બતાવી છે, આ ભાગથી જૈન ધર્મ અનાદિ છે, તે સિદ્ધ કરી સર્વેના ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે, આ ભાગ સર્વેને અતિ ઉપયોગી છે.

એકાદશ આ ભાગની, મનહર મોહનમાળ;
વાંચે દિયારે આચરે, કૃણ પામે તત્કાળ.

લી. સંઘ સેવક,

માસ્તર ભાણુજી અભયચંદ.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧ લો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧ લો.

પ્રશ્ન ૧ જી—નવકારમંત્રનાં કેટલાક પાંચ પદ કહે છે ને કેટલાંક નવ પદ કહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં પ્રથમજ શરૂઆતમાં પાંચ પદ કહ્યાં છે અને કોઈ આચાર્યે એ પાંચ પદની સાથે એક ગાથા ઉમેરી નવ પદ કર્યાં છે એમ પણ કેટલાક કહે છે.

પ્રશ્ન ૨ જી—એ ગાથા કોઈ સૂત્રની તો નથી કે ?

ઉત્તર—કોઈ સૂત્રમાં જોવામાં આવતી નથી.

પ્રશ્ન ૩ જી—એ ગાથા કહેવાનો હેતુ શો છે ?

ઉત્તર—હેતુ તો માત્ર એજ છે કે—મૂળનાં પાંચ પદ છે તેનું માહાત્મ્ય જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪ થું—પાંચ પદનું માહાત્મ્ય કેવી રીતે જણાવ્યું છે તે ગાથા સહિત જણાવશો.

ઉત્તર—તે ગાથા આ પ્રમાણે છે. સાંભળો—એસો પંચ નમુસ્કારો, સંવ પાવ પણાસણો; મંગલાણું ચ સંવેસિં, પદમં હવઈ મંગલં. ૧ આમાં એમ જણાવે છે કે—નમો અરિહંતાણું, બવ સંવ સાહુણું, એસો પંચ એ પાંચ નમુસ્કારો નમોકાર, નમસ્કાર કરવાનાં એ પાંચ પદ, સંવપાવપણાસણો સર્વ પાપનો નાશ કરનારાં છે. અને મંગલાણું ચ સંવેસિં, સર્વ મંગલમાં પદમં હવઈ મંગલં, આ પ્રથમ મંગલ છે. એટલે દુનિયામાં વર્તતાં સર્વ લૌકિક મંગલોમાં આ લોકોત્તર મંગલરૂપ પાંચ પદનું સ્મરણ તેજ પહેલું અને મહામંગલ છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—લૌકિક મંગલનાં અનેક લેહ છે, પણ તે મંગલનું અમંગલ કોઈ વખત થાય, પરંતુ લોકોત્તર મંગલ આ હવ અને પરભવ સદાય મંગલકારીજ હોય છે. માટે ગલુધર દેવ જેવા મહાજ્ઞાની-એએ પણ મંગલાચરણમાં નમો અરિહંતાણું વગેરે પાંચ પદનું સ્મરણ કરેલ છે. જેવી રીતે ગીતા અને ગીતા માહાત્મ્ય સિત્ત છે તેવીજ રીતે

પ્રશ્ન ૭ મું—કર્મનો કર્તા જ્યારે આત્મા છે તો આત્મા આત્માનો વેરી થયો એમ કહી શકાય કે કેમ?

ઉત્તર—તેમ કહેવાને કાંઈ વાંધો નથી. કેમકે કષાય આત્મા, જોગ આત્મા (અગ્રુભ જોગ આત્મા) અને અજ્ઞાન આત્મા તે આત્માના વેરીજ છે સંસારમાં પન્નિખમણુ કરાવનારા, નરક નિગોદાદિકનાં દુઃખના આપનારા આત્મકાર્યનો વિનાશ કરનારા છુપા શત્રુ તો એજ છે. શ્રી સૂયગડાંગણ સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—કોઈં ચ માણં ચ તેદેવ માયં લોમં ચતૃત્યં સકજ્જત્ય દોસા; ક્રોધ, મન, માયા ને લોભ આ ચારે કષાય આત્મા છે તે દ્રવ્ય આત્માની સાથે મળી જઈને મૂળ આત્માનો સ્વસંભવ જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ તેનો છુપી રીતે કે પ્રગટ રીતે પણ નાશ કરે છે, એટલે નિર્મળ આત્માને દોષિત બનાવે છે. આઠે કર્મને ઉત્પન્ન કરનાર આ ચાર કષાયરૂપી ચંડાળ ચોકડી છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—કર્મને ઉત્પન્ન કરનારાં કર્મનાં બીજ તો રાગ અને દ્રેષ એ જોજ ક્યાં છે તે કેમ?

ઉત્તર—રાગ દ્રેષ કહો કે કષાય કહો તે એકજ છે. કષાયના ચાર લેહ જે ક્રોધ, માન, માયા, ને લોભ તેમાં જે પ્રકૃતિ રાગની છે ને જે પ્રકૃતિ દ્રેષની છે. ક્રોધ અને માનનો દ્રેષમાં અને માયા તથા લોભનો રાગમાં સમાવેશ થાય છે. રાગદ્રેષ એ જોજ કર્મનાં બીજ છે અને દ્રવ્યે તથા ભાવે આત્માને હાની કરનારાં છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—ક્રોધાદિ ચારે જોલ દ્રવ્યે અને ભાવે હાની કેવી રીતે કરે છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—સાંમજો દશદૈર્કાલિક સૂત્રના ૮મા અધ્યયનમાં ગાથા ૩૮ મી કોડો પીઈં પળાસેઈ માળો વિગય નાસળો; માયા મિલાળે નાસેઈ, લોભો સઙ્ગ વિલાસળો ૩૮.

અર્થ—ક્રોધ જે છે તે દ્રવ્યે ને ભાવે પ્રીતિનો નાશ કરે છે. દ્રવ્યથી સંબંધીઓ સાથે અને ભાવથી ધર્મ સાથે પ્રીતિ થવા દે નાંકે ને હોય તો નાશ કરે. માન જે છે તે પણ દ્રવ્યે અને ભાવે વિનયનો નાશ કરે છે. દ્રવ્યે માતા પિતા અને વડીલોનો વિનય થવા ન દે, અને ભાવથી ગુરુદિકનો વિનય થવા ન દે. માયાથી દ્રવ્યે અને ભાવે મિત્ર ભાવનો નાશ થાય છે. દ્રવ્યે સંસાર વ્યવહારનાં કામ સંબંધી મિત્ર ભાવ થવા ન દે અને ભાવે સ્વર્ગ પ્રાણીઓમાં આત્મવત્તુ બુદ્ધિરૂપ મૈત્રી ભાવના થવી જોઈએ તેનો સ્વર્ગ પ્રાણીઓમાં આત્મવત્તુ બુદ્ધિરૂપ મૈત્રી ભાવના થવી જોઈએ તેનો

પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી : તેવાઓનો આત્મા ખેદાકુલ રહ્યા કરે, તેના વિરૂદ્ધની વાત ગમે નહિ પણ ઉલટો દેખ કરે લોભી માણસને. માનની ઇચ્છા વિશેષ રહે છે. પણ ઉલટો માનનો ભંગ થવાથી દેખની કપાયની વૃદ્ધિ થાય છે. લોભી માણસને વસ્તુ મેળવવા માયા (કપટ) નું સેવન વિશેષ કરવું પડે છે. તેથી પ્રીતિનો વિનયનો અને મિત્રતાનો નાશ થવા સાથે તમામ દોષોનો ભાગીદાર લોભી માણસ ગણાય છે. માટે આ ચંડાળ ચોક્કડી અકંદરે આત્માને અહિતનીજ કરનારી છે. ધર્મેને અને મોક્ષને અટકાવનારી આ ચોક્કડી છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—આત્માના હિતચિંતક પુરૂષે શું કરવું ?

ઉત્તર—તે વિષે દશવૈકલિક સૂત્રના ૮ મા અધ્યયનની ૩૭ મી ગાથામાં સારો ખુલાસો આપ્યો છે. સાંભળો.

કોહં માણં ચ માયં ચ, લોભં ચ પાવવદ્ધુર્ણ ।

વમે ચચારિ દોસાહં, ઇચ્છંતો હિય મપ્પણો ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આ ચારે પાપનાજ વધારવાળા છે, માટે આત્માનું હિત ઇચ્છનારા જનોએ એ ચારે દોષોને આત્માનું અહિત કરનારા બાણીને તેનો ત્યાગ કરવો.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—ઉપર કહેલા ચારે કપાયનો ત્યાગ કરવાનો કોઈ અકસીર ઉપાય છે ? હોય તો ઉપકાર બુદ્ધિએ બતાવો.

ઉત્તર—અકસીર ઉપાય મહાવીર પરમાત્માએ પોતેજ અતુલવ કરીને બતાવ્યો છે. સાંભળો. શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના ૮ મા અધ્યયનની ૩૮ મી ગાથા.

ઉવસમેણ હણહ કોહં, માણં મહવયા જિણે ।

માયં અજ્જવ માવેણં, લોભં સંતોસઓ જિણે ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—ઉપશમરૂપી ક્ષાંત્રી ભરવાથી ક્રોધરૂપી મહાદરદનો નાશ થાય છે. એટલે ક્રોધને હણનાર માત્ર ક્ષમાજ છે. માનનો નાશ કરનાર માર્દવ પણ એટલે નિરભિમાનપણું છે અર્થાત્ અભિમાન રહિત થવાથી માનનો નાશ થાય છે. માયાનો (કપટનો) ત્યાગ કરવો હોય તેણે આર્જવપણું એટલે સરવપણું ધારણ કરવું. અને જોને લોભ છૂટવો હોય તેણે સંતોષ ધારણ કરવો. સંતોષીને લોભ પરાભવ કરતો નથી.

અહિંયાં એમ જણાવે છે. કે આંક કર્મ ને છે તે સકલ જીવને એટલે સર્વ જીવને વેરી ભૂત શત્રુ તુલ્ય છે; તે કર્મરૂપી વેરીને હણીને જેણે અરિહંતપદ ધારણ કર્યું છે તેને અરિહંત કહેવા તે પદને પ્રથમ નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સુ—અહિંયાં એક તર્ક ઉત્પન્ન થાય છે કે શત્રુને હણવામાં કષાયની જરૂર પડે છે; કષાય વિના શત્રુનો નાશ થતો નથી તો પછી કર્મરૂપી શત્રુનો વિના કષાયે કેવી રીતે નાશ કર્યો ?

ઉત્તર—તમારી શંકા વિચારવા જેવી છે, તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે છે. અગ્નિ બે પ્રકારનો છે એક તેજસકાયનો અગ્નિ અને બીજો હીમનો અગ્નિ. તેજસકાયના અગ્નિથી વણ વગેરે બળેલું વખતે પાલોવે છે, પણ હીમરૂપ અગ્નિથી બળેલું વણ વગેરે ફરી પાલવતું નથી. દ્રવ્ય શત્રુને હણવામાં કષાયરૂપ અગ્નિ પ્રજ્વલિત થવાનો સંભવ છે; પરંતુ સાવ વેરીને હણવામાં તો ક્ષમારૂપ ઠંડી અગ્નિનીજ આવશ્યકતા છે. કર્મરૂપી શત્રુને હણવાને ક્ષાંત્યાદિ શુભોજ શાસ્ત્રકારે જણાવ્યો છે. સૂત્રમાં કહ્યું છે કે સ્વમા મુરા અરિહંતા એવો કયો શૂર પુરૂષ છે કે કર્મરૂપી શત્રુને હણ્યા ? ઉત્તરમાં ક્ષમાવાન એવા અરિહંત ભગવાન કે જેને ઘણા ઘણા પરિસદ્ ઉપસર્ગો પ્રાપ્ત થતાં પણ એવી ક્ષમા ધારણ કરી દીધી કે જેનું એક રૂંવાડું પણ પ્રજ્વલિત નહિ થતાં તેજ ક્ષમાવડે જેણે કેવળજ્ઞાનને કેવળ દર્શન પ્રગટ કર્યું એજ શૂરામાં શૂરા ક્ષમાવાન અરિહંત ભગવાન કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૦ સુ—ક્ષમારૂપ ઠંડી અગ્નિથી કર્મનો નાશ થાય તે વાત ઠીક છે પણ બીજનો નાશ થવાને કાંઈ બીજો ઉપાય હોવો જોઈએ.

ઉત્તર—બીજો ઉપાય એ કે બીજને અગ્નિમાં શેડીને દગ્ધ કરી દીધા પછી વાવે તો તેનો અંકુરો ફુટે નહિ, તેમ કર્મને દગ્ધ કરી નાખવાથી તેના બીજને બાળી નાખવાથી ભવરૂપી અંકુરો પ્રગટ થતો નથી એમ ભગવતીજની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૧ સુ—ભગવતીજની ટીકામાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—હાજી, સાંભળો. પહેલાજ પદના અર્થમાં આવતા અધિઃ કારમાં કહ્યું છે કે :-

દમ્પવીજિ યયાત્પતંત્રં પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ

કર્મ્મે બીજે તથા દમ્પે, ન રોદંતિ મર્ચાંકુરઃ ॥ ૧ ॥

સિદ્ધપદ મોટું છે. વળી અરિહંત તીર્થંકર મહારાજ દીક્ષા લેતી વખતે પણ સિદ્ધાણં નમો કિંચા સિદ્ધ ભગવંતને નમસ્કાર કરે છે એમ આચારાંગ સત્ત્વ વાક્ય છે માટે અરિહંત પદથી સિદ્ધ પદ મોટું છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—તો પછી ગણધર દેવ જેવા મહાપુરુષોએ પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર નહિ કરતાં અરિહંતને નમસ્કાર કર્યો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સિદ્ધને ઓળખાવનારા અરિહંત ભગવંત છે, ગણધર દેવના શુરૂ પણ અરિહંત છે. જ્ઞાનના દ્વાતા અરિહંત છે વગેરે કારણોને લઈને શિષ્યે શુરૂનું માહાત્મ્ય પ્રગટ કરવા ગણધર દેવે પ્રથમ નમસ્કાર અરિહંત ભગવંતને કર્યો હોય એમ જણાય છે. અન્ય મતમાં પણ કહ્યું છે કે—

શુરૂ ગોવિંદ દોનું ખડા, કિસકું લાશું પાય ;

ગોવિંદસે શુરૂ ખડા, કે જેણે ગોવિંદ દિયા બતાય. ૧

પ્રશ્ન ૨૬ મું—તો પછી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૦ મા અધ્યયનમાં પ્રથમ મંગળાયરણમાં ગણધર દેવે સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને પછી ભાવથી સંયમીને નમસ્કાર કર્યો તેમાં અરિહંતને કયા પદમાં ગણ્યા ?

ઉત્તર—અહિયાં ગણધર દેવે બહુજ વિવેકથી બે પદની ઘટના કરી છે. આ બે પદમાં ઘણા અર્થનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—એ બે પદ અને તેનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—હા, છ સાંમળો.—સિદ્ધાણં નમ્મો કિંચા, સંજયાણં ચં માવઓ ગણધર મહારાજ પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર કરી અને સંયમીને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો. એ પહેલો ભાંગો.

૨. ખીજે ભાંગે—સિદ્ધ શબ્દમાં અરિહંતને સાથે ગણીને સિદ્ધ અને અરિહંત બંનેને સાથે નમસ્કાર કરી પછી તમામ સંયમીઓને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો.

૩. ત્રીજે ભાંગે—સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને સંયમી તીર્થંકરથી માંડી તમામ સંયમીને નમસ્કાર કર્યો.

૪. ચોથે ભાંગે—સિદ્ધ અને ભાવથી સંયમ શુભ વર્તતા તમામ સંયમીને નમસ્કાર કર્યો.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—પહેલે ભાંગે સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો તે તો ઠીક પણ સંયમીને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો તે શી રીતે ?

પ્રશ્ન ૩૩ મું—લોકાન્ત ભાગ કઈ દિશાનો લેવો?—

ઉત્તર—ઉર્ધ્વ દિશાનો લેવો.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—ઉર્ધ્વ દિશાનો લોકાન્ત કેટલો છે ને સિદ્ધ કેટલામાં ને ક્યાં રહ્યા છે?

ઉત્તર—ઉર્ધ્વ દિશાનો લોકાન્ત એક રાજમાં છે ને સિદ્ધના છવ મનુષ્ય લોકની અઢી દ્વીપની સીધી લીટીએ અઢી દ્વીપના જેટલાજ વિસ્તારવાળા પ્રદેશમાં એટલે કે ૪૫ લાખ લોકની હદમાં ચૌદ રાજલોકની ઉપરની ટોચે રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—સિદ્ધશિલા, મુકિતશિલા સૂત્રમાં સાંભળી છે ને તે ઉપર સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ સાંભળીએ છીએ તે કેમ?

ઉત્તર—એ વાત ખરી છે, પણ મુકિતશિલાના ઉપલા તળીયા ઉપર રહ્યા છે એમ ન સમજવું. પણ મુકિતશિલાના ઉપલા તળીયાથી એક લોકને છેટે લોકાન્ત છે એટલે લોકનો અગ્ર ભાગ છે અર્થાત્ લોકનો અંત છે ત્યાં સિદ્ધ ભગવંત રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સિદ્ધને ત્યાંજ રહેવાનું શું કારણ?

ઉત્તર—ઉપર અલોક છે માટે ત્યાં અટક્યા એમ પત્તવણાજી સૂત્રનું બીજું પદ તથા ઉત્તરાધ્યયનનું ૩૬ મું અધ્યયન જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપર કહ્યા સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—સાંભળો; પ્રથમ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યું છે કે—કહિં પઢિદ્યા સિદ્ધા? કહિંસિદ્ધા પઢિદ્યા?; કહિં ચોન્દિચદ્ધાણં? કત્થ ગંતૂણ સિન્નજ્ઞા? ઉત્ત ૦ અધ્ય ૦ ૩૬ ગા. ૫૬ મી.

અર્થ—અહો પૂજ્ય! અહો ભગવન્! અહિંથી સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધ ભગવંત તે ક્યાં પ્રતિહત થયા? ક્યાં ખલાણા? ક્યાં અટક્યા? અર્થાત્ ક્યાં ગયા તે સિદ્ધ ક્યાં પ્રતિષ્ઠ્યા? ક્યાં રહ્યા? ક્યાં શરીરને છાંડ્યું અને ક્યાં જઇને સિદ્ધ થયા? આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યા બાદ ભગવંત મહાવીર દેવે કહ્યું કે હે ગૌતમ! સાંભળ.

જલોપ પઢિદ્યા સિદ્ધા, લોયમે ચ પઢિદ્યા;
દદં ચોન્દિ પદ્ધાણં, તત્થ ગંતૂણ સિન્નજ્ઞા. ઉ. જ. ૩૬ ગા. ૫૭ મી.

તુંબડીને માટીનો લેપ અને કાંથીના લીડાનું દ્રઢાંત આપી જણાવ્યું છે કે—
 તુંબડીને આઠ માટીના લેપ અને આઠ કાંથીના લીડા વડે ભારે થયેલી
 તુંબડીને જળાશયના તળે જઈને બેસવાનો સ્વભાવ છે. લેપ અને લીડાથી
 સુક્ષ્મ થયેલી તુંબડીને સ્વભાવેજ ઉંચી જળને અગ્રભાગે રહેવાનો સ્વભાવ
 છે તેમ ચાર ગતિરૂપ સંસાર સમુદ્રમાં આઠ કર્મના લેપે મિથ્યાત્વાદિ
 નિવડ ગાંઠયોના ભારે કરી આત્મા તળે જઈ બેસે છે તેજ આત્મા જનારે
 કર્મોદિકથી નિર્લેપ થાય છે ત્યારે તુંબડીની જેઠે લોડાએ જઈ ઠરે છે. અર્થાત્
 કર્મ રહિત આત્માની નિર્લેપ તુંબડીની જેઠે ઉર્ધ્વગતિજ હોય છે. વગેરે
 ભગવતીજ સૂત્રમાં સિદ્ધ પરમાત્માની ઉર્ધ્વ ગતિને માટે અનેક ન્યાય
 દેખાંતો આપ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—જીવનો કર્મ અહણ કરવાનો સ્વભાવ છે તે મૂલના
 સ્વભાવને છોડીને સિદ્ધ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—જીવનો અને કર્મનો જો કે મૂલનો (અનાદિ) સંબંધ છે
 તોપણ તથા પ્રકારની સામગ્રી મળવાથી કર્મ અહણ કરવાનું છોડીને જીવ
 શિવપણું પામી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—આ સંબંધી કાંઈ દેખાંતો છે ?

ઉત્તર—હા જી, સાંભળો. પારાનો મૂળ સ્વભાવ અંશજ અને
 અગ્નિમાં અસ્થિર રહેવાનો (ઉડી જવાનો) છે, પણ તથા પ્રકારની ભાવના
 દેવાથી પારો વહ્નિમાં સ્થિર રહે છે. અગ્નિમાં દાહકતાનો મૂલ સ્વભાવ છે,
 પણ તથા પ્રકારના પ્રયોગથી મંત્રયોગ અથવા ઔષધિ વડે બાંધવાથી
 અગ્નિમાં પ્રવેશ કરનારને અગ્નિ દહન કરતો નથી, તથા સત્ય શિયલના
 પ્રભાવે પણ અગ્નિ દહન કરતો નથી. આગનું ભક્ષણ કરનાર ચક્રોર પક્ષોને
 અગ્નિ પોતાનો સ્વભાવ બદલી જવાથી દહન કરતો નથી. તેમજ અબ્રહ્મ,
 સુવર્ણ, રત્ન કંબલ અને સિદ્ધ પારાને અગ્નિ દહન કરતો નથી. એવે
 વખતે અગ્નિમાંની મૂલ દાહકતા કયાં જાય છે ? લોહચુરુક પાપાણુંમાં લોહ
 અહણ કરવાનો સહજ સ્વભાવ છે, પણ ન્યારે અગ્નિથી તે મૃત (ભસ્મીભૂત)
 થાય છે, અથવા તેના દર્પ (પ્રભાવ) ને હરણ કરનારી બીજી ઔષધિથી
 તેને સંયુક્ત કરવામાં આવે છે ત્યારે તેના લોહ અહણ કરવાનો સ્વભાવ
 નષ્ટ થાય છે. તેજ પ્રમાણે સિદ્ધોમાં કર્મ અહણ કરવાનો યોગ સ્વભાવ
 જતો રહે છે. ધાન્ય પ્રમુખનું બીજ વ્યાંસુધી તેના મૂલ સ્વભાવમાં વિકાર
 થયો હોતો નથી, ત્યાંસુધી ધાન્યાંકુરની ઉત્પત્તિ કરે છે, પણ ન્યારે તે
 બીજ જળી જાય છે ત્યારે અંકુરોત્પત્તિ થતી નથી. તેવીજ રીતે સિદ્ધ

જન્મ સમયથી મરણના અંત સુધીમાં આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ તથા રોગ, જરા, પરવશપણ આદિ દુઃખોની સંસારને અંગે રહેલા જીવોની કાંઈ સીમા હોતી નથી. એમાંનાં કોઈપણ પ્રકારનાં દુઃખ સિદ્ધમાં નથી. એજ સિદ્ધનું સુખ. આ ઉપરાંત આપણી કલ્પનામાં પણ ન આવી શકે તેવું અકલ્પ્ય, અકથ્ય, અગમ્ય, અતીન્દ્રિય અને અનિર્વચનીય એવું આત્માનું સ્વાભાવિક અનંતસુખ સિદ્ધ ભગવંતને હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૮ સું—સંસારમાં રહેલાં ચાર પ્રકારનાં તથા ખીન અનેક પ્રકારનાં દુઃખ જણાવ્યાં તે માંહેલું દુઃખ સિદ્ધમાં નથી તે તો ઠીક. પણ ત્યાં તેમને કરવાનું શું? જેમ સંસારમાં દુઃખ ઘણું છે; તેમ સુખ પંજુ ઘણું છે ભલે સિદ્ધમાં દુઃખ નથી, પણ ખાવાં, પીવાં આનંદ મોજચોખ ઉઠાવવો, રમત ગમતમાં આત્માને આનંદમાં રાખવો વગેરે સુખોમાંનું સુખ સિદ્ધમાં હોવું તો નોંધ્યે અને તે જ્યારે ન હોય ત્યારે સુખ શાનું?

ઉત્તર—હે ભાઈ! એ સુખ તો બધા દેહધારીને માટે છે. સિદ્ધ ભગવંત દેહધારી નથી. સંસારી જીવ સક્રિય છે, સિદ્ધના જીવ અક્રિય છે. જે સક્રિયને કરવાનું છે તે અક્રિયને કરવાનું નથી. વ્યવહાર માત્ર સક્રિયને છે, અક્રિયને કોઈ પ્રકારનો વ્યવહાર નથી. આચારાંગ સૂત્રનું વાક્ય છે કે અકમ્મસ્સ વવહારો ન વિજ્ઞદ્ જને આપણે સુખ માનીએ છીએ તે વ્યાવહારિક સુખ છે તે પૌદ્ગલિક સુખ છે. જે પ્રકારે જે વસ્તુના લોગ વડે માનેલું સુખ તે કોઈ વખત દુઃખરૂપ થઈને ઉલું રહે છે. દુધપાક, ખાસુંદી કે શીખંડ વગેરે ગિદ્ધ લોગન જમતાં નેટલો આનંદ થાય છે, તેટલોજ આનંદ બલકે તેથી વિશેષ દુઃખરૂપ તેજ સમય તે વસ્તુનું વમન કરતાં થાય છે. અને જ્યારે તે વિક્રિયા રૂપે પ્રગમે છે ત્યારે તેનાં દુઃખની સીમા રહેતી નથી. તો પછી ક્ષત્રુભરનું સુખ કે ક્ષણ માત્રનો આનંદ શા કામનો? કામ લોગને આશ્રિત સાંસારિક સુખ તે તો પામ (અસ) વાળાને ખરજ ખૂલ્લાથી ચલી મીઠાચ તુલ્ય છે.

કામ લોગ પ્યારા લગે, ક્ષત્ર કિપાક સમાન;

મીઠી ખાજ ખુલ્લવતાં, પીછે દુઃખટી ખાણ. ૧

આ સુખ તે સુખ નથી પણ એકાંત દુઃખજ છે. જ્યારે આવા કૃત્રિમ અને કલ્પિત સુખમાં જાની પુરો પલ્લુ આનંદ માનતા નથી, તો પછી સિદ્ધમાં તો એવો ખોટો આનંદ હોયજ કયાંથી? માટે સિદ્ધનું સુખ તો અવિનાશી બીજાજ પ્રકારનું છે.

નથી, એજ પ્રમાણે સિદ્ધોમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને ક્રિયાઓ વિના અનંત સુખ છે. તેમના સુખભરને તેઓજ બાંહે છે. જ્ઞાની તે કહેવોને સમર્થ નથી કેમકે તે નિરૂપમ છે. નિનતત્વ સાર.

પ્રશ્ન ૫૧ સુ—અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજે તો સિદ્ધનાં સુખનું સ્વરૂપ જાણ્યું હશે, તો તેવા જ્ઞાની પુરૂષોના કથનથી સિદ્ધનાં સુખનાં સ્વરૂપનો કાંઈક પણ પ્રકાશ હોવો જોઈએ. તો તે વિષે સૂત્ર કાંઈ જણાવે છે ખરું?

ઉત્તર—સૂત્ર એમ જણાવે છે કે:—મનુષ્ય લોકમાં કે દેવલોકમાં એવો કોઈ પદાર્થ નથી કે તેની ઉપમા દઈને સિદ્ધનાં સુખને અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજ પણ ખતાવી શકે?

પ્રશ્ન ૫૨ સુ—સિદ્ધના સુખના મુકાબલામાટે લોકમાં કોઈ એવો પદાર્થ નથી કે ઉપમા દઈ અનંત જ્ઞાની પણ સમજાવી શકે તે સમજાયું પણ જે સુખ જોવામાં આવે તે કહી શકે તો ખરા કે?

ઉત્તર—વનવાસી ભીલને રાત્રીએ પોતાના મહેલમાં છ મહિના રાખી તેના કર્ણપુટપર કાંઈ પણ અવાજ નહિ પડવા દેતાં અનેક પ્રકારનાં રસ બ્યંજન સહિત મિષ્ટ ભોજનો, પુષ્પની શય્યા અને અરીસાભુવનની અંદર નેત્રને ગમતા અનેક પદાર્થોથી લેવાતો આનંદ આ તમામ સુખના અનુભવ-વાળો ભીલ જ્યારે પોતાના કુટુંબને મળે ત્યારે તેને કોઈ પૂછે કે ભાઈ તું આટલો વખત ક્યાં રહ્યો, તેં શું ખાધું, પીધું અને તેં શું કર્યું? વગેરે પૂછનાં તે ભીલ શું ઉત્તર દઈ શકે? એક વાહ! વાહ! સીવાય કાંઈ કહી શકે નહિ. તેમ મહાવીર જેવા અનંતજ્ઞાની પુરૂષે પણ ગૌતમના સિદ્ધના સુખના પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એજ ઉત્તર આપ્યો કે, સિદ્ધનું સુખ હું બાણું દેણું છું, અનુભવું છું, પણ કહેવાને શક્તિવાન નથી. જેમ મુંગાને અલૌકિક સ્વપ્ન આવે તે શું કહી શકે? તેમ જ્ઞાની પુરૂષો સિદ્ધનાં સુખને જણાવ શક્તિવાન છે, પણ કહી શકવા શક્તિવાન નથી.

પ્રશ્ન ૫૩ સુ—તો હવે દુઃકમાં સિદ્ધનું સુખ જાણી શકીએ તેવો કોઈ દાખલો છે?

ઉત્તર—શાસ્ત્રમાં ન્યાય દાખલા તો ઘણા હોય પણ આપણે એક દુઃખજ દાખલાની સમજી શકીએ તેવો ન્યાય શ્રી યત્તવજ્ઞાણ સૂત્રના બીજા શ્લોક પદમાં જણાવ્યો છે. તે અત્રે દાખલ કરીએ છીએ.

નવિ જાતિ માણુષ્ઠાણં, તં સોક્ષ્મં નવિય સન્ધ્વ દેવાણં;
જં સિદ્ધાણં સોક્ષ્મં, અજ્ઞાવાદં ડવગયાણં. ॥ ૧૩ ॥

ઉત્તર—ઉપરના કહેલ અધિકારમાં કહ્યું છે કે—ગાથા—

જત્યય જ્ઞો સિદ્ધો, તત્ત્વજ્ઞતા મવક્ત્વય વિમુક્તો ।

અણોજ્ઞા, સમોગાદા પુદ્ગા સંજ્ઞેવિ લોગંતે ॥૧॥

ફુસદ અર્ણતે સિદ્ધે, સર્વ પરસેહિ નિયમ સો સિદ્ધા ।

તેવિ અસંજ્ઞેજ્ઞ ગુણા, દેસવણસેહિ જે પુદ્ગા ॥૧૦॥

અર્થ—જ્યાં એક સિદ્ધ હોય ત્યાં અનંત સિદ્ધ હોય. સિદ્ધ એટલે ભવબ્રમણરૂપવિનાશ તેથી રહિત તથા જન્મ મરણરૂપભરનો ક્ષય કરી, સર્વ કર્મથી, મુક્ત થયેલા એવા સિદ્ધ પરમાત્મા અન્યોન્ય-પરસ્પર એક બીજામાં મળેલા લોકના અંતને સ્પર્શીને રહ્યા છે. ૯

પોતાના આત્માના સર્વ પ્રદેશમાં એક સિદ્ધ, અનંત સિદ્ધના આત્માનો સ્પર્શ કરીને રહ્યા છે. એકેક સિદ્ધને અસંખ્યાતા આત્મપ્રદેશ છે તે સર્વ દેશથી વા પ્રદેશથી સ્પર્શી રહ્યા છે. ૧૦

આનો પરમાર્થ એ છે કે ૪૫ લાખ જોજનની માંહેલી કોર અનંતા સિદ્ધનો સમાવેશ આ પ્રમાણે થાય છે કે—જ્યાં એક સિદ્ધ ત્યાં અનંતાસિદ્ધ અને જ્યાં અનંતાસિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ, એટલે અન્યોન્યસિદ્ધના જીવો ફરસીને રહેલા છે. માટે સમાવેશનો વાંધો આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૫૫ મું.—એકેક સિદ્ધને રહેવાની જગ્યા કેટલી હોય ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અહિંથી સિદ્ધ થાય તેનાં શરીરનાં પ્રમાણમાંથી ત્રીજો ભાગ બાદ કરતાં બાકીના બે ભાગના જેટલી, એક સિદ્ધ જગ્યા રોકે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું.—થોડામાં થોડી અને ઘણામાં ઘણી કેટલી અવધેણા-વાળા સિદ્ધ થાય ?

ઉત્તર—થોડામાં થોડી બે હાથની, અવગાહનાવાળા અને મધ્યમ સાત હાથની, અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચસેં ધનુષ્યની અવગાહનાવાળા સિદ્ધ થાય. પાંચસેં ધનુષ્યની, અવગાહનાવાળાનો સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં ત્રણસેં તેત્રીશ ધનુષ્યને બત્રીશ આંશુલનો અને બે હાથની અવગાહનાવાળાનો એક હાથને આઠ આંશુલનો થત પડે. એટલે બે હાથથી, માંડીને પાંચસેં ધનુષ્ય સુધીની અવધેણાવાળા મનુષ્યો સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. તો તેની હદમાં રહેલો મધ્ય અવગાહનાવાળાનો પણ જે જીવ સિદ્ધ થાય તેનો ત્રીજો ભાગ બાદ કરતાં શરીરના બે ભાગ જેટલી જગ્યા સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધના જીવની, અવગાહના રહે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—મુક્તિ માર્ગનો પ્રવાહ નિરંતર ચાલતો રહે, અને સંસાર ખાલી થાય નહિ. આ વાક્ય પરસ્પર વિરૂદ્ધ કેમ ન પડે?

ઉત્તર—આ વિષે પૂર્વાર્થના ૪ યાં ભાગમાં ૩૧ માં પ્રશ્નમાં ઘણો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે. તોપણ વિશેષ ખુલાસાને માટે સાંભળો. અનંત જ્ઞાની ભગવંતે જે ભાવ જાણ્યા તેજ પ્રકારથી ભગવંતનું એ વચન અસત્ય નથી, પણ અદ્વય બુદ્ધિવાળા જીવોના ચિત્તમાં તેના વિચારમાં તે વાત બેસે નહિ. એ સ્વાભાવિક છે. એ ઉપર અલૌકિક દૃષ્ટાંત છે, તે સાંભળતાંજ શ્રોતાજનોનું મન સ્થિર થાય તેમ છે. નદીઓનાં હ્રદ (મૂળ)માંથી (દ્રહમાંથી) નદી પ્રવાહ નીકળીને સદાકાળ સમુદ્ર બાણી વહે છે, તોપણ હ્રદો (દ્રહો) ખાલી થતાં નથી. નદી પ્રવાહ બંધ થતો નથી, અને સમુદ્ર કદી પૂર્ણ થતો નથી. તેવીજ રીતે સંસારમાંથી નીકળીને ભવ્ય જીવો મુક્તિમાં જાય છે, તોપણ સંસાર ખાલી થતો નથી, ભવ્ય જીવો ખૂટતાં નથી, અને મુક્તિ ભરાતી નથી. આ દૃષ્ટાંત અને દાર્ષ્ટાન્તિકત્વ સામ્ય-સરળાપણું સમ્યક્ પ્રકારે અવલોકન કરનારની અર્હદચનમાંજ પ્રતીતિ થશે, અન્યત્ર નહિ.

ખીલું પણ એક લાગુ પડતું દૃષ્ટાંત પ્રમાણના જાણકારોએ સાંભળવા યોગ્ય છે. કોઈ બુદ્ધિશાળી જન્મથી માંડીને મરણ પર્્યંત ત્રણ લોકના સર્વ-શાસ્ત્રોનું હિંદુઓના ૫૨ (૭) દર્શન અને યવન શાસ્ત્રોનું, આત્મ શંકિતથી ધકન કરતો અસંખ્ય આયુષ્ય નિર્વહન કરે, તોપણ તેના અધ્યાન્ત પાડથી તેનું (હૃદય) કદી શાસ્ત્રાક્ષરોથી પૂર્ણ થાય નહિ. શાસ્ત્રાક્ષરો ખૂટે નહિ અને શાસ્ત્રો ખાલી થાય નહિ. તેવીજ રીતે સંસારમાંથી ગમે તેટલા ભવ્યો મુક્તિમાં જાય તોપણ મુક્તિ પૂરાય નહિ. ભવ્યો ખૂટે નહિ અને સંસાર ખાલી થાય નહિ. અર્થાત્ મુક્તિ માર્ગ અંતરાય વિના વહેતો રહેશે. આ દૃષ્ટાંત અને દાર્ષ્ટાન્તિકની ભાવના વિશે (જાણકારો) એ સ્વચિત્તમાં ચિન્તવી લેવી અને એવા અનેક દૃષ્ટાંતો યોજવાં. (જૈનતત્ત્વસાર.)

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સિદ્ધ પરમાત્માને ત્યાં કરવાનું શું?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગની રમણતામાં—આનંદમાં રહેવા રીવાય ખીલું કાંઈ કરવાનું નથી. શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રનાં ખીલાં પદમાંની ૧૨ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે:—

કેવલજ્ઞાનુ વડત્તા, જાણંતિ સન્નમાવ ગુણમાવે;

પાસંતિ સન્નઓ સન્ન, કેવલ દિદ્ધી દિપંતાદિ ॥૨૨॥

અર્થ—સિદ્ધતા જીવ, કેવળજ્ઞાનના ઉપયોગવડે સર્વ દ્રવ્ય પદાર્થોના દ્રવ્ય શુદ્ધ પર્યાયને જાણે છે, તેમજ કેવળ દર્શનવડે સર્વ ભાવને કેખી રહ્યા

નિરંજન દેવ કેવા છે ? તો કે તેમને કાયા (પાંચ શરીરમાંનું શરીર) નથી, મન નથી, રૂપ નથી, મોટા કવીશ્વર તે પણ રૂપને કહી શક્યા નથી. ઇચ્છા નથી, મોહ નથી, સંસાર વિષે ફરી આવવું નથી, દ્રેષ્ય નથી, વેષ નથી, મહ નથી, માન નથી.

સિદ્ધાન્ત નાર્યો ન નરોનક્લીલાઃ વસ્તુત્વયોગા ન ચલાનસંતિ;

ન શ્રેષ્ઠિ સંહાર કુદોન્ દર્યા, ભોગાર્થિનોના કૃતિ ધારકાનઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ:—સિદ્ધ તે સ્ત્રી વેદે નથી; પુરૂષ વેદે નથી; નપુંસક નથી, વાત કરવા યોગ નથી, એટલે આપણે મુખે કહી શકીયે તેવા નથી, અથવા મન, વચન, કાયાના યોગ નથી, ત્યાંથી ચળવાવાળા નથી, અથવા ચલન સ્વભાવ નથી, શ્રેષ્ઠી સંહાર કરતા નથી, દ્રષ્ટિગોચર આવે એવા નથી. ભોગના અર્થી નથી, આકારવંત નથી, આવા નિરંજન દેવ સિદ્ધ સ્વરૂપી રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જેને આપણે નિરંજન કહીએ છીએ. સિદ્ધ કહીએ છીએ. તેને અન્યમતમાં ઇશ્વર કહે છે. તો અન્યમતના શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરનું સ્વરૂપ કેવું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઇશ્વરના સ્વરૂપ માટે વેદાંત મતમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

નમૂર્મિર્નચાપોનવાહિનવાયુ, નચાકાશ માસ્તેનનિદ્રાનતંદ્રા;

નમ્રીમ્મો નર્શતો નદ્રેષો નવેષો, નયસ્યાસ્તિમૂર્તિસ્મૂર્તિસ્વમીદે ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઇશ્વરનું સ્વરૂપ તે ભૂમિ-પૃથ્વીરૂપ નથી, પાણીરૂપ નથી, અગ્નિરૂપ નથી, વાયુરૂપ નથી, આકાશરૂપ નથી, નિદ્રારૂપ નથી, તંદ્રારૂપ નથી, ઉષ્ણ નથી, શીત નથી, દ્રેષ્યમય નથી, વેષરૂપ નથી, કોઇ પ્રકારની મૂર્તિ કે ત્રિમૂર્તિરૂપ ઇશ્વર નથી.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—તો હવે ઇશ્વર કેવા છે ? તે સ્વરૂપ જાણવું જોઇએ.

ઉત્તર—ઇશ્વર અજંશાધતંકારણમ્ કારણાનામ્ શિવંમારકં કૈવલં માપકા નામઃ તુરિયંતમઃ પારમાર્થંતહીનં, પ્રવયે પરંવાવન દ્વૈતહીનં ॥૨॥

અર્થ—ઇશ્વર અજન્મ છે, જન્મ લેતા નથી, શાશ્વતા છે, કારણનું પણ કારણ છે એટલે આપણે જેની ઉપાસના કરીએ છીએ, તે પણ તેમની ઉપાસના કરે; શિવસ્વરૂપી દૈત્યસ્વરૂપી જ્ઞાનીઓજ તેમનું સ્વરૂપ કહી શકે. ત્રણ પ્રકારની વય માંહેલી વય નથી. આદિ અંતરહિત પરમપદને પ્રાપ્ત થયેલા પવિત્રમાં પવિત્ર અદૈન એકજ ઇશ્વર સ્વરૂપે છે.

ભાવાન્તર—મુક્ત જીવોને જણાવવા માટે કોઈ ઉપમા છેજ નહિ. કેમકે તેઓની અરૂપી હયાતી રહેલી છે. તેમજ તેઓને કશો પણ અવસ્થા વિશેષ છે નહિ, માટે તેમને જણાવવા માટે કોઈ શબ્દની પણ શક્તિ નથી. (૩૩૩)

કેમકે તેઓ નથી શબ્દરૂપ, નથી સ્પર્શરૂપ, નથી રૂપરૂપ, નથી ગંધરૂપ અને નથી રસરૂપ. (અને વાચ્ય વસ્તુના વિશેષ તો માત્ર એ શાબ્દાત્મિક પાંચ ગુણજ છે તે મુક્ત જીવોમાં છે નહિ. માટે તેઓ અવાચ્ય છે. (૩૩૨)

સિદ્ધ પરમાત્માની વ્યાખ્યા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સૂત્રમાં કહી છે તે મૂળપાઠ સાથે જણાવી.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સિદ્ધ સગવંત મનુષ્ય ક્ષેત્રથી એટલે આપણાથી સાત રાજ છેટે રહ્યા છે. તો એટલે છેટથી તે આપણું કદયાણુ કેવી રીતે કરી શકે ?

ઉત્તર—આપણું કદયાણુ તો આપણેજ કરવાનું છે. એટલે જે રસ્તે પરમાત્માએ મુક્તિ મેળવી; સિદ્ધ પદ ધારણ કર્યું છે; તે રસ્તાને આપણે ચક્રકથું;—તે પંથને વિષે ચાલકથું, તો આપણે પણ તે પદને ધારણ કરી શકથું. એટલે જ્યારે સિદ્ધ સમાન આપણો આત્મા શક્તિવાન થયે ત્યારે તે આપોઆપ પોતેજ મુક્તિ પદ મેળવી શકશે, માટે આપણું કદયાણુ તો આપણેજ કરવા શક્તિવાન છીએ. તોપણ સાત રાજ રહ્યા—સિદ્ધ પરમાત્મા પણ આપણા આત્માનું કદયાણુ કરવાને શક્તિવાન છે તે વાત કાઢી નાખવા જેવી નથી.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—થું ન્યાયથી તે આપણું કદયાણુ કરી શકે છે ?

ઉત્તર—એક તો એ કે—તેમના ધ્યાનના પ્રભાવથી આપણો આત્મા નિવૃત્તિ પામે છે. બીજું કારણ નીચેના ન્યાયથી જાણીશો. પ્રજ્ઞા પ્રકાશમાં ઊઠ્યું છે કે:—

યયાઽમિ તાપઃ સુખ દોજનાનાં, શીતં સદા હંતિ ન શંસયોસ્તિ ; યી સિદ્ધ જાયોહિ તથા ચત્તેયં, પાપં પ્રકૃયં ચ ક્ષિમત્ર ચિત્રં

અર્થ:—યથા દૃષ્ટાંતે—જેમ અગ્નિનો તાપ દૂર રહ્યા મનુષ્યોને સુખ રૂપ થાય છે. એટલે તાદૃશી પરાભવેલા મનુષ્યોની શીતને હલુવાને સદાય અગ્નિ શક્તિવાન છે. એ દૃષ્ટાંતે સિદ્ધ પરમાત્માના સ્મરણ વડે ધર્મ પાપના સંસુહનો નાશ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય. અર્થાત્ સિદ્ધ પરમાત્મા સાત રાજ

ઈ ચૂક્યો.) પ્રશ્નાંકરૂંપી મંડપને ટાંચે રહી અદશ્યપણે પોતાને વરવા મળેલા
તાં શુભોંનું નિરીક્ષણ કરતી, તેમજ સુમતિ દાસી દરેક પંથના સેવન કરનારાની
તમામ હકીકત જણાવતી એક બીજા પંથનું અર્થાત્ મતવાદીઓનું ઉદ્બંધન
કરતી. નિરીક્ષણ કરતી ચાલી જાય છે.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—મુક્તિ સુંદરી કેવા શુભવાળાને વરવાની ઇચ્છા
ધરાવતી હશે ?

ઉત્તર—જે શુભો વડે પોતે જે પદ મેળવ્યું છે. તેવાજ શુભવાળા
એટલે પોતાના ધારાગરી શુભવાળાને વરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે, અને તેનેજ
ચોંધતી ફરે છે. અર્થાત્ પોતાની દીવ્ય દૃષ્ટિ વડે તેને જુએ છે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—મુક્તિ સુંદરીને કેવા શુભવાળા પુરૂષો જોઇએ છીએ.
તેં તે જણાવો ?

ઉત્તર—લયો, જુઓ સાંભળો—

પંચાસવ પરિજ્ઞાયા, તિગુણાહસુસંજયા; પંચનિગ્ગહણા ધીરા,
નિગ્મથાવજ્જુદંસિણો. ॥૧૧॥ ૬૦ અં ૩ ॥ હૃત્યસંજણ, પાયસંજણ, વાયસંજણ
સંજણ હંદ્રિયસ્ત; અજ્ઞાપ્પરણ સુસમાદિઅપ્પા, સુત્તથં ચ વિઆણજ્ઞેસમિક્કહુ
॥ ૬૦ અં ૧૦ ગાં ૧૫ ॥ તવોગુણ વ્વહાણસ્સ, ઉજ્જુમઈલંતિ સંજમરયસ્સ;
પરીસદ્દે જિણંતસ્સ, સુત્તહા સોગઈતારિસગસ્સ. ॥ અં ૪ ગાં ૨૭ ॥

અર્થ—(મુક્તિ સુંદરી આવા પુરૂષોની ચોંધ કરે છે)

હિંસાક્રિ પાંચે આશ્રવના ત્યાગી, મન આદી ત્રણે શુભિએ શુભા,
ષટકાય-પૃથ્વ્યાદિ છકાયના રક્ષક, પાંચે ઇન્દ્રિયોનો નિયંત્ર કરવાવાળા, ધારીસ્ત
પરિસહ ઉત્પન્ન થયે, ધૈર્ય ધારણ કરવાવાળા, માયા કપટરૂપ અન્ય રહિત,
સંયમ સામી જેની દ્રષ્ટિ છે (એવા નિઃશંક છે, જેના) હાથ, પગ, વચન
અને ઇન્દ્રિયો એકંત સંયમ રૂપ જોય તથા ‘અધ્યાત્મરતઃ’ પ્રશસ્તધ્યાના
સંપન્ન-શુભ ધ્યાનમાં જે આસક્ત હોય, જેનો આત્મા સદાય સમાધિમાં લીન
હોય. સૂત્ર અને અર્થનો વિજ્ઞાન સહિત યથાતથ જાણ હોય, એવો હોય
તેને હું ખરો ભિક્ષુ કહું છું ॥ (તે ભિક્ષુ) વપના શુભે કરી પ્રધાન, કપટ
રહિત-સરવ, મતિવંત, ક્ષમાવંત, અને સંયમને વિષે રમણુતા કરવાવાળા
અને પરિસહાને જીવવાવાળાને, સુમતિ ભિક્ષુની પ્રાપ્તિ-મુક્તિ સુંદરી
જરૂરી) સુલભ છે.

અર્થ—જે પદને સૂચે, ચંદ્રમાં કે અગ્નિ પ્રકાશ કરી શકતા નથી અને જે પદને પામીને ફરી યોગીઓ પાછા આવતા નથી તે માફ ઉત્તમ ધામ છે. ૬.

તેમજ પ્રજ્ઞા પ્રકાશમાં પણ કહ્યું છે કે—નિરંજન પદ પામ્યા પછી ‘પુનરાગમોન’ આ સંસારમાં ફરી આગમન તેમનું હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૮૧ સુ—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રોમાં જ્યાં નમોઽયુષ્યનો પાઠ આવે છે ત્યાં પહેલું નમોઽયુષ્ય સિદ્ધ ભગવંતનું, બીજું અરિહંત તીર્થંકર મહારાજનું ને ત્રીજું ધર્મ ગુરૂનું એમ ત્રણ નમોઽયુષ્ય કહેવામાં આવે છે. તેમાં એક સવાલ ઉઠે છે કે—પહેલું નમોઽયુષ્ય સિદ્ધ ભગવંતનું છે ને તેમાં ગુણ તો બધા તીર્થંકરના આવે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—નમોઽયુષ્ય તો સિદ્ધ ભગવંતનું જ છે, પણ જે તીર્થંકરો મોક્ષગતિને પામીને સિદ્ધ થયાં તે તીર્થંકરોના ગુણોનું વર્ણન કરીને સિદ્ધનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ સુ—જ્યારે પહેલા નમોઽયુષ્યમાં તીર્થંકર અને સિદ્ધ બંનેના ગુણોનો સમાવેશ થાય છે, તો પછી બીજું તીર્થંકરનું જીવંત પાડવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—બીજું નમોઽયુષ્ય વર્તમાન તીર્થંકરને માટે એટલે કેવળપ તીર્થંકર હયાતી ધરાવતા હોય તેને માટે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૩ સુ—તીર્થંકર હયાતી ન ધરાવતા હોય તો ?

ઉત્તર—તીર્થંકરની હયાતી ન હોય તો સિદ્ધનું તો ખરૂં જ અને ગુરૂની હયાતી હોય તો ગુરૂનું.

પ્રશ્ન ૮૪ સુ—તીર્થંકર અને ગુરૂની હયાતી ન હોય તો ?

ઉત્તર—એક સિદ્ધનું જ નમોઽયુષ્ય સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૫ સુ—સૂત્રના મૂળ પાડથી ઉપરના પ્રશ્નોનો જુલાસો થાય તેમ છે ?

ઉત્તર—હા, છ. મૂળ પાઠમાંજ તમામ જુલાસો છે.

પ્રશ્ન ૮૬ સુ—અમારા સાંભળવામાં તો ત્રણ નમોઽયુષ્ય કહેવાં એમ ધારણામાં છે તો ત્રણ નમોઽયુષ્ય કહેવાનું કોઈ સૂત્રમાં છે ? હાય તો તે જણાવો ?

ઉત્તર—મહાવીરના શાસનમાં લગ્યા તે કેશી સ્વામી અને રામ પ્રદેશીને ખુજ્યા તે કેશી સ્વામી બંને જુદા છે. (તેનો ખુજાસો સર્વસ્તર વાંચવો હોય તો જુઓ પૂર્વાર્ધ ભાગ ૬૬૦ પ્રશ્ન ૮૬ થી ૯૬ સુધી) એટલે પ્રદેશી રામને બોધ દેનાર તે કેશી સ્વામી પહેલા થયા છે. તે વખતે મહાવીરની હંથાતી હતી કે નહિ તે સંબંધે સૂત્રમાં કંઈ ખુજાસો જણાતો નથી. પણ પ્રદેશી રામએ તીર્થંકરનું નમોચ્ચુલું નથી કીધું, તે તો સૂત્ર સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૯૧ સુ—અર્હંતક શ્રાવકના વખતમાં મહિનાથ હતા છતાં મનું નમોચ્ચુલું કેમ કહેવામાં આવ્યું નહિ હોય ?

ઉત્તર—તે વખતે મહિનાથ ભગવાન સંસારમાં હતા, અમલીપણે હતા—અર્હંતક શ્રાવક બાર વ્રત ધારી પાંચમા ગુણસ્થાનવાળા, સંસારમાં રહેલા તીર્થંકરને નમોચ્ચુલું કહ્યું નથી. તે ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે પાંચમા ગુણસ્થાનવાળા ચોથા ગુણસ્થાનવાળાને નમસ્કાર ન કરે.

પ્રશ્ન ૯૨ સુ—જે શાસનના અધિકારી તીર્થંકર મહારાજ મોક્ષ ગયા પછી તેમનું નમોચ્ચુલું તે શાસનના તીર્થમાં કહેવામાં આવતું નથી, પણ મહાવિદેહમાં તો સદાય તીર્થંકર હોયજ. તેમનું ખીખું નમોચ્ચુલું કહે તેમાં શા વાંધો ?

ઉત્તર—જો વાંધો ન હોત તો અરણ્યક શ્રાવક તથા પરદેશી રામ કહેત, પણ તે તો કંઈ છેજ નહિ. માટે દરેક શાસનના અધિકારી તીર્થંકરનેજ નમોચ્ચુલું લાગુ થતું હોય એમ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૯૩ સુ—હાલની સ્થાનકવાસીની પ્રવૃત્તિમાં સામાયિકાદિ ઉચ્ચરતાં શ્રીમંધરસ્વામીની આજ્ઞા લેવામાં આવે છે તે વિષે શું સમજવું ? સૂત્રના ન્યાયે આ પ્રવૃત્તિ ઠીક લાગે છે કે કેમ ?

ઉત્તર—આ જમાનામાં ઠીક અઠીકનું કંઈ જોવાનું નથી. તેમાં આ વર્જને માટે તો જેને જે ઠીક લાગ્યું તેજ ઠીક, એમ માની લેવામાં આવે તેનો ઉત્તર કંઈ હોયજ નહિ. પણ સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે આ વાત લાગુ પાતી નથી. દાખલા તરીકે—રાજકોટમાં રહેલી રાજકોટની વસ્તી ગોંડલ કે મોરબીના રાજાની આજ્ઞામાં રહેવાની ઇચ્છા ધરાવે તે વાત ઉચિત ગણાય ! અહિયાં જ્યારે બાદશાહી રાજ્ય હતું ત્યારે તેની આજ્ઞા મનાતી. હાલ જ્યારે યુરોપિયનની સત્તા પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેની આજ્ઞા આખા હિંદુસ્તાનમાં મનાય છે, છતાં કેઈ જર્મન કે ફ્રેન્ચની આજ્ઞા ચિંતવે તે શા-કામની ?

... પ્રશ્ન ૯૭ મું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે—સાધુશ્રી હોય તો તેમની આજ્ઞાએ સામાયિકાદિ ઉચરીએ છીએ તે ન હોય તો સ્થાપનાચાર્ય કરી પંચિદિયો ભણી સામાયિક ઉચરીએ છીએ.

ઉત્તર—પંચિદિયો ભણનારા તેનો હેતુ જાણતા હોત તો સ્થાપનાચાર્ય કરવાની જરૂર રહેત નહિ. પંચિદિયો ભણી આજ્ઞા માગવાનો પૃથા જો મૂળથી હોત તો બીજા વર્ગને આચાર્યની આજ્ઞા માગવામાં વાંધો આવત નહિ.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—પંચિદિય એટલે શું—ને તેનો હેતુ શું ?

પંચિદિય એટલે આચાર્યના ૩૬ શુભની જે ગાથા છે.

... તેમાં પહેલા પદમાં પંચિદિય શબ્દ આવે છે. તે ઉપરથી પંચિદિય કહેવામાં આવે છે. તેનો હેતુ સામાયિકાદિ વ્રત ઉચરતી વખતે કહેવાનો.

... પ્રશ્ન ૯૯ મું—સામાયિકાદિ વ્રત, ઉચરવાના સંબંધમાં પંચિદિય કેવી રીતે કહેવામાં આવે છે ?

ઉત્તર સાંભળો ગાથા—

પંચિદિય સંવરણો, તદ્દ નવવિહ વંમચેર ગુત્તિષેરો;

ચત્તવિહ કસાયસુક્તો, રૂઝઝઘ્ઘારસ્ત ગુણેહિ સંજુતો ॥ ૧ ॥

પંચ મહાવ્યજુતો, પંચવિહાયાર પાલણ સમયો;

પંચસમિત ટિગુતો, છવીસ ગુણો ગુરુમક્ષ ॥ ૨ ॥

આમાં એમ જણાવે છે કે પાંચ ઈન્દ્રિયના સંવરવાળા, તેમજ નવવિધે પ્રવચાર્યની શુભિના ધારક, ચાર પ્રકારના કપાયથી સુકત એ અઢાર શુભે કરી સંયુક્ત, પાંચ મહાવ્રતને વિષે જુલોલા, પાંચ મહાવ્રત સુકત પાંચ પ્રકારના આચાર પાળવાને વિષે સમર્થ. પાંચ સમિતિએ સુમતા ત્રણ શુભિ એ શુભા એ છત્રીય શુભે કરી સંહિત હોય તે મારા શુરુ છે.

આટલું કહીને એટલે ઉપરની જે ગાથા કહીને ઇચ્છામિ ખમાસમણો ઈત્યાદિ પાઠ બોલીને વંદણા—નમસ્કાર કરીને સામાયિકાદિકની આજ્ઞા ભાગે આને પરમાર્થ એજ છે કે—ઉપર કહેલા શુભવાળા શુરુ અગ્યાર્થ ગમે ત્યાં હોય પણ આ જે ગાથા બોલીને તેમની આજ્ઞાએ સામાયિકાદિ વ્રત ઉચરવાને જરા પણ વાધો નથી. જેમ તીર્થંડરની આજ્ઞા સર્વત્ર વર્તે છે. તેમ શુરુ આચાર્યની આજ્ઞા પણ સર્વત્ર વર્તે અર્થાત્ શિષ્ય ગમે ત્યાં વિચરે પણ શુરુની આજ્ઞા તો તેની સાથેજ હોય તેમ ચારે તીર્થને મઠે શુરુ—

આ આઠ પ્રતિહાર આં રીતે પણ કહે છે:—

અશોક વૃક્ષઃ સુરપુષ્પ વૃષ્ટિ, દિવ્યધ્વનિશ્વામરમાસનં ચ ।

મામણ્ડલં દુંદુભિરાત્પત્રં, સત્પ્રાતિદ્યાર્યાણિ જિનેશ્વરાણામ્ ॥

ત્યાં ત્યાં તીર્થેંકર મહારાજનું બીરાજનું થાય ત્યાં અશોક વૃક્ષ બની આવે. ૧ દેવકૃત, પુષ્પની વૃષ્ટિ થાય. ૨ દિવ્યધ્વનિ. ૩ આમર. ૪ સિંહાસન. ૫ ભામંડલ. ૬ દુંડુલી. ૭ અને છત્ર. ૮ એ આઠ પ્રાતિહાર્ય તીર્થેંકર મહારાજના પુન્ય પ્રતાપે બની આવે છે. આઠ એ અને ચાર મૂલાતિશય—તે અપાયાપગમાતિશય* ૧ જ્ઞાનાતિશય ૨ પુખ્તાતિશય, વચનાતિશય, ૪ મળી ૧૨ શુભ અરિહંત, ભગવંતના જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૨ સું—સિદ્ધ ભગવંતના શુભ કેટલા અને કયા કયા ?

ઉત્તર—સિદ્ધ ભગવંતના આઠ શુભ કહ્યા છે તે એ કે:—

નાળંચ દંસણં ચેવ, અન્વાવાહં તહેવ સમ્મર્ત્ત;

અક્સયટિદ્વરુવદ્, અગુદ્દહુ વીરીયં દ્વવદ્ ॥ ૧ ॥

કેવળજ્ઞાન ૧, કેવળર્થજ્ઞ ૨, અબ્યાણાધ સુખ ૩, દાપકસમક્રિત ૪, અણ્ય સ્થિતિ ૫, અરૂપીપણું ૬, અગુરુ લઘુ ૭, અનંત આત્મિક શક્તિ ૮, ૯ એ આઠ શુભ સિદ્ધ ભગવંતના જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ સું—ઉત્તરાધ્યયનના ૩૧ મા અધ્યયનમાં એક જોલથી માંડી ૩૩ જોલની વ્યાખ્યા કરી છે. તેમાં ૩૧ મા જોલ, સિદ્ધાદ્ ગુણ સિદ્ધના શુભનો કહ્યો છે. અને આવશ્યક સૂત્રમાં એ ગતિ સાથે સિદ્ધાદ્ ગુણેદિ કહેલ છે એટલે સિદ્ધના ૩૧ શુભ કહ્યા તે કયા ?

ઉત્તર—(૫) સઠાણ (૫) વર્ણ (૫) રસ (૨) ગંધ (૮) રૂપરશ્મિ (૩) વેદ, એમાંનું સિદ્ધમાં કાંઈ નથી. એ ૨૮ જોલ અને (૨૬મેં) અશરીરપણું (૩૦મેં) અસંગપણું, અને (૩૧મેં જોલ) જ્ઞાનાવરણી, આદિક આઠ કર્મ અપાયા છે. તે કુલ એકત્રીશ સિદ્ધના શુભ જાણવા. આચારંગજીમાં પણ સિદ્ધના એજ શુભ કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૧૦૪ સું—‘નમો અરિહંતાય’ અને ‘નમો સિદ્ધાય’ એ જે પદની સમજુતી તો જરાબર થઈ, હવે ત્રીજું પદ ‘નમો આયરિયાય’ આ પદની વ્યાખ્યા શી રીતે છે ?

*અપાયાપગમાતિશયનો અર્થ પૂર્વદિના ૭ ભાગમાં—૭૬ માં પ્રમથી જાણવું.

કોઈ મુનિ અદીદીપ બહાર ગયા હોય તેને માટે અથવા કોઈ દેવે સાધુનું અપહરણ કરી અદીદીપ બહાર મૂક્યા હોય તેને માટે અથવા નહિ તીર્થ-કર પદમાં કે નહિ સિદ્ધ પદમાં એવા વર્તતા સામાન્ય કેવળી અથવા નહિ આચાર્ય પદમાં કે નહિ ઉપાધ્યાય પદમાં સ્વયંબુદ્ધ, પર્યેક બુદ્ધાદિ, તથા નહિ સ્વલિંગમાં-એટલે સાધુપણના વેશમાં નહિ એવા ગૃહસ્થલિંગી, અથવા અન્યલિંગી, ભાવંચારિત્રે વર્તતા એ બધાનો સમાવેશ કરવાને માટે સર્વ સાદુષ્ટ શબ્દ કહ્યો હોય એમ જણાય છે. 'તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.'

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સાધુજીના કેટલા ગુણ ને કયા કયા ?

ઉત્તર—‘સત્તાવીસાએ અણગાર ગુણેહિ’ અણગાર સાધુના સત્તાવીસ ગુણ કહ્યા છે તે એ કે :—

છન્વય છકાય રક્ષવા, પંચિન્દિય લોહ નિગહોલ્લંતી,

ભાવ વિસોહી પહિલેહળય, કરણે વિસુદ્ધીય ॥ ૧ ॥

સંયમ જોઈ જુલોમ, કુસલ મળ વયળકાય સંરોહી,

સીયાઈ પિંડ સહનં, મરણ ઉવસગસહનં ॥ ૨ ॥

છ મત ૬ છકાયની રક્ષા ૧૨, પાંચ ઈન્દ્રિય અને લોભનો નિગ્રહ કરવો ૧૮ ક્ષમા ૧૯, ભાવની વિશુદ્ધિ કરવી. ૨૦ વિધિએ પડિલેહલુ કરવું ૨૧, કરણ વિશુદ્ધિ શુદ્ધ ક્રિયા કરવી ૨૨, સંયમને વિષે જોગને જોડવા ૨૩, કુશલ શુભ મન, વચન, કાયાના જોગને સંહરવા અર્થાત્ ત્રણ જોગને ગોપવવા ૨૩, સ્ત્રીતનો પરીસહ સહન કરવો ૨૪, ભુધાનો પરીસહ સહન કરવો ૨૬, અને મરણનો ઉપસર્ગ સહન કરવો ૨૭ એ સત્તાવીસ ગુણ સંયુક્ત સાધુ મુનીરાજ હોય.

ઇતિશ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામીતત્ત શિષ્ય મુનિ શ્યામોદનવાલજી કૃત “શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા ઉત્તરાર્ધ” ભાગ ૧ લો સમાપ્ત.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૨૨૨૨૨૨૨

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૨ નો.

પ્રશ્ન ૧ હું—શિષ્ય—કેટલાક કહે છે કે, જીનનાં સાધુની કરણી આચાર વિચાર વગેરે તમામ ધર્મના ત્યાગીઓથી ચડીઆતાં છે, પરંતુ એક બાબતમાં તેઓ પંચાત રહે છે. તેનું શું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કંઈ બાબતમાં પંચાત રહે છે, તે ખુદલા શબ્દોમાં જણાવ્યો.

પ્રશ્ન ૨ હું—બાબત તો એક એજ છે કે જીનનાં સાધુ ન્હાતા નથી, તદ્દન મલીન રહે છે, તેથી તે કુનીયાના ત્યાગીઓની અપેક્ષાએ અપવાદમાં ગણાય છે. માટે તે વિષે જીન શાસ્ત્રથી તથા અન્ય શાસ્ત્રથી ખુલાસો થવો જોઈએ.

ઉત્તર—જો જીનના સાધુ બીજા તમામ ત્યાગીઓથી ક્રિયાકાંડમાં ચડીઆતા મનાતા હોય તો આ (નહિ ન્હાવાની) ક્રિયા અપવાદમાં કેમ આવે ? તે ક્રિયા પણ ચડીઆતીજ હોવી જોઈએ. જો ત્યાગીઓમાં તક્ષવત તો ત્યાગમાં પણ તક્ષવત અને ત્યાગમાં તક્ષવત તો ક્રિયાકાંડમાં પણ તક્ષવત એ બધા તક્ષવત અહિંને અંગે છે. પણ સુકિત માર્ગમાં તક્ષવત નથી. સુકિતને માર્ગે ચાલવાવાળાને માટે તો એકજ રસ્તો છે, અને તે રસ્તો પણ ઋષભદેવ ભગવાનથી માંડી મહાવીર પરમાત્મા સુધીના તમામ તીર્થંકર મહારાજનું એકજ વાક્ય છે કે—

જસસ્ટાપ કિરહ નંગામાવે મુંઢમાવે અન્દાણયં અદંતધુવણયં અચ્છતયં
અજોવાહણયં મ્મિસેજ્ઞા ફલહસેજ્ઞા કઠ્ઠસેજ્ઞા કેસલોઓવંમંચરવાસો પરંપરણ્વેસો
હદ્ધાવલદ્ધો ઉચ્ચાવયા ગામકંટયા વાવીસં પરીસહોવસગા અહિવાસિજ્ઞહ, તમદ્દં
આરાહેદ જાય સંઘ્વ દુરુક્કવ્વહોણે ॥

એટલે જ ત્યાગીઓએ મોક્ષને અર્થે કરવાનું હવું તે કરીને મોક્ષ ગતિ પ્રાપ્ત થયા. તો મોક્ષના સાધનને માટે સ્નાનની આવશ્યકતા બીજકુલ નથી, આ વાત સિદ્ધ થઈ.

જીનના સાધુ જો મોક્ષના સાધનને માટે ન્હાતા ન હોય તો પછી પ્રશ્નકારને શું કહેવાપણું છે ?

મસ્તક મુડેલ, અને ભાવથી મન મુડેલ, વળી જેનાં રોમ-(કંક્ષાદિકનાં), અને નખ દીર્ઘપણુને પામેલા હોય, અને મૈથુનવૃત્તિ જેની ઉપશાંત થયેલ હોય અર્થાત મૈથુનથી ઉપશમ્યા હોય, એવા યોગીએને સ્નાનાદિક વિભૂષાનું શું કાર્ય ? જેને શરીરની દરકાર નથી તેવા યોગી, તેવા ત્યાગી પુરુષને વળી સ્નાનાદિક વિભૂષાની જરૂર હોયજ શાની ? અર્થાત-નજ હોય. એટલેથી નહિ અટકતાં ખરે ત્યાગી ગમે તે મતનો હોય તે સ્નાનાદિ વિભૂષાનાં ફળ માંગજ બાલુ.

પ્રશ્ન ૬ હું—સ્નાનાદિકનો અર્થ તો આપણે સમજીએ છીએ કે ન્હાવું, પણ વિભૂષાનો અર્થ એજ છે કે-ખીજે કાંઈ થાય છે ?

ઉત્તર—ઘણે ભાગે બહેનો એકજ અર્થમાં સમાવેશ થાય છે. વિભૂષા શબ્દમાં સ્નાન પહેલુંજ હોય છે. સ્નાન કર્યા પછી તેના અંગે શરીરની થતી ક્રિયા ચંદનાદિકના વલેપનાદિક તે વિભૂષા કહેવાય છે. તે ગાયો—

સિનાળેંદ બદુવા કલ્લં લોલં પડમગણિય; ।

ગાયસુ વટ્ટણઢાણ નાવરંતિ કયાદિ ॥૬૬॥

સ્નાન અથવા અનેક પ્રકારનાં દ્રવ્યોથી શરીરનું ઉવટણ કરવું અથવા શરીરને ઉગટવાને અર્થે—શરીરને દીપાવવાને અર્થે અનેક પ્રકારનાં દ્રવ્યો લગાવવાં અથવા સ્નાન કર્યા પછી ચંદનાદિકે શરીરને દીપાવવું—આનું નામ વિભૂષા કહેવાય છે. તે ત્યાગી પુરુષો અસારે નહિ. કદાચિત કોઈ વખત પણ તેનો સ્વીકાર કરે નહિ. આનો પરમાર્થ એ છે કે—સ્નાન અને શરીરની ચોસા વિભૂષા શબ્દમાં સમાઈ બાય છે.

પ્રશ્ન ૭ મું—વિભૂષા કરવાવાળાને શું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—

વિમૂસા વિતિયં મિકલુ કમ્મં વંવદ વિકલ્લં;

સંસારસાગરે ધોરે જેણં પઢદ દુરુરરે ॥ ૬૬ ॥

જે કોઈ ભિક્ષુ વિભૂષાને વિષે વળગ્યા રહે છે. અર્થાત વિભૂષામાંજ તેની વૃત્તિ સદાકાળ રહ્યા કરે છે. એવા ભિક્ષુ—સાધુને ચીકણાં કર્મોના બંધ થાય છે. એવા નિવડ કર્મોના બંધને લપ્તને સંસારરૂપ ધોર સમુદ્રમાં પડેલા જીવને તરીને પાર પામવું દુષ્કર હોય છે. એમ અનંત જ્ઞાની વીર્યકર મહારાજનું દેહેવું છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—કોઈ એમ દહે કે, આ વાત જૈનશાસ્ત્રની છે. અને જૈનના સાધુ સ્નાન કરતા નથી. તે કારણ પણ સમજાવું કે શાસ્ત્ર બ્યારે

કરોડ રહી શકે તેવું અનુમાન ફ્રેંચ શાસીએ કર્યું છે. મહાવીર પરમાત્માએ એક જળનાં બિંદુમાં અસંખ્ય જીવ સ્થાવર અપકાયના કે જે આપણી દ્રષ્ટિએ ન આવે તેવા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા કેવળ જ્ઞાન વડે પ્રકાશેલા તેને ઉપરના લેખો દેકો આપનાર થઈ પડે છે. બસ આ જ પુરાવાપર પુરતો લક્ષ્ય એ ચંબોનો છે.

પ્રશ્ન ૧૧ સુ—આ સંવાલ માટે તમે શું કહેવા માગો છો?

ઉત્તર—અમે એ કહેવા માગીએ છીએ કે—સ્નાન સંબંધીમાં લોંગીની વાત અલગ રાખો; પણ ત્યાગી પુરોષે દયા ધર્મ પાળે છે કે કેમ? દરેક ધર્મના ત્યાગીઓ જીવની હિંસાથી નિવર્ત્યા છે કે કેમ? જો દયા ધર્મ પાળતા હોય, જીવની હિંસાથી નિવર્ત્યા હોય તો તેવા ત્યાગીઓને ઉપરના લખાણ પ્રમાણે વિચાર કરી તેના પર દ્રષ્ટિ દે તો એક પણ જળનાં બિંદુથી નહાવાનો અધિકાર તેને ધટતો નથી.

ન્યારે એક બિંદુ જળમાં છત્રીમાં હાથે ચારસે ને પચાસ અને એક પોદની ટીકીટ પર સમાય એટલા જળનાં બિંદુવામાં અઢી કરોડ હાલતા ચાલતા—ફરતા ફરતા જીવની સંખ્યા કહી તો તેના પ્રમાણમાં સ્નાન કરવાનાગા પોતાના શરીર પર કેટલા જીવોના લોહી માંસનું લેપન કરી પવિત્રપણું કેવી રીતે માનતા હશે? એ જરા વિચાર કરવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૨ સુ—ત્યારે કોઈ કહે કે—અમારા શાસ્ત્રમાં તો નહાવાથીજ પવિત્રપણું જણાવે છે. આવી ખાખતો કોઈ બહારમાં લાવતું નથી. તેમ અમારા ધર્મગુરુઓ પણ અમને આવા દોષો જણાવતા નથી. પરંતુ અમારા ધર્મગુરુઓ પોતેજ એમ માને છે, અને અમને પણ એમ જણાવે છે કે જેમ જેમ વિધારે વાંર નાહીયે તેમ તેમ તપની વિશેષ વૃદ્ધ થાય છે. એથી અમારો આત્મા નિર્મળો થાય છે. અને તેથી અધીક લાસ સુતા જળને જગાડવામાં માનીયે છીએ. એટલે સ્થિર પડેલા જળમાં પડેલા સ્નાન કરે તેને વધારે લાભ માનવામાં આવે છે. એમ અમારા ધર્મગુરુઓ બતાવે છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—દિવસને રાત્રિના ચોવીસ કલાકમાં નહાવાનો ભાગ કેટલા કલાકનો લેતા હશે? જો કે ચોવીસે કલાકનો વખત નહારા ખાતે લેતા નથી. પણ તમારી માન્યતા પ્રમાણે ચોરીયે કલાક બઝડે જાણી છંદગી જગમાજ રહેનારા મનુષ્ય કંઈકાંદિકના તપનું શું કહેવું? તમારા કહેવા પ્રમાણે તમારાથી પણ તેનો આત્મા વિશેષ નિર્મળો માનતા હશે કેમ?

રાત્રિના સ્થિર પડેલા જળમાં જગાડિત અસંખ્ય જીવો જળની અંદર રહેનારા અને જળના અવસાગે સ્થિર થયેલા ઉડત્યા જીવો, તેના

જળ આદિ કોઈ પશુ ભવની કદાપિ પંજ હિંસાં ન કરવી, જે મારી હિંસા-
માંથી વિનાશ નહિ કરે તેનો હું પશુ વિનાશ નહિ કરું.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-નિષ્કલ શબ્દે ભવ સમજવા. એટલે જળ,
સ્થળ વગેરે તમામ ઠેકાણે આખા પ્રદેશમાં ભર ભરેલા છે. તે હું જ હું.
એમ ભણીને કોઈ ભવને હણ્યો નહિ.

તો જળના ભવને હણતાં વિષ્ણુને હણનારા ગણ્યો કે કેમ ?
આમાં તમોને ન્હાવાની જગ્યા ક્યા ઠેકાણે રહી ?

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—તો સું અમારા શાસ્ત્રમાં જળથી રેહની શુદ્ધિ અને
રેહથી મનની અને મનથી આત્માની શુદ્ધિ કહી છે તે ખોટી ?

ઉત્તર—તે ખોટી તમારી ભૂલે જ કહો છે. અને શાસ્ત્ર તો મૂળેથી જ
ખોટી કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—એવો અમારા શાસ્ત્રનો એક તો દાખલો બતાવો.

ઉત્તર—હૈયો, સાંભળો,—તમારા મનુસ્મૃતિમાંજ અધ્યાય-૫ મે-શ્લોક
૧૦૯ ત્રી-કથું છે કે—

આદિર્ગાત્રાણિ શુદ્ધયન્તિ, મનઃ સત્યેન શુદ્ધયતિ;

વિચા તપોભ્યાં મૂલાત્મા, બુદ્ધિર્જનેન શુદ્ધયતિ ॥૧૦૯॥

પાણી વડે ગાત્રો (શરીરના અવયવો) શુદ્ધ થાય છે. સત્ય વચન
વડે મન શુદ્ધ થાય છે, પ્રજ્ઞાવિદ્યા અને તપ વડે ભવાત્મા શુદ્ધ થાય છે,
અને જ્ઞાન વડે બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય છે.

જળ શુદ્ધિથી જ થયેલા રેહવડે મન શુદ્ધિ અને આત્મ શુદ્ધિ
માનવી તે તો જમણા છે. શાસ્ત્ર તો ખુદ્દા શબ્દોમાં કહે છે કે—સત્ય વડે
મનની શુદ્ધિ અને જ્ઞાનને તપ વડે આત્માની શુદ્ધિ કહી છે. આ ચિદાવ
શ્રુતી અશ્રુતી વગેરેની વ્યાખ્યા તથા સ્નાનાદિક કોને લાગુ છે. અને કોને
રોપિત છે વગેરે જ્ઞેન શાસ્ત્રો અને અન્ય શાસ્ત્રો તમામ ખુલાસા આપે તેમ છે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—એક તર્ક ઉત્પત્ત થાય છે કે—જ્ઞેનતા સાધુને માટે
ઉપર જણાવેલા પાણીના દોષોને માટે—એટલે અસંખ્ય ભવોના રક્ષણને
અર્થે જ ન્હાવાનો નિષેધ છે તો જેમ પોતે પીવામાં ઉચ્ચ જગથી નિશાવ
કરે છે તેમ ઉચ્ચ જગથી ન્હાઈને સાફ રહેવાને શો વંધો આવે તેમ છે ?

ઉત્તર—અરે ભાઈ ? જેને ત્યાગ પામવો છે—જેને પ્રજ્ઞાચર્યવત
જગતું છે તેને માટે શાસ્ત્રારે બહુ જ ધ્યાન રાખવું પડે છે. જ્ઞેનતા સાધુને

ઘણા જીવોની વિરાધના કરવાવાળો થાય. કારણકે સ્નાન કરવાથી તે જીવો પાણીના પ્રવાહ સાથે તણાઈને મરી જાય, તેથી સાધુપણનો-સંયમનો નાશ થાય. એટલા માટે નિર્દોષ જળથી-ઠરેલા પાણીથી કે ઉજ્જ-ગરમ પાણીથી પણ સાધુ સ્નાન કરે નહિ. એવું જાવ જવ. પર્યાંત-ત્યાંસુધી જીવે ત્યાંસુધી અસ્નાન રૂપ ધોર મત જૈનના સાધુ ગ્રંથજી કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—આહા હા હા ??? કેવો ખ્યાલ ? જ્યારે અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓ-સાધુઓ અને પ્રજ્ઞાચારીઓ સ્નાન કરવામાંજ તપ અને મત માને છે, ત્યારે જૈન ધર્મના સાધુઓ અસ્નાનને ધોરમત ધારણ કર્યું માને છે; એટલે આકરામાં આકરું મત માને છે. આ તે કેવું આશ્ચર્ય ? આનો તો નિર્ણય કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! નિર્ણય તો શાસ્ત્ર કરી આપશે.—તમે મુંઝાઓમાં સાંભળો, પ્રથમ પ્રજ્ઞાચારીઓને કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ તે નીચેના શ્લોકોથી જણાઈ આવશે.

સ્નાન મુદ્વર્તનામ્બંગ, નસ કૈશાદિ સક્તિયા;

ગંધમાલ્યં પ્રદીપં ચ, ત્યજંતિ બ્રહ્મચારિણઃ ॥૧॥

સ્નાન, ઉવટણ (શરીરને સાબુ પ્રમુખે ઉગટવું) તેલાદિકથી અભ્યંગન કરવું, નખ, અને કેશાદિકને સમારવા, સુગંધી પદાર્થો, પુષ્પની માળા અને દીવો. એટલાં વાનાં પ્રજ્ઞાચારીઓ તજવાં.

મુલશય્યા નવં વસ્ત્રં, તાંદૂલં સ્નાન મંડનં;

દંતકાષ્ઠં સુગંધં ચ, બ્રહ્મચર્યસ્ય દૂષણાઃ ॥૨॥

પડ્યંકાદિક સથામાં સૂવું, સૂક્ષ્મ-ઝીણું અને નવાં વસ્ત્રનું પહેરવું, તાંબુલ, સ્નાન, અને શલુગાર, કાદનું દાતણ, અને સુગંધી પદાર્થો, આટલાં વાનાં પ્રજ્ઞાચારીને દૂષણ ઉપજાવનારાં છે એમ પુત્રાલસારની દુહીમાં કહ્યું છે.

કહો, ભાઈ, અહિંયાં પ્રજ્ઞાચારીને કોણ કેકાણે સ્નાન કરવાનો સંબંધ જણાય છે ? સ્નાનાદિ યજ્ઞ પદાર્થો દૂષણ ભરેલા હોવાથી તજવા કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—ગંગા વગેરે તીર્થના સ્થળને માને છે કે કેમ ?

ઉત્તર—ગંગા વગેરે તીર્થનાં સ્થળને તીર્થરૂપે કેટલાક માને છે એમ અમે જાણીએ છીએ.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—ગંગાદિક તીર્થમાં સ્નાન કરવાથી અમારાં પાપોનો નાશ થાય છે. અને અમારો આત્મા પવિત્ર થાય છે. અર્થાત્ અમારા આત્માનો મોક્ષ થાય છે, તેમાં તમે શું કહી શકે તેમા છે ?

મોક્ષ નથી, કેમકે પાણી નાખવા થકી તદ્દાશ્રિત જીવોનો ધાત થાય છે તે માટે એમ કયા થકી મોક્ષ પ્રાપ્ત ન થાય.

તે વિષે ૧૪ મી ગાથામાં દૃષ્ટાંત સહિત જણાવે છે કે—

ઉદગેણ જે સિદ્ધિ મુદાહરંતિ, સાયં ન પાયં ઉદગં કુસંતા ।

ઉદગસ્સ પાસેણ સિયાય સિદ્ધિ, સિજ્જંસુ પાણા વહવે દગંસિ ॥૧૬॥

અર્થ—જેઓ પાણીએ કરી મોક્ષ પ્રરૂપે છે એટલે સંધ્યા, પ્રભાત, અને ચંકારના ગ્રહણ થકી મધ્યાહ્નને વિષે પાણીનો સ્પર્શ કરવા થકી (સ્નાન કરવા થકી-ન્હાવા થકી) મુક્તિ કહે છે તે પણ મુઘા જાણ્યો; કેમકે ઉદકના સ્પર્શ થકી જે સિદ્ધિ થાય તો પાણી માટે સર્વ કાળ માછલાં પ્રમુખ જીવો રહે છે અથવા જાગ પણ પાણીમાં રહે છે તેને પણ મુક્તિ હોવી જોઈએ તેમ તો થતું નથી, કારણકે પાણી જેમ અનિષ્ટ મળને હરણ કરે છે તેમજ ઇષ્ટ મળ ને સુગંધ દ્રવ્ય છે તેને પણ હરણ કરે છે. ॥૧૬॥

મચ્છાય કુમ્માય સિરી સિવાય, મમ્ગૂય ઉગટ્ટગ રરક્વસાય ।

અઠાળમેયં કુસલા વયંતિ, ઉદગેણ જે સિદ્ધિ મુદાહરંતિ ॥ ૧૫ ॥

ઉદયં જઈ કમ્મમલં હરેજ્જા, एवं મુહં ઇચ્છામિત્તમેવં ।

અંધં વળેયાર મણુસ્સરિત્તા, પાણાણિ ચેવં વિણિહંતિ મંદા ॥૧૬॥

અર્થ—જો ઉદકના સ્પર્શ નાવા થકી મોક્ષ થાય તો માછલાં કૂર્મક એટલે કાચમા, દેડકાં તથા સર્પ, જળકાગ, જળચર જીવ, વિશેષ જળમાણસ એટલે મનુષ્યાકૃતિ જેવા રાક્ષસ એ સર્વ મોક્ષગામી થયે, તે કારણ માટે ને કુશલ એટલે તીર્થંકર દેવ તેણે એ અસ્થાન-અયુક્ત કહ્યું છે તો શું કહ્યું છે, તો કે. ઉદક થકી (સ્નાન થકી) ને મોક્ષ કહે છે તે પુરૂષ અજ્ઞાની પાપિષ્ઠ, પાખંડી, અદ્વપ્રમતિતાળા જાણવા, ॥૧૫॥ ઉદક જે અશુભ કર્મરૂપ મળને હરણ કરે તો એમજ શુભ એટલે પુણ્ય તેને પણ હરણ કરે અને જે પુણ્યને હરણ ન કરે તો કર્મ મળ પણ અપહરી શકે નહિ માટે ને ઉદક થકી (ન્હાવા થકી) સિદ્ધિ કહે છે તે એ વચન, ઇચ્છા માત્રજ બોલે છે; જેમ વાત્યંધ પુરૂષ માર્ગ દેખાકનાર હોય તો તેની પછગટ્ટે ચાલવા થકી વાંછિત માર્ગ પામીએ નહિ તેમ મુર્ખ પ્રાણી પણ ધર્મની છુદ્ધિએ પ્રાણી-ઓનો વિનાશક એવા શૈલ્ય માર્ગને સેવન કરતા થકા મોક્ષ પામે નહિ. એમ ભગવંત કહે છે. ॥૧૬॥

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—હવે કાંઈ કહેવાનું છે ખરું ?

उदहारी जहसीते सदा उदक मातेरि ।

सय्यानं दंडमयं भीता वाचादोस ममद्विता ॥

कस्स ब्राह्मणत्वं भीतो सदा उदक मातेरि ।

बेध मानेहि गचेहि सौतं बंधयसे सुसं ॥

આ ટાઢમાં બિહુણી સંધના લયથી (મને દોષ આપશે એવા લયથી) પાણી ભરવા હું આ પાણીમાં ઉતરું છું. પરંતુ હે બ્રાહ્મણ! તારા આ ઠંડીથી અકળાર્થ ગએલાં ગાત્રથી તું આ પાણીમાં ઉતરે છે તે કોના લયથી? ઠંડીથી તું અકળાર્થ ગએલો થાગે છે.

બ્રાહ્મણે કહ્યું—“હું પુણ્ય કર્મ કરું છું અને પાપનો નિરોધ કરું છું.” એ બાલુવા છતાં હે પુણ્ણિકા તું આ પ્રશ્ન કેમ પૂછે છે? જે કોઈ વૃદ્ધ કે તરૂણ પાપ કરે છે તે પ્રાતઃ સ્નાનથી તે પાપથી મુક્ત થાય છે (એ તને ખબર નથી શું?)

પુણ્ણિકા બોલી—૧ હે બ્રાહ્મણ! સ્નાનથી પાપમુક્ત થવાય છે એ શું અજ્ઞાનને લીધે કહે છે.

૨ દેડકું, કાચબો, સાપ, મગર, ઇત્યાદિ પાણીમાં રહેનારાં સર્વ પ્રાણીઓ સ્વર્ગેજ જવાનાં છે કે શું?

૩ બકરા મારનારા, ડુકર મારનારા, માછલા મારનારા—કોળી, પારાધી, ચોર, ફાંસીની શિક્ષા યદ હોય તે માણસો અને બીજા પાપી લોકો સ્નાન કર્યાથી પાપ કર્મથી મુક્ત થયે કે શું?

૪ હે બ્રાહ્મણ! આ નદીઓ જે તારું પાપ વહીને લઈ જાયે તો તે સાથે પુણ્ય પણ લઈ જાયે, એટલે તારું પુણ્ય પણ જાયે.

૫ માટે હે બ્રાહ્મણ! જે પાપના લયથી તું નિત્ય આ પાણીમાં ઉતરે છે તેજ પાપ તું કરીશ નહિ. અમસ્તો ઠંડીથી તારાં શરીરને દુઃખી રાખે છે તે શું કરે છે?

પુણ્ણિકાનો આ ઉપદેશ સાંભળીને બ્રાહ્મણ સંતુષ્ટ થયો અને એક વચ્ચે લઇને તેની પાસે આવ્યો, અને તેને કહ્યું ‘હે પુણ્ણિકા! તે મને કુમાર્ગેથી સુમાર્ગે વાળ્યો માટે આ વચ્ચે હું તને આપું છું’

પુણ્ણિકા બોલી—૧ હે બ્રાહ્મણ! તારું વચ્ચે તારી પાસેજ રહેવા દે, હું તે લેવા ઇચ્છતી નથી. તું જે દુઃખથી બંદીતો હોય, તને દુઃખ અગ્રિય એવ, તો એકાંતમાં કે લોક સમુદમાં તું પાપ કર્મ કરીશ નહિ.

ઉત્તર—હાજી સાંભળો શ્રોત્રક.

આચાર વસ્ત્રં જલ ગાલિતેન, સત્ય પ્રસન્ન હ્રમ શીલનેન;

જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ નરોદિ નિત્યં, કિં તસ્ય મૂય સલિલેન કૃત્ય ॥ ૧ ॥

આચારરૂપી વસ્ત્ર વડે જળને ગાળવું. તે આચાર કયો અને જળ કયું? કે સત્ય, પ્રસન્ન, હ્રમ અને શીલરૂપી આચાર વડે જ્ઞાનરૂપી જળને ગાળીને જે મનુષ્યો નિત્ય સ્નાન કરે તેને નદી વગેરે જળના સ્નાનથી શી જરૂર છે? તે સ્નાન તેને શા માટે કરવું જોઈએ. અર્થાત્ જ્ઞાન જળથી સ્નાન કરવું એજ ત્યાગીઓને માટે યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—કોઈ એમ કહે કે શાસ્ત્રમાં જલસ્નાને મલમૂત્યાગો કહેલ છે તો જળ સ્નાનથી કર્મ મળે ત્યાગ કેમ ન થાય?

ઉત્તર—આ વિષે શિવપુરાણમાં કહ્યું છે કે—

નોદક મ્લિન ગાત્રોપિ, સ્નાન હત્યેન શુદ્ધયતે;

સસ્નાનો યોદમઃ સ્નાનઃ, સવાહ્યાર્થંતરઃ શુચિ. ॥૧॥

મલિન ગાત્ર પણ જળ વડે કે સ્નાન વડે શુદ્ધ થતાં નથી તો કર્મ મળતી શુદ્ધિ—કર્મ મળે ત્યાગ થાયજ કયાથી? કર્મ મળ ત્યાગ કરવાને ખરું સ્નાન તો ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવું તેજ છે. તે સ્નાનથી બાહ્યાર્થ-તરની શુદ્ધિ શુચિ થાય છે.

ન મૃતિકા નૈવજલં, નાપ્યગ્નિઃ કર્મશૌધનઃ;

શૌધયંતિ બુધાકર્મ, જ્ઞાનધ્યાન તપો જલૈઃ ॥ ૨ ॥

મૃતિકા, જળ અને અગ્નિ વડે કર્મનું શોધન થતું નથી અર્થાત્ જળ સ્નાનાદિકથી કર્મનું ટળવાપણું એટલે આત્મની શુદ્ધિ થતી નથી. કર્મનું શોધન એટલે આત્મની શુદ્ધિ કરવાને જ્ઞાની પુરૂષો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપ રૂપ જળનુંજ સ્નાન બતાવે છે. કર્મ મળે ત્યાગ કરનાર પવિત્ર ખાણી તો જ્ઞાન, ધ્યાન ને તપજ કહેલ છે. (ઇતિ શિવપુરાણે) પુરાણ સાર હુંડીમાં.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—સ્નાન કરવાથી નિર્મળ થવાય કે નહિ?

ઉત્તર—આદિત્ય પુરાણમાં તો એકપ્રું કહ્યું છે કે—

અત્યંત મલિનો દેહા, દેહી ચાત્માત્મ નિર્મલઃ;

અમયોરંતરં શાત્વા, કમ્પયીચં વિધાયતે. ॥૧॥

થાય તેમ અંતર્ગત મહિન ચિત્ત પણ તીર્થના સ્નાનથી શુદ્ધ ન થાય. હજાર ભાર માટીએ સાફ કરી સેંકડા ગમે જળના ઘડાથી ધોવે તોપણ જેમ મહિરાનો ઘડો અંદર શુદ્ધ થતો નથી—ઘડાની અંદરથી વાસના જતી નથી તેમ હરાચારી મનુષ્યો તીર્થનાં જળમાં સેંકડા વાર સ્નાન કરે તોપણ તે શુદ્ધ થતાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૨. સુ—કોઇ કહે કે અમારા તીર્થના મહાત્મ્યમાં કહ્યું છે કે—ગમે તેવા કૃત્યના કરવાવાળા અપરાધી જીવો હોય, તે ગંગાદિ તીર્થોમાં સ્નાન કરવાથી શુદ્ધ થાય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વિષે તીર્થાધિકારમાં ઠીક કહ્યું છે. સાંભળો:—

આરમે વર્તમાનસ્ય, મૈથુનેપુરતસ્ય ચ;

કુતઃ શૌચ મવે તસ્ય, ત્રાહ્મણસ્ય યુધિષ્ઠિરઃ ॥૧॥

કામરાગો મદોન્મત્તો, જે સ્ત્રીય વશવર્તિન;

ન તે જલેન શુદ્ધન્તિ, સ્નાન તીર્થે શતૈરપિ ॥૨॥

નઃ ગંગા ન ચ કેદારં, ન પ્રયાગ ન પુષ્કરં;

ન જ્ઞાનં ન ચ હોમશ્ચ, ન તપઃ ન જપઃ કુર્યાવિ ॥૩॥

જે આરંભને વિષે વર્તેલા એટલે જીવની હિંસાના કરનારા, અને મૈથુનને વિષે રક્ત-આસક્ત, તે કેવી રીતે શૌચ થાય ? શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે કે—હું યુધિષ્ઠિર ! ઉપર કહેલી વૃત્તિવાળા પ્રાણીઓ હોય, તોપણ તે શૌચ-પવિત્ર કહેવાતા નથી. જે પુરુષ કામ લોગને સંગે કરીને મદોન્મત્ત-ઉન્મત્ત થયેલા—જેની વૃત્તિ સ્ત્રીને વિષેજ વર્તે છે, તેવા પુરુષો જળ વડે તો શુદ્ધ થતા નથી પણ તીર્થના સ્નાન વડે પણ તે શુદ્ધ થતા નથી. એટલે ગંગા, કેદાર, પ્રયાગ અને પુષ્કરાદિકના તીર્થ તથા જ્ઞાન, હોમ, તપ અને જપ કરવાથી ઉપરોક્ત પુરુષો શુદ્ધ થતા નથી.

પ્રશ્ન ૩૩. સુ—તીર્થના સ્નાનથી શુદ્ધ ન થવાનો કોઇ દ્વંદ્વિક પુરાવો છે ?

ઉત્તર—જેમ સાંભળીએ છીએ કે ત્યાં પાંચ પાંડવોએ મહાભારત શુદ્ધ કર્યું, પણ માણસોનો શુદ્ધમાં શય થયો, કુટુંબનો સંહાર કર્યો વગેરે પાપ લાગવાથી તે પાપનું નિવારણ કરવા અડસઠ તીર્થ કરી તે પાપથી મુક્ત થવા તીર્થ કરવા જવાનો નિશ્ચય કરી પાંચ પાંડવો શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ પાસે આવ્યા. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે આવમનનું કારણ પૂછતાં પાંડવોએ

પ્રથમ હું તમને તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવું છું. પાપ કર્મથી મુક્તિ
લાવને ખરું તીર્થ આ પ્રમાણે છે. સત્ય તે પ્રથમ તીર્થ (૧) બીજું તપ
તીર્થ (૨) ત્રીજું ઇદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો તે તીર્થ (૩) અને ચોથું તીર્થ
પૂર્વ જૂત પર દયા કરવી તેજ. આ ચાર તીર્થનેજ હું તીર્થ કહું છું.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—આ ચાર તીર્થમાં સ્નાન કરવાનું તો કાંઈ જણાયું
નહિ કે આ પ્રકારે સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, તે પણ જણાવવું જોઈએ.

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો પણ પાંડવો પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહી
ખતાવ્યો છે કે સાંભળો. શ્લોક:—

આત્માનદી સંયમ તોય પૂર્ણા, સત્યા દહા શીલતટા દયોર્મિઃ ;

તત્રાભિષેકં કુરૂ પાંડુપુત્રાઃ ન વારિણા શુદ્ધયતિ ચાંતરાત્મા. ॥ ૧ ॥

इति महामारुते.

આત્મારૂપ નદીને વિષે સંયમરૂપ પૂર્ણ ભરેલું પાણી, સત્યરૂપ
(પાણી આવવાનો) પ્રવાહ, શીલરૂપી (નદીના બન્ને તરફના) તટ-કાંઠા,
દયારૂપ (પાણીમાં ચડતી) ઉર્મિ-ઉછાળા, હીલોળા, (એવી જ્ઞાનરૂપી ગંગા).
તેને વિષે અહો પાંડુ પુત્રો ! અભિષેક કરો કે તમારાં પાપ કર્મોનો નાશ
થાય. પરંતુ, રાચુનઃ અંતરાત્મા વારિણા નશુદ્ધયતિ-એટલે પાણી વહે
અંતરાત્મા શુદ્ધ નહિ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાત્મારૂપ ગંગા નદીમાં, સંયમરૂપ
પાણીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્મા શુદ્ધ થાય છે, પણ પાણીથી શુદ્ધ થતો
નથી. એમ મહાભારતમાં-તિર્થાધિકારે કહેલ છે. (પુરાણ સાર હુંડીમાં).

પ્રશ્ન ૩૭ મું—તીર્થાદિ કરવાવાળાને કાંઈક તો ફળ હોવું જોઈએ કે
નહિ ? શું અમારા પૂર્વાચાર્યો તીર્થનું માહાત્મ્ય વૃથા કહી ગયા હશે ?

ઉત્તર—તે વિષે ભાગવતમાં દશમ સ્કંધમાં સાડું કહ્યું છે સાંભળો શ્લોક:—

यस्यात्म बुद्धिं कृण्वे त्रिषातुके स्वधीः कलत्रादिषु भौमइज्याधिः ;

यस्तोर्ध्वबुद्धिः सलिलेन फर्हचिद, जनेष्वभिज्ञेषु स एव गोस्तरः ॥ ૧ ॥

ત્રણ ધાતુ (વાત, પિત્ત અને કફ) નું બનેલું જે શરીર તેને વિષે
જેની આત્મબુદ્ધિ છે, સ્ત્રી પુત્રાદિકને વિષે જેની મારાપણની બુદ્ધિ છે,
અને પૃથ્વીયાદિક પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થોને વિષે જેની પૂજનની
બુદ્ધિ છે, અને નદી આદિ જગાણને વિષે જેની તીર્થ બુદ્ધિ છે. આવી
બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો જ્ઞાની પુરોહિતા વૃંદમાં કેવી રીતે પામે છે ? તો કે

ઉત્તર—અશુચિ પણ ચાર પ્રકારે કહી છે તે એ કે શ્લોક:—

અશુચિ કરુણાહીનં, અશુચિ નિત્ય મૈયુનં;

અશુચિ પરદ્રવ્યેષુ, અશુચિ પર્ગનિદા મંવેત્ ॥૧॥

દયાહીન-દયા રહિત પુરૂષ ૧ નિત્ય મૈયુનના સેવવાત્રાગી ૨ પર
વ્યના હુટારા-યા પર દ્રવ્યના ઈચ્છનારા ૩ અને પારદી નિદાના કરનારા
૪ આ ચારે પુરૂષો સદાય અશુચિમય-અપવિત્રજ છે.

પ્રશ્ન ૪૨ સુ—શૌચ કેટલા પ્રકારે થાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—શૌચ પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે તે સાંભળો શ્લોક:—

સત્ય શૌચં તપઃ શૌચં, શૌચંમિન્દ્રિયનિગ્રહં;

સર્વભૂતદયા શૌચં, જલ શૌચં તુ પંચમં ॥ ૧ ॥

ઈતિતીર્થાધિકારે (પુરાણસાર હુંડી) (૧) સત્ય, (૨) તપ, (૩)
ઈન્દ્રીયોના નિગ્રહ, અને સર્વ પ્રાણી-ભૂતપર દયા (૪) અને પાંચમું જળ
શૌચ, આ પાંચ પ્રકારના શૌચમાં પહેલા ચાર ભાવ શૌચ છે, ને પાંચમો
જળ શૌચ કહ્યો તે દ્રવ્ય શૌચ છે.

પ્રશ્ન ૪૩ સુ—દ્રવ્ય શૌચ અને ભાવ શૌચમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—સાંભળો-દ્રવ્ય શૌચ અને ભાવ શૌચ નીચે પ્રમાણે છે. શ્લોક

જલસ્નાને મલસ્ત્યાગો મંત્રસ્નાને સદા શુચિ

તપસ્નાને કર્મધૃતિ જ્ઞાનસ્નાને પરં પદઃ ॥૧॥

જળના સ્નાન વડે માત્ર શરીર ઉપરના મેલનોજ ત્યાગ થાય છે,
ભગવત્ સ્મરણરૂપ-પરમેષ્ઠિના ધ્યાનરૂપ મંત્રના સ્નાન વડે બાહ્યભરતર
સદાશુચિ-સદા પવિત્રજ હોય છે, તપરૂપી સ્નાન કરવાથી કર્મેના નાશ
થાય છે. અને જ્ઞાનરૂપી સ્નાન વડે પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. જળ સ્નાન
તે દ્રવ્ય સ્નાન છે. બાહ્ય સ્નાન છે તેથી તો શરીર ઉપરના મેલનોજ ત્યાગ
થાય છે, તેથી કાંઈ આત્મા પવિત્ર થતો નથી. આત્માની પવિત્રતા માટે
તો ભાવ સ્નાન કે જે ભગવત્ સ્મરણ મંત્ર સ્નાન (કોઈ શ્લોકમાં મંત્ર
ને ઠેકાણે શીલ સ્નાન પણ કહે છે) તપ સ્નાન અને જ્ઞાન સ્નાન એજ
આત્માને શુદ્ધ કરનાર-પવિત્ર કરનાર-નિર્મળ કરનાર ક્રમાં છે. દ્રવ્ય સ્નાન
તે કર્મ બંધનો હેતુ છે. અને ભાવ સ્નાન તે કર્મ બંધથી મુક્ત થવાનો
હેતુ છે. દ્રવ્ય શૌચ અને ભાવ શૌચમાં આટલો તફાવત છે.

હવે સૂચિસ્તિથી સૂર્યોદય સુધીમાં રાત્રીના સમયમાં હલન ચલનાદ ક્રિયાથી તથા નિદ્રાવસ્થામાં અંગોપાંગ ફેરવવાથી તેમજ સ્વપ્નાવસ્થામાં કાંઈ દોષ લાગ્યા હોય, તથા રાત્રિના જે નિયમો પાળવાના હોય તેમાં શૂન્ય ઉપયોગ થવાથી, તથા પમાદ વગેરે કાંઈ પણ અતિચારાદિ દોષ લાગ્યા હોય, અથવા જૂ, માંકડ વગેરે કાંઈ જીવ ચંપાણા હોય, દુઃખી થયા હોય તથા મરણ પામ્યા હોય છંત્યાદિ અજલપણે કાંઈ પણ દોષ લાગ્યા હોય તે પાપના નિવારણ માટે પ્રાતઃકાળનું પ્રતિક્રમણ કરી આત્માને નિર્મળ કરવાનું જીનના સાધુને પ્રાતઃસ્નાન કર્યું છે. આ, જે વખતનું સ્નાન જ્યારથી દીક્ષિત થયે ત્યારથી જીવિત પર્યંત અવશ્યમેવ કરવાને અનંતરૂપી તીર્થંકર મહારાજનું ફરમાન છે, અને જીન મુનિઓ પણ હંમેશાં ભાવ સ્નાનથીજ નિર્મળ થાય છે. મનુસ્મૃતિમાં પણ કહ્યું છે કે:—

पूर्वा संध्यां जपंस्तिष्ठन्नैशमेनो व्यपोहति ।

પશ્ચિમાં તુ સામસીનો મલં હન્તિ દિવાકૃતમ્ ॥

અર્ધ્યા ૨ શ્લોક ૧૦૨.

અર્થ—પ્રાતઃકાળે ઉમા રહીને ગાયત્રીનો જપ કરનારો પુરૂષ પોતાનાં રાત્રિમાં કરેલાં પાપનો નાશ કરે છે. અને સાયંકાળે બેસીને ગાયત્રીનો જપ કરનારો પુરૂષ દિવસે કરેલાં પાપનો નાશ કરે છે. આ શ્લોકની કુટનેટમાં સખે છે કે:—આ શ્લોકમાં પ્રાતઃકાળની સંધ્યા કરવાથી રાત્રિમાં અને સાયંકાળની સંધ્યા કરવાથી દિવસના પાપનો નાશ થાય છે. એમ કહ્યું છે કે:—તે પરથી એમ સમજવાનું નથી કે, મનુષ્યો જે જે પાપ કરે છે, તે બધાં સંધ્યા કરવાથી નાશ પામે છે, જો એમ હોય તો પછી બ્રહ્મહત્યાદિક મહા પાપોને માટે શાસ્ત્રમાં કહેલાં પ્રાર્થાશ્વિનો નિરર્થક થઈ પડે, માટે આ શ્લોકનું તાત્પર્ય એવું છે કે, રાત્રે શય્યામાં આજોટતાં માંકડ, આંચડ વગેરે મરી જાય તથા દિવસે ઉડતાં બેસતાં અને હાલતાં ચાલતાં અજલણતાં જે કંઈ જીવહિંસા થઈ જાય, તેવાં સામાન્ય પાપો સંધ્યા વંદનથી નાશ પામે છે, અને બુદ્ધિથી વૃદ્ધિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૭ સું—અજલપણમાં લાગેલાં પાપને ટાળવાને માટે જે વખતના પ્રતિક્રમણરૂપ ભાવ સ્નાનથી નિર્મળ થવા જણાયું તે તો ખતોખર છે પણ અજલપણથી થયેલાં પાપને ટાળવાનો શો ઉપાય ?

ઉત્તર—અજલપણમાં થયેલું પાપ શરૂ સમય જલદી કરી, શરૂ તે પાપના નિવારણ માટે જે પ્રાર્થાશ્વિ આપે તે પ્રમાણે જપતપાદિ કરવાથી અજલપણમાં થયેલાં પાપનું નિવારણ થાય છે, અર્થાત્ તે પાપથી મુક્ત થવાનું છે.

કૌરં મજ્જનં ચારું ચૌરં તિલકં ગાત્રં સુગંધાં ચિન્નં,
 કળેં કુંડલં મુદ્રિકાં ચ મુકુટં પાદૌ ચ ચમૌર્ચિતૌ;
 હસ્તે સર્જ પટંબરે કટી છૂતી વિદ્યાવિનોદં મુલં;
 તાંવૂલં મતિ શીલતા ચતુરતા ઝૂંગાર તેપોડપઃ ॥૨॥

આ પ્રકારે પુરુષના સોળ શૃંગાર ક્રિયા છે. તેમાં એટલુંજ જાણવાનું છે કે સ્ત્રી અને પુરુષના સોળ શૃંગારમાં અગેવાનપણામાં સ્નાન મુખ્યત્વે કહેલું છે, તો સ્નાનથી માંડી સોળે શબ્દગાર મદને ઉત્પન્ન કરનાર અને કામને દીપાવનાર દીપ્ત કરનાર, જેમ અગ્નિમાં ઘૂન નાખવાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે તેમ વિધ્યાશક્ત સ્ત્રી પુરુષને સ્નાનાદિ સોળે શબ્દગાર કામરાગને, વિધ્યને પ્રદીપ્ત કરે છે, માટે યતિ-સાધુ-ત્યાગી-બ્રહ્મચારીને સ્નાન સર્વથા વર્જિત છે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—સ્નાનથી કામ દીપ્ત થાય છે. મદને ઉત્પન્ન કરે છે એવો શાસ્ત્રોક્ત દાખલો હોય તો જણાવશો ?

ઉત્તર—જુઓ, નૈન સૂત્ર સૂયગદાંગલ અધ્યયન ૭ મે ગાથા ચૌદમીની ટીકામાં—જાણવાના છાપેલ પાને ૩૩૬ મે કહ્યું છે કે—

યતીનાં બ્રહ્મચારિણા મુદકસ્નાનં દોષાયૈવ ॥

તથા ચોક્તં સ્નાનં મદ દર્પકરં કામાંગે પ્રથમં સ્મૃતં;

તસ્માન્કામં પરિત્યજ્ય ન ચ સ્નાંતિ દમે રતાઃ ॥૧॥

યતિ-સાધુ અને બ્રહ્મચારીને ઉદક-જળ સ્નાન ને છે તે દોષ ભરેલું છે. કારણકે સ્નાન તે કામ અને મદને દીપ્ત કર્તા છે. કામનાં સોળ અંગ છે તેમાં સ્નાન પહેલું અંગ કે ને કામની સ્મૃતિને કરનાર છે, તેટલા માટે કામને તજવાવાળાએ નયસ્નાન સ્નાન કરવું નહિ, પરંતુ ઇન્દ્રિઓને દમવામાં રક્ત રહેવું. કહો હવે હાંધ કહેવાનું છે ? ત્યાગીઓને કે બ્રહ્મચારીને સ્નાન કરવું કોઈ પ્રકારે ઉચિત ગણાય તેમ છે ? નૈનધર્મના ત્યાગીઓ અને અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓ, બ્રહ્મચારીઓ, બ્રહ્મચર્ય મતના પાળવાવાળા ગમે તે મતના હોય તેને સ્નાન દબ્યે અને ભાવે દોષિત કર્તા છે, એમ જાને પશ્ચના શાસ્ત્રોથી સિદ્ધ થાય છે, તમામ ધર્મનાં શાસ્ત્રો સ્નાનનો નિષેધ કરે છે. એમ આપણે પણ દાખલા-દલીલોથી નિર્ણય કર્યું, તો પણ પ્રશ્નકારને ને સંકા હોય તે પ્રશ્ન કરવી.

સાધણાદિ ધર્મ લક્ષણોમાં સાધુ હોય તેને અન્નાદિ પદાર્થ આપવા અને તેમની પાસેથી વિદ્યા લેવી ઇત્યાદિ તીર્થ કહેવાય છે.

ઇતિ સત્યાર્થ પ્રકાશઃ ॥ એકાદશ સમુદ્દાસઃ ॥

પ્રશ્ન ૫૪ મું—ખડ્ગ તીર્થ કયું માનવું ?

ઉત્તર—ખડ્ગ તીર્થ અને ખડ્ગ સ્વરૂપ પૂર્વે સારી રીતે વિસ્તારથી કહેવાય ગયું છે, તોપણ ખડ્ગ તીર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ તંમારાજ મતના આધારે “અતિત્ય પુરાણ” માં જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે પ્રમાણે અહિંયાં જણાવું છું. સાંભળો શ્રોત્રકઃ—

જંગમં સ્થાવરં ચૈવ, દ્વિવિધિ તીર્થં મુચ્યતે;

જંગમં ઋષય સ્તીર્થં, સ્થાવરં તં નિષેવતે ॥ ૧ ॥

અહિંયાં બે પ્રકારે તીર્થ કહેવામાં આવ્યાં છે. એક જંગમ તીર્થ અને બીજું સ્થાવર તીર્થ. જંગમ તીર્થ તે ઋષિઓ પોતે; અને સ્થાવર તીર્થ તે ઋષિઓ જેનું સેવન કરે છે તે.

પ્રશ્ન ૫૫મું—જંગમ તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—આવા ગુણવાળાને જંગમ તીર્થ કહેવામાં આવે છે. શ્રોત્રકઃ—

અહિંસા સત્ય મસ્તેયં, વ્રજચર્યં મુસંયમઃ ।

મિશ્રાશ્રુતિ રતાયે ચ, તં તીર્થં જંગમં સ્મૃતં ॥ ૨ ॥

અહિંસા, સત્ય, અદત્તમત્ત, બ્રહ્મચર્ય, ઉત્તમ પ્રકારનો સંયમ અને મિશ્રાશ્રુતિને વિષે રક્ત આટલા ગુણવાળા હોય તેને જંગમ તીર્થ કહીયે.

પ્રશ્ન ૫૬મું—સ્થાવર તીર્થનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—

અગાય વિમલે શુદ્ધે સત્ય શીલ સમં હૃદે ;

સ્થાતવ્યં જંગમ સ્તીર્થં, જ્ઞાનાર્જવદયાવરૈ :

જંગમ તીર્થના દૃઢરૂપી દ્રવ્યમાં અગાધ નિર્મળ અને શુદ્ધ સત્ય, શીલ, સમ, જ્ઞાન; આર્જવ અને દયારૂપી સંપુર્ણ જળે સ્થાવર તીર્થ કહેતાં બરેલ તેને સ્થાવર તીર્થ કહીયે.

એટલે જંગમ તીર્થ તે ઋષિ અને તેમાં રહેલા ગુણો તે સ્થાવર તીર્થ, અર્થાત્ સત્ય, શીલ, સમદમ; જ્ઞાનાર્જવ અને દયારૂપ જંગમ

ઉત્તર—સાંભળો. શ્રી જ્ઞાતાંશુ સૂત્ર અધ્યયન ૫ મે શ્રી યાત્ર વ્યાખ્યાને અણુગાર પ્રત્યે સુકદેવ પરિત્રાજકે પ્રશ્ન કયું કે જતામંતે હે પૂજ્ય તમારે યાત્રા છે ? ત્યારે સ્થાવરયા પુત્ર અણુગારે ઉત્તર આપ્યો કે—

સુયોજ્જાવિમે—હે સુક ! અમારે યાત્રા છે એમ ઉત્તર દીધો :—

તણં સે સુણ યાવચ્છાં પુત્તં એવં વયાસી સેવિત્તં મંતે જત્તા ? સુયા જળં સમ્મ નાણે દંસણ ચગિત્તં તવ સંજમ માંદણ્હિં જોણ્હિં જયણા સેયં જત્તા.

ત્યાર પછી તે સુક પરિત્રાજકે યાવરયા પુત્ર અણુગારપ્રત્યે એ પ્રકારે પૂછ્યું કે હે પૂજ્ય તમારે કય યાત્રા છે ? તમે દેવા પ્રકારની યાત્રા માનો છો ? ત્યારે યાવરયા પુત્ર અણુગારે કહ્યું કે હે સુક ! ને અમારે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, સંયમ ઇત્યાદિકને ચેગે કરી યતન કરવું. ઇચ્છાકામની યતના કરવી તેને અમે યાત્રા કહીએ.—જેન સૂત્રમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે યાત્રા કહી છે. આ ભાવયાત્રા જેન યા જેનેતર ગમે તે કરે તેને આત્મા નિર્મળ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—જેન સૂત્રમાં તીર્થ સંબંધી કાંઈ જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સારી રીતે જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—તમે તીર્થ કેને કહો છો ?

ઉત્તર—તીર નામ કાંઠે. ચ નામ ત્યાં રહેલ તે તીર્થ.

પ્રશ્ન ૬૩ સુ—શેનો કાંઠે ? નદીનો, કુવાનો, સરોવરનો, કે સમુદ્રનો ? એને કાંઠે ઘણા જીવો રહેલા હોય, ઘણા પદાર્થો રહેલા હોય એ બધાને તીર્થ માનવા ?

ઉત્તર—તીર્થ બે પ્રકારનાં છે. એક દ્રવ્ય તીર્થ અને બીજું ભાવ તીર્થ.

પ્રશ્ન ૬૪ સુ—દ્રવ્ય તીર્થ કેને કહો છો ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા નદી, કુવા, કુંડ, વાવ, સરોવર ને સમુદ્ર કે ને તીર્થ રૂપે મનાય છે તે દ્રવ્ય તીર્થ છે તે તીર્થ આત્માને મલીન કરાવે છે. તે તીર્થને કાંઠે રહેલા નદી પ્રમુખમાં પડેલા તણાઇને મૃત્યુ પામેલા નાના મોટા ઘણા જીવો નાથ પામતા ભેગાં છીએ અને સાંભળીએ પણ છીએ, તે તીર્થ તો કુતીર્થ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—તો પછી ભાવ તીર્થ કેને કહો છો ? તે સ્વરૂપ જણાવો, તે બધીએ તો ખરા.

ઉત્તર—ભાઈ! અમારા સૂત્રમાં જે પ્રકારની નાવ કહી છે. એક છિદ્રવાળી નાવ, અને બીજી છિદ્ર વિનાની નાવ. તેમાં જે છિદ્રવાળી નાવ અમુદ્રમાં પાર ગામી ન થાય, ને છિદ્ર વિનાની નાવ તે પાર પામે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સંસારરૂપ સમુદ્રને પાર પામવામાં વળી છિદ્રવાળી કે કઈ સંમજવી ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ, અમત, પ્રમાદ, કષાય અશુભ ભેગ, જીવડિંસા, સત્ય ભાષણ, અદત, ચોરી, મૈથુન, અપ્રહયગર્હ, અને પરિગ્રહની તીવ્ર રુદ્ધિ, તથા નિંદા, ઝેર, વેર, ઈર્ષ્યા વીગેરે મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરનાર મનુષ્યના શરીરરૂપ નાવ તે છિદ્રરૂપ છે. એવા છિદ્રોવાળા નાવ પાર તો ન પામે, પણ નાવ તેનો ચલાવનાર નાવિક અને અંદર નાવમાં બેઠેલા યાત્રીઓ સર્વ સમુદ્રના તળે જઈ એસે, એમ સૂયગડાંગ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—સૂયગડાંગસૂત્ર નાવ વિષે શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો. સૂયગડાંગસૂત્રના પહેલા અધ્યયનના બીજા વેદેશાની ૩૧-૩૨મી ગાથામાં કહ્યું છે કે:—

જહા અસ્સાવિર્ણિ ણાવં, જાહ અંધો દુસ્તહિયા
ઈચ્છઈ પારમાગંતું, અંતરાય વિસીયઈ ॥ ૩૧ ॥

एवं तु समणा एगे, मिच्छदिद्धि अणारिया ;

संसार पार कंखी ते संसारं अणुपरिदृष्टंति तिवेमि ॥ ३२ ॥

અર્થ—જેમ છિદ્ર સહિત એવી નાવ, તેને વિષે ભતિ અંધ એટલે જન્માંધ પુરૂષ ચડીને પાર પામવા વાંછે પરંતુ પાર પામે નહિ, કિંતુ અંતરાયે એટલે વચમાંહે જતે છુટી બધ ઇત્યર્થ : ॥ ૩૧ ॥ હવે એ દૃષ્ટાંત દર્શનીઓ સાથે જોયે છે. જેમ સંછિદ્ર નાવે ચડ્યો થકો અંધ પુરૂષ પાર પહોંચે નહિ તેની પેરે કોઈ એક ધમ્મણ (સાધુ નામ ધરાવનારો) તે મિથ્યા દષ્ટિ એટલે જૈન પ્રણિત ધર્મ થકી વિપરીત દ્રષ્ટિ તથા અનાચારી તે પોતાના દર્શનને અનુરાગે (અનેક પ્રકારના આશ્રવો સેવતા,) સંસારનો પાર પામવાને વાંછે છે. પરંતુ તે સંસાર માંહેજ જન્મ જરા મરણાદિ અનેક ગતિને વિષે કલેશ અનુભવતો અનંત કાળ સુધી તે પરિબ્રમણ કરે.

તે ગ્રામ મુખને તો પામેજ ક્યાંથી ? એમ જ્ઞાની પુરૂષ કહી ગયા છે. આનો પરમાર્થ એ છે કે ધર્મરૂપી પાટીરાણી તહેલ શરીરરૂપ નાવ અને

શરીરરૂપી નાવ છે, જીવરૂપી નાવિક છે. જીવ તે નાવનો એલણ-હાર છે, અને સંસાર (ભવ-બ્રમણ) રૂપ સમુદ્ર છે; એવા સંસાર સમુદ્રને મહર્ષિઓજ તરી શકે છે, અને તેવી નિરાશ્રયી નાવમાં બેઠેલા મહર્ષિઓના આશ્રતો પણ સંસાર સમુદ્રને પાર પામી મુક્તિપુરીએ દાખલ થાય છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—સંસાર સમુદ્ર તરવાને નાવનું સ્વરૂપ બરાબર બતાવ્યું પણ હજી તીર્થ સંબંધીની વાત અધર છે તો બ્યારે તમે તીર્થ માનવું કયુલ કરો છો તો તમારે એવું તીર્થનું કયું સ્થળ છે કે જેમાં ન્હાવાથી કર્મ મળે તે ત્યાગ થાય આત્મા પવિત્ર થાય, એવું તીર્થ બતાવો.

ઉત્તર—સાંભળો, એવું તીર્થ બતાવીએ. જોકે પ્રથમ તીર્થ સંબંધી જૈન ધર્મના અને અન્ય ધર્મના પુણ્ય દાખલા અપાઈ ગયા છે તોપણ વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા જણાવવાથી જૈન ધર્મમાં તીર્થનું સ્વરૂપ કેવી રીતે કહ્યું છે તે જણાવીએ છીએ. જૈન ધર્મના શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રમાં ૧૨માં અધ્યયનમાં યજ્ઞેસેવિતમાતંગમુનિ હરિકેશી અણુગારને બ્રાહ્મણોએ તીર્થ સંબંધીની પુછા કરી છે અને તેના ઉત્તર હરિકેશી મુનિએ બહુ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—બ્રાહ્મણોએ શું પૂછ્યું છે અને માતંગ કવિએ શો ઉત્તર આપ્યો છે તે પણ જણાવશો.

ઉત્તર—હરિકેશી મુનિ પ્રત્યે બ્રાહ્મણ પૂછે છે કે—હે મુનિ ?

કે તે હરણ ક્રેય તે સંતિ તિથ્યે, કહં સિપ્પહાઓ તરયં જહાંસિ; ।

આદ્સ્વણે સંજય જસ્ત્વપૂહયા, ઇચ્છામુ નાઓ મવઓ સગાસે ॥ ૪૫ ॥

હે યજ્ઞપૂજિત કવિ ! ડોણ ત્હેારે દ્રહઃ ? કવણ તુમ્હેારે પાપ દૂર કરવાનું તીર્થ. કિહાં ન્હાવાં-સ્નાન કરતાં કર્મરૂપ મેલ ટળે ? કર્મરૂપી મેલ ટાળવાને આપ કેવી રીતે સ્નાન કરો છો ? એ સર્વ આપની પાસેથી જાણવાને અમે ઇચ્છીએ છીએ. એ સાંભળીને માતંગમુનિ ઉત્તર આપે છે.

ધમ્મે હરણમે સંતિ તિથ્યે, બળાવિલે અત્ત પસન્ન લેસે ;

જહિં સિપ્પહાઓ વિમલો વિશુદ્ધો, સુસીઈં મુઓ પજહામિ દોસં ॥ ૪૬ ॥

અહો બ્રાહ્મણ ! અત્હેારે ધર્મરૂપ દ્રહ છે, એટલે અહિંસારૂપ દયા મૂલ વિણ્યમૂલ જે ધર્મ તે રૂપ દ્રહ છે. કર્મ મેલનો ત્યાગ કરવાને પ્રસન્ન બ્રહ્મચર્ય શાંતિ તીર્થ છે, તે તીર્થ કેવું છે. તોકે-આત્માને સદા શાંત મિથ્યાત્વાદિક મેલ રહિત નિર્મળ કરનાર પ્રયત્ન બટી—(તેજ, પદ્મ,

મુક્ત્યુપાયો ભવેતીર્થ," સંસારસે પાર કરનેવાલે ઔર મોક્ષ કે કારણ સમ્યગ્ દર્શન સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ આચરણ તીર્થ કહવાતેહે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—શિષ્ય—અહો મહારાજ આપે તીર્થ સ્નાન વિષે પુષ્કળ વ્યાખ્યા જણાવી ઉપકાર કર્યો હવે કાંઈ આ વિષે જણાવનારો હોય તોપણ જણાવશો.

ઉત્તર—શુરૂ—અહા હે વત્સ ? તીર્થ વિષે એક અધ્યાત્મ કવિતા તને સાંભળાવું તે સાંભળ. આત્મહિતોપદેશને વિષે અધ્યાત્મ ગીતામાં કહ્યું છે કે—

ચોખાઈ.

તીર્થ નાવાને ઇચ્છા કરે, કલેશ તણા કારણ નવી હરે ;
ધર્મ તીર્થ શરીરમાં રહ્યો, સર્વ તીર્થથી અધીકો કહ્યો. ૧
તીર્થ તીર્થ શોધતો તું પ્રીતે, છતું તીર્થ હૃદયે નવી ધરે ;
એ તીર્થ દેખાડ્યું જેહ, તે પણ આગળ ભણ્યું તેહ. ૨
દોહરા.

સુરખ પ્રાણી તે સહી,	તીર્થ નાવા જાય ;	
ગંગા માતા કરીને પડે,	ઉલટો દોષે ભરાય. ૩	
તું તીરથ જાણે નહિ,	કુશુર તણે પ્રસંગ ;	
અંતરસાવ જાણે નહિ,	ખાહ્ય તીર્થ ભણે ગંગ. ૪	
અંતરભાવ કહીશું હવે,	તીરથની જે વાત ;	
ભાવ તીરથ જોતાં ચકાં,	ધર્મરૂચિ ચિખ્યાત. ૫	
કુશુર કુદેવ કુમંગથી,	ભવોભવ ભગીયા જેહ ;	
મિથ્યાત્વતણા જે તીર્થ છે,	પાપતણા ઘર એહ. ૬	
દેવ દેવી આરાધતાં,	તીરથ કરતાં એહ ;	
હોમ વિધાન કરે ઘણાં,	પાપ વધારણ તેહ. ૭	
જીવ હિંસા તિહાં બહુ કરે,	આહે મુખ અનંત ;	
જગત કરાવે જે વગી,	તે સર્વિ નરક પડંત. ૮	
જે તીરથ હિંસા ઘણી ;	ઉત્તમ તે ન કરંત ;	
જાણુપણા વિચ જે કરે,	ભવોભવ મરણ કરંત. ૯	
એમ સંસાર વધારણા,	પાપ તીર્થ કરે જેહ ;	
આત્મ તીર્થ જાણ્યા વિના,	કર્મ ખપે નહિ તેહ. ૧૦	

પ્રશ્ન ૮૧ સુ—ગંગામાતાને જૈનશ્રી ક્રેવા, સ્વરૂપે માને છે તે કોઈ અમે જાણતા નથી, તો તે ખુદ્ધા શબ્દથી જણાવશે કે જૈનશ્રી ગંગા-માતાને માને છે ખરા.

ઉત્તર—ગંગા માતાને જૈનના સાધુ માતા સમાન માને છે. માતાની પેઠે રક્ષણ કરે છે, પોતાના પગના તળાંનો જેમ માતાને સ્પર્શ ન થવા દે તેમ ગંગા માતાને પોતાના પગનો સ્પર્શ ન થવા દે. અર્થાત્ ગંગા સ્વરૂપી જળાશય નદી નાળાં પ્રમુખમાં નાઇલાજે પગ મૂકવો પડે. પગનાં તળાંને ગંગા સ્વરૂપી જળનો સ્પર્શ થાય તો જૈનમુનિઓને પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું પડે, તેને માટે દીલગીરી જણાવવી પડે, માતાનો અપરાધ થયેલની માફી માગવી પડે વગેરે ગંગા માતાનું રક્ષણ કરવા રૂપ વ્રત જૈનના સાધુ જે પ્રમાણે પાળે છે તેવો એક પણ ગંગા માતાનો પુત્ર જતાવો? ગંગા માતા ગંગા માતા કહીને વૃથા પોકારનાં પાડવાવાળાં તેમાં સ્નાન કરી પવિત્રતા માનવાવાળાં ઉલટા ધોંગામસ્તી કરી માતાને લાત પાડુ મારી માતા સાથે બથોડા સરી અનેક પ્રકારે દુઃખ દેનારાં માતાના અપરાધી થયેલો કેવી રીતે પવિત્ર થયાં ગણાયે? અર્થાત્ નહિજ ગણાય. પવિત્ર તો રક્ષણ કરે તેજ ગણાય; માટે ગંગા માતાનું રક્ષણ કરવાવાળા જૈનના સાધુ છે જેમ ચોકસ માનો.

પ્રશ્ન ૮૨ સુ—અમારા શાસ્ત્રમાં તો ગંગાનું સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ અને પવિત્ર થાય છે. તો તમારે શુદ્ધ-પવિત્ર થવાને કોઈ બીજી ગંગા છે ?

ઉત્તર—હાજી, સાંસળો—અમારી પવિત્ર અને શુદ્ધ થવાની ગંગા. ‘ગ’ નામ જ્ઞાની-પરમપ્રજ્ઞ-અનંતજ્ઞાની-કેવળી ભગવંતનાં સુખમાંથી નિકળેલી ‘ગા’ નામ જ્ઞાન તે જ્ઞાનરૂપી ગંગા, એટલે અનંત જ્ઞાનીના સુખમાંથી નીકળેલી જ્ઞાનરૂપી ગંગામાં સ્નાન કરવાથી સદાય પવિત્ર અને શુદ્ધ થવાય છે તે ગંગામાં જૈનના સાધુ સ્નાન કરી સદાય શુદ્ધ ને પવિત્ર રહે છે.

પ્રશ્ન ૮૩ સુ—અમારી તીર્થપલ્લે મનાવી ગંગા હિમાલયમાંથી નીકળી છે. તમારી ગંગા કયા હિમાલયમાંથી નીકળી ?

ઉત્તર—શાઈ અમારી ગંગા તો મહા હિમાલયમાંથી નીકળી છે. હિમ નામ શીતળતા-શાંત-સમા, તેનું આલય નામ ઘર એટલે શીતળતા-શાંતતા સમાનું ઘર અરિહંત ભગવાન છે. સમાનુરા અરિહંતા અમારી જ્ઞાનગંગા તીર્થસ્વરૂપ હિમાલયના સુખમાંથી નીકળી છે.

કારણું સિંવાય દ્રવ્ય શૌચનો નિષેદ છે. વ્યવહાર શુદ્ધિ તે વ્યવહાર શૌચ છે. દ્રવ્ય શૌચ છે; તેથી કાંઇ આત્માની મલિનતા ટાળતી નથી. આત્માની મલિનતા ટાળવાને માટે તો લાવ શૌચની જરૂર છે. એક માણસ મરણ પથારીએ પડેલો હોય તેનું શરીર ખીછાનું અને વસ્ત્ર તદ્દન અપવિત્ર અને અશુદ્ધ હોય તોપણ તેના આત્માની પવિત્રતાને માટે તેને અંત સમય સુધારવાને માટે દ્રવ્ય અશુચીની દરકાર નહિ કરતા. તેને ભગવંતનું નામ યાદ કરવા સુગ્રવીએ છીએ. તેના કર્ણપટ પર આપણે ભગવંતના નામના અવાજો માટે સ્વર નાખ્યો છીએ. તેમજ તેના આત્મ ક્રિયાણુને માટે ધર્મના શબ્દો પણ સુભાવીએ છીએ. ત્યાં કોઈ પ્રકારની દ્રવ્ય અશુચી અટકાયત કરતી નથી માટે આત્માને પવિત્ર કરવાને લાવ શૌચ એજ ખરું શૌચ છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—સાવશૌચનું સ્વરૂપ શું ? તે જણાવશો.

ઉત્તર—સાંસળો—“સદ્શુણ પ્રાપ્તિનો ઉપાય” એ પુસ્તકમાં પાને ૬૯મે શૌચ વિષે કહ્યું છે કે:—

શૌચ એટલે—મન, વચન અને કાયાને પવિત્ર રાખવાં.

મનથી હુદ્ધ ચિંતન કરવું નહિ, વચનથી હુદ્ધ વચન નહિ બોલવું, અને શરીરથી હુદ્ધ કામ નહિ કરવું.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—કેટલાક શરીર શુદ્ધિ, શરીરની પવિત્રતાનેજ ધર્મ માને છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તેના માટે પણ “સદ્શુણ પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં” પાને ૬૮મે જણાવે છે કે:—

દરેક ધર્મ કરણી કરતાં આપણાં હૃદયમાં વિશુદ્ધ લાવ રાખવો.

ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં ગ્રીમાન હરિભદ્ર સૂરિએ ‘હૃદયની પવિત્રતા’ નેજ ધર્મ તરીકે ગણી છે. તેમણે ધર્મનું આ પ્રમાણે લક્ષણ આપ્યું છે કે—પુષ્ટિ શુદ્ધિમત્ પિતૃધર્મઃ અર્થાત્ પવિત્ર વિચારોના જોરથી મજબુત થયેલું અને પાપિષ્ઠ વિચારો દૂર થવાથી વિશુદ્ધ બનેલું તે અંતઃકર્ણ તેજ ધર્મ છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—આત્માને ઉદાર થવાનો ખરો રસ્તો કયો ?

ઉત્તર—ઉપર સ્ટેજાં પુસ્તકમાં પાને ૧૧૪મે કહ્યું છે કે:—

“મુખમે રામ ભગવમે પુરી, ભગત ભજે પણ દાનત પુરી.”

પ્રમાણ કરશે, પરંતુ અન્ય જનો એ વાત માને નહિ; જેમ તે ભસ્મ કરણે સરખા તો મંત્રે કરી શું વિશેષ છે.

પ્રશ્ન ૯૨ મું—કોઈ એમ કહે કે યજ્ઞના હવનમાં જે વસ્તુ હોમ કરવામાં આવે છે, એટલે અમારા શાસ્ત્રના મિથ્ય પ્રમાણે યજ્ઞમાં પશુ વગેરેનો અગ્નિહોત્ર મંત્રાદિકે કરવામાં આવે છે. તેણે કરી તેનાં કર્મોનાં નાશ થવાથી તે મોક્ષને યા સ્વર્ગને પામે છે, એમ અમારાં વેદવેત્તા પણ જણાવી ગયા છે.

ઉત્તર—આ વિષે દયાનંદજી પોતાના સત્યાર્થ પ્રકાશમાં જણાવી ગયા છે કે વેદમાં પશુ વધ યજ્ઞ છેજ નહિ, વગેરે ઘણું લખી ગયા છે.

પ્રશ્નનિષ્ઠ સ્વામી. શ્રી આત્માનંદજી—બ્રમનાશક પરમાર્થ દર્શનમાં પાને ૧૯૪ મેં કહી ગયા છે કે—“તીર્થેષુ પશુ યજ્ઞેષુ” જે મનુષ્ય તીર્થવા પશુ હિંસક યજ્ઞ કરે છે, તે નરા મૂઢ ચેતસા તે મહા મૂર્ખ છે. (અર્થાત્ પશુ વધ યજ્ઞ કરનારની ચેતના મૂઢ બની ગઈ છે.)

હવે જ્યારે કોઈ એમ કહે છે કે—યજ્ઞમાં પશુ હોમ કરવાથી તે અમારાં મંત્રના બળે મોક્ષ યા સ્વર્ગને પામે છે. આમ જોડનારાને પોતાને મોક્ષની કે સ્વર્ગની ઇચ્છા નથી કે શું? પોતાના કુટુંબીઓ સહચારીઓ અને આશ્રિતોને મોક્ષ યા સ્વર્ગ મોકલવાને કેમ પશ્ચાત્ રહેતા હશે? શું પશુ જેટલી દયા પોતાના કુટુંબીઓ ઉપર નથી? પોતાના યજ્ઞેલા યજ્ઞ વડે પોતાના મંત્રના બળે પોતેજ સુદૃઢ મેળવે તેમાં કોણ અટકાયત કરે છે? જે તમને અગ્નિમાં બળી મરવાથી યરથરાટ છૂટતો હોય તો પશુઓને માટે પણ એમજ સમજો. એ પશુ આપણા જેવા પ્રાણી છે માટે “આત્મવત્તુ સર્વં ભૂતેષુ” આ વેદ વાક્યને આગળ કરી પોતાના બરાબર સર્વ પ્રાણીઓને માને તેમાં મોક્ષને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૯૩ મું—અમારા ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે :—પ્રજ્ઞાએ સ્પર્શમાં પશુઓને યજ્ઞ માટે ઉત્પન્ન કર્યા છે. જુઓ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૫ મો શ્લોક ૩૬ મો.

યજ્ઞાર્થે પશવઃ સૃષ્ટાઃ સ્વયમેવ સ્વયં ભુવા;

યજ્ઞસ્ય મૃતૈ સર્વસ્ય, તસ્માન્નજ્ઞે વપોડવઃ ॥ ૩૯ ॥

પ્રજ્ઞાએ પોતેજ યજ્ઞને માટે પશુઓને સ્રસ્ટમાં છે. અને તે યજ્ઞ સર્વ જગતની આબાદની માટે છે; તેથી યજ્ઞમાં પ્રાણીના જે વધ કરવામાં આવે છે તે વધ ગણાતો નથી.

પશુ વધા સચ્ચે વેચા, જહું ચ પાવકમ્મુણા ;

ન તં તાયંતિ દુસ્સીલં, કમ્માણિ બલવંતિહં ॥ ૩૦ ॥

(જ્યારે તમે કહો છો કે અમારા વેદ શાસ્ત્રમાં અશ્વમેધાદિ યજ્ઞ કરવા કહેલ છે.) તો જૈન શાસ્ત્ર એમ જણાવે છે કે—વેદ પશુ વધ કરી યજ્ઞ કરવાનું કહે છે પણ તે પાપના કારણરૂપ છે ; તેઓ દુઃશીલનું (પાપ કર્મ કરનારનું) રક્ષણ કરી શકતા નથી (હીણાચારી પુરૂષને નર્ક પડતાં રોકી શકતા નથી) કારણકે કરેલાં કર્મ અતિ બળવાન છે, (અર્થાત્ કર્મથી અચાવનાર કોઈ નથી.) (શાધાન્તર).

પ્રશ્ન ૯૫ મું—આ પ્રમાણે અમારું શાસ્ત્ર કાંઈ બતાવે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો :—ભારતના શાંતિ પર્વે કહ્યું છે કે :—

યદિ પ્રાણિ વધે ધર્મો (યજ્ઞો) સ્વર્ગશ્ચ સ્વલ જાયતે,

સંસાર મોચકાનાં તુ, કુતઃ સ્વર્ગે વિધ્યાસતે ॥ ૧ ॥

(પુરણ સાર)

જ્યારે પ્રાણીવધ યજ્ઞ કરવાથી ધર્મ થાય છે અને તે યજ્ઞના કરવાવાળા સ્વર્ગે જાય છે તો જે સંસાર થકી મુક્ત થયેલા તે કયા સ્વર્ગમાં જાય ? પ્રાણી વધના કરવાવાળા જ્યારે સ્વર્ગે જાય ત્યારે પ્રાણી વધની હિંસાથી નિવૃત્ત થયેલા સ્વર્ગગામી ત્યાગીઓ વળી કયા સ્વર્ગે જાય ? તો અહો બંધુઓ વિચાર કરો કે—

યૂપં કૃત્વા પશૂન્ હંત્વા, કૃત્વા રુધીર કર્દમ્મ ;

યથેવં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કેન્ ગમ્યતે ॥ ૧ ॥

યજ્ઞને વિષે પશુ વધ કરનારા અને રૂધીરને કર્દમ મચાવનારા એવા જ્યારે સ્વર્ગે જાય ત્યારે નર્કે જવાવાળા કોણ ગોતવા ? તે માટે શાસ્ત્ર કહે છે કે—

શોણિતેનાદ્રતં વસ્ત્રં, શોણિતે નૈવ શુદ્ધતિ,

શાણિતા દ્રવુ યદ્વસ્ત્રં, શુદ્ધં ભવતિ વારિણા ॥ ૧ ॥

રૂધીરે ખરડાયેલું વસ્ત્ર, રૂધીરના કુંડમાં ધોવાથી શુદ્ધ થાય નહિ, પરંતુ રૂધીરે ખરડાયેલું વસ્ત્ર તો જળ વડેજ પાણીમાં ધોવાથીજ શુદ્ધ થાય છે.

પૂર્વકૃત પાપ કર્મને ટાળવાને માટે મોટું અધર્મ મહા હિંસા કરી આત્માને શુદ્ધ કરવા ધારે તે કેવી રીતે શુદ્ધ થાય ? અર્થાત્ દરી શુદ્ધ ન થાય પણ ઉઘટી મહા મલીન થઈ અધોગતિને પામે છે.

આલે ત્યારે તે અનાથ લોકો એમ જણાવે કે—મુઓ આના શરીરમાં માતાએ પ્રવેશ કર્યો છે, એમ કહી લોગા લોકોને સમજાવે. પણ પેલા બીચારા નિરપરાધી અનાથ જીવો પરવશ પડેલા સામા થઇ શકે નહિ તેવાઓના પ્રાણ ઉપર તરાપ મારનારા માંસ લોહીના લોહુપી, અમારી દેવી અમારી માતા આટલા જીવનો લોગ માગે છે, તે પણ શક્તિહીનનેજ ગોતે છે. ને વાઘ, સિંહ કે ચિત્તા જેવાનો લોગ માતાએ માગ્યો હોત તો માતાના ભક્તો માંસાહારીને અજર પડત કે અમારી લીલા કેટલી આગળ વધે છે અને કેટલી વીથે સો થાય છે, તે વિષે શાસ્ત્રકારો ઘણું કહી ગયા છે પણ બ્રમિતો પાસે કાંઈ કામ આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૯૯મું—શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—અતિત્ય પુરાણમાં જે કહ્યું છે તે સાંભળો.

ન સિંહો ન ચ શાર્દૂલો, ન વ્યાગ્ર શરભો ન ચ ;

અજાપુત્રો બલિં દઘાત્, દેવો દુર્બલ ઘાતકઃ. ॥ ૧ ॥

ઇતિ અતિત્ય પુરાણે. (પુરાણ સાર).

બલિદાનના દેવાવાળા (ઘરના જીવાને ઘરના પાવળીયા), ને બલિદાનના લેવાવાળા દેવી દેવતાઓ, કેમ કોઇ સિંહ, વાઘ, સાવજ, દીપડા, ચિત્તા, શાર્દૂલ કે અજાપદનો લોગ માગતા નથી ? દેવો પણ બિચારા-ગરીબ, સંકે અને દુર્બલ એવા અજ પુત્ર-વેરાં, બોકડાની ઘાતનાજ ઇચ્છક થાય છે.

દોહરો.

હોમ હવનમાં હોય છે, નિર્બલ ફેરી ઘાત ;

માગે નહિ કદી વાઘનો, લોગ ભવાની માત.

બલિદાનના દેવાવાળા કંગાળ જીવોના ઘાતકી બને છે. પણ યાદ રાખજો કે એજ દશ પોતાની ચવાની છે.

એક બકરાને પૂર્વ ભવનું જ્ઞાન થવાથી, તેણે જણાવ્યું કે:-

અમે મુસલમાન અવલકા, આપ કરત ઉપદેશ;

શિર કાટયાં ચો કટાઉગા, દેખો દારી કેશ ॥ ૧ ॥

બસ, આ ઘટા તમામ હિંસકોને લેવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—આ વિષે શાસ્ત્ર કાંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, આ વિષે શિવપુરાણ એમ જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો. અહિંસાત્મક ભાવ યજ્ઞ કેવી રીતે કરવો ? એમ ધિષ્ટિરે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજને પૂછતાં શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ અહિંસાત્મક ભાવ તનું સ્વરૂપ ધર્મશાળા પ્રત્યે જણાવે છે કે:—

इन्द्रियाणि पिशुन कृत्वा वेदी कृत्वा तपोमई,
अहिंसा माहुतं कृत्वा, आत्म यज्ञं वदाम्यहं ॥ ૧ ॥

હે યુધિષ્ઠિર—સાંભળ. હું તને ભાવયજ્ઞનું સ્વરૂપ જણાવું. ઇન્દ્રિયો-
પી પશુ કરવા, અને તપરૂપી વેદિકા કરવી, ને અહિંસારૂપ આહુતિ દેવી,
આ રીતનો અહિંસાત્મક ભાવયજ્ઞ હું કહું છું.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અગ્નિહોત્ર કેવી રીતે કરવો ?

ઉત્તર—અગ્નિહોત્ર પણ એજ ઠેકાણે યજ્ઞની સાથે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે
જણાવ્યું છે કે:—શ્લોક

ध्यानान्नो, जीव कुंडस्थे, दम मारुत दीपते;

असत्कर्म समीध क्षेपे, अग्निहोत्रं कुरुचमः ॥ ૨ ॥

જીવરૂપ કુંડને વિષે ધ્યાનરૂપી અગ્નિ, ઇન્દ્રિયોના દમનરૂપ વાયરે
કરી ધ્યાનરૂપી અગ્નિને દીક્ષ કરવો. અસત્કર્મરૂપ લાકડાં ઘૃતાદિક પ્રક્ષેપવાં-
નાખવાં. આ પ્રકારનો અગ્નિહોત્ર ઉત્તમ ક્ષત્રી-તમે કરો.

આ પ્રમાણે ભારત માંહી શાંતિ પર્વના પહેલા પાયામાં કહેલ છે.
(એમ પુરાણ સારમાં લખ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—યજ્ઞ વિષે જૈન શાસ્ત્ર શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૧૨મા અધ્યયનમાં પ્રાક્ષણોરો યજ્ઞ પૂજીત
આતંગ મુનિ હરિકેશી અણુગાર પ્રત્યે પૂછ્યું છે કે:—

कहं चरोमिहावुबयं जयामो, पावाइं कम्माइं पणोस्सयामो,

अक्ता दिणो संजय जस्स पइया, कह मुज्झं कुसळा पयंति ॥૪૦॥

હે સાધુ ? અમારે કેવી રીતે વર્તવું ? કેવી ક્રિયા કરવી ? અને
પાપ કર્મથી કેવી રીતે દૂર રહેવું ? હે યજ્ઞ પૂજિત, જીતેન્દ્રિય સાધુ ?
કેવે પ્રકારે કરેલા યજ્ઞને પંડિત પુરૂષો ઉત્તમ કહે છે ? આ પ્રકારે પ્રાક્ષણોએ
પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં હરિકેશી મુનિ કહે છે કે—

उज्जीवकार असमारंभता, मोक्षं नदत्तं च असेवमाना;

परिगहं इष्टिभो मान मायं, दयं परिताय चरंति दंवा ॥ ૬૧ ॥

ઉત્તર—તત્ત્વજ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ્ઞાની પુરુષોની દ્રષ્ટિએ તો એકજ
સ્વ આવીને ઉભું રહે તેમાં કંઈ લેદ ભાવ હોતો નથી. તે નીચેના ન્યાયથી
ખાતરી થાયે. ઉપરના તમામ પ્રશ્નોનો સાર નીચેનાં ટુંક લખાણ પરથી
જણી લેશે. સત્યાર્થ સાગરમાં કહ્યું છે કે:-

“ ન મોક્ષં ઋતે તીર્થ, મોક્ષં ઇન્દ્રિય નિગ્રહઃ ”

તીર્થમાં લભવાથી મોક્ષ નથી, પણ મોક્ષ તો ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ
કરવામાં છે. એટલે ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવાથી મોક્ષ મળે છે. વળી તેજ
અર્થમાં કહ્યું છે કે:-

શીલ તીર્થ સંયમ યાત્રા, શુભલેસ્યા જલ ન્યાય,
દયા જમ પૂજા કહી, જિનવર સૂત્રા માંદ ॥ ૧ ॥

શીલ પ્રશ્નાર્થરૂપી તીર્થ, સંયમરૂપ જાત્રા, શુભ લેસ્યારૂપી જળમાં
સ્નાન કરવું, દયારૂપી જન અને પૂજા સૂત્રમાં તીર્થ કર મહારાજે કહેલ છે.

અને પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં પહેલા સંવર દ્વારમાં દયાનાં નામ કહ્યાં છે
તેમાં બોલ ૨૬ મો વિસુદ્ધી વિશેષે શુદ્ધિ-બોલ ૪૭ મો જળો એટલે યજ્ઞ,-
બોલ ૫૫ મો ચોક્કવા ચોખાઈ બોલ ૫૬ મો પવિત્રતા પવિત્રતા-આ સર્વે
દયાનાં નામ છે.

તત્ત્વ યાવર સવ્વ મૂય સેમ કરી એસા મગવતી અહિંસા.

દયા-અહિંસા કેવી છે તો કે તસ, સ્થાવર સર્વ પ્રાણી ભૂતની
દોષની રક્ષાની કરનારી એવી અહિંસા લગવતી તીર્થ કર મહારાજે કહી છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-અહિંસા એજ જન એજ તીર્થની
પવિત્રતા વગેરે કહેલ છે.

અને દત્તિહાસ પુરાણમાં પણ એજ કહ્યું છે કે:-^૨લોક-

અહિંસા પરમો ધર્મ સ્તથાઽહિંસા પરમો તપઃ;

અહિંસા પરમ જ્ઞાનં, અહિંસા પરમં પદં ॥ ૧ ॥

અહિંસા પરમં દાનં, અહિંસા પરમો દમઃ,

અહિંસા પરમો યજ્ઞ, સ્તથાઽહિંસા પરમં પદં ॥ ૨ ॥

અહિંસા એજ પરમ ધર્મ છે, પરમ તપ છે, પરમ જ્ઞાન છે, પરમ
પદ પણ અહિંસાજ છે. અહિંસા એજ પરમ દાન, પરમ દમ અને પરમ
યજ્ઞ પણ અહિંસાજ છે, અહિંસાથીજ પરમ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. (બસ

આવી જગોએ હું ધર્મ ક્રિયા માટે પવિત્ર થાઉં છું, સ્વચ્છ, ચોક્ષો અને તદન શાંત થાઉં છું અને નીંદામાંથી એટલે મલીનતામાંથી મુક્ત થાઉં છું;

Quoted from Victor Hugo's "*Les Misérables*" Page 169. Extract from II the obedience of Martin Verga.

The Bernardines-Benedictines of this obedience fast all the year round, abstain from meat, fast in Lent and on many other days which are peculiar to them rise from their first sleep from one to three o'clock in the morning to read their breviary and matins, sleep in all seasons between serge sheets and on straw, make no use of the bath, never light a fire, scourge themselves every Friday, observe the rule of silence, speak to each other only during the recreation hours which are very brief, and wear drugget chemises for six months in the year from September 14th which is the Examination of the Holy Cross until Easter. These six months are a modification of the rule. The rule says all year, but this drugget chemise in the intolerable heat of summer, produced fever and nervous spasms. The use of it had to be restored. Even with this pollution, when the nuns put on the chemise on the 14th September they suffer from fever; for three or four days. Obedience, poverty, chastity, prescience in their seclusion—these are their views which the rule greatly aggravates.

વીક્ટર હ્યુગો નામે પ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ નવલકથાકારના “લામીઝરેબલ”

નામે નવલકથાના “ઓબીડીઅન્સ એફ માર્ટીન વરગા” નામે

વિષયનું પાને ૧૬૯ મે જે બીયાન કરેલ છે તેનું ટાંચણુ:—

“બરનારડાઇન્સ બેનેડીક્ટાઇન્સ” આ ફરમાનદારી મઠવાળા આખું વર્ષ લગભગ ઉપવાસ કરે છે, માંસાહારનો ત્યાગ કરે છે. “લેન્ટ” નામે પર્વમાં અને બીજા ઘણા દિવસો કે જે તેમની ગણતરીમાં હોય છે ત્યારે નીરાહારી રહે છે. પોતાની પહેલી નિદ્રામાંથી પ્રાતઃકાળે એકથી ત્રણ વાગતા સુધીમાં જાગૃત થઈને નિત્ય નિયમનું વાચન કરે છે અને ઇશ્વર સ્તવનનાં પ્રભાતીયાં ડીજીં સ્વરે લલકારે છે. બધી ઋતુઓમાં પરાંગ ઉપર ગરમ કાપડની સાદર નાંખી તેની વચ્ચે નિદ્રા લીએ છે. રનાન કરતા નથી. અગ્નિ સજાગવતા નથી. દર શુક્રવારે પોતાના શરીરને સાગબાથી દુકાવી દાઢે છે. મૌનવ્રત પાળે છે. અવકાશના સમય ને પણ ઘણા દુકા હોય છે ત્યારેજ એકબીજા વચ્ચે વાર્તાલાપ કરે છે; અને વર્ષમાં સપ્ટેમ્બર માસની તા. ૧૪ નીથી ઉત્પાતા પવિત્ર કોચના ઉત્સવથી એપ્રિલ માસના

એમદંબી-ભાષાઓ વાપરી ગયાં છે. પોતાનો વર્ગ વ્યાકરણ લખેલા છે. એમ જણાવવાને અને સૈદ્ધાંતિકોને હલકા પાડવાને એવા અભિમાની વાકયો અંધારા ભેગામાં આવે છે કે તે વાંચવાથીજ ખાતરી થઇ જાય છે કે-કેટલે દરજ્જે તેમની ભાષા સમિતિ સચવાણી હશે? અને વ્યાકરણના સંચારની ભાષા શુદ્ધ કેવી છે તે પણ તરતજ જણાઇ આવશે.

જૈન અને જૈનેતરોના અંશે પર તથા કેટલાક લખાણો પરથી સૈદ્ધાંતિકો તેનું અનુકરણ લઇ સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ બંધ પાડી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવવા લઇ મન્યા હોય એમ જણાય છે. એટલે અમે પણ વ્યાકરણના સંચારની ધીએ એમ કહેવરાવવાને એ કુંડ ઉપાડ્યો છે. એમ “જૈન સમાચાર”-પુસ્તક ૨ ભુ-અંક ૨૯ મો-અમદાવાદ-સોમવાર તા. ૬ મી સપ્ટેમ્બર-૧૯૦૭-વીર સંવત્ ૨૪૩૩ ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૨ ના પેપરમાં “મુનિ-રાજે સંસ્કૃતાદિનો અભ્યાસ કરી શકે કે?” એવા નામનો લેખ એક સૈદ્ધાંતિક મુનિના તરફથી મુકાયેલો છે તેમાં ઉપરનો શ્લોક વગેરે કેટલીક વ્યાખ્યા કરી સિદ્ધાંતના દાખલા આપી વ્યાકરણ સંચારની આવશ્યકતા બતાવી છે.

પ્રશ્ન ૩ ભુ-આગળના સાધુઓ વ્યાકરણના સંચાર હતા એમ કોણ નાકબુલ કરે તેમ છે?

ઉત્તર-આગળના સૈદ્ધાંતિક મુનિઓ પંડિતના વર્ગમાં ગણાયેલા વ્યાકરણના સંચાર હતા ખરા, પણ તે પ્રથમ પોતાનું-જૈન ધર્મનું પુષ્કળ જ્ઞાન મેળવીને પછી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવતા હતા. તેનું કારણ કે વ્યાકરણ જ્ઞાન અભિમાની હોવાથી જૈન ધર્મનું જ્ઞાન એટલે સ્વલ્પમયનું જ્ઞાન પ્રથમ મેળવ્યા બાદ તે જ્ઞાન જો મેળવાય તોજ તે છરવી શકાય એમ તેઓ માનતા હતા.

આજકાલના મુનિઓ દીક્ષા લીધી કે તરતજ તેવા તાજા શિષ્યોને સિદ્ધાંત શાસ્ત્ર કે યોક્ત્ય વગેરે જૈન ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવ્યા વિના વ્યાકરણ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરાવવા મંડી પડે છે. હજી પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન તો બીલકુલ હોયજ નહિ તે પહેલાં શ્રાવણીયા જ્ઞાનના અભ્યાસમાં મન્ય રહેવાથી ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનના અભ્યાસને લઇને ઘણાક અવળે રસ્તે ચડી ગયેલા ભેગામાં આવે છે. તેનું કારણ કે દીક્ષા વગેરે અન્ય મતીઓનાં શાસ્ત્ર ઉપર તેમનું વધારે લક્ષ્ય ખેંચાય છે, એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. પોતાના ધર્મશાસ્ત્રની અપૂર્ણતાને લીધે અન્ય ધર્મીઓનાં શાસ્ત્રો વાંચવાથી પોતાના ધર્મની મદદ-આસ્તા ધણીજ જોઈ રહે છે. દીક્ષા વગેરે વાંચવાથી

ત્રેમંદ્રી-ભાષાઓ વાપરી ગયાં છે. પોતાનાં વર્ગ વ્યાકરણ લખેલાં છે એમ જણાવવાને અને સૈદ્ધાંતિકોને હલકા પાડવાને એવા અભિમાની વાકયો અર્થદ્વારા ભોવામાં આવે છે કે તે વાંચવાથીજ ખાતરી થઈ જાય છે કે-કેટલે દરજ્જે તેમની ભાષા સમિતિ સચવાણી હશે? અને વ્યાકરણનાં લખનારની ભાષા શુદ્ધિ કેવી છે તે પણ તરતજ જણાઈ આવશે.

જૈન અને જૈનેતરોના અર્થો પર તથા કેટલાક લખાણો પરથી સૈદ્ધાંતિકો તેનું અનુકરણ લઈ સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ બંધ પાડી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવવા લઈ મર્યાદા હોય એમ જણાય છે. એટલે અમે પણ વ્યાકરણના લખેલા છીએ એમ કહેવરાવવાને એ ક્ષુંઝ ઉપાડ્યો છે. એમ “જૈન સમાચાર”-પુસ્તક ૨ ભુ-અંક ૨૯ મો-અમદાવાદ-સોમવાર તા. ૯ મી સપ્ટેમ્બર-૧૯૦૭-વીર સંવત્ ૨૪૩૩ ભાદ્રપદ શુક્ર ૨ ના પેપરમાં “મુનિ-રાજે સંસ્કૃતાદિનો અભ્યાસ કરી શકે કે?” એવા નામનો લેખ એક સૈદ્ધાંતિક મુનિના તરફથી મુકાયેલો છે તેમાં ઉપરનો શ્લોક વગેરે કેટલીક વ્યાખ્યા કરી સિદ્ધાંતના દાખલા આપી વ્યાકરણ લખવાની આવશ્યકતા બતાવી છે.

પ્રશ્ન ૩ ભુ-આગળના સાધુઓ વ્યાકરણના લખેલા હતા એમ કોણ નાકબુલ કરે તેમ છે?

ઉત્તર-આગળના સૈદ્ધાંતિક મુનિઓ પાંડિતના વર્ગમાં જણાયેલા વ્યાકરણના લખેલા હતા ખરા, પણ તે પ્રથમ પોતાનું-જૈન ધર્મનું પુષ્કળ જ્ઞાન મેળવીને પછી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવતા હતા. તેનું કારણ કે વ્યાકરણ જ્ઞાન અભિમાની હોવાથી જૈન ધર્મનું જ્ઞાન એટલે સ્વસમયનું જ્ઞાન પ્રથમ મેળવ્યા બાદ તે જ્ઞાન જો મેળવાય તોજ તે છુટતી શકાય એમ તેઓ માનતા હતા.

આજકાલના મુનિઓ દીક્ષા લીધી કે તરતજ તેવા તાજા શિષ્યોને સિદ્ધાંત શાસ્ત્ર કે યોક્ત્ય વગેરે જૈન ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવ્યા વિના વ્યાકરણ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરાવવા મંડી પડે છે. હજી પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન તો બીલકુલ હોયજ નહિ તે પહેલાં પ્રાણચીયા જ્ઞાનના અભ્યાસમાં મગ્ની રહેવાથી ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનના અભાવને લઈને ઘણાક અવળે રસ્તે ચડી ગયેલા ભોવામાં આવે છે. તેનું કારણકે દીક્ષા વગેરે અન્ય મતીઓનાં શાસ્ત્ર ઉપર તેમનું વધારે લક્ષ્ય ખેંચાય છે, એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. પોતાના ધર્મશાસ્ત્રની અપૂર્ણતાને લીધે અન્ય ધર્મિઓનાં શાસ્ત્રો વાંચવાથી પોતાના ધર્મની યદ્દા-આસ્ત્રા ધણીજ ઓછી રહે છે. દીક્ષા વગેરે વાંચવાથી

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-જૈન સિદ્ધાંતનો અર્થ વૈયાકરણીયજ કરી શકે એમ જી બનવા સંભવ નથી. છતાં કોઇ એવું અભિમાન ધરાવતું હોય કે ગમે તેવો જૈન સિદ્ધાંતનો પાઠ હોય તેનો વ્યાકરણ બહુલો યથાર્થ અર્થ કરી શકે. તેના માટે એટલુંજ કહેવાનું છે કે-જૈન સિદ્ધાંતના અભાણ, એવા પંકાતા વિદ્વાન સંસ્કૃતના પારગમી પાસે નીચેનાં બે પદનો અર્થ કરાવી બેસો. તો તરતજ માલૂમ પડશે કે તે કેવી રીતે અર્થ કરી શકે છે ?

પ્રશ્ન ૧૦ મું—એવાં બે પદ કયાં અને કયા સૂત્રનાં છે કે વૈયાકરણીય તેનો અર્થ ન કરી શકે ?

ઉત્તર—પ્રશ્નકારને ઉપરના લખાણ ઉપર પૂરતું ધ્યાન રાખવાનું છે કે, અહિંયાં જૈનશાસ્ત્રના બાણ એવા વૈયાકરણીયને માટે એ સવાલ નથી, પરંતુ જૈન શાસ્ત્રના અભાણ એવા વૈયાકરણીયને માટે નીચેનાં બે પદનો અર્થ કરાવવાનો છે. તે પદ એ છે કે-દશ વૈકલ્પિક સૂત્રના ૯ મા અધ્યયનના ૩ બ હેતુશાની ૧૧ મી ગાથાના પહેલાજ બે પદ કે—

ગુણેહિં સાહ્ અગુણેહિં સાહ્, ગિન્હાહિં સાહ્ ગુણમુચ્ચ સાહ્ ;

બસ, આ બે પદનો અર્થ વૈયાકરણીયો કરી શકે તો એવું પરિમાણ બંધાય કે જૈન સૂત્રોના અર્થ વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનવાળા યથાર્થ કરી શકે છે.

આ વિષે આ એકજ દાખલો છે એમ માનવાનું નથી પણ આવા અનેક પાઠ રહ્યા છે કે જૈન સૂત્રોના બાણ અને વ્યાકરણના બહુલોને પણ ગોથાં ખાવાનો વખત આવે છે.

ઉપરનાં બે પદનો અર્થ ટીકાવાળા તથા ભાષ્યવાળા પણ જેવો બેધએ તેવો કરી શક્યા નથી. તો પછી જૈનશાસ્ત્રના અભાણ એવા વૈયાકરણીયોને માટે તો કહેવાનુંજ શું ?

પ્રશ્ન ૧૧ મું—કોઇ એમ કહે કે એવું જૈનશાસ્ત્રનું કેવું અધર્મ જ્ઞાન હશે કે વૈયાકરણીયો પણ તેનો અર્થ ન કરી શકે ?

ઉત્તર—“જૈન ધર્મપ્રકાશ” પુસ્તક ૧૫ મું અંક ૩ ને મિતિ ૧૯૫૫ના જ્યેષ્ઠ સુદ ૧૫ પૃષ્ઠ ૪૧ મધ્યે.

પન્થાસણ ગંભીરવિજયજીએ પ્રોફેસર જેકોબીના જવાબમાં લખેલ છે કે—

પ્રથમ તો જૈનશાસ્ત્રનો અર્થ ગુરુગમ્યને આધીન રહેલ છે તેથી સ્વતંત્રપણે એકલા ત્રાય કે વ્યાકરણના બગથી યથાર્થ કોઇથી બની શકતો નથી એજ.

ઉત્તર—સંસ્કૃતાદિ ભણવા વિષે જે વ્યાકરણને લગતા પાઠના દાખલા મળવાના તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણના આપવામાં આવે છે તેથી સાધુને અવશ્ય વ્યાકરણ ભણવું જોઈએ એવો નિશ્ચય થતો નથી. એ 'તો' લૌકિક શાસ્ત્રનાં વરતારાની શબ્દશુદ્ધિની વ્યાખ્યા કરી છે. એટલે એકવચન દ્વિવચનાદિ શબ્દજ્ઞાન બતાવવા માટે છે, અને તે પ્રમાણે બોલવાથી શબ્દશુદ્ધિ ઉચ્ચારણ જ્ઞાન થયું એમ કહી શકાય, પણ તેથી ભાષા શુદ્ધ થઈ એમ કહી શકાય નહિ. સત્ય ભાષણ વિના ભાષા શુદ્ધ થતી નથી. વ્યાકરણના ભણવાવાળા અને તેને લગતા તમામ શાસ્ત્રના પારગામી તેમજ સ્વરસંધિ આદિ વિલક્ષિત સહિત શુદ્ધ ઉચ્ચારના કરવાવાળા શું અસત્ય ભાષી નથી હોતા? અર્થાત્ ઘણાએ જોવામાં આવે છે.

વ્યાકરણના નહિ ભણેલા તત્ત્વજ્ઞાની ભાષાસમિતિવાળા શુદ્ધ ઉચ્ચારના કરવાવાળા સત્યભાષી શું નથી હોતા? અર્થાત્ તે પણ ઘણાએ જોવામાં આવે છે, તો પછી આત્મશુદ્ધિ કે સત્ય ભાષા બોલવામાં વ્યાકરણાદિની શી જરૂર રહી?

પ્રશ્ન ૧૯ મું—કોઈ એમ કહે કે—વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રજ્ઞાન મેળવ્યા વિના મગજ શક્તિ ખીલતી નથી, અને મગજ શક્તિ વિના ધર્મ સંબંધી કાર્ય બની શકતાં નથી; માટે સંસ્કૃતાદિ જ્ઞાનની જરૂર છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—“સદ્ગુણ પ્રાપ્તિનો ઉપાય” તેના પાને ૭૨મે કહ્યું છે કે—ધર્મ સંબંધી સમ્યક્જ્ઞાન કંઈ સંસ્કૃત કે પ્રાકૃત ભાષા જાણવાથી અથવા વ્યાકરણ કોષ કે ન્યાય ભણી જવાથી આવી શકતું નથી. ભાષા જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એ બે જુદીજ વાતો છે. ઘણાએ વિદ્વાનો સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-યાવની આદિ ભાષાઓ જાણે છે, પણ તત્ત્વથી તદ્દન અજાણ્યા હોય છે, અને માતૃ ભાષા પણ શુદ્ધ બોલી ન જાણનારમાં કોઈ વખત તત્ત્વજ્ઞાનનો સંકાર દેવામાં આવે છે. ભાષાજ્ઞાન કે જોખણીયા સૂત્રજ્ઞાનવાળા ઘણાએ વિદ્વાનોએ ધર્મને નામે હિંસા ઉપદેશી છે. અને અભણ દેખાતા ઘણાએ ‘પરગ હંસો’ એ (એટલે પવિત્ર આત્મજ્ઞાનીઓએ) ઉચ્ચતમ પ્રકારની દશાનો પ્રચાર કર્યો છે. માટે મગજ શક્તિ કરતાં દૃઢ્ય શક્તિ ધર્મમાં પહેલા નંબરની જરૂરીઆત ધરાવનારી ચીજ છે.

બસ, તત્ત્વજ્ઞાન અને ભાષા શુદ્ધિને માટે દૃઢ્ય શક્તિની જ જરૂર છે. તેમાં વ્યાકરણ, ન્યાયશાસ્ત્ર કે તર્કશાસ્ત્રાદિકની અવશ્યકતા નથી એમ ઉપરના લખાણથી સિદ્ધ થાય છે.

ભણવાનું હું નહિ; એમ કેટલાક જીનશાસ્ત્રના ન્યાયથી જણાઈ આવે છે.
બાળુવાળા છાપેલા ઉત્તરાધ્યયનના પાને ૨૨૧ મેં કહ્યું છે કે—

પ્રાકૃત સંસ્કૃતા યા પદ્માયા અથવા અન્યા અપિ દેશવિશેષાત્
નાના રૂપા માયા વા વાપેમ્યો દુઃલેમ્યો ન ત્રાયન્તે ન રક્ષન્તે.

એટલે પ્રાકૃત સંસ્કૃત આદિ પદ્માયા અથવા બીજી પણ અનેક પ્રકારની દેશ ભાષા તે આ જીવને પાપ થકી દુઃખ થકી મુકાવવા રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, એમ કહ્યું છે અને સૂત્રની ભાષા બોલતાં ઘણા કર્મની નિર્જ્ઞા થાય છે એમ પણ સૂત્રમાં ઘણું ઠેકાણું કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ભાષાની શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણાદિકની જરૂર પડે કે નહિ ?

ઉત્તર—ભાષાની શુદ્ધિને માટે ભગવંતે દશ વૈકલ્પિક સૂત્રના ઉમા અધ્યયનમાં અચ્છી તરેહની વ્યાખ્યા કરી છે કે—મુનિને આવા પ્રકારની ભાષા બોલવી, અને આવા પ્રકારની ભાષા ન બોલવી. વગેરે ઘણાં સૂત્રમાં ભાષા સમિતિના અધિકાર છે, અને ભગવંતે તેવી ભાષા સમિતિના બોલવાવાળાને આરાધક કહ્યા છે. તે વ્યાકરણાદિકના નહિ લેણેલાને પણ એ ભાષા શુદ્ધિના જ્ઞાન વડે આજ્ઞાના આરાધક કહ્યા છે. એમ ઘણાં સૂત્રોના ન્યાય બોતાં ભાષાની શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણાદિકની જરૂર જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—કોઈ એમ કહે કે—પન્નવણાજીના ભાષા પદના અધિકારમાં પણ ચારે પ્રકારની ભાષા ઉપયોગ સહિત બોલતાં આરાધક કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તેનો પરમાર્થ એ છે કે સત્ય તથા અસત્ય ભાષા વગેરે ચાર પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ બળુનાર ઉપયોગવંતે તે સત્ય ને સત્ય અને અસત્ય ને અસત્ય વગેરે એટલે જેવી ભાષા હોય તેવી ભાષા કહેતાં આરાધક છે, એમ કહ્યું છે. પણ એમ કહ્યું નથી કે ઉપયોગથી ચારે ભાષા બોલતો એટલે અસત્ય કે મિથ્ય ભાષા બોલતો પણ આરાધક હોય એમ કદી હોયજ નહિ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે—તે ઠેકાણે તો એમ કહ્યું છે કે—ચાર ભાષા ઉપયોગ સહિત ભાષાને આરાધક કહ્યો છે, તે વિરાધક હોય નહિ, એમ કહ્યું છે. એટલે ઉપયોગથી ચારે ભાષા બોલતો આરાધક હોય. એમ કોઈ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સાધુને માટે તો દશ વૈકલિક સૂત્રના ૭ મા અધ્યયનમાં આથા મંડાતાં કહ્યું છે કે—

ચરણં સત્તુ માસાણં, પરિસંસાય પત્તવં ;

દોણં તુ વિણયં સિક્કસે, દોન માસેજ સવ્વસો ॥ ૧ ॥

અહિંયાં તો એમ કહ્યું કે—ચાર ભાષાનું સ્વરૂપ જાણીને પ્રજ્ઞાવાન સાધુ તે સત્ય અને વ્યવહાર એ બે ભાષા બોલવાનો વિનય શીખે. અને મૃષાને મિશ્ર એ બે ભાષા તો સર્વથા બોલે નહિ. તેમાં પણ સત્ય ભાષા કેવી બોલે તે વિષે એજ અધ્યયનમાં તથા સૂયગડાંગસૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—સચ્ચેસુ યા અણવજ્જં વયંતિ એટલે સત્ય ભાષા પણ નિર્વઘ ભાષા બોલવી.

તો અન્ય મતનાં શાસ્ત્રો તથા જૈન ધર્મનાં શાસ્ત્રો ટીકા થંચ વગેરે સંસ્કૃત ભાષાનાં રચેલાં તેમાં જીવ હિંસાનો બોધ હોય તેવાં શાસ્ત્રો અને તેવાં શાસ્ત્રોના રચનારા, તથા તેવાં શાસ્ત્રોના પ્રરૂપક, વિસંક્રિત આદિ જ્ઞાનેથી ઉચ્ચારના કરવાવાળાને સત્ય ભાષી કેમ કહેવાય ? અર્થાત્ નજ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૨૮ સુ—અહિંયાં કોઈ કહે કે—વ્યાકરણ ભણ્યા વિના પંડિત કેમ કહેવાય ? માટે વ્યાકરણ ભણી પંડિત બનવું તે સાધુનું કામ છે ?

ઉત્તર—વાહજી, વાહ, ભલે વ્યાકરણ ભણી પંડિત બનો. જસ, પંડિતપણું તો હવે વ્યાકરણમાંજ આવી સમાણું છે કે શું ? હા ખરી વાત છે. પેલા મુધરેલાનો પણ એજ મત છે અને તેનો પણ એજ અવાજ છે, મુધરેલા પણ એજ પ્રમાણે કહે છે કે સાધુઓ ! હવે અંગ્રેજી ભણો. તમારાં શાસ્ત્ર હવે અંગ્રેજીમાં છપાયાં માંડ્યાં છે, હવે તમારી પાસે અમારે બોધ લેવાની જરૂર નથી, એમ પણ કહેવા લાગ્યા છે, અને તે ખામી પૂરી પાડવાને કેટલાક સાધુઓ સાવધ થયા છે તો પછી વ્યાકરણનું તો કહેવુંજ શું ?

હમણા માતૃ જ્ઞાન—સૂત્ર અભ્યાસની જરૂર ઘણી થોડી જણાય છે. હમણા તો પંડિત બનવાને અને દુનિયામાં વાહ વાહ કહેવરાવવાને (મહેર શાપણો આપવાને) તેવાજ પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવવાની આશયક્રતા વિશેષ જ્ઞેવામાં આવે છે. આ ઉપરથી એવો નિર્ણય થાય છે કે—થોડા વખતમાં સત્ર જ્ઞાન લોપ રવાની એ નિશાની છે.

જૈન શાસ્ત્રમાં આર્થ ભાષા જે સૂત્રગી ભાષા ભલુવાની આત્તા છે, અને અન્ય શાસ્ત્રમાં તો ત્યાંસુધી કહ્યું છે કે—

ઉત્તર—હાજી સાંભળો—શ્રી મહાભારતનો ઉરમાં અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે—

આત્મજ્ઞાન સમારમ્ભ, સ્થિતિક્ષા ધર્મે નિત્યતા ;

યમથાનાપકર્ષન્તિ, સર્વેઃપણ્ડિત : મુચ્યતે ॥ ૧ ॥

નિષેવતે પ્રશસ્તાનિ, નિન્દિતાનિ ન સેવતે ;

અનાસ્તિકઃ શ્રદ્ધધાન, ઇતરગણિતલક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥

નાપાપ્યમભિવાજૂઞ્ઞન્તિ, નદ્યં નેચ્છન્તિ શોચિતુષ્ ;

આપસ્તુ ચ ન મુહ્યન્તિ, નરાઃ પણ્ડિતયુદ્ધયઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—જેનો આત્મા જ્ઞાન, સમ્યક્, આરંભ, અર્થાત્ જે નકામા આગસુ કદી ન રહે, સુખ, દુઃખ, હાની, લાભ, માન, અપમાન, નિંદા, સ્તુતિમાં હર્ષ શોક કદી ન કરે, ધર્મમાં નિત્ય નિશ્ચિત રહે, જેના મનને ઉત્તમ ઉત્તમ પદાર્થે અર્થાત્ વિષય સંબંધી વસ્તુ આકર્ષણ ન કરી શકે તે પંડિત કહેવાય છે. ॥ ૧ ॥ સદા ધર્મ યુક્ત કર્મોનું સેવન, અધર્મ યુક્ત કામોનો ત્યાગ, સત્યાચારની નિંદા નહિ કરવાવાગા, આસ્તિક, શ્રદ્ધાળુ હોય, એજ પંડિતનું લક્ષણ છે. ॥ ૨ ॥ અપ્રાપ્ત વસ્તુની ઇચ્છા કદી ન કરે, નદ્ય થયેલા પદાર્થો પર શોક ન કરે, આપત્કાળમાં મુંઝાય નહિ તે બુદ્ધિમાન પંડિત બાજુવે. ॥ ૩ ॥

એ પ્રમાણે દરેક શાસ્ત્રમાં ઉત્તમ ગુણવાગાને પંડિત કહ્યા છે. અને ગુણ રહિત એવા કદી બાકરણ શાસ્ત્રાદિ આરવેદના ભણુનારા હોય તેથી શું થયું ?

પ્રશ્ન ૩૨ મું—શું ચાર વેદના ભણુવાવાગા પંડિત ન કહેવાય ?

ઉત્તર—નીતિ દર્પણ અધ્યાય ૧૫ માં શ્લોક ૧૨ મેં કહ્યું છે કે—

પઠંતિ ચતુરો વેદાન્, ધર્મશાસ્ત્રાણ્યનેકશઃ ;

આત્માનં નૈવ જાનંતિ, દર્બી પાક રસં યથા ॥ ૧ ॥

અર્થ—ચારે વેદ અથવા અનેક ધર્મ શાસ્ત્ર પઢે છે, પરંતુ આત્મ જ્ઞાનને નહિ ભણુનારા જેમ કડ્ડી, પાકના રસના સ્વાદને ભણુતી નથી તેમ બાજુવું વગી ભાગવતાદિ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

ન શબ્દશાસ્ત્રાભિરત્તય મોક્ષો; ન લોકચિત્તમદૃષ્ટે રત્તય ।

હે યુધિષ્ઠર!! શબ્દશાસ્ત્રમાં (બાકરણમાં) આગ્રજા થયેલાને, તથા લોકોના મન રંજન કરવામાં લક્ષ્મી થયેલાને, કંઈ મોક્ષ મળતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—વેદના ભણુવા પંડિત વિષે દિગ્ગજ મત કંઈ બાજુવે છે ?

જાણવાના તેમવાં નિશ્ચયને શુદ્ધિ તેનો જ્ઞાન ગર્વ માન્યો અને તેમને સંઘ બહિષ્કૃત કર્યા.

અત્યારે એથી પણ વધારે ગર્વિષ્ઠ ઘણાએ જોવામાં આવે છે. તે એટલે સુધી કે હુનિઆમાં ગણાતા એવા કેટલાક વિદ્વાન મુનિઓ સંસ્કૃત જ્ઞાનના અભિમાની થકા પવિત્ર એવી સૂત્રની અર્ધ માગધી ભાષાને મા,ગધી એવા શબ્દથી બોલતા સાંભળ્યા છે. એવાએને શિક્ષા દેવા કોણ સમર્થ છે ? આગળ તો સિદ્ધસેન જેનાં જખરજસ્ત આચાર્યને પણ સંઘ બહાર કરતાં આંચકો ખાવામાં આવેલો નહોતો, અત્યારે તો સંઘ તો શું પણ તીર્થંકર મહારાજ જેવાથી પણ નહિ ડરનારા મનમાની ભાષાના બોલનારા આગળ પડતા સૂત્રની ભાષાને, મા,ગધી એવા શબ્દથી અપમાન કરનારા—સૂત્રની ભાષાને હલકી પાડનારા, માતૃ ભાષાની અવહેલના કરવામાં આંચકો નહિ ખાનારા, એવાએને પોતાનાં માનેલા આદાંણીયા વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનું અભિમાન નહિ તો બીજું શું ?

પ્રશ્ન ૩૫ મું—પ્રાચીન જૈનનું મૂળ જ્ઞાન કયું છે ?

ઉત્તર—જૈનશાસ્ત્રની શૈલી જોતાં પ્રાચીન આચાર્યો જો કે વ્યાકરણ આદિ જ્ઞાનના દ્રઢાપિ અભ્યાસી હશે, પરંતુ પોતાના શાસનની મૂળ શૈલીનો લોપ નહિ કરતા સૂત્રની (માગધી) ભાષાને અવલંબી રહેલા હતા, એમ પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા અથો પરથી ખાત્રી થાય છે. પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા પ્રાચીન અથો માગધી ભાષામાં રચેલા ઘણાએ જોવામાં આવે છે. કાળાંદરે જેમ જેમ વ્યાકરણાદિનો અભ્યાસ વધતો ગયો તેમ તેમ સંસ્કૃત ભાષામાં અથો રચાતા ગયા, તેવા અંથના રચવાવાળા પણ એમ લખતા ગયા હોય છે કે—માગધી ભાષા ઉપરથી એ સંસ્કૃતમાં રચેલ છે. એમ ઘણા અથો પરથી સાબીત થાય છે કે પ્રથમના આચાર્યોના બનાવેલા અથો માગધી ભાષામાંજ હતા, અને હજી પણ કેટલાક અથો પૂર્વાચાર્યના બનાવેલા માગધી ભાષાના મોજુદ છે. એ ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે જેમ જેમ ધર્મના સિદ્ધાંતો ભગવંતની વાણી યુક્ત માગધી (અર્થે માગધી) ભાષામાં રચાયા છે, તેમજ કેટલાક અથો પણ માગધી ભાષામાં રચાયા છે. એટલે જૈન ધર્મની મૂળ પ્રવૃત્તિ માગધી ભાષાનીજ છે. અને અન્ય ધર્મના પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં છે. એ વાત ભગવંતેર છે. છતાં પોતાનાં ધર્મ-શાસ્ત્રોનું અપમાન કરવું અને અન્ય ધર્મીઓના શાસ્ત્રનું અનુકરણ કરવું તે સ્વભાવરૂપ દષ્ટિનું કર્તવ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—પરિત હજાર સૂત્રમાં શી રીતે જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત ગ્રંથમાં જણાવે છે કે—જે લૌકિક પોડત છે તે સંસારી જીવને સંસાર થકી છોડવી મોક્ષે જવા ન દે, શા માટે જે એના સમજવામાં એમ છે કે આપણા વાડો તૂટી જાય અને આપણા મતની માન વૃદ્ધિ ન થાય અને સર્વે આત્મ જ્ઞાની થઈ જાય તેવારે આપણા મત કેમ ચાલે માટે હરેક રીતે આપણા વાડામાંથી નીકળવા દેવો નહિ, જેમ મોહ રાજને કોઈ જીવ-સ્વચ્છ મળે તે વારે મહા સંતાપ થાય જે આપણું નાટક તૂટી જશે. એમ જાણી ધણો શોચમાં પડે છે. તેમ લૌકિક પંડિત છે, તે પણ કોઈ જીવ આત્મજ્ઞાન પામ્યાની ખબર સાંભળે તેવારે તેના જીવને કેવું થાય છે કે જેમ કોઈ ઘરમાંથી અત્યંત વલ્લભ વસ્તુનો નાશ થાય તેનું જોટલું દુઃખ વેદે તેથી અનંતગણું દુઃખ વેદે છે. તે માટે એ લૌકિક પંડિત કહીએ, ને લૌકિક પંડિત એ વાડાના-મતના અંતર્યામીનારા તેના થકી જ્ઞાન માર્ગ ધણો દૂર છે. તે થકી કોઈ જીવ ધરમ પામી શકે નહિ.

તથા લોકોત્તર પંડિત તે તો (પોતે આત્મ સ્વરૂપના જાણનારા અને બીજા જીવોને) એક આત્મ સ્વરૂપનું જોળખાણ કરાવે અને ધર્મ પમાડી મોક્ષે પહોંચાડે. (ઇતિ-જ્ઞાનપ્રકાશ પ્રકરણ સંગ્રહ-જ્ઞાન જૂથનું વાક્ય.)

પ્રશ્ન ૩૬ મું—વર્તમાનકાળના પંડિતોનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે? તે જણાવશો?

ઉત્તર—વર્તમાનકાળે, દુનિયામાં કહેવાતા પંડિતો માત્ર વાક્યાતુરીથી લોકોનું મન રંજન કરવા અને લોકો પાસે પોતાનો વાહવાહનો પોકાર પડાવવા શાસ્ત્ર અને ધર્મ વિરૂદ્ધ વાનો કરી દુનિયાને ગમતો બોધ આપનારા અર્થાત્ સંસાર સુધારાનો બોધ આપવાથી પોતાનું સર્વસ્વ માનનારા, અને એમ પણ ખુદ્દલી રીતે જાણનારા કે સંસાર સુધારવાની ધર્મગુરુને જરૂર છે. વગેરે વાતોથી તથા બાપણોથી સંતોષ માનનારા એવા પંડિત નામ ધરાવનારા એટલું પણ જાણતા નથી કે પાશ્વર આંગણું વાળી સુધારતાં પોતાના ઘરમાં રજ ભરાય છે. જે ઉપદેશ આપીને દેવો ઘટે નહિ તેવા ઉપદેશ અથવા સારથ ઉપદેશ અથવા સત્ર વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કરવાથી પોતાનો આત્મ કર્મ રજ મટીન થાય છે. તેની દરકાર નહિ માનનારા માટે “હા” પુરોના સિદ્ધાંતો એ નમના પુસ્તકમાં ‘ક’ ના પાને પહેલે કાલુ છે કે-

ઉત્તર—એક પંડિત સહેલગાહ કરવાને નાવની અંદર બેસી સમુદ્રમાં મધ્ય દરીએ ફરવાને માટે નીકળ્યો, હોડીમાં બેઠેલા પંડિતે હોડીના ખેડનાર નાવડીયાને પૂછ્યું કે ચાર ? કાંઈ વ્યાકરણ કે તર્કશાસ્ત્ર લખ્યા છે ? નાવડીયે કહ્યું “ના” ત્યારે પંડિતે કહ્યું “તારી પા ઉમર અલેખે ગઈ” ફરી પંડિતજી બોલ્યા “ભાઈ ? કાવ્ય કોષ કે ન્યાયશાસ્ત્ર જાણે છે ?” નાવડીયે કહ્યું “ના” ત્યારે પંડિતજી બોલ્યા, “તારી અર્ધ ઉમર બરખાદ ગઈ” આમ વાર્તાલાપ કરતા દરિયાની અંદર તોફાન થવાનું ચિહ્ન નાવડીયાના જોવામાં આવ્યું ને જણાવ્યું કે હમણાંજ ભયંકર તોફાન થશે તેમ જાણી પંડિતજીને પૂછ્યું, “પંડિતજી ? કાંઈ સમુદ્રમાં તરવા ઢમવાનું જાણે છે ?” પંડિતજી કહે “ના” ફરી પૂછ્યું કે પંડિતજી ? સમુદ્રમાં હમણાંજ તોફાન જાગશે માટે બચવાનું શાસ્ત્ર જાણે છે ? પંડિતજી ગભરાતા ગભરાતા બોલ્યા કે ના, ભાઈ તોફાન શાનું ? નાવડીયો કહે “પંડિતજી ? મારી તો અર્ધી ઉમર બરખાદ ગઈ, પણ આપની તો આખી ઉમર બરખાદ ગઈ એમ માની લ્યો. જુઓ, આ સમુદ્રની અંદરનું તોફાન હમણાંજ આ હોડીને ઉછાળીને ઉંધી નાખી દેશે. આપણે બંને સમુદ્રના તળીયાને સ્વાધીન થઈશું. પંડિતજી ? તમારા હૃદયેને સંભારો ! આમ બોલતાંજ તોફાન નજીક આવ્યું અને હોડીને એકદમ ઉછાળી ઉંધી પાડી કે પંડિતજી અને નાવડીયો સમુદ્રને સ્વાધીન થયા. નાવડીયો તરીને કાંઠે પહોંચ્યો અને પંડિતજી સમુદ્રની સહેલગાહ કરવા સમુદ્રમાં ગયા

આનો પરમાર્થ એ છે કે સંસાર સમુદ્ર તરવાનું જ્ઞાન જાણ્યા વિના અર્થાત્ સ્વસમય જાણ્યા વિના-વ્યાકરણ, તર્કશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર કે કાવ્ય કોષમાં જાંઘળી શુભાવળી તે નિરર્થક નીવડે છે. અર્થાત્ પરસમય સંસાર સમુદ્રથી તારી શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—વૈયાકરણીય—નંદીજી સૂત્રમાં—કથું છે કે—સમ્યક્દ્રષ્ટિ મિથ્યા મૃત વાંચે ભણે તે સમસ્તુત કહેવાય. બ્રાહ્મણીયા વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્ર વાંચવા ભણવા તે જીન મુનિને સમસ્તુત છે.

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—તે વાત ખરી છે પણ તે ક્યારે કે—પ્રથમ સમસ્તુત એટલે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી અર્થાત્ જીનશાસ્ત્રનું જ્ઞાન નિવડે ક્યાં પછી ગમે તે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે તેને માટે એ વાક્ય છે. પરંતુ જીનના શાસ્ત્રની તો ગંધ પણ ન હોય તે પહેલાંજ “સંધિ” ભણવા મંડી પડે એટલે દીશા લીધી કે તસ્તજ શિષ્યને પંડિત બનાવવા માટે શુદ્ધ વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરાવવા મંડી પડે અને કેટલીક ઉમરનો લોભ

જ્ઞાન ને-પુણી કરતા અન્ય શાસ્ત્રોથી તેનું સૌચન કરી તે વૃક્ષને મનુષ્ય ત
જનાવનારને તેનાં ફળ કેવાં આખવાં પડે છે તે અનુસર થયેલાને જણાયું હશે.

અન્ય તીર્થોનો પરિચય કરવાથી સમકિતને મલીન કરે છે એમ
ન્યારે જૈન સિદ્ધાંત કબુલ કરે છે ત્યારે તેનાં જનાવેલાં શાસ્ત્ર સમકિતને
પુષ્ટિ કર્યા કેમ થશે ? અર્થાત્ નાહજ થાય. માટે જૈન શાસ્ત્રમાં શું કંઈ
છે તેનો વિચાર કરો.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—જૈન શાસ્ત્રમાં શું કંઈ છે તેનો જણાવો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયનના પહેલા અધ્યયનની ૮ મી ગાથાનાં
પહેલાં બે પદ—તેમાં ચોકબું કંઈ છે કે—અઠ્ઠ જુતાણિ સિલ્લિજ્ઞા, નિરઠ્ઠાણિ
હ વજ્જણ ॥ ૮ ॥—અર્થયુક્ત સૂત્ર શીખવાં, એટલે જેને વિષે ભગવંતના
પ્રરૂપેલા અર્થ રહ્યા છે એવા સૂત્ર (દાદશાંગી પ્રમુખ) શીખવાં
અને તે સિવાયના નિરર્થક—ભગવંતના ભાષ્યા અર્થ વિનાના વ્યાકરણાદિ
તમામ શાસ્ત્ર સર્જવાં.

ભગવંતે તો ઉપર દહ્યા પ્રમાણે ભણવાની, શીખવાની આજ્ઞા આપી
છે. હાલના પ્રાધ્યાપ્તિયા શાસ્ત્રમાં તથા ઇંગ્લીશ જ્ઞાનમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા
અર્થનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. તે વાક્ય તો ફક્ત સિદ્ધાંતમાં જ છે,
અને સિદ્ધાંતમાં કહેલાં વાક્યોનું જ્ઞાન સિદ્ધાંતથી જ પ્રતિપાદન થાય છે.
જતાં અન્ય શાસ્ત્રો ભણવા કે વાંચવાની આવશ્યકતા હોય તો પ્રથમ જૈન
સિદ્ધાંતનું પુષ્કળ જ્ઞાન મેળવી લીધા પછી તેમ કરવાને અટકાયત હોવા
સંભવ નથી. એમ જૈન શાસ્ત્રના કેટલાક ન્યાય ઉપરથી જણાઈ આવે છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—શિષ્ય—ભાષાના સંગ્રહમાં કેટલાક પ્રશ્નવ્યાકરણ
તથા પદ્યવજ્રા સૂત્રનો દાખલો આપે છે તો તેમાં શી હકીકત છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—પ્રશ્નવ્યાકરણ, પદ્યવજ્રા તથા આચારાંગ એ ત્રણે સૂત્રમાં
મુનિને ભાષા કેવી રીતે બોલવી, કઈ ભાષા બોલવી ને કઈ ભાષા ન
બોલવી વગેરે બહુ સમજાવેલી જ્ઞાની પુરૂષોએ પ્રકાશ કરેલો છે. તેમાં
પ્રશ્નવ્યાકરણના વધારે વિસ્તારથી જણાવ્યું છે પણ તેમાં અનેક ભેદ અને
રહસ્યો રહેલાં છે તે બાજુના વિના એકાંત વાદે અભિપ્રાય આપી દેવો. તે
કરતા વિચાર યુક્ત સૂત્ર ન્યાયથી અભિપ્રાય આપવો તે વધારે યોગ્ય ગણાય.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રમાં ભાષા સંગ્રહી રહેલા ભેદ
અને તેમાં રહેલા રહસ્યનું સ્પષ્ટ જણાવશો ?

(૧) પહેલું તો એ કે-વ્યાકરણ શાસ્ત્ર તો નંદીજી વગેરે સૂત્રમાં નિષેધ છે.

(૨) બીજું કારણ-ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા નિષેધી છે, અને છઠ્ઠા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા ત્રાણ શરણ નથી એમ પણ કહ્યું છે.

(૩) ત્રીજું કારણ-૬૦૫ ગુણને પર્યાયનું સ્વરૂપ જાણીને સિદ્ધાંતને અનુસારે ઉપરના કહેલા તમામ બોલ જૈન સૂત્રના આધારેજ હોવા જોઈએ.

(૪) ચોથું કારણ-ઉપરના પાઠમાં નિષાતાદિ જે બોલ કહ્યા છે તે વર્તમાનકાળમાં જૈન સૂત્રની શૈલી પ્રમાણે નહિ જોવામાં આવતાં અન્ય મતનાં સંસ્કૃત ભાષાની પ્રવૃત્તિના જોવામાં આવે છે.

(૫) પાંચમું કારણ-ઉપરના પાઠમાં દશ પ્રકારનાં સત્ય, બાર પ્રકારની ભાષા અને સોળ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં છે તેનું સ્વરૂપ અહિંયાં જણાવ્યું નથી.

(૬) છઠ્ઠું કારણ-હેવટમાં લખ્યું છે કે-અરિહંત ભગવંતે-તીર્થંકર મહારાજે એવી આરા દીધી છે કે, ઉપરની કહેલી તમામ ભાષા ચારિત્રી-ચાએ કાળ અવસર દેખીને આલોચીને-અવસરે બોલવું.

આ ઉપરથી કોઇને કહેવું હોય તો એમ પણ કહી શકે કે-સૂત્રની પાંચ પ્રકારની સજ્જાયની પેઠે વારંવાર પઠન કરવાને ઉપરના પાઠમાં રહેલી સ્ફીકત લાગુ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—શ્રી નંદીજીસૂત્રમાં વ્યાકરણનો નિષેધ કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે ?

ઉત્તર—ગુઓ-લાલાવાળા છપાયેલ નંદીજીસૂત્રના પૃષ્ઠ ૧૫૫ એ કહ્યું છે કે—

સે કિં સં મિચ્છસુયં ! મિચ્છસુયં જં હમં અળ્લાણિણ્દિ મિચ્છદિદ્ધિણ્દિ સચ્છંદસુદ્ધિમશિખંપિયં સંજ્ઞદા—મારદં, રાનાવળં + + + વાગરળં માગવળં + + + વાવતરિ ફલાઓ, વણારિ વેવા, સંગોવગાળ્યાઈ મિચ્છદિદ્ધિસ મિચ્છ-વપરિગાદિવાઈ મિચ્છસુયં.

અર્થ—અહો ભગવન ! મિચ્છાધુન કિસે કહુતે દે ? અહો ગૌતમ ! જો મિચ્છાત્ત દદિ અતાનીયોને અપને સચ્છંદદી ભુદ્ધિ-મત્તિ કલ્પના કરે અનાયે દુવે અન્ન તવથા - ૧ ભારથ, ૨ રામધણ, + + + ૨૨ વ્યાકરણ,

ભાવાવુક્તવન્તો, યથા વા- 'ઉક્તાનિ પ્રતિપિદ્ધાનિ, પુનઃ સંભાવિતાનિ' ચેતિ
સંપેક્ષનિરપેક્ષાણિ, ક્રપિવાક્યાન્યનેકશઃ ૧ ॥

इतिवचनाद्वचनं निषेधनसम्भवादि भिरुपस्कृतं स्मृत्यादि शास्त्रामन्वादयः,
अतएव 'तुच्छ' चितुच्छा यदृच्छामिधाधितयानिः साराः 'परम्पवाइ' चिः
परेचते स्वतीर्थिक व्यतिरिक्ततया प्रवादिनश्च पर प्रवादिनः, ते किमित्याह-
'पेज्जदोसाणुगया' प्रेमद्वेषाभ्यामनुगताः प्रेमद्वेषानुगताः, तथाहि-सर्वथा संवाः
दिनि भगवद्वचसि निरन्वयो च्छेदैकान्तनित्यत्वादि कलनं वचन निषेधनसम्भा-
यनादि वा न रागद्वेषाभ्यां विनेति भावनीयम्, अतएव च 'परज्ज' चि देशी
परत्वात्परवशा रागद्वेषग्रहग्रस्त मानसतया न ते स्वतन्त्राः, यदि तएवं विधास्ततः
किमित्याह 'एते' इति अर्हन्मतवाद्याः, अधर्म हेतुत्वादधर्मः, 'इति' त्यमुनो
हेत्वेन 'दुगुछमाणो' चि जुगुप्समानः उन्मार्गानुयायिनोऽमी इति. तत्स्वरूपमव-
धारयन्, ननुनिन्दन्, निन्दायाः सर्वत्र निषेधात्, तदेवं विषयश्च किं कुर्यादित्याह
'काङ्क्षेत्' अमिलयेत् 'गुणान्' सम्यग्दर्शनचारित्रात्मकान् भगवदागमाभिहितान्,
किं नियतकालमेवोतान्यथेत्याह-यावच्छरीरात्-औदारिकतत्त्वप्रकाराद्वाभेदः—
पृथग्भावः शरीरभेदो, मरणविशुक्तिरितियावद्, अनेनेहैवसमुत्थानं कामप्रहाणादि
च तत्त्वतः, अन्यत्र तु संश्रुतिमोक्षियुक्तम्, एवं च काङ्क्षात्मकसम्यक्त्वातिचार-
परिहाराभिधानतः समस्त्वशुद्धिर्चेतिसूत्रार्थः ॥ १३ ॥ इति परि समाप्ती. ॥

સંસ્કૃતાદિક અન્યમતના શાસ્ત્રને માટે ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્ય-
યનની ૧૩ મી ગાથાને માટે ટીકાકારે ઉપર પ્રમાણે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—ટીકામાં શું કહ્યું છે તે સૌ કોઇ સમજી શકે તેવી
રીતે ૧૩ મી ગાથાને રૂપદ અર્થ જણાવશે ?

ઉત્તર—કાકટર જીવરાજ ઘેઠાભાઈ દોશી તરફથી છપાઇ બહાર પડેલું
ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનની ૧૩ મી ગાથાના-ભાવાર્થમાં લખ્યું છે કે—

ભાવાર્થ—જે કોઇ તત્ત્વના અજ્ઞાન અને સંસ્કૃત ભાષાના ભેદગ્રહાર
અને સમક્રિયાદિ શુભે કરી કહ્યા સ્વતીર્થ યદી અનેગાંનાં કીધાં શાસ્ત્રના
પ્રકરગ્રહાર એવા તે મિથ્યાનદષ્ટિ રાગદેવને વળે પોદોત્યા યદા પદવશ
પડ્યા છે એ પૂર્વેકિત કહ્યા તે અધર્મના હેતુ એવા મિથ્યાતાગ્રહિને તણ
જાનાદિક ગુણને દર્શાવ સુધી ગ્રાધુ હતું. (અર્થાત્) કોઇ સંસ્કૃત
ભાષાના ભેદગ્રહાર છે પણ સમક્રિયાદિ શુભે કરી કરીત અનેગાના દરેક

કહેવત છે કે—“બાર કોપી ભાષા બદલે.” એટલે બાર બાર ગાઉએ ભાષાનું બદલાવું થાય છે. એમ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે. જેમકે શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં—કળસો, થાળી, ગોળી, કેળા, માળો વગેરે શબ્દો વપરાય છે, ત્યારે હાલાર પ્રાંતમાં, મધ્ય કંઠો તથા હળવદ વગેરેના ગાંભોમાં કરચો, ધારી, ગોરી, કેરા, મારો વગેરે શબ્દો બોલાય છે. અને “મળવા આવવા” ને બદલે “મળવા આવવા” નું વપરાય છે. કપાટ—“આળીયા” ને બદલે “આરિયા” કહેવું તે શુદ્ધ ભાષા માને છે. એટલે જે દેશમાં જે ભાષા બોલાવી હોય તે ભાષા. તેને સૂત્રમાં જનપદ સત્ય કહે છે. તે ભાષા બોલતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૪ સું—બીજું સંમત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—(બોલાવણીમાં સરખાપણું) અરવિંદ સો પંકજ.

પ્રશ્ન ૫૫ સું—સ્થાપના સત્ય કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું સ્થાપના સત્યસો—ટીસીકો ટીસી નામસે સ્થાપના. જૈસે કાષ્ટ (પાષાણાદિક) કો ચિત્રિત કર સ્થાપના કરના. (કાંઈ દેવના નામની મૂર્તિ ચિત્રાદિ-દેશ પ્રમુખનું સ્થાપન કરી દુનિયા તે દેવને નામે બોલાવે, તેમ બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ તે સ્થાપના સત્ય. જેમ બાળકે લાકડીનો ઘોડો માન્યે, તેને કાંઈ કહે તારો ઘોડો આવો રાખ. તેમ કહેતાં અસત્ય લાગે નહિ.)

પ્રશ્ન ૫૬ સું—ચોથું નામ સત્યનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નામ સત્ય તે—જૈસા નામ રખનેમે આયા હોવે સો—કુલવર્ધન નામ વાલેકો કુલવર્ધન કહના પ્રીર ચાહે કુલ બદલા હોવે યા નહિ. એટલે નિર્ધન છતાં કુલવર્ધનનું નામ હોય, બાંધનું નામ લદમી હોય ને એક દિવસનું ખાત્રા ન હોય તોપણ તે નામે બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૭ સું—પંચમું રૂપ સત્ય તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—રૂપ સત્યસો—સાધુના રૂપ (વેપ) ધારણ કિત્તા પરંતુ શુદ્ધ નહિ હૈ તો વ્હીકસે સાધુ કદના (અસત્ય નહિ). અર્ધિયા ચારિત્રાદિ શુદ્ધ રહિત સાધુના રૂપે (વેપે) રહેવાને સાધુ કહેતા અસત્ય લાગે નહિ એમ કવું.

પ્રશ્ન ૫૮ સું—છઠું પ્રતીત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—પ્રતીત સત્ય તે—અન્ય વસ્તુના આશય લેકર પ્રતીતિ કરનાસો પ્રતીત સત્ય જેસે અનામિશસે દનિષ્ટ અંગુલી છે. પ્રી નં વ તરની બપી દે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—સૂત્રની અર્ધ માંગધી લાપા કેમ કહેવાણી ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલી છ લાપા માંગેલી જે માંગધી લાપા કહેલી છે તે માંગધી અડધી અને અડધીમાં પાંચ લાપા એમ છ લાપાનું મિશ્રણ રી સૂત્રની લાપા રચાણી છે એ ઉપરથી અર્ધ માંગધી લાપાનાં જેનું નામ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં સોળ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં તે શી રીતે ? ને ક્યાં ક્યાં ?

ઉત્તર—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં તે આટલોજ પાઠ છે કે—વયનં વિ ય હોઈ સોલસ વિહં. પણ આચારંગ તથા પત્રવજ્ઞાન સૂત્રમાં તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણની ટીકામાં વિસ્તારથી જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—સોળ પ્રકારનાં વચન સમુચયે શી રીતે છે ? તે પ્રથમ જણાવશે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રશ્ન વ્યાકરણની ટીકામાં—

તથાહિ-વયનંતિયં ૩ લિંગતિયં ૩ કાલતિયં ૩ તદ્દ પરોક્ષ પચક્ષ્વં ૨ ઉવળીયાદ્ ચ ઉકં ૪ અજક્ત્યં ચેવ સોલસમં ૧ ॥ ૧ ॥

ત્રણ પ્રકારનાં વચન ૩, ત્રણ લિંગ ૩, ત્રણ કાળ ૩, પરીક્ષ વચનને પ્રત્યક્ષ વચન ૨, ઉપનીત વચનાદિ ૪, ને અધ્યાત્મ વચન ૧ મળી ૧૬ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—આચારંગનું તથા પત્રવજ્ઞાન સૂત્રમાં સોળ પ્રકારનાં વચન વિષે મૂળ પાઠમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—પત્રવજ્ઞાનના એકાદશમાં લાપા પદમાં લાઘાનવાગા છપાયેલ પાને ૬૮૧મે મૂળ પાઠ—

દાતિવિદેહ મેતે ! વયને પળગે ! ગોયના ! સોલસવિદે વયને પળગે સં યદા યવવયને, દુવવયને, ચતુવવયને, દત્તીવવયને, પુમવયને, જનુસંગવવયને, અજક્ત્યવવયને, ઉવળીયવવયને, અવળીયવવયને, ઉવળીયઅવળીયવવયને, અવળીય-ઉવળીયવવયને, સીવવયને, પદુવગ્નવવયને, લગ્નાગતવવયને, પચક્ષ્વવયને, પરોક્ષ-વવયને !

અર્થ—જાહે લગવન ! વચન કે કિતને લેદ કહે છે ! અહો જાતમ ! એવડ પ્રકારના વચન કે વચન કહે છે :—

ઉત્તર—પ્રથમ શુન કહકે શ્રીર અવશુન કહે-જેસે યહ સ્ત્રી રૂપવંતી
હે પરંતુ વ્યસિચારિણી હૈ વગેરે-૩ (૧૦)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—અવનીત ઉપનીત વચનનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—પહિલે દુર્ગન કહ કર શ્રીર શુન કહે. જેસે યહ સ્ત્રી કુરૂપ હૈ
પરંતુ સુશીલા હૈ-૪ (૧૧)

પ્રશ્ન ૮૦ મું—અતીત વચન તે કોને કહેવું ?

ઉત્તર—ભૂતકાળકા જેસે તીર્થંકર હુએ. (અકરોત્-તથા અમુક યદ્ય
અયુ, હો તથા-ઇત્યાદિ ૧ (૧૨)

પ્રશ્ન ૮૧ મું—પ્રત્યુત્પન્ન વચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—વર્તમાનકાળકા વચન-જેસે શ્રી સીમંધર સ્વામી હૈ (કરોતિ-
ચાય છે-વગેરે.) ૨ (૧૩)

પ્રશ્ન ૮૨ મું—અનાગત વચન તે શું ?

ઉત્તર—ભવિષ્યકાળકા વચન-જેસે પદ્મનાભ સ્વામી તીર્થંકર હોગા.
અરિધ્વતિ-આવતો કાળ-હોશે, થાશે-વગેરે-) ૩ (૧૪)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—પ્રત્યક્ષ વચન તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—જો દ્રષ્ટિ સામને હોય (નજરે દેખીએ તે પ્રત્યક્ષ) (યથાર્થ
જેમ-પ્રત્યક્ષ વચન તે જેમ દેખવામાં આવે તેમ બોલે. નટ પુરૂષે સ્ત્રી
વેશ પહેર્યો હોય તેને સ્ત્રી કહી બોલાવે તે). ૧ (૧૫)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—પરોક્ષ વચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—વિના દેખાતી વસ્તુકા કહના. (પરોક્ષ યથાર્થ તથા પરોક્ષ
વચન તે નજરે જોયા વિના અમુક વેશ્યા છે, અમુક શ્રીમંત છે વગેરે. ૨ (૧૬)

ઇત્યાદિ સોગ વચનનું સ્વરૂપ:—

एवं अरहंत मणुगाय समारित्तयं संज्ञाय कालं भिय वत्तवं ॥

સ્ત્યાદિ સ્વરૂપ અવધારીને, અરિહંતની આજ્ઞાને જાણીને, બુદ્ધિ
વટે આવોચીને, સંઘમી કાળ અવસરને જાણીને બોલે. નતુ જીન અથ
જ્ઞાતાએ, વગી આવોચ્યા વિના, કાળ અવસર જાણ્યા વિના ન બોલે
અર્થાત્ નિપુણ બુદ્ધિએ કરી બોલે જન લોકની પરશુદિને અર્થે પરને
અથ ઉપજે તેવી અથવા પીડારતી વચન ન બોલે. ઇત્યર્થ:—જેમ પ્રશ્ન
આશરણી ટીકામાં કહું છે.

ભાષા મેંસે ઉપયોગ રખકર યથોક્ત બોલનેવાલા આરાધક હોતા હૈ; પરંતુ વેરાધક નહિ હોતા હૈ. ઉસસે અન્યથા પ્રકારકો બોલતા હુવા અસંયતિ, અવિરતી, વ પ્રત્યાખ્યાનસે પાપ કર્મકા નાથ નહોં કરનેવાંલા હૈ. વહ શ્રીર યાહે સત્ય ભાષા બોલે, મૃષા બોલે, સત્ય મૃષા (મિથ) ભાષા બોલે, યા અસત્ય મૃષા (સત્ય નહિ-મૃષા નહિ-વ્યવહાર) ભાષા બોલે વહ આરાધક નહિ પરંતુ વિરાધક હૈ. ॥ ઇતિ લાલાવાળા છાપેલ પત્રવણા પદ ૧૨ મે. '

પ્રશ્ન ૮૮ મું—ઝહીં ઉપયોગ સહિત ચારે ભાષા બોલવાવાળાને આરાધક કહ્યા તે ઉપયોગ કયો અને તેના સ્વામી કોણ ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં કોઇ સ્વામી જણાવ્યા નથી. પણ પ્રશ્ન-વ્યાકરણના લખાણ ઉપરથી સ્વામીત્વ સાધુપણું જણાય છે અને દશ વૈકલિક સૂત્રમાં ૪ થા અધ્યયનમાં સાધુને ચાલતાં, ઉભા રહેતાં, બેસતાં, સૂતાં, લોજન કરતાં અને ભાષણ કરતાં-બોલતાં એ છ બોલમાં જતના પ્રધાન કહી છે. જતના અને ઉપયોગનો અર્થ એક હોવા સંભવ છે. જતના કહોં કે ઉપયોગ કહો. ઉપયોગ સહિત જતનાએ બોલતાં પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી. માટે મુનિને જતના સહિત કહો કે ઉપયોગ સહિત ભાષા બોલતા આરાધક કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—જતનાએ-ઉપયોગ સહિત ચારે ભતિની ભાષા બોલતાં આરાધક માનવો ? અસત્ય અને મિથ ભાષા બોલતાં આરાધક કેમ હોય ? અને શ્રી પત્રવણાણ સૂત્રમાં ઉપયોગથી ચારે ભાષા બોલતાં આરાધક કહ્યા છે તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના ૭મા અધ્યયનમાં ચારે પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે, તેમાં મુનિને માત્ર સત્ય અને વ્યવહાર બેજ ભાષા તે પણ નિર્વંધ ભાષાજ બોલવી કહી છે, અને ઉપરની ગાથામાં ભાષા સમિત વિચારીને બોલે તેને આરાધક કહ્યો છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-શ્રી પત્રવણાણ સૂત્રમાં ચારે ભાષા ઉપયોગથી બોલતાં આરાધક કહ્યો. તે ચારે ભાષાનું સ્વરૂપ ઉપયોગથી-ચતનાયુક્ત-વિચારીને શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રમાં કહ્યા મુજબ જણાવતાં ઉપદેશ દ્વારાએ બોલતાં, સત્ય ને સત્ય, અસત્ય ને અસત્ય, મિથ ને મિથ, અને વ્યવહાર ને વ્યવહાર. યથાતથ જેવું હોય તેવું કહેતાં ભગવંતે આરાધક કહ્યો છે. ઉપયોગવંતને ચારે ભાષા બોલવાની અજ્ઞા હોય નહિ. કારણકે-અસત્ય અને મિથ એ બે ભાષાને માટે તો ભગવંતે આકર્ષું નહું

રીજ હોય, અર્થાત્ સમકિતી જીવ પણ સત્ય અને વ્યવહાર ભાષાજ છે અને સ્વરૂપ ચારે ભાષાનું જાણે.

પ્રશ્ન ૯૩ મું—જેઠદ્રી, તેઠદ્રી, ચૌરેદ્રી, ચાર માંહેલી કઈ ભાષા બોલે ?

ઉત્તર—ત્રણ વિગતેદ્રિય એક વ્યવહાર ભાષા બોલે. શાળ શ્રી ત્રવણાજીની.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—તિર્યંચ પચેદ્રિય ચાર ભાષા માંહેલી કઈ કઈ ભાષા બોલે ?

ઉત્તર—શ્રી પત્રત્રણાજી સૂત્રનાં પદ ૧૧ મે લાલાજીવાળા છાપેલ ને ૬૬૪ એ-ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે તિર્યંચ પચેદ્રિય એક વ્યવહાર ભાષાજ બોલે એટલે તિર્યંચને એક વ્યવહાર ભાષા કહી અને બાકીની, ત્રણ ભાષાની ના કહી છે.

ળગ્ગત્ય સિક્ત્વા પુત્ત્વગં ઉત્તરગુણ લદ્ધિ વા પટુચ્ચ સચંપિ માસં માસંતિ મોસંપિ માસં માસંતિ, સચ્ચામોસંપિ માસંમાસંતિ અસચ્ચામોસંપિ માસં માસંતિ.

પણ એટલો વિશેષ કે-શુક, શારીકાદિકને ભણાવવાથી તથા જાતિ સ્મરણ પ્રયુજ તથા ઉત્તર ગુણની લખિધથી ચારે ભાષા બોલે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૯૫ મું—કેટલાક કહે છે કે-ભાષાનાં પુરૂજ નીકળે તે લોકને અંતે પહોંચી અલોકને અથડાઇ પાછાં આવી શ્રોતદ્રિયમાં પ્રવેશ કરે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભાષાનાં પુરૂજ લોકના અંત સુધી પહોંચે ખરાં પણ તે પાછાં આવી કહ્યુંપુટમાં પડે ને પછી સંભળાય એવો સંભવ નથી; પણ ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે-ભાષાનાં પુરૂજ બે પ્રકારે નીકળે છે. એક લેદાણું પુરૂજ નીકળે છે ને બીજા અભિજ્ઞ અખંડ પુરૂજ નીકળે છે. તેમાં લેદાણું લેદ પામેલાં પુરૂજ લોકના અંતે દ્રશ્ય અને અભિજ્ઞ પુરૂજ નીકળે તે સંખ્યાતા જોજન જઇને વિધ્વંસને પામે-નાશ થાય.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—ભાષાનાં પુરૂજ ભિન્ન અભિજ્ઞ નીકળે તે દેવી રીને ? ભિન્ન પુરૂજ કોને કહેવાં અને અભિજ્ઞ કોને કહેવાં ? તે લોકનાં અંતને દ્રશ્ય અને સંખ્યાતા જોજને વિનાશ પામે એમ બે લેદ પડવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—નુરુપ્રાપ્તર બોલે તે પુરૂજ લેદાણું નીકળે અને ધીમે ધીમે બોલે તે અભિજ્ઞ-લેદાણું વિના પુરૂજ નીકળે તે વિષે મૂળ પાઠમાં પત્ર કહ્યું છે કે:-

અર્થ—અહો ભગવન! ભાષાંકી આદિ કહ્યાં હૈ, કહ્યાંસે: ઉત્પત્તિ થાન હૈ, ભાષાકા સ્થાન કયા હૈ, ઓર પર્યવસાન કહ્યાં હૈ? અહો ગૌતમ ભાષાકી આદિ જીવસે હૈ. શરીરસે ઉત્પન્ન હુઈ હૈ, વજ્રકા સ્થાન હૈ, ઓર વૈકાંતમે પર્યવસાન હૈ. ॥

અહિંયાં તો ભાષાનાં પુદ્ગળને લોકના અંતે કરવાપણું કહ્યું પણ પાછું વળવાનું કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૯૯ સું—ભાષાનાં પુદ્ગળ કર્તુપુટમાં કયારે પડે ને કયારે સંભળાય?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—શ્રોતેન્દ્રિય બ્યંજનાવચ્છ તે કાને કરી શબ્દ સાંભળે—તે ઉપર બે દષ્ટાંત આપેલાં છે કે—પઢિવોહગ દિઠ્ઠેતેળં મલ્લગ દિઠ્ઠેતેળં એટલે પડિગોધક કહેતાં બોલવાનો દષ્ટાંત, બીજો મલ્લગ કહેતાં શ્રાવણનો દષ્ટાંત.

પ્રશ્ન ૧૦૦ સું—પડિગોધક દષ્ટાંત તે શી રીતે?

ઉત્તર—સાંભળે—પઢિવોહગ દિઠ્ઠેતેળં—કહેતાં જેમ કોઈક પુરૂષ સૂતો છે, તેહને તેવામાં કોઈક પુરૂષે બોલાવ્યો ને હે રેવદત્ત! એમ બોલાવતાં થકાં તે પુરૂષે જાગીને ઉત્તરમા હું કહ્યું. એમ કહે ત્યારે, શિષ્ય પૂછે છે કે—સ્વામી! તે પુરૂષે હું કારો દીધો તે શું એક સમયનાં તે શબ્દનાં પુદ્ગળને થહે? કે બે સમયનાં પુદ્ગળને થહે? કે ત્રણ સમયનાં, એમજાત સંખ્યાતા સમયનાં, કે અસંખ્યાતા સમયનાં તે શબ્દનાં પુદ્ગળને થહે? એમ શિષ્ય પૂછ્યે થકે, હવે ગુરૂ કહે છે—એક સમયનાં નહિ, બે સમયનાં નહિ, જાત સંખ્યાતા સમયનાં નહિ. અસંખ્યાતા સમયનાં પ્રવણ પુદ્ગળને થહે એમ ગુરૂએ કહો થકે તોહી પણ શિષ્યને સમજણ પડી નહિ.

પ્રશ્ન ૧૦૧ સું—બીજું મલ્લગનું દષ્ટાંત શી રીતે છે?

ઉત્તર—ત્યારે ૧૨મથને પહેલા દષ્ટાંતથી સમજણ પડી નહિ ત્યારે હવે બીજું મલ્લગ દષ્ટાંત આપી સમજાવે છે.

મલ્લગ દિઠ્ઠેતેળં કહેતાં શ્રાવણનો દષ્ટાંત કહે છે—જેમ કુંભારના ઘરનું સરાવડું નીલાણમાંથી તરતનું હાલ્યું દોરૂં તેમાંહી એક જગ બિંદુ મૂક્યું તે સમાઈ ગયું, એમ બે જગ બિંદુ, ત્રણ જગ બિંદુ એમ સંખ્યાતા મૂકસ અમે જગ બિંદુ મૂક્યાં તે પડુ સમાઈ ગયાં; તે વારે સરાવડું પૂરું બિંદુને એક જગ બિંદુ મોંઢે કારે, એમ ૫૦ સરાવડું, અર્ધ સરાવડું,

તેમજ, અંતોમુહુર્તિવવાણ, વિચાર ક્રિયે અર્થકા નિશ્ચય કરનેમે
અસંખ્યાત સમયકા અંતર મુહૂર્ત લગે. (એટલે અવાયનો કાળ પણ
અંતરમુહૂર્તનો કહ્યો.

અને, ધારણા સંલિજ્ઞં વા કાલં, અસંલિજ્ઞં વા કાલં. એર ૪થા
નિશ્ચય ક્રિયા કોઇ અર્થ સંખ્યાત કાળ તક યાદ રહે કોઇ અસંખ્યાત કાળ
(સાગરપડ્યોપમતક તથા જાતિ સ્મરણાદિ કર પરભવ તક) યાદ રહે. એટલે
ધારણાનો કાળ, સંખ્યાત કાળ તથા અસંખ્યાત કાળ કહ્યો.

યોં અવગ્રહકી એક સમયકી, ઇહા એર અવાયકી અસંખ્યાત સમયકે
અન્તર મુહૂર્તકી, એર ધારણાકી સંખ્યાત અસંખ્યાત કાળકી સ્થિતિ
જાનના ॥ (શ્રી નંદીજી સૂત્રનાં પાને ૧૩૬ મેં.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—ગાળક લાખા બોલે તે પોતે જાણે કે હું આ
લાખા બોલું છું?

ઉત્તર—શ્રી પત્તવજાળ સૂત્રના લાખા પદમાં કહ્યું છે કે—તેને મને
કરી જાણવાનું જ્ઞાન અધુરું છે તથા શ્રુતજ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ પણ મંદ છે.
રોથી તે જાણે નહિ કે હું છું બોલું છું. પરંતુ સંસી પચેન્દ્રિયપણની
મનની પ્રવૃત્તિ પાકી થયેથી તથા અવધિ જ્ઞાનવંત તથા જાતિ સ્મરણ
જ્ઞાનથી જાણી શકે.

એમજ આહાર સંબંધી તથા માતા પિતા સંબંધી તથા સ્વામી
કુળ સંબંધી તથા રક્ત સંબંધી એ ચારે બોલ ઉાર પ્રમાણે જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શ્રોતેન્દ્રિયનો વિષય કેટલો? કેટલે દૂરથી શબ્દ
સંભળાય?

ઉત્તર—શ્રી પત્તવજાળ સૂત્રનાં પદ ૧૫ મેં—ઇન્દ્રિય પદમાં કહ્યું છે કે—
શ્રોતેન્દ્રિયનો વિષય જ્યન્ય આંશુલનો અસંખ્યાતમો લાગઅને ઉત્કૃષ્ટો વિષય
જાર જોજનનો કહ્યો છે. તે અછિન્ન ઉદાણા વિનાના, શ્રોતેન્દ્રિયે દૂરસેલા,
શ્રોતેન્દ્રિયમાં પ્રવેશ થયેલા એવા શબ્દો સાંભળવામાં આવે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—કોઇ કહે કે—હું અપર્યાસિ લાખા બોલું છું તો
અપર્યાસિ લાખા કઇ અને પર્યાસિ લાખા કઇ?

ઉત્તર—શ્રી પત્તવજાળ સૂત્રનાં પદ ૧૧ મેં બે પ્રકારની લાખા કહી
છે. એક પર્યાસિ અને બીજી અપર્યાસિ તેમાં સત્તર અને મૂળા એ બે લાખા
પર્યાસિ કહી છે અને મિથ્યને વ્યવહાર એ બે લાખા અપર્યાસિ કહી છે

આમ છતાં કોઈ વ્યાકરણાદિકનો એકાંતપક્ષ આગ્રહ કરે તો તેને નીચેના પ્રશ્નો પછી સૂત્રના આધારે જવાબ મળવો.

પ્રશ્નો—

પ્રશ્ન ૧ હું—સિદ્ધાંતમાં આર્થ ભાષા કોને કહી છે ?

પ્રશ્ન ૨ હું—એક પણ આર્થ ધર્મ સાંભળીને જીવ મોક્ષના અસિદ્ધાંતી થાય એમ શ્રી ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં કહેલ છે, તે આર્થ ધર્મનાં શાસ્ત્ર કયાં ?

પ્રશ્ન ૩ હું—જે શાસ્ત્રમાં માંસાદાર, યુદ્ધાદિ કરવામાં ધર્મ યજ્ઞાદિ અર્થે પશુ વધાદિકમાં ધર્મ માનનારા તથા પશુઓને યજ્ઞને અર્થે—તથા મનુષ્યોના ખોરાકને અર્થે હથિરે પેદા કર્યા છે. એવા લખાણવાળાં શાસ્ત્રો તેને તમે કેવાં શાસ્ત્ર માનશો ? અને તે શાસ્ત્રની ભાષાને કઈ ભાષા માનશો ?

પ્રશ્ન ૪ હું—આર્થ ધર્મના પ્રરૂપનાર કોણ ? અને આર્થ ભાષાના જોડનાર કોણ ?

પ્રશ્ન ૫ હું—દ્વીજા દ્વીધા પછી ૧૧ અંગના ભજુનારનાં નામ સિદ્ધાંતમાં આપ્યાં છે તેવી રીતે વ્યાકરણાદિ ભજુનારનાં નામ ખુદ્ગી રીતે કયા સૂત્રમાં આપ્યાં છે ?

પ્રશ્ન ૬ હું—વ્યાકરણ ભજવું એમ ખુદ્ગું કયા સૂત્રમાં કહ્યું છે અને વ્યાકરણ શાસ્ત્ર કોનું રચેલું સૂત્રમાં કહ્યું છે ?

પ્રશ્ન ૭ હું—અંગ ઉપાગાદિક સૂત્રને ભજવે કરી સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થાય. એમ સૂત્ર રૂચીથી સમક્રિત પામે એમ કહ્યું છે. તેમ વ્યાકરણાદિ ભજવાની રૂચીથી શું પ્રાપ્ત થાય ? સૂત્રના આધારથી કહેવું.

પ્રશ્ન ૮ હું—સૂત્રમાં કહેલી દશ રૂચીમાં વ્યાકરણ ભજવું કઈ રૂચીમાં છે ?

પ્રશ્ન ૯ હું—આઠ પ્રવચનના ભજુનારને સૂત્રમાં આરાધક કહ્યા છે તેમ વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રના ભજુનારને આરાધક કયા સૂત્રમાં કહ્યા છે ?

પ્રશ્ન ૧૦ હું—આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીને સમાવેશ થાય છે. એમ સૂત્રમાં કહ્યું છે, તેમ વ્યાકરણાદિમાં કેટલા સૂત્રનો સમાવેશ થાય છે ?

પ્રશ્ન ૧૧ હું—એક વ્યાકરણ ભજ્જે અને પ્રવચન આગધે નહિ, અને એક પ્રવચન આરાધે અને વ્યાકરણ ભજ્જે નહિ એ બંનેમાં જુનાતા કોણે પાત્રી કહેવાય ?

પ્રશ્ન ૧૨ હું—સંસ્કૃત પ્રાકૃતોદિ ભાષાનું જાન પાપ ધરી તથા હુપ ધરી રસપ દરુનું નામ એમ શ્રી ઉપર પ્રવચનજી સૂત્રની વીધમાં કહ્યું છે, અને

તેથી હૃદય શુદ્ધિ, ને તેથી આત્મ શુદ્ધિ ને તેથી મોક્ષ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે આમ બોલતા પ્રત્યે કહેવું કે-જઘન્ય નવ વર્ષની ઉમરવાળાને મોક્ષ ગતી કહી છે, અને શ્રી અંતગડજી સૂત્રમાં કેટલીક આર્યાઓ અંતગડ કેવળી થઈ મોક્ષે ગયાં છે તે બધાંને જઘન્ય આઠ પ્રવચન મળતા અને ઉત્કૃષ્ટા અગ્યાર અંગના લણનાર કહ્યા છે તો તેણે ઉપરનું જ્ઞાન કયારે મેળવ્યું હશે? અને તે જ્ઞાન વિના ભાષા શુદ્ધિ આદિ મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય કે નહિ?

પ્રશ્ન ૨૧ મું—મુનિને સંસ્કૃત ભાષા અને પ્રાકૃત ભાષા લખવી પ્રશસ્ત કહી. તે ગાથામાં તેજ પ્રમાણે અર્થ નીકળે છે? કે-મહા રૂપે એવા તીર્થેંકર ગણધરે સ્વર મંડળમાં એ ભાષા પ્રશસ્ત કહી છે એમ અર્થ નીકળે છે?

પ્રશ્ન ૨૨ મું—સ્વર શાસ્ત્ર મુનિને લખવાં કે કેમ? પાપ શાસ્ત્રમાં સ્વર શાસ્ત્ર ગણાય કે નહિ?

પ્રશ્ન ૨૩ મું—શ્રી અનુયોગદ્વારજી સૂત્રની ગાથામાં જે ભાષા પ્રશસ્ત કહી છે તે મુનિને લખવા માટે કહી છે કે ઉચ્ચારમાં પ્યારી લાગવાથી લલીનેમાટે પ્રશસ્ત કહી છે?

જો મુનિને માટે પ્રશસ્ત હોય તો માગધી તથા અર્ધ માગધી ભાષાને કેવી કહેવી? તે વિષે તો તે શ્લોકમાં કાંઈ જણાવ્યું નથી. માટે કેમ તેને અપ્રશસ્ત કહી શકાય?

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શ્રી ઉત્તવાઈજી સૂત્રનો પાઠ બતાવી, સાધુ સર્વ ભાષાના જાણ કહ્યા તે પાઠ સર્વ સાધુને લાગુ થાય છે કે ગણધરદિ ચૈદ પૂર્વને લાગુ થાય છે?

પ્રશ્ન ૨૫ મું—એક વચન, દિ વચન, બહુ વચન આદિ તદ્વિત, સમાસ, રૂપિ વગેરે તથા ધાતુ-સ્વર-વિભક્તિ વગેરે શ્રી પત્રવણજી તથા શ્રી પ્રદા વ્યાકરણજી તથા શ્રી આચાર્યજી તથા શ્રી અનુયોગદ્વારજી વગેરે સૂત્રોમાં કહેલા વ્યાકરણનાં નિયમોથી ભાષા શુદ્ધિ કહી તો—તે નિયમોનાં શાસ્ત્ર જેન શાસ્ત્રની શૈલીમાં છે કે હાલના વર્તતા પ્રાદ્યણીયા જ્ઞાનનાં જે વર્તે છે તેજ છે? તે ખુલાસાવાર જણાવવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—જેન મુનિઓના જ્ઞાન માટે જેન શાસ્ત્ર અને તેને લગતા શાસ્ત્રની જરૂર પડે કે-જેન સૂત્રમાં જેનો નિર્ણય કરેલો હોય તેની જરૂર પડે?

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૪ થો.

મોટા તિરસ્કાર સાથે તેને ગરુડ પહાર મૂક્યા હતા. તેનું કારણ બીજું કંઈ નહિ પણ એજ જણાય છે કે સૂત્રની જાણ પ્રાકૃત નહિ હોવા છતાં પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર છે એમ માનવાથી પહેલો દોષ એ, અને બીજો દોષ એ કે-વ્યાકરણના પારગામી, ચાર વેદના જાણુ એવા સુધર્મ ગણુધરનાં રચેલાં સૂત્રને પ્રચલિત કરી સંસ્કૃતમાં બનાવવા એવું વ્યાકરણુ જ્ઞાનનું અભિમાન અને સૂત્રનું-અર્ધભાગધી ભાષાનું અપમાન કરવાથી તથા ગણુધર મહારાજની આચારના કરવાના હેતુથી તેને ગરુડ પહાર મૂક્યા હતા.

પ્રશ્ન ૪ થું—શિષ્ય—તો પછી સૂત્રની ભાષા ખરી કઈ-સમજવી ?

ઉત્તર—ગુરુ—ધણા સૂત્રના ન્યાય જોતાં અર્ધભાગધી ભાષા સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—તો પછી મોટા મોટા વિદ્વાનો સંસ્કૃત ભાષાના પારગામી સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષામાં કહે છે તેનું શું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કોઈ કોઈ વ્યાકરણના લણેલાનાં મગજમાં એમ કપાય છે કે સર્વોત્તમ સંસ્કૃત ભાષા છે, અને બીજે નંબરે પ્રાકૃત ભાષા છે. એટલે સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત, પ્રાકૃતમાંથી માગધી, માગધીમાંથી અર્ધ ભાગધી ભાષા નીકળી છે. એટલે માગધી તથા અર્ધ ભાગધી ભાષાને ઉત્તરતી ગણી સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાને માન્ય ગણી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત કહે છે.

પ્રશ્ન ૬ હું—શિષ્ય—કેટલાક એટલે સુધી કહે છે કે-કોઈપણ સૂત્રમાં ગુનિને માગધી ભાષા ઉત્સર્ગ મર્ગે બોલવી ચાહી નથી. તે ઉપરથી સૂત્રની ભાષાને એવા રૂપમાં બોલાવે છે કે-“મા, ગદ્દો”-એટલે સૂત્રની વાણી માતા તુલ્ય માનનારા સૂત્રની ભાષાને કોઈ માગધી ભાષા કહે તે ભાષાને જાણ રૂપમાં બોલાવે મા, ગદ્દો કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ? આવી ભાષા કોઈ કાશ્ચો માણસ તો બોલે નહિ. પરંતુ કોઈ વ્યાકરણના મદે-અભિમાને બોલે તો તે ભાષા તેનેજ બંધન કર્તા છે. કારણકે માગધીની માતા પ્રાકૃત અને પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત છે એવી માન્યતાવાળા ત પોતાની માનેલી પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતને કેવી માનશે ? તે વિચાર પહેલો કરવો જોઈએ.

જે અલંકાર જેને દેવામાં આવે છે તે અલંકાર તેની માતાને તથા તેની દીકરીને લાગુ પડે છે. માગધી ભાષાને મા-ગદ્દો દીકરી તો માગધીની માતા પ્રાકૃત, પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત, અને માગધીની દીકરી અર્ધ માગધી. તે તમામને કહી ગાજનો ચળ લાગુ થાય તો તેને કેટલા પ્રકારની આચારનાજ લાગે તે પણ વિચારવું જોઈએ.

મોટા તિરસ્કાર સાથે તેને ગમ્મ પહાર મૂક્યા હતા. તેનું કારણ બીજું
 કંઈ નહિ પણ એજ જણાય છે કે સૂત્રની જાણ પ્રાકૃત નહિ હોવા છતાં
 પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર છે એમ માનવાથી પહેલો દોષ એ, અને બીજો દોષ
 એ કે-વ્યાકરણના પારગામી, ચાર વેદના જાણુ એવા સુધર્મ ગણધરનાં
 એવાં સૂત્રને પ્રચલિત કરી સંસ્કૃતમાં બનાવવા એવું વ્યાકરણ જ્ઞાનનું
 અભિમાન અને સૂત્રનું-અર્ધભાગથી ભાષાનું અપમાન કરવાથી તથા ગણધર
 મહારાજની આશાતના કરવાના હેતુથી તેને ગમ્મ પહાર મૂક્યા હતા.

પ્રશ્ન ૪ થું—શિષ્ય—તો પછી સૂત્રની ભાષા ખરી કઇ-સમજવી ?

ઉત્તર—શુદ્ધ-ધણા સૂત્રના ન્યાય જોતાં અર્ધભાગથી ભાષા સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—તો પછી મોટા મોટા વિદ્વાનો સંસ્કૃત ભાષાના પારગામી
 સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષામાં કહે છે તેનું થું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કોઇ કોઇ વ્યાકરણના લેખકોનાં મગજમાં એમ કમ્પાય છે કે
 સર્વોત્તમ સંસ્કૃત ભાષા છે, અને બીજો નંબર પ્રાકૃત ભાષા છે. એટલે
 સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત, પ્રાકૃતમાંથી માગધી, માગધીમાંથી અર્ધ ભાગધી ભાષા
 નીકળી છે. એટલે માગધી તથા અર્ધ ભાગધી ભાષાને ઉત્તરવી ગણી સંસ્કૃત
 અને પ્રાકૃત ભાષાને માન્ય ગણી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત કહે છે.

પ્રશ્ન ૬ હું—શિષ્ય—કેટલાક એટલે સુધી કહે છે કે-કોઇપણ સૂત્રમાં
 યુનિને માગધી ભાષા ઉત્સર્ગ મર્ગે બોલવી ચાલી નથી. તે ઉપરથી સૂત્રની
 ભાષાને એવા રૂપમાં બોલાવે છે કે—“મા, ગદ્દો”—એટલે સૂત્રની વાણી
 માતા તુલ્ય માનનારા સૂત્રની ભાષાને કોઇ માગધી ભાષા કહે તે ભાષાને
 આજ રૂપમાં બોલાવે મા, ગદ્દો કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ? આવી ભાષા કોઇ ડાહ્યો માણસ તો બોલે નહિ.
 પરંતુ કોઇ વ્યાકરણના મહે-અભિમાને બોલે તો તે ભાષા તેનેજ બંધન
 કર્યા છે. કારણકે માગધીની માતા પ્રાકૃત અને પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત
 છે એવી માન્યતાવાળા ત પોતાની માનેલી પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતને કેવી
 અનયો? તે વિચાર પહેલો કરવો જોઇએ.

જે અલંકાર જેને દેવામાં આવે છે તે અલંકાર તેની માતાને તથા
 તેની દીકરીને હાથ પડે છે. માગધી ભાષાને મા-ગદ્દો કહીએ તો માગધીની
 માતા પ્રાકૃત, પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત, અને માગધીની દીકરી અર્ધ માગધી.
 તે તમામને કહી આજનો શબ્દ હાથ ધાય તો તેને કેટલા પ્રકારની આશાતના
 હામે તે પણ વિચારવું જોઇએ.

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સૂત્રમાં અનેક દેશોના શબ્દ રહ્યા છે; અને અર્ધ માગધી ભાષામાં પણ સર્વ દેશની ભાષા આવે છે. અને આત્મા-રામજીએ પણ તેજ અંથમાં “ચતુસ્થિશસ્તંભઃ” માં પાને ૬૩૫ મેં લખ્યું છે કે—“અઠારહ દેશકી ભાષા એકત્ર મિલી હુઇ બોલી જાતી હૈ, સો અર્ધ માગધી ભાષા હૈ.”

માટે સૂત્રની અર્ધ માગધી ભાષા છે એમ નિશ્ચય થાય છે. કારણકે સૂત્રમાં સર્વ દેશની ભાષા રહેલી છે.

પ્રશ્ન ૧૨ સુ—ઉપરના લખાણનો મૂળ હેતુ શું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના લખાણનો મૂળ હેતુ એમ નીકળે છે કે—કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા સંસ્કૃત અને તેમાંથી પ્રાકૃત નીકળેલી માને છે. ત્યારે કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા પ્રાકૃત અને તેમાંથી સંસ્કાર કરેલી સંસ્કૃત ભાષા માને છે. ત્યારે કોઇ કોઇ વિદ્વાન બંને ભાષાને માન આપવા જૈન સૂત્રોને બંને ભાષામાં માને છે, અને વળી અર્ધ માગધી ભાષામાં પણ માને છે. માટે તેઓ કયા નિર્ણય ઉપર આવેલા હોય તે કાંઇ સમજાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩ સુ—શિષ્ય—જૈન સૂત્ર, કોઇ માગધી ભાષામાં, કોઇ અર્ધ માગધી ભાષામાં તથા કોઇ પ્રાકૃત ભાષામાં માનતા સાંભળ્યા છે. પણ સંસ્કૃત ભાષામાં જૈન સૂત્રો છે એમ બોલનારા જાણ્યા નથી. તેા શું સંસ્કૃત ભાષામાં કોઇ સૂત્ર માને છે ?

ઉત્તર—કેટલાક વિદ્વાનો દહીં દૂધમાં પગ રાખવાની પેઠે પોતાના વિકલ્પોના તરંગોને બહેરાતમાં મૂકી પોતાના સૂત્રોને અપમાન થાય ત્યાં સુધીની હદ સૂચવે અને પોતાની પંડિતાઈને પ્રકાશમાં લાવે તે કેટલું ચોચનીય છે ? કેમકે આત્મારામજી જેવા વિદ્વાનો તેજ અંથના “પેલા સ્તંભમાં” કહી ગયા છે કે—પૌઠ પૂર્વ પ્રથમ સંસ્કૃતમાં રચ્યા હતાં ને ત્યાર પછી દશ પૂર્વધારીએ પ્રાકૃતમાં સૂત્ર રચ્યાં, અને જૈનનાં સૂત્ર પ્રાકૃતમાં છે, એમ તેઓ કેટલાક ટોળ કરી ગયા છે. પણ પોતે પોતાની ભાષાથીજ તથા તેમના મનાતા અંચાથી વિરુદ્ધ પડે છે કે નહિ તેનું જ્ઞાન રજું હોય એમ જણાતું નથી. કેમકે—કસ્યાત્ર મંદિરના બનાવનારા સિદ્ધજૈન દીરાકરે ત્યારે જનની ભાષાને જદલી સંસ્કૃતમાં નૂત રચતા આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેના ગુરૂએ તેને શા માટે વિરસ્કાર કર્યો હશે ? કેમકે જ્યારે પૌઠ પૂર્વ સંસ્કૃતમાં પૂર્વે રચાયાં હતાં તે પછી આ વિદ્વાનને સુત્ર સંસ્કૃતમાં રચતાં શું દેવ ઉત્પત્ત થયો કે જોને અંત જહાર મૂળમાં આવ્યા ?

પ્રરૂપણા કરી છે, એમ 'સૂત્ર' પાઠ સાબીત કરી આપે છે. એમ 'અર્ધ' માગધી ભાષા સિવાય બીજી ભાષામાં જૈનનાં સૂત્ર નથી. એમ કહેવું પણ કપુલ કર્યા વિના આવશે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—કદાપિ કોઇ જૈન સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં માને તેમાં શો વાંધો છે ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષામાં જૈન સૂત્ર માનીએ તો તેમાં અનેક દોષ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર માનવાથી વળી દોષ ઉત્પન્ન થાય તેવું શું કારણ છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રાકૃત ભાષામાં જૈન સૂત્ર દ્વાદશાંગી પ્રમુખ માનવાથી નીચેના દોષો ઉત્પન્ન થાય છે.

(૧) એક તો એ કે પ્રાકૃત ભાષા દેશી ભાષા છે. (અને જૈન શાસ્ત્ર—જૈન સૂત્ર દેશી ભાષામાં નથી પણ સર્વ ભાષામાં છે.)

(૨) પ્રાકૃત ભાષાના યોગ્યવાચના મૂર્ખ લોક અને સ્ત્રી વર્ગ કહેલ છે. (જૈન સૂત્રોના પ્રકાશક મહાવિદ્વાન ગણધરાદિ આચાર્ય પ્રમુખ છે.)

(૩) પ્રાકૃત ભાષા અનાદિ સિદ્ધ છે. (આપણું જૈનસૂત્ર તીર્થંકર મહારાજ તથા ગણધર દેવથીજ પ્રગટ થાય છે અને તીર્થંકર મહારાજ 'અર્ધમાગધી' ભાષાએજ પ્રરૂપણા કરે છે, તે વાત સૂત્રથી સિદ્ધ છે.)

માટે જૈનધર્મનાં સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં નથી એમ ઉપરનાં કેટલાક લેખોથી સાબીતી આવી મળે છે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-અને માગધી આ ત્રણ ભાષામાં પહેલી ભાષા કયું હશે ?

ઉત્તર—કોઇ કોઇ વિદ્વાન સંસ્કૃત ભાષાને પહેલી કહે છે એટલે મૂળ ભાષા સંસ્કૃત માને છે. તેમ કોઇ વિદ્વાન પ્રાકૃત ભાષા તેજ મૂળ ભાષા કહે ; તેમજ માગધી ભાષાને પણ કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સુ—કોઇ સંસ્કૃત ભાષાને યા કોઇ પ્રાકૃત ભાષાને પહેલી કહેનારાનું તો વાંચકમાં આશ્ચર્ય છે પરંતુ માગધી ભાષાને પહેલી ભાષા માનનારા કયો વર્ગ છે તે પણ જણાવો !

એમ માનીએ કે—એમ તે ભાષા કહેતાં બાધ નથી, તો જેમ તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્ધ માગધી ભાષા કબુલ કરીએ છીએ તેમ સૂત્રની ભાષા પણ અર્ધ માગધી છે એમ કહી નાખીએ એટલે બસ...

પ્રશ્ન ૨૩ સુ—પૂર્વપક્ષી-તીર્થંકરની વાણી અર્ધ માગધીમાં છે, એવું તો સિદ્ધાંતમાં છે, પણ કેાઇ સૂત્રમાં એવું નીકળતું નથી કે જેન સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે ?

ઉત્તર—ત્યારે પ્રાકૃત ભાષામાં જેન સૂત્ર છે એમ કહો છો તે કયા સૂત્રના આધારથી ?

પ્રશ્ન ૨૪ સુ—પૂર્વપક્ષી—અનુયોગદ્વારમાં તથા ઠાણાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે ઋષિને સંસ્કૃતને પ્રાકૃત એ બે ભાષા બોલવી પ્રશસ્ત છે, એ આધારથી એમ માનીએ છીએ કે સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં હોવાં જોઇએ.

ઉત્તર—એમ માનનારની સમજમાં તફાવત છે. કેમકે સૂત્રમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કહ્યું નથી. અને સૂત્રમાં જે પાઠ છે તેનો અર્થ પણ તે પ્રમાણે નથી.

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—પૂર્વપક્ષી—ખરો અર્થ શી રીતે છે તે કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો—સૂત્ર પાઠ સુદ્ધાં. બાણુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર પાને ૩૧૭ મે—કહ્યું છે કે—ગાયા—

સંકયા પાયયા ચેવ, મણિર્હો હોતિ દોણિ વા;

સરમંડલંમિ ગિજ્જતે, પસત્યા હસિ માસિઆ. ॥ ૧ ॥

અર્થ—ભાષા પાને ૩૨૦ મે—સંકયા—શ્લોક એક સંસ્કૃત, બીજા પ્રાકૃત એ ભણતિ કહેતાં—ભાષા શ્રી તીર્થંકર, ગણુધરે કહી, સ્વર મંડલ કહેતાં—પદ્મલલિત સ્વર સમૂહે ગાઇ, તાનને વિષે પસંત્યા ભલી શ્રી મહા ઋષિની ભાષી.

અહીં ઋષિને ઉપરની બે ભાષા બોલવી, એવો અધિકાર નથી. પરંતુ સાત સ્વરના અનેક લેહ પ્રતાપ્યા છે. તેમાં તીર્થંકર ગણુધરે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બે ભાષા સ્વર સમૂહે ગીત (ગાવા) તાનને વિષે પ્રશસ્ત કહી છે.

અર્ધ માગધી ભાષા, જેન સિદ્ધાંત (ધર્મ પુસ્તક) સિવાય બીજે કદિ વપરાવાના હેતુથી તથા સ્વરચાત્ર લૅગિક પક્ષને લઈને પાપ ચાત્રમાં જણાં છે, ઇત્યાદિક કારણોથી અર્ધ માગધી ભાષા સ્વર મંડલમાં હાખલ શ્રેય નથી.

વળી ભગવતીશ્વ શતક ૧ લે-ઉદ્યે ૭ મે-કહ્યું છે કે—

પ્રગમવિ આરિયવયણં સુવણ્યં સોચ્ચા ધમ્મકામણ પુણ્ણકામણ મોક્ષકામણ

સમ્મકામણ.

એક પણ આર્ય વચન સાંભળવેથી તે જીવ ધર્મનો કામી, પુણ્યનો કામી, મોક્ષનો કામી, અને સ્વર્ગનો કામી થાય છે. એવાં મહા ફળદાયક આર્ય વચન (સૂત્ર વચન) ભગવતે કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—જ્યારે આર્ય એવાં સૂત્ર વચન સાંભળવાથી મહા લાભ કદો તો તેનો અભ્યાસ કરવાથી સૂત્ર ભણવાથી શો લાભ થાય?

ઉત્તર—સાંભળો-ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૨૮ મે-આથા ૨૧ મી-તેમાં કહ્યું છે કે-ગાથા—

સોસુત્ત મહિ જંતો, સુણ્ણ ઉગાહ્હિડ સમ્મત્તં ;

ભેગેણ બાહિરેણ વ, સોસુત્તરૂદ્ધિષિ નાયવો । ૨૧

અર્થ:—ભગવંત કહે છે હે જોતમ! જેને સૂત્રની રૂચિ છે એટલે સૂત્રનો રૂચિવંત તે અંગ ઉપાંગાદિ સૂત્ર ભણે અને તેવાં સૂત્ર ભણવે સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—સૂત્ર ભણવાથી સમક્રિતની પ્રાપ્તિ ઉપરાંત કાંઈ લાભ થાય ખરો?

ઉત્તર—સૂત્રના ભણવાવાળાને પાંચ પ્રકારે અભ્યાસ કરતાં સજાય કહી છે. જુઓ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૩૦ મું-ગાથા ૩૪ મી.

વાયણા પુચ્છણા જેવ, તદેવ પરિમટ્ટણા ;

અણુપ્પેહા ધમ્મકહા, સજ્ઞાટ પંચહા મવે ॥૩૨ ॥

અર્થ:—સૂત્રની વાંચણી લેવી, પ્રશ્ન પૂછવા, તેમજ વારંવાર પર્યટન કરવું-ગણવું, અર્થની ચિંતવણા કરવી, ધર્મકથા કરવી, એ પાંચ પ્રકારની સજાય કંવી કહી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—સૂત્રની સજાય કરવાથી-શો લાભ થાય?

ઉત્તર—ઉપર કહેલ પાંચ પ્રકારની સજાય કરવાવાળાને બાર પ્રકારે મોહેલો દશમે અન્યંતર તપ કદો છે અને સૂત્રની સજાય કરવાથી શિષ્ય સર્વ સંસારથી મુક્ત થવું કવું છે.

વળી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૬ મા અધ્યયનની ૧૦ મી ગાથામાં કવું છે કે—
સજ્ઞાણ વા નિટ્ઠેવં, સન્વડુક્કં વિવેકસંનં. સજ્ઞાયને વિધે આત્માને ન્દેન્દારો

ચાઓ પકરેદ. તિજ્ઞાણુભાવાઓ મંદાણુભાવાઓ પકરેદ, बहुपयेसग्गाओ अप्प-
पएसग्गाओ पकरेई, आउयंकम्मं सिय बंधई सिय नोबंधई, सायावेयाणिज्जं चणं
कम्मं भुज्जो भुज्जो उवचिणाई, अणाइयंचणंअणवदगं दीहमद्ध चाउरंत संसार-
कंतारं सिप्पामेव वीतीवयई.

અર્થ:—સૂત્ર અર્થ ચિતવતાં આયુધ્ય વર્ણને સાત કર્મની પ્રકૃતિ આકરે
બંધને બાંધી હોય, તે શિથિલ બંધન બંધ કરે, દીર્ઘ કાળની સ્થિતિ
હોય તે અડપ કાળની સ્થિતિ કરે, તીવ્ર ભાવ છે, તે મંદ ભાવ કરે, ઘણા
પ્રદેશ હોય તે અડપ પ્રદેશ કરે, આઉણું કર્મ કદાચિત્ બાંધે કદાચિત્ ન
બાંધે, શાતા વેદનીય કર્મ વારંવાર બાંધે, જે કાળની આદિ અંત નથી
એવો ચાર ગતિ રૂપ સંસાર અટવીને તે શીઘ્ર ઉદ્ધાયે. અર્થાત્ જેની
આદિ અંત નથી એવો ચાર ગતિ રૂપ સંસાર અટવીનો માર્ગ તેને શીઘ્ર
પાર પામે, એટલે થોડી મુદતમાં મોક્ષ ફળ મળે (બોલ ૨૨ મો.)

પ્રશ્ન ૩૮ મું—ધર્મ કથા કરતો થકો છવ શું ફળ ઉપરાળે ?

ઉત્તર—ધમ્મકહાણં નિગ્ગરં જળયઈ ધમ્મકહાણં પવયણં પમાવેદ,
પવયણપમાવેણં જીવે આગમેસસ્સ મહત્તાણ કમ્મનિવંધઈ.

ધર્મ કથા કહેતાં છવ નિર્જરા કરે—કર્મને ક્ષય કરે, ધર્મ કથા
કહે સિદ્ધાંત પ્રગટ કરે—સિદ્ધાંતનો પ્રભાવ વધારે, સિદ્ધાંત દીપાવતાં છવ
આવતે ભવે—આવતા કાળને માટે શુભ કર્મ ઉપરાળે—બાંધે. (બોલ ૨૩ મો.)

પ્રશ્ન ૩૯ મું—સૂત્રનો આરાધના કરવાથી શું ફળ થાય ?

ઉત્તર—નુયસ્સ આરાહણાણ અજ્ઞાણં સ્વેદં નય સંકલિસસઈ.—થુત આ-
રાધતાં અજ્ઞાનપણું ટાળે, સંકલેશ (મતીન) પ્રણામ ન થાય. (બોલ ૨૪ મો.)

ઈત્યાદિ મહાફળ કહ્યાં તે અરિહંત ભગવાંતના પ્રરૂપેણા અર્ધ
માગથી ભાષાએ અર્ધ રૂપે દ્વાદશાંગી વાણી આદિ સૂત્ર જે ગણધર મહારાજે
તેજ સૂત્ર, તેજ ભાષાએ, તેજ અર્થને ગુંથવામાં લીધેલા, જે દ્વાદશ વર્તે
છે તેજ સૂત્રની સજાય આદિ કરવાનાં ફળ કહ્યાં છે.

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—સંસ્કૃત પ્રાકૃત આદિ ભાષાઓ
આત્માને કલ્યાણકારી નથી. આત્માને કલ્યાણકારી તો સૂત્રનીજ ભાષા કદી,
માટે તે નાસા બીજી નહિ પણ અર્ધ માગથી તેજ છે—અને તે ત્રિપેથી
નંદીજ સૂત્ર તથા ઉત્તરાપજી તથા સુમરાયાંજી વગેરે રાત્ર સારા ખુલાસો
આપે છે.

આગ્રહા, માસા તેસિં સર્વેસિં આયરિય મળાયરિયાણં અપ્પણો સ માસાપ પરિણા-
સેનં પરિણમંતિ.

અર્થ:—સર્વ અક્ષરની સંધિ યથાયોગ્ય મેળવીને, સંપૂર્ણ રાગે
કેરીને, સર્વ ભાષાને મળતી, ઘણી મીઠી એવી વાણીએ યોજન પ્રમાણે
સંભળાય એવે સ્વરે, અર્ધ માગધી ભાષાએ પરમેશ્વરે ધર્મકથા કંઠી
(ભાષણ કયું) તે અર્ધ માગધી ભાષા આર્ય અનાર્ય પોતપોતાની ભાષામાં
અમન્યા. અને છેવટે ઘણા જીવોને મહાકૃપાની પ્રાપ્તિ થઇ.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—શ્રી સમવાયાંગજી સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી સમવાયાંગસૂત્રમાં યોગીશ અતિશય અધિકારે
૨૨-૨૩ મા અતીશયમાં કહ્યું છે કે—મૂળ પાઠ—

મગવં ચળં અદ્દમાગ્રહાપ માસાપ ઘમ્મ માહ્સલ્હ ૨૨- સા વિયણં
અદ્દમાગ્રહા માસા માસિજ્જમાણી તેસિં સર્વેસિં આયરિય મળાયરિયાણં દુપ્પય
ચઉપ્પય મિય પલ્લિ સરોસિવાણં અપ્પવ્વણો હિય સિવસૂહ દેસમાસત્તાપ્
પરિણમદ્ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ ટીકા—અદ્દમાગ્રહી એવું । પ્રાકૃતાદીનાં પળાં માપાવિશેષાણાં
મધ્યે યા માગધા નામ માપા રસૌલ શૌ માગધ્યા મિત્યાદિ લક્ષણવતી અસમાં-
યિત સ્વકીય સમગ્ર લક્ષણાર્દ્ધમાગધા લુચ્યતે ॥ તથા ધર્મારૂપાતિ તસ્યાપ્વાતિ
કોમલત્વાદિ દ્વાવિનઃ માસિજ્જમાણીતિ મગવતા મિદ્ધાયમાના આયરિયમળાય
રિયાણં આર્યાનાર્થદેશેત્તજ્ઞાનાં દ્વિપદા મનુપ્યા શ્વતુપ્પદા ગવાદયઃ મૃગા આટલ્યાઃ
પન્થવો ગ્રામ્યાઃ પક્ષિણઃ પ્રતોતાઃ સરોહ્તવઃ ઊરપરિસર્પાઃ મૂત્રપરિસર્પાશ્ચતિ તેષાં
કિમાત્મન અનાત્મનઃ આત્મીયવા આત્મીયત્વેત્યર્થઃ માપા તથા માપામાવેન પારિણા-
મિતીતિ સંયંપઃ કિ મૂતાસી માપયેત્યાહઃ હિતમશ્વુદયઃ શિવં મોક્ષઃ શ્રુતં શ્રવણ
જાગ્રોદ્રવમાનં દદાતીતિ હિતશિવમુલ્લંકરિત્રયોર્વિનઃ ॥૨૨। ૨૩ ॥ ઇતિ ટીકાયાં—

એ પ્રમાણે મૂળ પાઠ તથા ટીકામાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિષ્ય—આપે મૂળ પાઠ તથા ટીકાથી જાણ્યું પલુ
તેમાં તો સમજનારા સમજે પલુ મારા જેવા યોગી જુદાવાળા કેવી રીતે
સમજી શકે ? માટે અમે સમજી શકીએ તેવી રીત જણાવયો.

ઉત્તર—સાંભળો—આવાર્થ:—શ્રી ટીકાકર ભગવંત અર્ધ માગધી
જ્યા એ ધર્મ પ્રરૂપે છે. તે અર્ધ માગધી વાણી પ્રાકૃત આદિ ૫૨ ભાષા

ને પ્રશ્નચક્રસૂત્રમાં બાર પ્રકારની ભાષા પલ્લવ કહી છે. તે તમામ નું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ.

તેમાં સંસ્કૃત ભાષાના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા. સંસ્કૃત, સમસંસ્કૃત ને પ્રાકૃત.

પ્રાકૃતના બે લેહ, પ્રાકૃત ને અતિપ્રાકૃત.

માગધીના પલ્લવ બે લેહ, માગધી ને અર્ધમાગધી.

ઐટલી ભાષાનું સ્વરૂપ અવશ્ય જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—શિષ્ય-સંસ્કૃતના ત્રણ પ્રકાર શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—સાંભળો-સંસ્કૃત ભાષાના ભાગવતાદિ ૧૮ પુરાણ, કાવ્ય, વગેરે ઘણાં શાસ્ત્ર સંસ્કૃતમાં છે. કે જેની ટીકા વિના સમજવું મુશ્કેલ છે-સમસંસ્કૃત તે સંસ્કૃતમાં પ્રાકૃત ભાગવાથી સરલપણે સમજાય તેવા પદ અને મહાસંસ્કૃત તે વેદનું સંસ્કૃત કહેવ છે તે સમજવું ઘણું જ ન હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—પ્રાકૃત ભાષાના બે લેહ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષા તેના બે પ્રકાર છે. જૈન સૂત્ર વિના ઐટલે અર્થકરના ભાષેલા અર્થના સમાવેશ વિના તેવીજ ભાષામાં કેઇ આચારે વપરાયેલા જનાવેલા અર્થ તેને પ્રાકૃત ભાષા માને છે.-અતિ પ્રાકૃત તે પાલુ દેશ ભાષા-જેવી કે હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, મરાઠી વગેરે કહી છે, અને કેટલાક શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાને પણ પ્રાકૃત ભાષા કહે છે.

અન્યમતનાં શાસ્ત્ર જે યાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિ મિતાશરા ટીકામાં જે લોક છે તે સંસ્કૃત મૂળ લખેલ છે, અને નીચે અર્થ છે તે પ્રાકૃત મૂળ લખેલ છે.

ધર્મસિંધુ ગુજરાતી ભાષાંતરની પ્રસ્તાવના પાને ૧-૩-જે ગુજરાતી ભાષાંતરને પ્રાકૃત કહેવ છે. (ત્રયનું નામ દરેક પાને મયાળે ધર્મસિંધુઃ પ્રાકૃત ભાષાંતર સહિત) એ પ્રમાણે કહેવ છે.

મહાભારત (અઢારે ૧૪૧) ગુજરાતી ભાષામાં રચેલું છે તેમાં અષ્ટદિપર્વમાં આઠા પત્રીથી નીચે પ્રમાણે લખેલ છે.

મહાભારત ઉપરથી લખ્યું, સારસાર નિરધાર;

પ્રાકૃત ભાષામાંથી રચેલું, ૧૫૨મી વિસ્તાર. ૧

અથ: ભાષા-ભાષાના બારહ લેઈ જાણવા; વચન પુણ હોઈ. સોજો પ્રકારે જાણવો એવી પદે તીર્થ કરે અનુજ્ઞા દીધી છે. આલોચીને ચારિત્રીયો અવસરે જોણવો.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—શિષ્ય—આ ઉપરના પાઠ ઉપરથી કોઈ એમ કહે કે—માગધી ભાષા મુનિને ઉત્સર્ગ માર્ગે જોણવી ચાહી નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એમ કોઈ જોણે તેના જવાબમાં એટલું જ કહેવું બસ છે કે—તમોએ સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષા માની છે. તો તે પણ જાણવું ફેરવવું, વારંવાર પઠન કરવું, પૂર્ણ શક્તિ ફેરવવી, ઉપદેશ કરવો વગેરે તમામ બધ પડશે. તમારાથી સૂત્રની સગ્રામ વારંવાર ચાશેજ નહિ, તે ઉપરાંત વ્યાકરણ આદિ જાણી શક્યોજ કયાંથી ? તમારું વાક્ય તમનેજ બંધન કર્યા થયું.

સૂત્રને મતે તે છએ ભાષા લૌકિક પક્ષની છે, અને લોકોત્તર પક્ષની તો એક અર્ધ-માગધી ભાષાજ છે. માટે અર્ધ-માગધી ભાષાના સૂત્ર ઉત્સર્ગ માર્ગે વારંવાર જાણવાં ફેરવવાં ઉપદેશ પણ ધોઈ માર્ગે કરવો અને તેનાં મહાદ્વજ પણ જાગવંતે કદાં છે. માટે સૂત્રની ભાષા સિત્તાય સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, માગધી વગેરે છએ ભાષા ઉત્સર્ગ માર્ગે જોણવી નહિ એમ થયું. કદાપિ કોઈ અવસરે જોણવું પડે તો મુનિએ કાળ અવસરનો વિચાર કરીને આલોચીને જોણવું. એવી જાગવંતની આજ્ઞા છે. માટે અર્ધ માગધી ભાષાનાજ સૂત્રની જાગવંતે ઉત્સર્ગ માર્ગે આજ્ઞા આપી છે. અને સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે. એમ આ ઉપરના પાઠથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—પૂર્વપક્ષી—જાગવંતે અર્ધ માગધી ભાષામાં પ્રવૃત્તિ કરી, એવો તો સૂત્રનો પાઠ છે, પણ ત્યારે ગજુધર મહારાજે સૂત્ર શું ત્યારે અર્ધ માગધી ભાષામાંજ શું ત્યારે એવો પાઠ કોઈ સૂત્રમાં જણાતો નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર ગજુધર મહારાજે શું ત્યારે એવો કયા સૂત્રનો પાઠ છે તે કહો ?

પ્રશ્ન ૫૧ મું—પૂર્વપક્ષી—એવો પણ પાઠ નથી.

ઉત્તર—નો થયું. મત્રમાં જે હોય તે કબુલ કરો. એકે અર્ધ માગધી ભાષામાં સૂત્ર શું ત્યારનો પાઠ નથી, પણ સૂત્રના ન્યારથી મત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, અને તીર્થ કર મહારાજના પ્રવૃત્તિ વચન તેમાંજ રહ્યાં છે.

કંઠાર પલ્લુ ગોઠવ્યા, એટલે લગવંતેનાં પ્રરૂપેલા અર્થે ગોઠવતાં તેની પિ મેળવવા ગણધર મહારાજને પલ્લુ કેટલીક મૂર્છા કરી હોય તે પલ્લુ ત્રજ કહેવાય, જેવી ભાષા લગવંતે બોલે તેવીજ ભાષા-ગણધર મહારાજ ભાષા સમર્થ છે, એમ ઠાણાંગ સૂત્ર તથા ઉવવાઈ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—ઠાણાંગ તથા ઉવવાઈ સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઠાણાંગ સૂત્ર તથા ઉવવાઈ સૂત્રમાં નીચે પ્રમાણે કું છે કે:—

દુવાલસંડગિણો સમત્ત ગણિપિંડગધરા સન્વડક્કલર સંણિવાડ્ડા, સન્વ-
માસાડ્ડુગામિણો, અજિણાજિણસંકાલા, જિણા ઇવ અવિતહં વામરેમાળા.—

અહિંયાં—ગણધર દેવને માટે કહ્યું છે કે—બાર અંગના . જાણનાર, પ્રમસ્ત આચાર્યને સિદ્ધાંતરૂપ પટારો તેહના ધરણુહાર, સર્વ અક્ષરના મેલણુહાર—એકઠા કરીને ઉચરવા સમર્થ, સર્વ ભાષા આર્ય અનાર્ય દેવતા દેવીના તથા સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિ ભાષાના પારગામી, રાગ દ્વેષ છુટ્યા નથી પણ છુટ્યા એહવા જિન વીતરાગ સરિખા છે, જિન વીતરાગની પરે યથા તથ્ય બોલનારા. અર્થાત્ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર કરનારા તથા યથા તથ્ય ભાષાના બોલનારા એવા ગણધર મહારાજને કહ્યા છે.

એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ગણધર મહારાજે જે જે સૂત્ર શુંથ્યા છે તે તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્ધમાગધી ભાષાએ અર્થરૂપે તેજ તે સૂત્ર છે. કુલ અને કુલના હારના ન્યાયવત્—આ વિષે પંડિત લાલન પણ સારો અભિપ્રાય આપે છે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—પંડિત લાલન આ વિષે શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—“ જૈન માર્ગ પ્રવેશિકા.” જૈન ધર્મ પ્રશ્નોત્તર— ચોત્તક લાલન—વીરાત્ ૨૪૩૧—સને ૧૯૦૫ માં—મુંબાઈ છપાયું છે.—તેના પાને ૨ ને—પાઠ ૩ ને—પ્રમાણુ અધો—ભાગ ૧ હો—તેમાં સરાલ—૭ મે—લખે છે કે—જૈન ધર્મનું મૂળ શું છે ? તેના જ્વગમાં લખે છે કે—જૈન ધર્મનું મૂળ તેનાં સૂત્રો છે, તેમાં રહેલી બીના જિન અગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ દહી જતાથી, તે સાંભળીને તેમના શિષ્ય થી મુખર્મ સ્વામીએ સૂત્રોમાં ચોડ્યો. (એમ લાલનનું કહેવું છે.) અને ઠાણાંગ પલ્લુ સૂત્રના બે લેહ દેહ છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—ઠાણાંગ પલ્લુ સૂત્રના બે લેહ કેવી રીતે જંડાયા છે ?

કરો, આપ સમાન સમર્થ પુરૂષને અમે વધારે કહેતા અસમર્થ છીએ. આ સાંભળી સિદ્ધસેને વિચાર કરી જણાવ્યું કે ત્યારે તો હવે હું મૌન ધારણ કરી, બાર વર્ષનું પારાંચિક પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ, શુભ રીતે મુખવસ્ત્રિકા, રત્ને હરણાદિ લિંગ રાખી, અવધૂત રૂપ ધાન્ય કરી ફરીશ. એ પ્રમાણે કહી ગયેછો ત્યાગ કરી અનેક નગરમાં વિચરવા લાગ્યા. આ ઉપરના લખાણને ચારિત્રવિજયજી પુરનો ટેકો આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—આ વિષય ઉપર ચારિત્રવિજયજી શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—તેમજ વળી “જૈન” પત્ર-પુસ્તક પમું-મુંબાઇ-રવિવાર-તા. ૪થી ઑગષ્ટ સને ૧૯૦૭-અસાડ વદ ૧ વીર સંવત ૨૪૩૩ (અંક ૧૮મો) તેમાં પાને પમે-મુનિ વિચાર મુનિ મહારાજ શ્રી ચારિત્રવિજયનું વ્યાખ્યાન, (એ નામનો લેખ) તેમાં કોલમ ૨ ને કહ્યું છે કે—

સિદ્ધસેન ત્રિવિકર વિક્રમના સમયમાં યઈ ગયા તે બહુ ભણેલા હતા. વિદ્યાના ગર્વને લીધે તેમને ક્રૂર નવકારનાં પાંચ પદને સંસ્કૃત રૂપમાં ફેસ્વી નાખ્યા અને પીસ્તાલીસે આગમ સંસ્કૃત ભાષામાં ફેસ્વી નાખવા ઇચ્છા દર્શાવી. માગધી ભાષાને ન્યૂન ગણી સંસ્કૃતમાં ફેસ્વી નાખવાના સેમના નિશ્ચયને શુદ્ધે તેનો જ્ઞાન ગર્વ માન્યો અને તેમને સંઘ બહિષ્કૃત કર્યા. (ઇતિ)

એમ હોય તોજ ગણુધર મહારાજ ખીજી ભાષાને હાથ નહિ ધરતાં અર્ધ માગધી ભાષામાંજ સૂત્ર રચ્યાં એમ સિદ્ધ થાય છે. આ વિષે શ્રી ભગવતીજીની પ્રસ્તાવના સારો ખુલાસો આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રની પ્રસ્તાવનામાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજીની પ્રસ્તાવનામાં પાને ૩-૪ થે કહ્યું છે કે ચૌવીસમાં તીર્થંકર મહારાજે જેસા કહા ઉનકે પાંચમે ગણુધર આર્થ મુધર્મ સ્વામીને ધી ધમલુ સંઘ ઓર આપની, અન્તતિકે લિયે સૂત્ર રૂપસે સંકલિત કિયા હે.-(ઇતિ.)

એટલે જેમ સાંકળના કંઈ જુદાં જુદાં હતાં તે તેને એક ખીજામાં એકવી સાંકળ બનાવી, પરંતુ સાંકળ ને સાંકળનાં કંઈ જુદાં નહિ. તેમ યી ભગવંતની મિત્તમિત્ત વાણીને ગણુધરે સંકલિત કરી, સૂત્ર શુર્યાં, તે ગણુધરની સુધણને ભગવંતની વાણી જુદી નહિ.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—શ્રી ભગવંતની વાણી અને ગણુધરનાં રચેલાં સૂત્રને અલગપણે કેવી રીતે ગણુધર ?

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—સૂત્રમાં કાંઈ એવો દાખલો છે કે આ નિર્ણય પ્રવચન-હાલ ને વર્તે છે તેજ સાચાં છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—આવશ્યક સૂત્રમાં ચોકણું કહ્યું છે કે—
 ઉત્સમાદ્ મહાવીર પજ્જવસણાણં ફળમેવ નિર્ગત્યં પાંવયણં સર્વં.

ઋષભદેવ આદિ તીર્થંકરથી માંડી મહાવીર ચર્મ તીર્થંકર પર્યંત જ્ઞાદશાંગી સૂત્ર ને નિર્ણય પ્રવચન તે સાચાં છે. એટલે મહાવીર દેવના શાસનના છેડા સુધી ને સૂત્ર રહેશે તે નિર્ણય પ્રવચન કહેવાશે એમ સૂત્ર સાક્ષી આપે છે. એટલુંજ નહિ પણ પહેલા તીર્થંકરના શાસનથી માંડી છેડા તીર્થંકરના શાસનના છેડા સુધીમાં ને ને સૂત્રનો વિચ્છેદ જવાનો અધિકાર આવ્યો છે, તે પણ કાળ માન સાથે ભગવતીજ સૂત્રમાં દાખલ કરેલ છે.

જો આ સૂત્ર ભગવંતનાં પ્રરૂપેલાં ન હોત તો તે પણ સૂત્રમાં દાખલ હોત, પણ તે વાત તો છેજ નહિ. માટે અંતર દૃષ્ટિથી વિચારીશું તોજ સમજશે

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—પૂર્વપક્ષી-હાલ ને બીજીય સૂત્ર વર્તે છે તેજ તીર્થંકરનાં પ્રરૂપેલાં અને ગણધરનાં શુદ્ધેલાં અને તેમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ છે એવી શી ખાત્રી થાય છે ?

ઉત્તર—વાહ છ વાહ ! હવે એટલું સમજાય એટલે બસ છે ના ? હીક હ્યો સાંભળો—અનુયોગદ્વાર સૂત્ર બાબુવાળા છાપેલ પાને ૩૩૦ મે-કહ્યું છે કે—સૂત્ર પાઠ.—

અમ્મુઓ રસો જહા, અમ્મુ અતર મિદ્દતો અત્તં કિંઅત્તિં જીવ જોગંમિ; જં ઝિણવયણે અત્થા, તિક્કાલજુવા મુણિજ્જંતિ. ॥ ૭ ॥

અથ ભાષા-ઇહ કહતાં એ જીવ લોકને વિષે અદ્ભુત રસ અદ્ભુતતર અત્યંત આશ્ચર્યકારક વસ્તુ એ તો કહેતાએ થી જિન વચનથી કિમન્ય-દમ્મિ કિસ્સુ અનેરા છે એટલે નાસ્તીત્વર્થઃ કિસ્સા ભણીને કહેતાં ને ભણી થી જિન વચનને વિષે અર્થ કહેતાં જીવાદિક પદાર્થઃ સૂક્ષ્મ દ્રશ્ય તસ્મિ અતિન્દ્રિયાદિક રૂપ તથા અવીતાનાગત વર્તમાન રૂપ ત્રિકાલ યુક્ત પશ્ચિ મુલિજ્જંતિ વાળીએ.

એટલે એવા અદ્ભુત રસ જિન વચન—અર્થને વિષે મુનિ ત્રણે કાલ રહ્યા છે, એમ કહ્યું. માટે વિચાર કરો કે તે અર્થ રૂપે ત્રિદાંત નહિ તે બીજું શું કહીશું કે ત્રણે કાળ મુનિ જુદા રહે ? અર્થાત્ ત્રણે કાળ મુનિ

પ્રશ્ન ૭૩ મું—પાંચમે બોલે શાસન કહ્યું તેનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—(૫) પાંચમે બોલે સાસન-શાસન તે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કપાયાદિકે પ્રવર્તતા જીવને શિખવાથી શાસન કહિયે તથા “વચન એકલો ચાઠાન્તર” તેહનો એ અર્થ કહેતાં પ્રશસ્ત અથવા પ્રથમ જે વચન તે પ્રવચન કહિયે. ॥ ૫ ॥

પ્રશ્ન ૭૪ મું—છઠે બોલે આજ્ઞાસિ એટલે શું ?

ઉત્તર—(૬) છઠે બોલે આજ્ઞાસિ-આજ્ઞાસિ તે મેક્ષના અર્થ લાણી જીવને આજ્ઞા દીગે તેણે કરી તે લાણી આજ્ઞાસિ કહીયે. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૭૫ મું—સાતમે બોલે વચન તે શું ?

ઉત્તર—(૭) સાતમે બોલે વચન-વચન તે બોલવો તે લાણી વચન કહિયે એટલે વચન યોગ એ ભાવ. ॥ ૭ ॥

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આઠમે બોલે ઉપદેશ તે શી રીતનો ?

ઉત્તર—(૮) આઠમે બોલે ઉવણ્ણે-ઉપદેશ તે હિતાહિતની પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના ઉપદેશ દેવા થકી ઉપદેશ કહીએ. ॥ ૮ ॥

પ્રશ્ન ૭૭ મું—નવમે બોલે પ્રજ્ઞાપના તે કોને કહિયે ?

ઉત્તર—(૯) નવમે બોલે પન્નવણા-પ્રજ્ઞાપના તે યથાવસ્થિત જીવાદિકે પદાર્થ પ્રરૂપવાથી પ્રજ્ઞાપના કહિયે. ॥ ૯ ॥

પ્રશ્ન ૭૮ મું—દશમે બોલે આગમનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—(૧૦) દશમે બોલે આગમેય-આગમ તે આચાર્ય પરંપરાએ આપ્યું આવે તે લાણી આગમ કહિયે અથવા આગૂ કેવળીનો વચન તે લાણી અગમ કહિયે. ॥ ૧૦ ॥

“મુત્તે”-સૂત્રને વિષે એટલા (દશ પ્રકારે) એકાર્થે પદાર્થ શબ્દ જાણવા એમ ભાવામા કહ્યું છે. અને મૂળ પાઠમાં પણ એજ પ્રમાણે છે. (ધર્મિ)

ઉપરની ગાથા ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ભગવંતે અર્દ માગધી ભાષાએ અર્ધરૂપે પ્રરૂપેલી વાણી અને તેજ ગજુધરે મુચેલા દ્વાદશાંગી અદિ સૂત્ર એકજ છે કે જે સૂત્ર દ્વાવ વર્તે છે, તેજ સૂત્ર એજ છે. અને ઉત્તરવચન સૂત્ર પણ એજ સાબિત કરી આપે છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—ઉત્તરવચન સૂત્રમાં શું કહ્યું છે તે જાણવો ?

સાંભળો—સૂત્ર તમને તે પણ ખુલાસો કરી આપશે. પરંતુ તે વિષે અમારું એક પ્રશ્ન છે કે—હાલ ને અતીથ સૂત્ર વર્તે છે, તેને તમે આર્યસૂત્ર કહેશો કે તે સિવાય બીજું કંઈ કહેશો ?

પ્રશ્ન ૮૧ મું—પૂર્વપક્ષી—એકે અવાજે હજાર વાર આર્યસૂત્રજ કહેશું. તેમાં તમે શું કહેવા માગો તેમ છો ?

ઉત્તર—જો તમે આ સૂત્રને આર્યસૂત્ર કહેવા કબુલ કરતા હો તો તે સાથે એટલો સવાલ છે કે—આર્ય ભાષા કઈ ? અને આર્ય ભાષાના પ્રરૂપક કોણ ? તથા આર્ય ભાષાના યોગ્યતા કોણ ? અને દેવતા કઈ ભાષા બોલે ? અને કઈ ભાષા યોગ્યતા વિશિષ્ટ સર્વોત્તમ ભાષા કહી ? તે કહે.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—પૂર્વપક્ષી—તમેજ કહોની ?

ઉત્તર—સાંભળો—અમે કહીએ છીએ. ઉત્તવાઇજ તથા સમવાયાંગજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—અદ્વમાગહી માધાયે માસંતી અરહા. અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ અરિહંત ભગવંત ભાષા બોલે છે અર્થાત્ પ્રરૂપે છે. એટલે અર્દ્ધ માગધી ભાષા ને છે તે આર્ય ભાષા છે એમ પત્રવણાજ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—પત્રવણાજ શું જણાવે છે તે તો કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો—પત્રવણા પદ ૧ લે કહ્યું છે કે—સેકિંતં માસારિયાઃ માસારિયા જેણં અદ્વમાગહાપ માસંતિ. ગૌતમ કહે હે ભગવંત ! આર્ય ભાષા કઈ ? ભગવંત કહે હે ગૌતમ ! નં અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ બોલે તે આર્ય ભાષા. (ઈતિ.)

અહીં ભગવંતે અર્દ્ધ માગધી ભાષા તેજ આર્ય ભાષા કહી છે. સંસ્કૃત પ્રાકૃત ને આર્ય ભાષામાં ગણી નહિ તેનું શું કારણ ? તે ગંભીર દૃષ્ટિએ વિચાર કર્યો. તેમજ સૂત્ર સિવાય અર્દ્ધ માગધી ભાષા આર્ય ભાષામાં કઈ ગણ્યો ? તેનો પણ વિચાર કર્યો.

આ પત્રવણા સૂત્રના પાંડ ઉપરથી સાબીત કરી આપે છે કે—સ્વપમદેવ અરિહંત પોતે અર્દ્ધ માગધી ભાષાને આર્ય ભાષા માનવાથી પ્રાસીદિપિને અર્દ્ધ માગધી ભાષાએજ પ્રકાશ કર્યો છે. અને તેની મજબુતીને માટે આત્મારામજ પણ એમજ કહે છે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—આત્મારામજ શું કહે છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—આત્મારામજ પોતાના બતાવેલા “૯૨૪ નિર્જુવપ્રાસાદ” મુખ્યિયઃ સંભા-પાને ૬૩૫ ને લખે છે કે—

અથ ટીકા-દેવાર્ણમિત્યાદિ ॥ વિસિસ્સદ્ધિ ॥ વિશિષ્યતે વિશિષ્ઠો
મંવતી તીર્થઃ ॥ અદ્વમાગહતિ ॥ માગ કિલ પડ્વિધા મવતિ યદાહ-નાકૃત
સંસ્કૃત માગધે, વિશાચ માપા ચઘૌરસેની ચ; પથોત્ર મૂરિ મેરો, દેશ વિશેષાદપ-
શ્ચેશઃ ॥ તત્ર માગધ માપા લક્ષણં કિચિત્ કિચિત્ પ્રાકૃત માપા લક્ષણં યસ્મા
નસ્તિ સાર્દ્ધં માગધ્યા ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યાર્દ્ધમાગધીતિ ॥

સૂત્રપાઠાર્થ-ગૌતમ ભગવંત પ્રત્યે કહે છે પૂજ્ય ? દેવતા કઇ ભાષાએ
જોલે અને કઇ ભાષા જોલવા થકી વિશિષ્ટ ગ્રેષ્ઠ કહેવાય ? ભગવંત કહે છે
ગૌતમ ! દેવતા અર્ધ માગધી ભાષાએ જોલે, તે પણ અર્ધ માગધી ભાષા
જોલી થકી વિશિષ્ટ-ગ્રેષ્ઠ-સર્વોત્તમ હોય છે-અને ટીકામાં પણ એજ પ્રમાણે
કહ્યું છે. અને વળી આત્મારામજી પણ પોતાના ગ્રંથમાં એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું-આત્મારામજી પોતાના ગ્રંથમાં શું જણાવે છે ?

ઉત્તર-આત્મારામજીએ પોતાના બનાવેલા “તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાસાદ”
પાને ૧૦ મે કહ્યું છે કે-“આરિસવયણે સિદ્ધં દેવાર્ણં અદ્વમાગહા વાળી.”

અહીં તો સૂત્રમાં તથા ટીકા વગેરેમાં દેવતા અર્ધ માગધી ભાષાએ
જોલે છે એમ કહ્યું, અને તેજ ભાષા વિશેષે ગ્રેષ્ઠ કહી. માગધી ભાષા
મિશ્રિત કાંઈક કાંઈક પ્રાકૃત ભાષાને અર્ધ માગધી ભાષા ટીકાકારે કહેવ છે.
વળી કોઇ આચાર્ય એમ પણ કહે છે કે-અર્ધમાં માગધી અને અર્ધમાં
જાડીની પાંચ ભાષાનું મિશ્રણ (મિક્ચર) કરવાથી તેનું નામ અર્ધ માગધી
ભાષા અપાયેલ છે.

પ્રશ્ન ૮૮ મું-શિષ્ય-આ વ્યાજ્ઞત-હાલ વર્તતા જૈન સૂત્રમાં ઉપર
કહેલી છએ ભાષા છે એવો કોઇ દાખલો છે ?

ઉત્તર-હા, જી, સાંમજો-આવા હેતુને એક લેખ “જૈન સમાચાર”
પુસ્તક ૧ હું-અંક ૩૨ મે-પૃષ્ઠ ૪ થે-“સૂત્રની ભાષા કઇ ?” એ નામના
લેખમાં જણાવે છે કે-

‘જૈન સમાચાર’ ના અધિાનિ જોગ-અત્રે કુંડલાના જાંડારમાં
અંતગત સૂત્રની જુની પ્રત છે તેને છેલ્લે પાને કોઇ વિદ્વાન મુનેએ સૂત્રની
ભાષા સંબંધી ઉદાહરણ સહિત લખેલ છે તે અમોએ વાંચીને સર્વેને જાણ
યવા માટે લખાવેલ છે અને તે મૂળ ઉત્તારા પ્રમાણે લખાવેલ છે.

“કી પ્રશ્ન વ્યાકરણ મેં “દુવાલસવિદ્યા” ભાષા કહા છે તારે
અસ્તુતાદિ ૭ ભાષા ગણ ૫૫ લેખમાં બાર ભાષા લેદ કહે એ જિન્યગમારે

ઉત્તર—અર્દ્ધભાગધી ભાષા અરિહંત ભગવંતે બાર જાતની પ્રખર
ધર્મે પ્રરૂપેલ તે, તથા ગણધર મહારાજને શ્રુત આપેલ તે, તેમજ ગૌતમદિક
ગણધર પ્રમુખના પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર કરેલ તે તમામ અર્દ્ધભાગધી
ભાષાએ અર્થરૂપે પ્રકાશેલ છે. શ્રી નંદીજી પ્રમુખ સૂત્રમાં કહેલી દ્વાદશાંગી
વાણી કે જે તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અને તેજ ગણધર મહારાજે
અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ સૂત્રરૂપે શુદ્ધ છે, તેજ આર્ય સુધર્મ ગણધરે
આર્ય જંભુ અણુગારે વાંચનારૂપે આપેલ તેજ પરંપરાએ અદ્યપિ વર્તે છે,
તે તમામ સૂત્ર અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ છે.

પ્રશ્ન ૯૧ મું—આર્યપણું કેટલે ઠેકાણે વપરાય છે ?

ઉત્તર—ભગવંત પોતે આર્ય, ભગવંતનું તીર્થ આર્ય, ભગવંતની
વાણી આર્ય, નિર્ગ્રંથ પ્રવચન આર્ય, ગણધરની શુદ્ધવાણી પણ આર્ય, કે
જેમાં આર્ય અર્દ્ધભાગધી ભાષા વપરાણી છે તે, આર્ય ભાષાના ગોલવા
વાળા દેવતાદિક પણ આર્ય એ તમામ આર્યપણું એક તીર્થંકર મહારાજની
પ્રરૂપેલી અર્દ્ધભાગધી ભાષાને આશ્રીનેજ છે. માટે ગણધર મહારાજે સૂત્ર
આર્ય અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ રચ્યાં છે. નિઃસંદેહ.

પ્રશ્ન ૯૨ મું—ગણધરે અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં સૂત્ર રચ્યાં એવો,
કોઈ ન્યાય યુક્ત પુરાવો છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ખ્રીસ્તી ધર્મના ઇસુએ ત્યારે ઇંગલીશ ભાષા
માન્ય કરી ત્યારે તેના પાદરીએ તેના ધર્મ પુસ્તકો બાઇબલ ઇંગલીશ
ભાષામાં રચ્યાં. તેમજ મુસલમાનના પેગંબરે મુસલમાની ભાષામાં કુરાન
બનાવ્યાં.—તેમજ બ્રહ્માના મુખથી ચાર વેદ નીકળ્યા છે. અને તે સંસ્કૃત
ભાષામાં છે, એમ માનનારા તેઓના આચાર્યે તેમનાં ધર્મ પુસ્તકો
સંસ્કૃતમાં રચ્યાં, તો પછી આપણા પરમાત્મા તીર્થંકર મહારાજે અર્દ્ધ-
ભાગધી ભાષામાં સૂત્ર પ્રરૂપ્યાં—ઉપદેશ કર્યો એમ માનીશું તો ગણધર
મહારાજે પણ અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ સૂત્ર શુદ્ધ્યાં એમ માનવું તે વીર
પરમાત્માએ જન્મ આપેલા વંશ વારસોની નિયામી છે, જે કુળમાં ઉત્પન્ન
ચાલે તે કુળની ભાષા તેનાં બાળકો શીએ તે વાસ્તવિક છે.

પ્રશ્ન ૯૩ મું—પૂર્વપક્ષી—ઉપરના કેટલાક ન્યાય બેનાં એમ તો
સમજાય છે કે—ગણધર મહારાજનાં રચેલાં સૂત્ર અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં છે
પરંતુ હાલ જે સૂત્ર પ્રવર્તે છે તે ગણધર કૃત હોય એમ સમજાતા નથી.
દેવ દ્વારે ધર્મને લખાવી વખતે એ કે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ તેને

અર્ધમાગધી ભાષા કહેવાણી છે, તો ઘણો ભાગ માગધીનો હોવાથી સૂત્રમાંથી જુદી કોઈકજ ઠેકાણે પડે. પણ સૂત્રની ભાષાથી અંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા જુદી પડતી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—સૂત્રની ભાષાથી બીજી ભાષાઓ કેવી રીતે જુદી પડે છે તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—બાણુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર પાને ૨૩મે-કહ્યું છે કે—

સે કિં તં આવસ્સયં તિહા સે શબ્દ માગધી ભાષાપ્રસિદ્ધ અથવા આવ-
સ્સયંતિ પ્રાકૃત શૈલીએ આવાસક હમણ થાઈ. ઇતિ ભાષા-અને ટીકામાં આવ-
સ્સયંતિ પ્રાકૃત શૈલ્યાં આવસકં. ઇતિ ટીકા.—

સૂત્રપાઠ.	સંસ્કૃત.	પ્રાકૃત.
આવસ્સયં.	આવસ્યકં.	આવાસકં (આવાસક).

તેમજ વળી અનુયોગદ્વારમાં એજ પ્રકારનો બીજો દાખલો છે.

પ્રશ્ન ૯૭ મું—અનુયોગદ્વારમાં બીજો દાખલો કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—બાણુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર પાને ૩૪૩ મે-સકુલિ આ
શબ્દ વિષે નીચે પ્રમાણે છે.

સૂત્રપાઠ.	સંસ્કૃત.	પ્રાકૃત.
સકુલિઆ.	શકુનિકા.	સડલિઆ.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—સૂત્રમાં માગધી ભાષા વિષે કોઈ શબ્દની સમજુતી છે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં ‘સરશવ’ વગેરે શબ્દોને માટે-
યાદવિધિ ભાષાંતર પાને ૨૨૩ મે-કહ્યું છે કે—

“સરિસવય” આ માગધી શબ્દ છે. “સદશવય” અને સર્વવ એ
બે સંસ્કૃત, શબ્દનું માગધીમાં “સરિસવય” એવું રૂપ થાય છે. સદશવય
જેટલે સરખી ઉમાનો અને સર્વવ જેટલે સરશવ.—

એમ સૂત્રમાં માગધી ભાષા સંઘાતે બીજી ઘણી ભાષાઓનો સમાવેશ થવાથી ભગવંતે તેને અર્દ્ધમાગધી ભાષા કહી છે.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શ્રી ગણધર મહારાજે જે સૂત્ર ગ્રંથણમાં લીધાં છે તેજ સૂત્ર દેવદિં ક્ષમા શ્રમણે લખાણમાં લીધાં છે કે કાંઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હશે ખરો ?

ઉત્તર—દેવદિં ક્ષમા શ્રમણે જે સૂત્ર લખ્યાં છે તે પ્રાકૃત ભાષામાં નહિ પણ આર્ય અર્દ્ધમાગધી ભાષામાં જેવા ગણધર મહારાજે ગ્રંથ્યાં છે તેજ સૂત્ર લખાણમાં લીધાં છે. તેમાં એટલો વિશેષ છે કે—લખતી વખતે વિસ્તારવાળા અધિકારને સંકોચમાં લખ્યાં છે. કેટલાક સૂત્રમાં એક બીજાની ભલામણ આપી ટુંકામાં સમાવેશ કર્યો છે, અને જે સૂત્ર પહેલાં લખાણ તેની સાક્ષી પાછળનાં સૂત્ર લખાણમાં તેમાં પણ આપવામાં આવી છે, અને ચરિતાનુવાદ એક ઠેકાણે વિસ્તારવાળી હોવાથી બીજે ઠેકાણે ભલામણ આપી ટુંકામાં સમજાવ્યું છે. એ તમામનું કારણ પાછળના ભવ્ય જીવના આધારને માટે—ચારે તીર્થના હિતને અર્થે પોતાની આયુધ્યની હદમાં ધારેલા લખાણની કોશીય પૂરી પાડવા માટેની હોય એમ જણાય છે. પરંતુ સૂત્ર તો પૂર્વોક્ત પરંપરાએ ચાલ્યું આવેલું મુખે સૂત્રરૂપે હતું તે લખાણમાં લીધું તે અર્દ્ધમાગધી ભાષામાંજ છે, પરંતુ પ્રાકૃતમાં નથી એ વાત સિદ્ધ છે.

અને શતાવધાની પંડિત શ્રી રત્નચંદ્રજીએ આ ચાલતા-વર્તતા સૂત્રનો કોય કર્યો છે તેનું નામ પણ અર્દ્ધમાગધી ભાષાનો ચળદ કોય આપેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—પૂર્વપક્ષી-આ વિષે હજી કાંઈક પણ વધારે જાણવાની જરૂર છે. માટે જાણવાયોગ્ય હોય તો જણાવશો ?

ઉત્તર—ભલે આથી વધારે જાણવાને માગતા હો તો સાંભળો—હવે તમને છેવટનું વાક્ય એટલુંજ કહેવાનું છે કે—શ્રી નંદીજીમાં ૧૪ પ્રકારના યુત કલાં છે તે એકે-સૂત્ર પાઠ—

સે કિં તેં મુદનાજં પરોસ્તં ? મુદનાજં પરોસ્તં ચડ્ડસ વિદં પજતં
તંજદા જસુસરમુયં૧, જણસુસરમુયં૨, સલિમુયં૩, અસલિમુયં૪, સમ્મમુયં૫,
મિષ્ઠમુયં૬, સાદવં૭, અજાદવં૮, સવચ્ચવસિયં૯, અવચ્ચવસિયં૧૦, ગામિયં૧૧,
અગામિયં૧૨, અંગવચિં૧૩, અજંગવચિં૧૪.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય.

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૫ મો.

ઉત્તર—સ્થિતિ કદપમાં પાંચે ચારિત્ર લાલે, અને અસ્થિતિ કદપમાં ૧૧યક, સૂક્ષ્મસંપરાય અને જઘાખ્યાત ૩ એ ૩ ચારિત્ર લાલે. છેદોપાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ એ ૨ ચારિત્ર ન હોય.

પ્રશ્ન ૬ મું—અસ્થિતિ કદપમાં છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહાર પુદ્ધ એ બે ચારિત્ર નહિ હોવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એવી અનાદિ કાળની સ્થિતિ છે. જે જે તીર્થંકરના વારામાં થવા જે જે ક્ષેત્રમાં જે જે કદપની પ્રવૃત્તિ સૂત્રમાં કહી છે તેજ પ્રમાણે દાકાળ પ્રવર્ત્યા કરે, તેનું ખીચું કારણ જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૭ મું—સ્થવિર કદપી કોને કહેવાય ?

ઉત્તર—સ્થવિર કદપી ચોવીશે તીર્થંકરનાં વારે હોય. સંપ્રદાયના કંધારાગાનો જે જે કદપ તે સ્થવિર કદપી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮ મું—જિન કદપી કોણ હોય ?

ઉત્તર—જિન-છઠ્ઠમસ્થ તીર્થંકરના જેવો આચાર પાળે તે જિન-કદપી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૯ મું—કદપાતીત કોણ કહેવાય ?

ઉત્તર—કદપાતીત છઠ્ઠમસ્થ તીર્થંકર તથા કેવળી ભગવાન તે કદપથી અતીત થયેલા હોય એટલે ખીજ સાધુઓની પેઠે તેમને કદપ કાયદા ન હોય માટે કદપાતીત કાયદા કલમ વસ્તીને માટે હોય; રાજાને માટે નહોય. તીર્થંકર રાજા સમાન છે. બાકીના તમામ સાધુ વસ્તીરૂપ છે. તીર્થંકરને માથે કોણની આજ્ઞા નથી, સ્વતંત્ર છે, આગમ વ્યવહારી છે. ઉત્કૃષ્ટા આચારી છે, જિન કદપી જેવાને નકલ લેવા ચે.ગ્ય છે. અને તમામ કદપવાગાને તીર્થંકરની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાનું છે. માટે છઠ્ઠમસ્થ તીર્થંકર તથા કેવળી ભગવાન કદપાતીત હોય.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—પ્રત્યેક બોધને કયા કદપમાં ગણવા ?

ઉત્તર—પ્રત્યેક બોધ પૂર્વાધિક જ્ઞાનવાગા હોય કોણ અરખી જ્ઞાની હોય કે કોણ જાતિ સ્મરણ જ્ઞાનવાગા હોય તે એકદાજ વિચરનારા હોય તેનો કદપ ઘણું કરી જિન કદપીને લગતો હોય.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—સ્વયંબુદ્ધ કયા કદપમાં ગણાય ?

ઉત્તર—સ્વયંબુદ્ધ બે પ્રકારના હોય છે. એક તીર્થંકર અને ખીજ પૂર્વાધિક જ્ઞાનવાગા તેમાં તીર્થંકર તો કદપાતીત હોય અને પૂર્વાધિક

ચારિત્રનો કદમ જાવજીવ સુધીનો છે, અને પહેલા છેલા તીર્થ કરના સાધુને સામાયિક ચારિત્રનો કદમ ત્રણ પ્રકારનો. એક ૭ દિવસનો, બીજો ચાર માસનો ને ત્રીજો છ મહિનાનો. એટલે પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર ઉત્તર્યા બાદ સાત દિવસે ચાર મહિને, અને છેવટે છ માસે તો અવશ્ય છે— દોષસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાત્વ જોઈએ, એ પહેલા છેલા તીર્થ કરના સાધુનો કદમ.

આ વિષે ઠાણંગજીને ઠાણે ૬૬—આબુવાળા છાપેલ પાને ૪૩૦ એ ટીકામાં કહ્યું છે કે:—

કમ્પ ઠિર્હ્યાદિ ॥ કલ્પસ્ય કલ્પાયુક્તસાધ્વા ચારસ્ય સામાયિક ચ્છેદો પસ્થાપનિયાદેઃ સ્થિતિ મર્યાદા કલ્પસ્થિતિસ્તત્ર સામાયિક કલ્પ સ્થિતિઃ સિજ્ઞાયર પિંડેયા ૧ ચાઝજામેય ૨ પુરિસજેઢેય ૩ કિર્કમ્નસ્તય કરણે ૪ ચત્તારિ અવટ્ટિયાકમ્પા ॥ ૧ ॥ સામાયિક સાધુનાં અવશ્ય ભાવિન હત્યર્થ આચેલકુ ૧ હેસિય ૨ સપટિકમણેય ૩ રાયપિંડેય ૪ ૫ માસં ૫ પજ્જોસવળા ૬ છપ્પે અળવટ્ટિયા કમ્પા ॥ ૧ ॥ નાવશ્યં ભાવિન હત્યર્થઃ

અહિંયાં સામાયિક ચારિત્રના બે લેહ પાડ્યા. એક અવસ્થિત કદમ—વાળા અને બીજા અનવસ્થિત કદમવાળા તેમાં અવસ્થિત કદમવાળા વચ્ચે બાવીશ તીર્થ કરના સાધુનો સામાયિક ચારિત્રનો કદમ અવસ્થિત—કાયમનો ટીકામાં કહેલા ચાર બોલ સહિત અવશ્યનો કહ્યો.

અને બીજા અનવસ્થિત કદમવાળા સામાયિક ચારિત્રીયા પહેલાં છેલા તીર્થ કરના સાધુ ટીકામાં કહેલા છ બોલ સહિત પણ અવશ્ય ભાવિ નહિ—તેને સાત દિવસે—ચાર માસે—કે છેવટે છ માસે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અવશ્ય આદરવું જોઈએ, માટે એ બીજો લેહ કહ્યો.

એ પ્રમાણે સામાયિક ચારિત્રની કદમ સ્થિતિના બે લેહ કહ્યા.

પ્રથ ૧૭ અું—છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રની કદમ સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—તે પણ ઉપરની ચાડવી ટીકામાં કહ્યું છે કે—

છેદોપસ્થાપનીય કલ્પસ્થિતિઃ આચેત્ર ૧ કુદેસિય ૨ સેઝાયર ૩ રાયપિંડ ૪ કિર્કમ્ને ૫ વય ૬ હેટ્ટ ૭ પટિકમણે ૮ માસં ૯ પજ્જોસવળ-કમ્પે ૧૦ ॥ ૧ ॥ ઇતઃ નિચ તૃતીયાધ્યયનવત્ જ્ઞેવાનિ ॥

એ પ્રકારે દશ બોલ સહિત છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રની કદમ સ્થિતિ કદી અને ત્રીજા અધ્યયન પ્રમાણે જાણવું કહ્યું તે પણ કદી દયવેશલિક

ઉત્તર—છ પ્રકારની કદપ સ્થિતિ કહી, તેમાં પાંચમાં આરામાં જન્મેલાને તો ત્રણ પ્રકારની કદપ સ્થિતિ હોય છે. એટલે પાંચમાં આરામાં સામાયિક ચારિત્ર, છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, અને સ્થવિર કદપ એ ૩ કદપ લાંબે અને પરિહાર વિશુદ્ધનાં બે કદપ અને જિન કદપ એ ત્રણનો આ કાળમાં વિચ્છેદ ગયેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—એકલ વિહારીપણું કોણ સાધુને અંગીકાર કરવું હોય તો તે થઈ શકે કે કેમ ?

ઉત્તર—તેનાં અનેક કારણો છે. (૧) એક જિન કદપી એકલ વિહારી (૨) બીજા પડિમાધારી એકલ વિહારી તથા અભિગ્રહધારી એકલ વિહારી. આ બન્ને સૂત્રના ન્યાયે એકલા વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૩ સુ—જિન કદપી તથા પડિમાધારી એકલ વિહારીમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—જિન કદપીપણું જેને અંગીકાર કરવું હોય તેને પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરવું જોઈએ. એટલે સ્થવિર કદપીમાંથી એટલે સ્વપ્રહાયમાંથી ગુરૂની આજ્ઞા માગી નવ જણા નીકળી એકને આચાર્ય સ્થાપે, ચાર જણા તપશ્ચર્યા કરે, ચાર વૈયાવચ્ચ કરે એ પ્રમાણે છ મહિના સુધી તપશ્ચર્યા કર્યા બાદ તે વૈયાવચ્ચમાં જોડાય, અને વૈયાવચ્ચવાળા છ મહિના તપશ્ચર્યામાં જોડાય, અને તેમની હૃદ પૂરી થયે આચાર્યજી તપશ્ચર્યામાં જોડાય. એ પ્રમાણે ૧૮ મહિનામાં પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનો તપ કાળ પૂરો કરે.

પ્રશ્ન ૨૪ સુ—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા ગચ્છમાં રહેવાને ઉત્કૃષ્ટી કરણી કરવાની ઇચ્છા થયે પ્રથમ પોતાનો અભિપ્રાય ગુરૂને જણાવી ગુરૂની આજ્ઞાએ ગચ્છનો પરિહાર-ત્યાગ કરી ચારિત્ર નીર્મળ કરવા નવ સાધુની મંડળી નીકળી સૂત્રમાં કથા પ્રમાણે ત્રણ ભાગે અડાર મરીનાનો તપશ્ચર્યાનો કાળ પૂરો કરે તે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર કહીએ.

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—પરિહાર વિશુદ્ધનો તપ કાળ કેટલો અને તે કેવી રીતની તપશ્ચર્યા કરે ?

ઉત્તર—ઉપર કાલે જપન્ય ૧ ઉપરાંત, મન્નમ છડ, અને ઉત્કૃષ્ટી અગમ તપ કરે રીતનાં બપન્ય છડ મન્નમ, અને ઉત્કૃષ્ટી ચાર ચાર

ઉત્તર—એક વચન (એક જીવ) આશ્રી નિધન્ય અંતર સુદૂર્તનું
ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુણ્ય દેશે ઉભું બહુવચન આશ્રી નિધન્ય ૮૪૦૦૦ ચોરાશી
હબર વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ ૧૮ કોઠાકોઠ સાગરનું એ પ્રમાણે ભગવતીજમાં
સંન્યાના અધિકારે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—જિન કંઠપીની ગતિ કઈ હોય ?

ઉત્તર—જિનકંઠપીની ગતિ ચાલી હોય એમ જણાતું નથી. પણ
પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રની ગતિ ઉત્કૃષ્ટી આઠમા દેવલોક સુધીની ભગવતીજમાં
કહી છે. તે ઉપરથી જિનકંઠપીની ગતિ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં
આવે છે. કારણકે—જ્યાં સુધી તે જિનકંઠપી પંથમાં વિચરે ત્યાં સુધી તે
પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીઓ ગણાય એ અપેક્ષાએ આઠમા દેવલોક સુધીની
કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—જિનકંઠપીનો આચાર તો ઉચો છે છતાં આઠમા
દેવલોક સુધીનીજ ગતિ કેમ હોય ? ઘણા લોકો શંકા કરે છે કે તેની ગતિ
તો મોક્ષનીજ હોવી જોઈએ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મોક્ષની ગતિ એકે કંઠપમાં છેજ નહિ, એમ ભગવતજ સૂત્ર
જણાવે છે પણ કંઠપાતીતનીજ ગતિ મોક્ષની કહી છે, તો જિનકંઠપી ગમ્મમાં
આખ્યા પછી સ્થવિર કંઠપીમાંથી ગુણસ્થાનકની શ્રેણીને ચડતા કંઠપાતીત-
પંથના ભાવને પામીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરી મોક્ષ જાય તેવી રીતે જિન-
કંઠપીપંથમાં બનવા સંભવ નથી—કારણકે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીયા
(જિનકંઠપી) ને માટે કેટલાક એવી શંકાઓ ધરાવે છે કે તેને એવો ઉચ્છ્રક
ભાવ રહે છે કે ચોક્કસ ચારિત્ર અંગેજ પાળીએ છીએ છતાંહિ ઉચ્છ્રક
ભાવને કદાપી કેવળીએ જાણ્યા હોય તો કેમ ના કહી શકાય. જો એમ હોય
તોજ શ્રી ભગવતીજના પચીસમાં શતકના સાતમા ઉદ્દેશમાં પાંચ પ્રકારના
ચારિત્રની વ્યાખ્યામાં પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટી ગતિ આઠમા દેવ-
લોક સુધીનીજ કહી છે. એ ઉપરથી જિનકંઠપીની ગતિ પણ આઠમા
દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે. તત્તર કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—જિનકંઠપી અને પટિમાધારી સાધુમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—જિનકંઠપી યસવાજા ઉદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમાંથી પરિહાર
વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરીને પછી જિનકંઠપી થાય તે પણ ઉપર કહેલા
અધિકારજાજી થાય, અને પટિમાધારી તો જન્મે ત્યારે પણ મહં શક્ય
જન્મ છે. પટિમાધારી સાધુને ૨૮૫ સ્થવિરવર કથાસુતરકથ સૂત્રમાં કહેલ

બુદ્ધિવંત ૩, બહુશ્રુત ૪, શક્તિવંત ૫, અદ્વાધિકરણી ક્રોધાદિ રહિત ૬, સંતોષવંત ૭, વીર્યવંત ૮, એ આઠે ભોલ પુરુષ જાતિના હોવા.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપરના પાઠ અને લાખમાં તો સમુચે વાત કહી પણ વિસ્તારથી તેનો અર્થ કાંઈ સમજી શકાય તેવા છે ?

ઉત્તર—ટીકાવાળાએ વિસ્તારથી જણાવ્યું છે પણ તે પાઠ આ સ્થળે જાખતાં થંથ વધી જવાથી ભાવાર્થરૂપે ટુંકામાં નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ—આઠ શુભ યુક્ત સંપૂર્ણ અજુગાર પ્રતિભાધારી એકલ વિહારી સાધુ જિનકંડપી યોગ્ય હોય તે એકલ વિહારી પણ આમાનુષામ પ્રત્યે વિચરી શકે, તે નિચે પ્રતિભાવંત અભિશ્રદ્ધા ધારી એકલ વિહારની પડિમા જિનકંડપીની પડિમા માસિકાદિક ભિક્ષુની પ્રતિમા તેમની ઉપસંપદા, (તેમનો આચાર) અંગીકાર કરીને એકાકી પણ વિચરી શકે તે આઠ શુભનો ધણી હોય તે કહે છે.

(૧) શ્રદ્ધાવંત પુરુષ-તત્ત્વની શ્રદ્ધા, આસ્તિક, સમ્યક્ત્વ ચારિત્રવંત પુરુષ જાત, (સી જાત નહિ) (તમામ પદે એમ સમજવું).

(૨) સત્યવાદી-જેવું બોલે તેવું પાળે.

(૩) બુદ્ધિવંત, શ્રુત શ્રદ્ધા શક્તિ મર્યાદાવંત.

(૪) બહુશ્રુત, જ્ઞાન્ય નવ પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ કંઈક ઉજ્જા દશ પૂર્વ સુધી ભણે.

(૫) શક્તિવંત, સમર્થ-જિનકંડપી તુલ્ય તપશ્ચા, સત્યપણું, શ્રુત, (સાન), એકલ વિહાર અને ભજ, પત્રાકમ ઇત્યાદિ જિનકંડપાની બરાબર પડિવર્જે અંગીકાર કરી વિચરે.

(૬) અદ્વાધિકરણી, અદ્વ અધિકરણ નિષ્કલ્લ ક્રોધાદિ રહિત.

(૭) પ્રતિભંત, અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિસદ ઉપસર્ગ સહે, અથવા સંતોષવંત

(૮) વીર્યવંત, ચરીર તથા આત્મ શક્તિવંત

આ આઠ શુભનો ધણી હોય તે જિનકંડપી તથા પડિમાધારી સાધુ એકલ વિહારી પણ વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—આસેત્રે-આકાશમાં ઉપસના શુભ યુક્ત એકલ વિહારી સાધુ હોવા સંભવ ખરો કે કેમ ?

આનો પરમાર્થ એ છે કે જિન કંઠથી સાધુ તથા પડિમાધારી પ્રતિજ્ઞાવંત એક વસ્ત્ર કે એક પાત્ર રાખે તે પણ અપવાદ માર્ગે રાખે. ઉત્સર્ગે તો તેનો પણ નિષેધ.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ઉપર કહેલા પાંચ બોલનો ધણી એકલ વિહારી થઇ શકે તેમાં બીજો બોલ જે ‘જુગવં’ કહ્યો તેનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—તેનો અર્થ ટીકાકાર એ પ્રમાણે કરે છે કે—

‘જુગવં’ તિયુગં-સુપમ-દુષ્પમાદિઃ કાલ વિશેષ સ્તત્ પ્રશસ્તં વિશિષ્ટં વલહેતુ ભૂતં યસ્યાસ્ય સૌ યુગવાન્.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-જુગવં યુગવાન યુગમાં જન્મેલો એટલે યુગ શબ્દે ત્રીજો ચોથો આરા લેવો એટલે ચોથા આરાનો જન્મેલો હોય તે એકલ વિહારીની જિનકંઠથી પ્રમુખની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે. પાંચમા આરાનો જન્મેલાનો એકંદર નથી.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—જિનકંઠથી પાંચમા આરામાં નહોત્ય એવો કોઈ દાખલો છે ?

ઉત્તર—એ વિષેનો પ્રથમ દાખલો સૂત્રના ન્યાયથી અપાઈ ગયો છે કે-પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, તીર્થંકર યા તીર્થંકરના હસ્તદીક્ષિતના શિષ્યોથીજ અંગીકાર થાય છે. તે અપેક્ષાએ ચોથા આરાનો જન્મેલો ચોથા આરામાં અથવા પાંચમા આરામાં જિનકંઠથી એકલ વિહારી થઇ શકે. તે અપેક્ષાથી શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—ભરત ક્ષેત્રમાં પંચમ કાળમાં જંબુ સ્વામી પછે ૧૦ બોલ વિચ્છેદ ગયા તે કહે છે.

૧ પરમાવધિજ્ઞાન, ૨ મનઃ પર્યવજ્ઞાન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પુત્રાકનિયંત્રો, ૫ આહારક લખિધ, ૬ ક્ષાયક સમકિત, ૭ જિનકંઠથી સાધુ, ૮ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૯ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર, ૧૦ યથાજ્ઞાત ચારિત્ર.

એ દશ બોલ જંબુ સ્વામી પછી વિચ્છેદ ગયા તેનું કારણકે તે ચોથા આરાનો જન્મેલો પાંચમા આરામાં હયાતી ધરાવતા હોય ત્યાંબુધી રહેવા સંભવ છે. પછી વિચ્છેદ લાય એમ શાસ્ત્રથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—એકલ વિહારી જિનકંઠથી અથવા પડિમાધારીજ હોય કે બીજા પણ હોય ખરા ?

ઉત્તર—બીજા હોવાનો સંભવ છે. પ્રત્યેક શુદ્ધ એકલ વિહારી હોય નમિદાજ જ્ઞપિ કરકંડુ પ્રમુખ તેમજ કેઈ અવધિજ્ઞાની તથા અદ્વિતિ સમર્થ

(અબલુ, અગીતાર્થ, અને સૂત્રાર્થમાં નિશ્ચય વિનાના મુનિને એકલા ક્રસ્વામાં ઘણા દોષ થાય છે.) તે સૂત્ર પાઠ.

ગામાણુ ગામં દુઃજ્જ માણસ્સ દુઃજ્જાતં દુપ્પરિ કંતં ભવતિ અવિયં-
ત્તસ્સમિ વલુણો । (૩૦૪)

વયસાવિ એગે ચોદ્દા કુપ્પંતિ માણવા । ઉક્કય માણેય ગેરે મહત્તા મોહેણ મુજ્જાતિ । સંવાહા વહવો મુજ્જો દુરતિ કમા અજાણ તો અપાસગો । એયં તેમા હોડ । એયં કુસલસ્સ દંસણાં (૩૦૫)

અર્થ—સામર્થ્યહીન (વય તથા જ્ઞાનની યોગ્યતાથી રહિત) મુનિ એકલો થઇને ગામો ગામ ક્રસ્તો તેતું તે ક્રસ્તું તથા જવું અમુંદર ગણાય છે, કેટલાએક મનુષ્યો માત્ર વયનોથી સારી શીખામથુ આપતાં નાખુશ થાય છે. એવા અભિમાની પુરૂષો (અજ્ઞાનથી) મહા મોહથી વિવેક વિકલ બની ગચ્છથી ભુદા પડે છે. તેવા અબલુ અને અતત્ત્વદર્શી પુરૂષોને અનેક આવી પડતી પીડાઓ દુર્લંઘનીય થાય છે. હે મુનિઓ, એવું તમારા માટે નહિ બનો એવું કુશળ પુરૂષ (વીર પ્રભુત્વ) દર્શન છે. (૩૦૫)

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લખાણથી કેટલીક હકીકત એકલ વિહારી સંબંધી બાલુવામાં આવી પણ અવિયત્તસમિવલુણો એટલે સામર્થ્યહીન (વય તથા જ્ઞાનની યોગ્યતાથી રહિત) વગેરે લખાણ છે તો ઉક્ત પાઠનો સમન્વુતી પડે તેવો સવિસ્તર ખુલાસો હોય તો જણાવશો.

ઉત્તર—ઘણા અર્થના ટળાવાળા આચારાંગ સૂત્રમાં ઉપર લખેલા પાઠનો અર્થ ઘણા વિસ્તારથી કર્યો છે. તે વિશેષ સમન્વુતી માટે નીચેના લખાણથી જાણશો.

ઇહાં એક ચરને મુનિને અભાવ તેહને દોષ એહવો ભાવ કહે છે. અબલુદ્યુત સાધુને ગામાણુ ગામં દુઃજ્જ માણસ્સ, આમાનુઆમે વિચરતાં એકાકી સાધુને, દુઃજ્જાતં, હાટ ગમન થાય જતા અનુદ્વ પ્રતિદ્વ ઉપસર્ગને ઉપજવે અરહત્તકની પરે ભલો ન થાય, તથા દુગ્ગદિ કંતં, હાટ પત્તકમનો સ્થાનક એકાકીને મવંતિ થાય, એવા વતા એકાકી સ્થાન ન પામે, ચલલદને અમર્ષ વેશ્વાને ધરે ગયા સાધુની પરે એમ સમસ્તને ન હોય, કિંતુ વેહવાને હોય તે કહે છે. અવિયત્તસ મિવલુગો, અવિયત્તસ મિખંખૂત્તો કેવા અવ્યક્ત ને મુતે કરી અવ્યક્ત તથા વયે કરી અવ્યક્ત મુને કરી અવ્યક્ત તે હિલે જેલે આચારાંગ સૂત્રાર્થ થકી પૂરા લખ્યો ન હોય

સુંઝને મા. મહુવો અર્થ કુસલસંદર્શનઃ એ પૂર્વેકત કહ્યો તે શ્રી વર્ધમાન
સ્વામીનો દર્શન અભિપ્રાય બાબતો.

હવે આચાર્ય—શુર સમીપે શિષ્યને કેવી રીતે પ્રવર્તવું તે ચાલતા
અધિકારથી તથા ભાષાંતરની કલમ (૩૦૬ હી તથા ૩૨૩ મી કલમથી બાબતું)

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉપરની કહેલી બન્ને કલમમાં શું કહ્યું છે? તે
જણાવશો.

ઉત્તર—ઉપરની કલમોમાં એકલા ફરનાર સાધુને ઘણા દોષ કહ્યા
છે માટે મુનિએ હમેશા શુરની નજર આગળ રહીને શુરએ બતાવેલી,
નિઃસંગતાથી, શુરના બહુ માનપૂર્વક, અને શુર પરની શ્રદ્ધાથી, શુર સમીપ
નિવાસ કરતાં થકાં યતનાપૂર્વક શુરના અભિપ્રાયને અનુસરીને માર્ગના
અવલોકન સાથે જીવ જંતુને જોતાં થકાં ભૂમંડળ પર લમતા રહેવું એટલુંજ
નહિ પણ જતાં, આવતાં, બેસતાં, ઉઠતાં, વગતાં, અને પ્રમાજન કરતાં
સર્વદા શુરની આજ્ઞા લઇ વર્તવું. (૩૦૬)

હવે અધ્યયન પાંચમાના છઠ્ઠા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે—કેટલાએક
જિનાજ્ઞાથી વિપરીત પ્રવૃત્તિમાં ઉદ્યમી વર્તે છે. કેટલાએક જિનાજ્ઞાનું કુળ
પ્રવૃત્તિમાં નિરૂદ્યમી છે. એ બન્ને વાત હે મુનિ, તારે મ થાઓ, એમ
કુચળ (વીર પ્રભુ) નું દર્શન છે.

માટે જે પુરૂષ હમેશાં શુરની દૃષ્ટિમાં વર્તેતો હોય, શુર પ્રદર્શિત
સુક્તિ સ્વીકારતો હોય, શુરનું બહુ માન કરતો હોય, શુર પર શ્રદ્ધા ધરતો
હોય, શુર કુળવાસ કરતો હોય, તે પુરૂષ કર્મોને જીતીને તત્ત્વ જોઇ શકે
છે અને એવો મહા પુરૂષ કે જેનું મન લગાર પણ સર્વજ્ઞપદેશથી બાહિર
જતું નથી તે કોઇનાથી પણ પરાજીત ન થતાં નિરાલંબનતારૂપ લાવનાને
આવવા સમર્થ થાય છે (૩૨૩).

પ્રશ્ન ૪૯ મું—કેઇ કહે છે કે—પોતાના બસાબર અગર પોતાથી
અધિક શુભવાળો સખાથો ન મળે તો તે એકલો વિચરી શકે એમ
ઉત્તરાધ્યયનના ૩૨મા અધ્યયનની પાંચમી ગાથામાં કહ્યું છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત ખરી છે, પણ તે કેના માટે સૂત્રકારે એ વાક્ય
મૂક્યું છે? તે પ્રથમ બાબતું જોઇએ.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—જમે તો એમ જાણીએ છીએ કે શુર કે એકો
જરબા શુભવાળો કે અધિક શુભવાળો ન મળે તો પોતાની મેળે પાંચ
અદાનત અંગીકાર કરી સાધુ બની એકલો વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—પાંચમી ગાથામાં શું કહ્યું છે ? તે જણાવશો.

ઉત્તર—પાંચમી ગાથામાં તે વિષે સારો ખુલાસો કર્યો છે. સાંભળો ગાથા :

નવા ભમેજા નિડળં, સહાયં, ગુણા દિયંવા ગુણો સમંવા, एको वि
 भावाहं विवज्जयंतो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ ૫ ॥

અર્થ :—નિપુણ સહાયો, ગુણે અધિક અથવા સરિખો એકલો
 શેષ લાભે નહિ તો, પાપે કરીને રહિત કામને વિષે અસજ્જ માન, થકો
 એકલો વિચરે, એમ કહ્યું છે.

અહિયાં તો સાધુપણામાંજ ગુરૂની, ગેરહાજરી, એ સખાયા શબ્દે
 શિષ્યનેજ ગોતવે કહ્યો છે તે એકલા નહિ રહેવાને માટે કારણકે સાધુને
 એકલા રહેવાની, ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

આનો પરમાર્થ એ છે કે :—અહિયાં સખાયા તરીકે ગુરૂ કહેલ
 નથી. સખાયાનો અર્થ તો શિષ્યજ યાથ માટે સખાયા શબ્દે શિષ્યને. બદલે
 ગુરૂનો અર્થ કરવો તે ઉત્સુક પરેશુ કહેવાય માટે જેને મુશિષ્યપણું ધારણ
 કરવું હોય તેણે સ્વછંદપણું છાંડી, ગુરૂકલ વાસ કરવો.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—ઉપરની પાંચમી ગાથા ઉપરથી એમ જણાય છે કે
 ગુરૂની ગેરહાજરીએ પોતાના બરાબર કે અધિક ગુણવાળો શિષ્ય ન મળે
 તો તે એકલો વિચરી શકે એમાં બાધક નહિ.

ઉત્તર—સત્ત્વના આધારે એકલા વિચરનારને વાંધા છેજ નહિ.
 પાંચમી ગાથાના આધારે એકલા વિચરનારને માટે પણ ચોક્કસ કહ્યું છે
 કે—તને ને જોઈતો સખાયો ન મળે ને એકલું વિચરવું યાથ તો અઢાર
 આવતા એક પણ પાપનું સેવન કરીશ નહિ અને કામ લોગમાં તારી
 વૃત્તિને દોડાવીશ નહિ તો ભલે એકલો વિચરજ નહિ તો છેક સત્ત્વના
 આધારે કોઈ પણ આચાર્ય યા સાધુના આશ્રયે વિચરી પોતાના સંયમનો
 નિર્વાહ કરે પણ ઉદ્વેગથી કે અહંભાવથી પોતાની મેળે સાધુપણું અંગી-
 કાર કરી, પોતાની મેળે સાધુ બની, એકલા વિચરવાની, અર્થાત્ આપછંદા-
 પણે એકલા ફરવાની, ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—ભગવંતની આજ્ઞા શી છે ?

ઉત્તર—ભગવંતની આજ્ઞા ગુરૂકલ વાસ વસીને શિષ્યે ગુરૂની આજ્ઞા
 પ્રમાણે ચર્ચિ સન્માર્ગનો નિર્વાહ કરવા કહેલ છે અને ગુરૂકલ વાસે
 અદ્વચતા સ્વછંદાચારીને ઘણા અવગુણ કહેલ છે.

માની હું કેવળી છું તેથી શું તેને કેવળી કહેવો ! અને જો એમ માનીએ તો બધા હવેને તેજ પ્રમાણે માનવા જોઈએ; તો પછી કેવળજ્ઞાન વિનાનો હવે કેવળ કોણ ? તો પછી સૂત્રકારને સંસારી જીવોના લેહાનલેહ અને સંસારનું પરિભ્રમણ શામાટે કહેવું જોઈએ ? તેમજ જ્યાં જ્યાં સૂત્રમાં મુનિનો દીક્ષા લેવાનો અધિકાર આપ્યો છે ત્યાં તો સ્થવિરની પાસે જઘન્ય આઠ પ્રવચન, માતા અને ઉત્કૃષ્ટ અગ્ર્યોર અંગ અથવા દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન મેળવવાનોજ અધિકાર આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—તો પછી ચોવીશમાં અધ્યયનમાં આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીનો સમાવેશ થવાનું કહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—તે કારણ ન્યાયવાળું છે એનો પરમાર્થ એ છે કે—જેણે આઠ પ્રવચનની આરાધના કરી તેણે દ્વાદશાંગીની આરાધના કરી એટલે બાર અંગનો ધણી તો ઉત્કૃષ્ટી આરાધનાવાળો હોયજ અને તે મોક્ષગામી પણ હોયજ; તેના માટે તો કાંઈ શંકા કરવા જેવું છેજ નહિ. પરંતુ જઘન્ય પદે આઠ પ્રવચન માતાની ઉત્કૃષ્ટી આરાધના કરવાવાળાની અને દ્વાદશાંગીની આરાધના કરવાવાળાની બંનેની સરળી ભાવના હોવાથી આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીનો સૂત્રકારે સમાવેશ કર્યો છે તે ન્યાયયુક્ત છે પણ તેથી તે બહુ સૂત્રી કહેવાય નહિ. બહુ સૂત્રી તો ઉત્તરાધ્યયનના ૧૧ મા અધ્યયનમાં કહેલા ગુણવાળો સંપૂર્ણ સૂત્રનો પારગામી થાય તેજ કહેવાય અને ટીકાના મતે જઘન્ય નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ અને ઉત્કૃષ્ટ દ્વેષે ઉર્ણ ચૌદ પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવે તેજ બહુ સૂત્રી કહેવાય એમ કાણાયંગજી સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—ઉપર કદા પ્રમાણે બહુસૂત્રીના ગુણ તથા જ્ઞાન નથી. અર્થાત્ બહુ સૂત્રી નથી અને ચોતે પોતાની મેળે બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવે તેને માટે સૂત્રકાર કાંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—તેના માટે સૂત્રકાર સારો પ્રુવાસો આપે છે—સાંભળો—જે કોઈ અબહુસૂત્રી થકો બહુસૂત્રી નામ ધરાવે તો તેને મહામોહની કર્મ બાંધવાના સમવાયંગ સૂત્રમાં ત્રીસ સ્થાનક કદાં છે તે માંહેનું એક સ્થાનક આ પણ કહું છે તે ગાથા—

અવહુન્મુન્ય લેકેદ, સુરજ પયિ કત્તર;

સજ્જાય વાયં વપદ, મદા મોહં વકુપદ ॥ ૨૬ ॥

અને દ્વિતી લખી ગાથા સુધીમાં ઉપર કહેલા દોષ ઉપરાંત, અવિનીતપણાના દોષને લઈને નિર્વાણ પદ પણ મળી શકતું નથી. તે અવિનીતપણાના ૧૪ બોલ વારંવાર કોષ કરે. ૧ દીર્ઘ કાલ કોષ રાખે ૨, મિત્રની શિખામણ માને નહિ ૩, શાસ્ત્ર ભણીને (જ્ઞાનનો) મદ કરે ૪, પારકાના છિદ્ર ખોલે ૫, પોતાના મિત્ર ઉપર પણ કોપ કરે ૬, પોતાના ગાદ મિત્રનું પછવાડેથી છુડું ખોલે અથવા મીઠું ખોલે ૭, અવિચારી ભાષા ખોલે ૮, મિત્રાદિકનો દ્રોહ કરે ૯, અહંકાર કરે ૧૦, રસાદિમાં લુબ્ધ રહે ૧૧, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ ન હોય ૧૨, અસંવિભાગી હોય ૧૩, અપ્રીતિ કરે ૧૪, એવો સાધુ અવિનીત કહેવાય.

ઉપર કહેલા દોષવાળા બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવવા લાયક નથી.

પ્રશ્ન ૬૩ સું—કેવા શુભવાળો હોય તે બહુસૂત્રી કહેવાય અને બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવી શકે ?

ઉત્તર—ગાથા ૪થી તથા ૫ મીમાં કહ્યું છે કે—આઠ પ્રકારે સાધુ શિક્ષાશીલ ગણાય છે. તે એ પ્રકારે કે—હાસ્ય તજવાથી ૧, ઇન્દ્રિય નિગ્રહથી ૨, પારકી નિંદા ન કરવાથી ૩, અશીલ વર્જવાથી ૪, આચાર વિરૂદ્ધ ન વર્તવાથી ૫, અતિ લોભ ન કરવાથી ૬, કોષ ન કરવાથી ૭, અને સત્ય ઉપર પ્રેમ રાખવાથી ૮, એ આઠ શુભવાળાને બહુશ્રુતપણું પ્રાપ્ત થાય છે તેની સાથે નીચે કહેલા વિનીતના શુભો પણ હોવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬૪ સું—નીચેના શુભો કયા તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો. ગાથા ૧૦ થી ૧૩ મી સુધીમાં કહ્યું છે કે—નમ્ર ૧, અપલતારહિત ૨, માયા (કપટ) રહિત ૩, કંતુકલ રહિત ૪, કોઈને કઠોર વચન ન કહે ૫, દીર્ઘરોષી ન હોય ૬, મિત્રની શિખામણ માને ૭, શાસ્ત્ર ભણીને (જ્ઞાનનો) મદ કરે નહિ ૮, પારકી નિંદા કરે નહિ ૯, મિત્ર ઉપર કોપ કરે નહિ ૧૦, ખરાબ મિત્રનું પણ તેની ખીક પાછળ છુડું ખોલે નહિ ૧૧, કલહ (કળુળા ટંટા) કરે નહિ ૧૨, ગુરૂની સદા સેવા-ભક્તિ કરે ૧૩, લગ્નવંત હોય ૧૪ અને સ્વભાવે શાંત હોય ૧૫ એવો સાધુ અવિનીત કહેવાય.

ઉપરના શુભયુક્ત સાધુ ગુરુકુલવાસી હોય તેને બહુસૂત્રીના શુભો તાગ થાય છે. તે ગાથા—

વસે ગુરુકુલે નિષં, ઓગવં ડવ દાગવં;

વિવંદહે વિવંદાદ, સેસિસ્સં રપુ. નરદદ ॥૧૬॥

અહુસૂત્રી પદ મેળવી, જિનકદ્દપીપણું ધારણ કરી, એકલા વિચરવાની આસી માંગે. શુર આસા આપે તો શુરની આસાયે એકલો વિચરે.

૧. પ્રશ્ન ૬૭ મું—ઉપરના તમામ લખાણ પરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે—એકલ વિહારીપણું તો જિનકદ્દપી અને પડિમાધારી પ્રતિજ્ઞાવંત સાધુને જ માટે નિમયિક હોય એમ જણાય છે. તો તે શુરની આસાયેજ એકલ વિહારીની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે એવો કેાઈ સૂત્રનો દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, સાંભળો—કાણાયગણ કાણુ ૭ મે બાણુવાળા છાપેલ પાને ૪૩૬ મે કહ્યું છે કે—

સાત પ્રકારે કારણ વિશેષે શુરને પૂછી ગચ્છમાંથી નીકળવો તેમાં સાતમું કારણ એ કહ્યું છે કે—

इच्छामिणं भवे एगलविहार पट्टिमं उव संपज्जित्ताणं विहरितए. इतिपाठ.
શિષ્ય શુર પ્રત્યે કહે છે ભગવન હું વાંચ્યા કરું છું એકલો વિહાર કરવાનો ભાવ અંગીકાર કરી વિચરું એમ કહે શુર આસા આપે ત્યારે વિહાર કરે. અથ ટીકા—

इच्छामिणं भवे एकल विहार पट्टिम मित्यादि पृच्छ ॥ इच्छामिणं भदंत ॥ धर्माचार्य एकाकिनो गच्छनिर्गतत्वा जिजनं कस्त्रिकादि तयायो विहारो विचरणं तस्यया प्रतिमा प्रति पातिः प्रतिज्ञा सा एकाकि विहार प्रतिमा तामुपसंप्रदाह्वी कृत्य विहर्तुमिति ॥

અહિયાં તો જિનકદ્દપી પ્રમુખ પ્રતિજ્ઞાધારી સાધુને શુરની આસાયે એકલા વિચરવાને ભગવંતે આસા કહી, અન્યથા નિષેધ એટલે શુરની આસા વિના એકલા વિચરવાનો ભગવંતે નિષેધ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—શિશુની પડિમા અંગીકાર કરનારને બાવીસ બોલે સંહિત વિચરવું કહ્યું તે શી રીતે ?

ઉત્તર—દયાધુત સંધ્યજ સૂત્રમાં અપ્રયત્ન સાતમે કહ્યું છે કે—
एग मात्तीया भिजु पट्टिमा—એટલે એક માત્રની શિશુની પડિમા—પ્રતિજ્ઞા તેમાં એક દાતો અતની, એક દાતો પાણીનો, ૨૨ બાવીસ બોલે સંહિત હોય તે ૨૨ બોલ કહે છે.

૧. પેટલે બોલે દેવના મનુષ્ય અને તિર્થંચના દીધા પરિસદા સહે.
૨. બીજે બોલે, એક દાતી અતની, એક દાતી પાણીનો. એક નીમિત્તે દીધેલ અથવા એક ભમતો દેવ, તે પવુ એક પણ ઉત્તર નાહિર

૧૯. ઝોગણીસમે જોલે, સચીત ૨૪ પ્રમુખે ખરડયા પગાદિકે
જોયરી કરવી કહે નહિ.

૨૦. વીસમે જોલે, હસ્તાદિકે પાણીએ ધોવા નહિ શોભા અર્થે.

૨૧. એકવીસમે જોલે, દુષ્ટ અશ્વાદિકે હસ્તિ પ્રમુખ સાહમા આવે.
તેહના ભય માટે ભાગવું ખસવું ન કહે.

૨૨. બાવીસમે જોલે, ટાઢથી તડકે તડકેથી છાંયે સાતા નીમિત્તે
આવવું જવું કહે નહિ.

એ બાવીસ જોલ, સહિત પ્રથમ લિધુની પડિમા આદરે.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—લિધુની બાર પડિમા આદરતા કેટલો કાળ લાગે?
અને દરેક પડિમાનો કેટલો કાળ કહો છે?

ઉત્તર—એક માસીયા ૧, દો માસીયા ૨, ત્રીમાસીયા ૩, ચાવત્
સદં માસીયા ૭, પઢમા સતરાઈદીયા ૮, દૌયા સતરાઈદીયા ૯, તયા
સતરાઈદીયા ૧૦, અહોરાઈદીયા ૧૧, એગરાઈદીયા ૧૨. આનો કાળ
કેટલોક ૨૯ મહિનાનો કહે છે. પણ તે વાત સંસવતી નથી.

ભગવતીજીમાં ખંધકને પડિમા આદરવાના અધિકારે અર્થમાં કહ્યું
છે કે—પેટી એક માસની, બીજી એક માસની, ત્રીજી પણ એક માસની
ઈમ વાવત્ સાતમી એક માસનો.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—સાતે પડિમા એકેક માસની, તેમાં તદ્દા-
વત એટલો કે—પેટીમાં એક દાત અત્તની એક દાત પાણીની, બીજીમાં બે
દાત અત્તની, બે દાત પાણીની એમ દાતે ચડતાં સાતમીએ સાત દાતા અત્તની
સાત દાત પાણીની, ૭, આઠમી, ૯ મી ને ૧૦ મી સાત સાત
દિવસની. એકમાં એકાંતર ઉપવાસ—પારણે આંત્રેડ, નિરી ને ભરેલાણે જે મળે
તે ૧૧ મી છડ ઉપવાસ કરી એક દિન રાત્રી—આઠ પહોરનો ગમે ત્યાં
હાડિસગ કરે, ૧૨ મી અડમ કરી ત્રણ દિવસમાં ગમે ત્યારે એક રાત્રી ચાર
પહોરનો સ્મશાનમાં જઈ કાઉસગ કરે એમ બારે પડિમાનો કાળ ૮ માસનો
વાય. એટલે શિયાજાને ઉનાજાના કાળમાં પડિમા પૂરી કરી, ગુરૂની પાસે
આવી, ગુરૂ વાસ રહે એમ જણાય છે. તત્તર કેવળા ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સાધુને એકલા નહિ વિચરવું એવું ખુદ્વા શબ્દમાં
કયે કેમલે કહ્યું છે!

ઉત્તર—૫૬૩૬૫ સૂત્રના ૧ લા ઉદેશમાં સાધુને એકલા ફરવાની
જાગૃતની મના છે. તે સૂત્ર પાઠ—

૩ કેટલાંક, શુર કાળાંગત થઇ ગયેલા એટલે શુરના અભાવે શિષ્યાદિક ભેગવાઇ વિના પણ એકલા ફરે.

૪ કોઇ કોઇ શુર વિના એટલે માથે કોઇ શુર ધારણ કર્યા વિના (સુચિમની પેઠે) આપેજ ઉત્પન્ન થયેલા (પૂર્વાધિત જ્ઞાન વિનાના) પોતાની મેળે સાધુપણ અંગીકાર કરી આ દુનિયામાં કોઇ સાધુ નથી. હુંજ સાધુ છું. એમ પોતાને વિષે માનનારા સાધુઓના શત્રુ બની નિંદકોનું ખીરૂંધ ધરાવનારા સાધુ શ્રાવકમાં ભેદ પાડનારા માત્ર જડ ક્રિયાના ડાળ વડેજ દુનિયામાં પૂજતા, એવા પણ ડાળઘાણ એકલા ફરનારા હોય છે.

૫ કોઇ સમુદાયમાં રહ્યા છતાં-આચાર વહેવાર કે શ્રદ્ધાની પ્રતિ-કુલતાને લઇને શુદ્ધ વર્તણૂંક ચલાવના એકલા વિચરવું સ્વીકારે. એકલ-પણના દોષો પોતે જાણતા બહુ કાળજીથી ઉંચ કોટિના એકલવિહારીની ભાવનાયે વર્તે તોપણ સૂત્રના કથન પ્રમાણે ભૂલ થઇ જાય. તે પણ પોતે વાળી શકે એવા ઉપયોગવાળા એકલવિહારી કોઇ વીરલા પેણ કોઇ કોઇ જોવામાં આવે છે.

૬ કેટલાએક સાધુના વેશે શ્રાવકપણું નામ ધરાવી એકલા ફરનારા અને સાધુપણે પૂજતા જોવામાં આવે છે. પરંતુ તેઓની શ્રદ્ધા અને ચારિત્રો વિચિત્ર હોવા છતાં-એટલે સૂત્રથી વિરૂદ્ધ હોવા છતાં પણ માત્ર મલીનાંબરમાં અંબઇ ગયેલા સૂત્ર સંબંધી એક અક્ષરનું જ્ઞાન નહિ હોવાવાળા પાસે જો કોઇ સાધુઓની નિંદા કરનારો અથવા તેવા પ્રકારનો ઉપદેશ દેનારો મળી આવે કે આજે કોઇ સાધુ છેજ નહિ, આ કાળમાં સાધુપણ પાળી શકાતું નથી. અત્યારે કોઇ ખરો સાધુ જોવામાં આવતો નથી. એવું અંતઃકરણમાં સદૃઢ રાખી અભિમાનથી કોઇ સાધુને નમસ્કાર કરવો નહિ. સાધુને નમસ્કાર કરવાથી સમક્ષિતો નાશ થાય એવું માનનારા સંજ્ઞક જોવાને કોઇ નમસ્કાર કરે ત્યારે તેને હું શ્રાવક છું એમ કેમ જણાવતા નથી. તેમ તમને વાંદવાથી તેના સમક્ષિતો નાશ નહિ થાય એવી શી ખાતરી છે? વળી તમારી શ્રદ્ધા પ્રમાણે મને આદ્યારાદિક આપ-વાથી પાપ થાયે એમ નહિ જણાવતા દાતારના ચેટલા લટી તેને પાપ વજનાડવું, ને પોતાની આજીવકા માટે દાતારને ડુગાવના એ કોના ધરને આવ્યા છે? આજ યદ્યપિ દુનિયામાં ન હેય તો શી ખાતરી આવે. ઉત્પાદિ સૂત્ર વિરૂદ્ધ વર્તણૂંકે ફરનારા અજ્ઞાત અને શ્રદ્ધા બ્રુ વળીકોના શુરપદે પૂજતા નાસ્તિકો. ધણા જોને ક્રમીત અને નાસ્તિક બનાવનારા માત્ર પોતાની આજીવકા ચલાવનારા ડાળઘાણ એકલા ફરતા એકલે હીએ.

ઉત્તર—એ વિષે કોઇ સૂત્રમાં જોવામાં આવતું નથી પણ ઉપાસક દશાંગ વગેરે સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં શ્રાવકોએ અગ્યાર પડિમા આદરી છે ત્યાં તો પોતાનાજ ગામમાં રહીને છેવટે સંધારો કરીને પડિમા પુરી કરી છે. પોતાનું ગામ સુકી બીજે સ્થળે જવાનો અધિકાર જોવામાં આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૭ સુ—પડિમાધારી શ્રાવક અગ્યાર પડિમા આદરી સાધું માફક ઉત્કૃષ્ટ અગ્યાર માસ વિચરી પાછો સંસારમાં આવી, ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવે કે નહિ ?

ઉત્તર—તે વાતનો સિદ્ધાંતમાં કાંઈ ખુલાસો જણાતો નથી. પણ આવશ્યક નિયુક્તીમાં કહું છે કે કેટલાક તો અંતર્નિર્મૂલ પછી કેટલાક એક દિવસ પછી અને કેટલાક યાવત્ અગ્યાર માસ પછી (પડિમા પુરી કરીને યા પડિમામાં રહીને) કાંતો સંલેખણ કરીને સંધારો કરે યા દીક્ષા લે પણ ઘરમાં ન આવે ; કેમકે ઘરમાં આવે તો લોકમાં જૈન માર્ગની લઘુતા થાય અને પોતાની નિંદા થાય અને લોકો કહે કે હવે કરણી કરતા થાકી ગયા તેથી બ્રહ્મ થઇને ઘરમાં આવી બેઠા. તેટલા વાસ્તે ગૃહમાં ન આવે એમ કહું છે.

તેમજ ઉપાશકાદિ સૂત્રોમાં જ્યાં શ્રાવકોનો અધિકાર આપ્યો છે ત્યાં પડિમા આદરી અને પડિમાને અંતે સંધારો કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૭૮ સુ—દસાશ્રુત સ્કંધ સૂત્રમાં શ્રાવકને પડિમા અંગીકાર કરવાનો કાળ જગન્ય, ૧-૨-૩ દિવસનો કહ્યો છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એનું કારણ એમ જણાય છે કે-શ્રાવકને આયુષ્યની હદ નજીકમાં આવી જણાય તો એક દિવસ યા બે દિવસ યા ત્રણ દિવસની પડિમા આદરી, સંધારો કરી પોતાના આત્માનું સુધારે એ હેતુ માટે જગન્ય ૧-૨-૩ દિવસનો કાળ સુખ્યો હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ સુ—સાધુ જેમ પાંચ મહાવ્રત અંગીકાર કરતા પ્રાણાતિ પાતાદિ પાંચે બોલેના નવે કોટિયે પચ્ચખાણુ કરે છે તેમ શ્રાવક સંધારો કરે ત્યારે પણ પ્રાણાતિ પાતાદિ પાંચે બોલેના સર્વથા નવે કોટિયે પચ્ચખાણુ કરે છે તેહને સાધુ નહિ કેહતાં સૂત્રમાં શ્રાવક કેમ દહ્યા ?

ઉત્તર—સાધુપણ અને શ્રાવકપણ મોડની કર્મની પ્રવૃત્તિયોના ક્ષયો પરામ ઉપર છે. અગ્યાર પ્રવૃત્તિઓના ક્ષયોપશમથી શ્રાવકપણ અને પંદર પ્રવૃત્તિઓના ક્ષયોપશમથી સાધુપણ કયું છે. માટે શ્રાવકને સંધારમાં પચ્ચખાણુ તો સર્વથા કદા પણ પ્રવૃત્તિઓના ક્ષયોપશમ તો અગર-રોજ દાય, તેથી હજી સમય સુધી શ્રાવકને ગૃહસ્થજીવન સૂત્રમાં બોલાવ્યાં છે.

દંસણ વાવણુગાને એટલે મહાવીરના દર્શનથી પહેલાંને અધર્મ પક્ષમાં ગણ્યા છે. તેનું ચારિત્ર ભલે ચોખું હોય પણ પ્રવચનના વિરાધિક થવાથી મિથ્યા ભાવને પરી વત્ત્યા એટલે અમૃત જેવો દૂધપાક પુંરીના ભોજનમાં રતીભર એર ભણે તે ભોજન પણ એરૂપજ થાય તેમ ચોખા ચારિત્રમાં મિથ્યાત્વ ભગવાથી ચારિત્ર પણ મિથ્યાત્વ થયું તે ચારિત્ર આરાધિકમાં ગણાય નહિ તેના મતના ચારિત્રના આરાધિકપણાને લઈને નવગ્રીવેયક સુધી લાય, એમ નિહ્નવને માટે કહ્યું છે છતાં જમાલી કિલ્મિપી થયો તે પણ ઉપરના ન્યાયે ચારિત્રનો વિરાધિક કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—પ્રવચન નિહ્નવ અને નિંદક નિહ્નવમાં કનિષ્ઠ કોણુ કહેવાય ?

ઉત્તર—કનિષ્ઠ તો બરો ગણાય પણ નિંદક નિહ્નવનો આત્મા વિશેષ મહીરપણાને પામેલો હોવો જોઈએ પ્રવચન નિહ્નવ તો માત્ર સૂત્ર વચનનોજ ઉઘાપ હોય; પરંતુ નિંદક નિહ્નવ પ્રવચનને ઉઘાપવા સાથે પ્રવચન અને તેના પડપક કેવળી, ધર્માચાર્ય, ચતુર્વિધ, સંઘ (સાંભળનારા) અને સાધુ એ સર્વથી માયા ભાવે વરતી કપટ સહિત અવર્ણવાદ બોલે, નિંદા કરે, પોતાની બડાઈ કરે, હું કહું છું—હું પડપું છું તે ખરું છે. સૂત્રવચન જોતાં છે વગેરે સૂત્ર વચન અને તેના પડપક તથા તેના સાંભળનાર વગેરેની નિંદા કરે તેને ઉત્તરાધ્યયન તથા ભગવતીજી સૂત્રમાં કિલ્મિપીપણાની ભાવનાને ભાવતો કહ્યો છે.

પ્રવચન નિહ્નવની ગતિ નવગ્રીવેયક સુધીની કહી છે અને નિંદક નિહ્નવની ગતિ કનિષ્ઠ માકનિષ્ઠ કિલ્મિપીપણાની કહી છે અને ભગવતીજીમાં અનંતો સંસાર પરિભ્રમણ કરવો કહ્યો છે.

હુહો—આચારે અધિકો કહ્યો, નિંદક નિહ્નવ ભલુ;
પંચમ અંગે ભાંખીએ, છે પહલે ગુણુ ઠાલુ. ૧

આનો પરમાર્થ એ છે કે સાધુ સાધવી આદિનો નિંદા અવહેલણા અપયશ બોલવાથી ગુર્વાદિકથી ઉદ્ભવ બની મિથ્યા ભાવે વર્તવાથી એટલે ગુરૂં વચન તથા સૂત્ર વચન ઉઘાપવાથી નિહ્નવપણું અને ગુર્વાદિકનો નિંદા કરવાથી કિલ્મિપીપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—માયા સહિત નિંદાનું સ્વરૂપ શું ? તે સૂત્ર પાડખી જણાવે.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—નિહ્વ અને પાસત્યો આ બેમાં વિશેષ નુકસાની કોને ?

ઉત્તર—નુકસાની તો બન્નેને છે, પણ વિશેષ નુકસાની નિહ્વને જણાય છે. નિહ્વ કદિ ગતિનો આરાધિક થાય પણ સમકિતનો તો વિરાધિક હોય. નિહ્વ, નવચીવેયક સુધી જાય પણ સમકિતની નાસ્તિ અને સંસરની વૃદ્ધિ હોય અને પાસત્યો ગતિનો વિરાધિક હોય, પણ સમકિતનો આરાધિક હોવા સંભવ, સાખ જ્ઞાતાળની, પાર્શ્વનાથ ભગવાનની, ણસેને છ આર્યાને. પાસત્યાચારી કહેલ છે મરી બીજા દેવલોકે દેવાજ્ઞાપણે ઉત્પન્ન થઈ છે પરંતુ સમકિતની આરાધિક હોવાથી, દેવાજ્ઞાનો ભવ પુરો કરી મહાવિદેહ. ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષ જાય. એમ-સૂત્ર ક્રમાવે છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—નિહ્વની શ્રદ્ધા બ્રહ્મ થવાથી પોતે અભિ-નીવેશિક મિથ્યાત્વને સેવતો બીજા અનેક જીવોને અભિનીવેશિક મિથ્યાત્વ પકડાવતો અને જીવોને શ્રદ્ધા બ્રહ્મ કરતો પોતા સહિત અનેક જીવોના આત્માને અધોગતિમાં નાખે અને પાસત્યો માત્ર પોતાનાજ આત્માની નુકસાની કરે, પોતાના કૃતવ્યોને પોતે નિંદે પણ ખરો, અને શ્રદ્ધા ચોક્ખી હોય તો ઉપદેશ પણ ચોક્ખો દીએ બીજા લોકો તેની હીલણા કરે તો પોતાના આત્માનો દોષ દેખે નિહ્વ સૂત્ર વચનને ઉપાપનો તીર્થ કરથી અથવા તીર્થ કરના શાસનથી અથવા ગુર્વાદિકથી વિરૂદ્ધ પડી નોખું તડું બાંધે તેમ પાસત્યો કરે નહિ. પાસત્યો શાસન છોડે નહિ, ને શાસન સામું નોખું તડું બાંધે નહિ. શાસનમાં રહ્યો થકો અપવાદના અનેક પરિસહા સહન કરે. નિહ્વને પ્રાયશ્ચિત જણાતું નથી તે તો અંત સમે આલોચે પોતાનું કૃતવ્ય મિથ્યા જાણે તોજ આરાધિક થાય. પાસત્યાને સૂત્રમાં પ્રાયશ્ચિત, ચાલ્યું છે, પોતાના કૃતવ્યોને ગુરૂ પાસે આલોચવાથી અથવા પોતાના આત્મા સાથે આલોચવાથી અથવા પોતાનું પાપ પ્રગટ કરવાથી અથવા પોતાના કૃતવ્યોને દૂર કરવાથી અથવા મુશિધ્ધના યોગે પોતાનો પ્રમાદ છાંડવાથી અથવા ગુરૂની શિખામણુ ધારવાથી પાસત્યપણું દૂર થાય છે. નિહ્વ એકજ નયને પકડવાથી ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરતો એકાંતવાદને વદતો મિથ્યાત્વપણને પડિવજતો કહ્યો છે. તેમ પાસત્યાને કહ્યો નથી. પાસત્યો ક્રાંતે નયનું સ્વરૂપ જાણતો અનેકાંત વાદને પ્રરૂપતો ઘણા જીવોને સૂત્રની ઘડા કાઢતો વખતે પોતાના આત્માને પણ વાગી મુધારાં પર લાવી શકે વગેરે સૂત્રના ન્યાયે વિચારતા પાસત્યાથી નિહ્વને વિશેષ નુકસાની જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—નિહ્વ અને પાસત્યામાં આધુપજુની અસ્તિ સંભવ કે કેમ ?

ભગવતીજીમાં કહ્યું છે કે-જીવ તેર કારણે કરી કાંકા મોહની કર્મ વેદ છે તેમાં જ્ઞાન જ્ઞાનમાં અંતર દેખી, દર્શન દર્શનમાં અંતર દેખી, ચારિત્ર ચારિત્રમાં અંતર દેખી, જીવને શંકા કંખા ઉત્પન્ન થાય, ખરાને ખોટા માને, ખોટાને ખરા માને તો મિથ્યાત્વ મોહનીનો ઉદય થયો એમ સૂત્ર વચન કહે છે.

કોઈ પાસત્યા હો કે આચારી હો, કોઈમાં થોડા ગુણ હોય કે ઝાઝા ગુણ હોય, તેનો લાભ કે હાનિનો લોગવટો તેનેજ લોગવવાનો છે; પરંતુ તેવી ખટપટમાં જો આપણે ઉતરીએ અને કોઈ વખત ખરાને ખોટો માનવાની દૃષ્ટિ થઈ જાય તો ચોક્કસ માનવું કે પોતાનો પાવડો તરતજ ઉપકર્યો. એવી નુકશાનીમાં શામાટે ઉતરવું જોઈએ. ભેંસના શિંગડા ભેંસને ભારે. જો તારામાં ડાહ્યાપણ હોય તો તું તારો પોતાનેજ વિચાર કર કે હે આત્મા! તારામાં તો કાંઈ દોષ નથી કે, પણ એમ તો જણાય છે કે દોષો દોષનેજ ભાળે. જેની આંખમાં કમળો હોય તે જગતને પીછુંજ ભાળે. અને જોલે પણ એમજ કે આખી દુનિયા પીળી છે. એક કવિએ કહ્યું છે કે—

દુહો—દુર્ગ્ગન કેરી આંખમાં, કમળા કેરો રોગ;
પીછું દિસે પર વિષે, રોગ તણો સંજોગ. ૧.

આ કહેવત ખોટી નથી. કોઠારમાં ઘઉં, જીર, બાજરા કે બંટી, જે ભરેલ હોય તેજ બાહિર નીકળે તેમ હૃદયમાં જે ખજાનો ભરેલો હોય તેજ પ્રકારના ઉગારો બાહિર નીકળે, જેણે લસણ ખાધું હોય તેને આંખાનો ઝોડકાર ક્યાંથી આવે? કદી નજ આવે. તેમ દુષ્ટ જનોની દૃષ્ટિએ પાસત્યા પાસત્યાને પાસત્યાજ આવ્યા કરે, ભલે કોઈ સાધુ ગુણીયત્વ, સુધાચારી, જ્ઞાની કે આત્માર્થી હોય તોપણ, દોષીતની દૃષ્ટિએ તો દોષીતજ જોવામાં આવે, તેની પણ નિંદા કરવા ચુકે નહિ, પણ યાદ રાખવું કે નિંદાનું કૃપ માહું છે. આ વિષે પૂર્વે પણ લખાણ થઈ ગયું છે. અહિયાં તો માત્ર એટલું સમજવાનું છે કે-પોતાની દૃષ્ટિ દોષવાળી હોય તો દુનિયા દોષમય જોવામાં આવે અને નિર્દોષ દૃષ્ટિ હોય તો દુનિયા નિર્દોષજ છે. તમામ આધાર પોતાની દૃષ્ટિ ઉપરજ છે.

પ્રશ્ન ૯૧ સું—શું દોષીતને દોષીત ન કેહવો એમ તમારું કહેવું છે?

ઉત્તર—હા જી, સૂત્ર તો એમજ દર્શાવે છે કે આંધજાને આંધજો, કાણને કાણો ન કહેવો. જુઓ મુવત્તમાં સૂત્ર મુવત્તકંધ ૧ લે અધ્યયન

આયાજ મઠં સ્વલુંચયિતા, અસાહુજો તેદદ સાહુમાળી, માયણિ ઇસંતિ
અળંતવાતે. ॥ ૪ ॥

અર્થ—તે સ્વાચ્છી પુરુષ તે વિશોધિત શુદ્ધ નિર્દોષ માર્ગ તેને
આચાર્યની પદ્મપત્નિ થકી ઉત્થાપિને કહે, એટલે જે પોતાના ભાવે એટલે
સ્વછંદ બોલે, તે અહાછંદપણ થકી ઘણા ગુણ જે જ્ઞાનાદિક તેનો
આ સ્થાન થાય કેમકે એ સ્વાભિતિ વેશ મિથ્યાત્વના ભાવ થકી કરીને
જે જ્ઞાન શંકા એટલે શ્રી જિનાગમને વિષે શંકા લાગીને મૂધા બોલે,
સ્વકલિપત જેવો રૂચે તેવો બોલે તેણે કરીને ઘણા ગુણનો આ સ્થાન
એટલે કુસાગ્ર ન થાય ॥ ૩ ॥ જે કોઇ પુછે જે તમે કેાની પાસેથી ભણ્યા
છો તે વારે પોતાના આચાર્યનું નામ ગોપવીને બીજાનું નામ કહે, તે
નિશ્ચે થકી આત્માર્થ જે મોક્ષનો અર્થ તેને વચ્ચે છે એતારતા તે મુકિતને
ન પામે. પરમાર્થ થકી તે અસાધુ થકો પચ્ચ આ જગતને વિષે પોતામાં
સાધુપણું કરી માને તથા બીજાઓને કહીને પોતામાં સાધુપણું મનાવે તે
માયાવી સાધુ આ સંસારને વિષે અનંત ઘાત પામે એટલે અનંતકાળ
પર્યંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે. ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૯૪ મું—ઉપકારી ગુરુ, આચાર્યાદિકની નિંદા અવહેલણા કરે.
તેને ખપ્ત પાડે તેનું શું કળ ?

ઉત્તર—તે મહા મોહની કર્મ બાંધે એમ સમવાયંગ સૂત્રમાં ૩૦
મહા મોહનીના સ્થાનકમાં કહ્યું છે. જુઓ ગાથા ૨૪ મી, ૨૫ મી.

આચરિય ઉવજ્જાણીં, સુયં વિગયંચ ગાહિણ;

તે ચેવ સિસઈ ચાલે, મહા મોહં પકુવ્વઈ. ॥૨૪॥

ભાષા—જેણે આચાર્ય ઉપાધ્યાયે શ્રુત શાસ્ત્ર તથા વનય ચારિત્ર
અદિ વાડ્યો શિખાડ્યો તેહીજ આચાર્યને ખીસે નિંદે બાળ અજ્ઞાની તે
મહા મોહનીય કર્મ કરે. ૨૪.

આચરિય પુવગ્ગાવાળં, સમ્મં નો પઢિત્તપ્પદ;

અપ્પઢિ પૂણ્ણ યદ્દે, મહા મોહં પકુવ્વઈ ॥૨૫॥

ભાષા—જે કોઇ આચાર્ય ઉપાધ્યાયને શ્રુત દાનાદિકના મહા-
ઉપકારીને સમ્મત પ્રશરે તર્પે નહીં. (ગંડે નહિ-ઉપસાહે ચાલે) ઉપકાર ન
કરે, તથા તે આચાર્યની પૂજા સત્કાર ન કરે, એવો સ્વગ્રમ અભિમાની
તે મહા મોહનીય કર્મ કરે. ૨૫.

ઉત્તર—આ અવશર્ષિણિને હું અવશર્ષિણી કહેલ છે તે અનંતકાળે આવે તેમાં આવેલો પાંચમો આરો હુઃખમ આરો તે પણ આકરો. હુઃખમ આરો કે જેમાં ધાર્યા વરસાદ વરસે નહિ, હુઃખાળ ઘણા પડે, અકાળે વરસે સાધુના વેશે અસાધુ પૂજાય, સારા અને આત્માર્થી સાધુ સીદાય, ખટપટી અને નિંદકો મનાય, શુરૂ અથવા શુરૂથી અધિક ઉપકાર કરવાવાળા-રક્ષણ કરવાવાળા હિતચિતક તેનાથી કપટ ભાવે વર્તે પોતાનો સ્વાર્થ સાધી મિથ્યા ભાવે વર્તનારા-જ્યાં ત્યાં વાંકાના બોલનારા-નિંદા અવહેલણના કરનારા-શુરૂ-ઉપકારીના મનને હુઃખવનારા-ખોટા મનના ઘણી, મોઢે મીઠું મીઠું બોલી પાછળથી વાઢી નાખનારા-અથવા કઠોર વચને હુઃખ દેનારા એવા માઠાં મન વચનના ઘણી એકાંત અશાંતિના ઉત્પન્ન કરનારા, શુરૂ ઉપકારીના મનને વચનને હુઃખવનારા એવા જીવો આ દુગાઢ પંચમકાળમાં ઘણા હોય, એજ આ કાળની ખુબી. આવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ જ્ઞાની પુરૂષે જાણીને આ પંચમ આરાનું નામ ઓગાઢે હુષમાં કાળ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૯૭ મું—શુરૂ-ઉપકારીને મને કરી વચને કરી હુઃખવનારા-માઠા મનના ઘણીને શું ક્ષણ મળે ?

ઉત્તર—આ હુષમ કાળમાં શુરૂથી મિથ્યાભાવે પડી વર્તનારા મને કરીને વચને કરીને હુઃખ દેનારા-શ્રી કાજાંગજીના ૭ મે કાણે-આબુવાળા છાપેલ પાને ૪૫૭ મેં કહ્યા છે, તે જણાવે છે.

ગુરુ હિં જળો મિચ્છં પઢિવત્તો મળો દુહયા વદ દુહયા-ટીકા:-ગુરુ માંતા પિતૃ ધર્માચાર્યેષુ ॥ મિચ્છં ॥ મિદ્યમાર્ગે વિનય મ્હં મિત્વર્યઃ પ્રતિવત્ત આધિતઃ ॥ મળો દુહયંતિ ॥ મનસો મનસા વા દુઃસિત્તા દુઃસિતત્વં દુઃસક્ષાત્તિવં વા દોહક્ત્વં વા एवं વય દુહયેત્વપિ વ્યારુપેય મિતિ ॥

બાવા:-શુરૂ સાથે લોક મિથ્યાત્વ પ્રતિપત્ત છે, ખોટા ચાલે છે, મનનાં હુઃખ ઘણાં, વચનનાં હુઃખ ઘણાં.

એવા વિનય સહિત, શુરૂના દ્રોહી, માઠા મનના ધણી, કઠોર વચનના બોલવાવાળા, અંદરે અંદર લેદના પાડવાવાળા, ફાટકુટ કરાવનારા, “હિરુલેદિ,” હિરુગવેરી એવા સાધુને ખટે કાજાંગજીના પાંચમા કાજામાં “પાસંચિત” દોષનો પડી કહ્યો છે. એટલે ભગવાંત કહે છે કે-એસ દુર સ્થાવીને પાસંચિત કરતાં આત્મા અતિક્રમે નહિ.

પ્રશ્ન ૯૮ મું શબ્દન દંડનાર્થ નિરૂદ્ધ એ વાકયનો ભાવાર્થ શું ?

કાલે, વિણ્યે, બહુ માને લણ્ણું કહ્યું છે છતાં તે બોલો વિરાધે ૧, બીજો દર્શન કુશીલ તે નિસ્સંક્રિયં નિઃકંબીયં ઇત્યાદિક આઠ પ્રકારે દર્શના ચારને વિરાધે તે, ૩ ત્રોજો ચારિત્ર કુશીલ તે પહિડાણુ બોગ જીતા ઇત્યાદિક આઠ ચારિત્રાચાર વિરાધે તથા મંત્ર જંત્ર અને તંત્ર કરે તે ચારિત્ર કુશીલ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—સંસતો કેટલા પ્રકારે અને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સંસતાના બે ભેદ. તે એક સંકલીષ્ટ ૧, અને બીજો અસંકલીષ્ટ ૨.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સંકલીષ્ટ અને અસંકલીષ્ટ સંસતાનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—૧ પહેલો સંકલીષ્ટ સંસતો તે પાંચ આશ્રવને વિષે આસક્ત હોય, ત્રણ ગારવે કરી પ્રતિબદ્ધ હોય, કોઈ ગૃહસ્થ ગૃહસ્થણી અને તેના છોકરા છોકરીની ચિંતા કરે, અને તેઓના દુઃખે દુઃખી અને તેના સુખે સુખી થાય તે.—બીજો અસંકલીષ્ટ સંસતો તે કોઈ પાસતથો મળે તો પોતે પણ તેના જેવો બની જાય, અને સંવેગી મળે તો તેની જોડે સંવેગી જેવો બની જાય. એવી રીતે જેવો મળે તેની સાથે રક્ષીક મણિની પેઠે અથવા તેવની પેઠે તેવો થઈ જાય તે અસંકલીષ્ટ સંસતો કહેવ છે. ઇત્યલં.

ઈતિ શ્રી પરમપુન્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી. તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત શ્રી “ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા ”—ઉત્તરાર્ધ—ભાગ પમેા સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.
ઉત્તરાર્ધ ભાગ છ કો.

॥ રાગ—પ્રભાત ॥

- વિમળ વિમળ થઈ જેહની, સોળે સુખ કારી;
તેહ કહું વિસ્તારથી, સુણજે મન ધારી. વિં ૧
- ચેતનની જે ચેતના, કળા તેહને કહીયે;
અક્ષર ભાગ અનંતમે, પ્રકાશે લહીયે. વિં ૨
- પ્રથમ કળા તો એ કહી, વળી બીજી જાણે;
જ્યા પ્રવૃત્તિના ભોગથી, પરણામે આણે. વિં ૩
- અપૂર્વ કણું સુદગર થકી, હણીએ ઘન ગ્રંથી;
ત્રીજી કળા એવરો, લહસે શિવ પંથી. વિં ૪
- અનિવૃત્તિ આતમ આદરે, દગ મિથ્યા વેચે;
તુરિય કળા જે પામરો, તે શિવપુર પહોંચે. વિં ૫
- સમકિત શ્રદ્ધા જે થઈ, અરહા ઉપદેશે;
કળા કારણ ગુણ જાણીને, પરિચય જે કરશે. વિં ૬
- એ કળા કહી પાંચમી, હવે છકી જાણે;
વિરતિ કરે દેશે કરી, વળી સંવરિત આણે. વિં ૭
- સર્વાકાશ પ્રદેશને, અનંત ગુણ કરીયે;
તેહ બરોબર મતના, પર્યાય લહીયે. વિં ૮
- સંજમ થાનક જે ઘન, એ દીઠો વિતરાગે;
ભાવ્ય કડપ માટે કહો, તે ભણજે રાગે. વિં ૯
- એહ થકી પણ મે ઘણા, ચારિત્ર પર્યાયા;
પ્રગટપણે ત્યારે રચા, ત્યારે મુનિપદ પ્રાપ્યા. વિં ૧૦
- કળા કહીએ સાતમી, આઠમી હવે કહીયે;
જેહ ચોગીશ્વર ધ્યાનમે, આત્મપદ લહીયે. વિં ૧૧
- નવમી કળા તે કહી, જેહથી રસ ધાતી;
ગુણ એની ગુણ સંકમે, રિયતિ ભાધા ધાતિ. વિં ૧૨
- એહ દારણ પાંચે કરી, ગુણ એણે વરિયા;
તે ચોગીશ્વર ભણજે, જે ભવોદધિ તરિયા. વિં ૧૩
- દશમી કળા એ વળી, વમે વેદ વિકાસ;
ધ્યાન મુકવ આણંતને, હેલ રાગના ચારા. વિં ૧૪

- કળા—૧ શ્રી-ચેતનની ચેતના-અક્ષરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો તે.
- કળા—૨ જી-યથા પ્રવૃત્તિ કરજી-ચંડતાં પરિણામની ધારા અંતો કોડકોડની હદમાં આવે.
- કળા—૩ જી-અપૂર્વ કરજી-ગંઢી ભેદ કરે તે.
- કળા—૪ થી-અનિવૃત્તિ કરજી-મિથ્યાત્વ ટાળે.
- કળા—૫ મી-શુદ્ધ શ્રદ્ધા-સમકિતની પ્રાપ્તિ.
- કળા—૬ ઠી-દેશ વિરતિપણું પામે.
- કળા—૭ મી-સર્વ વિરતિ ચારિત્ર શુભ પ્રગટે.
- કળા—૮ મી-ધર્મ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.
- કળા—૯ મી-શુચિ શ્રેણી-ક્ષપક શ્રેણીએ ચડે.
- કળા—૧૦ મી-અવેદી થઈ-શુક્લ ધ્યાનની ધારાએ ચડે.
- કળા—૧૧ મી-સર્વથા લોભનો ક્ષય થાય-આત્મ ન્યોતિ પ્રગટે.
- કળા—૧૨ મી-ઘનધાતી કર્મનો ક્ષય થાય.
- કળા—૧૩ મી-કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય.
- કળા—૧૪ મી-શૈલેશી કરજી-યોગ રૂંધન ધ્યાન.
- કળા—૧૫ મી-ભાવ અજોગી-સકળ કર્મનો ક્ષય.
- કળા—૧૬ મી-સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ-સંપૂર્ણ સોજે કળા.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના અધ્યયન ૯ માની ગાથા ૪૪ મી ના છેલ્લા પદમાં ૧૬ કળાનો શબ્દ છે; તે ઉપરથી કોઈ વિદ્વાન પુરૂષે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સોજે કળાનું સ્વરૂપ યથા તથા કહી બતાવ્યું, તે અદ્વિયાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫ મું—અત્યાર સુધી સૌ કોઈ એમ માને છે કે-કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે એટલે સોજે કળા પ્રગટી અને કેવળની પહેલી કળા કોઈ સમકિત માને છે, અને કોઈ અક્ષરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો જે છે તે માને છે. તેા તે વિષે શું સમજવું.

ઉત્તર—ઉપર કહેલી સોજ કળામાં તેા સંપૂર્ણ સોજે કળા ઉઘાડી તેા સિદ્ધની કહી છે. અને કેવળ જ્ઞાનનો પ્રકાશ તેા તેરમી કળાએ થાય છે. સમકિતની પ્રાપ્તિની કળા પાંચમી કહી છે. જે અપેક્ષાએ કેવળની નવમી કળા થાય છે. કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે પલ્લુ અપાતી ચાર કર્મ, યોગની પ્રવૃત્તિ

ઉત્તર—શ્રી નંદીજીમાં સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમાં ભાગ ઉઘાડો કહ્યો છે તે શ્રુત જ્ઞાનનો ઉઘાડો કહ્યો છે અને શ્રુતના બે ભેદ કહ્યા છે એક સમશ્રુત અને બીજું મિથ્યાશ્રુત તેના પછી અનેક ભેદ કહ્યા છે તે આગળ પર કહેવશે. પરંતુ અસલીનું શ્રુત અનાદિ અનંત કહ્યું છે અને ભલીનું શ્રુત સાદિસાંત કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—અભવી તથા ભવીના શ્રુત વિષે સૂત્રમાં મૂળ પાઠમાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સૂત્ર બાબુવાળા છાપેલ પાને ૨૬૮ થી ૩૦૪ સુધીમાં એ વિષે ઘણો અધિકાર છે. ત્યાં કહ્યું છે કે—મૂળપાઠ—

ભવસિદ્ધિયસ્તુ સુયં સાદ્યંસવજ્જવાસિયં ત્ર અભવસિદ્ધિયસ્તુ સુયં અણાદ્યં અવજ્જવાસિયં.

ભવ્યસિદ્ધિકનો શ્રુત જ્ઞાન છે તે સાદિ અંત છે. તે જ્યારે મિથ્યાત્વ શ્રીટીને સમ્યક્ત આવે ત્યારે આદિ છે. અને કેવળ જ્ઞાન ઉપરે ત્યારે શ્રુત જ્ઞાનનો અંત છે તે ભલી આદિ છે અને અંત પછી છે. શેષ ૩ ભાંગા નથી, મિથ્યાત્વ અનાદિ છે પછી ભવ્યને અંત છે. (ચ શબ્દથી એમ પછી સંભવે છે કે—એકેક ભવ્યજીવોનું શ્રુત અનાદિ અનંત પછી છે. એટલે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવસિદ્ધિયાનું શ્રુત જ્ઞાન આદિ અંત સહિત છે. અને સંસારસ્થ ભવસિદ્ધિયાનું શ્રુત અજ્ઞાન આદિ અંત સહિત છે. એમ બે ભાંગા પછી સંભવે છે.) અને અસમ્ય સિદ્ધિયાનો મતિ શ્રુત અનાદિ અનંત છે.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—અસમ્ય જીવના શ્રુત જ્ઞાન વિષે શાસ્ત્ર કાંઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—અભવના શ્રુતનો અવન્ય ઉત્કૃષ્ટનો વિચાર શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં કહ્યો છે તે અત્ર જણાવીએ છીએ.

(અવન્ય તો અક્ષરનો અનંતમાં ભાગ ઉઘાડો કહ્યો તે, અને ઉત્કૃષ્ટો તે) અસમ્ય જીવ જે ભણે તે ૧૦ પૂર્વ કાંઈ એક ઉજો ભણે, તે ઉજો કેમ ભણે તે કહે છે. જે દસ પૂર્વ ભણ્યાનો ધણી નિશ્ચય સમક્ષિત પામીને પાછો પડે તોપણ તે શુકલ પક્ષી યાવ, (અને ધણી કાળ રહેતો) દેશે ઉજો અધંપુકાલ સંસારમાં રહે અને દસ પૂર્વ મળે તે તો નિરમા ભવ્યજીવ દોષ.) અને અસમ્યજાથી—દસ પૂર્વ ઉજો ભણે તે સમક્ષિત દસવા વિના પાછો પડે તે કૃષ્ણપક્ષીપણે રહે તે ભણી

ધણા આભલાને મેહનો સમુદે કરીને આચ્છાદિત હુવે તોહિ પણ ચંદ્રમાની સૂર્યની પ્રભા તેજ રહે. ઉપરે અને નીચે અધિકાર ન હોય તિમ જીવ પ્રીતીને અજીવ ન થાય. તે એ આદિ છે અને અંત પણ છે તે ભણી સાંદિક સપર્યાવસિક કહીયે, તે એ આદિ નથી, અંત નથી તે માટે જે અનાદિક અપર્યાવસિક કહીયે. ઇતિ ભાષા—

પ્રશ્ન ૧૫ સુ—જેને અનાદિ અનંત મિથ્યાત્વ હોય, જે જીવને આદિ અંત સહિત મતિ શ્રુત અજ્ઞાન હોય તેવા જીવોને કોઇ પણ વખત પાંચ જ્ઞાન માંહેલું જ્ઞાન સંભવે ખરૂં કે કેમ ?

ઉત્તર—શ્રીનંદીજીમાં તો તમામ જીવને અક્ષરનેા અનંતમો ભાગ ઉઘાડો કહ્યો તે અક્ષર શબ્દે તો શ્રુત જ્ઞાન લહું એટલે ભવ્ય સિદ્ધિ યા જીવનું શ્રુત જ્ઞાન તો આદિ અંત સહિત કહ્યું અને અભવ્ય જીવનું શ્રુત અજ્ઞાન અનાદિ અનંત કહ્યું. તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે—તેને જ્ઞાનનો સદાય અભાવજ હોવો જોઇએ. જ્યાં સમકિત નથી ત્યાં જ્ઞાન નથી. એ વાત નિશ્ચય છે. સત્તાએ સમકિત અને જ્ઞાનના અભાવવાળાને કદિએ કરીને કેવળ જ્ઞાનદર્શન રૂપ સિદ્ધિ સ્વરૂપી કહી શકાય નહિ.

અભવીને આઠે કર્મનું જે આવરણ રહેલું છે તે તેના મતિ શ્રુતાદિ અજ્ઞાનરૂપી ક્રધિને આવરણ કર્તા છે તેની પર્યાયને પ્રગટ થવા દે નહિ, વગેરે અધિકાર વિસ્તારથી આગળ પર કહેવાશે.

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—શ્રીનંદીજી સૂત્રમાં ભવ્ય સિદ્ધિમાં જીવનું શ્રુત આદિ અંત સહિત કહ્યું તો, અભવ્યની હારના ભવ્ય જીવ ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જવાવાળાનું શ્રુત આદિ અંત સહિત કેમ કહેવાય ? જે તે ભાંગો તેને લાગુ થાય તો મોક્ષ જવાવાળાને તેમાં તક્ષવત શો સમજવો ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નકારનો તર્ક ખરો છે પણ સૂત્રની રચના જોર છે. સૂત્રમાં જ્યાં જ્યાં ગૌતમીકે પૂછેલા પ્રશ્નમાં અને ભગવતે આપેલા ઉત્તરમાં મોક્ષ જવાવાળા ભવ્ય જીવનાજ ઉત્તર આવે છે, અને જ્યાં ભાંગા પડે છે ત્યાં ભવ્યને અભવ્યનાજ ભાંગા પડે છે, તેમાં સંચારત્વ ભવ્ય જીવની વ્યવહાર આપતી નથી. શ્રીમદભવાયોગજી સૂત્રમાં પણ ૨૬મા અને ૨૮મા સમવાયમાં અભવ્ય અને ભવ્યનું નામ પુરતું પાડ્યું છે પણ ૨૭મા સમવાયમાં કહેલા કલા જીવ છે ને સૂત્રકારે ગૌતમીકે ગાંધી અદારીયમા સમવાયમાં એ જવાબુ ભવ્ય જીવ કલા તેથી ફેરવાયેકે

ઉત્તર—નિશ્ચય નયે તો સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની કહેલી સોળ કળા-
માંની એકે કળા કહી શકાય નહિ. પણ વ્યવહારનયે જે કળા ઉધારી
સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—તે જે કળા કઈ ? ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે અભવ્ય ને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉધારો છે તે
મિથ્યાત્વ શ્રુતનો ઉધારો છે તેથી ચૈતન્યપણું-ચૈતન્યની ચેતના પ્રગટ
થાય છે, તે પહેલી અને બીજી કળા-યથા પ્રવૃત્તિકરણની-જે મિથ્યાત્વનું
પહેલું શુદ્ધસ્થાન રહેલું છે તે મિથ્યાત્વની શુદ્ધ કરણીના શુભોને અવલંબી
ઉચ્ચ ભાવનાની કરણી કરે-અને તેથી આગળ વધે તો સૂત્રાખ્યાત ધર્મનું
ચારિત્ર વ્યવહારથી અંગીકાર કરે, શુદ્ધ આચાર પાળે, જેતાળીય,
સુડતાલીસ છત્ર દોષ રહિત નિર્દોષ આહારાત્મિક વહોરે, સિદ્ધાંતમાં કહ્યા
પ્રમાણે કેવળ ચરિયા એકંત ચારિત્ર (સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન વિનાનું) અને
શ્રીનંદીજી સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ઉલ્લેખ દશ પૂર્વ (નવમા પૂર્વની ત્રીજી
આચાર વત્યુ) સુધીનું જ્ઞાન મેળવી, શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે
“અસંજય ભવિય દવ દેવાણુ” અસંજમપણે વ્યવહાર ચારિત્રની આરાધના
કરી નવઐવેયક સુધી જાય. અને યથા પ્રવૃત્તિ કરણના ચોગે વ્યવહાર
ચારિત્રના બળે અકામ નિર્જરાએ કરી કોઈ વખત અંતો કોડકોડીની હદ
સુધી આવી જાય પણ અંતો કોડકોડ સુધી પહોંચે નહિ, સમ્યક્ જ્ઞાન
દર્શન રૂપી ચક્ષુ વિના જેમ આંધળો પુરૂષ નગરીના દરવાજાની નજીક
આવી પાડો કરે ને અટવીમાં ભટકે તેમ સંસાર રૂપ અટવીમાં અસવ્ય
જીવ પરિભ્રમણ કરે, પણ ગંઢી ભેદ કરવા રૂપ અર્પૂવ કરણની ત્રીજી કળા
પ્રગટ કરી શકે નહિ. માત્ર વ્યવહારથી પ્રયત્નની જે કળા ખુદ્દી કહેલી
દોષ તો કહી શકાય, અને નિશ્ચેથી તો શ્રુત આખ્યાત ધર્મની એકે કળા
અભવીને ખુદ્દી નથી એમ સંભવે છે. જે એમ હોય તો સત્તામાં પણ
શ્રુત આખ્યાત ધર્મની કળા હોય નહિ. મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય
અભવીને નથી, મુત્રના ન્યાય પ્રમાણે સત્તામાં પણ એજ છે ને પ્રગટપણે
કેવળીની દ્રષ્ટિએ પણ એજ છે એમ ઘડા દાખલાથી અનુભવાય છે. તત્ત્વ
કેવળી ગમ્મ.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની જે સોળ કળા કહી તે
અભવીને નથી. માત્ર ભવીનેજ માટે કહી છે એમ જવાબે કહેવામાં આવે છે
ત્યારે ભવીમાં અને અભવીમાં કોઈ પ્રમાણે નેત્રો તદ્દવ હોયો એટલે

પ્રશ્ન ૨૨ મું—અહિંયાં કોઈ વેદક સમકિતના બંધથી ઉપરાંકનો-
ચેગળાનો અર્થ ક્ષાયક સમકિતનો કરે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો ક્ષાયક સમકિત માનીએ તો સાતે પ્રકૃતિનો, અસાધ
હોય, અને અહિંયાં તો એક સમકિત મોહનીય વરણને સત્તાવીશે પ્રકૃતિ
સત્તામાં કહી. માટે અહિંયાં વેદકનો અર્થ બીજો સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—મૂળ પાઠમાં તો વેદક સમકિત કહ્યું છે અને વેદક
સમકિત તો ક્ષયોપશમ સમકિતના છેલ્લે સમયે અને ક્ષાયક સમકિતના
આગલે સમયે હોય. માટે મૂળ પાઠ વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિંયાં વેદક સમકિત લેવાનું નથી પણ સમકિતમાં વેદવાનું
લેવાનું છે. એટલે સમ્મત વેયગિજ્ઞં એવો પાઠ આગળ આવશે એટલે
સમ્યક્તા વેદનીય-સમકિતમાં વેદવાપણું જે સમકિત મોહનીય એવો અર્થ
વેદક સમકિતનો થાય છે. એટલે સમકિત મોહનીયના બંધ થકી ઉપરાંકો
અળગો કે જેને સમકિત મોહનીયનો બંધ નથી. એવા જીવને સમકિત
મોહનીય ટળી ૨૭ સત્તાવીશ મોહનીય કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય,
એમ સત્તાવીશમું સમવાયંગ સૂચવે છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—સત્તામાં છઠ્ઠીશ પ્રકૃતિવાળાને તો અલવી ખુંઝા
કહ્યા છે. તો સમકિત મોહનીય વરણને સત્તાવીશ પ્રકૃતિ જેને સત્તામાં
હોય તેવા જીવ કયા જાણવા ?

ઉત્તર—અકૃત્રીયમાં સમવાયંગે લગ્ય જીવના સંગંધે જે પાઠ કહ્યો
છે તે પાઠનો સંબંધ જેતાં સત્તાવીશમાં સમવાયંગમાં કહેલા જીવ
“સંસારસ્થ લગ્ય જીવ સમજાય છે. કારણકે સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર
મોહનીય વર્ણિતને તો અલગ્ય જીવ કહ્યા છે તો એક સમકિત મોહનીય
વર્ણિતનો ભાંગો અમગ્યથી ભુટો હોવો જોઈએ. કેમકે લગ્ય જીવને
અકૃત્રીયમાં સમવાયંગે અકૃત્રીય પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી છે તે ઉપરથી એમ
જણાય છે કે-ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જવાવાળા લગ્ય જીવનો વયલો
ભાંગો જણાય છે. અને તે વિષે અકૃત્રીયમું સમવાયંગ વિશેષ સાબીતી
કરી આપતું હોય એમ પણ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—દી અકૃત્રીયમાં સમવાયંગે શું કહ્યું છે ? તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—સાંભળો—અકૃત્રીયમાં સમવાયંગનો મૂળ પાઠ બાતુરાગા
પરિદ સમવાયંગે પાને ૭૬ ને—

મિશ્ર સમક્રિતવાળો થોયે ગુણ ઠાણે જઈ ગુણ શ્રેણીયે ચડી છેવટે અર્ધ પુણ્યમાં અવસ્થ મોક્ષ જાય માટે આ વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અભવ્યને સમક્રિત મોહનીય કે મિશ્ર મોહનીય બેમાંથી એકે નથી માટે તેને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન કે કેવળના પર્યવ હોવાનો સંભવ નથી. એમ કેટલાક ન્યાય પરથી જણાય છે તે સંબંધે આગળ પર જણાવવામાં આવશે.

હવે જે પ્રકારના ભવ્ય જીવમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત થોગ્ય ભવ્ય જીવને સત્તામાં સમક્રિત મોહનીય છે તો સમક્રિત પણ છે તો કેવળજ્ઞાન અને તેના પર્યાય પણ છે તે પ્રગટ થયે મોક્ષ પણ છે.

સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને સત્તામાં સમક્રિત મોહનીય નથી—એટલે મોહનીયે આવરણું પણ સમક્રિત નથી એટલે સત્તામાં સમક્રિત નથી તો કેવળ જ્ઞાન કે તેના પ્રયાંય પણ નથી એટલે તેને મોક્ષ પણ નથી. હવે જે મિશ્ર મોહનીય સત્તામાં છે તેના માટે જે પ્રશ્ન ઉઠ્યો છે તે વ્યાજ્ઞી છે. અને તેના ખુલાસો પણ થવોજ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—ઉપરના પ્રશ્નનો ખુલાસો ન્યાય પૂર્વક થાય તો વિશેષ સમજીતીમાં આવે, માટે સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને મિશ્ર મોહનીય સત્તામાં છે તેના માટે શું સમજવું ? તેના ખુલાસો સૌ કોઈ સમજી શકે તેમ જણાવ્યો.

ઉત્તર—સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને મિશ્ર મોહનીય સત્તામાં છે તે મિથ્યાત્વ મોહનીયની સહચારી છે. અને મુક્તિ પ્રાપ્ત થોગ્ય જીવને મિશ્ર મોહનીય જે સત્તામાં છે તે સમક્રિત મોહનીયની સહચારિણી છે. બન્નેની મિશ્ર મોહનીયમાં આટલો તફાવત છે. મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિશ્ર મોહનીયમાંથી મિશ્ર સમક્રિત કોઈ કાળે થાય નહિ એ તો સત્તામાં મિથ્યાત્વ મોહનીયની સાથે સદાકાળ રહે.

સમક્રિત સહચારિણી મિશ્ર મોહનીય જે છે તે કોઈ વખત મિથ્યાત્વ મોહનીયના રાજ મોજાં પડસાથી મિશ્ર સમક્રિત થાય. અને તેમાંથી કોઈ જીવ સમાંકત પામે ને મોક્ષ પણ જાય, અને કોઈ જીવ મિશ્ર સમક્રિત પામી અંતર્મુદ્ધત્ રહી પાછો પડી મિથ્યાત્વમાં જાય; પણ અર્ધ પુણ્યમાં અવસ્થ મોક્ષ જાય, એમ થી બચવનીજ વગેરે સૂત્રમાં કહેલ છે. એટલે સમક્રિત સહચારિણી મિશ્ર મોહનીય મોક્ષ પ્રાપ્ત જાય

પણ સંત્તામાં છે. અને જ્યાં સમકિત મોહની સત્તામાં નથી ત્યાં જ્ઞાન-દર્શન (દર્શનમાં કેવળ દર્શન) ને ચારિત્ર પણ સત્તામાં નથી. એમ સિદ્ધાંત શાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—મિથ્ર સમકિતને માટે સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને સાંજની સંજાનો દાખલો આપ્યો તે જો કે છે તો ઠીક પણ આમાં સૂર્યનું મિથ્રપણું રહેતું નથી તો મિથ્યાત્વની સાથે મિથ્રપણું કાયમનું હોય તેનું સમકિતનું અંશરૂપ મિથ્રપણું હોયું જોઈએ તો તે વિષે કોઈ દાખલો આપી સમજાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—અહિંયાં અમાવાસ્થાનાં અંધારારૂપ તો અસલી છે, પડવે ને દિવસે ચંદ્રની એક કળા ખુદલી હોય તે રૂપ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવનું મિથ્ર સમકિત લેવું, મિથ્ર ભાગ થોડો અંશ માત્ર ચંદ્રોદયનો દેખાવમાં ન આવે તેવો અને અંધકારનો વિશેષ ભાગ હોવાથી મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિથ્ર મોહનીય પ્રકાશમાં કદિ ન આવે તેવી કળાવાળા જીવ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ લેવા. અને બીજાના ચંદ્રથી પુનમના ચંદ્ર તુલ્ય સમકિત મોહનીય અને મિથ્ર મોહનીયની સત્તાવાળા સુક્તિ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ભવ્ય જીવ લેવા.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—શિષ્ય-શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં ખંધકને અધિકારે સૂત્ર પાઠે સર્વ જીવના અનંતા જ્ઞાન પર્યવ, અનંતા દર્શન પર્યવ, અનંતા ચારિત્રના પર્યવ ઇત્યાદિક કહેલ છે તો અલખીને પણ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રના પર્યવ હોવા જોઈએ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રથમ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે—સૂત્રમાં જ્યાં જ્યાં અધિકાર આપ્યા છે, જ્યાં જ્યાં જ્ઞાતમાદિકે પ્રશ્ન પૂછ્યા છે, જ્યાં જ્યાં ભગવંતે ઉત્તર આપ્યા છે ત્યાં ત્યાં ભવ્ય જીવનેજ ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવેલ છે. કારણકે ભવ્ય જીવની બહુલતાને લઈને અલખ્યને જોણતામાં રાખી ભવ્ય જીવનીજ અધિકતા બતાવી છે; તેપણુ ટીકાકાર અને ભાષ્ય વાળાંએ આપણી શંકાઓના સમાધાન માટે જાણેનું સ્વરૂપ જૂઠા જૂઠા રૂપમાં જેમ ઘટે તેમ જણાવતા ગયા છે. અને કેટલીક બાજુ આપણે સમદર્શિથી જોઈશું તો સૂત્ર આપણને તરતજ ખુલાસો કરી આપશે તે દ્યારે કે “મતચ્છ મૂઠી પરી” પેતાનો ગમત્વ-ગદ્ગદ-હકાદ, પરી મૂકે-અહમ્મ હરે તો, અને સૂત્ર પર ઘડા હોય તો. તરતજ ખરી બાજત સમજવામાં આવી જાય. અહિંયાં લોક ભાષા ઉપર કે અ.વ.શાસ્ત્રોજ

માટે ભવ્ય જીવનાજ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રના પર્યાય કહ્યા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—તો પછી અભવ્ય જીવ પાસે ઉપર કહેલી જ્ઞાનાદિકની પર્યાય જામાટે ન હોય ? તે પણ જીવ છે ને મૂળપાઠમાં જીવની પર્યાય કહી છે તો અનંતા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના પર્યાય અભવ્ય જીવને પણ હોય એમ કેટલાકનું કહેવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—દીકાકાર એમ જણાવે છે કે—જ્ઞાનની પર્યાયને માટે બુદ્ધિએ કરીને વિકાસ પરિચ્છેદ કરવા એટલે જીવના સંબંધે જ્ઞાનના પર્યાય માટે જેને જ્યાં ઘટે ત્યાં તેની પર્યાય લેવી. એક જીવને સમુચ્ચય જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રના પર્યાય કહ્યા તે ભવ્ય જીવ આશ્રી અને જે સર્વ જીવ આશ્રી કહ્યા હોત તો પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યાં હોત. પણ સમુચ્ચય પાઠ જ્ઞાન સંબંધી હોવાથી ભવ્ય કે અભવ્યને જે જે જ્ઞાન લાભતાં હોય તેની પર્યાય તે પ્રમાણે ગણવી.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—સર્વ જીવ આશ્રી જ્ઞાન સંબંધે શું કહ્યું છે ? તે સૂત્ર પાઠથી જણાવશે ?

ઉત્તર—શ્રી કાણ્ડગીજ સૂત્રના કાણ્ડ ૮ મે—આબુવાળા છાપેલ પાને ૫૨૦ મે કહ્યું છે કે—

અઘ્રવિદ્યા સ્વવર્ત્તવા પળત્તા તં જહા આભિણિયોદિય નાળો જાવ કેવલ નાળી મદ્યજ્ઞાળી મુયજ્ઞાળી વિમંગનાળી.

ભાષા:—આઠ પ્રકારે સર્વ જીવ કહ્યા તે કહે છે. મતિજ્ઞાની ૧, યાવત્ કેવળનાણી ૫, મતિ અજ્ઞાની ૬, ધ્રુત અજ્ઞાની ૭, વિમંગજ્ઞાની ૮.

અહિંયાં સર્વ જીવ કહ્યા તેમાં ભવી અભવી ને સિદ્ધના જીવ મળી તમામનો સમાવેશ થયો. તેમાં પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યાં તે ઠાંઠ બધે ઠેકાણે આઠે બોલ લાગુ થાય નહિ પણ ઉપર કહેલા ત્રણ ત્રણ સ્થાનમાં જે બોલ ઘટે તે લાગુ કરવો. તે એ રીતે કે—ભવ્ય જીવમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન આઠે બોલ લાગે એ આઠેની ભજના. અભવ્ય જીવમાં જ્ઞાન પાંચ માંહેડું એકે નહિ અને અજ્ઞાન ત્રણમાં જેની મનિ અજ્ઞાન ને પુનઃ અજ્ઞાનની નિયમા અને વિમંગની ભજના. હવે સિદ્ધમાં એક કેવળજ્ઞાનની નિયમા.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—દી ભજવનીજીમાં બીજા ચાકે જીવને સમુચ્ચયે જ્ઞાનના પર્યાય કહ્યા તેમ જ્ઞાન ચાકમાં અજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય એવું

ઉત્તર—અહિંયાં પ્રથમ આપણે એટલું જાણવું જોઈએ કે—પૂર્વેકત કહ્યા પ્રમાણે અલવી ને સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન નથી તો ચારિત્ર હોય કે કેમ ? તે સંબંધી સૂત્ર થો ખુલાસો આપે છે તે પણ ખાસ કરીને જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ચોકળું ચારિત્ર પાળ્યા વિના નવચૈવેયકે જાણ નહિ, ચારિત્રનો આરાધક હોય તેજ નવચૈવેયકે જાણ એમ જ્યારે સૂત્ર ફરમાવે છે અને અલવીની ગતિ પણ નવચૈવેયક સુધી કહી છે તો પછી તેમાં ચારિત્ર છે કે નહિ ? એ સવાલ ઉઠેજ શાનો ?

ઉત્તર—તે વિષે પણ લંબાણવાળું લખાણ છે પણ હાલ તો દુકાન શબ્દથી જણાવવાની જરૂર છે. તે પણ સૂત્ર પાઠથી સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવી રીતે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૨૮ મા અધ્યયનની યાવા ૨૬ મી તેમાં શું જણાવે છે તે સાંભળો—

નસ્થિ ચરિત્તં સમત્તવિહુણં, દંસણેણ ઉભયઘ્વં;

સમત્ત ચરિત્તાદં, જુગલં પુલ્લ ચ સમત્ત ॥ ૨૯ ॥

ભાવાર્થ—સમ્યક્ત્વ વિના ચારિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વથીજ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે અથવા સમકિત હોય તો પણ ચારિત્ર હોય અને ન પણ હોય એટલે સમ્યક્ત્વમાં ચારિત્રની ભજના છે. સમકિત અને ચારિત્ર બન્ને હોય તેમાં પહેલું સમકિત હોય.

હવે વિચારો કે—અલવીને સમકિત તો છેજ નહિ તો પછી ચારિત્ર તો હોયજ ક્યાંથી ? ઉપરનો પાઠ ચોકળું જણાવે છે કે સમકિત વિના ચારિત્ર હોયજ નહિ.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—તો પછી અમરી નવચૈવેયક સુધી જાણ છે અને ચારિત્રનો આરાધક હોય તેજ જાણ છે, તેના માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—તેના માટે શ્રી ભગવદ્ગીતા સૂત્રના શ્લોક ૧ લે ઉદ્દેશે બીજો ચોદ બોલની ઉત્પત્તિની પૃષ્ઠા ચાલી છે તેમાં પહેલાજ બોલમાં મૃગપાઠ તથા રીક્ષ તથા ભાષામાં બાણુત્રાગા છાપેલ પાને ૫૮ મે તથા ૫૬ મે કડું છે કે—

ભયંત્રય મરિચદત્ત દેવાનં ચદનેનં ભવન યાસીનુ ઉત્તોસેનં ઉચરિમ-
જેવેચ્ચરમુ.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—કોઈ ઠેકાણે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનના પર્યાવ બુદ્ધ પાડયા છે? જો અજ્ઞાનના પર્યાવ બુદ્ધ ન હોય તો શ્રી ભગવતીજીમાં બીજા શતકે સમુચ્ચે જ્ઞાનના પર્યાવ કદા છે તેમાં અજ્ઞાનના પર્યાવ સમાધાન્ય અને જો અજ્ઞાનના પર્યાવ બુદ્ધ પડે તો અભવ્યને લાંગો પલુ બુદ્ધ પડે. માટે પર્યાવ સંબંધી જ્ઞાન, અજ્ઞાનનો સૂત્રથી ચોક્કસો ખુલાસો હોવો જોઈએ.

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના શતક ૮ મે ઉદ્દેશે બીજે, બાણુવાળા છાપેલ પાને ૫૬૩ મે સૂત્રપાઠ—

एएसिणं मते ? आभिणि बोहिय नाण पज्जवाणं सुयनाण पज्जवाणं, उहिनाणपज्जवाणं, मणपज्जवनाण पज्जवाणं, केवलनाणपज्जवाणय कयरे कयरे जाय विसेसाहिया वा ? गोयमा ? सव्वस्योवा मणनाणपज्जवा, उहिनाणपज्जवा-अणंतगुणा, सुयनाणपज्जवा अणंतगुणा, आभिणिबोहियनाणपज्जवा अणंतगुणा केवलनाणपज्जवा अणंतगुणा ॥

ભાષા—હવે પર્યાય અટ્ય બહુત્વ કહે છે. એસિણંમિત્યાદિ એ જો નેણું વાકયાત્કારે, હે ભગવન! આભિનિ બોધિક જ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) પર્યાયને, તથા શુદ્ધજ્ઞાન પર્યાય, તથા અવધિજ્ઞાન પર્યાયને, તથા મનઃપર્યાવ જ્ઞાન પર્યાયને, તથા કેવલજ્ઞાન પર્યાયને (એ પાંચમાં) કુલુ કુલુ થકી થોડા હુવે? ઇતિ. પ્રશ્ન—ઉત્તર—હે ગૌતમ! ઇહાં પોતાના પર્યાયની અપેક્ષાએ અટ્ય બહુત્વ બલુવો. પણ પરપર્યાયની અપેક્ષાએ સઘળાને તુટ્યપણા માટે બલુવો. ઇહાં સર્વથી થોડા મન પર્યાવના પર્યાય તેને મનોમાત્ર વિષયપણા થકી, તેથી અવધિ જ્ઞાનના પર્યાય અનન્ત ગુણા, મનઃપર્યાવ જ્ઞાન અપેક્ષાએ અવધિ જ્ઞાનને દ્રવ્ય પર્યાય થકી અનન્ત ગુણા વિષય માટે ૨, તથી શુદ્ધજ્ઞાન પર્યાય અનન્ત ગુણા એને રૂપી અરૂપી દ્રવ્ય વિષય પલે કરી અનન્તગુણા વિષયપણા માટે ૩, તેહથી આભિનિ બોધિજ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) પર્યાય અનન્તગુણા એને કદા અલુકદા દ્રવ્યાદિ વિષયપલે કરી અનન્તગુણ વિષયપણા માટે ૪, તેથી કેવલજ્ઞાન પર્યાય અનન્ત ગુણા સર્વ દ્રવ્ય પર્યાય વિષયપણા માટે ૫.

● સ્વપર્યાય અને પરપર્યાય વિષે વિસ્તારથી બલુવાને માટે જુઓ બાણુવાળું છાપેલ ભગવતીજીના પાને ૧૮૭૦ મેં તેમાં વિસ્તારથી જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ભવ્ય અભવ્યના જ્ઞાન-અજ્ઞાનની સ્થિતિ માટે સૂત્રમાં શો ખુલાસો છે તે જણાવસો ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સૂત્રમાં શતક ૮ મે ઉદ્દેશે ખીજે બાબુવાળા અપેક્ષ પાને ૫૮૯ તથા ૬૦ મે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનની સ્થિતિ કહી છે તેમાં મતિ અજ્ઞાન અને શ્રુત અજ્ઞાન માટે ટીકામાં કહ્યું છે કે—

અજ્ઞાની મદ્અજ્ઞાની, સુઅજ્ઞાનીયં પુચ્છા ? ગોચમા ? અજ્ઞાની મદ્-અજ્ઞાની સુઅજ્ઞાની ય તિવિદે પળંતે તંજહા અણાઈવ વા અપજ્જવસિણ (અમ-વ્યાનાં) ૧ અણાઈવ વા સપજ્જવસિણ (મગ્યાનાં) ૨ સાઈવ વા સપજ્જવસિણ (પ્રતિપતિતસમ્યગ્દર્શનાં) ૩.

શ્રી પત્રવણીજી સૂત્રના ૧૮ મા પદે પણ એ અધિકાર ટીકામાં છે.

ભાષા—અણાણી મદ્અણાણી સુઅણાણીયં પુછા ? ગોચમા અજ્ઞાણી. મદ્અજ્ઞાણીય સુઅજ્ઞાણીય તિવિદે પં. તં. અનાદિ અનંત એ ભાંગો અભવ્યને હુવે ૧ અનાદિ સાન્ત ભાંગો ભવ્યને હુવે ૨ સાદી સાન્ત એ ભાંગો સમ્યક્ત પરિવર્ત્યાને હુવે ૩.

આટલા દાખલે ભવ્ય અને અભવ્યમાં જ્ઞાન અને જ્ઞાનના પર્યવમાં તદ્દાવત કદ્યો, ભવ્યમાં જ્ઞાન અને અજ્ઞાન સત્તામાં અને પ્રગટપણે બન્ને કદ્યાં છે તે અપેક્ષાએ બનેલી પર્યાય ભવ્યમાં લાલે. અને અભવ્યમાં તે એકકુટ્ અજ્ઞાનજ કહેલ છે અને પર્યાય પણ અજ્ઞાનનાજ કદ્યા છે તે પછી કેવળજ્ઞાન કે કેવળ જ્ઞાનના પર્યવ હોયજ કયાંથી ?

શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં ખંધકના અધિકારે સિદ્ધને અનંતા નાણ-પત્રજવા-અનંતા દંશણ પત્રજવા કદ્યા છે તે સિદ્ધમાં કેવળજ્ઞાનને કેવળ-દર્શન છે. તેમ જો અભવ્યમાં જ્ઞાન દર્શનના પર્યવ લાગુ કરીએ તો સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે મતિ શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભંગની અપેક્ષાએ અવધિ દર્શન એ રૂપ જ્ઞાન દર્શનના અનંતા પર્યાય કદ્યા છે તે લાગુ થાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—કદાપિ કોણ લોક રૂઢીએ યા કોણ અંધારિકના આધારે સર્વ જીવ સરખા છે. સર્વ જીવની પાસે અનંતા અનંતા જ્ઞાનદર્શનના પર્યવ રદ્યા છે, એમ કહી સર્વ જીવને સિદ્ધ સમાન માને તે વાત કોણ અપેક્ષાએ મળે ખરી કે કેમ ?

ઉત્તર—કોઈ અપેક્ષાએ ન મળે, અને કોણ અપેક્ષાએ સર્વ જીવનું સરખાપણું છે એમ કહી શકાય.

ઉત્તર—એવી ક્રિયા તો જૈન વર્ગમાં સંસારી જીવો ધણાએ કરે છે તેને શું મિથ્યાત્વી માની લઈશું? પોતપોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે ક્રિયા કરે તેમાં દૃષ્ટિનો સંબંધ નથી. દૃષ્ટિ તો અંતર લાવની છે. બાળ તપસ્વી કહેવાનું કારણ અંતરની શ્રદ્ધા ઉપર છે. તેની અંતર્ગત શ્રદ્ધા એવી છે કે—તમામ આત્મા શિવ સ્વરૂપી છે, તમામનો આત્મા સરખો છે, બધા ઇશ્વર રૂપ છે, બધામાં ઇશ્વરની સત્તા છે. અર્થાત્ સત્તાએ તમામ આત્મા સરખા છે, તેમાં કંઈ સેદ લાવ છેજ નહિ. એવી દૃષ્ટિથી તે તમામને પ્રણામ કરતો, ધરતીએ ચાલતા ધ્યાન પ્રમુખને અને આકાશમાં ઉડતા કાગડા પ્રમુખને અથવા મનુષ્યાદિક જે સન્મુખ મળે—તેને અર્થાત્ ઉંચા નીચા કે ધરતી પર જે દૃષ્ટિએ પડે તેને નમસ્કાર કરતો અને એમ માનતો કે મારો ને તમારો તમામનો આત્મા સરખો છે. આ દૃષ્ટિને લઈને તેને બાળ તપસ્વી કહ્યો હોય એમ જણાય છે.

જો મહાવીરની શ્રદ્ધા એ પ્રકારની હોય તો તેમના અનુયાયીઓ કેમ તમામને નમસ્કાર કરતા નથી? અરે! કેટલાક સાધુ આર્યા કે શ્રાવક પોતાની માન્યતાથી વિરૂદ્ધ હોય તો પગે પજુ લાગતા નથી, ઉલટા વિમુખ વદન કરી ચાલ્યા જાય છે તો તેણે શું આત્મા સરખો નથી માન્યો? મહાવીરે તે જ્ઞાન કેમ આપ્યું નથી કે સર્વનો આત્મા સરખો છે; માટે કોઈથી અછડાઈ રાખવી નહિ. જૈન હો કે અન્ય હો, મનુષ્ય હો કે દેવ હો, પશુ હો કે પક્ષી હો, નર્કના જીવ હો કે સ્વર્ગના જીવ હો, ત્યાગી હો કે લોભી હો, સિદ્ધ હો કે સંસારી હો, બલ્ય હો કે અબલ્ય હો, તમામના જીવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે માટે તમામ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે. એમ કોઈ સુત્રમાં જોવામાં આવતું નથી, માટે તામડી તાપસની માન્યતા અજ્ઞાનપણાની સૂત્ર દ્વારા જણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૭ સું—જૈન ધર્મમાં ઉપર કહેલી માન્યતાવાળા જોવામાં આવે છે તેને શું જૈન ધર્મના શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નહિ હોય?

ઉત્તર—જો જૈન ધર્મના શાસ્ત્રનું પૂરતું જ્ઞાન હોય તો તે આત્માના સ્વરૂપને સમજી શકે પણ અન્ય મતનાં શાસ્ત્રો યા ગ્રંથો કે લોકરૂઢીની ભાષા ઉપર વધારે આધાર દોવ તેવાઓનો આત્મા પ્રભિત બની ઉલટા મૂંઝવેથી વિરૂદ્ધ બનતાં જોઈએ છીએ. દરેક કોઈ જૈન શાસ્ત્રના શ્રદ્ધાળુ હોય પણ કેટલીક બાબતના અજ્ઞાનપણાને લઈને લોકરૂઢીની ભાષા પ્રમાણે પોતાના વિચારોને મજબુત કરી હું કહું છું તેજ ખરું છે એવી પકડ પણ થાય છે કે તેથી સૂત્રકેતવ ખરી જાતનો પ્રકાશ થઈ શકતો નથી.

...બીજો ન્યાય-કુકડી વિના ઇંડું નહિ, અને ઇંડા વિના કુકડી નહિ; એ સિદ્ધાંત અનાદિ સિદ્ધ છે. તેમ જે જીવની પાસે સત્તામાં કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન હોય તે જીવને સત્તામાં અવશ્ય સમ્યક્દર્શન પણ હોય. એક હોય ને એક ન હોય એવો કોઈ જીવ હોયજ નહિ જો હોય તો સત્તામાં જોડે હોય, અને ન હોય તો સત્તામાં જોડે ન હોય. માટે જીવી કે અલવીને જો સત્તામાં સમ્યક્દર્શન નથી તો સત્તામાં કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન પણ નથી. જો અલવીને સત્તામાં કોઈ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન માનવું હોય તો સત્તામાં સમ્યક્દર્શન અવશ્ય માનવું જોઈશે.

પ્રશ્ન ૪૯-મું—ત્યારે કોઈ કહે કે—શ્રી સમવાયંગજી સૂત્રમાં અલવીને જો પ્રકૃતિઓ સમ્યક્મોહનીય અને મિથ્યમોહનીય હોય નહિ માટે અલવીને સમકિત તો ત્રણે કાળમાં ફરશે નહિ, એમ તો સૌ કોઈ ધણુવ કરે તેમ છે. અને શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર વગેરેના દેટલાક જાણવાથી સિદ્ધ થાય છે પણ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપ સર્વનો આત્મા નહો છે માટે સત્તામાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન હોય એમ દેટલાકનું માનવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો પ્રકારે માનવું સૂત્રના ન્યાયે યુક્ત નથી. સર્વ જીવના આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશે સરખા છે, અક્ષરનો અનંતમો ભાગ દ્યુત જ્ઞાનની અપેક્ષાએ સર્વ જીવનો ઉઘાડો છે તે અપેક્ષાએ પણ સરખો છે. સર્વ જીવનો અનંતી શક્તિ કહેવામાં આવે છે તે પણ અપેક્ષાવાળી છે. ભગ્ય અને અભગ્ય જીવની ઋદ્ધિમાં અનંતો તફાવત છે, અભગ્ય નિગોદનું દ્યુત જે હોય તેથી નારકી, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવતાનું દ્યુત અનંત ગણું અધિક હોય, તેમજ અભગ્યને વિભંગ જ્ઞાન અથવા કેવળ ચરિયાદિ ગુણોન લઈને અભગ્યના આત્માની અનંત શક્તિ કહી શકાય તેમાં લબ્ધ્યાદિક ગુણોનો સંભવ નથી.

ભગ્ય જીવના આત્માની અનંત શક્તિના લેહ પણ અનેક છે, નિગોદમાં રહેલા ભગ્ય જીવ અને તે સિવાયની બીજી ગતિમાં રહેલા ભગ્ય જીવોના દ્યુત જ્ઞાનથી માંડી ત્રણ અજ્ઞાન અને પાંચ જ્ઞાનની અનેક પ્રકારની તબિબોની પ્રાપ્તિના ઉપદેશ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન મુખીમાં આત્માની શક્તિના અનેક વિકરણે થાય છે. માટે આત્માની અનંતી શક્તિના સંબંધમાં ભગ્ય જીવ અને અભગ્ય જીવ વચ્ચે અનંત અંતર છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે—તો પછી અભગ્યને કેવળ જ્ઞાના-વસ્તુથી કેવળ દર્શનવસ્તુથી કઈને બંધ કેવી રીતે હોય શકે ? કારણકે—

ખીજો મત એમ પણ જણાવે છે કે-મિથ્યાત્વની કસ્ટીમાં વિભંગ જ્ઞાનને દોષ દોષ મતવાળા સંપૂર્ણ જ્ઞાન માની કેવળ જ્ઞાન કસ્ટી છે. એમ શ્રી ભગવતીય સૂત્રમાં શિવરાજ ઋષિના અધિકારથી જણાવે આવે છે તો તે કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનરૂપ વિભંગ જ્ઞાનને કેવળ જ્ઞાનાવસ્થાદિક કર્મના દળનું આવરણ થયેલું તે મિથ્યા ભાવનું માનેલું અથવા અભવીને સત્તામાં રહેલું વિભંગ જ્ઞાનરૂપ કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનનું આવરણ કરે એટલે તે પ્રગટ થવા દે નહિ. પણ વીતરાગ પ્રણીત કેવળ જ્ઞાન દર્શન અભવીને સૂત્રના ન્યાયે હોવા સંભવ નથી.

સર્વ જીવ કેવળ સ્વરૂપે સરખા છે એ એક જાતની દુનિયાની શલાવણી છે, અથવા તો જીવનું ચૈતન્ય સ્વરૂપ અસંખ્યાત પ્રદેશમય જ્યાતના ઇત્યાદિક કેટલાંક કારણો લગ્ય અગ્નિવ્યના સરખાપણાના લઈને પ્રવૃત્ત આત્મા કેવળ સ્વરૂપી માનેલ છે પરંતુ વીતરાગ પ્રણીત-શુદ્ધ આખ્યાત ધર્મની કહેલી સોગ કળામાંની ભવીને કહેલી કેવળ જ્ઞાન દર્શનરૂપ કળા અભવીને હોય નહિ. તેનું કારણ, કેવળ જ્ઞાન દર્શનનું બીજક સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન અભવીને મૂળ સત્તામાં છેજ નહિ. ‘મૂળો નાસ્તિ કુલઃશાખા’ મૂળ નહિ તો વૃક્ષ કે શાખા હોયજ ક્યાંથી? બીજ નહિ તો વૃક્ષની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી હોય? માટે કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનનું મૂળ બીજક સમ્યક્ જ્ઞાનને સમ્યક્ દર્શન છે. તે ન હોય તો કેવળ જ્ઞાનાદિ નજ હોય એમ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૨૮ મા અધ્યયનમાં જણાવે છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાન વિના ચારિત્રનો શુભ નહિ, ચારિત્રના શુભ વિના મોક્ષ નહિ, એટલે જીવન મુક્ત નહિ. અર્થાત કેવળ નહિ-કર્મથી મુક્તિપાપણું નહિ અને મોક્ષ વિના નિર્વાણ નહિ. તો અભવીને સમકિતરૂપ બીજક નથી. એમ જો સૂત્ર સાદી આપતું હોય તો આપણે અવશ્ય કબુલ કરવું પડશે.

પ્રશ્ન પર મું—શ્રી ઠાણંગજી સૂત્રમાં પહેલુંજ ઠાણું મંડતા પહેલાજ બોલ્યા “દગે આવા” એકજ આત્મા કહેવ છે. એ ઉપરથી સિદ્ધ અને તે સિવાયના બીજ તમામ જીવોનો આત્મા સરખો કરે છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત હીક છે. સિદ્ધનો દુખ્યાત્મા અને સર્વ જીવનો દુખ્યાત્મા એકજ સ્વરૂપી છે. સરખો છે, તમામના અસંખ્યાત પ્રદેશ પદ સરખાજ છે. એટલે અસંખ્યાત પ્રદેશમય દુખ્યાત્મા તમામ જીવોના સરખો છે તે સરખાઈપણને લઈને યી ઠાણંગજી સૂત્રમાં મંડતા પહેલાજ બોલે

ઉત્તર—તત્ત્વ સંબંધી આગળ ઉપર 'લખાણ' સમજીતીપૂર્વક જણાવવામાં આવશે. પરંતુ અહિંયાં તો આપણે એટલું જ જણાવવાનું છે કે— સર્વ જીવની સમુદાયે ઋદ્ધિ જે કહેવામાં આવી હોય તે જુદા જુદા જીવની પ્રજામાં જે જીવને જે જોલ લાગુ થતો હોય તેજ જોલ લાગુ કરવો જોઈએ. એમ કદિ હોય નહિ કે એક અમુક જીવને જે જોલ કહ્યો હોય તે સર્વ જીવને લાગુ થાય એવો ન્યાય સૂત્રનો હોય નહિ. દાખલા તરીકે જીવ અને સિદ્ધનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના સિદ્ધ સમાન આત્મા છે એમ માની અલબ્યને સિદ્ધ સમાન ગણી સિદ્ધની જરાજર અલબીને ક્ષાયક સમકિત, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન સત્તામાં માનવાં તે કેમ ઘટે? માત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક દ્રવ્યઆત્માની એકતાને લઈને અલબ્ય અને સિદ્ધને તમામ ઋદ્ધિએ સરખા ગણવા અને મોહનોએ આવરેલ એવું પણ સમકિત જેને સત્તામાં નથી એટલે સમવાયાંગ સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે અલબીને સમકિત મોહનોય. અને મિથ્યાત્વ મોહનોય જે પ્રકૃતિ મૂળેથીજ સત્તામાં નથી તેને સત્તામાં સમકિત અને કેવળજ્ઞાન સત્તામાં માની સિદ્ધનો જરાજર અલબી ગણવો. તે સૂત્ર કેમ કષ્ટિત કરે? દ્રવ્યાત્માની સાથે બીજી લબ્ધિઓ—બીજી શુદ્ધો સત્તામાં સરખા હોય તોજ તે તેને જરાજર ગણાય, એવો સૂત્રનો ન્યાય છે. જેમ શ્રી ઠાણુંગણ સૂત્રમાં એકજ આત્મા કહ્યો છે તેમજ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં આઠ આત્મા કહ્યા છે તેનો પણ શ્રોતાજનોએ સાથે વિચાર કરવો ઉચિત છે.

પ્રશ્ન ૫૪ શું—શ્રી ઠાણુંગણમાં એકજ આત્મા કહ્યો અને શ્રી ભગવતીજમાં આઠ આત્મા કહ્યા છે તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં કહેલા આઠ આત્મામાં પ્રથમ કહેલો દ્રવ્યાત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશમય સિદ્ધનો અને સર્વ સંસારી જીવનો સરખો ગણી રોક ભેદ ઠાણુંગણ સૂત્રમાં કહ્યો.

અને શ્રી ભગવતીજ સૂત્રના ૧૨ માં ચતુર્થના ૧૦ માં ઉદ્દેશે આઠ આત્મા કહ્યા તે પહેલા દ્રવ્ય આત્માને આદ્રીને બાદીના સાત આત્મા ગુણ રૂપે છે એટલે દ્રવ્ય આત્મા જે ગુણમાં પ્રવર્તે તે ગુણના નામથી આત્મા જાણખાય છે. દ્રવ્ય આત્મા ત્યારે કપાયમાં પ્રવર્તે ત્યારે કપાય આત્મા કહેવાય છે, અને ભેગમાં પ્રવર્તે ત્યારે ભેગાત્મા કહેવાય, એમ આકાર મણ્ડાર (જ્ઞાન દર્શન)માં પ્રવર્તે ત્યારે ઉપયોગ આત્મા, એમ જ્ઞાન આત્મા, દર્શન આત્મા, ચારિત્ર આત્મા અને વીર્ય આત્માનું સ્વરૂપ જણાવ્યું. એટલે જેમાં દ્રવ્ય આત્મા પ્રવર્તે તે રૂપનો આત્મા કહેવાય તેની સમજીતીને—

આત્મા જોઈ આત્મા લાભે. ત્રીજી અપેક્ષાએ એક દ્રવ્ય આત્મા લાભે. (કથાય આત્મા ૧ જોગ આત્મા ૨ ઉપયોગના ૧૨ જોડ માંહેલાં કેવળે જ્ઞાન કેવળ-દર્શન વરજીને બાકીના ૧૦ જોડે ઉપયોગ આત્મા ૩, કેવળ જ્ઞાન વરજીને ૪ જ્ઞાન સહિત જ્ઞાન આત્મા ૪, કેવળ દર્શન વરજીને ૩ દર્શન રૂપ દર્શન આત્મા ૫, ચારિત્ર આત્મા ૬, ને વીર્ય આત્મા ૭. એ પ્રકારના સાત આત્મા ન લાભે. અને સમુચ્ચયે કોઈ પૂછે તો સિદ્ધમાં ચાર આત્મા લાભે. તે સંબંધી તરત સમજી શકાય તેવી રીતે નીચેના ચંત્રથી જાણવું.

આદ્ય આત્મા.	દ્રવ્ય આત્મા.	કથાય આત્મા	જોગ આત્મા	ઉપયોગ આત્મા	જ્ઞાન આત્મા	દંશયુ આત્મા.	ચારિત્ર આત્મા.	વીર્ય આત્મા.
સ્વામી.	સર્વ જીવને.	સકથાયીને.	સન્નેગીને.	સર્વ જીવને	સમકિત દર્શિને.	સર્વ જીવને.	ભાવથી સર્વ વિન્તીને	સર્વ સંસારીને.
ભવ્ય જીવમાં.	લાભે.	લાભે.	લાભે.	લાભે.	લાભે.	લાભે.	લાભે.	લાભે.
અભવ્ય જીવમાં	લાભે.	લાભે.	લાભે	૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન લાભે	૦	કેવળ દર્શન નહિ ૩ દર્શન લાભે	ભાવથી ૦	લાભે
નોઅવ્ય ને અઅવ્ય સિદ્ધમાં	લાભે	૦	૦	કે ૦ જ્ઞા. કે ૦ દ- આથી લાભે	કેવળજ્ઞાન લાભે	૧ કેવળ દર્શન લાભે.	૦	૦

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિષ્ય-આત્મા સો પરમાત્મા અને પરમાત્મા સો આત્મા કહેવાય છે. એ અપેક્ષાએ અસવીનો આત્મા સિદ્ધ સમાન ગણાય કે નહિ ?

ઉત્તર—આ જાણા હનિયામાં જોડવા રૂપે વરનાય છે ખરી અને આપને પણ જોડીએ છીએ. પરંતુ તેનો પરમાર્થ કોઈ પૂછે તો ઉત્તર દેવામાં વિચાર કરવો પડે છે. આવી એકજ જાણ નહિ પણ અનક જાણ બપરાય છે તે જામન પર જાડવામાં આવશે અત્યારે તો જાડવા પત્રનો વિચાર કરવો જોઈએ.

આં; અક્ષરોને આંકડાનાં રૂપમાં ગોઠવી તેનો સંરવાળો લેશો તો (૨૪) નો સરવાળો આવશે તે ચોવીશને એક 'પરમાત્મા' પદમાં ચોવીશ તીર્થ કરેનો સમાવેશ કરી માત્ર સાડા ચાર અક્ષરમાંજ જ્ઞાની પુરૂષે ગોઠવણી કરી હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—શિષ્ય—ઉપરના ત્રણ આત્માનું સ્વરૂપ બરાબર જણાવ્યું. તેમાં ભવીને માટે તો સમજાય તેવું છે પણ અભવીને માટે શું સમજવું? તેનો જવાબ અધર રહ્યો છે. તે પણ જણાવશો?

ઉત્તર—ભાઈ! તેનો ખુલાસો તો વિદ્વાન પુરૂષો સમજી ગયા છે. એવો કોણ કાઢ્યો પુરૂષ હોય કે, ગોળને ગોળ સરખા ગણે? દિવસને રાત્રિ અને રાત્રિને દિવસ માને? અનાદિ અનંત કૃત્યપક્ષીના જીવને કુકત્વપક્ષીના જીવની ગણનામાં જ્ઞાની પુરૂષોએ લીધા નથી તો અભવીને સિદ્ધના સ્વરૂપમાં ગણવા તે તો ૦૦૦૦૦૦૦૦ કયાં સિદ્ધ પરમાત્માનો આત્મા અનંત જ્ઞાનમય કેવળ સ્વરૂપી અને કયાં અનાદિ અનંત અજ્ઞાનમય અભવ્ય જીવનો આત્મા, કયાં આકાશને કયાં પાતાળ, કયાં સહસ્ર કિરણો-મય સૂર્યનો પ્રકાશ અને કયાં અમાવાસ્યાનો અંધકાર. અનાદિ અનંત મિથ્યાદષ્ટિ એવા ત્રણે કાળમાં પ્રથમ ગુણસ્થાન નિવાસી, બહિરાત્માના પ્રણી અભવીનો આત્મા પરમાત્માની પંક્તિમાં દાખલ કરવો અર્થાત્ સિદ્ધની જોડે મૂકવો-સિદ્ધનો અને અભવીનો આત્મા સરખો ગણવો તે સૂતના ન્યાયે બંધ બેસતો નથી.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—કોઈ એમ કહે કે—શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—જાવા સે નાજે, નાજે સે જાવા. એટલે આત્મા એજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન એજ આત્મા કહેવ છે. અભવીનો આત્મા જ્ઞાન રૂપ કેમ ન કહેવાય?

ઉત્તર—ખુશીથી કહેવાય, શા માટે ન કહેવાય? શ્રી પત્રવજીજી સૂત્રના ઉપયોગ પદમાં સર્વ જીવને જ ઉપયોગ કહ્યા છે, એક સાકાર ઉપયોગ ૧ બીજો મલાકાર ઉપયોગ ૨. સાકાર ઉપયોગ તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ અને મલાકાર ઉપયોગ તે દર્શન ઉપયોગ.

સાકારોપયોગમાં એટલે જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન હતા છે. એટલે જ આડેને જ્ઞાન ઉપયોગ કહેવ છે, અને મલાકાર ઉપયોગ એટલે દર્શન ઉપયોગ તેમાં ચાર દર્શન કહ્યાં છે, એ અપેક્ષાએ જ્ઞાન ઉપયોગમાં અજ્ઞાન ગણેવ છે, એટલે અજ્ઞાનને પણ જ્ઞાન કહેવ છે. તેથી આચારાંગજી સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે જાવા સે નાજે, નાજે સે જાવા.

જીવો ઉવઓગલક્ષણો ; નાળેજી દંસણે જેવું ;

સુહેળે ય દુહેળે ય ॥ ૧૦ ॥ ઉપલાં ૩ પદ.

નાળું જ દંસણે જેવું, ચરિત્તું જ તવો તદા ;

વીરિયં ઉવઓગો ય, એયં જીવસ્ત લક્ષણે ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જીવનું લક્ષણ—ઉપયોગ ૧, જ્ઞાન ૨, દર્શન ૩, સુખ ૪, દુઃખ ૫, જ્ઞાન ૬, દર્શન ૭, ચરિત્ર ૮, તપ ૯, વીર્ય ૧૦, તે ઉપયોગ ૧૧, એટલા પ્રકારે જીવનું લક્ષણ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—જીવનું પહેલું લક્ષણ ઉપયોગ કહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સર્વ જીવમાં સાકાર ઉપયોગ અને માણાકાર ઉપયોગ રહ્યો છે, માટે પહેલું ઉપયોગ લક્ષણ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—જીનું જ્ઞાન લક્ષણ કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સમ્યક્ જ્ઞાન અને મિથ્યા જ્ઞાન બે પ્રકારનાં જ્ઞાન રહ્યાં છે. માટે સર્વ જીવમાં બે પ્રકારના જ્ઞાનને લઈને જીનું જ્ઞાન લક્ષણ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—ત્રીનું દર્શન લક્ષણ કહ્યું તે શી રીતે ?

ઉત્તર—દર્શન બે પ્રકારનાં—સમ્યક્ દર્શનને મિથ્યાદર્શન—આ બે દર્શન સર્વ જીવમાં હોવાને લીધે ત્રીનું લક્ષણ દર્શનનું કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—ચોથું સુખ લક્ષણ અને પાંચમું દુઃખ લક્ષણ કહ્યું તે શી રીતે ?

ઉત્તર—સર્વ જીવમાં સુખ ને દુઃખ રહેલ છે. માટે સુખ, દુઃખ એ પદ જીવનું લક્ષણ છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—છઠું જ્ઞાન લક્ષણ બીજીવાર કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જ્ઞાની પુરૂષે બીજીવાર કહ્યું હશે તેનું સ્વરૂપ પણ બીજું જ રહ્યું જોઈએ એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે—સર્વ જીવ પાસે જ્ઞાન લક્ષણ રહ્યું છે, પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન એ આઠ માહેકા ને જ્ઞાનમાં વહે તે લક્ષણાણે જીવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—સાતમું બીજીવાર દર્શન લક્ષણ કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ચતુ દર્શન ૧, અચતુ દર્શન ૨, અવધિ દર્શન ૩ અને રેવતિ દર્શન ૪. આ ચાર દર્શનમાં સર્વ જીવનો સમાવેશ થઈ આવે છે માટે જીવનો દર્શન લક્ષણ બીજીવાર કહ્યો.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—સવ્ય જીવમાં જે માંહેલા કેટલા ઉપયોગ લાભે ?

ઉત્તર—સવ્ય જીવમાં પણ ઉપર કહેલા બંને ઉપયોગ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—અલસવ્યમાં કેટલા ઉપયોગ લાભે ?

ઉત્તર—અલસવ્યમાં પણ બંને ઉપયોગ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—બીજે બોલ જ્ઞાન લક્ષણનો જે કહ્યો તેમાંના સિદ્ધમાં કેટલાં જ્ઞાન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—જે પ્રકારનાં જ્ઞાન માંહેલા સિદ્ધમાં એક સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ લાભે, મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—સવ્ય જીવમાં જે પ્રકારનાં જ્ઞાન લક્ષણ માંહેલાં કેટલાં જ્ઞાન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—સવ્ય જીવમાં સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ અને મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ બન્ને જ્ઞાન લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—અસવ્ય જીવમાં જ્ઞાન લક્ષણના જે બોલ માંહેલા કેટલા બોલ લાભે ?

ઉત્તર—અસવ્ય જીવમાં સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ ન હોય. એક મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ હોય.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—ત્રીજે બોલ જે પ્રકારનાં દર્શન લક્ષણનો કહ્યો તેમાંનાં સિદ્ધમાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં એક સમ્યક્ દર્શન લક્ષણ લાભે, મિથ્યા દર્શન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—સવ્ય જીવમાં જે દર્શન લક્ષણ માંહેલાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—સવ્ય જીવમાં બન્ને દર્શન લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—અસવ્ય જીવમાં જે માંહેલાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે.

ઉત્તર—અસવ્યમાં એક મિથ્યા દર્શન લક્ષણ લાભે. સમ્યક્ દર્શન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—ચાલુ સુખ લક્ષણ અને પાંચમું દુઃખ લક્ષણ જીવનું શું તે માંહેલાં સિદ્ધમાં કેટલાં લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં ત્રણ દર્શન લક્ષણ લાલે. એક કેવળ દર્શન લક્ષણ ન લાલે.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—આકમું ચારિત્ર લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. પાંચ ચારિત્ર માંહેલું એકે ચારિત્ર સિદ્ધમાં ન લાલે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—ભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં પાંચે પ્રકારનાં ચારિત્ર લક્ષણ લાલે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન લાલે. અભવ્યમાં પાંચ માંહેલું લાવથી એકે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી સામાયિક તથા છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર લાલવા સંભવ હોય પણ પરિણામે ચારિત્ર શૂન્ય કહેલ છે. માટે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—નવમું તપ લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં તપ લક્ષણ નથી. બાર પ્રકારનાં તપ માંહેલો એકે તપ ન લાલે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ ન લાલે.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ભવ્ય જીવમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં બારે પ્રકારનાં તપ લક્ષણ લાલે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ પણ લાલે. સકામ નિર્જરા, અકામ નિર્જરા, બન્ને લાલે તે અપેક્ષાએ.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અભવ્યમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં એક બાળ તપ લક્ષણ હોય, બાકીના તપ લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી પુરુષ સુખની ઇચ્છાએ કદી બારે પ્રકારના તપ કરે પણ નિશ્ચયથી અકામ નિર્જરા હોય. કરતી સમકિતના ધરની હોય પણ મિથ્ય દષ્ટિ હોય તો તે કરતી અકામ નિર્જરામાં જાય.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—રથમું વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં વીર્ય લક્ષણ ન હોય. બાળ વીર્ય, પંડિત વીર્ય, બાળ પંડિત વીર્ય, એ ત્રણ માંહેલું એકે વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. અથવા વીર્ય સખે આત્માનો ઉત્સાહ, આત્માની યજ્ઞિ દેવતા તે લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. કારણ કે આત્માની અનંત યજ્ઞિને લઈ આત્મ વીર્ય યજ્ઞિ માનવું હોય તો ના નહિ. પણ દેવતા રૂપે તે નથી.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૭ મો.

પ્રતિભામાં નથી, માટે તે ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જાય, એમ કેવળીએ તણુ અને ગણધર દેવે સૂત્રમાં દાખલ કર્યું. સૂત્રને કેવળીના વાક્ય માનનારા શ્રદ્ધાળુને તો સૂત્ર વચન અવશ્ય કબુલ કરવું પડશેજ.

પ્રશ્ન ૫ મું—શિષ્ય-કોઈ કોઈ વખત, કોઈના મુખમાંથી એવાં વાક્ય સાંભળીએ છીએ કે-અસવીના ભવી થાય અને ભવીના અસવી પણ થાય તેનું કેમ?

ઉત્તર—આ વાક્ય આકાશ કુસુમવત છે. કોઈ પ્રકારની ક્રિયાથી કે કોઈ કરણીથી કે કોઈ પ્રકારના પરિણામથી અભવી કે ભવીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, પણ શ્રો લગવતીજ સૂત્રના ૧૨ માં શતકના બીજા ઉદ્દેશે જયંતીભાઈએ પૂછેલું પ્રશ્ન કે-મવસિદ્ધિયત્ત્વં મંતે જીવાણં કિં સમાવ ઓય પરિણામ ઓય ? ” ત્યારે ભગવંતે ખુણું કહ્યું છે કે-“જયંતી! સમાવઓય જો પરિણામઓય.” એટલે ભગ્ય કે અભગ્ય જીવ પરિણામથી થતા નથી પણ સ્વભાવેજ રહ્યા છે. માટે અભગ્યના ભગ્ય ન થાય અને ભગ્યના અભગ્ય ન થાય-એવો અનાદિ સ્વભાવ છે.

પ્રશ્ન ૬ ઠું—શિષ્ય-અભવીને જ્ઞાન નથી તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કેવી રીતે થાય ? અને બંધ થાય તો આવરણ કોને કરે ?

ઉત્તર—અભવીને સમકિત નથી એમ તો સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે તો વિચારવાનું કે-તે મોહનીય કર્મ તો બાંધે છે. અને મોહનીય કર્મમાં દર્શન મોહનીય એ સમકિતનું આવરણ છે. તો સમકિત વિના થેનું આવરણ કરે ? તે જો આપણા સમજવામાં આવશે તો જ્ઞાનાવરણીયનું સંસ્કારથી સમજી શકાયે.

પ્રશ્ન ૭ મું—શિષ્ય-તો તે કૃપા કરી સમજાવો કે-અભવીને સમકિત નથી ને તે દર્શન મોહનીય કર્મ બાંધે છે તો તે આવરણ કોને કરે ?

ઉત્તર—દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિમાં અભવીને જ પ્રકૃતિ નથી, પણ એક મિથ્યાત્વ મોહનીય સત્તામાં છે તેને દર્શન મોહનીય કર્મનું વિશેષ આવરણ થાય કે જેથી મિથ્યાત્વને નિર્મળ થતા દે નહિ, પણ વિશેષ મલીન કરે કે જેથી મિથ્યાત્વની નિર્મળ કરણી થવા દે નહિ. મિથ્યાત્વની નિર્મળ કરણી સમકિતને નજીક કરે છે. તામસી તાપસ તથા પૂરણ તાપસના ન્યાયે આ કરણી માર્ગાનુસારીની ગણાય છે. તે દર્શન મોહનીયના આવરણે જાદ મિથ્યાત્વ મોહનીયના પ્રભાવે પ્રગટ થવા દે નહિ જેમ જેમ તે પ્રકૃતિ પાતંગી પડતી જાય તેમ તેમ સમકિત નહિ

પ્રશ્ન ૧૦ મું—કદાપિ કોઈ એમ કહે કે—છ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે તે પાંચ પ્રકારે લોગવે. તેમાં અલપીને પાંચ માંહેડું એકે જ્ઞાન નથી તો તેના આવરણનું કર્મ કેવી રીતે લોગવે ?

ઉત્તર—તેના ઉત્તરમાં કોઈ એમ કહે કે—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જે છ પ્રકારે બાંધેડું હોય તે તેજ પ્રકારે તેજ પ્રમાણે લોગવે એવો નિયમ નથી. એટલે અલપીને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં નથી અને તેને કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધ્યું તેથી એમ ન કહી શકાય કે કેવળ જ્ઞાન નથી માટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ન હોય એવો નિયમ નથી. કર્મ તો ગમે તેવા પ્રકારે બાંધે ને ગમે તેવા પ્રકારે લોગવે. શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—જીવ જે પ્રકારે કર્મ બાંધે તે પ્રકારે લોગવે અને અનેરે પ્રકારે પણ લોગવે. સૂત્રમાં જ્ઞાનીના અવર્ણવાદાદિ બોલવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે અને લોગવવા આશ્રી પાંચ તથા દશ પ્રકાર કહ્યા. અહિંયાં જ્ઞાનીના અવર્ણવાદ બોલવાદિ છ કારણ તે ગુન્હો કયો કહેવાય. તે દંડરૂપ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ વિપાક ઉદયમાં લોગવે ત્યારે તે કર્મથી જૂટયો ગણાય.

અહિંયાં કોઈએ કેવળીની આશાતના કરી કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ઉપાજ્યું તેથી તે કેવળજ્ઞાનનેજ આવરણ કરીને લોગવે અને બીજી રીતે ન લોગવે એવો નિયમ નહિ, પણ જ્ઞાનના આવરણ તરીકે ગમે તે પ્રકારે લોગવે. જેમ વેદનીય કર્મની ઉપરાજણવાળા વેદનીય કર્મ લોગવીને છૂટે અને જપ તપાદિક કલ્પ સહન કરવે પણ છૂટે. એમ કર્મબંધનાં કારણ, કર્મનો બંધ અને કર્મનું લોગવવું તેના અનેક ભેદ છે.

જેમ ગુન્હો, ગુન્હાનો કરનાર, અને શિક્ષાના અનેક ભેદ છે, તેમ કર્મ સંબંધી પણ બહુવું.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—આ સંબંધે કોઈ ન્યાયથી સમજાવશો ?

ઉત્તર—સંભળો—એ માણસે એક જાતનો ગુન્હો કયો, બોલેને સરખી શિક્ષા કરી, દશ દશ સદ્ગુણ રૂપિયા દંડ કયો. એક માણસ કદિ પાત્ર દોષારી દંડ બરીને જૂટ્યો, બીજા માણસની પાત્રે તો કદિ નથી. (શિક્ષા કરનારને એમ ન દોષ કે તેના પરમાં કદિ દોષ તોજ તે પ્રકારનો દંડ કરવે. તેને તો ગુન્હા પ્રમાણેજ દંડ કયો પણ દંડ ભરવાની સત્તા નથી તો કાપા મુજબ નેડ લોગવવી પડે. એટલે અનેરી રીતે પણ શિક્ષા લોગવાય છે.

ખત્રેને હોવા સંભવ છે. સૂત્રમાં લખ્ય અને અસંખ્યને આઠે કર્મનો બંધ કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—શિષ્ય કોઈ એમ કહે કે—અજ્ઞાન કાંઈ વસ્તુ નથી. પણ જ્ઞાનને કર્મનું આવરણ થયું. જ્ઞાનની સત્તા દબાઈ ગઈ, સત્તામાં જ્ઞાન છે. છતાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થવા દે નહિ તેનું નામ અજ્ઞાન. અજ્ઞાન ખસે તો જ્ઞાન પ્રગટ થાય, અજ્ઞાન ન ખસે ત્યાંસુધી તે અજ્ઞાની કહેવાય. પણ સત્તા એ તો જ્ઞાન તમામ જીવની પાસે છે. તેથી તમામ જીવ સિદ્ધ સમાન કહેવાય તેનું કેમ?

ઉત્તર—જ્ઞાનનું આવરણ એજ અજ્ઞાન, અજ્ઞાન કાંઈ જુદું નથી. એમ કહી અભવીને જ્ઞાન તો છે પણ તેનું આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહેલ છે. પણ સત્તામાં જ્ઞાન છે. તેથી સિદ્ધનો આત્મા ને અભવીનો આત્મા સરખો છે, સિદ્ધ સ્વરૂપી છે. સિદ્ધ સમાન છે. આમ કેટલાકનું બોલવું થાય છે. ખરું પણ સૂત્ર શું કહે છે તે ઉપર પુરતું ધ્યાન રાખવું.

આવરણ તે કર્મનું છે અને કર્મ તે તો રૂપી આકાશીયા પુદ્ગલ છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અરૂપી છે. સાખ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રના ૧૨ મા શતકનાં પાંચમા ઉદ્દેશાની ત્યાં રૂપી અરૂપીનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે ત્યાં આઠ કર્મને રૂપી કહ્યાં છે, અને ઉપયોગના ૧૨ લેઃને અરૂપી કહ્યા છે તેમાં પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, અને ચાર દર્શન એ બારે બોલ અરૂપી કહ્યા છે. માટે કર્મ અને અજ્ઞાન બંને જુદાં છે. છતાં કર્મનું આવરણ એજ અજ્ઞાન એમ માનવું. તેજ અજ્ઞાન છે; એટલે અભવીને સત્તામાં અજ્ઞાનજ છે, તેને જ્ઞાન માની, કર્મના આવરણને અજ્ઞાન ઠરાવવું તે સૂત્ર વચનથી વિરૂદ્ધ વાક્ય છે.

અભવીને જેમ પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનને કર્મ આવરણ કરે છે તેમજ અભવીનાં ત્રણ અજ્ઞાનને કર્મ આવરણ કરે છે. માટે અજ્ઞાન એજ અભવીની મૂળ સત્તા છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—જીવ પાસે જ્ઞાન ન હોય તો જીવપણું ઉઠી જાય માટે જ્ઞાનદર્શનના પર્યાય સર્વ જીવને સરખા છે.

ઉત્તર—જીવપણું સાચા રાખવાને માટે જ્ઞાન, દર્શન કે તેના પર્યાય કરવા નથી, પણ અજ્ઞાનનો અનંતનો ભાગ ઉપર છે, તેથીજ જીવપણું જણાયું છે. એમ કહી નંદીજ નેર સાચી આપે છે. બધા જીવનો અનંતનો ભાગ ઉપરો તે જુદા જ્ઞાનનો, અને અત્યંતનો જુદા અજ્ઞાનનો

કર્મ-બંને જુદાં છે એમ શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા પત્રવજ્રાજ સૂત્ર વગેરે સૂત્રોથી નિર્ણય થાય છે.

સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થવાથી મિથ્યાત્વ અને મતિ ધ્રુતાદિ પાંચ જ્ઞાનને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન વગેરે કરેલા પ્રશ્ન ઉપર પૂરતું ધ્યાન રાખજો.

ઉપરોક્ત કહ્યા પ્રમાણે સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થયું તે મિથ્યાત્વ. તો મિથ્યાત્વને કેનું આવરણ લાગ્યું? કે દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ કહી છે તેમાં પહેલીજ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહી ને પછી સમકિત મોહનીયને મિથ્ર મોહનીય કહી ત્રણેને મોહનીય કર્મનું આવરણ કર્યે તો પ્રશ્નકારના વિચારોને ધક્કો લાગ્યે. કારણકે-પ્રશ્નકારે મોહનીયનો અને મિથ્યાત્વનો એકજ અર્થ કર્યો છે. અને સૂત્ર તો ત્રણેને મોહનીયનું આવરણ કહે છે, માટે ત્રણે વસ્તુ જુદી છે; તેમાં વળી અભવીને બે વસ્તુની નાસ્તિ કહી છે, તો મિથ્યાત્વને પણ મોહનીયનું આવરણ છે અને જુદું પણ છે. સમકિતને ને તેને કાંઈ પણ સંબંધ નથી, ત્રણે પ્રકૃતિ જુદીજ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે-અભવીને સમકિત તો નથી. તે વાત કયુલ છે. પણ સત્તામાં પાંચે જ્ઞાન તો છે તેને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહ્યું છે, અજ્ઞાન બીજી વસ્તુ નથી. કારણકે-અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું કહ્યું નથી.

ઉત્તર—ત્યારે અભવીને સમકિત નથી, એમ જો નિશ્ચય થતું હોય તો પછી જ્ઞાન હોયજ ક્યાંથી? “ ના દંડણીસ નાજ ” એ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજ સૂત્રનું વાક્ય છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન હોયજ નહિ. વળી શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા શ્રી પત્રવજ્રાજ સૂત્રમાં સાકાર ઉપયોગને જ્ઞાન ઉપયોગ કહ્યો છે, અને જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી-બાઈને જ્ઞાનના ઉપયોગમાં ગણ્યાં છે. તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે બાઈને આવરણ કરે છે, ન તે બાઈ આત્માનો શુદ્ધ છે, બાઈ અરૂપી છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે તો રૂપી છે. માટે આવરણ તો બાઈ જ્ઞાનનું પણ પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ દેહરૂપી મતિ રૂપ અને અરૂપી જ્ઞાનના પેદામાં મતિશ્રુત અને વિભંજનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે આવરણના સંબંધે પાંચ જ્ઞાનમાં ત્રણ અજ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન બે બાઈ ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનુંજ આવરણ છે. અજ્ઞાનાવરણીય

ધર્મ બંને જુદાં છે એમ શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા પત્રવજ્રાજ સૂત્ર વગેરે ત્રીણી નિર્ણય થાય છે.

સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થવાથી મિથ્યાત્વ અને મતિ તાદિ પાંચ જ્ઞાનને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન વગેરે કરેલા પ્રશ્ન ઉપર પૂરતું જ્ઞાન રાખજો.

ઉપરોક્ત કહ્યા પ્રમાણે સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થયું કે મિથ્યાત્વ. તો મિથ્યાત્વને કોનું આવરણ લાગ્યું? કે દર્શન મોહનીયની પણ પ્રકૃતિ કહી છે તેમાં પહેલીજ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહી ને પછી પ્રકૃતિ મોહનીયને મિથ્ય મોહનીય કહી. ત્રણેને મોહનીય કર્મનું આવરણ કર્યે તો પ્રશ્નકારના વિચારોને ધક્કો લાગ્યો. કારણકે-પ્રશ્નકારે મોહનીયનો અને મિથ્યાત્વનો એકજ અર્થ કર્યો છે. અને સૂત્ર તો ત્રણેને મોહનીયનું આવરણ કહે છે, માટે ત્રણે વસ્તુ જુદી છે; તેમાં વળી અભવીને બે વસ્તુની નાસ્તિ કહી છે, તો મિથ્યાત્વને પણ મોહનીયનું આવરણ છે અને જુદું પણ છે. સમકિતને ને તેને કાંઈ પણ સંબંધ નથી, ત્રણે પ્રકૃતિ જુદીજ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે-અભવીને સમકિત તો નથી. તે વાત કબુલ છે. પણ સત્તામાં પાંચે જ્ઞાન તો છે તેને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહ્યું છે, અજ્ઞાન બીજી વસ્તુ નથી. કારણકે-અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું કહ્યું નથી.

ઉત્તર—ત્યારે અભવીને સમકિત નથી, એમ જો નિશ્ચય થતું હોય તો પછી જ્ઞાન હોયજ ક્યાંથી? “ ના દંતણીસ નાણ ” એ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજ સૂત્રનું વાક્ય છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન હોયજ નહિ. વળી શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા શ્રી પત્રવજ્રાજ સૂત્રમાં સાકાર ઉપયોગને જ્ઞાન ઉપયોગ કહ્યો છે, અને જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી-બાઠેન જ્ઞાનના ઉપયોગમાં ગણ્યાં છે. તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે આઠેને આવરણ કરે છે, ન તે આઠે આત્માનો ગુરુ છે, આઠે અરૂપી છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે તો રૂપી છે. માટે આવરણ તો આઠે જ્ઞાનનું પણ પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ દેહચાયી મતિ હુન અને અવધિ જ્ઞાનના પેટામાં મતિધુત અને વિભંગનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે આવરણના સંબંધે પાંચ જ્ઞાનમાં ત્રણ અજ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન બે આઠે ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનુંજ આવરણ છે. અજ્ઞાનાવરણીય

હવે છે. જુઓ શ્રી નંદીજી તમારું આગ્રહાસન છોડીને પાને રહ્યા છે
૩૦૪ મુખી.

જે અભવ્ય ને અજ્ઞાનો અનર્થમાં જાગ ઉપાડે તેને જે
'મિથ્યાત્વ મુતનો' ઉપાડો છે. અને જાગને માટે જેને મુતનો કહે
હોય તેને સમગ્રુતનો અને અજ્ઞાન હોય તેને મિથ્યામુતનો ઉપાડો છે
તેથી ભવ્ય અભવ્ય તમામ છતાં મનન નહીં—જેનું જીવન મનન
થાય છે.

અને પર્વાય જે છે તે તો જીવ જીવનો જાદો છે. તેમાં જીવ
જીવની પાસે જે જાદો હોય તેનો પર્વાય જીવમય દેહી છે. તેમાં જીવ
જીવની પાસે જ્ઞાનનો જાદો હોય તે જીવને જ્ઞાનના પર્વાય અને જ્ઞાન
હોય તેને અજ્ઞાનની પર્વાય દેહી છે. તેમાં પણ સ્વપર્વાય પરપર્વાય વચ્ચે
અધિકાર ભગવતીજી તથા પત્તવજીજી વગેરે સૂત્રામાં ખુલાસા થઈ રહ્યો
છે. અને દેહલીક બીના પ્રથમ લખાણમાં આવી પત્ર મળે છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—શિષ્ય-કોઈ એમ કહે કે-જીવને અજ્ઞાન કે મિથ્યા
કહેવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે-જ્ઞાનને કામનું આવરણ થાય છે.
તેનું નામ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે
અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કાંઈ હોય
વસ્તુ નથી. આ ઉપરથી અભયીને એકલું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન કહેવામાં
આવે છે. તે જ્ઞાન અને સમકિતને, જ્ઞાનાવરણીય અને મોહનીય કર્મને
આવરણથી મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન કહેવાયું. પણ સત્તામાં પાંચે સ્તર
છે, અને સમકિત પણ સત્તામાં છે, તે એકલું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન
જુદું હોત તો જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીયની પેઠે મિથ્યાત્વાવરણીય
અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું હોત; તે તો કોઈ કેકાણે જોતામાં
આવતું નથી. માટે આવરણ એજ અજ્ઞાન, અને જેના ઉપર આવરણ
થયું તે સત્તામાં છે એમ કોઈ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! આ પ્રકારના પ્રશ્નનો ખુલાસો હમણાજ અપાઈ
ગયો છે. શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના બારમા શતકમાં કર્મને રૂપી કહેલ છે,
અને અજ્ઞાનને અરૂપી કહેલ છે. મિથ્યા દષ્ટિ અને સમકિત દષ્ટિ બન્ને
અરૂપી છે અને મોહનીય કર્મને રૂપી કહેલ છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અરૂપી
છે અને તેને આવરણ કરનાર કર્મ કે જે જ્ઞાનાવરણીય (પાંચ જ્ઞાન ત્રણ
અજ્ઞાનને આવરણ કરનાર) તે રૂપી છે. એટલે અજ્ઞાન અને જ્ઞાનાવરણીય

એમ જુદાં છે એમ શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા પત્રવજ્રાજ સૂત્ર વગેરે થી નિર્ણય થાય છે.

સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થવાથી મિથ્યાત્વ અને મતિ નાદિ પાંચ જ્ઞાનને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન વગેરે કરેલા પ્રશ્ન ઉપર પૂરતું જ્ઞાન રાખતો.

ઉપરોક્ત કહ્યા પ્રમાણે સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થયું મિથ્યાત્વ. તો મિથ્યાત્વને કોનું આવરણ લાગ્યું? કે દર્શન મોહનીયની જ પ્રકૃતિ કહી છે તેમાં પહેલીજ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહી ને પછી મકિત મોહનીયને મિથ્ર મોહનીય કહી. ત્રણેને મોહનીય કર્મનું આવરણ રહે તો પ્રશ્નકારના વિચારને ધક્કો લાગશે. કારણકે-પ્રશ્નકારે મોહનીયનો અને મિથ્યાત્વનો એકજ અર્થ કર્યો છે. અને સૂત્ર તો ત્રણેને મોહનીયનું આવરણ કહે છે, માટે ત્રણે વસ્તુ જુદી છે; તેમાં વળી અલગીને જે વસ્તુની નાસ્તિ કહી છે, તો મિથ્યાત્વને પણ મોહનીયનું આવરણ છે અને જુદું પણ છે. સમકિતને ને તેને કાંઈ પણ સંબંધ નથી, ત્રણે પ્રકૃતિ જુદીજ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે-અલગીને સમકિત તો નથી. તે વાત કબુલ છે. પણ સત્તામાં પાંચ જ્ઞાન તો છે તેને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહ્યાં છે, અજ્ઞાન બીજી વસ્તુ નથી. કારણકે-અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું કહ્યું નથી.

ઉત્તર—ત્યારે અલગીને સમકિત નથી, એમ જો નિશ્ચય થતું હોય તો પછી જ્ઞાન હોયજ કયાંયી? “ના દંસળીસ નાળં”. એ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજ સૂત્રનું વાક્ય છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન હોયજ નહિ. વગી શ્રી ભગવતીજ સૂત્ર તથા શ્રી પત્રવજ્રાજ સૂત્રમાં સાકાર ઉપયોગને જ્ઞાન ઉપયોગ કહ્યો છે, અને જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મગી-બાઠેને જ્ઞાનના ઉપયોગમાં ગણ્યાં છે. તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે બાઠેને આવરણ કરે છે, ન તે બાઠે આત્માનો શુદ્ધ છે, બાઠે અરૂપી છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે તો રૂપી છે. માટે આવરણ તો બાઠે જ્ઞાનનું પણ પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ કહેવાથી મતિ યુગ અને અવધિ જ્ઞાનના પેટામાં મતિશ્રુત અને વિભંગનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે આવરણના સંબંધે પાંચ જ્ઞાનમાં ત્રણ અજ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન જો બાઠે ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનુંજ આવરણ છે. અજ્ઞાનાવરણીય

કહ્યો છે. જુઓ શ્રી નંદીજી મુખ જાણવાના પ્રાંત પાને ૨૬૬ પં ૬
૩૦૪ મુખી.

જે અમત્ય ને અસારનો અનંદમાં ભગ ઉપાડો કહ્યો છે તે
મિથ્યાત્વ પુનનો ઉપાડો છે. અને અમત્યને માટે જેને અનંદમાં હ
હોય તેને સમગ્રપુનનો અને અજ્ઞાન હોય તેને મિથ્યાપુનનો ઉપાડો છે.
તેથી ભગ્ય અભગ્ય તમામ જીવનું મનનપાડું-મનનપની ચેતના પ્રત્ય
ચાય છે.

અને પર્યાય જે છે તે તો જીવ કવચનો કદિ છે. તેમાં પશુ જે
જીવની પાસે જે કદિ હોય તેનો પર્યાય સૂત્રમાં કહ્યો છે. તેમાં પશુ જે
જીવની પાસે જ્ઞાનનો કદિ હોય તે જીવને જ્ઞાનનો પર્યાય અને અજ્ઞાન
હોય તેને અજ્ઞાનનો પર્યાય કહ્યો છે. તેમાં પશુ સ્વપર્યાય પરપર્યાય વચ્ચે
અધિકાર ભગવતીજી તથા પત્રવજીજી વગેરે સૂત્રોમાં ખુલાસાથી જણાવ્યું
છે. અને કેટલીક બીના પ્રથમ લખાણમાં આવી પત્ર ગઈ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—શિષ્ય-કોઈ એમ કહે કે-જીવને અજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વ
કહેવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે-જ્ઞાનને કર્મનું આવરણ થાય છે.
તેનું નામ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેજ
અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કોઈ બીજી
વસ્તુ નથી. આ ઉપરથી અલનીને એકલું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન કહેવામાં
આવે છે. તે જ્ઞાન અને સમકિતને, જ્ઞાનાવરણીય અને મોહનીય કર્મના
આવરણથી મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન કહેવાયું. પણ સત્તામાં પાંચે જ્ઞાન
છે, અને સમકિત પણ સત્તામાં છે, જો એકલું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન
જુદું હોત તો જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીયની પેઠે મિથ્યાત્વાવરણીય
અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું હોત; તે તો કોઈ ઠેકાણે જોવામાં
આવતું નથી. માટે આવરણ એજ અજ્ઞાન, અને જેના ઉપર આવરણ
થયું તે સત્તામાં છે એમ કોઈ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! આ પ્રકારના પ્રશ્નનો ખુલાસો હમણાજ અપાઈ
ગયો છે. શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના બારમા શતકમાં કર્મને રૂપી કહેવું છે
અને અજ્ઞાનને અરૂપી કહેવું છે. મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમકિત દૃષ્ટિ જાણે
અરૂપી છે અને મોહનીય કર્મને રૂપી કહેવું છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અરૂપી
છે અને તેને આવરણ કરનાર કર્મ કે જે જ્ઞાનાવરણીય (પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ
અજ્ઞાનને આવરણ કરનાર) તે રૂપી છે. એટલે અજ્ઞાન અને જ્ઞાનાવરણીય

પ્રશ્ન ૧૮ મું—કોઈ કહે કે—અલવીને શ્રીસમવાયાંગજી સૂત્રમાં કદાચ પ્રમાણે સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય સત્તામાં નથી, તેથી તેને સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં છે એમ સિદ્ધ થાય છે. કારણકે સમકિતની પ્રાપ્તિને માટે દર્શન મોહનીયની પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ તથા ક્ષય થવાથી સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે એટલે દર્શન મોહનીયનો નાશ થયે જો સમકિત મળીએ તો અલવીને દર્શન મોહનીયની જે પ્રકૃતિ સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય મૂળમાંજ નથી એજ તેનો નાશ. માટે અલવીને સત્તામાં સમકિત છે. અને સમકિત છે તો કેવળજ્ઞાન પણ છે. જો જે વસ્તુ સત્તામાં છે તો તેનો આત્મા પણ સમકિત સંહિત કેવળ સ્વરૂપી છે, માટે તે સિદ્ધ સમાન છે.

ઉત્તર—પ્રશ્નકારે બુદ્ધિની ઘટના તો ભારે દરી છે. આ વિષેનો કેટલોક ખુલાસો પ્રથમ અપાઈ ગયો છે, તોપણ લઘ્ય જીવોને સમજવાને માટે એટલુંજ કહેવું બસ છે કે—અલવીના સંબંધમાં કોઈ જે પ્રકૃતિનો ક્ષય માનતું હોય અને સમકિતની સિદ્ધતા પણ તેજ કારણથી માનતું હોય તો પછી અલવીને મિથ્યાત્વ હોવુંજ ન જોઈએ. કારણકે સમકિત મોહનીયનો અને મિથ્ય મોહનીયનો નાશ થવાવાળાને પ્રથમ મિથ્યાત્વ મોહનીયનો નાશ થાય છે. મિથ્યાત્વ મોહનીય સામેત રહે અને સમકિત મોહનીયને મિથ્ય મોહનીયનો નાશ થાય એવું ત્રણ કાળમાં કોઈ પણ જીવને બને નહિ. સમકિતની પ્રાપ્તિવાળાને અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો પ્રથમ ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ અવશ્ય થાય. તે સંબંધે વિશેષ સમજાવી મેળવવી હોય તો જુઓ પૂર્વાર્દ્ધ ભાગ પહેલાનું પ્રશ્ન આઠમું જોઈ નિર્ણય કરવો.

સમવાયાંગ સૂત્ર તો ખુલા શબ્દમાં અલવીનું ચોકખું નામ પાડીને સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય વચ્ચે મિથ્યાત્વ મોહનીય સંહિત છત્વીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહે છે. એટલે મોહનીયના આવરણવાળી પદ્મ જે પ્રકૃતિ સત્તામાં નથી તો પછી સમકિત કે જ્ઞાન સત્તામાં હોયજ કયાંથી ? સૂત્રમાં કોઈ કેટલે અલવીને સમકિત કે જ્ઞાનની વ્યાખ્યા સત્તામાં આવતી નથી તેનું શું કારણ ? અને જ્યાં જ્યાં અલવીનો વ્યાખ્યા આવે છે ત્યાં તો મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય અનામાં કે તેની પર્યાયમાં બીજી વાત આવતીજ નથી. તેમજ સૂત્ર વ્યાખ્યાત પદ્મનો જ્ઞાન કદા માંહેલી એક પણ કદા જ્યાં અલવીને સત્તામાં નથી તો પછી સમકિત કે કેવળની વ્યાખ્યા હોયજ એની ?

કર્મ જુદું ઉજ નહિ તો મગધાર તાવે ક્યાંથી ? જાનાવરણીયની મરેડને આડેને સાકારોપયોગે જ્ઞાન કદાં છે, અને—

જીવના જોડમાં તથા પર્યાપારિકમાં જ્ઞાન અજ્ઞાનને જુદાં પડ્યું છે. શ્રી હાલુંગજી તથા શ્રી જીવાનિમગજીમાં સમુચ્ચય જીવમાં પાંચ જૂદા અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી આઠ જોડા જુદા કદાં છે, અને શ્રી ભગવદ્ગીતા સૂત્રમાં આઠેના પર્યાય પણ જુદા કદાં છે. એ ઉપરથી જ્ઞાન અને અજ્ઞાન જુદાં કહે છે. જેમ સમકિતને મિથ્યાત્વ જુદું છે તેમ જ્ઞાન અને અજ્ઞાન પણ જુદાંજ છે.

પ્રશ્ન ૧૭ ચું—શિષ્ય-કોઈ એમ કહે કે-પાંચે જ્ઞાનને તે નામ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું આવરણ થાય તો તે નામનું આવરણ કહેવાયું તેમ અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ કેમ ન કહેવાયું ? માટે અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ શી પણ જ્ઞાનને આવરણ થાય તો નામનું અજ્ઞાન કહેવાય છે, એટલે જ્ઞાન આવરણ તેજ અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન કાંઈ બીજી વસ્તુ નથી તેમ અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ પણ કશું નથી. આમ કોઈ કહે તેનું ચું સમજવું ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત જોલતાં પ્રત્યે તેના જવાબમાં એટલુંજ બસ છે કે જ્ઞાન પાંચ છે અને અજ્ઞાન ત્રણ છે, તો તમારા કહેવા પ્રમાણે મતિ જ્ઞાનના આવરણથી મતિ અજ્ઞાન કહેવાયું હોય, શ્રુત જ્ઞાનાવરણીયથી શ્રુત અજ્ઞાન, અને અવધિ જ્ઞાનાવરણીયથી વિભાંગ જ્ઞાન કહેવાયું હોય તો-મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય તથા કેવળ જ્ઞાનાવરણીયના આવરણથી ચું કહેવું ? મનઃપર્યવ અજ્ઞાન અને કેવળ અજ્ઞાન કોઈ સૂત્રમાં જોવામાં આવતાં નથી. આ ઉપરથી અભવીને સત્તામાં મનઃપર્યવ જ્ઞાન અને કેવળ જ્ઞાન ચોક્કસ નથી એમ સૌ કોઈને કબુલ કરવું પડશે.

જો આવરણ અને અજ્ઞાન જુદાં હોય તો પાંચ જ્ઞાનમાંનું એકે જ્ઞાન અભવીને સત્તામાં નથી, માત્ર ત્રણ અજ્ઞાનજ છે. તેમાં મતિ શ્રુત અજ્ઞાન અનાદિ અપર્યવસિત છે તેમજ મિથ્યાત્વ મોહનીય પણ અનાદિ અનંત છે. અભવીને જેમ તેજસ કાર્મણુ શરીરનો અનાદિ અનંત બંધ રહ્યો છે, તેમજ મતિ શ્રુત અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો અનાદિ અનંત બંધ રહ્યો છે. અને વિભાંગ જ્ઞાનનો દ્વિમોપશમ થયે કોઈ વખત હોય અને ન પણ હોય. તેની સ્થિતિ તો ઉત્કૃષ્ટી ઊંચ સાગરની કહી છે. પણ ત્રણ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વના પર્યવ અભવીને સત્તામાં સદાકાળ હોય. જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્રના પર્યવ હોયજ નહિ. એમ સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—કોઈ કહે કે—અલવીને શ્રીસમવાયાંગજી સૂત્રમાં કદાચ પ્રમાણે સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય સત્તામાં નથી, તેથી તેને સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં છે એમ સિદ્ધ થાય છે. કારણકે સમકિતની પ્રાપ્તિને માટે દર્શન મોહનીયની પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ તથા ક્ષય થવાથી સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે એટલે દર્શન મોહનીયનો નાશ થયે જો સમકિત મળીએ તો અલવીને દર્શન મોહનીયની જે પ્રકૃતિ સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય મૂળમાંજ નથી એજ તેનો નાશ. માટે અલવીને સત્તામાં સમકિત છે. અને સમકિત છે તો કેવળજ્ઞાન પણ છે. જો જે વસ્તુ સત્તામાં છે તો તેનો આત્મા પણ સમકિત સંહિત કેવળ સ્વરૂપી છે, માટે તે સિદ્ધ સમાન છે.

ઉત્તર—પ્રશ્નકારે બુદ્ધિની ઘટના તો ભારે દરી છે. આ વિષેનો કેટલોક ખુલાસો પ્રથમ અપાઈ ગયો છે, તોપણ લઘ્ય જીવોને સમજવાને માટે એટલુંજ કહેવું બસ છે કે—અલવીના સંબંધમાં કોઈ જે પ્રકૃતિનો ક્ષય માનતું હોય અને સમકિતની સિદ્ધતા પણ તેજ કારણથી માનતું હોય તો પછી અલવીને મિથ્યાત્વ હોવુંજ ન જોઈએ. કારણકે સમકિત મોહનીયનો અને મિશ્ર મોહનીયનો નાશ થવાવાળાને પ્રથમ મિથ્યાત્વ મોહનીયનો નાશ થાય છે. મિથ્યાત્વ મોહનીય સાંજેત રહે અને સમકિત મોહનીયને મિશ્ર મોહનીયનો નાશ થાય એવું ત્રણ કાળમાં કોઈ પણ જીવને બને નહિ. સમકિતની પ્રાપ્તિવાળાને અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો પ્રથમ ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ અવસ્થ થાય. તે સંબંધે વિશેષ સમજૂતી મેળવવી હોય તો જુઓ પૂર્વાર્દ ભાગ પહેલાનું પ્રશ્ન આઠમું જોઈ નિર્ણય કરવો.

સમવાયાંગ સૂત્ર તો ખુલા શબ્દમાં અલવીનું ચોકખું નામ પાડીને સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય વરજીને મિથ્યાત્વ મોહનીય સંહિત ઉચ્ચીય પ્રકૃતિ સત્તામાં કહે છે. એટલે મોહનીયના આવરણવાળી પણ જે પ્રકૃતિ સત્તામાં નથી તો પછી સમકિત કે જ્ઞાન સત્તામાં હોયજ ક્યાંથી ? સૂત્રમાં કોઈ કહેજો અલવીને સમકિત કે જ્ઞાનની વ્યાખ્યા સત્તામાં આવતી નથી તેનું શું કારણ ? અને જ્યાં જ્યાં અલવીનો વ્યાખ્યા આવે છે ત્યાં તો મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય સત્તામાં કે તેની પર્યાયમાં બીજી વાત આવતીજ નથી. તેમજ સૂત્ર આખ્યાત ધર્મનો મોગ કદાચ મોંઢેડી એક પણ કદાચ જ્યાં અલવીને સત્તામાં નથી તો પછી સમકિત કે કેવળની આશા હોયજ એની ?

પ્રશ્ન ૧૯ મું—શિષ્ય-ભૂત અને અભવીના જ્ઞાન અને અજ્ઞાન સિ
ખુદા શબ્દોમાં જે જે સ્વભાવો જણાવ્યું હોય તે અર્થોમાં ગ્રમ્ય શબ્દોથી
રીતે દુષ્ટામાં જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંગજો-શોનંદીશ ગ્રમ્યમાં જન્ય શિદ્ધિયાનું શૂન્ય જ્ઞાન
આદિ અંત સંદિત કદું છે તે દૃષ્ટપદોમાંથી શુદ્ધતપસી સમ પ્રિયતમથી
ગ્રમ્યકિત પાત્રી છેવટ અર્થે શુદ્ધગતમાં મોક્ષ જન્ય. માટે આદિ છે ને અંત
પણ છે. અને અભવ્ય શિદ્ધિયાનું શૂન્ય અજ્ઞાન અનાદિ અનંત કદું છે.
એટલે અભવીના શૂન્યની આદિ અંત નથી.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—ભવી તથા અભવીનું શુદ્ધ તો આદિ સંદિત કદું છે,
તો જ્ઞાનેનું અજ્ઞાન અનાદિ હરે તો ભવીને સત્તામાં અજ્ઞાન ન હોવું કેવે
તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભવીને સત્તામાં જે જ્ઞાન હોય તોજ કોઇ કાળે પ્રગટ થાય
માટે સત્તામાં તો જ્ઞાન અજ્ઞાન જ્ઞે હોય. તેમ અભવીને સંભવ દ્વારા
કારણકે અભવીનું શુદ્ધ અનાદિ અનંત છે એટલે તેને અજ્ઞાન આદિ અંત
સંદિત છે. તેમજ ભગવતીશ તથા જીવાભિગમ વગેરે સૂત્રમાં પણ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—ભગવતીશમાં ભવ્ય અભવ્યના જ્ઞાન અજ્ઞાન વિ
શું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—ભગવતીશ શતક ૮મે ઉદ્દેશે ૨જે લક્ષિના અધિકારે પાંચ
જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યાં છે તેમાં ભવ્ય જીવને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ
અજ્ઞાનની ભજના કહી છે, અને અભવીને આઠ માંહેલાં બે અજ્ઞાન
(મતિ-શ્રુત) સદા કાળ નિયમા હોય અને વિભાગ જ્ઞાનની ભજના હોય.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—જીવાભિગમ સૂત્રમાં ભવ્ય અને અભવ્ય જીવના
જ્ઞાન અજ્ઞાન વિષે શી રીતે જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—જીવાભિગમ સૂત્ર લાલાવાણું છાપેલ પાને ૭૨૧મે-સમદષ્ટિ
મિથ્યાદષ્ટિ ૨ સમમિથ્યાદષ્ટિ ૩ એમ જીવના ત્રણ લેહ કહ્યા છે; તેમાં
મિથ્યાદષ્ટિના ૩ ભાગમાં (અણાઇએ અપજ વસીયે ૧ અણાઇએ સપ
વસીયે ૨ સાઇએ સપજજ વસીયે ૩ એ ૩ ભાગમાં) અણાઇએ અપજ
વસીયેના ભાગે અભવ્ય જીવનો કહ્યો છે. બાકીના બે ભાગે ભવ્ય
જીવના જણાવ્યા છે.

જીવાભિગમ પૃષ્ઠ ૭૪૫ મે-લાલાવાણામાં-આઠ પ્રકારના સર્વ જી
વના છે, તેમાં પાંચ જ્ઞાનને ત્રણ અજ્ઞાન અનુક્રમે કહ્યાં છે. તેમાં અનંત

અર્થવં વસિતનો અર્થ છપાણો નથી પણ ભગવતીજીમાં તેજ પ્રકારનાં અધિકારમાં અનાદિ અર્થવં વસિતનો અર્થ અભવ્ય આશ્રી કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ભગવતીજીના ૩૦મા શતકમાં ભવ્ય અભવ્ય વિશે કાંઈ છે ખરું ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજીના ૩૦મા શતકમાં સમોત્સરજીના અધિકારે ૪૭ બોલની વ્યાખ્યા કહી છે તેમાં ભવી અભવી વિષે ખાસ કરીને બહુવા જેવું છે. સાંભળો:—

સમુચ્ચય જીવમાં બોલ ૪૭ લાભે. તે એ પ્રકારે કે—સમચેજીવનો ભેદ ૧, લેશ્યા ૮, પક્ષ ૨, દષ્ટિ ૩, જ્ઞાન ૬, અજ્ઞાન ૪, સંજ્ઞા ૫, વેદ ૫, કષાય ૬, ભોગ ૫, ઉપયોગ ૨, સર્વ મળી ૪૭ બોલ સમચે કહ્યા. તેમાં અલેશી ૧, શુકલપક્ષી ૨, સમદષ્ટિ ૩, સમામિથ્યાત્વ દષ્ટિ ૪, જ્ઞાન છ ૧૦, નો સના વઉત્તા ૧૧, અવેદી ૧૨, અકષાયી ૧૩ અને અભોગી ૧૪, એ ૧૪ બોલમાં—એકલા સમદષ્ટિ તથા એકલા ભવ્ય લાભે.—ખાકીના બોલમાં સમદષ્ટિ હોય ત્યાં એકલા ભવ્ય લાભે. અને સમદષ્ટિ વિનાનામાં ભવ્ય તથા અભવ્ય બેઉ લાભે.

સમદષ્ટિ ૧ અને ૬ જ્ઞાન. એ સાત બોલમાં ભવ્ય એકલા લાભે. મિથ્યાદષ્ટિ ૧, કૃષ્ણ પક્ષી ૨ અને અજ્ઞાન ૪-૬. એ ૬ બોલમાં ભવ્ય તથા અભવ્ય બેઉ લાભે. આ પ્રમાણે ભગવતીજીમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પત્રવણાજી ભવ્ય અભવ્ય વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રીપત્રવણા સૂત્રના પદ ૧૮ મા કાયસ્થિતિ પદમાં કહ્યું છે કે—ભવ્ય સિદ્ધિયાની કાયસ્થિતિ અણાધએ સપત્રજ વસિયે કહી છે. એટલે ભવ્ય સિદ્ધિ યા જીવની આદિ નથી પણ અંત છે. તે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ આશ્રી સમચે બોલમાં કહેલ છે. મોક્ષ નામ એટલે ભવ્યપણું મટી જાય, નોભવ્ય નોઅમવ્યના ભાંગામાં ભજે.—અને અભવ્ય સિદ્ધિયાની કાયસ્થિતિ અણાધએ અપત્રજ વસીયે. એટલે અભવ્યની કાયસ્થિતિ અનાદિ અનંત છે. આદિ અંત રહિત છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—ભવ્ય અભવ્યમાં ગુણગણાં કેટલાં લાભે ?

ઉત્તર—મોટા બાકડીયામાં કહ્યું છે કે—ભવ્ય સિદ્ધિયામાં જીવના ભેદ ૧૪-ગુણગણાં ૧૪—એજ ૧૫-ઉપયોગ ૧૨-લેશ્યા ૬-અને અભવ્ય સિદ્ધિયામાં-જીવના ભેદ ૧૪-ગુણગણાં ૧ પહેલું—એજ ૧૩ (આદારને આદારનો મિત્ર એ લે નહિ) ઉપયોગ ૬ (૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન)-લેશ્યા ૬-

લાવ્યમાં ચારે ગુણગણાં કર્યાં છે, અને અભવ્યમાં એક પદેડુંજ ગુણ
કર્યું તે અનાદિ અનંત ગિર્યાત્વને તદ્દને એટલે ત્રણ ક્રમમાં પહેલું
ગુણગણું જોઈ નહિ.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—લાવ્ય અભવ્યમાં ચરીમ અચરીમ વિષે કેવી રીતે છે?

ઉત્તર—પદવત્તા પદ ઉપર—ચરીમ અચરીમ વિષે અર્થકારે કર્યું છે
કે—ચરીમ તે લાવ્ય જીવને અચરીમ તે સિદ્ધતા. જીવ અને અભવ જી
જાને લેવા. અને ત્રણ બેદ કરીએ તો, લાવ્ય જીવ ચરીમ—અભવ જી
અચરીમ—અને સિદ્ધતા જીવનો ચરીમનો અચરીમ. તેનો અભવજીવ
કરીએ તો અચરીમ સર્વથી ઘણા અભવ્ય આશ્રી ૧ તેથી અચરીમ
નોઅચરીમ અનંતગુણ સિદ્ધતા જીવ ૨ તેથી ચરીમ અનંતગુણ અભવ
જીવ આશ્રી ૩.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—ચરિમ અચરીમનો અર્થ શું?

ઉત્તર—ચરીમ એટલે જેનો છેડો આવે તે, અને અચરીમ એટલે
જેનો છેડો ન આવે તે. એટલે લાવ્ય જીવને ચરીમ કહ્યા તે મુક્તિ ત્યાં
એટલે તેનો છેડો આવી ગયો, લાવ્યપણું મટી ગયું. અને અભવ્યનો છેડો
નથી માટે અચરિમ, અનંત સિદ્ધમાં નથી લાવ્યપણું કે નથી અભવ્યપણું
માટે નોચરીમનો અચરીમ કહ્યા છે. અને અભવ્યનો છેડો નથી તેમ
સિદ્ધનો પણ છેડો નથી માટે બંનેને અચરીમ પણ કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—કોઈ કહે કે—લાવ્ય, અભવ્ય અને સિદ્ધમાં તદ્દત
તો હોય પણ તમામ જીવની શક્તિ અનંતી છે—સિદ્ધ અને સંસારી તમામ
જીવ અનંત શક્તિના ધણી છે. માટે તમામ જીવ પાસે અનંતી શક્તિ છે
તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ તો એક ઓધિક વાક્ય છે—કોઈ કહે કે અમારા ગામમાં
બધા ઋદ્ધિપાત્ર છે તો શું તે ગામમાં દારિદ્રી નહિજ હોય? શાસ્ત્રમાં
દારકાને સોનાનો ગઢ ને રત્નના કાંગરાએ વળાણી લક્ષ્મીએ ભરપૂર કરી
છે તો ત્યાં શું બિખારી-માગણું નહિ હોય? દારકા ને દેવલોક ભુલા કરી
પણ દેવલોક તો નહિ, એ વાત સત્ય છે. શાસ્ત્રમાં ઘણા અપેક્ષાવાચી
શબ્દો રહેલા છે. એમ લોક-ભાષાએ સર્વ જીવ સર્વ આત્મા સરખા છે
અને સર્વેના પાસે અનંતી શક્તિ છે. તે કોઈ અપેક્ષાવાચી વાક્ય છે. કોઈ
એમ કહે કે—હું શહેનશાહ છું. હું મનુષ્ય છું અને તે પણ મનુષ્ય છે.
એમ મનુષ્યની અપેક્ષાએ સરખા થઈ શકાય. તે એક નહિ પણ તમામ

મનુષ્ય સરખા કંઈ શકાય. તેથી સર્વ મનુષ્ય શહેનશાહ બની બચ ખેંચા ? શહેનશાહ અને બીજા મનુષ્યોની પુણ્યરૂપ ઋદ્ધિમાં અનંતો તફાવત છે. કયાં ચક્રવર્તિની ઋદ્ધિ ને શક્તિ, ને કયાં, એક ઠીંગડું લઈને માગી ખાનારની ઋદ્ધિ અને શક્તિ.

સિદ્ધ અને નિગોદના જીવ સરખા છે અને બન્નેની અનંતી શક્તિ. પણ સરખી છે. તો તે નિગોદનાં દુઃખ શા માટે સહન કરે છે ?

પ્રશ્ન ૨૯ મું—ત્યારે કોઈ એમ કહે કે—નિગોદના જીવની અનંત શક્તિ તો છે પણ કર્મ કરીને આવરેલી છે તેથી તેની શક્તિ દબાઈ ગઈ છે. કહ્યું છે કે—

કર્મ સંગ જીવ મુંઠ હૈ, પાવે નાના રૂપ ;

કર્મ રૂપ મળ કે શુદ્ધે, ચૈતન સિદ્ધ સ્વરૂપ. ૧

તે ત્યારે પ્રકાશમાં આવશે ત્યારે તે જીવ પણ સિદ્ધની શક્તિને પ્રાપ્ત થશે. તેમ સર્વ જીવને માટે સત્તામાં શક્તિ અનંતી છે અને તે પ્રગટ થયે પ્રકાશમાં આવશે ત્યારે તે પણ સિદ્ધ સમાન થશે. માટે સર્વ જીવ સત્તાએ સરખા છે.

ઉત્તર—આ શબ્દ બધા લબ્ધ જીવને માટે છે. અને તમામ ઉપદેશ પણ લબ્ધ જીવને લઈનેજ છે. લબ્ધ જીવને માટે સિદ્ધની શક્તિના તમામ બોલ લાગુ થવા સંભવ છે. અને દરેક ગ્રાસકારે પણ આત્માને પરમાત્માની ઉપમા આપે છે—સિદ્ધ સમાન ગણે છે તે લબ્ધ જીવની પાસે સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ સત્તાએ રહેલી છે તેને લઈનેજ સિદ્ધ અને આત્માની સરખામણી થાય છે. એક દિગંબર મતનો અંધ હસ્ત વિખિત છે તેમાં સૂર્યના છપ્પા દોહરા વગેરે ઘણી બાબતો કિમતી લખેલી છે. તેમાં લબ્ધ જીવને ઉદ્દેશીનેજ સિદ્ધની શક્તિના તમામ ગુણો લખ્યા છે તેની વાનકી રૂપે થોડું લખાણ નીચે આપવામાં આવે છે. સાંતળો—

છપય છંદ.

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, તેહિ ચિત પંથ ન સુઝે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, આપ પર હા નહિ જુઝે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, મર્મ નિજ હા નહિ પાવે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, કર્મ ગતિ દિષ્ટ ન આવે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ તેહિ, કેવલ પદ કિનહુ નહીં ;

અજ હો સંભાલિ ચિર કાલ, હુ અચિદાનંદ ચિનો કરી ૧

નીન ધર્મ દો હવ, આપ પરદો સગ લીને;
 નીન ધર્મ દો હવ, બંધ અરૂ મોક્ષ પ્રાપ્તને;
 નીન ધર્મ દો હવ, દોષ નિવૃત્તિ જો ભેરાગી;
 નીન ધર્મ દો હવ, રચાઈ વારી પરત્યાગી;
 નીન ધર્મ દો હવ જગ, અજરામર પદવી લહે;
 ભૈયા અનંત સુખ ભોગવે, મુ આચારિજ ઇન્દ્રિય વિધિ કહે. ૨
 જો અરિહંત સો હવ, હવ સગ સિદ્ધ ભણી જો;
 આચારિજ કુનિ હવ, હવ ઉવચ્ચાય ગુણી જો;
 સાધુ પુરુષ સગ હવ, હવ ચેતન પદ રાજો;
 સો તેરે ઘટ નિકટ, દેખિ નિજ શુદ્ધ બિરાજો;
 સગ હવ દરજાને એકસે, કેવળ ગ્યાન સરૂપમય;
 તરસ ધ્યાન કરતું હો ભવ્ય જન, જ્યાં પાવતું પદવી અખય. ૩.

સંવેચા.

એક હવ દ્રવ્યમેં અનંત ગુન વિદ્યમાન,
 એક એક ગુનમેં અનંત શક્તિ દેખી યે;
 ગ્યાનકોં નિહારીયે તો પારચાકો કયોંટી નાંહી,
 લોક આ અલોક સર્જે યાહિમેં વિસેખીયે;
 દર્શનકોં ઓર જ્યાં વિલોકીયે તો વહ જોર,
 છહોં દ્રવ્ય ભિન્ન ભિન્ન વિદ્યમાન પેખીયે;
 ચારિતસોં ધિરતા અનંત કાલ ધિર રૂપ,
 એસેહી અનંત ગુન ભૈયા સર્જે લેખીયે. ૪.

છપૈય.

રાગ દોષ અરૂ મોહ, નાંહિ નિજમાંહિ નિરખત;
 દર્શન ગ્યાન ચારિત, સુધ આતમ રસ અખત;
 પર દર્વસોં ભિન્ન ચિન્હ, ચેતન પદ મંડિત;
 વેદત સિદ્ધ સમાન, શુદ્ધ નિજ રૂપ અખંડિત;
 સુખ અનંત જિહ્વિ પદ વસત, સો નિસચે સમ્યક મહંત;
 ભૈયા વિચ્છન ભવિક જન, શ્રીજિનંદ છહોં વિધિ કહંત. ૫.

આ પ્રકારે તમામ શાસ્ત્રમાં સિદ્ધ અને હવ સંબંધીના મુકાબલામાં
 આગેવાનપણું ભવ્ય હવનુંજ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—સર્વ જીવના સમયે મુકાબલામાં અલવી ગણાય કે કેમ ?

ઉત્તર—સમયે જીવની પૃથ્થામાં ઘણે ભાગે બહુગતાએ ભવી જીવનીજ વ્યાખ્યાનો સંલવ છે અને અલવીની વ્યાખ્યા ગોણુતામાં જોવામાં આવે છે. વિચારો કે સર્વ જીવની શક્તિ અને સત્તા સરખી માનીએ તો અલવીને પણ મોક્ષ હોવો જોઈએ. તેમ તો કોઈ સૂત્રમાં જણાવ્યું નથી કે અલવીને મોક્ષ હોય. તો પછી અલવીને મૂળ સત્તામાં મહત્વ તક્ષવત છે કે તેને ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નથી, તેને સિદ્ધની શક્તિની પંક્તિમાં કેવી રીતે મૂકી શકાય ?

પ્રશ્ન ૩૧ મું—શિષ્ય—અલવીને મોક્ષ નથી એમ તો સૌ કબુલ કરે છે. પણ સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે ભવ્ય જીવને તો મોક્ષ હોય, તો પછી સર્વ ભવ્ય જીવને સિદ્ધ સમાન ગણવાને માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—મોક્ષના અધિકારી ભવ્ય જીવજ છે, ભવ્ય જીવનેજ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે અને સિદ્ધ સમાન ભવ્ય જીવજ ગણાય છે. પણ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં—જયંતીબાઇએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સર્વ ભવ્ય જીવ મોક્ષ ભયે પણ ભવ્યનો વિરહ નહિ પડે, ભગવંતને આમ કહેવાનું કારણ એમ જણાય છે કે—શ્રી સમવાયંગજ સૂત્રમાં કહેલા ત્રણ લેદમાંના અર્યેગયાગં ભવ્યનેજ મોક્ષની પ્રાપ્તિની શક્તિ અને સત્તા કહી છે. અભવ્ય અને સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને આત્મ પ્રદેશે શક્તિ કે સત્તા છેજ નહિ. મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાની ઋદ્ધિ તેની પાસે છેજ નહિ તો પછી સિદ્ધની સાથે સરખામણી કરવી શા કામની ?

હવે જ્યારે આપણે એમ માનીએ કે—જીવ માત્ર કર્મને સંગેજ મૂઠ બની અનેક પ્રકારનાં ભવ જન્મણુ કરે છે—પણ તેજ જીવ જ્યારે કર્મ રૂપ મળથી છુટો થાયે—કર્મરૂપ મળની શુદ્ધિને પામયે ત્યારે તે ચૈતન્ય સિદ્ધ સ્વરૂપી છે. આ વાક્ય સૌ કોઈને માન્ય છે, કર્મ મળથી શુદ્ધ થયેલા—કર્મથી દૂર થયેલા તેજ સિદ્ધ સ્વરૂપી દેવતાય, આ વાક્ય મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવનેજ લાગુ છે. પણ ગાઠ કર્મે કરી લેપાયેલાને ત્રણ કાળમાં કર્મનાં દગ તુટવાનું નથી—જેની પાસે સત્તાએ પણ મોક્ષનાં સાધનો નથી. ત્રણ કાળમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ કે સત્તા નથી એવા જીવોને જ્યારે સિદ્ધ સ્વરૂપી દેવતા અને અન્ય મતિઓનાં વાક્યો પર લક્ષ જેવી સૂત્ર વચનને બાધક આવે એવી ભાષાઓ બોલવી તે સિદ્ધાંતિકોનું કામ નથી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—કોઈ એમ દહે કે—સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા છે એ તો એમજોનું વાક્ય છે તે અન્ય મતિઓને લગતું વાક્ય કેમ દેવવાય ?

ઉત્તર—ઠેનીઓ સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્માને માને છે તે કેવા પ્રમાણે આત્માને ઉદ્દેશીને માનતા દશે તે સ્વરૂપ જાણ્યા વિના લોક પ્રવાહનું વાક્યોને અનુસારે બોલતા સાંભળીએ છીએ.

પ્રથમ પંચીએ તમામ જીવને પ્રથમ રૂપ માને, વિષ્ણુ પંચીએ તમામ જીવમાં વિષ્ણુની સત્તા માને, ખુદા પંચી તમામ ખુદાની પેદાશ માને, અને ઇશુ પંચી તમામ ઇશુના અંપડાં માને, દોષ કહે ભગવાનકરે તે ખરું, ઇશ્વરને એમજ ગમતું દશે, એ જાધી ઇશ્વરની માયા છે, જાધામાં ઇશ્વરનો અંશ છે, તમામ જીવમાં ઇશ્વરની સત્તા છે, ઇશ્વર વિના એક પાંદડું ચાલતું નથી, ઇશ્વર, ઇશ્વરની મરજી પ્રમાણે ગમે તેમ કરે, એ જાધી ઇશ્વરની માયા છે, એ જાધી દરિની લીલા છે, ખુદા પદ્મકર્મે રૂણ તેમ કરે. એવા લોક પ્રવાહનાં ઘડાં વાક્યોમાં ઠેનીઓ પણ તપાસી જોવામાં આવે છે. અને એથી વિરૂદ્ધ વાક્યોના અવાજ કોઈના કર્ણપુટ પર પડે ત્યારે નવાઈ જેવા પણ ભાસે છે અને તેવાં વાક્યો સાંભળવાને કેટલાક અરૂચી પણ ધરાવે એ જાધી સૂત્ર વચનની શ્રદ્ધાની ખામી છે.

ગમે તેમ હો, આ લેખકને કોઈ સાથે સંબંધ નથી. પોતપોતાના મતને અનુસારે પોતાની માન્યતા મુજબ ગમે તેમ બોલે; લૌકિક વાક્ય બંધ પાડ્યા પડે નહિ—અટકાવ્યા અટકે નહિ. માટે સંદાંતિકોને સૂત્રના શ્રદ્ધાળુને તો સૂત્રનોજ આધાર છે અને સૂત્ર વચન કહે તેજ સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—શ્રદ્ધાળુ—ભવ્ય, અભવ્ય, અને સિદ્ધ ભગવંતના સંબંધમાં ઘણા દાખલા દલીલો અને ન્યાય યુક્તિથી જે આપે જણાવ્યું તેમાં મારી ઘણી શંકાઓનું સમાધાન થઈ ગયું છે તોપણ આ સંબંધમાં કાંઈ પણ વિશેષ જણાવવા જેવું હોય તો જણાવશો ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! કેટલીક એવી બાબતો હોય છે કે—તે પ્રશ્ન ઉપરથીજ વિચારો ઉદ્ભવે છે. જ્યારે કાંઈ પણ જાણવાની ઇચ્છાએ ઉત્પત્તિ પ્રશ્ન કર્યું તો તે નિર્રથક ન જવા દેવાને માટે કાંઈ પણ યોગ્ય ઉત્તર દેવો જોઈએ તો જે આ ચાલતો વિષય ભવ્ય, અભવ્ય અને સિદ્ધની શ્રદ્ધાના સંબંધને છે તે સંબંધે જાણવા યોગ્ય જે ન્યાય છે તે જણાવું છું. એક અત્તે સાંભળો.

સમયે સંસારમાં જીવની રાશી રૂપ, સમયે પત્થરની ખાણ. તેના જે જે ભેદ, ભવ્ય જીવ અને અભવ્ય જીવ રૂપ, શુદ્ધ પત્થર અને કાઠ-સાના પત્થરની ખાણ. કોલસા રૂપ તો અભવ્ય જીવ, અને શુદ્ધ પત્થર રૂપ

અવ્ય હવ. કોલસાની ખાણમાં રત્ન પાકે નહિ તેમ અલવ્ય હવમાં સમકિત કે કેવળ રૂપ રત્ન નથી. શુદ્ધ પત્થરની ખાણનાં જે લેદ છે, કોઈ ખાણમાં રત્ન પાકે, કોઈ ખાણમાં રત્ન ન હોય. જે ખાણમાં રત્ન પાકે તે રૂપ તો અવ્ય સિદ્ધ યા મોક્ષ પ્રાપ્ત યોગ્ય રત્નવાળી પત્થરની ખાણ અને સંસારરૂઢ અવ્ય હવ રૂપ (રત્ન વિનાની) શુદ્ધ પત્થરની ખાણ. સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન રૂપ રત્ન, શુદ્ધ પત્થરની ખાણ રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત યોગ્ય અવ્ય હવમાં સત્તાએ રહેલ છે, તે રત્ન સહિત પત્થર અનાદિની ખાણથી બુદ્ધો પડ્યે કારીગરના યોગે મેલ સહિત રત્નને સરાણે ચડાવી અનેક પ્રયોગો વડે મૂળ સત્તાએ રહેલા રત્નનું તેજ પ્રગટ કરે કે તેની કિંમત કોઈ સ્ત્રી શકે નહિ, અને તે રત્ન અખતે પતિ સિવાય કોઈ ખરીદી શકે નહિ.

તેમ અવ્ય હવની પાસે રહેલું સમકિત, મોહનીય કર્મના આચ્છાદને લેપે કરીને અવરણેલું-તેજહીણ થયેલું સમકિત રત્ન તે ક્ષયોપશમ લાવના પ્રયોગ રૂપ સરાણે ચડેલું જેમ જેમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનું આવરણ ખસતું જાય તેમ તેમ સમકિત રત્ન ઉજ્જવળ થતું જાય એટલે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને તપના પ્રયોગ વડે શુદ્ધ ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક જથ્થાખ્યાત ચારિત્રના પર્યવો આત્મ પ્રદેશની સાથે સત્તામાં હતા તે પ્રગટ થઈ કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન રૂપે પ્રકાશમાં આવ્યા. તે પ્રકાશ રૂપ લક્ષ્મીને સાથે લઈ અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્ય આત્મા ક્ષાયક સમકિત, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન ત્રય રત્નનાં તેજે કરી પ્રકાશિત હવ દ્રવ્ય રૂપ મહારત્ન, લોકના અગ્ર લાગે નિવાસની શિવ સુંદરીએ આ રત્નને ખરીદી પોતાના નિવાસના મહેલમાં અનંતા નાના મોટા લોકલોક પ્રકાશિત રત્નોની સાથે તે પણ અલોકના તળે-લોકાંત રૂપ સત્તા હુકમાં-લોકાંતે દાખલ કરી એક સ્વરૂપી બનાવી દે. આ રત્નો બધાં એકજ સ્વરૂપી અવ્ય હવ રૂપી એકજ ખાણના, તે જેમ જેમ અવ્ય હવે-અવ્ય હવ રૂપી ખાણમાંથી નીકળતા જાય તેમ તેમ તે શુદ્ધ થયેલાં મહા તેજસ્વી રત્નો સિદ્ધ સ્વરૂપે મોક્ષ પદે લોકાંતે દાખલ થતાં જાય. આવાં રત્નો ખીજે જે પ્રકારની ખાણમાં નથી તેમજ કોઈ કાળે નીકળવા અંભવ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—આવો ખીજે કોઈ દાખલો હોય તો તે પણ જગ્યા-વશો કે જેથી વિશેષ સમજીતી યાય ?

ઉત્તર—ખીજે ન્યાય પણ અલગ જાયો યાદ આવવાથી કદી અંભ-ખાણું છું તે એક ચિત્તે સંભળો-અભવી રૂપ પુરૂષ, અને ભવી રૂપ સ્ત્રી પુરૂષ ત્રણ રાગમાં પુત્ર કદની પ્રાપ્તિ કરી શકે નહિ, તેમ અભવી ત્રણ

કાળમાં મુક્તિ રૂપ કૃગ-મોક્ષ કૃગ મેળવી શકે નહિ. શ્રીમાં પુત્ર કૃગ પ્રાપ્તિ રહી છે તેમ ભવ્ય જીવમાં મોક્ષ કૃગ રહ્યું છે. વંધ્યા શ્રીને પુત્ર કૃગની પ્રાપ્તિ થાય નહિ, તેમ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને મોક્ષ કૃગની પ્રાપ્તિ થાય નહિ. જીજી શ્રીઓની જાતિમાં પુત્ર કૃગની પ્રાપ્તિ રહી છે. પરંતુ પ્રાપ્ત થયા વિનાની બાળાવયની, તથા વિધવા શ્રી પુરૂષના સમાગમ વિનાની, તથા રોગીષ્ટ શ્રી, તથા પુરૂષના સંગે રહી છતી પુરૂષમાં બીજકની હાની તથા કોઈ પ્રકારના વિકારાદિકને લઇને પુત્ર કૃગની પ્રાપ્તિ કોઈ કોઈ શ્રીમાં હોતી નથી, તેમજ મોક્ષ કૃગ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવોને મોક્ષ કૃગની પ્રાપ્તિ સાધનોના અભાવે, તથા ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થયા વિના મોક્ષ કૃગ પ્રાપ્ત થતું નથી. અને દેહલીક શ્રીઓને પુરૂષના સમાગમે તરતજ પુત્ર કૃગની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ દેહલાક ભવ્ય જીવોને મોક્ષ કૃગનાં સાધનો મળ્યાથી તરતજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. દેહલાક ભવ્ય જીવો, ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થયે તથા ગંઠી ભેદ થયે પણ યથાતથ્ય સાધનના અભાવે છેવટે અર્ધ પુરૂષગમાં પણ સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ સાધનો મેળવી મોક્ષ કૃગને પ્રાપ્ત કરે છે.

મોક્ષ કૃગની પ્રાપ્તિની ખાણ તો મનુષ્યજ છે. મનુષ્યની ખાણમાંથીજ મોક્ષ કૃગ મળે છે. મનુષ્ય ભવ એજ મોક્ષનું દ્વાર છે. મોક્ષનાં સાધનો મનુષ્ય ભવમાંજ મળવાનાં છે માટે મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થયે મુક્તિનાં સાધનો મેળવવા પ્રમાદ કરવો નહિ.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—મોક્ષની ઇચ્છા ભવ્ય જીવનેજ થાય કે અભવ્યને પણ થાય ખરી ?

ઉત્તર—હંમેશાં મોક્ષની ઇચ્છા કરનારા અવસ્થા ભવ્ય જીવ છે. અભવ્યને મોક્ષ કૃગની ઇચ્છા થાયજ નહિ એ વાત ચોક્કસ છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—કોઈ અભવીના સાંભળવામાં એમ આવે કે અશ્વત્થીને મોક્ષ નથી તો તેને ધાણકો કેમ ન પડે—તેને ખોટું કેમ ન લાગે ?

ઉત્તર—હું ભવ્ય હૃદય કે અભવ્ય હૃદય ? એવો ઇલાપોહ ભવ્યને થાય અભવ્યને થાયજ નહિ. તો પછી તેને ધાણકો શેનો ? જેને મોક્ષની ઇચ્છાજ ન હોય તેને તે સંબંધી વિચારજ ન હોય. જેને મોક્ષની વાત ગમતીજ ન હોય તેને ધાણકો કે ખોટું લાગવાપણું હોયજ ક્યાંથી ?

પ્રશ્ન ૩૭ મું—હું ભવી હૃદય કે અભવી હૃદય એવો વિચાર અભવીને ન થાય એવો કોઈ ચાતુર્ય દાખવે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સંભળો-આંખુવાળા છાપેલાં શ્રી આચારંગજી સૂત્રના અધ્યયન પાંચમે-ઉદ્દેશે પાંચમે-ટીકામાં તથા ભાષામાં કહ્યું છે કે-અંસવીને એવો વિચાર થાય નહિ કે હું ભરી હોઈશ કે અંસવી હોઈશ? એવો વિચાર અંસવીને ન હોય.

આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે ભવી અભવીનો જેને વિચાર થાય તે ભવી હોય.

ઇત્યાદિ ભવી અભવીનો પટંતરો અનેક દાખલાથી જણાઈ આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય-અભવી નવ પૂર્વનું યા અગ્યાર અંગનું જ્ઞાન મેળવે એમ શાસ્ત્રથી નિર્ણય થાય છે. તો શાસ્ત્રમાં ભવી અભવીની વ્યાખ્યા આવે ત્યાં શી રીતે દરે? પોતે વ્યાખ્યા કેવી રીતે આપે?

ઉત્તર—જેમ વ્યવહારથી સૂત્રજ્ઞાન મેળવે તેમ વ્યવહારથી ભવી અભવીની વ્યાખ્યા પણ આપે પણ નિશ્ચયથી અભવીને એમ ન થાય કે હું ભવી હોઈશ કે અભવી હોઈશ? એવો વિચાર ન થાય. કારણકે-નિશ્ચયમાં મિથ્યાત્વ મોહનીયની આંતરિક પ્રબળતા છે. તેથી તેનું જ્ઞાન તે અજ્ઞાનરૂપે ગણાય છે. એટલે જિનોક્ત વસ્તુનું સ્વરૂપ તદ્દરૂપ જાણી શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—સર્વ જીવ સરખા છે, સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન છે, સર્વ આત્મા જ્ઞાનવાન છે. સર્વ આત્મા ઋદ્ધિ શક્તિએ સરખા છે. એમ ભવ્ય અભવ્યને સિદ્ધતા જીવને કોઈ અપેક્ષાએ સરખા કહી શકાય કે કેમ?

ઉત્તર—જૈન સૂત્ર અનેકાંત છે, જેમાં અનેક રહસ્યો રહેલાં છે, કોઈ અપેક્ષાએ ભવ્ય અને અભવ્ય સરખા ગણાય, કોઈ અપેક્ષાએ ભવ્ય અને સિદ્ધ સરખા ગણાય, કોઈ અપેક્ષાએ ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધતા જીવ પણ સરખા ગણાય છે. અને કોઈ અપેક્ષાએ જુદા પણ ગણાય છે. ખરડ

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ભવ્ય અને અભવ્યના જીવ કયું અપેક્ષાએ સરખા ગણાય?

ઉત્તર—અભવીને ૨૬ પ્રકૃતિ રૂપ અને સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને ૨૭ પ્રકૃતિરૂપ મોહનીય કર્મની એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિક આડે કર્મની નિવડાઈને હળને અસંખ્યાન પ્રદેશભય દ્વય આત્માની સાથે મતિ અજ્ઞાન, ધુન્ન અજ્ઞાન અને વિમંત્ર જ્ઞાન તથા મિથ્યા દૃષ્ટિના અનંતા અનંતા પર્વાયરૂપ અનંતી ઋદ્ધિના ભલે અનંતી શક્તિવાળા આ જીવ પણ ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ભવ્ય અને સિદ્ધતા જીવ કયું અપેક્ષાએ સરખા ગણાય?

ઉત્તર—ગોશુ પ્રાપ્ત થવાવાળા ભવ્ય જીવની પાસે મોશુ પ્રાપ્ત થવાની ઋદ્ધિ સંત્તામાં રહેલી છે. સિદ્ધની પાસે જે અનંતા જ્ઞાનના પર્યવ, અનંતા દર્શનના પર્યાય અને અનંતા અગુરુ લઘુ પર્યવો રદ્યા છે તે પર્યવો ભવ્ય જીવની પાસે પણ સંત્તામાં રદ્યા છે. તે અપેક્ષાએ ભવ્ય અને સિદ્ધના જીવ સરખા ગણાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધના જીવ સરખા ગણાય તે કઇ અપેક્ષાએ ?

ઉત્તર—સર્વ જીવનો દ્રવ્ય આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશમય સ્વરૂપ છે. એટલે મૂળ દ્રવ્ય આત્મા ભવ્ય અભવ્યને સિદ્ધનો અસંખ્યાત પ્રદેશ સ્વરૂપો છે. અને ઋદ્ધિમાં જેની પાસે જે જે ઋદ્ધિ છે તે તે ઋદ્ધિના અનંતા અનંતા પર્યાયોને લઈને દરેક જીવની અનંતી શક્તિ સંત્તામાં રહી છે એ અપેક્ષાએ પણ સર્વ જીવ સરખા છે. વસ્તુ ગતે તદ્દશવત છે. દાખલા તરીકે સોનાનું નાણું, રૂપાનું નાણું, નકલી ધાતુ, કાગળ કે ચામડાની મહોરનું નાણું ઋદ્ધિએ સરખું ગણાય, પણ ગુણ અને પર્યાયમાં સરખું ગણાય નહિ. દરેકના ગુણ પર્યાય જૂઠા હોય છે. તેમ સિદ્ધ ભવ્યને અભવ્યની એ દૃષ્ટાંતે સમજી લેવું.

આપણે લોક ભાષાએ યા વ્યવહાર ભાષાએ બોલીએ કે સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન છે. સર્વ જીવની અનંતી શક્તિ છે. વગેરે ભાષા બોલીએ. પણ કેવળીની દૃષ્ટિએ હોય, તે સત્ય ગણાય. કેવળો ભાષિત સૂત્રમાં દરેક જીવ દરેક આત્મા, દરેક આત્માની ઋદ્ધિ, દરેક આત્માની શક્તિ, દરેક આત્માની સાથે રહેલાં કર્મના દળ અને તેની વર્ગજામાં અનંતો અનંતો તદ્દશવત છે. તે પ્રત્યક્ષ દાખલાથી જણાઇ આવે છે કે—દરેક જીવનાં પૂર્વકૃત કર્મના પ્રભાવે દરેક જીવની આકૃતિમાં, દરેક જીવના શરીર સંઘયણ સંઘયણમાં, દરેક જીવના સુખ દુઃખમાં, દરેક જીવના ઉઠાણ, કમ્મ, બદ્ધ, વીર્ય પુરુષાક્ષર પરાક્રમમાં અનંતો અનંતો તદ્દશવત છે. તથા દરેક જીવની ઋદ્ધિ અને શક્તિમાં પણ અનંતી અનંતી ભિન્નતા છે, તેથીજ કેવળી ભગવતે દરેક જીવના અનંતા જ્ઞાનના પર્યવો, અનંતા દર્શનના પર્યવો, અનંતા ચારિત્રના પર્યવો, અનંતા ગુરુ લઘુ પર્યવો, અનંતા અગુરુ લઘુ પર્યવો સૂત્રદાતા જણાવ્યા છે તે સત્ય છે. અને તેની વહેંચણુ પણ શ્રી ભગવતીજ તથા શ્રી પત્રવણાજ વગેરે સૂત્રમાં અચ્છી તરેહથી કરી બતાવી છે. તે સૂત્રોના શ્રદ્ધાગુ ભવ્ય જીવો સમ્યક્ દૃષ્ટિથી વિચાર કરશે તો સહેલાઈથી તરતજ સમજી શકશે. મુનેષુ કિં બહુના-ઇત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિષ્ય—શ્રી ઠાણું સૂત્રના બીજે ઠાણે એ પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે. એક સૂત્ર ધર્મ, અને બીજો ચારિત્ર ધર્મ. સૂત્ર ધર્મને માટે ઉત્તરાધ્યયનના નવમા અધ્યયનમાં ૧૬ કળા કહી તેમ ચારિત્ર ધર્મને માટે સૂત્રમાં કંઇ કહ્યું છે? હોય તો કૃપા કરી જણાવશો?

ઉત્તર—જેમ સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની ઉત્તરાધ્યયનમાં સોળ કળા કહી તેમ શ્રી જ્ઞાતાણ સૂત્રના દશમા અધ્યયનમાં ચતિ ધર્મ સાધુ ધર્મ એટલે ચારિત્ર ધર્મને બીજના ચંદ્રમાથી પૂનેમના ચંદ્રમા સુધીની ચડતી કળાની પેઠે કહેલ છે. એટલે પૂનેમનો ચંદ્ર સોળે કળાએ પૂર્ણ હોય છે. બીજના ચંદ્રની પેઠે ચારિત્રની કળા શાસ્ત્રકરે પ્રગટ થતી કહી, તે ચારિત્રના પરિણામની ધારાએ ચડતી કળાએ છેવટના ચારિત્રના ગુણનું ફળ જે મોક્ષ પ્રાપ્ત થતાં સુધીમાં સોળે કળા પ્રગટ થવા જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—ચારિત્રની સોળ કળાનું ૨૧૩૫ શી રીતે છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—તે વિષે દિગંબર મતના અંધમાં એક સવૈયો છે. તેમાં—સોળે કળાનું ૨૧૩૫ આવી જાય છે, તે નીચે પ્રમાણે છે.

સવૈયા એકત્રીસા.

મિથ્યાગંઠ ભેદ મયો અંધકાર નાસિ ગયૌ,
સમ્યક્ પ્રકાશ લયૌ ગ્યાંનકલા માસી હૈં ;
અનુવ્રત માવ ઘરે મહાવ્રત અંગી કરે,
ઐગિધારા ચઢિ કેદ પ્રકૃતિ વિનાસી હૈં ;
મોહકો પસારો ઢારિ ચાંતિયા મુકર્મ ટારિ,
લોકાલોકકો નિહારિ મયો સુસ રાસી હૈં ;
સર્વહુ વિનાસ કર્મ મયો મહાદેવ પર્મે,
બંદૌ મવિતાદિનિત લોક અપ્રવાસી હૈં. ૧

મિથ્યાત્વ વિષંસન ચતુર્દશીમાં કહ્યું છે કે—ત્યારે સમકિત સહિત ચારિત્રની કળા પ્રગટ થવાની હોય ત્યારે પ્રથમ અનંતાનુબંધીની ચાકડી સાદવ મિથ્યાત્વનો ગંડો ભેદ થાય અને જ્યારે ગંડો ભેદ થાય ત્યારે મિથ્યાત્વ ૩૫ અંધકારનો નાશ થાય. ત્યારે મિથ્યાત્વ ૩૫ અંધકાર ખસે ત્યારે સમાધતનો પ્રગટ અને જ્ઞાનની કળા પ્રગટે એવા છવને પડી. જેમ જેમ ચારિત્રવરણીયની એકદંત્રીય દર્મની પ્રકૃતિઓ ખસતી જાય તેમ તેમ ચારિત્રના ગુણ ૩૫ કળાઓ બીજની જાય, એટલે પ્રથમ સમકિતની પ્રાપ્તિ.

યથા જાદ અણુમતની શાવના થાય, પંચી મહામત અંગીકાર કરે, જો અપ્રમત યથા શ્રેણીની ધારાએ ચડે, જેમ જેમ ગુણ શ્રેણીએ ચડે તેમ તેમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનો વિનાશ થતો જાય, અને ત્યારે મોહનીય કર્મની અક્રુવીય પ્રકૃતિને ખપાવી મોહ રૂપી મહા મત્તનો દૂર કરે ત્યારે તેની સાથે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અંતરાય એ ત્રણ કર્મની પ્રકૃતિનો એટલે ચારે કર્મનો-ધન ધાની કર્મનો નાશ કરે, ધાનીય કર્મનો નાશ થયો કે એકજ સમયમાં દેવગ ત્યોતી પ્રગટે. લોકલોક પ્રકાશિત અનંત સુખની રાશીનો ભુક્તા થાય, અને છેવટે સર્વ કર્મનો નાશ કરી પરમ પદ જે મોક્ષ પદને મેળવી મહાદેવની પદવીને પામે એ લોકના અગ્ર ભાગે નિવાસ કરે. એ પદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે અહો ભગ જીવો ! તમે પણ નિત્ય વંદન કરો અને તેવા ગુણને પ્રગટ કરી તે પદને મેળવો.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—ચારિત્રની સોજ કળા સૌ કોણ સમજી શકે તેથી રીતે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-ચારિત્રની પહેલી કળા, અનંતાનુગંધીની ચોક્કસ ગંઠી લેદ કરે તે ચોક્કસ ખપાવે. આ ચોક્કસ ચારિત્રને આવરણ કરનારી અને સમકિતને અટકાવનારી હોવાથી તેનો નાશ થયે પહેલી કળા પ્રગટે.

કળા ૨ જી—બીજી કળાએ મિથ્યાત્વ ટાળે-અજ્ઞાન રૂપી અંધકારનો નાશ કરે.

કળા ૩ જી—સમકિતનો પ્રકાશ કરે બીજના ચંદ્રની જેમ ત્રીજી કળા પ્રગટે.

કળા ૪ થી—ચોથી કળાએ, આત્મિક જ્ઞાન પ્રગટે.

કળા ૫ મી—પાંચમી કળાએ, અણુમત-દેશ વિરતિ શ્રાવકપણું પામે.

કળા ૬ ઠી—છઠ્ઠી કળાએ, મહામત-ચારિત્ર ગુણ પ્રગટે.

કળા ૭ મી—સાતમી કળાએ, અપ્રમતપણે ધર્મ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.

કળા ૮ મી—આઠમી કળાએ, શ્રેણીધારા-ગુણશ્રેણી-સપ્ત શ્રેણીએ ચડે.

કળા ૯ મી—નવમી કળાએ, શુદ્ધ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.

કળા ૧૦ મી—દશમી કળાએ, અવેદી થઈ સર્વ લોભનો ત્યાગ કરે.

કળા ૧૧ મી—સર્વ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનો નાશ કરે.

કળા ૧૨ મી—આરમી કળાએ, ધનધાતી કર્મનો નાશ કરી આત્મ જ્યોતિ પ્રગટાવે.

કળા ૧૩ મી—તેરમી કળાએ, લોકલોક પ્રકાશક દેવળ જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટે.

કળા ૧૪ મી—ચૌદમી કળાએ, શુદ્ધ ક્ષાયક જથાખ્યાત ચારિત્રના બળે-શૈલેશી કરણ પ્રગટ કરે, અડોલવૃત્તિ ધારણ કરે.

કળા ૧૫ મી—પંદરમી કળાએ, યોગ રૂંધન શુકલ ધ્યાનની ધારા પ્રગટવે ભાવ અયોગી.

કળા ૧૬ મી—સર્વ કર્મનો નાશ કરી મોક્ષપદની પ્રાપ્તિને લોકાએ નિવાસ. સંપૂર્ણ સોળે કળાએ અખંડ જ્યોતિ પ્રગટે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—ઉપર કહેલી સોળ કળા માંહેલી ભવ્ય જીવમાં કેટલી કળા લાલે ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં સમચે સોળે કળા લાલે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—અભવ્ય જીવમાં કેટલી કળા લાલે ?

ઉત્તર—સમકિત યુક્ત ચારિત્ર ધર્મની અભવીમાં એકે કળા ન લાલે. કારણકે મિથ્યાત્વ મોહનોય અને ચારિત્ર મોહનોયની ૨૬ પ્રકૃતિ સત્તામાં અવ્યસ્થિત-આદિ અંત રહિત કાળ હોવાને લીધે અભવીને એક પણ કળા પ્રગટ થવા સંભવ નથી. એમ સમવાયાંગ અને નંદી સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે. તત્ત્વ દેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—શિષ્ય-તમામ જીવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે તમામ જીવની પાસે સત્તામાં દેવળ જ્ઞાન છે એમ એક પણ જ્યારે કહે છે ત્યારે બીજો પણ એમ જણાવે છે કે-ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં દેવળ જ્ઞાન છે. આ બંને પદ્ધતી જુદો ત્રીજો પણ કોઈ છે કે-ઉપરના બેજ પણની વ્યાખ્યા બસ છે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન પછો ગંભીર છે. આમાં ધણા મતભેદ પડે છે. એક મત એમ જણાવે છે કે-સર્વ જીવની પાસે સત્તામાં દેવળ જ્ઞાન છે. ત્યારે બીજો મત એમ પ્રકાશે છે કે-અભવ્ય જીવને સત્તામાં દેવળ જ્ઞાન નથી, મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવની પાસે સત્તામાં દેવળ જ્ઞાન છે ત્યારે ત્રીજો પણ ચોક્કસ કહી બતાવે છે કે-કોઈ પણ જીવની પાસે મૂળ સત્તામાં દેવળ જ્ઞાન નથી. મૂળ સત્તામાં તેા સર્વ જીવ પાસે કર્મ છે પણ જ્ઞાન નથી, જીવ અનાદિનો અનાદી છે, જ્ઞાન પામ્યો નથી. સાખ ઉત્તરાધ્યયનના ૩૨

માં અધ્યયનની અસંત કાલસા સમૂહિયસાં. અવ્યંત કાળ અનાદિ કાળે
મૂળ સહિત-મૂળ તે અજ્ઞાનાદિ તે સહિત છે. જ્ઞાન તો શુદ્ધ મગરે ઉભે
વળેરે તે ગાથાથી જાણવું. માટે સર્વ જીવ પાસે સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી
આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું બોલવું છે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—શિષ્ય-આ વળી ઇદં તૃતીયં ત્રીજું તડું કયું
બાળ્યું ? કે કોઈ પણ જીવ પાસે મૂળ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, અર્થ
મૂળ સત્તામાં જ્ઞાનજ નથી. અનાદિ કાળનું અજ્ઞાનજ છે. આ તો અજ્ઞાન
પ્રશ્નોત્તરના બે પક્ષથી આ ત્રીજો પક્ષ તો તદ્દન જુદાજ અભિપ્રાયને
જણાય છે. માટે અહીં શુદ્ધ દેવ ! આપ કૃપા કરી ખરે અભિપ્રાય શું છે
તે જણાવવા અને ઘણા ભવ્ય જીવોની શંકાનું સમાધાન કરવા આત્મને
ફરી હાથ ધર્યો ?

ઉત્તર—ભાઈ ! તારી શંકાના સમાધાન માટે મેં બે ભાગમાં વધુ
વિસ્તારથી લખાણ કરી ભવ્ય જીવોના હાથમાં મૂકવા તૈયાર કરેલ દરમ્યાન
પુસ્તક ભંડાર તપાસતાં જુના-જુરુ-અસલના જુના લખાણવાળાં પુસ્તકો
પાનાં કેવળ જ્ઞાનનો ચર્ચાનાં નીકળી આવતાં જોવામાં આવ્યું કે આ લખાણ
બે પક્ષથી તદ્દન જુદાજ રૂપનું છે. તેમાં પણ પહેલા પક્ષથી તદ્દન વિરુદ્ધ
છે અને બીજા પક્ષથી થોડું વિરુદ્ધ છે. પહેલો પક્ષ સર્વ જીવને સત્તામાં કેવળ
જ્ઞાન માને છે, ત્યારે ત્રીજો પક્ષ કોઈ પણ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ
જ્ઞાન નહિ માનતાં એકલું મિથ્યાત્વજ માને છે. વચલા બીજા પક્ષને જે
પ્રાણ ભવ્ય જીવ સિવાય સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, એમ માનવું છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શિષ્ય-જ્યારે પહેલા પક્ષે અભવ્યને કેવળ જ્ઞાન
સત્તામાં માનેલું તેને આપે ઘણાં સૂત્રોના દાખલાથી સિદ્ધ કરી અર્થ
અને ઘણા ભવ્ય જીવોની શંકાનું સમાધાન કર્યું. પરંતુ આ ત્રીજા પક્ષને
બાળતમાં પણ જરા ધ્યાન દેવા જેવું છે કે-અહીં કે અહીં કોઈ પણ જીવ
પાસે સત્તામાં જ્ઞાન નથી. એટલે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી. સર્વ જીવ
અજ્ઞાનાદિ એટલે મિથ્યાત્વ સહિત મૂળ સત્તાના છે, માટે ત્રીજા પક્ષને
પક્ષ લઈ આપને પ્રશ્ન કરું છું. તેનો મને જવાબો કરી આપ્યો તો વધુ
જીવો ઉપર ઉપકાર થયો.

ઉત્તર—શુદ્ધ-હે ભાઈ ! તારી ઇચ્છાએ-ઉપકાર જુદાજ-આ
આશ્રયને લઈને ઘણા ભવ્ય જીવોના હિતને અર્થે તારા દયનને ધ્યાનમાં
લઉં છું માટે આ, હે, પાનાં, તે વાંચ અને ત્રીજા પક્ષનું શું કહેવું છે તે

પ્રશ્નોકર અને મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે શાસ્ત્રોક્ત તને ખુલાસો કરી આપું તે
ધ્યાનમાં લઈ ભવ્ય જીવોને સમજાવ એટલે બસ.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પુરૂષ કહે છે કે-જો કોઈ સર્વ જીવ
પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માનતું હોય તો અભવ્યને પણ કેવળ જ્ઞાન
સત્તાએ હોય. એમ માનવાવાળાને અભવ્યનો અર્થ જણાવે છે કે-અભવ્ય
એટલે કેવળ જ્ઞાનને અયોગ્ય જે ભણી અભવ્ય જીવને પૂર્વે કેવળ ઉપજ્યું
નથી, હમણા ઉપજતું નથી, આગામી કાલે પણ ઉપજશે નહિ તો સત્તાએ
કેવળ જ્ઞાન કહે તે અસત્ય. ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્ય છે.
ભવ્ય જીવ પૂર્વે કેવળ જ્ઞાન પામ્યા, હમણા પામે છે. ને આગળ પણ ભવ્ય
જીવ કેવળ પામશે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાતમાં વાંધો નથી. અભવીને માટે તે વાત ઠીક છે,
કે તેને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એટલે ત્રણે કાળમાં કોઈ પણ અસરીને
કેવળ યાપજ નહિ. પરંતુ જે ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્ય છે
તે ત્રણ કાળમાં ગમે ત્યારે કેવળ જ્ઞાન પામે, ત્યારે તે કેવળ જ્ઞાન કયાંથી
આવ્યું ? તે વિચાર કરવો જોઈએ.

ત્યારે ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-કોઈ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન
નથી અને અનાદિનું સર્વ જીવ પાસે સત્તામાં મિથ્યાત્વ છે. અજ્ઞાન છે. તો
કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું કયાંથી ? શું આત્માથી કેવળ જ્ઞાન જુદું છે ? અને
જો જુદું હોય તો પછી સૂત્રકારને જીવ દ્રવ્ય પાસે અનંતા જ્ઞાન દર્શન
ચારિત્રાદિકના પર્યવો કહેવાની શી જરૂર ? માટે જેમ સર્વ જીવ પાસે મૂળ
સત્તાએ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ રહેલ છે તેમ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય
જીવની પાસે મૂળ સત્તામાં કર્મે અવરાયેલ સમક્રિત અને જ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન
પણ સત્તામાં રહલ છે, જે વસ્તુ સત્તામાં હોય તે વસ્તુ પ્રગટ થાય પણ
ત્રીજા પુરૂષના કહ્યા પ્રમાણે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી તો સમક્રિત પણ
નથી, તો સમક્રિત કયાંથી આવ્યું ? કે જેને કેવળ જ્ઞાનનો પ્રાપ્ત થઈ. માટે
જે જીવને સત્તામાં સમક્રિત છે તેને સત્તામાં કેવળ પણ છે. માટે જે જીવને
સમક્રિતનું આવરણ મિથ્યાત્વ અને કેવળનું આવરણ અજ્ઞાન છે એટલે
ધારી કર્મ છે તે ખસવાથી-દૂર થવાથી તે વસ્તુ પ્રકાશમાં આવે છે. માટે
મનો કે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવને સત્તામાં સમક્રિત અને કેવળ જ્ઞાન બન્ન
રહ્યાં છે. વિદેષ ખુલાસાને માટે વાંચો આ સંબંધીનો પ્રથમનો અધિકાર.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—સર્વ ભવ્ય જીવ કેવળ પામશે તેના ઉત્તરમાં ત્રીજો
પક્ષ લખે છે કે-સર્વ ભવ્ય જીવ કેવળ નહિ પામે, જે ભણી ભવ્ય જીવ

છે તે માટે ભગ્ય જીવને યોગ્યતા ઠીક છે.—અભગ્ય કદાચ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું જોતવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના બધા લખાણ ઉપરથી ત્રીજા પક્ષનો અભિપ્રાય એમ જણાય છે કે—સર્વ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી. અને ભગ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્યતા વાળો છે પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન જીવ જીવને પણ નથી. તો કહેવાનું કે ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં નથી તો પ્રગટ થયું ક્યાંથી ?

અનુયોગદ્વારની વૃત્તિનું જે દૃષ્ટાંત આપ્યું છે, તેમાં તો કહ્યું છે કે—આદર્શ મંડળને આવરણ થવાથી જેમ તેની પ્રમા દેખાય નહિ. આવરણ ખસે તો પ્રમા દેખાય તેમ તદાવરણી કર્મના આવરણથી કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ કરી શકે નહિ. પરંતુ કર્મનું આવરણ ખસે તો કેવળ જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય તો સત્તામાં સર્વ જીવને નહિ પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગ્ય જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે તો કર્મનું આવરણ ખસવાથી કેવળ પ્રગટ થાય. અને જો એમ ન હોય તો એટલે કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તો જીવને આઠે કર્મનું આવરણ કહ્યું છે તો તે કર્મે કોને આવરણ કયું ? કાંઈ પણ વસ્તુને આવરણ હોવું જોઈએ.

સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે સમકિતને આવરણ મોહનીય કર્મનું છે અને કેવળ જ્ઞાનને આવરણ ચાર ઘાતી કર્મનું છે, તેમાં પણ સુખ્યત્વે મોહનીય કર્મ કહેલ છે.

વળી ભગવતીજીમાં જીવને અનંતા જ્ઞાનના પર્યવ અનંતા દર્શનના પર્યવ અનંતા ચારિત્રના પર્યવ ઇત્યાદિક કહેલ છે તે પર્યવો ક્યાં રહ્યા હશે ? એટલે પડુ વિચાર કર્યા વિના ભગ્ય જીવને પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, એ વાક્ય કેવા પ્રકારનું કહેવાય ? ભગવતીજી વગેરેમાં જીવની સ્વપર્યાય પરપર્યાય વગેરે કહેલ છે તો જ્ઞાન સિવાય સ્વપર્યાય કઈ કહેશે ? અને જો ભગવતીજીમાં કદાચ પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિક જીવની પર્યાય-જીવના પર્યવ કણુલ કરશે તો તે દરેક જીવને સત્તામાં રહેલ છે. ભગ્ય કે અભગ્ય જે જે જોલ ઘટે તે જ્ઞાન દર્શનાદિકના પર્યવના જેલ સત્તામાં ઘટાવરા જોઈએ. લાગુ કરવા જોઈએ.

આપણે યોગતાનો અર્થ એમ કરીએ કે કેવળ જ્ઞાન પામવા યોગ્ય ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય—અર્થાત્ ઉત્પન્ન થાય એ વાત તો સર્વને માન્ય છે, પણ ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તો ઉત્પન્ન થાય ક્યાંથી ?

કયાંઈથી આવતું નથી; એ તો આત્માની ઋદ્ધિ છે તે પણ ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહી છે, તે જ્યારે આત્મ બળ ફેરવશે ત્યારે કર્મના આપરણ તૂટશે સત્તામાં રહેલી વસ્તુ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થશે માટે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ભવ્ય જીવ-મોક્ષ પ્રાપ્ત થવા યોગ્યતા આત્મપ્રદેશે પર્યાય રૂપે રહેલ છે.

અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું અને ભવ્યને ગર્ભ ધારણ કરવાનાળી સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત આપ્યું તે સામાન્ય રીતે ઠીક છે, પણ અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત લાગુ થાય નહિ. વંધ્યા સ્ત્રીનું દૃષ્ટાંત તો સંસારસ્થ ભવ્ય જીવનેજ લાગુ થાય. વળી વંધ્યા રૂપે ગણાતી સ્ત્રીને પણ કોઈ વખતે દવાદિકના પ્રયોગે ઘણા કાળે પણ ગર્ભ ધારણ કરે છે, માટે અભવીને વંધ્યા સ્ત્રીનો દાખલો લાગુ થવા સંભવ નથી. આ વિષેની વધારે હકીકત જાણવાને માટે જીજ્ઞાસુ-આ પહેલાના ભાગનું લખાણ.

પ્રશ્ન. ૫૩ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પણ કહે છે કે ભવ્ય જીવ સુસાધુનો યોગ મળ્યાથી કેવળજ્ઞાન પામે, પણ સત્તાએ કહે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ. ભવ્ય જીવ કેવળ પામવાને યોગ્યતા કહીએ છીએ સિદ્ધ-આના ઉપર અનુયોગ દ્વારની વૃત્તિનો દાખલો આપે છે કે-શ્રી અનુયોગદ્વારે.

ઉપ્પજ નાજ દંસણેત્યાદિ ઉત્તરજ્ઞે શ્યામતા પગમે નાહાદર્શ મંડલ પ્રભાવ સકલ સદાવરણ પગમાદમિ વક્તિજ્ઞાન દર્શન ધરતિયઃ સ ॥

એ અનુયોગદ્વારની વૃત્તિ મધ્યે કશું છે. કેવળ ઉપજ્યું કેની પરે? આદર્શ મંડળની પરે. જેમ લોઢાનો આરસો ધરીને ચરાણે ચડાવે ત્યારે તેજ નીસરે જેમ એ આરસો તેજને યોગ્ય લોડું તે, ભવ્ય જીવ તે લોડાનો આરસો ધરે ત્યારે તેજ પ્રગટે તેમ ભવ્ય જીવ સમક્ષિત, મત્ત પચ્ચખાણ તથા તપ તપે કર્મ રાય કરે તો કેવળ જ્ઞાન ઉપજે, પણ કુંભારના ટપકાને ચરાણે ચડાવે તો તેજ ન નીસરે તેમ અભવ્ય જીવને કેવળ ન ઉપજે. એ ભવ્ય જીવ કેવળને યોગ્યતા દદા. જે લોડાનો આરસો ન થયો, ચરાણે ન ચડયો તે માંદેથી તેજ ન નીસરે એ આરસો વિના મોડું ન દીસે. કોઈ દરેયે જે લોડામાં તેજની સત્તા હતી તે અચન્ય. જે ભાગી તે લોડાના કટકા કરીએ તો તેજ ન દિસે, એ તેજને યોગ્યતા છે, પણ મત્ત એ તેજ નથી. શ્રી સૂત્ર માંયે ભવ્ય જીવ અત્યંત જીવ કદા છે. શ્રી સિદ્ધાંતે સર્વ જીવ પામે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ કશું નથી. તો આપણે કયાંઈ કદીએ. ભવ્ય

છે તે માટે ભગ્ય જીવને યોગ્યતા કહી છે.—અભગ્ય કદા આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું જોણવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના બધા લખાણ ઉપરથી ત્રીજા પક્ષનો અભિપ્રાય એમ જણાય છે કે—સર્વ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી. અને ભગ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્યતા વાળો છે પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ભગ્ય જીવને પણ નથી. તો કહેવાનું કે ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં નથી તો પ્રગટ થયું ક્યાંથી ?

અનુયોગદ્વારની વૃત્તિનું જે દર્શાવ આપ્યું છે, તેમાં તો કહ્યું છે કે—આદર્શ મંડળને આવરણ થવાથી જેમ તેની પ્રભા દેખાય નહિ. આવરણ ખસે તો પ્રભા દેખાય તેમ તદાવરણી કર્મના આવરણથી કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ કરી શકે નહિ. પરંતુ કર્મનું આવરણ ખસે તો કેવળ જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય. તો સત્તામાં સર્વ જીવને નહિ પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગ્ય જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે તો કર્મનું આવરણ ખસવાથી કેવળ પ્રગટ થાય. અને જો એમ ન હોય તો એટલે કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તો જીવને આઠે કર્મનું આવરણ કહ્યું છે તો તે કર્મે કેને આવરણ કર્યું ? કાંઈ પણ વસ્તુને આવરણ હોવું જોઈએ.

સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે સમકિતને આવરણ મોહનીય કર્મનું છે અને કેવળ જ્ઞાનને આવરણ ચાર ધાની કર્મનું છે, તેમાં પણ મુખ્યત્વે મોહનીય કર્મ કહેલ છે.

વળી ભગવતીજમાં જીવને અનંતા જ્ઞાનના પર્યાવ અનંતા દર્શનના પર્યાવ અનંતા ચારિત્રના પર્યાવ ઈત્યાદિક કહેલ છે તે પર્યાવો ક્યાં રહ્યા હશે ? એટલે પશુ વિચાર કર્યા વિના ભગ્ય જીવને પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, એ વાક્ય કેવા પ્રકારનું કહેવાય ? ભગવતીજ વગેરેમાં જીવની સ્વપર્યાય પરપર્યાય વગેરે કહેલ છે તો જ્ઞાન સિવાય સ્વપર્યાય કઈ કહેશે ? અને જો ભગવતીજમાં કદા પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિક જીવની પર્યાય—જીવના પર્યાવ કબુલ કરશે તો તે દરેક જીવને સત્તામાં રહેલ છે. ભગ્ય કે અભગ્ય જે જે જોણ ઘટે તે જ્ઞાન દર્શનાદિકના પર્યાવના જેક સત્તામાં ઘટાવવા જોઈએ. લાગુ કરવા જોઈએ.

આપણે યોગતાનો અર્થ એમ કરીએ કે કેવળ જ્ઞાન પામવા યોગ્ય ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય—અર્થાત્ ઉત્પન્ન થાય એ વાત તો સર્વને માન્ય છે, પણ ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તો ઉત્પન્ન થાય ક્યાંથી ?

લોહાનો અને સરાણનો જે દાખલો આપવામાં આવ્યો છે તે સંબંધી એટલુંજ સમજવાનું છે કે-જે લોહાનો આરસો બન્યો અને તેજ નીકળ્યું તે લોહામાંથી નીકળ્યું કે સરાણમાંથી આવ્યું? લોહાના કકડા કર્યે તેમાંથી તેજ ન નીકળે પણ સરાણના ઘસારાથી કાટનો નાશ થઇ અંદરના રહેલા તેજસ્વી પુદ્ગળો ઝગકે.-દાખલા તરીકે, અરણીમાં અગ્નિ રહેલી છે પણ અરણીના કકડા કર્યે અગ્નિ નીકળે નહિ, પણ તેનો સરઇયો કર્યે અંદરોઅંદર ઘસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે.-ખીજો દાખલો, ચક્રમકમાં અગ્નિ છે, પણ ચક્રમકના કટકા કર્યે અગ્નિ નીકળતી નથી, પરંતુ ચક્રમકને લોહાના કાના ઘસારે ચક્રમકમાંથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે. તો અરણી તથા ચક્રમકમાં સત્તામાં અગ્નિ ન હોય તો નીકળે ક્યાંથી? માટે માનો કે જેમ અરણીમાં અને ચક્રમકમાં અગ્નિ સત્તાએ રહેલી છે, તેમજ લોહામાં પણ આદર્શ બનવાનાં તેજસ્વી પુદ્ગળો રહ્યાં છે. તે ઉપરના ન્યાયે સરાણના ઘસારાથી આદર્શ બને, તેજસ્વી પુદ્ગળોનાં ઉપરનો કાટ ખસી જવાથી તે ચળકીમાં આવે.

તેજ ન્યાયે ભગ્ય જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે, પણ કર્મ રૂપી કાટ ચટલો હોવાથી તે પ્રકાશમાં આવતું નથી. પણ જ્યારે આત્મા શક્તિવાન થાય છે ત્યારે આપોઆપ ગંઠી ભેદ ઠરી-એટલે અનાદિની મિથ્યાત્વનાં ગંઠીને તોડી સમકિત રતને પ્રગટ કરે છે તે સમકિત સહિત એટલે-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને તપ રૂપ સરાણના પ્રયોગે કર્મ રૂપી કાટને દૂર કરી જીવની પાસે-આત્મ પ્રદેશની સાથે જે રહેલા કેવળ જ્ઞાનના પર્યાયો તેને પ્રકાશમાં લાવે એટલે જે કેવળ જ્ઞાન કર્મે કરીને અવરાયેલું તે પ્રકાશમાં આવ્યું.

સમયક જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપના પ્રયોગથી અને સદ્ગુણના યોગથી કાંઈ નવું કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે એમ નથી પણ જે જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. તેને પ્રગટ કરે છે. દાખલા તરીકે પૃથ્વીમાં સોનું તો રહેલું છે. પણ બધી પૃથ્વીમાં સોનું નથી, પણ જે પૃથ્વીમાં સોનું છે. તે પણ માત્ર મિશ્રિત પૃથ્વીનાજ સ્વરૂપે રહેલું હોય છે. તેને તેના ચોષકો અનેક પ્રકારનાં સારનાં પ્રયોગે અગ્નિની બહુઓ કરી સોનાનો સાથે તરૂપે મળેલી પૃથ્વીની મલીનતાને બાળી દૂર કરી જ્ઞાનને સ્વચ્છપણના રૂપમાં પ્રગટ કરે છે. તે ન્યાયે જીવને લાગેલાં કર્મ વટે કેવળ જ્ઞાનને આજરેલા કર્મ રતને જપ તપાદિ અગ્નિના પ્રયોગ વટે કર્મ રૂપ મેલને બાળી આત્માને નિર્મલ કરી કેવળ જ્ઞાન રૂપ જીવને પ્રગટ કરે છે.

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું અઠ્ઠાવીશમું અધ્યયન પણ 'એમજ બહુ' છે કે-માત્ર શ્રુતાદિ જ્ઞાન વડે જે જાણેલું હોવા છતાં નવ પદાર્થનું સંજ્ઞા તેને સત્યપણું ખરીને ખરી અને જોટીને જોટી શ્રદ્ધાથી જેને શ્રદ્ધા દર્શન એટલે સમકિત પ્રાપ્ત થયું. અને તે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન વડે તે કર્મને આવતાં અટકાવનારું જે ચારિત્ર તેને પ્રગટ કરી તપ રૂપ જ્ઞાન વડે કેવળને આવરેલા કર્મ રૂપ મેલને બાળો આત્મ જ્યોતિ રૂપ કેવળ જ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે. એટલે આત્માના મૂળ શુદ્ધ આત્માનો મૂળ સત્તા આત્માની મૂળ સત્તા આત્માની મૂળ શક્તિ જે કેવળ જ્ઞાન તેને પ્રગટ કરવાના એ પ્રયોગ છે. તેથી એમ માનવાનું નથી કે તે પ્રયોગ વડે જે કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. કેવળ તો મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય હોવને સત્તામાં જે એમ ચોક્કસ માને.

મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય હોવની પાસે સત્તામાં અઠ્ઠાવીશ પ્રકૃતિ મોહની કર્મની કહી છે તેમ અભવીને કહી નથી, અભવીને છંદીયજ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી છે. આ સમવાયાંગજના ૨૬ મા-૨૭ મા-અને ૨૮ મા-સમજવું રહસ્ય જાણ્યો તો કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના ઉપાયની સમજણ તરતજ પડી આવશે, કે કેવળનું બીજક જે સમકિત જે હોવને સત્તામાં હોય તેને કેવળ પણ સત્તામાં હોય. એટલે જેમ બીજકમાં વૃક્ષ હોય તેમ સમકિત રૂપ બીજકમાં કેવળ હોય એ નિઃસંશય છે.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જણાવતાં કહે છે કે-આઠ કર્મ તે ઉદય ભાવે છે, હવ તે અનાદિ પારિણામિક ભાવે છે, કેવળ જ્ઞાન તે ક્ષાયક ભાવે છે, અને સંસારી હવ ત્રણ ભાવે છે. આદિ ૧, ક્ષયોપશમિકર ૨, પારિણામિક ૩, સર્વ સંસારી હવને ક્ષાયક ભાવ આવ્યો નથી તો કેવળ જ્ઞાન ક્યાંથી? અને ઉપજ્યા વિના સત્તાએ ક્યાંથી? જે હોય સર્વ હવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન કહે છે તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ પણ હવ હવ કેવળ જ્ઞાનને યોગ્યતા છે એ સત્ય. આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું કહે છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—કેવળ જ્ઞાન તે ક્ષાયક ભાવે છે તે વાત સત્ય છે. પણ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાં ક્ષાયક ભાવ હોવને આવે છે કે-પછી? જાને ક્ષાયક ભાવ તો કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાં થાય છે તે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય હોવનેજ થાય છે ને તે સંસારી પણ છે. સંસારી હવમાં ત્રણ ભાવ કદા છે. તેમાં ક્ષયોપશમ ભાવ પણ કદા છે. અને ક્ષયોપશમ ભાવને ક્ષાયક ભાવ પ્રગટ થાય છે તે ઉદય ભાવમાં રહેલા આઠ કર્મનો પ્રકૃતિ છે.

કેટલીકનો ક્ષય કરીને ક્ષાયક ભાગમાં આવે છે તે બાદમાં શુદ્ધ સ્થાનક સુધીના જીવોને શુદ્ધ ક્ષાયક ભાગ પ્રગટ થયે અંતર મુદૂર્તમાં ધનધાતિ કર્મનો નાશ કરી કેવળ જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે. તે સર્વ સંસારી જીવ આશ્રી નહિ, પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ આશ્રીનેજ એ બોલે લાગુ છે.—જ્યારે ત્રીજા પક્ષનું કહેવું એમ થાય છે કે—સર્વ સંસારી જીવને ક્ષાયક ભાગ આવ્યો નથી. તો કેવળ જ્ઞાન ક્યાંથી ? અને ઉપજ્યા વિના સત્તાએ ક્યાંથી ? આ વાક્ય જો માન્ય હોય તો, જેને ક્ષાયક ભાગ આવે તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે. અને જેને કેવળ જ્ઞાન ઉપજ્યું તેને ઉપર ઢાલા પ્રમાણે સત્તામાં હેતું તો ઉપજ્યું, આ ત્રીજા પક્ષનું લખાણ સાબિતી કરી આપે છે. સર્વ જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એમ તો બીજા પક્ષનું મૂળથીજ કહેવું છે. સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન છે તે તો પહેલા પક્ષનું કહેવું છે તેને જો સૂત્ર વિરુદ્ધ કહેતા હો તો બીજા પક્ષને તે સંબંધી કાંઈ વાંધો નથી. બીજો પક્ષ તો મૂળથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવનેજ કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં માને છે. અને જેને સત્તામાં છે તેનેજ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. અને જેને સત્તામાં હોય છે તેજ ભવ્ય જીવ જેમાં કેવળ જ્ઞાનની ચોગ્યતા છે એટલે તેનેજ કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ લખે છે કે-કેટલાએક શ્રીનંદીજી સૂત્રનો દાખલો આપી સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો માને છે તે કેવળ જ્ઞાનનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો છે, તે માટે જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ છે તે અસત્ય. એમ કહી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં કહે છે કે-જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો તો શુદ્ધ જ્ઞાનનો છે, એ તો જીવિત પદ્મા આશ્રી છે પણ કેવળ જ્ઞાન આશ્રી નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત ઠીક છે. બીજા પક્ષનું પણ એજ પ્રમાણે કહેવું છે ને તે વિશે પૂર્વે પણ લખાણ કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી વિશેષ ખુલાસો મળી આવશે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ દહે છે કે-શ્રીસિદ્ધાંતે . પત્રવજ્ઞા સૂત્રે ૫૬ ૧૮ મે-કેવળ જ્ઞાન નહું ઉપજ્યું કહ્યું છે. તે પ્રીયો કેવલ નાગીજં પુજ્ઞ સારણ અરચ્ય સમિદ. કેવળ જ્ઞાન તો સારી કહ્યું છે, અપર્યવચ્ચિત આવ્યું ન લખ્યું તે માટે સર્વ જીવને કેવળ જ્ઞાનની સત્તા દહે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ. ॥ ધો ૬થા સુત્ર ખપે કેવલ નાગા જાસે અસમુપ્પન્ન પુજ્ઞે સમુપ્પન્નદ. પૂર્વે નથી ઉપજ્યું કેવળ જ્ઞાન તે સમુપ્પન્ન ઉપજે. ચિત્ત સમાપ્તિ શખત્યં

કેવળ ઉપજે સાધુને. એ શ્રી દયા શ્રુત ખંધને પાંચમે અધ્યયને છે. તે પ્રમાણે ત્રીજા પદનું કહેવું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજવું જે માને તેણે એટલું જ્ઞાન વાની જરૂર હતી કે તે અમુક ઠેકાણેથી આવ્યું. શ્રી પત્રવણાગ્રના ૧૮મા પદે કેવળ જ્ઞાનની સ્થિતિમાં સાદ્યે અપજ્વવસિએ કેતાં આદિ છે ને એ નથી. એટલે કેવળ જ્ઞાન જે જીવને ઉત્પન્ન થાય તે એકજ વાર થાય પણ જીવ જ્ઞાનની પેઠે તેના ભાંગા નહિ—તે આવ્યું જાય નહિ—જીવ જ્ઞાન જાય જાય, કેવળ જ્ઞાન આવ્યું જાય નહિ, માટે તેને પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું કહેવા પણ જો જીવની પાસે સત્તામાં ન હોય તો ઉત્પન્ન થાય ક્યાંથી ? જો આઠ કર્મનું આવરણ કહ્યું છે તેમાં કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મે કોને આવરે કયું ? નંદીજીમાં કહેવા પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો કે એમ તો ચર્ચામાં કબુલ કયું ? છે તો શ્રુતજ્ઞાનનો જાડીનો તમામ જીવ કોને આવર્યો ? જો મતિ શ્રુતજ્ઞાનને મતિશ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મે આવર્યો હોય તો પાંચે જ્ઞાનને પાંચે જ્ઞાનાવરણીય કર્મે આવર્યો હોય એમ ને અને એમ હોય તોજ તદ્દજ્ઞાનાવરણી કર્મ કહેવાય. માટે જે જીવે મતિશ્રુત જ્ઞાન સત્તામાં છે તેને કેવળ જ્ઞાન પણ સત્તામાં છે એ સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ છે પણ સત્તામાં સમકિત છે તેજ સમકિત મોહનીય કહેવાયું. મોહનીયે આવરેલું પણ સત્તામાં સમકિત છે તો સમવાયંગજીમાં તેને ભવ્ય જીવ ભગવંતે કહ્યા છે. એટલે જે જીવને સત્તામાં સમકિત હોય તે જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન પણ આવરે હોય. સમકિતના પણ જ્ઞાનની પેઠે ઉત્પન્ન થવાના ભાંગા કહ્યા છે. હવે સમકિતને પણ કેવળ જ્ઞાનની પેઠે આદિ સહિતને અંતરહિત ભાંગે જાય થાય છે. માટે સમવાયંગજીમાં ભવ્ય જીવને અઠાવીશે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ સત્તામાં મૂળ પડે કહેલ છે એટલે ભવ્ય જીવને સત્તામાં સમકિત છે તેમ ભવ્ય જીવને જ્ઞાનાવરણીય કર્મના આવરણે પણ આવરણવાળું જ્ઞાન સત્તામાં છે. તો અવરાએલું કેવળ જ્ઞાન પણ સત્તામાં છે અને જો સત્તામાં છે તોજ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે. સમકિતને મોહનીયનું સર્વથા આવરણ જણે તો હાયક સમકિત પ્રગટે અને જ્ઞાનનું સર્વથા આવરણ ખોલે તો કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે. કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજતું નથી પણ સત્તામાં છે તે પ્રાપ્ત થાય છે, તેને ઉત્પન્ન થયું કહેવામાં આવે છે.

સમકિત ભવ્ય જીવને સત્તામાં છે તોપણ ઉત્પન્ન થવાના કારણે અપૂર્વ કરણ કહેલ છે એટલે જીવે કોણ કોણે પૂર્વે કયું નહોતું તેવું કરણ

સમક્રિતની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પહેલાંજ કર્યો એટલે સમક્રિત પણ કોઈ દ્રાણે ઉત્પન્ન નહિ થયેલું તે જેમ પહેલું ઉત્પન્ન થાય છે, અને ક્ષાયક સમક્રિત જેમ આપ્યું જતું નથી તેમ કેવળ જ્ઞાનને માટે પણ લેવું. દશાશ્રુત બંધનો દાખલો આપ્યો છે, તે પણ ક્ષાયક સમક્રિતની પેઠે કેવળ જ્ઞાન તે પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા હોતાજ નથી, જ્યારે થાય ત્યારે પહેલાંજ થાય. કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાવાળાને પહેલું ક્ષાયક સમક્રિત ઉત્પન્ન થાય છે અને ક્ષાયક સમક્રિત તેજ કેવળ જ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે. કેવળનું બીજક સમક્રિત છે માટે જો સમક્રિતને સત્તામા માનવામાં આવશે તો કેવળને પણ સત્તામાં માનવું જોઈશે. ભલે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવને એ યોગ લાગુ થવાને માનતા હોય તો પણ ચાત્રને બાધક નથી. પણ કોઈ જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાંજ નથી. કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજે છે. આમ માનનારાને સૂત્ર વચનનો વિરોધ તો નહિ થતો હોય કે ?

પ્રશ્ન ૫૭ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે—જીવ તથા કર્મ અ-
વાદિ છે. એમ ન કહેવાય કે જીવ પૂર્વે પડી કર્મ, તથા કર્મ પૂર્વે પડી
જીવ એમ નથી, જીવ અને કર્મ. અણાણુપુન્વી કહ્યા છે, તે પાઠ—

ભગવતીજ સૂત્ર ચતક પહેલે ઉદ્દેશે ૬ કૃ-રાહે અણુગારે થી
મણુ ભગવંત મહાવીરને પૂછ્યું છે કે—

પૂર્વિ મંતે લોએ પછાઅલોએ પુર્વિ અલોએ પછાલોએ ? રોહા લોણ્ય
મ્લોણ્ય પુર્વિપિતે પછાપિતે દોવેતે સાસયામાવા અણાણુ પુર્વિવ સા રોહા. પુર્વિ-
તિ જીવા પછા અજીવા

પુર્વિ અજીવા પછા જીવા ! જદેવ લોણ્ય અલોણ્ય તદેવ જીવાય
અજીવાય ણ્વં કમ્માદં. કુકડી અને ઇંડાંનું પ્રશ્ન કર્યું છે, પુર્વિ મંતે કુકુલી
પછા અંદર ! ઇંમ પૂછ્યો— અણાણુપુન્વી સાસયામાવા એ મધ્યે ઇંમ કર્યું છે
કુકડીનો દહાંત માંડ્યો છે. જે ભણી કિમ કહેવાય જે કુકડી આગળથી હતી
ને પછી ઇંડાં ઉપજે, જે ઇંડું ન હોય તો કુકડી કિમ હોય ત માટે એ
ચાસ્ત્રના ભાવ થી મહાવીરજીએ કહ્યાં છે તે માટે કર્મ અને જીવ એ
અન્યથિત છે. અને કેવળ જ્ઞાન તો થી ભગવંતજીએ જીવને સાદિ
અપચ્ચસિત્ત દહું છે તે માટે જે કોઈ સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન
જે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ ॥ આ પ્રમાણે ત્રીજો પક્ષ કહે છે તેનું કેમ ?

હવે ત્યાં સત્તામાં સમકિત, શ્રુત જ્ઞાન લાભે ત્યાં સત્તામાં જ્ઞાનની નિયમા હોય, અને જે જીવને સત્તામાં મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન હોય ત્યાં કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં હોયજ નહિ એમ સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે. માટે સર્વ જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માનવું તે, અને સર્વ જીવને એટલે કે જીવ પણ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, તે બંને પક્ષ અરસપરસ વિરુદ્ધ છે. એકાંત પક્ષે બંને પક્ષવાળા સૂત્રથી પણ વિરુદ્ધ જણાય છે. શરૂએ એક પક્ષ જ્યારે અભવીને પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માને છે ત્યારે બીજા સામેના ત્રીજો પક્ષ (વિરુદ્ધ પક્ષ) અભવીને તો શું પણ ભવી જીવે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એટલે કેાઈ જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી ત્યારે આ બંને પક્ષથી જુદાજ પ્રકારનો વચલો તટસ્થ બીજો પક્ષ એ જણાવે છે કે-જ્યાં સત્તામાં સમકિત ત્યાં સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન પણ હોય અને સત્તામાં સમકિત ન હોય ત્યાં કેવળ જ્ઞાન પણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે--“તથા કેટલાએક કહે છે જે શ્રીઆચારાંગ સૂત્ર પ્રથમ શ્રુતબંધ-અધ્યયન પર્વ-લેખન અધ્યયનને પાંચમે ઉદ્દેશે એવો પાઠ છે કે-જે આયા સે વિજ્ઞાયા, જે વિજ્ઞાયા સે આયા. આયા કહેતાં આત્મા તે જ્ઞાન, જ્ઞાન તે આત્મા. આત્મા જ્ઞાન સિત્ત નહિ તે માટે કેવળ જ્ઞાન સર્વ જીવ પાસે છે. આમ કહે છે એ પ્રશ્ન ? તેનો ઉત્તર પ્રીછયો-જે એ અધ્યયન મધ્યે તો સર્વ જીવે કેવળ જ્ઞાનની પૃચ્છા નથી. અત્ર તો જીવની હિંસા ન કરવી તે અધિકાર છે તે ક્રિયિત વિખીએ છઈ. જે તું જેહને પરિતાપવું માને છે તેહજ તું તથા જેહને ઉપદ્રવવું પ્રાણ ચક્રી ચુકાવવું વાંછે છે તે તુંજ. જિમ તુજને દુઃખ ઉપજે તિમ એહને પણ ઉપજે તું જાણ, ઇમ જાણી સ્થૂં કરવું તે કહે છે ઝંજૂ ચેયં પઢિ બુદ્ધ જીવી. એટલે રજુ ગુણ સાધુ એહવે પૂર્વોક્ત પ્રતિબોધે કરી પ્રતિબુદ્ધ જે સર્વ જીવને આપણુઃ તુદ્ય કરી જાણે ઇમ જે જીવે તે સાધઈજ, અનેરો એહવો ન થાય, તમ્હા જિણે કારણે હજીને આપણુ સમું દુઃખ થાય. તિણે કારણે જીવને આમ હજી નહ અનેતા પાડે હજીવે નહિ હજીતાને અનુમોદે નહિ. તથા અણુસં વેયણ કહેતા પડી નેમવણુ કહેણે અણાણેજ આત્માએ. એટલે સ્થૂં કહ્યું ? જે મોહને ઉદે અનરા જીવને પીઠા ઉપજાવિયે પડી આપણુયે લોગવીયે ઇચ્છુ જાણી કોઈ જીવને હજીજ નહિ. હવે નૈયિકાદિ દર્શનાં ઇમ કહે છે. આત્મા અને જે મુખકે નહિનુ જાણવું તે જૂઓ છે.

જિન શાસન માંડિ પુણ્ય ઇમજ છે. કિંવા અનેરી પદે? એહવી પરાશંકા ઉપરે કહે છે. સૂત્ર—જે આયા સે વિજ્ઞાયા જે વિજ્ઞાયા સે આયા જેન વિજ્ઞાણસેઆયા. એટલે જે જીવ તે વિજ્ઞાતા, સુખ દુઃખનો જાણુ, અને જે સુખ દુઃખને જાણે તે આત્મા. એટલે જીવ સુખ દુઃખને જાણે તે માટે જીવને હણવો નહિ. જે ભણી સુખ દુઃખનો વેદક છે. જીવ થકી સુખ દુઃખ વેગળું નથી. જીવ સ્વરૂપ જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશી અરૂપી સદા સઉપયોગી સુખ દુઃખનો વેદક એહવો જીવ જાણીને સંયમ પાળે. એ સૂત્રે તો જીવને સુખ દુઃખનો જાણુ કહ્યો છે. જેહવું તુજને સુખ વાહલું છે દુઃખ અલખામણું છે. તિમ સર્વ જીવને સુખ વાહલું છે. દુઃખ અલખામણું છે. ઇમ જાણી સંયમાનુષ્ટાને પ્રવર્તે ઇમ કહ્યું છે. ઇહાં તો સર્વ જીવ પાસે કેવળ જ્ઞાન કહ્યું નથી. એમ ત્રીજા પક્ષનું કહેવું છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—ત્રીજા પુરૂષનું જો કે કહેવું છે તો ઠીક પણ પોતાના મત ઉપર જઈ કોઈ કોઈ લખાણમાં તક્ષત રહે છે. અને કોઈ લખાણમાં બંધનકારક પણ થાય છે. જ્યારે ઉપરના લખાણમાં છેવટ લખે છે કે—ઇહાં તો સર્વ જીવ પાસે કેવળ જ્ઞાન કહ્યું નથી. તે તો ઠીક પણ અમુક જીવ પાસે તો હોવું જોઈએ એમ તેઓના લખાણ ઉપરથી જણાય છે. વળી તેઓ એમ પણ લખે છે કે—જીવ સ્વરૂપ, જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશી અરૂપી. સદા સઉપયોગી સુખ દુઃખનો વેદક એહવો જીવ જાણીને સંયમ પાળે આમ લખી તો ગયા પણ તેમાં રહસ્ય રહેલું છે તે કાંઈ સમજાતું હોય એમ જણાતું નથી.

જો જીવ સદા સઉપયોગી છે તો ઉપયોગ તો બે પ્રકારના—એક ગાકાર ઉપયોગ ને બીજો મહાકાર ઉપયોગ એટલે જ્ઞાન અને દર્શનનો ઉપયોગ જીવને સદાય છે તો સત્તામાં પણ જીવને જ્ઞાન દર્શન પણ છે.

હવે, “ જે આયા સે વિજ્ઞાયા વિજ્ઞાયા સે આયા જેણુ વિજ્ઞાણુ ” આ શબ્દ આત્મવાદીને માટે છે એટલે ભલ્ય જીવને માટે છે. જમ જ્ઞાન પણ ભલ્ય જીવનેજ થાય છે. તેજ આત્માનું સ્વરૂપ જાણી જ થયારે સંયમ ધર્મને પાળી શકે છે. અને આયાસંગી પણ રહે છે.

આયાસંગી સૂત્રનું ભાષાંતર—કવમ (૩૨૧ ત્રી)

“ સે વિજ્ઞાયા । જે વિજ્ઞાયા સે આયા । જેન વિજ્ઞાણુ સે આયા
અવદા વદો સનિવાર વરિયાળ વિદા રિદે

ઉત્તર—જેમ ત્રીજે પક્ષે જીવ અને કર્મ અનાદિનાં કદાં છે તે રોહા અણુગારે અનાદિના કેટલા બોલ કહ્યા છે તે પણ જણાવવા એક ઉતા. તેમ નહિ જણાવતાં માત્ર, લોક અને અલોક, જીવ અને અજીવ એમ કર્મનું કહી કુકડી ને ઇંડાંનું પ્રશ્ન જણાવી શાશ્વતા ભાવ પાડેલું પછી કહેવાય નહિ. ઇત્યાદિક કહ્યું અને જીવ ને કર્મ બંને અનાદિ માની, કેવળ જ્ઞાનને સાદિ અનંત માની સત્તામાં જીવને કેવળ જ્ઞાન નથી એમ જણાવ્યું. પણ રોહા અણુગારે કેટલા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે? તેમાં કયું સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવામાં આવેલ છે કે નહિ? અને જો પૂછવામાં આવ્યું હોય તો તેની આદિ કહી છે કે અનાદિ કહેલ છે? અને અનાદિ કહેલ હોય તો જીવ ને જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાં તે કયાં હતું? કેમકે જ્ઞાન થયાં પછી તો સાદિ અનંત કહેલ છે. અને રોહા અણુગારના પ્રશ્ન પાંચે જ્ઞાનને લોકના અંત સાથે પૂછતાં અનાદિ કહેલ છે, શાશ્વતા કહેલ છે, અણુણ પૂર્વી કહેલ છે. માટે જીવની પાસે જેમ સત્તામાં કર્મ કદાં છે તેમજ જ્ઞાન, અજ્ઞાન, દર્શન વગેરે પણ કદાં છે માટે રોહા અણુગારનો જે દાખલો ત્રીજાં પક્ષે આપ્યો છે તે તો તેઓની માન્યતાને વિરુદ્ધ પડે તેવો છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—શિષ્ય—રોહા અણુગારે કેટલા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે? કેવા પ્રકારનાં ને પાંચે જ્ઞાન અનાદિ કેવી રીતે કદાં છે? વગેરે કુદ્ધાં કહી બતાવશે તો મોટો ઉપકાર થશે અને ઘણા જીવોની શકાએ ફર થશે.

ઉત્તર—ગુરુ—હે ભાઈ? આ તારું કરેલું પ્રશ્ન ઘણું જ અર્થ છે, પણ તારે, જ્યારે જાણવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે તને તથા ભવ્ય જીવોને જાણવાને માટે ખુલાસો કરી આપવો જોઈએ. સાંભળો—

ભગવતીજીના પહેલા શતકના ૬૬૭ ઉદ્દેશમાં—રોહા અણુગારે (૮૬૫૨) છપાસીસે ને બાવન પ્રશ્ન પૂછ્યા છે. તેની આશ્નાય નીચે પ્રમાણે છે.

પૂર્વં મંત્રે લોણ પચ્છા અલોણ પૂર્વં અલોણ પચ્છા લોણ ?

હે ભગવંત! પહેલો લોક ને પછી અલોક કે પહેલો અલોક ને પછી લોક? ૧ એમ જીવને અજીવની પૃચ્છા ૨ ભવસિદ્ધિ ને અભવસિદ્ધિની પૃચ્છા ૩ સિદ્ધિ ને અસિદ્ધિની પૃચ્છા ૪ સિદ્ધા ને અસિદ્ધાની પૃચ્છા ૫ કુકડી ને ઇંડાંની પૃચ્છા ૬ લોકાંત ને અલોકાંતની પૃચ્છા ૭ એ ૭ પ્રશ્ન પૂછ્યા છે.

હવે એક લોકના અંત સાથે ૧૩૦ બોલની પૃષ્ઠા કરી છે તેની વિગત.—
 પૂર્વ મંતે લોચે પછા સત્તમે ડવાસંતરે ? એમ સાત પૃથિવીના આકાશની
 પૃષ્ઠા ૭-એમ લોકના અંતને સાતેતણું વાત ૭-લોકાંત ને ધનવાત ૭-
 લોકાંત ને ધનોદધી ૭- લોકાંતને સાતે પૃથિવી ૭ એમ લોકાંતને સર્વ
 દ્વીપ ૧-લોકાંતને સર્વ સમુદ્ર ૧-લોકાંત ને ભરતક્ષેત્રાદિ સાત વાસ ૭-
 લોકાંત ને દંડક ૨૪-લોકાંત ને અસ્તિકાય ૫-લોકાંત ને સમયાદિકાળ ૧-
 લોકાંતને કર્મ ૮- લોકાંતને લેશ્યા ૬-લોકાંત ને દૃષ્ટિ ૩-લોકાંત ને દર્શન.
 ૪-લોકાંત ને જ્ઞાન ૮ (પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અંજાન)-લોકાંત ને સંસાર ૪-
 લોકાંત ને શરીર ૫-લોકાંત ને ભોગ ૩-લોકાંત ને ઉપયોગ ૨-લોકાંત ને
 દ્રવ્ય ૬-લોકાંત ને જીવ અજીવનાં પ્રદેશ ૨-લોકાંત ને જીવ અજીવના પર્યાવ
 ૨-લોકાંત ને ત્રણ કાળની પૃષ્ઠા તે અતીત કાળ, અનાગતકાળ, ને
 સર્વદાકાળ ૩-એવં ૧૩૦ બોલ લોકના અંત સાથે ગણવા. પછી એક
 બોલ મૂકવો ને ૧૨૬ બોલ સાતમીના આકાશ સાથે ગણવા. પછી એક
 બોલ મૂકવો ને સાતમીના તણવા સાથે ૧૨૮ બોલ ગણવા. પછી એક
 બોલ મૂકવો ૧૨૭ બોલ સાતમીના ધનવા સાથે ગણવા. એમ બાવત
 હેડલો એક બોલ હેડલો ને ઉપલા સાથે ભેડવો. એમ બાવત
 પૂર્વ મંતે અગાયદ્વા પછા સર્વદ્વા પૂર્વ સર્વદ્વા પછા અગાયદ્વા ?
 એ પ્રશ્ન રોહિ અણગારે. પૂછ્યા તે સર્વનો જવાબ ભગવતે આપ્યો
 પૂર્વ પેતે પછા પેતે દોવિએ સાસવા માવા અગાણુ પુર્વીએ સારોહા નો અણુ પૂર્વીએ
 પહેલું પણ તે, ને પછે પણ તે, બન્ને શાસ્વતા ભાવે છે, પહેલું પછી
 કાંઈ ન કહીએ. હે રોહા ! એ બધા બોલ અણાણ પૂર્વી છે અણપૂર્વી નથી.

હવે છયાસીસે બાવન પ્રશ્નની ગણતરી નીચે પ્રમાણે છે-૧૩૦ પ્રશ્ન
 તેમાં એક પહેલો ઉમેરવો એટલે ૧૩૧ થયા. તેને ૬૫ ગુણ કરીએ
 ત્યારે ૮૫૧૫ થાય. તેમાં ૧૩૦ અલોકના અંત સાથેના ભેગવીએ
 ત્યારે ૮૬૪૫ થાય. અને ૭ પ્રશ્ન મૂકના ભેગવીએ ત્યારે ૮૬૫૨,
 પ્રશ્ન કુલ થયા. હિતિ રોહા અણગારે પહેલા ૮૬૫૨-છયાસીસે બાવન
 પ્રશ્નની સમજણ.

હવે ચેવીસે દંડકના જીવની સાથે કર્મ, દૃષ્ટિ, દર્શન, જ્ઞાન,
 અજ્ઞાન, ઉપયોગ, પ્રદેશ અને પર્યાયની પૃષ્ઠામાં સર્વ બોલ અનાદિના
 સાચના દલા છે. પહેલાં પછી દલા નથી. તે કેવળ જ્ઞાન પણ સત્તામાં
 છે એમ ઉપરના પ્રશ્નથી સાબીત થાય છે.

ઉત્તર—જેમ ત્રીજે પથે જીવ અને કર્મ અનાદિનાં કયાં છે એ રોડા અણગારે અનાદિના કેટલા બોલ કહ્યા છે તે પણ જણાવવા હોય. તેમ નહિ જણાવતાં માત્ર, લોક અને અલોક, જીવ અને મૃત્યુ એમ કર્મનું કહી કુકહી ને ઈંડાંનું પ્રશ્ન જણાવી શાશ્વતા ભાવ પહેલું પછી કહેવાય નહિ. ઇત્યાદિક કર્મ અને જીવ ને કર્મ બન્ને અનિવર્ય માની, કેવળ જ્ઞાનને સાદિ અનંત માની સત્તામાં જીવને કેવળ જ્ઞાન તરીકે એમ જણાવ્યું. પણ રોડા અણગારે કેટલા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે? તેમાં કયા સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવામાં આવેલ છે કે નહિ? અને જો પૂછવામાં આવ્યું હોય તો તેની સાદિ કહી છે કે અનાદિ કહેલ છે? અને અનાદિ કહેલ હોય તો જીવ ને જ્ઞાન ઉત્પત્તિ યથા પહેલાં તે કયાં હતું? કેમકે જ્ઞાન યથા પછી તો સાદિ અનંત કહેલ છે. અને રોડા અણગારના પ્રશ્ન પાંચે જ્ઞાનને લોકના અંત સાથે પૂછતાં અનાદિ કહેલ છે, શાશ્વતા કહેલ છે, અણાણ પૂર્વી કહેલ છે. માટે જીવની પાસે જેમ સત્તામાં કર્મ કયાં છે તેમજ જ્ઞાન, અજ્ઞાન, દર્શન વગેરે પણ કયાં છે માટે રોડા અણગારે જે દાખલો ત્રીજા પથે આપ્યો છે તે તો તેઓની માન્યતાને વિરુદ્ધ છે તેવો છે.

પ્રશ્ન પટ મું--શિષ્ય-રોડા અણગારે કેટલા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે? કેવા પ્રકારનાં ને પાંચે જ્ઞાન અનાદિ કેવી રીતે કહ્યાં છે? વગેરે કુકર્મ કહી બતાવશે તો મોટો ઉપકાર થશે અને ઘણા જીવોની યાંત્રણે દૂર થશે.

ઉત્તર—શુર-હે બાપ? આ તારું કરેલું પ્રશ્ન ઘણુંજ અગત્ય છે, પણ તારે, જ્યારે જાણવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે તને તથા ભવ્ય જીવને જાણવાને માટે ખુલાસો કરી આપવો જોઈએ. સાંભળો—

ભગવતીજના પહેલા શતકના ૬૬૫ ઉદ્દેશમાં-રોડા અણગારે (૮૧૫) છયાસીસે ને બાવન પ્રશ્ન પૂછ્યા છે. તેની આશ્નાય નીચે પ્રમાણે છે.

पूर्वं भवे लोण पच्छा अलोण पूर्वं अलोण पच्छा लोण ?

હે ભગવંત! પહેલો લોહ ને પછી અલોહ કે પહેલો અલોહ ને પછી લોહ? ૧ એમ જીવને અજીવની પૃષ્ઠા ૨ ભવસિદ્ધિ ને અભવસિદ્ધિની પૃષ્ઠા ૩ સિદ્ધિ ને અસિદ્ધિની પૃષ્ઠા ૪ સિદ્ધા ને અસિદ્ધાની પૃષ્ઠા ૫ કુકર્મ ને કુકર્મની પૃષ્ઠા ૬ લોકાંત ને અલોકાંતની પૃષ્ઠા ૭ એ ૭ મુદ્દા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે.

એ મધ્યે એમ કહ્યું છે જે જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને જ્ઞાન આત્માની ભક્તિના જે ભણી સમકિત દૃષ્ટિને જ્ઞાન હોય મિથ્યા દૃષ્ટિને જ્ઞાન ન હોય તે માટે, અને સર્વ જીવ સમકિત દૃષ્ટિ નથી તો કેવલ જ્ઞાન સર્વ જીવને કેમ કહીએ. શ્રી સૂત્રે તો જ્ઞાન નવું ઉપજે છે.

આયા મંતે ? જાણે અન્નેજાણે ? ગોયમા ? આયા સિય જાણે સિય અન્નાણે, જાણે પુજ નિયમ આયા. એ સૂત્ર આત્મા જ્ઞાન સમ્યક્ત્વેસતિ.

અજ્ઞાન મિથ્યાત્વીને એ જે આત્માને હોય. સમકિત દૃષ્ટિને જ્ઞાન હોય, મિથ્યા દૃષ્ટિને અજ્ઞાન હોય. જ્ઞાનના ૩ લેદ. ઉપશમ ભાવે જ્ઞાન તે જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન-ઉવસંત મોહણિજ્ઞો, સરદ પોરાણિયં જાદં. ઇતિ વચનાત્ જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન તે ઉપશમ ભાવે કહ્યું છે, ધ્રુવ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે, કેવળ જ્ઞાન ક્ષાયક ભાવે છે. એ જ્ઞાનાધિકારઃ ॥ એટલે જ્ઞાન નવું ઉપજતું કહ્યું છે.

અને સમકિતના ૩ લેદ. ઉપશમ સમકિત ૧, ક્ષયોપશમ સમકિત ૨, ક્ષાયક સમકિત ૩, ઉપશમ સમકિત તે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત તે એ સાત પ્રકૃતિ ૪ ચાર કપાય અનંતાણુ બધી કોષ, માન, માયા, હોમ એ ૪ સમકિત મોહનીય ૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૬ સમામિથ્યાત્વ મોહનીય એ ૩ એ ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થાય તિવારે ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષાયક ભાવ થાય તિવારે ક્ષાયક સમકિત પામે. એ સમકિત જીવને નવું હોય. સત્તાએ સર્વ જીવને સમકિત નથી.

તથા ચારિત્ર તે દેશ વિરતિ તથા સર્વ વિરતિ તે ક્ષયોપશમ ભાવે છે. સર્વ જીવ પામે સત્તા એ નથી. જે ભણી બં ૪૦ ૪૦ ૧૨ ૩૦ ૧૦ મે-

जस्य दविषाया तस्मै चरित्ताया मयणाणुवे । यतः सिद्धस्यऽविरक्तस्य वा द्रव्यात्मत्वे सतापि चारित्रात्मा नास्ति विरक्तानां अस्तीति मज्जेनेति जस्स पुग चरित्ताया तस्स दविषाया नियमं अरिपि चारित्रिणां जीवत्वा व्यभिचारि-त्वारिति. ॥

જીવ જસે જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર એ ૩ ત્રણે નવું છે. સૂત્રે વિસ્તાર પડેલો છે તેથી બહુજે પણ અનાદિનું જીવ પામે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિન અજ્ઞાન એ સંસારી જીવ પામે અનાદિનું છે. એ ઐતરિક ભાવે છે પણ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક ભાવે નથી તે માટે જીવ પામે સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી તે બહુનું સદા આ પ્રમાણે ત્રીજા પાસનું દર્શનું છે તેનું કેમ ?

જે આત્મા તેજ જાણનાર છે. જે જાણનાર છે. તેજ આત્મા છે. કિંવા જે જ્ઞાન વડે જાણી શકાય છે. તે જ્ઞાનજ આત્મા છે. એ જ્ઞાનને અનુસરીને તદ્વપ આત્મા બોલાય છે. એ રીતે જે જ્ઞાન અને આત્મા એકબીજાં માને તેજ ખરે આત્મવાદી છે. ને તેવા પુરુષર્ણુજ યથાર્થ સંવેદનુદાન કહેલું છે. (૩૨૧)

આ કલમ એકાંત ભવ્ય જીવનેજ ઉદ્દેશીને છે. અને આ પહેલાની કલમ પણ ભવ્ય જીવને લાગુ થતી છે.

આત્મ વાદી કોણ કહેવાય કે જે આત્મા અને પુરુષગણની વહેંચણી કરી શકે તે, અને તેજ આત્મવાદી-ભવ્ય જીવ યથાર્થ સમ્યક્ જ્ઞાન-દર્શન, ચારિત્રનું રૂઢી રીતે પ્રતિપાલન કરી સત્તામાં રહેલા કેવળ જ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે—શ્રી ભગવતી સુત્ર ચતુર્થ ૧૨ મે-ઉદ્દેશે ૧૦ મે-આત્મા આઠ પ્રકારના કહ્યા છે. તેનાં નામ-દ્રવ્ય આત્મા ૧, કથાય આત્મા ૨, જોગ આત્મા ૩, ઉપયોગ આત્મા ૪, જ્ઞાન આત્મા ૫, દર્શન આત્મા ૬, ચારિત્ર આત્મા ૭, વીર્ય આત્મા ૮. દ્રવ્ય આત્મા સર્વ જીવને ૧, કથાય આત્મા કોઈને ન પણ હોય ૨, જોગ આત્મા સયોગિને ૩, ઉપયોગ આત્મા સર્વ જીવને ૪, જ્ઞાન આત્મા સમ્યક્ દષ્ટિને હોય ૫, દર્શન આત્મા સર્વ જીવને ૬, ચારિત્ર આત્મા વિરતિને ૭, વીર્ય આત્મા સર્વ સંસારી જીવને હોય ૮. શ્રી ભગવતી સુત્રે ચતુર્થ ૧૨ મે-કે. ૧૦ મે-પૃચ્છા કીધી તે વિસ્તાર તો સૂત્રથી જોશે થોડો અત્ર લખીએ છીએ-જેને દ્રવ્યાત્મા તે જીવત્વ, તત્ત્વ કથાયાત્મા સ્વાત્ અસ્તિ ઇત્યાદિ પૃચ્છા છે. જેને દ્રવ્ય આત્મા છે તેને કથાય આત્મા છે ? તેનો ઉત્તર શ્રી ભગવતે કહ્યો છે—ત્વસ્ય કસ્યાય નિય પ્રતિ સિય નંતિય. એ સર્વ સત્ર પાઠથી જાણીએ.

જસ્ય દવિયાયા તસ્ય જાણાયા મયજાણ-હવે વૃત્તિ-જસ્ય દવિયાયા તસ્ય જાણાયા મયજાણ જસ્યપુજ નાણા યા તસ્ય દવિયાયા નિવમ અન્દિને વસ્ય જીવસ્ય દ્રવ્યાત્મા તસ્યજ્ઞાનાત્મા સ્યાદતિત્ત યથા સમ્યગ્દષ્ટીનાં સ્વાત્ત્વ યથા મિથ્યાદષ્ટીના મિત્તેવં મજના. વસ્યનુ જ્ઞાનાત્મા તમ્ય દ્રવ્યાત્મા નિવનારનિ યથા સિદ્ધસ્યેતિ.

એ મધ્યે એમ કહ્યું છે જે જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને જ્ઞાન આત્માની સજ્જના જે ભણી સમકિત દૃષ્ટિને જ્ઞાન હોય મિથ્યા દૃષ્ટિને જ્ઞાન ન હોય તે માટે, અને સર્વ જીવ સમકિત દૃષ્ટિ નથી તો કેવલ જ્ઞાન સર્વ જીવને કેમ કહીએ. શ્રી સૂત્રે તો જ્ઞાન નવું ઉપજે છે.

આયા મંતે ? જાણે અન્નેજાણે ? ગોયમા ? આયા સિય જાણે સિય અજાણે, જાણે પુણ નિયમ આયા. એ સૂત્ર આત્મા જ્ઞાન સમ્યક્ત્વેસતિ.

અજ્ઞાન મિથ્યાત્વીને એ જે આત્માને હોય. સમકિત દૃષ્ટિને જ્ઞાન હોય, મિથ્યા દૃષ્ટિને અજ્ઞાન હોય. -જ્ઞાનના ૩ લેહ. ઉપશમ ભાવે જ્ઞાન તે જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન-ઉવસંત મોહજિજ્ઞો, સરદ પોરાણિયં જાદું. ઇતિ વચનાત્ જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન તે ઉપશમ ભાવે કહ્યું છે, શ્રુત જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે, કેવળ જ્ઞાન ક્ષાયક ભાવે છે. એ જ્ઞાનાધિકારઃ ॥ એટલે જ્ઞાન નવું ઉપજતું કહ્યું છે.

અને સમકિતના ૩ લેહ. ઉપશમ સમકિત ૧, ક્ષયોપશમ સમકિત ૨, ક્ષાયક સમકિત ૩, ઉપશમ સમકિત તે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત તે એ સાત પ્રકૃતિ ૪ ચાર કષાય અનંતાણુ બંધી કોષ, માન, માયા, લોભ એ ૪ સમકિત મોહનીય ૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૬ સમામિથ્યાત્વ મોહનીય એ ૩ એ ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થાય તિવારે ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષાયક ભાવ થાય તિવારે ક્ષાયક સમકિત પામે. એ સમકિત જીવને નવું હોય. સત્તાએ સર્વ જીવને સમકિત નથી.

તથા ચારિત્ર તે દેશ વિરતિ તથા સર્વ વિરતિ તે ક્ષયોપશમ ભાવે છે. સર્વ જીવ પામે સત્તા એ નથી. જે ભણી ૭૦ શ્લોક ૧૨ ઉં ૧૦ મે-

જસ દવિયાયા તસ ચરિતાયા મયણાણવિ । યતઃ સિદ્ધસ્યઽવિરતસ્ય
વા દ્રવ્યાત્મત્વે સત્તાપિ ચારિત્રાત્મા નાસ્તિ વિરતીનાં અસ્તીતિ મજ્જનેતિ જસ પુગ
ચરિતાયા તસ દવિયાયા નિવર્તે અણિવિ ચારિત્રિનાં જીવત્વા વ્યભિચારિ-
ત્વારિતિ. ॥

જીવ પામે જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર એ ૩ વ્રજે નયં છે. સૂત્રે વિસ્તાર પત્રો છે તેથી ભરજે. પણ અનાદિનું જીવ પામે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિન અજ્ઞાન એ સંસારી જીવ પામે અનાદિનું છે. એ યોગિક ભાવે છે પણ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક ભાવે નથી તે માટે જીવ પામે સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી તે જીવનું સદી આ પ્રમાણે ત્રીજા પદનું દષ્ટવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજા પક્ષે જે ભગવતીજના ૧૨ મા શતકના ૧૦ મ ઉદેશાના અધિકારમાં આઠ આત્મા વિષે જણાવ્યું અને છેવટમાં લખે છે કે-જ્ઞાન સમકિતને ચારિત્ર જીવને નવું ઉપજે છે, સર્વ જીવ પાસે જ્ઞાન નથી, જીવ પાસે જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર એ ૩ ત્રણે નવાં છે. ઈત્યાદિ જે જે લખાણ લખ્યું છે તેમાંનું આઠ આત્મા સંબંધીનું કેટલુંક પહેલા પક્ષે ઉત્તર દેવા સંબંધીનું પૂર્વે લખાઈ ગયું છે. પણ ત્રીજા પક્ષને માટે જે કહેવાનું છે તે જણાવીએ છીએ.

જ્યારે ત્રીજો પક્ષ લખે છે કે-જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને જ્ઞાન આત્મા ભજના જે લાણી સમકિત દષ્ટિને હોય મિથ્યા દષ્ટિને જ્ઞાન ન હોય તે માટે સર્વ જીવ સમકિત દષ્ટિ નથી તો કેવળ જ્ઞાન સર્વ જીવને કેવી રીતે કહીએ? શ્રી સૂત્રે તો જ્ઞાન નવું ઉપજે છે.

તેના ઉત્તરમાં-જે આઠ આત્માની વ્યાખ્યા છે, તે તો વર્તમાનકાળે આશ્રીને પૃચ્છા સમયની છે. દ્રવ્ય આત્માની સાથે ઉપરના સાત જોડ માંહેલો જે જોડ પ્રવર્તીતો હોય તે રૂપ આત્મા ગણાણું છે. જીવને સત્તાઈ જ્ઞાનને સમકિત બને હોય તો પણ કર્મના આવરણે સત્તા દબાઈ જાયથી પ્રગટ થઈ શકે નહિ, કારણકે મોહનીય અને જ્ઞાનાવરણીયના આત્મે અજ્ઞાનજ કહેવાય તે આવરણ ખસે તો સત્તામાં રહેલી વસ્તુ સમકિત જે જ્ઞાન પ્રગટ થાય તેને નવું ઉત્પન્ન થયું કેમ કહેવાય? એમાં એટલું કારણ છે કે-જીવને કોઈ કાળે આવરણ ખસ્યું નહોતું તેથી પ્રગટ થયું નહોતું. તે પ્રગટ થયેલું તેને નવું ઉત્પન્ન થયું કોઈ માનતું હોય તો ભલે જા વસ્તુ ગતે સત્તામાં વસ્તુ નજ હોય તે પ્રગટ થાયજ નહિ. અભવીને સત્તાઈ સમકિત કે જ્ઞાન છેજ નહિ તો તેનું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન અર્થે અપર્યાવસિત કહેવ છે. અને ભવીને સત્તામાં છે તોજ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે. માટે ભવીના આત્માને જ્ઞાન અજ્ઞાન બન્ને જોડ લાગુ છે. અને અભવીના આત્માને એકલું અજ્ઞાનજ લાગુ છે.

હવે ત્રીજા પક્ષે જે જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉપશમ બાવે કહ્યું છે અને ઉત્તરાધ્યયનના નવમા અધ્યયનની પહેલી ગાથાના ઉપલા બે પદ લખા વચ્ચે છે. પણ જ્ઞાતિ સ્મરણ જ્ઞાન તો મતિ જ્ઞાનનો ભેદ છે તો મત્યાદિ ચાર જ્ઞાન તો સ્થાપયમ બાવે દર્શા છે.

શ્રી ભગવતીજના ૬ મા શતકના ૩૧ મા ઉદેશે-અથોચ એવં મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્યાવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટે ચાર

જ્ઞાનના આવરણના ક્ષયોપશમથી ચારે જ્ઞાન નોખાં નોખાં ઉપજત યવાનું કહ્યું છે. અને કેવળ જ્ઞાનને માટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થયે કેવળ જ્ઞાન ઉપજે એમ કહ્યું છે. તથા જ્ઞાતાણમાં મેઘ કુમારને પણ તદાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમે જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉપજ્યું કહ્યું છે. તે પણ મતિ જ્ઞાનના ક્ષયોપશમ ભાવે છે. એમ કેટલાક સૂત્રના ન્યાયથી જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે પણ ઉપશમ ભાવ સંભવતું નથી.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—શિષ્ય—તો પછી નમિ રાજર્ષિના અધિકારે મંડાતાંજ કહ્યું છે કે—ઉવસંત મોહણિજ્ઞો, સરહ પોરાણિયં જાહં. ૧ મોહનીય કર્મનો ઉપશાંત થયે પૂર્વની જાતિ સાંતરી. અહિંયા તો ઉપશમ ભાવે જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ખુલ્લું જણાય છે. અને આપ ક્ષયોપશમ ભાવે કહે છે તો આ બે પદ વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિંયાં મોહનીય કર્મનો ઉપશાંત કહ્યો તે વેદ આશ્રી કહ્યો હોય એમ જણાય છે. એટલે એક હજાર રાણીઓના ઉપરથી મોહ ભાવ ઉતરી જવાથી વેદનો ઉપશમ થયે અને તદાવરણી કર્મ એટલે જાતિ સ્મરણને આવરણ કરનાર કર્મ મતિ જ્ઞાનાવરણીય તેનો ક્ષયોપશમ થવાથીજ જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું. ક્ષયોપશમ ભાવે દૃષ્ટિ ૩ ત્રણ અને જ્ઞાન ૪ ચાર કહ્યાં છે. તો સમકિત અને જ્ઞાન (કેવળ વરણ) સર્વ ક્ષયોપશમ ભાવે છે. માટે નમિરાજ ઋષિને મોહનીયનો ઉપશાંત જે કહ્યો તે વેદ આશ્રી સંભવે છે. દાખલા તરીકે—અનુત્તર વિમાનના ફેરતા ઉપશમ ભાવી છે, ક્ષયોપશમ ભાવી છે. અને ક્ષાયક ભાવે પણ છે છતાં ઉપશાંત મોહી કહ્યા છે. તે વેદ આશ્રી કહેલ છે. તેમ નમીરાજ ઋષીને માટે પણ જાણી લેવું.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે—સમકિત જીવને નવું જોય સત્તાએ સર્વ જીવને સમકિત નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજો પક્ષ એમ તો કહે છે કે—સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય ત્યારે ઉપશમ સમકિત પામે, ને સાત પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, અને એ સાતે પ્રકૃતિનો ક્ષાયક ભાવ (ક્ષય) થાય ત્યારે ક્ષાયક સમકિત પામે. તો ક્ષય ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ તે સમકિતનો લેવો કે સમકિતને આવરણ કરનાર મોહનીયની પ્રકૃતિનો લેવો ? એ આવરણ કરનારી પ્રકૃતિનો લેવો તો તે પ્રકૃતિએ કેને આવરણ કર્યું ? એ સમકિતને આવરણ કરનારી તે પ્રકૃતિ દરેકે તો સમકિત જીવને સનામાં છે એમ કહે સમકિતને અનાદિ જાનનું આવરણ હતું તેથી તે પ્રણયમાં

કોઈ કાળે આવેલું હતું નહિ તેથી અનાદિ મિથ્યાત્વનો ભાંગે લાગુ થશે પણ જ્યારે સાતે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનું આવરણ ખસ્યું એટલે જે અજપટલ દૂર થયે સૂર્ય પ્રકાશમાં આવે તેમ સમકિત પ્રગટ થાય. આ સમકિત પૂર્વે કોઈ કાળે પ્રગટ થયું ન હતું તે પ્રગટ થવાથી ભેદનું નવું ઉત્પન્ન થયું. માનવું હોય તો ભલે પણ સત્તામાં નથી એમ કહી શકાય નહિ.

સર્વ જીવને સત્તાએ સમકિત નથી-તો ભવી જીવને સમકિત પ્રગટ થયું? સમવાયંગજીનું ૨૮ મું સમવાયંગ ચોક્ષુ જણાવે છે કે કેટલાક ભવ્ય જીવને મોહનીય કર્મની અઠ્ઠાવીશે પ્રકૃતિ સત્તામાં છે. આ ઉપરાંથી કેટલાક ભવ્ય જીવને અઠ્ઠાવીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં નથી એ પણ ઠરે અને ૨૭ સત્તાવીશમાં સમવાયંગે સમકિત વેદનીયથી એટલે સમકિત મોહનીયથી ઉપરાંઠાને એક સમકિત મોહનીયવરજીને સત્તામાં પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી છે. અને ૨૬ મા સમવાયંગે ખુલ્લું નામ પાત્રી કી છે કે—અભવ્ય સિદ્ધિયા જીવને સમકિત મોહનીય ૧ અને મિશ્ર મોહનીય ૨ એ બે પ્રકૃતિ વરજીને છઠ્ઠીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે.

તો વિચાર કરો કે—અભવીને અનાદિ અનંત મિથ્યાત્વ કેમ રહ્યું કે જેને સમકિત, કેવળ ને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાયજ નહિ? અને ભવી જીવને અનંતકાળે પણ મિથ્યાત્વ ખસે અને સમકિત પામી કેવળી થઈ શકે જાય. તેનું મૂળ કારણનું શોધન કરશો. તો ભવ્ય જીવની પાસે મોહનીય આવરણું પણ સમકિત સત્તામાં છે, અને અભવીને સત્તામાં નથી. જે જ્યારે સૂત્રમાં મૂળ પાઠે જણાવે છે છતાં સર્વ જીવને સત્તામાં સમકિત નથી એમ માનવું તે સૂત્ર વચનને ઉત્થાપવા જેવું છે.

વળી ત્રીજો પક્ષ જ્યારે કહે કે—ચારિત્ર સર્વ જીવ પાસે સદાજે નથી. તો પછી જીવને ચારિત્રાવરણીય કર્મની પચીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહેવાનું શું કારણ? ભવી અભવી સર્વ જીવને ચારિત્રને આવરણ કદાચ પચીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે એમ સમવાયંગ સૂત્ર જોડે છે. તો સદાજે ચારિત્રના પર્યવ હોય તોજ તેને આવરણ કરનાર મોહનીય કર્મની પચીશ પ્રકૃતિ લગવને કહી બતાવી. તે આવરણ ખસે તો ચારિત્ર પ્રગટ થાય માટે ચારિત્ર પણ સત્તામાં છે.

જીવ પાસે જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર એ ૩ ત્રણે નવાં છે. એમ કહે કોઈ માને તો તે માન્યતા પાયા વિનાની છે. કારણકે—સત્યવિજ્ઞાન

ખીજી શતકે પહેલા ઉદ્દેશે-અધિકજીના અધિકારે દરેક જીવને અનંતા જ્ઞાનના પર્યવ, અનંતા દર્શનના પર્યવ, અનંતા ચારિત્રના પર્યવ, અનંતા ગુરુ લઘુ પર્યવ, અનંતા અગુરુ લઘુ પર્યવ, ભગવંતને કહેવાનું શું કારણ ? સમયે જીવની પાસે સત્તામાં જે વસ્તુ રહી છે તે ભગવંતે ભવ્ય જીવને જાહેર કરેલ છે. એટલે ભવ્ય જીવને ભગવંત એમ જણાવે છે કે-આટલા પ્રકારની ઋદ્ધિ તો તમારી પાસે સત્તામાં છે પણ કર્મે કરીને અવશ્યેડી હોવાથી તે પ્રકાશમાં આવી શકતી નથી તેને તમે ઉકાણુ કમ્મ ખલ વીર્ય પુરુષાકાર પરાક્રમ વડે પ્રગટ કરો કે તમને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સર્વથા નિરાવરણ થશે કે કેવળજ્ઞાનને આવરણ તૂટતાં તરતજ કેવળજ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટશે અને આઠે કર્મનું સર્વથા આવરણ ખસવાથી આ જીવ નિરાવરણી થઈ મોક્ષને પામશે.

માટે ભવ્ય જીવ પાસે સત્તામાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન, અને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિનો ઉપાય તે સર્વ ભવ્ય જીવને સત્તામાં રહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-શ્રી પત્રવણી સૂત્ર પદ ૧૮ અઠાર મે-

મિહ દિઠાણં મંતે મિહ દિઠીતિ કાલ ઓ કેવાચિરં હોદ ? ગોપમા મિહદિઠી તિવિદેપત્તવે તંજહાં અણાદ્દ અપજ્જ વસિણ અણાદ્દ સપજ્જવસિણ સાદ્દવા સપજ્જવસિણ.

એ મધ્યે એમ કહ્યું ને મિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવ અનાદિના છે. પહેલો ભાંગો અભવ્યનો છે. બાકી બે ભાંગો ભવ્યના છે. સમકિત પામ્યાને ફરી મિથ્યાત્વ પામે. સમકિત દષ્ટીને સમકિત નવું છે.

હવે- અણાણીણં મંતે પુચ્છાં ગોપમા અણાણી તિવિદે પં ૦ તંજહાં અણાદ્દવા અપજ્જ વસિણ અણાદ્દવા સપજ્જ વસિણ સાદ્દવા સપજ્જ વસિણ.

એ અજ્ઞાન, જીવને અનાદિનું છે. જ્ઞાન જીવને નવું ઉપજે છે. એવં મદ અણાણી વિ મુવ અણાણી વિ. એ મિથ્યાત્વ તથા અજ્ઞાન જીવને અનાદિ છે.

પાણીણં મંતે પાણિતિ કાલમ્મો કેવાચિરં ૧૦ પાણી ટુવિ દે ૧૦ તં ૦ અણાદ્દ અપજ્જ વસિણ સાદ્દ સપજ્જ વસિણ.

સાધ્યે અપજ્ઞ વસિએ તે કેવલ જ્ઞાન આશ્રી, સાં સં જ્ઞાન પામીને અજ્ઞાની થાય તે આશ્રી. એ જે લેહ દેખાડયા પણ જ્ઞાન મનુષ્યે અપજ્ઞ વસિએ નથી કહ્યું તે માટે જ્ઞાન તે સાદિ છે. પણ અનાદિ નથી.

સમ્મ દિટ્ઠિયં મંતે સમ્મ દિટ્ઠિયં કાલઓ કેવલિરં હોઈ ગોયમા જ્ઞાન દિટ્ઠિ દુવિદે પં ૦ તં ૦ સાદ્દણ અપજ્ઞ વસિણ ૧ સાદ્દણ સપજ્ઞ વસિણ. ૧

એ જે લેહ. સાદિ અપજ્ઞ વસિત તે સિદ્ધિને ક્ષાયક સમ્મિ આપ્યું જાય નહિ. સાદિ સપજ્ઞ વસિત તે સમક્ષિત પામીને મિથ્યાત્વ જાય તે આશ્રી એ જે લેહ એ મધ્યે એમ કહ્યું જે સમક્ષિત સાદિ છે. એટલે જીવ પામે તે નવું પામે પણ અનાદિ નથી. ૨

સંજણં મંતે સંજણં કાલઓ કેવલિરં હોઈ : ગોયમા જ્ઞાન સમયં નકોલેણં દેસૂણા પુવ્વ કોડી.

એ ચારિત્ર સાદિ કહ્યું, અનાદિ ન કહ્યું.

અસંજણં તિવિદે પં ૦ તં ૦ અણાદ્દણા અપજ્ઞ વસિણ અણાદ્દણા સપજ્ઞ વસિણ સાદ્દણા સપજ્ઞ વસિણ.

એ મધ્યે અવિરતિ અનાદિની કહી. વિરતિ આદરવી તે નથી કે. ૩ તથા શ્રી ભગવતી શતક ૮ મે-ઉદ્દેશે ૨ બીજે-કેવલ જ્ઞાન મનુષ્યે ઉપજે પણ ૨૩ દંડકને વિષે કેવલ જ્ઞાનની ના કહી છે. અને સિદ્ધિ પામે કેવલ જ્ઞાન સદાય હોય. તે માટે સર્વ જીવને સત્તાએ કેવલ જ્ઞાન કહે છે તે મૂળ છે. સર્વ જીવને કેવલ જ્ઞાન સત્તાએ નથી એ સૂચનો નય ઉપજે છે.-આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું કહેલું છે તેનું કેમ?

ઉત્તર-સર્વ જીવનું મૂળ સ્થાન સૂક્ષ્મ નિગોહ છે તે અનાદિ છે તેમાં ભવ્ય અને અભવ્ય જીવ પણ અનાદિના છે. માટે ભવ્ય અને અભવ્ય મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન અને અવિરતિ અનાદિનાં છે. તેમ ભગવતીમાં ૬૪ અણુગારનાં અધિકારે પણ પાંચ જ્ઞાન ત્રણ દષ્ટિ અને જીવની પામે ૧૬૩ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રના પર્વાય પણ અનાદિના દરેક જીવની સાથે મનુષ્ય કહ્યા છે. એટલે જે જે જીવને જે જે બોલ લાભનો હોય તે તે જ્ઞાન અનાદિનો તે જીવની સાથેનો ગણવેલ પરંતુ જ્યાં સુધી જ્ઞાન સમજા કે ચારિત્રના પર્વાય પ્રગટ થયા નથી-પ્રકાશમાં આવ્યા નથી ત્યાં સુધી તે જીવ અનાદિ મિથ્યાત્વનો ગણાય, અજ્ઞાનને અવિરતિનો ગણાય અને ભવ્ય જીવને વદાવરણી કર્મો ખસે ત્યારે તે જીવને જે વસ્તુ પ્રગટ થાય તે વસ્તુની સ્થિતિ ત્યાંથી ગણાય. માટે જ્ઞાન સમક્ષિતને ચારિત્ર

આદિ કહી છે. એટલે સત્તામાં રહેલી વસ્તુની સ્થિતિ ગણી નથી તેનું કારણ કે જે સમયે જે જીવને જે વસ્તુ પ્રગટ પેલું પ્રકાશમાં આવતી હોય-પરિલોગમાં આવતી હોય અને જેના તાબામાં જીવ પ્રવર્તતો હોય તેજ ખાતાનો તે જીવ ગણાય. અને એકના તાબામાંથી છૂટી બીજાના તાબામાં જાય ત્યારે તેના ઘરનો જીવ ગણાય, માટે દરેક જીવનું માતૃ સ્થાનક-શ્રી ભગવતીજીમાં વનસ્પતિ-કહેલ છે. એટલે દરેક જીવનું મૂળ ઘર નિગોદ છે. તો અનાદિ નિગોદ ને અનાદિ અજ્ઞાનનો ભાંગો સૂત્રમાં કહે તેનું શું આશ્ચર્ય ? તેમાંથી પણ જ્યારે અકામ નિર્જાસએ ઉઘો આવે ને પોતાની આત્મ શક્તિ-આત્મ ક્ષતિ-આત્મ લબ્ધિ જે અવરાઈ ગયેલી-દબાઈ ગયેલી હતી તેને આત્મા પોતે પોતાની સત્તામાં રહેલી વસ્તુને પ્રગટ કરે ત્યારે અજ્ઞાન ખસે એટલે જ્ઞાન પ્રગટ થાય. મિથ્યાત્વ ખસે એટલે સમકિત પ્રગટ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય જે જ્ઞાનને આવરણ કરનાર કર્મ તે ખસે એટલે જ્ઞાન પ્રગટ થાય. અને મોહનીય કર્મનું આવરણ ખસે ત્યારે સમકિત અને ચારિત્ર પ્રગટ થાય. એટલે જીવની પાસે સત્તામાં જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રના પર્યંચો રહેલા હોય એવા ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહેલી વસ્તુ પ્રગટ થાય છે. માટે ભવ્ય જીવને સત્તામાં જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન અને તેના પર્યંચો સત્તામાં છે તે પ્રગટ થાય છે. નંવા ક્યાંથી આવતા નથી.

પ્રશ્ન ૬૪ યુ—શિષ્ય-ત્રીજો પણ લખે છે કે-શ્રી જીવાભિગમે-

एषसिं मंते आभिणि बोहिय णाणीणं, सुयगाणी उद्दिणाणी, मण पञ्चवणाणी, केवलगाणी, मह अगाणी, सुयअगाणी, विभंग णाणीणं, कयरे कयरे अप्पा वा बहु यावा तुल्लावा विसेसाही यावा ? गोयमा सच्च योवा जीवा मण पञ्चवणाणी, उद्दिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिणि बोहिय णाणी, सुयगाणी एण दोवि तुल्ला विसेसादिया विभंग णाणी असंखेज्जगुणा, केवल णाणी अणंत गुणा मह अगाणी सुय अगाणीय दोवि तुल्ला अणंतगुणा.

એ અગ્ર્ય બહુત્વ મધ્યે કેવળજ્ઞાનીયી મતિ મુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ દર્શા તે માટે સર્વ જીવની પાસે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ નથી. જો સર્વ જીવ પાસે કેવળ સત્તાએ હોય તો કેવલીય જ્ઞાની અનંત ગુણ કેમ કહે ? તે માટે સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી. ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાનને યોગ્ય છે અને અગ્ર્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્તિને અયોગ્ય એમ જણવું. આ પ્રમાણે ત્રીજો પણ લખે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા આઠ બોલના અર્થ બેદુત્તરમાં પૃથ્થક રૂપે અનંતાનાં ત્રણ બોલમાં કેવળીથી મતિ શ્રુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ કષ્ટ તે નિગોહના છવ આશ્રી સિદ્ધના છવથી નિગોહના છવ અનંત ગુણ કહ્યા છે તેને જે અજ્ઞાનજ લાભે તે આશ્રી.

અને જો સત્તા આશ્રી ગણીએ તો મોક્ષ જવાવાળા ભવ્ય છવ ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જવાવાળા કે જેને સત્તામાં સમકિતજ નથી એવ અભવ્ય અને ભવ્ય છવ અનંત ગુણ છે. તો સત્તામાં રહેલા કૌશલ જ્ઞાનથી પણ મતિ શ્રુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ હોય.

ભવ્ય છવ કેવળ જ્ઞાનને યોગ્ય છે એમ તો ચોકષુ લખે છે તે પછી ભવ્ય છવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં છે એમ કહેતાં શો વાંધો જો જે વસ્તુ સત્તામાં હોય તેજ વસ્તુ પ્રગટ થાય.

દાખલા તરીકે—જો કે સર્વ મનુષ્ય રાજ યોગ્ય હોતા નથી પણ રાજ યોગ્ય મનુષ્યના અભ્યંતર ગુણ અને ચિહ્ન જુદાજ હોય છે. જે દેવગતિને પ્રાપ્ત યોગ્ય મનુષ્ય ભવ્ય દ્રવ્ય દેવ ગણાય છે તેમ સિદ્ધ મનિ પ્રાપ્ત યોગ્ય છવ ભવ્ય સિદ્ધિયા ગણાય છે. તેનામાં સત્તાએ સિદ્ધ મનિ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ગુણ અને લક્ષણ પણ હોય છે.

ભવ્ય છવ અને અભવ્ય છવની ઓળખાણને માટે શ્રીસમવાચન છ સૂત્રનું ૨૬મું-૨૭મું-ને ૨૮મું-સમવાચન ચોકષુ જણાવે છે કે-સત્તામાં જેને સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય નથી તે અભવ્ય છવ તે સત્તામાં સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન પણ નથી. અને જેને એક સમકિત મોહનીય સત્તામાં નથી એવા ભવ્ય છવને સત્તામાં સમકિત અને કૌશલ જ્ઞાન પણ નથી. અને જેને અઘ્રાવીશે પ્રકૃતિ સત્તામાં છે એવા ભવ્ય છવને સત્તામાં સમકિત છે ને કેવળ જ્ઞાન પણ છે. એમ સૂત્રના ન્યાય સાબીત થાય છે. વિશેષ ખુલાસાને માટે જુઓ પહેલાંના લખાણોનો ભાગ ૬૬૦.

એક પણ એમ જણાવે છે કે-સર્વ છવ સિદ્ધ સમાન છે માટે સર્વ છવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. ત્યારે બીજો પણ એવ કહે છે કે-જે છવને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનું છે એવા ભવ્ય છવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં હોય બીજા છવને ન હોય. મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય છવ સિવાય બીજા સત્તામાં સમકિત રૂપ બીજક નથી માટે ત્યારે ત્રીજો પણ ચોકષુ લખે છે કે-સર્વ છવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી. કેવળ તો છવને નવું દેવજન રૂપ છે.

... હવે આમાં સત્ય વાત કઈ છે ? તે તો દેવળી મહારાજ સ્વીકારે તે સત્ય કહેવાય. પેણુ દરેક પક્ષવાળા પોતપોતાની ખુદિને અનુસાર સૂત્રોના દાખલાથી પોતાનો પક્ષ સાબીત કરતા ગયા છે તે ત્રણે પક્ષના દાખલા દલીલોને ન્યાય બંદુજ દાખલાથી આ આક્ષતા બંને ભાગમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. તો વાચક વગેરે ત્રણે પક્ષને અનુશવ કરી જે વાત ન્યાયમાં આવે તેનો સ્વીકાર કરવો જાકીને માટે દેવળી ભગવંતને સમત્ત છે. દેવળી ભગવંત કહે તે સત્ય એમ કહી વિરમવું.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—શિષ્ય—સૂત્રમાં ચૌદ જીવ કાણું કહ્યાં છે છતાં અંધાકારે શુભુસ્થાન કયાં તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! પ્રશ્ન ઘણું સાડું છે. તેનો ખુલાસો સૂત્રકારે તેજ ઠેકાણે આપ્યો છે. અને અંધાકારે પણ તેનાજ આધારે શુભુસ્થાન કહ્યાં હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—સૂત્ર શું કહે છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ? સાંભળ-શ્રીસમવાયાંગજી સૂત્રમાં ચૌદમે સમવાયાંગે કહ્યું છે કે—

કમ્મ વિસોદિ મગ્ગણ પહુચ્ચ ચરદચ્ચ જીવદ્વાણા પ૦ તં૦ મિચ્છ દિટ્ઠી સાસાયણ સમ્મદિટ્ઠી, સમ્મા મિચ્છ દિટ્ઠી, અવિરય સમ્મદિટ્ઠી, વિરયાવિરણ, પમત સંજણ, અપ્પમત સંજણ, નિઅટ્ઠી-અનિઅટ્ઠી વાપરે, સુદુમસંપરાણ ઉવસમણ વા, સવણય, ઉવસંત મોદેવા સ્વીણ મોદે, સજોગી કેવલી અજોગી કેવલી.

(લાલાજીવાળા છાપેલ સમવાયાંગમાં કહ્યું છે કે)

ભાવાર્થ—જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ વિશુદ્ધિ માર્ગ કે આઘી ચરદહુ છપકે સ્થાનક કહે હેં અર્થાત્ ચરદહુ શુભુસ્થાન કહે હેં. ૧ વિપરીત દષ્ટિવાળા સો મિથ્યા દષ્ટિ, ૨ અદ્ય સમ્યક્ત્વજ્ઞા દ્વારા રૂપ શુભુમે પ્રવર્તે સો સાસ્વાદાન દ્વારા શુભુ સ્થાન, ૩ કુચ્છ સમ્યક્ત્વ જ્ઞાને કુચ્છ મિથ્યાત્વ સો મિથ્ય શુભુ સ્થાન, ૪ વિરતિ રહિત સમ્યક્ દષ્ટિવાલે ચોથે શુભુ સ્થાન મેં હેં. ૫ કુચ્છ વિરતિ કુચ્છ અવિરતિ સો વિરતા વિરતી, ૬ કુચ્છ પ્રમાદ શુભુ વિરતી પ્રવૃત્તિ રહી હેં સો પ્રમત સંયત, ૭ પ્રમાદ રહિત સો અપ્રમત સંયત, ૮ જનનાનુત્રાથી ચોક વ તીન મેદનીય હન જ્ઞાનજ્ઞા સવ કરતા હુવા સપક યેટ્ટીમે ચરે વ ઉપચમ યેટ્ટીયે ચરે સો નિર્વદિ બાદ, ૯ ચારિત્ર મેદનીયથી ૨૧ પ્રકૃતિમે કિરનીક પ્રકૃતિજા ઉપચમ વ

કિતનેકકા ક્ષય કરે સો અનિયત્તિ બાહર, ૧૦ માત્ર સૂક્ષ્મ સંજ્ઞવડા છે
રહ જાવે સો સૂક્ષ્મ સંપરાય, ૧૧ મોહનીય કર્મકી ૨૮ પ્રકૃતિએ
સર્વથા ઉપશમ કરના સો ઉપશાંત મોહનીય, ૧૨ ઉત્તી ૨૮ પ્રકૃતિએ
સર્વથા ક્ષય કરના સો ક્ષીણ મોહનીય, ૧૩ મન, વચન વ કાયાકે કુ
યોગ સૂક્ષ્મ દેવળ જ્ઞાન વ દેવળ દર્શન સંપન્ન સો સયોગી કેવળ,
ઐર ૧૪ મનાદિ ત્રીનો યોગ રહિત સો અયોગી કેવળી.

અહિંયાં તો એમ કહ્યું છે કે—જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મવિશુદ્ધ માર્ગ
કે આશ્રી ચઉદ્ધ જીવકે સ્થાનક કહે છે. અર્થાત્ ચઉદ્ધ ગુણસ્થાન કહે

એટલે આઠે કર્મની વિશુદ્ધિ કરવાનો માર્ગ હોવાથી આ કહે
જોડને ગુણનું સ્થાનક કહ્યું છે, એમ સૂત્ર પાઠ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—પહેલું ગુણસ્થાન મિથ્યા દર્શનું કહ્યું છે તે
મિથ્યાત્વમાં ગુણ શું? અને મિથ્યાત્વમાં કર્મની વિશુદ્ધિ કેવી રીતે
કરી શકે?

ઉત્તર—દરેક જીવની મૂળ ભૂમિ તો મિથ્યાત્વનીજ હોય છે તે
ભૂમિમાં રહેલા જીવોને માર્ગાનુસારી કરણીનો ગુણ પ્રગટવે એટલે મિથ્યા
દર્શનની કરણીમાં પણ શીઘ્ર સંતોષાદિ સરલતા વિન્યાદિ અનેક ગુણો
હોવાથી પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન કહ્યું.

પહેલા ગુણસ્થાનકે રહેલા કોઈ કોઈ જીવો પણ અનેક પ્રકારની ક
ક્રિયાદિ કરણીના બળે અકામ નિર્જ્ઞાના યોગે પણ કર્મોના દબોને પાત્ર
પાત્રી અંતો કોણ કોણને નજીક આવતાં ગંઠી લેઈ કરી સમકિતના સન્નિ
યાય છે. તામસીતાપસના ન્યાયે. આટલા માટે પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન
કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સમકિતની પ્રાપ્તિ થવાવાળા જીવને અગાઉથી શું
શું ગુણ ઉપત્ત થાય કે અમુક ગુણવાળા જીવ અવશ્ય સમકિતના
અધિકારી હોય?

ઉત્તર—આ વિષે શ્રી પ્રકરણ-રત્નાકર-ભાગ ૨ જો ૮૧૬ પૃષ્ઠનો
છે. તેમાં પૃષ્ઠ ૫૭૭ થી ૬૨૫ માં પૃષ્ઠ સુધીમાં શ્રી સમ્યક્ત્વ સ્વરૂ
સ્તવ બાણવત્રોધ સદિન લખેલ છે. તેમાં પૃષ્ઠ ૫૭૮ મે જીવની
સ્થિતિનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. તેમાં કહ્યું છે કે—

સંસારી જીવ, તે જેની આદિ પણ ન પામીએ અને અત ૫૭
ન પામીએ, તેને અનાદિ અનંત કહીએ. એટલે જેની આદિ અત ૬૨૬

એવો ચતુર્ગતિ બ્રમણ રૂપ સંસાર. તેજ જાણીએ એક ઘોર કાંતાર એટલે જ્ઞાનક અટવી, તેને વિષે મોહનીયાદિક આઠે કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના વિપાક વેદવાના પરવશપણ થકી એ જીવ બ્રમણ કરે છે. સર્વ જીવોની મૂળ સ્થિતિ એવી છે કે અનાદિ નિગોદ જે સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય જાતિ નિગોદ, તેમાં ખાણ સંપન્ન કનકોપલ ન્યાયે અનાદિના રહે છે; એ સર્વ જીવોની મૂળ સ્થિતિ છે, તેમાં અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે શરીર હોય, અને ઘસો છપ્પ આવલિકાનું આયુ હોય, એટલે રોગ રહિત મનુષ્યના એક શ્વાસોન્ધાસ માંહે સત્તર ભવ ઝાઝેરા કરે, એમ કેવળ તુચ્છ આયુષ્ય વેદતાં કુલ્લક ભવ રૂપે અનાદિ નિગોદમાં ચય ઉપચય એટલે ત્યાંજ જન્મ મરણ કરતા રહે છે, એ રીતે સર્વ સંસારી જીવોને નિગોદમાં ભટકતા અનંતાનંત પુણ્યલ પરાવર્તન વીતી ગયા.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—જ્યારે નિગોદમાં અનંતાનંત પુણ્યલ પરાવર્તનકાળ કાઢ્યો ત્યારે જીવને સમકિતની પ્રાપ્તિ થવા યોગ્ય ક્યારે થયો ગણવો ?

ઉત્તર—જ્યારે જીવ નવઘાટી ઓલંધીને આવે એટલે સૂક્ષ્મ નિગોદજીમાંથી અધ્યવસાયની તારતમ્યતાએ કોઇ જીવ કોઇ વખત હલુકમી એટલે કર્મે ઘસાતો ઓછાં કર્મવાળો થાય, એટલે સૂક્ષ્મ નિગોદમાંથી બાહર નિગોદમાં આવે; ત્યાં છેદન લેદનાદિ અકામ નિર્જરાના યોગે પૃથિવ્યાદિ પાંચે સ્થાવર કાયમાંથી ગેરિન્દ્રિયાદિક વિકલેન્દ્રિયાદિકમાં તથા અસંજી પચેન્દ્રિયપણ પ્રાપ્ત થયે અનેક પ્રકારનાં દુઃખ સંકટો સહન કરતાં અકામ નિર્જરાને યોગે ઉપર કહેલી નવ ઘાટી ઓલંધી સંજી પચેન્દ્રિયપણ પામે. એમ અનેક પ્રકારનાં શુભાશુભ કર્મના યોગે શુભાશુભ ગતિ નારડી, તિયેચ, મનુષ્ય અને દેવતાના ભવ રૂપ ચાર ગતિ રૂપ ચક્રવાળમાં ભવ બ્રમણ કર્યો કરે છે, ને કર્યો. પણ સમકિત પ્રાપ્ત થયું મહા ઉર્લ કહું છે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—ચિધ્—જ્યારે આપ કહો છો કે જીવ અનંત ચક્તિનો પણી છે તો પછી તેને ભવ બ્રમણ શા માટે કરવા પડે ?

ઉત્તર—હે ભાઈ! તારું કહેવું ખરું છે અને જીવ અનંત ચક્તિનો પણી છે એ વાત પણ સત્ય છે પણ જ્યાં મુખી જીવ રાગદેવના બંધને બંધાયેલો છે ત્યાં મુખી તેના ઉપર આઠ કર્મરૂપ ચતુષ્લો દુમલા કર્યો કરે છે કે જેથી તેના બંધનથી મુક્ત થવાને ચક્તિવાન ઘણું શકતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—અનંત ચક્તિવાન જીવને કર્મના બંધનમાં આવવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—‘ સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ સ્તવ ’ પાને ૫૮૧ મેં કહ્યું છે કે—
બાંધ બાંધવાના ચાર હેતુ છે, મિથ્યાત્વ અવિરતિ, કષાય અને ચેષ્ટ
એ ચારે હેતુની પ્રબલતાએ કર્મસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટી બાંધે છે.

ત્યાં સર્વ કર્મનો ઉત્પાદક પોષક મોહનીય કર્મ છે, જેમ દુઃખી
મુરથી અને મુરથીથી ઇંડું તેમ મોહનીય કર્મથી આઠે કર્મ બાંધે, એ
મળી મોહનીય કર્મની પુણી કરે, માટે મોહનીય કર્મની મુખ્યતા કહી
મોહનીય કર્મને રાજપદની ઉપમા કહી, તે મોહનીય કર્મની મુખ્યતા
પ્રકૃતિમાં મિથ્યાત્વ મુખ્ય કર્મ પ્રકૃતિ છે, સમસ્ત સંસારમાં સર્વ જીવને
સમસ્ત દુઃખનો હેતુ એક મિથ્યાત્વ છે. તે મિથ્યાત્વ મોહનીય એક જીવ
બાંધ્યું ઉત્કૃષ્ટો સિત્તેર ડોહા ડોહી સાગરોપમ મુખી વિપાક આપે તેને
વિપાક અત્યંત મદિરા પાનની ધુમિ સરીખો છે, જેમ મદિરા પાન
કરનાર પુરૂષ મિત્રને શત્રુની બુદ્ધિએ મારવા દોડે અને શત્રુને હારી દેશે
મળવા દોડે.

તેમ ત્રીજ મોહના ઉદયથી જીવને અજીવ જાણે અને મજીવ
જીવ જાણે તથા ધર્મને અધર્મ જાણે, અધર્મને ધર્મ જાણે, માર્ગને
ઉન્માર્ગ જાણે, ઉન્માર્ગને માર્ગ જાણે, સાધુને અસાધુ જાણે, અસાધુને
સાધુ જાણે, મુક્તને અમુક્ત જાણે, અમુક્તને મુક્ત જાણે, એ દશ પ્રકાર
મિથ્યાત્વ વિપાક આપે.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—અહિંયાં મોહનીય કર્મને રાજપદની ઉપમા આપી
તો તે મોહનીય કર્મ જીવ ઉપર શી સત્તા ફેરવે ?

ઉત્તર—દિગંબર મતનાં ભગવતીદાસે ગુરૂ શિષ્ય અતુરશીલ
કહ્યું છે કે:-

શિષ્ય પ્રશ્ન—દોહરા—

કહોં દિવ્ય ધુંનિ શિષ્યમુંનિ, આયો ગુરુકે પાસ;
પુત્ર મુંનદુ રુદ્ર વિનવી, અચરિતકી અરદાસ. ૧

આજ અચંમો મેં મુંન્યો, ણક નગર કે વાંચ;
રાજા ગિપુર્મે વિપરણી, રાજ કરે સવ નીચ. ૨

નીચ રાજ જહાં કરે, તદા મૂવ વડ દીન;
અપનો જોર ચહે નદી, ડનદાકે આપીન. ૩

वे याकों मानें नहीं, एहवासीं रस लीन;

सितर कोड़ा कोडिलौ, बंदीखानें दीन. ४

बंदीवान समान नृप, करि राख्यो उंह ठोर;

याको जोर चले नही, उनही कै सिर मोर. ५

वे जो आग्या देतहैं सोई कहैं इह काम;

आप न जाने भूपमें, अैसें हें चित आंम. ६

उनकी चेरी सों रचें, तजि निज नारि निषांन;

कहो स्वामी कौन नृप, जिनको असो ग्यान. ७

कौन देश राजा कवन, को रिपु को कुलनार;

को दासी गुरु कृपा करी, याको कहो विचार. ८

प्रश्न ७३ मुं—आनो उत्तर श्रुत्ये शे आये ?

उत्तर—श्रु पायः ॥

दोहरा—

गुरु बोले समकित बिना, कौंउ पावै नाही;

सबैं रिद्ध इक ठौर हें, काया नगरी मांझी. ९

काया नगरी जीव नृप, अष्ट कर्म अरि जोर;

अग्यांन भावदासी रचे, पगे विपैकी और. १०

विपै मुष जिहां नही, तिहां स्कमतिकौ बाह;

जो स्कमति सो कुलघीया, येह याको निरबाह. ११

आप परायै बसिपरे, आपा मारयौ सोय;

आप आप जानैं नही, कहीं आपु क्यों होय. १२

आप न जाने आपको, कौन बडावनहार;

तबैं तिथ्य मनचित्त लहौ, जान्यो सबैं विचार. १३

यह गुरु तिथ्य चतुर्दशी, सुनहु सबैं मन लाय;

कहैं दास भगवंतके, समता कै पर आय. १४

अहिंसां श्रुत्ये राजा मुषतिना सजे भोदने वय पश्यो, भोद
सजये संसारपी नेतृपाने न्याये नेरी पित्यानी सदा दयाली, ते

જીવ જ્યારે પોતાની સત્તા ફેરવે ત્યારે મોહાદિ 'સર્વ' કર્મદેહને સુધી આપોઆપ નિજ સ્વરૂપને પ્રગટ કરે. અર્થાત્ મિથ્યાત્વ ટાળી સ્વરૂપ પ્રગટ કરે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—જીવને સમક્રિતાની પ્રાપ્તિ થયા પહેલાં આ શા શુભેકાંત થાય?

ઉત્તર—‘સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ સ્તવ’ માં પૃષ્ઠ પૃષ્ઠ મે—કર્મું છે કેમકે કર્મની પ્રકૃતિ સ્થિત રસ અને પ્રદેશ બંધના પરવશપણે અવલંબી પુદ્ગલ પરાવર્તન થયા જન્મ મરણાદિ રૂપ, લીધણ કાંતારમાં ભમ્યે, જે ભમતાં ભમતાં કોઈક વારે દુર્લભ મનુષ્ય ભવાદિ સામગ્રી યોગ મળે પણ મિથ્યાત્વની પ્રબળતા હેતુએ અથવા પાંચ કારણના પરિપાક સિદ્ધિ કયાંય પણ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન થઈ, કેવળ ભવપૂર્ણ થયે. અહિં પ્રકાર યોગ બિંદુ અંતમાં ઠહેલી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિની શેડી લખીએ છીએ.

જે ભવ્ય જીવ છે તેને ભવ્યતાના ઉદ્દયે કરી અકામ નિર્જન કર્મ બપાવતાં પાંચ કારણની અનુકૂલતાએ કરી જે પુદ્ગલ પરાવર્તન દે સંસાર રહે, તેવારે ધર્મ શબ્દ સામાન્યે સદેહે, જે ધર્મ શબ્દ સાંભળ સન્મુખ નિર્વિવેકપણે હોય તેને શ્રવણ સન્મુખી ભાવ કહીએ પણ તથાપિ આદર પીપાસા કાંઈ હોય નહિ પણ સહજ મળે તો વિમુખ નહિ.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—જ્યારે જીવ ધર્મ શબ્દ સાંભળવા સન્મુખ થો ત્યારે તે માર્ગાનુસારી થયો કે કેમ?

ઉત્તર—માર્ગાનુસારી થયો નથી પણ જે જીવને જે પુદ્ગલ પરાવર્તન કાગ સંસાર રહ્યો હોય તે જીવ માર્ગાનુસારી થવાને સન્મુખ થયો કહેવા તે વિષે તેજ ઉપર કહેલા આવતા અધિકારમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

પછી ત્યાંથી સંસાર પરિબ્રમણ કરતો જીવ ઉચ્ચ ભાવમાં જતો તેવારે દોઢ પુદ્ગલ પરાવર્તન રહે. માર્ગ ગવેવણા, માર્ગ શ્રવણ, માર્ગ સન્મુખ, માર્ગાનુસારી, માર્ગ પ્રાપ્તિ મૃત્યાદિક નામ અહિંથી અને દેહ ધર્મ ભળી ધમે, જિનોદ્ધ માર્ગાનુ શ્રવણ હોય, કોઈક રીતે રૂચિ, યાત્રા નીચ ભાવ ગવેવણા ન હોય એને માર્ગ પતિત કહિયે, એટલે માર્ગ પડ્યો કોઈ ભવે એવી રૂચી થઈ પડે.

સંસાર પારિબ્રમણ કરતાં એક પુદ્ગલ પરાવર્તન રહે તેવારે માર્ગાનુસારીપણું શુદ્ધાનુદાની ગવેવણા માત્ર હોય, એ રીતે માર્ગ ધર્મ યોજનકાગ આવે ન્યાય સંપત્ત વિભવ પ્રમુખ પાત્રીય થી

અદિક દષ્ટિ પામવાનો અવસર હોય, એને માર્ગાનુસારી કહીએ. અહિં દર્શનની ભિન્નતા જાણે, જિનોકત માર્ગે વ્યવહારે પ્રવર્તે, અહિંથી વ્યાત્વ મંદ પડ્યું, તેથી વ્યવહારે દ્રવ્ય ધર્મ પણ પામે, પણ સમ્યક્ત્વ મે ન થાય, અહિં પહેલા ત્રણ અનુષ્ઠાનની પ્રખલતા હોય, સર્વ ક્રિયા તે દેખી બીજા અનેક જીવ ધર્મ પામે, પણ પોતાને ન હોય, તે માનું ક્ષણ સ્વર્ગાદિક થાય, પણ નિર્જરા અર્થે ન થાય.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—જે જીવને એક પુદ્ગલ પરાવર્તનકાલ સંસાર રહ્યો, તે તે જીવ માર્ગાનુસારી થયો તે જીવને સમક્રિયાની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ પાને પદપમે કહ્યું છે કે:-

ઇહાં ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં મિથ્યાત્વની મંદતા થાય ત્યારે સમ્યક્ત્વ પામવાના કારણ ત્રણ દરજ્જા છે, તેનાં નામ એક. યથા પ્રવૃત્તિ કરજી ૧, બીજો અપૂર્વ કરજી ૨, ત્રીજો અનિવૃત્તિ કરજી ૩, તેમાં ઇહાં ચરમ કરજીનો અવસર છે તે કહે છે. એ સમ્યક્ત્વ શુભ પામતાં મુખીમાં સ્વ સાધારણ આઠ દષ્ટાંત કહ્યાં છે તેમાં યથા પ્રવૃત્તિ કરજી કરતાં બે દષ્ટાંત લાગે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—તે આઠ દષ્ટાંત કેવી રીતે કહ્યાં છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—તે દષ્ટાંતની આવશ્યકોક્તિ ગાયા તે અંથમાં નીચે પ્રમાણે કહી છે.—ગાયા—

પરહય ગિરિ સરિરવલા, વિવીલિઆ પુરિસપહજરગહીઆ; કોદ્દવ જરવ ટાળેજ, સામા હયલામ વિઠંતા. ૧

એ ગાયાનો અર્થ કહે છે. એક પાલાનું દષ્ટાંત, બીજું પર્વતથી નરી પ્રયાત સ્થાને રહેલા પાલાનું દષ્ટાંત, ત્રીજું ખીખીલિયા તે કીડીનું દષ્ટાંત. ચોથું ત્રણ પંથી પુરુષનું દષ્ટાંત, પાંચમું વચર અહિતનું દષ્ટાંત, છઠું મદન દોદરનું દષ્ટાંત, સાતમું મલિન જલ દષ્ટાંત, આઠમું સમગ્ર વસ્ત્ર દષ્ટાંત. એ આઠ દષ્ટાંત સર્વે સમ્યક્ત્વનો લાભ થતાં મુખીમાં લાગે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—યથા પ્રવૃત્તિ કરજી કેવી રીતે હોય? તે તેનો અર્થ શો?

ઉત્તર—અહિં સમ્યક્ત્વ પામવાં કરજી ત્રણ છે, તેમાં પહેલું યથા પ્રવૃત્તિ કરજી તે ‘અનતિ કમ્પ દોત્તીતિ’ વધા પ્રવૃત્તિ, એ વ્યુત્પત્તિનો અર્થ—યથા કેટલાં લેમ અનાદિની આટ છે તેમની તેમ પ્રવૃત્તિનું કરજી કેટલાં જીવ પરિણામનું પ્રવર્તન છે, જ્યાં તેને યથા પ્રવૃત્તિ કરજી કહીયે, એટલે

(આનો પરમાર્થ એમ જણાય છે કે-પહેલે કરશે ભરખી પરિપક્વ, બીજે કરશે ગંઠી ભેદ, અને ત્રીજે કરશે સમકિતના મનુષ્ય થયો. એમ સંભવે છે.)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—શિષ્ય—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એ રીતે ધ્યાનનો પદો તથા નદીનો પત્થર એ બે દૃષ્ટાંતે કોઈક જીવે યથા પ્રવૃત્તિ કરશે તરીકે કોડા કોડી સાગરોપમની સાંતે કર્મની શેષ સ્થિતિ કીધી, એટલે સમગ્ર પ્રાપ્તિનો નિશ્ચય થયો ?

ઉત્તર—શુદ્ધ કહે—અહિં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનો નિશ્ચય થયો નથી ત્યાં પણ કાંઈક ઉણી એક કોડા કોડી સ્થિતિ શેષ સાત કર્મની કીધી તો જ અલભ્ય અથવા દુર્ઘવ્યત્વાદિક દ્રવ્યને લીધે હાહા ઇતિ ખેદે રાત્રે પરિણામમય અંથી દેશ ગત જીવ પણ અંથીને અણભેદતો થકો છે નહીં તો હરિન જે શ્રી મુખે કહેલું સમ્યક્ત્વ તે પામી શકે નહિ. કેમ કે યથા પ્રવૃત્તિ કરણ શુદ્ધિ તો અલભ્ય પણ આવે એવું આવશ્યક વૃત્તિનું કહ્યું છે કે અલભ્ય પણ કોઈક અકામ નિર્જરા કરતો અંથી દેશ મુખી આવે ત્યાં અરિહંતની શુદ્ધિ દેખીને અથવા અન્ય કોઈ પૌણ્યિક શુદ્ધિ મળ્યાંએ પ્રવર્તમાન થકો ચારિત્ર લે ત્યાં માત્ર શ્રુત સાંભાષિકને દાખ તેને હોય, પણ શેષ દર્શન સામાયિકાદિક પામે નહિ, એમ સંશયન લમતા થકાં વ્યવહારરાશીયા જીવ પ્રાપ્તે જ્યાંમુખી ચરમાવર્ત ચરમકરણ પામે ત્યાંમુખી અનંતીવાર અંથી દેશ મુખી આવી પાછા પડે (જો અલભી તથા દુર્ઘવ્ય-સંસારસ્થ બળ્ય જીવને ગંઠી ભેદ થાય નહિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—ગંઠી ભેદ થવાની રીત કઈ છે ? કેવા પ્રકારે ગંઠી ભેદ થવાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ-પૃષ્ઠ પૃષ્ઠ માં કહ્યું છે કે-જીવ જે રીતે અંથી ભેદે તે રીત કહે છે.

અહિં અંથી દેશ પામ્યા પછી કોઈ જીવ અપૂર્વકરણ કરે તે પંથો જે વટેમાર્ગ તથા પોપીલિટા જે કીરી તેને ન્યાયે દૃષ્ટાંતે કહી દેખાડે છે.

એમ અહિં કોઈક વળુ મનુષ્ય છે, તે સ્વભાવ ગમને કરી વળે નિષ્પ્રયોજને અટકી પંથે જાય છે તે જનાં જનાં પછી અટકી અટકી ગયા પછી દાગ અતિક્રમવે કરી જાય પામ્યા, એટલે જનાં જનાં અટકીનો પંથ તેથી ઉંચા લાગ્યા, એટલામાં તુરંત બે વળે લાગ્યા પછી તે વળ મનુષ્યે માર્ગને મુખે હુંકાર બે વળેને દેખે

અનાદિનું જે ચાલ પરિણામ છે તે પ્રવર્તન ક્રયું નથી, અનાદિ જો પ્રવર્તે છે, પણ કારણ પરિપાકના જોરથી મિથ્યાત્વની મંદતા થાય તેથી પાલાને દષ્ટાંતે જેમ પૂર્વે લયોં ધાન્યનો પાલો તેમાં થોડું ધાન્ય નાખીને અને ઘણું ધાન્ય ઠાકીએ તે વારે તે પાલો ઠાગાંતરે ખાલી થાય તેમ જ રૂપ ધાન્યે કરી સમસ્ત આત્મ પ્રદેશ રૂપ પાલો લયોં છે તે પાલો છત્રે અનાલોગથી એટલે ઇચ્છા વિના સહેજે અકામ નિર્જરાથી હેઠન લેનારથી અશુભ વિપાકવસરે મિથ્યાત્વ તથા અનંતાનુબંધી કપાયની મંદતા થોગે કર્મ વિપાકે બહુ વ્યાપક ન હોય તે વારે કદાચ નિર્જરા ધણી થાય, અને મિથ્યાત્વ કપાયના મંદતા માટે નવાં કર્મ પણ ઘણાં બાંધે નહિ, માં વીર્ય માટે પ્રદેશ રસ પણ થોડું ગ્રહણ કરે એટલે ઘણી નિર્જરા રસ અને બંધ અદ્ય થાય તેથી કર્મ સ્થિતિ રૂપ ધાન્યનો પાલો ઘટાડે. (ને પાલાનું પહેલું દષ્ટાંત કહ્યું.)

પ્રશ્ન ૭૬ સુ—ખીચું દષ્ટાંત નદીના પાપાણુંનું શી રીતે છે ?

ઉત્તર—જેમ પર્વતથી નદી ધારા પડે ત્યાં નીચે રહેલો પાપાણ તે નદીની જળધારા પડવાથી અરહોપરહો ઘોળાય અથડાય, તે પાપાણ થોડા ઘંચનાને થોગે ઘસાઈને ગોલઘાટમાં આવે, ફરસમાં સુંહાલો થાય એ રીતે સહેજ સ્વભાવે કોઈક ઘાટમાં આવે પણ કોઈએ એનો વિચારપૂર્વક ઘાટ કર્યો નથી.

તેમ છવ તે પાપાણ રૂપ, નદી પ્રવાહ તે કર્મોદય પ્રવાહે પયો અકામ નિર્જરાથી પૂર્વેકત ન્યાયે નિર્જરાએ કરી કોઈક ધર્મ પ્રવૃત્તિ થોડા ઘાટમાં આવે. (આકારમાં આવે)

એ દષ્ટાંતે કરી એક આયુકર્મ વર્જિને બાકી સાતે કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ થોડા બંધ પરિણામને ઘટાડે, તથા પૂર્વ બંધ હોય તે પણ નિર્જરા તેવારે સિતર કોણકોટી મિથ્યાત્વ બાધતો હતો તે પરિણામ ટગીને પયો પમને અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક કોણકોટીની સ્થિતિ બંધના પરિણામ રાખે, તથા પૂર્વબંધ હોય તે પણ સર્વ સ્થિતિ ઘટીને એક કોણકોટીની સ્થિતિ રોય રહે, એ રીતે એક આયુકર્મ મૂકી બાકી સાતે કર્મની સ્થિતિ ઘટાડી નાખે.

એટલા મુખી જે છવના પરિણામનો થોડાવા યજ એનું નામ રસ પ્રવૃત્તિ કરતું હોય એ કરતું છવ સંકારમાં ભગતાં ભગતાં અનંદાદી રહે, પયોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે બાકી એક કોણકોટી આગરાપમને

અંતિ કર્મની શેષ સ્થિતિ રહી ત્યાં સુધી યંથા પ્રવૃત્તિ કરણ કહીએ, આગલે અંથી દેશ આળ્યો ખરો પણ એ કરણ ચોગ્ય પરિણામે આગળ ન જવાય. ઇતિ પ્રથમ કરણ. (બે દૃષ્ટાંતે કરી કહ્યું)

પ્રશ્ન ૮૦ મું—બીજું અપૂર્વકરણનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—બીજું અપૂર્વકરણ તે જે પહેલા સંસાર પરિભ્રમણ કરતાં કદાપી એવું, કરણ જે છવ પરિણામ વિશેષ તે પામ્યો નથી માટે અપૂર્વ કરણ કહીએ. એ અપૂર્વકરણ પરિણામે ઘન નિવડ રાગ દ્વેષ પરિણતીમથી જે અંથી તેને લેદવા માંડે, જે લેદે તે અધ્યવસાયને અપૂર્વકરણ કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ તે જે અધ્યવસાય ક્ષણ પ્રાપ્તિ વિના નિવર્તે પડે નહિ, એટલે પૂર્વે આળ્યો જે અપૂર્વકરણ રૂપ પરિણામ તે પાછો જાય નહિ તેને અનિવૃત્તિકરણ કહીએ, તે અનિવૃત્તિકરણ રૂપ પરિણામે કરી છવ સમ્યક્ત્વ પામે તે ત્રીજું કરણ.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઉપરના કહેલા ત્રણ કરણ વિષે વિશેષ સમજના જેવું કંઈય તો તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં—પૃષ્ઠ ૫૮૭ મે-કરૂપ ભાગ્યની સાળ આપી જણાવે છે કે—

આયુવર્ણને સાતે કર્મની અંતિમ-હેઠ્ઠી દોડકોડી સ્થિતિ પલ્લોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન રહે, બાકી સર્વ ખાપી જાય. એ હવે છતાં ગંડી કડણ સ્થાનક છે. તે ગંડી કેવી છે? તો કે, અત્યંત દુઃખે લેદવા ચોગ્ય, દર્કશ, વક, ગૂદ, શુભ કોદ, ખઢિરાદિ કડીજી કાઠના ગાંડની પરે જેવી તેવી રીતે લેદાય છેદાય નહિ; એ ઉપમાએ અનાદિનું છવને કર્મવનિત ઘન-નિવડ રાગદ્વેષ પરિણતિ સંચય રૂપ અંથી તે વજનત્વ દર્શાવે છે. જ્યાં ગંડી છે ત્યાંસુધી આવે તેને પ્રથમ યથા પ્રવૃત્તિકરણ હોય. ૥૧૥

પંચી પ્રંથી સમયેન કરતાં સામ્યવંત યદ્ય પ્રંથી લેદતાં બીજું અપૂર્વકરણ હોય. ૥૨૥

તથા વગી અનિવૃત્તિકરણ તે સમ્યક્ત્વ અવર પ્રાપ્ત સત્યપદ્ય આગળ ક્યું લેતું હવે, એટલે સમ્યક્ત્વ અવર પામવું જેના મુખ આગળ રહ્યું છે તે છવને ત્રીજું કરણ હોય. ૥૩.૧

(આનો પરમાર્થ એમ જણાય છે કે-પહેલે કરણે ભવિષ્ય પરિપક્વ, બીજે કરણે ગંઠી ભેદ, અને ત્રીજે કરણે સમકિતના મનુષ્ય થયો. એમ સંભવે છે.)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—શિષ્ય-ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એ રીતે ધ્યાનનો પક્ષ તથા નદીનો પત્થર એ બે દૃષ્ટાંતે કોઈક જીવે યથા પ્રવૃત્તિ કરણે જલે કોડા કોડી સાગરોપમની સાતે કર્મની શેષ સ્થિતિ કીધી, એટલે સમજા પ્રાપ્તિનો નિશ્ચય થયો ?

ઉત્તર—ગુરુ કહે-અહિં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનો નિશ્ચય થયો નથી ત્યાં પણ કાંઈક ઉણી એક કોડા કોડી સ્થિતિ શેષ સાત કર્મની કીધી તો જ અભવ્ય અથવા દુર્ભવ્યત્વાદિક દૂષણને લીધે હાહા છતિ ખેદે રાક્ષસ પરિણામમય અંથી દેશ ગત જીવ પણ અંથીને અણુલેહતો થકો હે નામ! તોહરું દર્શન જે શ્રી મુખે કહેલું સમ્યક્ત્વ તે પામી શકે નહિ, કેમ કે યથા પ્રવૃત્તિ કરણ શુદ્ધિ તો અભવ્ય પણ આવે એવું આવશ્યક વૃત્તિયં કહ્યું છે કે અભવ્ય પણ કોઈક અકામ નિર્જરા કરતો અંથી દેશ મુખી આવે ત્યાં અરિહંતની શુદ્ધિ દેખીને અથવા અન્ય કોઈ પૌદ્ગલિક શુદ્ધિની ઇચ્છાએ પ્રવર્તમાન થકો ચારિત્ર લે ત્યાં માત્ર શ્રુત સાંભાષિકને જ તેને હોય, પણ શેષ દર્શન સાંભાષિકાદિક પામે નહિ, એમ સંકલ્પ ભમતા થકાં વ્યવહારારાશીયા જીવ પ્રાપ્તે ત્યાંમુખી ચરમાવર્ત ચરમકરણ પામે ત્યાંમુખી અનંતીવાર અંથી દેશ મુખી આવી પાછા પડે (જે અભવી તથા દુર્ભવી-સંસારસ્થ બળ્ય જીવને ગંઠી ભેદ થાય નહિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—ગંઠી ભેદ થવાની રીત કઈ છે ? કેવા પ્રકારે ગંઠી ભેદ થવાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ-પૃષ્ઠ ૫૮૮ માં કહ્યું છે કે-જીવ જે રીતે અંથી ભેદે તે રીત કહે છે.

અહિં અંથી દેશ પામ્યા પછી કોઈ જીવ અપૂર્વકરણ કરે તે પક્ષે જે વટેમાર્ગ નથા પોર્ષીલિકા જે કીધી તને ન્યાયે દૃષ્ટાંતે કહી દેખાડે છે.

જેમ અહિં કોઈક વસ્તુ મનુષ્ય છે, તે સ્વભાવ ગમને કરી મરેરે નિષ્પ્રયોજને અટવી પડે બલ્ય છે તે જાનાં જાતાં ઘડી અટવી એકાંતે અથા પછી દા. અનિકમયે કરી જાય પામ્યા, એટલે અમર વચે અટવીનો પંચ તેજ બલ્યા હાન્યા, એટલામાં તુરન બે ઘાસ જાદે લાગ્યા પછી તે વસ્તુ મનુષ્ય માગને મુખે દુકાંત બે ચારોને દેખે

તે ત્રણમાંથી એક તો માર્ગ થકી પાછો નિવર્ત્યો, એટલે પાછો નાશી ગયો, તથા બીજાને તો તે ચાર લોકોએ મહાશય કીધો એટલે પકડી લીધો, અને ત્રીજો મનુષ્ય તે ચોરોને સમયક પ્રકારે આતકર્યો, એટલે પોતાનું જાળવી રાખી ચોરોને હત પ્રહત કરી પુરપ્રત્યે પહોંચ્યો એટલે ઇચ્છિત સ્થાનકે નિર્ભયપણે પહોંચ્યો. એ દૃષ્ટાંત સમયકર પ્રાપ્તિમાં ઉપનય ભાવે ઉતારે છે.—

ભવ જમણુ રૂપ તો અટવી તેમાં મનુષ્ય તે ત્રણ ઉત્કૃષ્ટ જાતના સંસારી જીવ, અને કર્મ સ્થિતિ તે મોટો દીર્ઘ માર્ગ કહીએ. તથા અંથી દેશ તે ભવનું સ્થાનક વળી રાગ અને દ્વેષ રૂપ જે ચોર જાણવા. એ ત્રણમાંથી દુર્ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવ તે તો પાછા ભાગ્યા (નાશી ગયાં). તથા અચરમકરણી અથવા અપરિપક કારણી તો અંથી દેશેજ રહ્યો, અહીં અંથી દેશે ભવ્ય અથવા અભવ્ય ઉત્કૃષ્ટો સંજ્ઞાત અસંજ્ઞાત કાગ મુખી રહે પછી ભવ્યને શેષ અર્ધ પુણ્ય પરાવર્તન સંસાર રહ્યો હોય તો અંથી ભેદે અધિક સંસારી પાછો ફરે. અહિં અંથી દેશે ભવ્ય અથવા અભવ્ય રહ્યા થકા દ્રવ્ય છૂત સિત્ત દશ પૂર્વ મુખી પામે તથા દ્રવ્ય ચારિત્ર પામે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—કોઈ એમ કહે કે અભરીને પૂર્વનું જ્ઞાન ન હોય તેનું કેમ?

ઉત્તર—પાને પટલ મે-કથું છે કે-અભવ્ય પૂર્વ શ્રુત ન પામે, કેટલાક અયોને અનુસારે તથા વૃદ્ધ પરંપરાએ પણ અભવ્યને પૂર્વ શ્રુત ન હોય, તથા કોઈક અંથને અનુસારે લગ્નિ દશ પૂર્વ સંપૂર્ણને પૂર્વ લગ્નિ કહીએ, તે અભવ્યને ન હોય પણ શેષ હોય, પછી બહુ શ્રુત કહે તે ખરું. પૂરે પૂરાં દશ પૂર્વ તથા અધિક યાવત્ ચાલ પૂર્વ મુખી જે ભણે તે નિયમા સમ્યક્ત્વી હોય, કેમકે દસ ભાગ્યમાં ઠયું છે કે-યતઃ ચત્વસ દસય અભિજ્ઞ, નિવમા સમ્વત્સે સત્ત્વ મયના ॥ રૂઠિ ॥ ત માટે ઉત્કૃષ્ટ કારણુ યોગે બીજો પુરૂષ તો અંથી દેશેજ ટકી રહ્યો, તથા ત્રીજો ચરમ કરણી પ્રાપ્ત ભવ્ય સમ્યક્ત્વ વંત વીર્યોલાસ વધને રાગ દ્વેષ પરિક્ષિત રૂપ અંથી ભેદીને સમ્યક્ત્વ દર્શન રૂપ નગરેજ પહેલું એમ ત્રણે કારણોના ઉપનય એકલે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—સાધુ પીપીલિકાનું દૃષ્ટાંત શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલના અધિકારે-પીપીલિકાનું દૃષ્ટાંત સમજારે છે:- એમ સિત્ત જે પૃથ્વી તેના ઉપર સ્થાવર સ્થાવરે દીપ્તિ ફરે છે, જમન કરે છે, પણ તેમાં કોઈની પ્રાણ નથી, હવે તેમાં એક દીપ્તિ તો ફરતી ફરતી

ચાણું જે ખીલો અથવા ભીંત પ્રમુખ ત્યાં સુધી આગીને વળી પાછી ફરી જાય, તથા કોઈક કીડી તે ચાણું જે ખીલો ભીંત તે ઉપર ચઢવા માટે તે ચડીને ચાણુંના ઉપર બેસી રહે, તથા વળી કોઈક કીડી ચાણું ઉપર ચડીને ઉડી જાય. તથા કોઈક કીડી ખીલાથી અધવચ પાછી ઉતરે, એ ચૂદંગી જે કીડી તેનું દષ્ટાંત જાણવું.

હવે એનો ઉપનય ઉપમાન દેખાડે છે, ક્ષિતિ ગમન એટલે કીડી પૃથિવી ઉપરે ફરવું, ખીલાના મૂળ સુધી આવવું તે પ્રથમના યથા પ્રવૃત્તિ કરણ સરખું છે, તથા કોઈક કીડી ખીલે ચડી તે સમાન બીજું અર્પણ કરણ છે, તથા કોઈક કીડી ખીલે ચડીને તે ખીલાથી ઉડી ગઈ તે સરખાવને ત્રીજું અનિવૃત્તિ કરણ કહીએ.

ચાણું જે ખીલો ત્યાંજ ટકી રહેવું તે ગ્રંથી દેશે રહેવું એટલે ગ્રંથી ગત જીવનું કોઈ કાળ સુધી ત્યાં રહેવું હોય, તે સરખું છે, તથા તે ખીલા રૂપ ગંડી દેશથી આસરે એટલે પાછું ફરે તે ફરી કર્મ સ્થિતિની વૃદ્ધિ કરે ફરી ઉત્કૃષ્ટી કર્મ સ્થિતિ વધારે.

એ બે દષ્ટાંત કહ્યા તેણે કરી કોઈ સંતો પર્યાપ્તો પચેદિય જગ જીવ મુક્તિ જાવા યોગ્ય હોય, જેને માત્ર અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન દેવ સંસાર બાધી રહ્યો હોય, એવો એટલે લક્ષણે પૂરણ જે જીવ હોય તે જીવે કરે તે આગળ કહે છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—અર્ધ પુદ્ગલમાં આવેલો જીવ શું શું કરે?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત લક્ષણવંત જીવ તે ગ્રંથી દેશ સુધી આવે, ત્યાં પરિણામ નિર્મલતાની વૃદ્ધિ હોય તે કહે છે. પૂર્વે કોઈ વારે પામ્યો નથી એવું જે પરિણામ તેને અપૂર્વ કરણ કહીએ તે અપૂર્વ કરણ કેવું છે એ નિવડ આકરી અત્યંત કઠીણ એવી પૂર્વોક્ત રૂપ જે ગ્રંથી તેને ભેદને વળ સરખું છે, તેને ધાએ કરીને વિહિત એટલે ક્યો છે હવે ગ્રંથીને ભેદ નેલો, તથા જૂન તે જીવ પ્રતિજ્ઞા વિશુદ્ધમાન પરિણામની નિર્મલતા વધતે થકે અંતર્મુદ્દર્શ માત્રમાં પૂર્વોક્ત અનિવૃત્તિ કરણે ગયો એટલે જીવ ભેદ દરતાં અંતર્મુદ્દર્શ વાગે ત્યાં ચડતે પરિણામે ગ્રંથી ભેદ કરી અનિવૃત્તિ કરણે જાય. અર્ધ અપૂર્વ કરણની વિશુદ્ધતા થકી અનિવૃત્તિ કરણની નિર્મલતા વિશુદ્ધતર છે, માટે અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિ કરણની સ્થિતિ થઈ. (પૃષ્ઠ ૫૬૦એ)

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અપૂર્વ કરણમાંથી અનિવૃત્તિ કરણે ગયો જીવ શું કરે?

ઉત્તર—અનિવૃત્તિ કરણે ગયો એકો જીવ જે કહે તે કહે છે. તે જીવને ત્યાં અનિવૃત્તિ કરણે અતિ વિશુદ્ધ પરિણામના જોરથી મિથ્યાત્વ મોહનીયના પુંજની સ્થિતિ જે થાય તેમાં પહેલી સ્થિતિ અંતર્મુદૂર્ત વેદ એટલે એક અંતર્મુદૂર્તમાં ખપી જાય, એટલી સ્થિતિનાં મિથ્યાત્વ મોહનીય નામા કર્મના દલીયાં તે મોટી સ્થિતિ જે કોડકોડી સાગરોપમમાં પડ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન છે તે સ્થિતિમાંથી નજીક ખેંચી લે, એટલે બીજી પડ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન એક કોડકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ હતી તેમાંથી અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણ વેદ નીચી ખેંચીને જૂદી કીધી. બાકી શેષ રહી તેનો મોટો પુંજ અલગો રાખ્યો એટલે ન્હાની સ્થિતિ તથા મોટી સ્થિતિને વચમાં આંતરો પડ્યો તે વારે એ બેક સ્થિતિની વચમાં જે ખાલી જગા રહી તેને અંતર કરણ કહિએ, એમ અહિં અનિવૃત્તિ કરણના જોરથી અંતર કરણ કરે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—અનિવૃત્તિ કરણમાંથી જીવ અંતર કરણમાં આવે ત્યારે શું કરે ?

ઉત્તર—પૃષ્ઠ ૫૮૧મે-કહ્યું છે કે-પ્રથમ સ્થિતિ ગત દલિયાંને અંતર્મુદૂર્તમાં ખપાવે અને મોટી સ્થિતિમાંથી આવતાં દલિયાંને ઉપશમાવે વિષ્કલિત ઉદય કરે અંતર્મુદૂર્ત ઉદય ન આવે એવાં કરે.

એટલે અનિવૃત્તિ કરણે જે કાર્ય કરે. એક તો મિથ્યાત્વ સ્થિતિના જે ભાગ કરી અંતર કરણ કરે અને બીજું અંતર્મુદૂર્ત વેદ પ્રથમ લઘુ સ્થિતિને ખપાવે એટલે અનિવૃત્તિ કરણનો કાળ પૂરો થાય તે વારે આગળ અંતર કરણમાં ધસે, દોડી જાય, પ્રવેશ કરે, તે વારે ત્યાં અંતર કરણને પ્રથમ સમયે હે નાય ! તમારે પ્રસાદે શાવિકાદિકની પરે વિશિષ્ટ તો નહીં પણ સામાન્યપણે અડપકાડીન ઉપશમ નામા સમકિત પામે. તે શી રીતે પામે તેની ઉપમા કહે છે, જેમ સુખદ હોય તે રણને ત્રિયે વેરીને જીતવાથી પરમાનંદ પામે, તેમ અનાદિના જે રાગ દેવ રૂપ મોહ યતુ તત્તજનિત શુરુ કર્મ સ્થિતિવાદિ અનંતાનુગ્રંધિયા ચાર વેરીને જીતવાથી પરમાનંદ સરખું સમ્યક્ત્વ જીવ પામે.

એટલે અનાદિ કાળનો સંસાર ચક્રમાં ભમતો ધકો જીવ, મિથ્યાત્વ મોહનિયાદિક કર્મોને ખપવીને તે યથા પ્રવૃત્તિ કરણે કરીને કર્મો ખપાવે, તેનું દષ્ટાંત પૂર્વોક્ત નદીના પ્રવાહનો પવાજ, તેના દષ્ટાંતે ખપાવે, પડી પૂર્વે કે.ઈ વારે લેતી નદી એવી જે રાગ દેવ પરિવૃત્તિમયી મિથ્યાત્વ

અથી તે અંથીને શી શીને લેદે ? કે ગિરિવર ને પર્વત તે લેદવાને જે વજ્ર ખળવાન છે, તેમ અપૂર્વ કરણ પરિણામ રૂપ ઉગ્ર વજ્ર ધારાએ કરીને છવ અંથી, લેદતો અંતર સુહૃત્ કાળમાં અનિવૃત્તિ કરણે ગયો, પછી તે અનિવૃત્તિ કરણે ગયો થકો જે કરે તે કહે છે.

પ્રતિ સમયે એટલે સમય સમય પ્રત્યે વિશુદ્ધમાન પરિણામિ થો ત્યાં બંદુલાં કર્મોને ખપાવે, તે વખતે જે મિથ્યાત્વનાં દલિયાં ઉદય આવ્યાં, તેને ક્ષય કરે અને જે ઉદય ન આવ્યાં ઉદયાભિમુખ ન થયાં તે દલિયાંને ઉપશમાવે, એટલે ઉદીરણાદિક કરણ ગળે પણ વિપાકોદય અથવા પ્રદેશોદય જે થઈ શકે નહિ તેને ઉપશમાવ્યા કહીએ. એમ આહિં અનિવૃત્તિ કહે કેટલાંક મિથ્યાત્વનાં દલિયાં ખપાવ્યાં, અને કેટલાંક ઉપશમાવ્યાં, અને મિથ્યાત્વ સ્થિતિનાં જે ભાગ કરી વચમાં અંતર કર્યું.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—અંતર કરણ કયાં પછી શું થયું ?

ઉત્તર—અંતર કરણ કરતાં જે થયું તે કહે છે. પૃષ્ઠ પદરમે-એમ કોઇક પંથી જન ગ્રીષ્મ કાળમાં મધ્યાહ્ન સમયે નિર્જળ વનમાં સૂર્યના પડેલા કિરણને, પરિતાપે પડેલા લૂના અજડ તાપે કરી અતિ વ્યાકુલ થયો હોય, તેને કોઈ શીતલ સ્થાનક મળે વળી ત્યાં કોઈ બાવના ચંદન રસ છાંટે તે વારે તે પંથી શાતા પામે કેવો આનંદ મગ્ન હોય ?

તેમ આહિં ભવ્ય છવ રૂપ પંથી અનાદિ કાળનો સંસાર રૂપ ઉગ્ર ગ્રીષ્મ કાળે જનમ મરણાદિ રૂપ નિર્જળ વનમાં કપાય રૂપ ઉગ્ર તાપે પીડયો રોગ શોકાદિ રૂપ લૂ અજડ એટલે લુપ્ત તેણે કરી અકુળ્યો (દગ્ધ થયેલો) અને તૃષ્ણા રૂપ મોટી પીપાસા તેણે કરી પરામવ્યો થો ભવ્ય પંથી તે અનિવૃત્તિ કરણ રૂપ શુદ્ધ સરલ માર્ગ પામી દૂરથી અંતર કરણ રૂપ શીતલ સ્થાનક દેખી હર્ષવંત થકો ધમ્મી ત્યાં પહેલ્યો એટલે ગોશીર્ષ જે બાવના ચંદન તેનો જે રસ તેની પરે શીતલ અતિશય પરમ હૃદય અનિવૃત્તિ કરણ પરમ મુખ શાતા કરણ એવું તે અનિવૃત્તિ કરણે નતે અને અંતર કરણને પ્રથમ સમયે ધનસારવત્ શીતલ સમગ્ર પારે તે વારે અનંતાનુમંથી તથા મિથ્યાત્વ દૂર પરિતાપ સર્વ મટી જાય ગાદ તૃષ્ણા પીપાસા મટી જાય. આહિં અનાદિ કાળનું પરમ ચરુ પદમ દુઃખદાના રૂપ એવા મિથ્યાત્વનું દુઃખ અંતમુંદુત્ત મુખી દેદે યાવ ન થાય) અનાદિનો પ્રથમ દુઃખાંત આહિં થયો. (એટલે ઉપશમ અનિવૃત્તિ અંતમુંદુત્તની સ્થિતિનું પ્રથમ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ મિથ્યાત્વનાં અંત આવી ગયો.)

પ્રશ્ન ૬૧ મું—અર્થાદિ અનાદિ મિથ્યાત્વનો અંત આપ્યો સ્થિરે તે મિથ્યાત્વ કેવા પ્રકારનું સમજવું?

ઉત્તર—અહિં પૃષ્ઠ પંદરમે કહ્યું છે કે—અહિં સિદ્ધાંત શેડીમાં કાળ નિષ્ઠાએ શુદ્ધ હોય પ્રાપ્તિ તથા વિરહ. આશ્રી ચાર ભાંગા. ૪ કલા છે તેનાં નામ કહે છે. ૧ અનાદિ અનંત, ૨ અનાદિ સાંત, ૩ સાદિ સાંત, ૪ સાદિ અનંત.

એ ચાર ભાંગાનો અર્થ કહે છે, જેને મિથ્યાત્વાદિક અનાદિનું છે અને તે કોઈ દિવસ મરણે પણ નહિ, એવા અલંબ્યાદિકને અનાદિ અનંત પ્રથમ ભાંગો છે ૧, અને જે લબ્ય છત્રે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું. તે વારે તે છત્રે અનાદિના મિથ્યાત્વનો અંત આપ્યો. તે માટે તેને અનાદિ સાંત બીજો ભાંગો લખ્યો ૨, તથા જે છત્ર સમ્યક્ત્વ પામી વળી સમ્યક્ત્વ વખત કરી મિથ્યાત્વે ગયા તે વારે મિથ્યાત્વની આદિ થઈ, પછી કેટલોક કાળ મિથ્યાત્વે રહી વળી શુભ સામગ્રીના યોગથી ફરી સમ્યક્ત્વ પામ્યો તે વારે મિથ્યાત્વનો અંત થયો. એ ત્રીજો સાદિ સાંત નામો ભાંગો થયો ૩, તથા ચોથો સાદિ અનંત નામો ભાંગો તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિ ક્ષાયક ભાવે જેને જે શુદ્ધ પ્રગટ થયા તે શુદ્ધ તેને હોય પણ મિથ્યાત્વીને ન હોય, કેમકે અંથી ભેદ કર્યા પછી જે મિથ્યાત્વ હોય, તે તો સાદિ સાંત ભાંગેજ હોય, માટે જેને સમ્યક્ત્વાદિક ક્ષાયક શુદ્ધ પ્રગટ્યાં તે સાદિ, અને તે શુદ્ધ આપ્યા બાદ નહિ તે અનંત, એટલે લબ્ય મિથ્યાત્વીને ત્રણ ભાંગો હોય, અને અલબ્ય મિથ્યાત્વીને એકજ અનાદિ અનંત ભાંગો હોય. ૪. યદુક્તાં—ગાથા—

મિચ્છત્તમમઝ્ઞાણં, તમજ્ઞાદ મજ્જંત ચેમુણેયઞ્ચ ॥

મઝ્ઞાણં તમજ્ઞાદ, સવર્ણવનિયેતુ દમ્મતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—અલબ્યને મિથ્યાત્વ અનાદિ અનંત ભાંગે હોય, અને લબ્યને અનાદિ સપર્ણવસિત ભાંગે મિથ્યાત્વ હોય. છનિ.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—શિષ્ય—સમક્ષિત કેટલા પ્રકારનાં ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં સમ્યક્ત્વના ૧૫ ભેદ કલા છે. તેનાં નામ ૧ તત્ત્વ રૂચિ સમક્ષિત, ૨ દ્રવ્ય સમક્ષિત, ૩ ભાવ સમક્ષિત, ૪ નિશ્ચય સમક્ષિત, ૫ વર્ણરૂપ સમક્ષિત, ૬ નિસર્ગ સમક્ષિત, ૭ ઉપદેશ સમક્ષિત, ૮ કારક સમક્ષિત, ૯ કૌશલ્ય સમક્ષિત, ૧૦ લીલા સમક્ષિત, ૧૧

ક્ષયોપશમ સમક્રિત, ૧૨. ઉપશમ સમક્રિત, ૧૩. ક્ષાયક સમક્રિત, ૧૪
સાસ્વાદાન સમક્રિત, ૧૫ વેદક સમક્રિત, એ ૧૫ પ્રકારનાં સમક્રિત ક્રિયાં.

પ્રશ્ન ૯૩ મું—પહેલું તત્ત્વ રૂચિ સમ્યક્ત્વ કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે હે પરમેશ્વર ! તારા પ્રકાશના જે જીવાદિક સાત પદાર્થો
તેને વિષે તત્ત્વ રૂચિ હોય અર્થાત્ પરમાર્થ બુદ્ધિ હોય, સકલ દોષ રહિત
અને સકલ શુભ સંપન્ન એવા અરિહંત દેવે ભાખ્યું જે તત્ત્વ તે સ્વ
છે, એવી રૂચિ પરમાર્થ બુદ્ધિ, તદ્દુપ આગમમાં કહ્યું છે. તમે સર્વ
નિસ્સંક, જંજિગેહિં પવેદ્યં. ” ઇત્યાદિ રૂચિ રૂપ.

શ્રીજિનેશ્વર ભાષિત જીવા જીવાદિક તત્ત્વને વિષે જે સમ્યક્ શ્રદ્ધા-
નિશ્ચય પ્રતીત તેને તત્ત્વ રૂચિ કહીએ. તે તત્ત્વ રૂચિ શ્રદ્ધાન મિથ્યતા
દલના રસની મંદતાએ જાતિ સ્મરણાદિક નિમિત્તે ઇહાપોહ કરતાં કરતાં
સહેજે પોતાની મેજે તત્ત્વ શ્રદ્ધાન પામે તે નિસર્ગ સમ્યક્ત્વ કહેવાય
અથવા શુભ શુરની ઉપાસના કરતાં સિદ્ધાંત વાણી સાંભળતાં જે પામે તે
ઉપદેશિક શ્રદ્ધાન કહીએ. ઇત્યાદિક લક્ષ્ય જે તત્ત્વરૂચિ તે એક વિષ
સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૧ ॥

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં-પાને પહોંચી જાણી લેવું.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—બીજું દ્રવ્ય સમક્રિત કેને કહીએ ?

ઉત્તર—હે પ્રભુ ! તારાં વચનનો પરમાર્થ જે રહસ્ય તેનો અર્થ
છે. પણ તારાં વચનન વિષે તત્ત્વ રૂચિ છે, કેમકે જે રાગ દ્રેષ અજ્ઞાન જે
પ્રભુ દોષનો નાથ યગથી વીતરાગ થયા તે અસત્ય ભાષણ કરે નહિ. મોટે
શ્રી જિન ભાષિત વચન સર્વ સત્ય છે, એમ તે જાણે છે તો એવી જે
તત્ત્વરૂચિ તે દ્રવ્યગત સમ્યક્ત્વ કહીએ. યદુલ્કં સિદ્ધાંતેઃ-માત્રેણ સદૃશો,
અપાણ માણે વિસમ્મતં; ઇતિ વચનત્. જે સૂક્ષ્મ અર્થને નથી જાણતો એવા અર્થ
જુને પણ જે ભાવે સદૃશ છે કે જે અરિહંત તે શુદ્ધ ભાષણ કરનારાય છે
એવી જોયે પ્રતીત છે તો અજાણ પુરૂષને પણ દ્રવ્યથી સમ્યક્ત્વ છે. ॥ ૨ ॥

પ્રશ્ન ૯૫ મું—ત્રીજું ભાવ સમક્રિત કેને કહીએ ?

ઉત્તર—ભાવગત સમ્યક્ત્વ તે વળી પરમાર્થના જાણુ પુરૂષને દેવ

યદુલ્કં સિદ્ધાંતેઃ-ત્રીવાદ નવ પવત્યે, જો જાણે તદ્દમ દોર મંવતં.

ઇતિ વચનત્. મોટે જે મન્ય જીવ જીવાદિક નવે પદાર્થને સમક્રિત કરે,

જામો, ભાંગ, પ્રમાણ, નિરૂપ પ્રમુખ સ્વાદ્રાઈ શૈલી પૂર્વકે જાણે, સફેદે તે
અન્ય જીવને ભાવંગત સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૯૬ મું—ચોથું નિશ્ચય સમક્રિતનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ થકા ભાષણ સમજતા પૂર્વક
સ્તનત્રયરૂપ આત્માનું જે શુભ પરિણામ તેને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. એટલે
આત્માનેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ, કેમકે આત્માને આત્માના શુભ તે
અંધ જૂદા નથી, પરિણામે અનન્ય છે—એક છે શુભ શુભી ભાવે અસેદેજ
રહ્યા છે, કેમકે અલોક પરિણામે પરિણમ્યો જે આત્મા તે તદ્દશુભ રૂપજ કહેવાય.

વડુકું યોગ શાસ્ત્રે:—

આત્મેવદર્શનજ્ઞાન, ચારિત્રાપ્યથવાયતે;

યસ્તદાત્મૈવસ્વગુણૈઃ, શરીર મયિતિષ્ઠતિ. ॥ ૧ ॥

પ્રાપ્તે અપ્રમત્ત સાધુને નિશ્ચય નય સમ્યક્ત્વ પૂર્ણ કહેવાય છે કેમકે
જેવું જાણ્યું તેવોજ ત્યાગ ભાવ છે, અને થકા પણ તદ્દન રૂપ છે. માટે
સ્વરૂપોપયોગી જીવને આત્મા તેજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે. કારણકે આત્મા
સ્તનત્રયાત્મક અલોક ભાવે શરીરમાં રહ્યો છે, માટે સ્તનત્રયીને શુદ્ધોપયોગે
વર્તવા જીવને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૯૭ મું—પાંચમું વ્યવહાર સમક્રિત કોને કહેવું?

ઉત્તર—વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ તે, જે પ્રભુ! તારા સિદ્ધાંતને વિષે
સમ્યક્ત્વના હેતુ જે મિથ્યાત્વનું સંસ્તર પરિચય પ્રમુખ જે અતિચારાદક
દેવ છે. તેના ત્યાગથી થાય. તથા દેવ ગુરૂ ભક્તિ બહુમાન યોગે શાસનોત્તતિ
દેવે થાય.

વડુકું ગુણસ્થાન વિચાર પ્રથે:—

દેવે ગુરુચ સંપેદ, સદ્ગતિ શાસનોત્તતિ ॥

અમતો પિ કરોત્તેર, દિવતિસ્તુર્વેગુનાલયે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—દેવ ગુરૂ તથા થી સંપે તેની બહુમાન સદ્ગતિ ભક્તિ કરે
આસનોત્તતિ કરે, અવિરતિ શુભ ઠાને રહ્યો યકે પણ આગમોક્ત વિધિ
અર્થે નિરતિચાર સમ્યક્ત્વ પ્રવૃત્તિ સદ્ગતિ હોય તેને વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ
કહીએ. ॥ ૫ ॥

પ્રશ્ન ૯૮ મું—છઠું નિશ્ચય સમક્રિત કોને કહેવું?

ઉત્તર—અહિં પાને પદ્ય મે-શિષ્ય પૂછે છે કે નિર્ગુણ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય ? તેવારે શુરુ દષ્ટાંત અર્થિત સમ્યક્ પ્રાપ્તિનો ઉપાય કહે છે:-

અહિં પાંચ દષ્ટાંત દેહ્યાં છે, તેમાં જલનું તથા વસનું અને કોણ એ ત્રણ દષ્ટાંત આગળ પુનઃ ત્રય ભાવનાવસરે કહી જતાવશે અને ચારે તથા જવરનો એ બે પ્રસૂત છે તે કહે છે:-જેમ કોઈક પંથી માર્ગથી જાય તથા પછી બીજા કોઈના ઉપદેશ પામ્યા વિનાજ ભ્રમતો ભ્રમતો રહેતો મેળે સહેજે માર્ગે ચડે, અને કોઈક પંથી બ્રહ્મ ચયેલો પંથી તથા નિ પાપનાં ઉદયથી કોઈ સત્જનનો યોગ ન મળવાથી માર્ગ પામેજ ત્યાંનો ત્યાંજ રહે. અને ત્રીજો પુરુષ બીજાને પૂછી માર્ગ પામે.

તેમજ વળી જવરનું દષ્ટાંત કહે છે:-જેમ કોઈકને તાપ જવર આપે તે કોઈને ઔપધ કર્યા વિનાજ પોતાની મેળે જતો રહે, અને કોઈકને ઔપધ ચુર્ચુ ધાગાદિ (દોરાદિક) પ્રયોગ કરવાથી જવર જાય છે, તથા કોઈકને તો અસાધ્ય જવર કોઈ રીતે જાયજ નહિ. એ રીતે એ બે દષ્ટાંત સમ્યક્ પ્રાપ્તિ વિશે જોડવાં તે આવી રીતે:-

કોઈક શુદ્ધ પશી કાલાદિક કારણ મર્યાદાવંત ચર્માર્થિત કરણી એવા ભવ્ય હવ તે સહેજે આપો આપ વિચાર તે થકે સમ્યક્ પામે તે નિર્ગુણ સમ્યક્ત્વ દહીએ. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૯૯ મું—સાતમું ઉપદેશ સમકિત કોને કહીએ ?

ઉત્તર—કોઈક હવ પૂર્વોક્ત કાલાદિક યોગ્યતાવંત હોય પણ યોગે ઉપદેશમાંભળી અનાદિની જૂલ મટાડી દેવ શુરુ ધર્મ સદાગ્રહ સમ્યક્ત્વ પામે તેને ઉપદેશ સમ્યક્ત્વ દહીએ. ॥ ૭ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—આઠમું કારક સમકિતનું શું લક્ષણ ?

ઉત્તર—હે નાય ! જે જેમ યથાર્થ ભાવે વિધિ માગે તેને પ્રાપ્તિ તે તેમજ આજ્ઞાને અનવિક્રમતો થકો એટલે તમારી આજ્ઞા સદિત અરુ ઐતી પૂરક કથા ચક્રિએ દાન, પૂજા, ત્રા, નિયમાદિક કરે તેને સમ્યક્ત્વ દહીએ. ॥ ૮ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—નવમું કારક સમકિત કોને કહીએ ?

ઉત્તર—દેવક સમ્યક્ત્વ, તે હે નાય ! તારા ધર્મને વિનિ માગ કરે, શ્રી ગિનાજી ધર્મ કરવાનાં હજી રહે, શુદ્ધ ધર્માદિક

મિથ્યા પ્રવૃત્તિ કરી જીનીને રૂઝુ માને, પરંતુ પોતે ભારે કૃમી માટે
ક્યાનુષ્ઠાનાદિક કરી શકે નહિ તેને રોચક સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૨: મુ—દશમું દીપક સમકિત કોને કહીએ.

ઉત્તર—દીપક સમકિત વંત, સ્વયં-પોતે તો મિથ્યાદષ્ટિ અસંબ-
દ્ધ સંબંધો, પણ અંગારમદિદકાર્યની પર ધર્મ કથાદિકે કરી આદ-
શબ્દથી સામાયિકાણના અનુષ્ઠાનના અતિશયે કરીને એટલે હંભ સ્વના
વિશેષે કરી પર જે બીજા ભવ્ય ભદ્રક જીવે હોય તેને ધર્મ કરી દીપાવે,
એટલે અન્ય જીવોના ઘટમાં પ્રકાશ કરાવે, પરંતુ પોતાને અંતરંગ પરિણામે
થદા ન હોય એવાને હે પ્રભુ તારા સમય જે સિદ્ધાંત તેના બાથુ પુરૂષો
દીપક સમ્યક્ત્વ કહે છે. અહિં શિષ્યે પ્રશ્ન થયું જે પોતે મિથ્યાત્વી
મિથ્યાત્વે વાસિત અંતઃકરણવાળાને સમ્યક્ત્વી કેમ કહો છો? તે વારે શુદ્ધ
કહે છે—હે શિષ્ય, જો મિથ્યા પરિણામી છે તોપણ આગંત્રા પ્રાણીઓને
ધર્મ પમાડવાને હેતુ થાય છે, અથવા શાસનોત્થતિ કરે છે, માટે કારણે કાર્યનો
ઉપચાર કરી સમ્યક્ત્વ કહીએ, સમ્યક્ત્વનો હેતુ છે માટે સમ્યક્ત્વ કહીએ,
ચતુર્થ સિદ્ધાંતે:—વિદ્યાણુ ઠાણ પુણ, કારણ મિદ્ રોય ગંતુ સદ્દર્શન ॥ નિચ્છ
દિઠી દીવદ્, જંતવે દીવગં તંતુ ॥ ૧ ॥ અર્થ:—વિહિત એટલે નીપજાવ્યું છે
થયું છે આગમાનુસારે ધમાનુષ્ઠાન જેણે તે કારક સમ્યક્ત્વ કહીએ; અને
રોચક સમ્યક્ત્વ તે શુદ્ધ સદ્દર્શુ રૂપ રૂચિ થાય તેને કહીએ, વળી પોતે
મિથ્યા દષ્ટિ ધકો પરને તત્ત્વ દીપાવે, પરને સમ્યક્ત્વ પ્રકાશ કરે તેને
દીપક સમ્યક્ત્વ ઉપચારે કહીએ. ॥ ૧૦ ॥ ઇતિ સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ.

અહિં અમરીને દીપક સમકિત કહ્યું તેનું દર્શાવ કહે છે. જેમ દીપક
પર વધા દીપીને માથે દીપક હોય તે બીજાને પ્રકાશ કરે પણ નીચે પોતાને
તો અધારૂં જ હોય. હવે જે પ્રકાશ છે તે તેનો નથી પણ દીપકનો છે
પટે તો દીપકનો ધરનાર છે. તેમ અમરી તે દીપક ધરનાર, અને વ્યવહારથી
ચારિત્ર અને અગિયાર અંગદિક જ્ઞાન રૂપ દીપકના પ્રકાશ વટે કોઈ ભવ્ય
જીવ તેના ઉપદેશથી મોશ પામે પણ પોતાને તો મિથ્યાત્વ જ હોય. ભવ્ય
જીવને જે પ્રકાશ થયો તે અમરીના ધરનો નહિ પણ મહાવીરના પરનું
એટલે તીર્થંકરના પરનું જે નવ જ્ઞાન તેનો પ્રકાશ થયો. કારણકે ભવ્ય
જીવને સત્તામાં જ્ઞાન રહ્યું છે તે જ્ઞાન વટે સન્નુભ થયેલ: જ્ઞાનને આકર્ષણ
કરી ખેંચ અને સમ્યક્ત્વ ભાવે પ્રગભાવે અને અમરીને સત્તામાં જ્ઞાન
નથી, મિથ્યાદષ્ટિ છે તેથી તેનું યુગ પણ અજ્ઞાનમયજ છે એટલે અમરીનું

શ્રુત અભવીને પ્રકાશ ન કરે, પણ ભવ્ય જીવને પ્રકાશ કરે. એક ક્ષિત્તિ કહ્યું છે કે—

દોહરા.

અભવી અને દીપક ઘર, દોનું સુજ્જત નાંહી;

અન્ય જનને પ્રકાશ કરે, આપ અધેરે માંહી. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ક્ષયોપશમ સમક્રિત કેટલા ગુણકાણા સુધી હોય?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં પાને ૬૧૧ એ-કહ્યું છે કે-ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ ચોથા ગુણકાણાથી માંડીને સાતમા અપ્રમત્ત ગુણકાણા સુધી હોય, પણ અન્ય ગુણકાણે ન પામિયે. ॥ ૧૧ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—ઉપશમ સમક્રિત કેટલા ગુણકાણા સુધી હોય?

ઉત્તર—ઉપશમ સમ્યક્ત્વ તે ચોથા ગુણકાણાથી માંડી આઠ ગુણકાણા સુધી હોય, અર્થાત્ ચોથા ગુણકાણાથી માંડી અગિયારમાં ઉપશમ મોહ નામના ગુણકાણા સુધી હોય, પણ અન્ય ગુણ સ્થાનકે ન હોય. ॥ ૧૨ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—ક્ષાયક સમક્રિત કેટલા ગુણકાણા સુધી?

ઉત્તર—ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ અગિયાર ગુણકાણે હોય, એટલે ક્ષય ગુણકાણાથી માંડીને ચઉદમા અયોગી ગુણકાણા સુધી હોય. ॥ ૧૩ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—સાસ્વાદન સમક્રિત કેટલા ગુણકાણા સુધી હોય?

ઉત્તર—સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વ તે બીજા સાસ્વાદન ગુણકાણા મહેર હોય, પણ અન્ય ગુણ સ્થાનકે ન હોય. ॥ ૧૪ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—વેદક સમક્રિત કેટલા ગુણકાણા સુધી હોય?

ઉત્તર—ક્ષયોપશમ સમક્રિત નેટલા ગુણકાણા સુધી લાભે તેજ ગુણકાણા સુધી વેદક સમક્રિત હોય. એટલે ક્ષયોપશમ અને વેદક એ બે સમક્રિત ચોથા ગુણકાણાથી માંડીને સાતમા અપ્રમત્ત ગુણકાણા સુધી હોય, પણ અન્ય ગુણકાણે ન પામિયે એ વાત સત્તા આશ્રો જાત્રી જ પરમાર્થે તો વેદક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ એ બે એકજ ક્રમ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી દેશ વિરતિ સર્વ શાયિક બાવ ક્યારે પ્રાપ્ત થાય?

ઉત્તર—‘સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપસ્તયે’ માં કહ્યું છે કે-માત્ર

મન્નયં મિટચદે, પચિય પુંદુરેન માવઓ દુખા ॥

ચરનો વમન સવાનં, માયર સંસારા નુનિ ॥ ૧૦

અર્થ:-પૂર્વોક્ત લઘ્ય જીવ જેવારે ગ્રંથી લેદ કરી સમ્યક્ત્વ પામે ત્યાર પછી અંત કોડકોડીનો સ્થિતિ બંધ છે, તેમાંથી પૃથક્ત્વ પદ્યોપમ એટલે ગેથી માંડીને નવ પદ્યોપમ સુધી ઓછી કરે, એટલે કોઇક જે પદ્યોપમ સ્થિતિ ઓછી કરે, કોઇક ત્રણ એમ યાવત્ કોઇ નવ પદ્યોપમ જેટલી સ્થિતિ અંત કોડકોડીમાંથી ઓછી કરે, ત્યારે દેશ વિરતિ ગુણ સ્થાનકનો ક્ષયોપશમ થાય એટલે ભાવથી દેશ વિરતિ ત્યારે થાય.

તથા ચરણ ને સર્વ વિરતિપણું તેના ક્ષયોપશમ તો જે સ્થિતિયે દેશ વિરતિ ગુણ પ્રાપ્ત થયું છે તે સ્થિતિમાંથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમની સ્થિતિ ઓછી કરે, એટલે સર્વ વિરતિવંત સ્થિતિ બાંધે તો અંત કોડકોડી નવ પદ્યોપમે ન્યૂન જે દેશ વિરતિની સ્થિતિ છે, તેથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમ ઓછી બાંધે, એવા અધ્યવસાયે કપાયની મંદતા હોય ઇતિ તત્ત્વં. ત્યાર પછી સંખ્યાતા સાગરોપમ ખપવાથી ઉપશમ ગ્રેણી પડી વર્જે. તેવાર પછી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમની સ્થિતિ ખપવાથી ક્ષપક ગ્રેણી પડી વર્જે. ઇતિ ભાવ.

ઇતિ શ્રી પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી. તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનલાલજીકૃત “શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” ઉત્તરાદ્-૭ મો ભાગ-સમાપ્તઃ

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃતઃ

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૮ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૮ મો.

પ્રશ્ન ૧ હું—સમકિતની પ્રાપ્તિ થવાવાળા છવને અગાઉથી શું કરે
ઉત્પન્ન થાય કે અમુક શુભવાળા છવ અવશ્ય સમકિતના અધિકારી હોવો
ઉત્તર—દિગંબર મતના એક અંથમાં લખ્યું છે કે—

સવૈયો—૩૧ એ—

મૌચિત નિકંદ્ર હોઈ કર્મ બંધ મંદ હોઈ,
પ્રકટ પ્રેકાસ નિજ આનંદકે કંદકો;
હિતકો દિઠાવ હોઈ વિનૈકો વઢાવ હોઈ,
ઝપજે અંકૂર ગ્યાન દુર્તિયાકે ચંદકો;
સુગતિ નિવાસ હોઈ દુર્ગતિકો નાસ હોઈ,
અપને ઉચ્છાદ દાદ કરે મોહ કંદકો;
મુલ્લ મરપૂર હોઈ દોષ દૂલ્લ દૂરિ હોઈ,
યાતે ગુન વંદક હૈ સમ્યક મુછંદકો. ૧

અહિંયાં એમ જણાવે છે કે—સમકિતની પ્રાપ્તિ થાવાવાળા છવને
પ્રથમ ભવચિત્તિનો પરિપક્વ થાય, એટલે અંતો ઠોડાઠોડીની અંદર આવે
તેને ઈર્મના મંદ બંધ હોય એટલે એક ઠોડાઠોડ સાગરોપમાની અંદર
તે પણ મંદ બંધ હોય એથી અધિક બંધ ન હોય. એવા છવે પણ
આનંદમાં જ રહે, સમકિત સન્મુખ થયેલા છવેને હિતનો દ્રઢાવ દર્શાવે,
એટલે પોતાના ને પરના હિતચિંતક હોય; જેમ સસલાના અવિરત
હિત મેરકુમારના છવે હાથીના ભવમાં ચિંતવ્યું, એવા છવેને હિત
ચિંતનની વૃદ્ધિ હોય બરડાના કે અકર્ણ ન હોય. એવા સરલ છવને બીજા
ચંદ્રમાનો પેરે સ્પર્શ જાનરૂપ અંકુરો પ્રગટે. અને મુગનિમાં વાત થયે
કુર્મનિમાં ભવ નહિ. ઉપરાંત સદિન પોતાનો આત્મા મોહનીય કાંઈ
અનાદિ કંઈનાથી મુક્ત થવા સંયતરૂપ અગ્નિ વટે ત્યાં પ્રવૃત્તિ હોય
કરે—એટલે અનંતાનુભવીનો એક જ ને દર્શન મોહનીયની ત્રિષુલે
સાત પ્રવૃત્તિ મૂળ મોહનીય કાંઈની, સમકિતને આવરણ કરનારી નજરની

સમકિતને પ્રગટ થતાં અંટકોવનારી હતી તેનો નાશ કરી આંત્રિક સુખને પ્રગટ કરે અર્થાત્ અપૂર્વ સુખને અનુભવતો દોષ અને દુઃખને દૂર કરે. ઈત્યાદિ ગુણોવાળા જીવને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમ આ છંદમાં જણાવ્યું છે. અને દ્વેષવિજય નામના જૈન મુનિએ પણ સમકિતની પ્રાપ્તિ માટે સારૂ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨ જી—શિષ્ય-દ્વેષવિજયજીએ સમકિતની પ્રાપ્તિ માટે શું કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-દ્વેષવિજયજીએ ભાવ પૂર્ણનું સ્તવન કર્યું છે તેની બીજી ને ત્રીજી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

સમકિત દ્વાર ગભારે પેસતાંજી-એ ટેક-

આયુ વર્જિત સાતે કર્મનીજી, સાગર કોડાકોડી હેજીજી ;
થિતિ પદમ કરજે કરીજી, વીરજ અપૂર્વ મોઘર તેજીજી. સમ૦ ૧

ભુંગળ ભાંગી આદિ કષાયનીજી, મિથ્યા મોહની સાંકળ સાયજી;
બાર ઉઘાડ્યાં સમ સમવેગનાંજી, અનુભવ જીવનમાં બેડા નાથજી. સમ૦ ૨

આહિંયાં એમ જણાવે છે કે-આદિબા કર્મ વરજીને સાત કર્મની સ્થિતિ એક કોડાકોડ સાગરની અંદર આવે ત્યારે તે જીવને પહેલું યથા પ્રવૃત્તિ કરજી યથું કહેવાય. એટલે પદમ કરજે અતો કોડાકોડમાં આવે. ત્યારપછી આત્મિક વીર્ય શક્તિ ફેરવવા અપૂર્વ કરજી પ્રગટ કરી-તે રૂપ એઘર મુઘર વડે આદિ કષાય ને અનંતાનુબંધીની ચોકડી રૂપ ભુંગળને ભાંગી મિથ્યાત્વ મોહની રૂપ સાંકળને તોડી, સમ સમવેગ રૂપ બાર-કમાડ ઉઘાડી સમકિત રૂપ ગભારામાં પેશી-અર્થાત્ સમકિત પ્રગટ કરી આત્મ સ્વરૂપનો અનુભવ કરે.

એટલે સમકિતની પ્રાપ્તિ થયા પહેલા ઉપર કહેલા ગુણો પ્રાપ્ત થવા એકજે અને દિગંબર મતમાં પણ સમકિતની ઉત્પત્તિ વિરે સારો ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—શિષ્ય-સમકિતની ઉત્પત્તિ વિરે દિગંબર મતમાં શું જણાવે છે તે કૃપા કરી જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-શ્રી “જૈન ધંધ રત્નાકર”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી કર્તિકાવાનુષંગ-અષ્ટમર્માનુષંગ (દિગંબર મંથ) પાને ૧૧૬મે-સમકિતની ઉત્પત્તિ વિરે કહ્યું છે કે—

ત્રતુર્ગતિ મવ્યઃ સંજી, સુ વિશુદ્ધઃ જામરત્યર્પિતઃ;
સંસાર તટે નિકટઃ જ્ઞાની પ્રાપ્નોતિ સમ્યક્ત્વ. ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—એસા જીવ સમ્યક્ત્વ કું પાવે હું. પ્રથમ હી લગ્ય જી હોય. જાતે અલગ્ય કે સમ્યક્ત્વ હોય નહીં. જહુરિ આજે હી ગતિ સિ સમ્યક્ત્વ ઉપજે હે તહાં લી મન સહિત સૈની (સંજી) કે ઉપજે હે, જાતે કે ઉપજે નહીં. તહાં લી વિશુદ્ધ પરિણામી હોય, શુભ લેશ્યા સહિ હોય, અશુભ લેશ્યા મેં લી શુભ લેશ્યા સમાન ક્રિયાનિકે સ્થાનક દે તિનિકું વિશુદ્ધ ઉપચાર કરી કહિયે સંકલેશ પરિણામનિ તિયે સમ્યક્ ઉપજે નહીં. જહુરિ જાગતા હે હોય, સૂતા હે નહિ હોય. જહુરિ પ્રાપ્ત પૂર્ણ હે હોય, અપ્રાપ્ત અવસ્થામં ઉપજે નહીં. જહુરિ સંસારમાં જ જાકે નિકટ આયા હોય, નિકટ લગ્ય હોય, અર્ધ પુરુષગ પરાવર્તન ન પહલે સમ્યક્ત્વ ઉપજે નહીં. જહુરિ જ્ઞાની હોય, સાકાર ઉપયોગવાન હોય નિરાકાર દર્શનોપયોગ મેં સમ્યક્ત્વ ઉપજે નહીં. એજે જીવ કે સમ્યક્ત્વ ઉત્પત્તિ હોય હે. ॥

પ્રશ્ન ૪ શું—સમક્ષિત દષ્ટિની શુદ્ધતા માટે શાસ્ત્ર કાંઈ જણાવે છે?
ઉત્તર—ઉપર કહેલા અધિકારમાં તેજ પાને પ્રથમ કશું છે કે—
સમ્યક્દર્શન શુદ્ધઃ, રહિતઃ મધ્યાદિ સ્થૂલ દોષૈઃ;

જેને શુદ્ધ સમ્યક્ દર્શન હોય તેને મધ્યાદિ સ્થૂલ દોષ હોય નહિં.
(એટલે સમ્યક્ દષ્ટિ જીવ મોટકા દોષો રહિત હોય) તે મહિમા મંજર બજાવ કરે નહિ, પરદારા ગમની ન હોય, સાત વ્યસન માંડેલા કોઈ જીવ્યસનનું સેવન કરે નહિ, વિદ્યાસધાતિ ન હોય, દુનિયામાં કોઈ અપાક બાલે તેવું કર્તવ્ય સમ્યક્ દષ્ટિ જીવ ન કરે.

પ્રશ્ન ૫ શું—સમક્ષિત દષ્ટિનું લક્ષણ શું? તેની યોગજ્ઞાન યી રીતે ધાય?

ઉત્તર—દિગંબર મતમાં સમક્ષિત દષ્ટિનું લક્ષણ—તેની યોગજ્ઞાન આ પ્રમાણે કરી છે. સાંભળો—દિગંબર મતના એક લખેલ મધ્યમ-બિન ધર્મ પગીનીમાં—અવદાર સમ્યક્ત્વ લક્ષણ—નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

છાપે: છંદ—

ઠઠો દવ્ય નવ ઉત્તર, મેદજાકો સવ જાનિ,
દોષ અટારહ રહિત, દેવજાકો વરમાનિ;

સંજમ સંહિત સુસાધ, હોય નિમંચ નિરાગી,
મત અવિરોધ ગરંથ, તાદિ માને પરત્યાગી;
કેવલ ભાષિત ધર્મધર, ગુનધાનિક વૃક્ષે મરમ,
મૈયા નિહાર વિવહાર યદ, સમ્યક્ લછન જિન ધરમ. ૧

ધર્માસ્તિ કાયાદિ છ દ્રવ્ય, જીવા જીવાદિ નવ તત્ત્વ, તેના સર્વ
એકને સારી રીતે જાણે; અને અહાર દોષ રહિત દેવને દેવપણે માને,
સંયમ યુક્ત રાગ દ્વેષ રહિત નિઃશંકને સાધુ માને, ધર્મને વિરોધ ન પડે
તેના શંકા માને, બાકીનો (ધર્મને વિરુદ્ધ પડે તેવાનો) ત્યાગ કરે, અને
દેવગીએ પડ્યેલા ધર્મનો સ્વીકાર કરે, અને ચાહે શુભ સ્થાનના ધર્મને
જાણુ હોય. તેને વ્યવહારથી સમકિતનું લક્ષણ જિન ધર્મ સાંબંધીનું જાણુ
ઉપરના લક્ષણે વ્યવહારથી સમકિતી જીવને ઓળખવા.

પ્રશ્ન ૬ હું—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જ્યારે વ્યવહારથી સમ્યક્ત
જાણુ કહું ત્યારે નિશ્ચયથી સમકિતી કેમ જાણીએ? તેનું શું લક્ષણ?

ઉત્તર—શ્રી દિગમ્બર મતમાં—જિન ધર્મ પચીસીમાં નિશ્ચે સમ્યક્ત
જાણુ નીચે પ્રમાણે કહું છે.

છપ્પૈ: છંદ

રાગ દોષ અરુ મોહ, નાંદિ નિજ માંદિ નિરસ્ત,
દર્શન ગ્યાન ચારિત, સુધ આતમરસ ચલત;
પર દ્રવ્ય મૌં મિજ, ચિન્હ ચેતન પદ મંદિત,
વેદત સિદ્ધ સમાન, શુદ્ધ નિજસ્ત્ર અસ્તંદિત;
સુસ્ત અનંત જિદિ પદ વસત, સોનિસંધે સમ્યક્ મદત,
મૈયા વિચટન મવિક્ર જન, થી જિનંદ હિંદિ વિધિ કદત. ૧

જેને નિશ્ચયથી સમકિતની પ્રાપ્તિ થઈ હોય એવા જીવો રાગ, દ્વેષ
અને મોહની દૃષ્ટિએ ભેદ નહિ. અર્થાત્ તેનો વાસ્તવ્ય પોતાના આત્મામાં
થવા દે નહિ. દર્શન, જ્ઞાન અને ચરિત્ર રત્ન ત્રય વડે શુદ્ધ આત્મ રસ
ચાખે, આત્મ દ્રવ્ય અને પુનઃત્ર દ્રવ્યની નિજતા માની જ્ઞાનમય ચેતન
પદને વિષે પોતાની જાણી એટલી છે. સિદ્ધ સમાન મુખને વેદમાં શુદ્ધ
આત્મ સ્વરૂપની જોડેજિને અખંડિતપણે પ્રગટવાના, જ્યાં અનંત મુખને
ચાષ છે તે પદને આપનાર મહા મહિમાવંત નિશ્ચય સમકિત તે પોતાનો

છે, એ વિધિ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવંતે ભવ્ય જીવને ઉદ્દેશીને કહી છે, એ વિચક્ષણ ભવ્ય જીવે નિશ્ચય સમક્રિતનું લક્ષણ સમજવું:

આનો પરમાર્થ એ છે કે-જિનેન્દ્ર દેવે કહેલાં તારવોને વ્યવહાર જાણે ને સદાંતે તેને વ્યવહારથી સમક્રિત અને નિશ્ચયથી જાણે સદાંતે તે નિશ્ચયથી સમક્રિતનું લક્ષણ માનવું.

પ્રશ્ન ૭ મું—જેને નિશ્ચય સમક્રિત પ્રાપ્ત થાય તેને વ્યવહાર કરણી કરવાની જરૂર ખરી કે કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે નીચેના સવૈયામાં ચોકખું કહ્યું છે. સાંભળો—

સવૈયો—૨૩ સો—

જાકૈ નિસચૈ પ્રગટમયે ગુન, સમ્યક દર્શન આદિ અપાર;
તાકૈ દિ હૃદૈ ગર્દ વિકલતા, પ્રગટ રહી કરની વિવહાર;
જહાં વિવહાર હોઈ તહાં નિશ્ચૈ, હોય ન હોય ટમૈ પરકાર;
જહાં વિવહાર પ્રગટ ન દોસૈ, તહાં ન નિશ્ચૈ ગુન નિરપાર. ૧

જેને નિશ્ચયથી સમ્યક્દર્શનનો ગુણ પ્રગટ થાય છે એટલે જેને માનવ અનંત એવું ક્ષાયક સમક્રિત પ્રાપ્ત થાય છે તેના હૃદયમાં વિકલતા રહેતી નથી. તેને કોઈ જાતની ભ્રમણા રહેતી નથી સુખ દુઃખ આવ્યે પેદાશ પૂર્વકૃત કર્મનું ફળ માને-જેને નિશ્ચય સમક્રિત પ્રગટ થયું હોય તે શુદ્ધ વ્યવહાર કરણી બાધી રહી છે તે કરણી કરવા પ્રયત્ન કરે. તે કરણી પ્રવર્તે ત્યારે શિષ્યે પ્રશ્ન કયું કે-જ્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર કરણી હોય ત્યાં નિશ્ચય સમક્રિત માનવું ? શુદ્ધ કહે હે ભાઈ ! જ્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર કરણી હોય ત્યાં નિશ્ચય શુદ્ધ હોય અને ન પણ હોય એમ બન્ને પ્રકાર રહે છે, પરંતુ જ્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર પ્રગટપણે ન હોય ત્યાં નિશ્ચય શુદ્ધ-નિશ્ચય સમક્રિત હોયજ નહિ એમ આ સવૈયો જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—સમક્રિતીની રીતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—સમક્રિત દૃષ્ટિની રીતિ પ્રવૃત્તિ નીચે પ્રમાણે હોય

દોહરો—

શુદ્ધ મિત્ર દો મુખ દે, નહિ પુણ્યવને પ્રીત;
આપ સમ જાણે અવર, એ સમક્રિતની રીત. ૧

પ્રશ્ન ૯ મું—આવકમાં કેવા ગુણો હોવા જોઈએ, અને ૧૬

ઉત્તર—“જેને અંધ રતાકરે”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા-
અથ ધર્મનુપ્રેક્ષા-(દિગંબર અંથ) પાને ૧૧૬મે-આવક સ્વરૂપ-નીચે
પ્રમાણે કહ્યું છે.

સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધાં, રહિતઃ મદ્યાદિ સ્થૂઠ્ઠં દોષૈઃ;
વ્રતધારી સામાયિકઃ, પર્વવ્રતી પ્રાશુકા હારી. ૧
રાત્રિ ભોજન વિરતઃ, મૈથુન સારમ્ભ સર્જ્યકઃ ચ;
કાર્યાનુમોદ વિરતઃ હૃદિષ્ટા હાર વિરતઃ ચ. ૨

ભાવાર્થઃ—સમ્યગ્દર્શન હૈ શુદ્ધ બકે એસા ૧, મદ્ય આદિ સ્થૂઠ્ઠ
દોષ નિર્તે રહિત દર્શન પ્રતિમાકા ધારી ૨, પાંચ અણુવ્રત, ત્રીન શુશ્રુવ્રત,
ચાર શિક્ષાવ્રત એસે બાર વ્રતનિ સહિત વ્રતધારી ૩, તથા સામાયિક
વ્રતી ૪, પર્વવ્રતી ૫, પ્રાશુકાહારી ૬, રાત્રિ ભોજન ત્યાગી ૭, મૈથુન
ત્યાગી ૮, આરંભ ત્યાગી ૯, પરિચ્છેદ ત્યાગી ૧૦, કાર્યાનુમોદ વિરત ૧૧,
અરઉ દિષ્ટાહાર વિરત ૧૨, ઇસ પ્રકાર આવક ધર્મકે ૧૨ લેઈ હું.

ભાવાર્થઃ—પહલા લેઈ તો પચ્ચીસ મલ (મિથ્યાત્વ) દોષ રહિત
શુદ્ધ અવિરત સમ્યગ્દર્શી હૈ. બહુરિ ગ્યારહ લેઈ પ્રતિમાનકે વ્રતનિ કરિ
સહિત દોષ સો વ્રતી આવક હૈ.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—આ સંગંધી વિશેષ કંઈ જાણવા લેગ છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો-દિગંબરી ભગોતીદાસે પુણ્ય પચ્ચીસીમાં
આવક ધર્મનું વર્ણન કર્યું છે તેમાં કહ્યું છે કે—

સવૈયા-૩૧ સા-

મિત્ર્યા મત રીત ટારી મયો અનુવ્રત ધારી,
બ્રહ્મ દત્ત મેદ મારી દિરદે વદતુ દં;
સેવા જિનરાજકી દં વદં સિરતાજકી દં,
મકિ મુનિરાજકી દં વિષમં વદતુ દં;
વિષદં નિદારી રીતિ ભોજને ઘનન્ટ વીટિ,
દંદ્રોનવો ડીતિ પિત્ર મિરતા નદતુ દં;
દયા માય સદા પેરે મિત્રતા મળાન કરે,
વાન મદ વંદ દેરે મુનિર્વં વદતુ દં. ૧

અર્થ:—સમકિત પ્રાપ્ત થયેલા જીવો વ્રતધારી શ્રાવક હોય છે. જ્યારે વ્રત અંગીકાર કરે ત્યારે જેટલા મિથ્યાત્વના રીત રીતો તેને દૂર કરી વ્રતધારી શ્રાવક થાય એટલે અજીવત, ગુણવ્રત, ને શિષ્ય ધરનાર હોય. તેના હૃદયમાં અગ્યાર પ્રતિજ્ઞાની ભાવના રહ્યા કરે શ્રાવક જિનરાજ દેવનીજ સેવના કરે એટલે તેમના પ્રરૂપેલા સેવા કરે અને તેમનાં વચનનેજ શીર ચડાવે, અર્થાત્ તેમની આજ્ઞા શીરતાજ સમાન મસ્તક ચડાવીને ચાલે. અને હંમેશાં મુનિરાજની શ્રદ્ધા ચિત્તમાં ચાહુના કરે, વિષય કષાયનો ત્યાગ કરનાર અને લોભ અપ્રીતિ ધરાવનાર એટલે જીહ્વા ઇન્દ્રિયનો લોહીપીન ન હોય, કિર્દી થકો ચિત્તની વૃત્તિનેસ્થિર કરનાર હોય, સદાય તમામ પ્રાણી પર દયા રાખે અને તમામ જીવને પોતાના મિત્ર માને, મિત્ર ભાવે તમામને પ્રફલ કરે એટલે સર્વને નમી ચાલે કોઈથી કઠોરપણે ન વરતે, એવી વૃત્તિ હોય તેજ શ્રાવક કહેવાય. તેના ગુણવાળા શ્રાવક હોય તે પાપ મોહરનારા થાય છે એમ મુનિવરો કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—મુનિ ધર્મ માટે શું કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—મુનિ ધર્મ માટે પણ એજ અધિકારે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

સવૈયા-૩૧ સ્ત્રા-

દહિ કૈં કરમ અથ લહિકૈં પરમ મગ,
ગદિ કૈં ધરમ ધ્યાન ગ્યાનકી લગનિ હૈં;
મુખ નિજરૂપ ધરેં પરસોં ન પ્રીત કરેં;
વસત સરીરેં અલિપ્ત યૌં ગગનિ હૈં.
નિર્ધ્યં પરિનામ સાદિ અવનેં ગુન આરાધિ,
અગનીં મમાધિ મધિ અવનીં જગનીં હૈં;
મુદ્દ ઉચ્ચોગી મુનિ ગગ દોષ મળ મુનિ,
પરમીં લગન નાંદિ આપને મગનીં હૈં. ?

અર્થ—નહિયાં મુનિ રરૂપ જણાવે છે કે—કર્મને દૂર કરીને જીવને જાગૃત્તિ, પદ્મ માન-મે. પ્ર માગને: પાંચ મને, સ્ત્રી. ૭ ૪૪
ધ્યાનને મદ્દિ જેને નાનની લગની લાગી છે, પે. નાના મુદ્દાન ૧૧ ૧૧
ધરત્ત કરનાર, પર જે પુરાવત સાથે પ્રોત્તિ નહિ કરનાર, સ્ત્રી. ૪ ૧૧

કા પણુ પોતાના આત્માને કેમ મળે લેખાવા નહિં હેતાં આંકાશની પરે
લક્ષિ નિર્મળ રાખે છે. નિશ્ચય પરિણામ જે આત્મ સ્વરૂપ તેને સાધી
તેન દર્શન ચારિત્ર સત્તત્રય જે આત્માનો શુણુ તેને આરાધી, પોતાની
માત્મ સમાધિને વિષેજ પોતાના ભેગને ભેડયા છે. એવા શુદ્ધ ઉપયોગી
મુનિ, વાગ અને દેવને દ્વર કરી એક આત્મ વિચાર શિવાય બીજામાં નહિ.
જાગતાં આપે આપમાંજ મગ્ન રહે છે. ઇતિ મુનિ સ્વરૂપ.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—કોઈ કહે કે-પંચમ કાળમાં કોઈ સાધુ છેજ નહિ
તેનું કેમ?

ઉત્તર—જે પંચમ કાળમાં કોઈ સાધુ નથી તો શ્રાવક પણુ નથી
તો સમક્રિતીને માટે પણુ હોય તે ખરું એમ પણુ કોઈનું માનવું થાય.
પણુ આપણે સૂત્ર સામી દષ્ટિ કરીએ તો ભગવતીશ્રીમાં ભગવંતે કહ્યું છે કે—
મારું શાસન એકવીશ હજાર વર્ષ મુધી ચાલશે. તો તે કોના ઉપર ચાલશે
તેનો પહેલો વિચાર કરવો ભેઈએ. સૂત્રના ન્યાયે તો પાંચમા આરાનાં છેડા
મુધી ચારે તીર્થ પ્રવર્તવાં કહેલ છે.

અને દિગંબર મતના અભિપ્રાયે તો પંચમ સમયમાં સાધુપણું સાળીત
રાખી શ્રાવકપણાની નાસ્તિ જણાવે છે. તો પછી ઉપદેશત ભાષાના બોલવા-
વાળા પ્રશ્નકરના પ્રશ્ન વિષે શું સમજવું? તે વિચાર તો શ્રોતાએજ
કરવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—દિગંબર મતમાં પંચમ સમય માટે શું કહ્યું છે તે
તો જણાવો.

ઉત્તર—સાંભળો—દિગંબર મતના—એક લખેલા પુસ્તકમાં—મિથ્યાત
વિશ્વંસન ચતુર્દશીમાં—પંચમ સમય વર્ણનમાં—કહ્યું છે કે—

મૈયા-૩૧ મા-

વીતરાગ દેવમા તો વમત વિદેહ સેત,
મિથ જું કદાચે મિથ લોક મયિ લદિયે;
આચારિજ ઉવજાય દુહુને ન કોઝ દહાં,
માનુ દુવજા સુ પત્રો દહિન મ કદીયે;
આચર પુનિત મોતો વિવમાન દંદા નાદિ,
મગ્ધક જે સંત કોઝ કીજ સદ દીપે;

સાક્ષ કે સરઘા વામૈં બુધિ અતિ તુછ રહી,
પંચમે સમેમેં કહો કૈસૈં પંચ ગહીયૈં. ૧

અર્થ—વીતરાગ દેવ તે તો મહા વિદેહ દેવમાં વસે છે, એ સિદ્ધ લગવંત શિવ લોકમાં—મોક્ષમાં ગિરાજે છે, આચાર્યજી એ ઉપાધ્યાયજી બંનેમાંથી કોઈપણ છંદાં નથી, અને સાધુ છે પણ દક્ષિણમાં કહેવાય છે, વળી શ્રાવક તો કોઈ અત્યારે અહિં વિદ્યમાન નહિ, અને સમકિતી જીવ તો કોઈ સાધુપણમાં લાગ્યેજ સારી શાસ્ત્રની શ્રદ્ધામાં બુદ્ધિ પહોંચતી નથી કારણકે બુદ્ધિ અતિ તુચ્છ રહી તો હવે આ પંચમ સમયમાં—પંચમ કાળમાં કહો કયા પંથને ગ્રહણે કયા પંથે ચાલવું? એમ લગ્ય જીવ પોતાના આત્માને પૂછે છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—તેનો ઉત્તર શું મળ્યો? ને કોણે આપ્યો? તે જવાબ

ઉત્તર—તેનો ઉત્તર બહુજ સારો મળ્યો અને તે ઉત્તર પોતાના આત્માએજ આપ્યો. સાંભળો—

અર્થ—૩૧ આ—

તુંહિ વીતરાગ દેવ રાગદ્વેષ ટારિ દેલિ,
તુંહિ તો કહાનૈં સિદ્ધ અષ્ટ કર્મ નાતૈં ;
તુંહિ તો આચારિજ હૈં આચરિં જો પંચાચાર,
તુંહિ હવગ્રાય જિન વાંનીં કે પ્રકાસતૈં ;
પરકો મમત ત્યાગ તુંહિ હૈં રિપરાજ,
આવક તુંહિજ વ્રત મુકાદગ માસતૈં ;
સમ્યક્ સુમાવ ઘેરો શાસ્ત્રગુનીત તેરી વાંનીં,
તુંહીં નૈવાં મ્યાંનીં નિજ રૂપકે નિવાસતૈં. ૧

અર્થ—જ્ઞાન આત્મા દ્રવ્ય આત્માને કહે છે કે હું બંધ છું તું પોતાના વીતરાગ દેવ છે, તારા આત્માને તું રાગ દ્વેષ નહિ ને તું પોતાના વીતરાગ છે, અને તારો દેહ તેજ વિદેહ દેવ છે માત્ર અને અષ્ટ કર્મનો નાશ કર તો તું પોતાના સિદ્ધ છે. પંચાચાર—અંગીકાર કર તો તુંજ આચાર્ય છે, અને જિન વાંનીં—અંગીકાર કર એટલે તુંજ ઉપાધ્યાય છે, પરંતુ પ્રાગત્ત તેડનો પ્રમત્ત—પર તુંજ અરિસત—સાધુ છે અને એકાદગ વ્રત અંગીકાર કરે ને તુંજ

જાણક છે. હે આત્મા તારો મુળ સ્વભાવ જે છે તેજ સમકિત છે, અને તારા મુળમાંથી જે વાણી નીકળે છે તે શાસ્ત્ર રૂપજ છે, અને જે તારા રૂપમાં નિવાસ કરીને રહે તો તું પોતેજ જ્ઞાની છે. અર્થાત્ ઉપરોક્ત ગુણને પ્રકાશ કરે તો હે આત્મા તારી પાસે બધા ગુણો રહેલા છે અને તે ગુણનો અધિકારી પણ તુંજ છે. એમ લબ્ધી હોવાને વિચારવાને માટે એ ઉપદેશ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—જ્યારે લબ્ધી હવ, ઉપરના તમામ ગુણનો અધિકારી છે તો તે સર્વ ગુણને પ્રગટ કરી મોક્ષને કેમ મેળવી શકતો નથી ?

ઉત્તર—તે વિષે દિગંબર મતના લિખિત-મિથ્યાત્વ ચતુર્દશીમાં કહ્યું છે કે:—

સવૈયા—૩૧ સા—

મિથ્યા ભાવ નાસ હોય તબં મ્યાંન માત્ત હોય,
મિથ્યા કે મિલાપ સૌં અશ્રુદ્ધતા અનાદિકી ;
મિથ્યા કે સંજોગ સેતી મોક્ષકૌ વિજોગ રહે,
મિથ્યા કે વિજોગ નીત જાંનૈ મરજાદિકી ;
મિથ્યાકી મગનતાસૌં સંકટ અનેક સહૈ,
મિથ્યાકે મિટાયે મવ ભાવદ્ લે આદિકી ;
જેસી મિથ્યા રીતકી જે પ્રીતકૌં નિવારૈ સંત,
કરૈ નિજ પ્રકટ સક્તિ તોરૌં કર્મ દિકી. ૧

અર્થ:—જ્યારે મિથ્યા ભાવનો નાશ થાય ત્યારેજ આત્માને જ્ઞાનનો વ્યાપ થાય છે એટલે હવ પાસે જ્યાં મુખી અનાદિ મિથ્યાત્વ રહેલું છે તેજ મુખી જ્ઞાનનો પ્રકાશ થઈ શકે નહિ. મિથ્યાત્વનો મેળાપ થવાથી તેનો સંજ થવાથી આત્મા અનાદિ દાગનો અશ્રુદ્ધતાને પામી મટીન બની ગયો છે. અનાદિના મિથ્યાત્વના સંજોગને લઈને આત્માને મોક્ષનો વિજોગ રહે છે. મિથ્યાત્વનો વિજોગ થાય, તેનો નાશ થાય ત્યારેજ આત્મા પોતાના સ્વરૂપની મરજદ બની શકે. પણ જ્યાં મુખી આત્મા મિથ્યાત્વની મગનતામાં રહે ત્યાં મુખી જન્મ, જરા ને મરણના-સંસારમાં પરિવ્રમણ કરવાનાં અનેક દુઃખો-અનેક સંકટો સહન કરે છે. સંકટો ક્યારે દૂર થાય કે જ્યારે મિથ્યાત્વને દૂર કરે ત્યારે જેવાના બચી આદિનો ભાવ લઈ મગાય છે. આ પ્રમાણે મિથ્યાત્વની રીતને બંધીને તેની પ્રીતિને તરો-તેનો સંજ

નિવારે એવા સંત-સાધુ સુનંદરાજ પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ - પ્રગટ કરી પોતાની શક્તિ વડે કર્મનાં દલને તોડીને જે અનાદિનાં કર્મ હતાં તેની અદિ લાવી થોડા કાળમાં મુક્તિને હુંકડી મૂકે-એવો આત્મા શક્તિયુક્ત છે. પણ મિથ્યાત્વના જોરે તેનું બળજોર ચાલતું નથી. તેથી ઉપરના ગુણ પ્રગટ કરી મોક્ષ મેળવી શકતો નથી. પણ ભવ્ય જીવ જ્યારે પોતાની શક્તિ ફોરવશે ને મિથ્યાત્વનો મૂળમાંથી નાશ કરશે ત્યારે મોક્ષ મળવાને વિલંબ નથી.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—એમ સાંભળીએ છીએ કે-આચારાંગ સૂત્રમાં કહે છે કે-સમકિત દષ્ટિ પાપ કરે નહિ. તો આનંદાદિક દશ શ્રાવક તથા ગુંગીયા નંગરીના શ્રાવક આદિનો અધિકાર ઉપાસક દશાંગ તથા ભગવદીજ વગેરે સૂત્રોમાં ઘણું ઠેકાણું કહેલ છે કે-દશ હજાર ગાયોનું એક ઝોડુક, તેવા ચારથી આઠ ગોડુકના ઘણી એટલે સૂત્ર પાઠે ઘણી ગાયો, ઘણી ભેંસો, ઘણાં છાત્રી-ગરસાં, ઘણાં દાસ દાસી, અને તેને અંગે થતાં ધન આહાર પાણી જેને ત્યાં નિષ્પન્ન થતાં તો ત્યાં શું આરંભ નહિ થતો હોય ? શું આવા વૈભવવાળાને પાપ નહિ લાગતું હોય ? આવા વૈભવમાં થતા પાપના આધકારી હોય ? જો તે શ્રાવકો પાપના અધિકારી હોય તો તેનામાં સમકિત માનવું કે કેમ ? અને જો સમકિત અને શ્રાવકપણું સાબિત રહેતું હોય તો ‘સમ્મત્ત દંસી એકરેહ પાવં’ નો અર્થ શું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—‘સમ્મત્ત દંસી ન કરેહ પાવં’ માત્ર આ શબ્દ ઉપરથી એવો અર્થ કરવામાં આવતો હતો કે-સમકિત દષ્ટિ અદારમું પાપ-મિથ્યા દર્શન ગ્રંથ કે જેનાથી સમકિતનો નાશ થાય તેનું પાપ સમકિત દષ્ટિ કરે નહિ અને માત્ર સ્વેચ્છા ‘મત્ય પ્રકાશ’ માં પણ એમ અર્થ દાખવ કર્યો છે. ત્યાર બાદ એક વિદ્વાન પંડિતના મુખથી સાંભળવામાં આવ્યું કે-એક વાપ નહિ પણ અદારે પાપ સમકિત દષ્ટિ કરે નહિ. એમ આચારાંગ સૂત્રમાં કહેલું છે. તે ન્યાય જોતાં એમ જણાય છે કે-સમકિત દષ્ટિ અદાર પાપ અદારનું કારણ પણ પાપ કરે નહિ એમ સૂત્ર પાઠથી સાબિત થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—આચારાંગ સૂત્રમાં સમકિત દષ્ટિ અદાર માં ૩ વર્ગ પણ પાપ કરે નહિ એવો મૂળ પાઠથી ખુલાસો કરી આપશો.

ઉત્તર—૧. જોર, આચારાંગ સૂત્ર આપવાન ત્રીજું-ઉદ્દેશ. ૨. જોર- ૩. માં ૧૬ છે કે-આ-

જાદું-તુંદિંચં હંજપાસં, મૂતેહિં જાગે પંડિ લેહં સાથં ;

તમ્હાં તિવિજો પરમંતિં પચ્ચાં, સંમત્તદંસી જકરેતિં પાવં. ૧

અતિ વિજ્ઞાન-પંડિત જનો-જ્ઞાની પુરુષો, આ જંગલમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને વૃદ્ધિ પામેલા જીવોને દેખીને એમ વિચારે છે કે-સર્વ પ્રાણી જૂત, શાતા-સુખની પ્રતિ લેખણા-ગવેપણા કરે છે. તેટલા માટે સમકિત દષ્ટિ જીવ મોક્ષના અર્થ માટે એટલે મુક્તિ મેળવવા માટે કોઈ પણ પ્રકારનું પાપ કરે નહિ. અર્થાત્ અઠાર પ્રકારનાં પાપ માટેનું કોઈ પણ પાપ સમકિત દષ્ટિ મોક્ષને અર્થ કરે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—આ સંબંધી કાંઈ વિશેષ ખુલાસો છે ખરો ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—આચારાંગ સૂત્રના પહેલા અધ્યયનમાં દરેક ઉદ્દેશ કહ્યું છે કે—આ સંસારમાં રહેલા પ્રાણિઓ છ કારણે હિંસા કરે છે. તે જીવિતવ્ય રાખવા માટે ૧, કીર્તિ પ્રશંસા અર્થે ૨, માન માટે ૩, પૂજા-યા પૂજા સ્લાધા મેળવવા માટે અર્થાત્ પૂજવા માટે ૪, જન્મ મરણથી મુક્તિ માટે એટલે મોક્ષ માટે ૫, અને શારીરિક માનસિક દુઃખ દાગવાને માટે ૬, એ છ કારણ કહ્યાં તેમાં પાંચ કારણ તો સંસાર વ્યવહારનાં રહેલાં છે, અને એક કારણ મોક્ષને માટે-ધર્મ ; બુદ્ધિએ રહેલ છે. માટે તેજ અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—તંસે અદિયાણ. તંસે અચોદિણ. એટલે પાંચ કારણે હિંસા કરનારને અહિત લણી થાય, અને નરકાદિક ગતિ પજી કહી છે. અને મોક્ષને અર્થે-ધર્મને અર્થે હિંસા કરવાથી સમકિતને નાશ થવા સાથ અજોડિએ એટલે દૂરી સમકિત પ્રાપ્ત થવું હુર્લભ કહ્યું છે.

અને પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં અર્થ, કામ, ને ધર્મ અર્થે હિંસા કરનારને અપ્રવમાં ગણી માણ કૃત્ર કહ્યાં છે.

અને ભગવદ્ગીતા નવમા શ્લોકે ૭૧મા ઉદ્દેશે અયોચાએ વિમંગ નાને દરી પાખંડ ધર્મને સારંભીને સપરિચ્છેદી જાણ્યો—(પીતરાગ ધર્મને નિરસંભી નિપરિચ્છેદી ધર્મ જાણ્યો) તેથી સમકિતની પ્રાપ્તિ સાથ વિમંગમાંથી અરુપિ જ્ઞાન અને છેવટે દેવગ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

જેરે દાખલાથી જણાય છે કે—સમકિત દષ્ટિ મોક્ષ અર્થે—કે ધર્મ અર્થે અઠારમાંનું એક પણ પાપ કરે નહિ, એમ આચારાંગની ગાથા રિદયે દરીને સૂચવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—આ વિષે ચાલતા જમાનાનો કાંઈ દાખલો છે ખરો ?
રહેલ તો તે પણ જણાવેલ.

ઉત્તર—જી, હો, સાંભળો—“ નવજીવન ” તંત્રી: મોહનદાસ ક્રમમાં ગાંધી. પુસ્તક રજુ—અંક ૧૮મો—અમદાવાદ—સંવત ૧૯૭૭ના માગસર ૬ રવિવાર—તા. ૨ જાનેવારી ૧૯૨૧માં—મૂળ પૃષ્ઠ રજુ—ચડતાં અંક ૧: ૧૩૮ મું—કોલમ રજુ—(મહાત્મા ગાંધી પોતે લાખણમાં (નાગપુરની કેલેક્ટર ૨૦ હજાર માણસ મળેલાં તેમાં) જણાવે છે કે—

મારે પોતાને માટે તો એજ ધર્મ છે કે હિંસા કરીને મારે સ્વદેશ મળતું હોય તો તે નથી જોઈતું, મોક્ષ મળતો હોય તો તે પણ નથી જોઈતો, ઇશ્વરની ભક્તિ પણ હિંસા કરીને થતી હોય તો મારે તેવી ભક્તિ નથી જોઈતી. તમારે માટે આ ઠરાવમાં જતાવ્યા છે તેવાં શાંતિનાં અને સ્વચ્છાઈનાં સાધનોજ યોગ્ય છે. તેવાં સાધનોથીજ તમારીપર રહેતે અન્યાયોને દુરસ્ત કરી શકશો.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—શ્રી આચારંગજીના શ્રુતસ્કંધ ૧ લે—અં ૧ લે બે બે ૧ લે તેને વિષે દ્રવ્યદિશીને લાવદિશી કહી તે શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—પૂર્વ ૧, પશ્ચિમ ૨, ઉત્તર ૩, દક્ષિણ ૪ એ ચાર દિશી કહી. ઇશાન ૧, અમી ૨, નૈરુત્ય ૩, વાયવ્ય ૪ એ ચાર વિદિશી મળે ૮ આઠ અને દિશીને વિદિશી વચ્ચે એક એક ગણતા આઠ અલ્પદિશી એવાં ૧૬ ઉર્ધ્વ ૧ અને અધો ૨ એ બે મળીને ૧૮ દિશી થઈ તે દ્રવ્ય દિશી ૧૮ કહી છે.

અને ૧૮ લાવ દિશી કહી છે તે પણ આ પ્રમાણે છે—૧ કર્મભૂમિ મનુષ્ય, ૨ અકર્મભૂમિ મનુષ્ય, ૩ હૃષ્પત્ત અંતર દોષાનાં મનુષ્ય, ૪ સમૃદ્ધિમ મનુષ્ય એ ચાર જાતનાં મનુષ્ય અને ૧ જોઈદ્રિ ૫, ૨ તેઈદ્રિ, ૩ ચોઈદ્રિ ૭, ૪ ને તિર્થચપથદ્રિ ૮, એ આઠ થયા. ૧ પૃથ્વી ૯, ૨ પાણી ૧૦, ૩ અગ્નિ ૧૧, ૪ ને વાયરો ૧૨ એ જાર કર્યા ૧ અથવીજ ૧૩, ૨ મૃલવીજ ૧૪, ૩ અંધવીજ ૧૫, ૪ ને પર્વલીજ ૧૬ એ ચાર વનસ્પતિના મળી જોગ થયા. દેવતા ૧૭ અને નારદી ૧૮ એ બે મળી ૧૮ અગર લાવદિશી કહી. તેમાં જીવ ગત્તાગતિ અનંતકાળી કહે છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—આકૃતીને—અગ્ની પ્રાચીને પાપ કરે તે કેવી રીતે ?

ઉત્તર—શ્રી આચારંગજી સત્રના પેટા અને સ્કંધના ૧ વન સોવનનાં આશા બેંચે કહ્યું છે કે—જો આકૃતીને—અગ્નીને ૬ મુ ક્રમ નો પાપકારિ તે પાપ કર્મને સત્રનાં જો જાણી શુદ્ધ પામેથી ૬૪ મં ૨૦૦ પ્રવાંદિત મરેહું જે દેવ તે દેવ કરીને કર્મ જાણે—તે પા. ૧ મં ૬ મરે દે. મ કહ્યું છે.

- પ્રશ્ન ૨૨ મું—આચારાંગભામાં છ બોલમાં જીવની ઉત્પત્તિ સદાય કહી છે તે છ બોલ કયા ?

- ઉત્તર—આચારાંગ સૂત્રના બીજા શ્રુત સ્કંધનાં પહેલા અધ્યયનના ૮મા ઉદ્દેશમાં કહ્યું છે કે—

સે મિસ્ત્રુવા ૨ જાવ સમાળે સેજંપુણ જાણેજ્ઞા આમડાગંવા પૂતિ વિના ગંવા મહુંવા મજંજવા સપ્પિવા સોલંવા પુરાણં एत्थपाणा अणुप्पसूया एत्थ पाणाज्जाया एत्थ पाणा संवुद्धा एत्थ पाणा बुक्कंता एत्थ पाणा अवरिणता एत्थ पाणां अविद्धस्था णो पडिगाहेज्जा ઇતિ પાઠ-અથ ભાષા—

તે સાધુ જે જાણેછે આમડાગં કહેતાં કાચાં પાન, અરણિક તંદુલ જે ઇત્યાદિ એ અગ્રાહ્યા તથા પુષ્પ પિત્તાગ કહ્યો ખલ તથા મધુ, મધ પ્રસિદ્ધ એ અગ્રાહ્ય તથા સર્પિ કહેતાં ઘૃત એ પુરાણો * ચલિત રસ તથા ખોલ કહેતાં મધનો નીચલો દીટો એ પુષ્પ પુરાણો કિણ્ણી કારણે જોઈ તે હુઈ તે પુણ ન લેવો. હવે એ પૂર્વોક્ત સઘળાઈ અગ્રાહ્ય કહ્યા તે કિસ્યા ભણી અગ્રાહ્ય કહ્યા તે કહે છે, આમડાગં, તથા પૂતિ પિત્તાગ, મધુ, મધ, નવ (નવાન્તામ) પુરાણો ઘૃત અને ખોલ એને વિષે પાણુ કહેતાં જીવ અણુપ્પ-સૂયા ઉપના ઇંહાં જીવ વદિ પામ્યા, ઇંહાં જીવ અણુ-કાંત ગયા નથી કિંતુ છે જે ઇંહાં જીવ અપરિણ્યા કહેતાં પરિણ્યા નથી. ઉપજતા કહિયે ઇંહાં જીવનો વિદ્વસ્થા વિલુકા નથી તિણિ કારણે એટલાં વાનાં સાધુને લેવાં ન કસે. ઇતિ ભાષા, પાનું ૬૭ મું—આબુવાંગા છપાયેલમાં—ટીકામાં પણ એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—સાધુને શુદ્ધ એપણિક દોષ રહિત ઉપાદ્યય મળવો મુલમ કિંવા ફલભ ?

* “શાલિગ્રામ નિષ્કંટુ ભૂવલુમ્” અર્થાત્ જૂહનિષ્કંટુ રત્નાકરાન્તગતો ઉમો ટમો ભાગ (વેલકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ શુભ દોષ) મુંબપ-વેમરાજ શ્રી દૃષ્ટગમે શ્રી વંદેશ્વર છાપખાનામાં સં. ૧૯૬૧ માં ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો ગ્રંથ છાપેલો છે. તેમાં પાને ૯૯૯ એ જુના ૭૧ સંબંધી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.

“હમ ગન્ધપુરાન્તવાદન વર્ધિયવંદુતર; ત્વક્ષારસનિર્મલગિં, મનુરાનમતઃ પરમ્.”

હય વર્ધકા રખા દુરા એર ઉચ અંધવાગા તથા લાજ કે રંગદી સમાન લાલ રંગકા એકાદી પીકા પુગના ઘૃત રહતે ન-મતાંનરે-
“સ્વર્ગુર્ધ મરેશ્વર, પુરાન્તવરોવનુ” આમિયમે એક વર્ષે વી ૧ બાને ૫૧ પીકા પુરાના રહા રે.

ઉત્તર—આચારાંગ ૦. સુ. ૨ જે-અ. ૨ જે-ઉ. ૩ જે-કથુ છે કે-
સાધુને આહાર પાણી શુદ્ધ નિર્દોષ મળવો સુલભ છે. પરંતુ ઉપાશ્રય સંબંધી
કાંઈ પણ દોષ નથી એવો ઉપાશ્રય મળવો સાધુને સુલભ છે ઇત્યાદિ:-

પ્રશ્ન ૨૪ સુ—ધર્મ સંબંધે કપટ સહિત કરણી કરવાથી શું ફળ મળે!

ઉત્તર—સૂયગકાંડ સુ. ૧-અધ્યયન ૨ જે-ઉદ્દેશે ૧ લે ગાથા ૬ મી

જહ વિયાળિગળે કિસે ચરે, જહવિય સુંજિય માસમંતસો;

જે રહ માયાવિ મિજજઈ, આગંતા ગમ્માવળંતસો ॥ ૧ ॥

અર્થ:-બાધુવાળા છાપેલ પાને ૧૦૮મે-હવે શિષ્ય કહે છે કે, કે
સગવન! કેટલાએક દર્શની નિષ્પરિગૃહી તથા તપસ્થાના કરનાર દેખાય છે.
તો તેને મોક્ષ કેમ ન હોય? હવે શુરૂ કહે છે કે, યદ્યપિ તે પરતીક્ષિ
તાપસાદિક અથવા આરા થકી બ્રહ્મ સ્વયૂથિક નમ સર્વ બાહ્ય પરિત્રા
રહિત, કૃશ હર્ગળ કીધું છે. શરીર જેમને એવા છતાં પોતપોતાની પ્રવચ્ચ
આદર્શને વિચરે છે. વળી યદ્યપિ માસ માસ ખમલુ કરી માસને નતેજા
તથાપિ જે આ સંસારને ત્રિપે માયા સહિત સંયોગ કરે. ઉપલક્ષ્ય
કર્યાદક ઠરી ચુકત હોય તે આગમિક કાળે અનંતા ગર્ભાદિક દુઃખ પારે
એટલે અનંતો સંસાર પરિબ્રમલુ કરે. એમ ઉપરની ગાથા જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—નારકીમાં લોહી પડેને અગ્નિ કહી તેનું કેમ?

ઉત્તર—સૂયગકાંડ સુ. ૧ લે-અ. ૫ મે-ઉદ્દેશે ૧ લે-કથુ છે કે-નારકી
ના વૈકિય ચરીરી છે માટે તેને લોહી પડે ન હોય પણ તેનું ચરી
અગુમ પુગગનું વૈકિય બનેલું હોય તેથી લોહી પડે જેવા અગુમ વૈકિય
પુગગ લાગુવાં. તેમજ બાહર અગ્નિ નરકમાં ન હોય પણ પરમાપાત્રી
વૈકિય અગ્નિ હોય. માટે વૈકિય પુગગ લાગુવાં.

પ્રશ્ન ૨૬ સુ—શિષ્ય-સૂયગકાંડ ગૂચમાં સાનમા અવયનમ. ૫ ૧
છે? ન નરકે પે સદ્ગારકે?

ઉત્તર—સૂયગકાંડ ગૂચ-શુન સ્કંધ ૧ લે-અધ્યયન ૩ મે-૧. ૧૮
સાનમા. ૧૫ છે કે-વનસ્પત્યાદિકના આરંભથી ધર્મ ન થાય.

અને સાનમા ૬ મી-૧૦ મીમાં કથુ છે કે-વનસ્પતિના અવયવ
જોડેને ત્રિપે મરુતું થાય છે. એમ મૂળ પાઠ તથા અર્થ:-

તથા ટીકામાં કહ્યું છે કે-વનસ્પતિકાયનો આરંભ ધર્મના ઉપદેશ વડે કરીને આત્માને સુખને અર્થે તથા મોક્ષાર્થે અથવા બીજા હરેક કાર્યને અર્થે થકી વનસ્પતિને હણે તેને પાખંડી તથા અનાર્થ ધર્મી કહ્યા છે.

તથા ગાથા ૧૨મીમાં-આહારાદિકે તથા શીતલોદકના ઉપભોગ વડે તથા અગ્નિ પ્રમુખે મોક્ષ માને તેને મૂઢ કહ્યા છે.

ગાથા ૧૩-૧૪-૧૫માં કહ્યું છે કે-ઉદકના સ્નાનથી મોક્ષ હોય તો મચ્છાદિક તમામ મોક્ષ જાય. માટે ઉદકે મોક્ષ માને તે અયુક્ત.

તથા ૧૬-૧૭-૧૮મી ગાથા મધ્યે પણ એ સંબંધી ઘણા અધિકાર છે. પાણીથી મોક્ષ માનવાવાળાને જૂઠા બોલા કહ્યા છે. અને અગ્નિના આરંભથી જો મોક્ષ હોય તો કુંભારાદિકને મોક્ષ હોય, એમ ૧૮મી ગાથામાં કહેલ છે. વગેરે આ અધ્યયનમાં ઘણા અધિકાર છે. આ સાતમું અધ્યયન તમામ વાંચવા જેવું છે. વિશેષે કરીને વાંચવું.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—સૂ. ૬૦ ૧ અ. ૯મે-ગાથા ૩૪મીમાં કહેલ છે કે-ગૃહસ્થાવાસે કેવળ જ્ઞાન રૂપ હીવાને અણુદેખતાં થકા સંયમ આદરે એમ કહ્યું, ને પનરે ભેદે સિદ્ધ થયા તેમાં ગૃહસ્થલીંગે સિદ્ધ થવા કહ્યું તે કેમ?

ઉત્તર—ભાવ ચારિત્ર વિના સિદ્ધ ન થાય. ગૃહસ્થાવાસમાં કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ નથી એ વાત સત્ય છે, અને ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થયા એ વાત સત્ય છે. બન્ને વાત સૂત્રમાં કહી છે. ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થાય તેને ભાવ ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે તેને કેવળ જ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થાય છે ને મોક્ષ પણ જાય છે. સાખ હાણુંગ સૂત્રમાં માત્ર દેવા માતાની અંત ક્રિયાની.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—આત્મા કર્મનો કર્તા નથી, આત્મા તો સદાય મોક્ષ રૂપ છે એમ કહી આરંભને વિષે પ્રવર્તે તેને માટે સૂત્ર મું કહે છે?

ઉત્તર—સ્વયંજન સૂ. ૧૯-અ. ૧૦મે-ગાથા ૧૬મીમાં કહ્યું છે કે જે એમ કહે છે કે-આત્મા કર્મનો કર્તા નથી અને અનેરે પુણ્ય આત્મા તો સદાય મોક્ષ રૂપ છે. એમ કહી આરંભને વિષે પ્રવર્તે ગૃહ છતાં તેને ભગવંતે ધર્મના અઘરુને આત્માનો હેતુ જે મોક્ષ ને થકી વિમુખ નામ અવગત છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—જન આપનાર ગુરુનું નામ ઝોગયે તેને મું કમ?

ઉત્તર—સૂ. ૬૦ ૧૯ અ. ૧૩મે-ગાથા ૪મી, તેમાં કહ્યું છે કે-ગુરુ સમીપે ભગવા છતાં કેળવે પુણ્ય કે તમે કોની પાસે મૂત ભગવા

છો ? ત્યારે શરૂ નામ જોળવે-જોપવે, માની છતો, તેને અસાધ્ય છે, ને તે માયાવીયો અનંતી વાર ઘાતને પામશે. એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ સું—જે કોઈ સંજમ તપાદિકને વિષે મદ કરે તેને શું ?

ઉત્તર—સૂયગડાંગ સૂત્ર ૦ શ્રુ ૦ ૧લે-અધ્યયન ૧૩મે-ગાથા ૧૯ તથા ૬મીમાં કહ્યું છે કે જે કોઈ એમ માને જે હુંજ સંજમવંત હું હુંજ જ્ઞાની છું, પરમારથ અણુ જાણતો, અથવા હુંજ તપસ્વી છું. જે પોતાને માનતો બીજાને પુતળા સરીખા ગણી લેખામાં નાણે. તે જમણ પાસમાં પડ્યા હુઃખ પામે તેમ એકાંત સંસાર માંડી ફરી હુઃખ પામે ને મદે કરી રાથે તે સર્વજ્ઞનાં માર્ગનો અજાણ થકોજ એટલે અજ્ઞાની છે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે.

પ્રશ્ન ૩૧ સું—સાધુ ગારવસહિત શ્લાઘાનો કામી તેને શું ફળ ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અધ્યયનની ૧૨ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે-પરિવરિત સાધુ લુક્ષ છવી, ગારવ સહિત શ્લાઘાનો કામી. તેને ભગવંતે રૂઝ આજીવિકાનો કરનાર, ને પરમાર્થનો અજાણ, સંસારમાં વારંવાર પરિવ્રજ કરી વિપરીત મરણને પામે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૨ સું—શુણી અને પ્રજાવંત સાધુ, બીજા સાધુને પશ્ચાત્તે તેને માટે સૂત્ર શું કહે છે ?

ઉત્તર—એજ ૧૩મા અધ્યયનની ૧૩મી ૧૪મી ગાથામાં કહ્યું છે કે કોઈ સાધુ, ભાપાના શુચ દોષનો જાણુ, મીઠા મધુરા વચનનો બોલુ, ચાર બુદ્ધિનો ધણી, અર્થાદિ બહુવા સમર્થ, પરિત, પ્રસ્તાવના કર પ્રજાવંત, ધર્મ વાસનાએ વાસ્યો છે આત્મા જેણે એવા બાળી અર્થ એવે શુભે કરી સદિન થકો જે અનેના સાધુજનને પ્રજાએ પશ્ચાત્તે પોતાની ધર્મ પ્રજાએ બીજા સાધુને લેખામાં નાનું. તેને ભગવંતે કહે છે કે તે સાધુ સમાધિને પામજુદાર ન હોય. અને તેને જાણ-મૂર્ખ બુદ્ધિને જાણુએ એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૩ સું—શિષ્ય-સૂયગડાંગ મુત્રમાં-તથા ઉત્તર-અધ્યયન ૧૪મી ૧૫મી અધ્યયનની વૃત્તિમાં ૩૬૩ પ્રશ્નને ને તેનું મત કદા, તેડ નિત્ય સ્વરૂપ શી રીતે સમજવું ?

ઉત્તર—કિ ૧૮લી ૧, અઢિવાતી ૨, અજાણવાતી ૩ અને ૧૮લી ૪ ને સારને. વિનિયમ કરના પ્રશ્નને ને નિત્ય મત કદા, તેડ નિત્ય નાટક અદ્યુર પ્રયત્ન ૧૪૫ સમવાય અદ્યુર.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—શિષ્ય-પાંચ સમવાયનાં નામો અને તેનું સ્વરૂપ શું છે તે કૃપા કરી જણાવશો ?

ઉત્તર—અહો મહાતુભાવ ! સાંભળો-પાંચ સમવાયનાં નામો-૧ ભવાદી, ૨ સ્વભાવવાદી, ૩ નિયત તે બલીતન્યવાદી, ૪ કર્મવાદી, ૫ મિત્રવાદી. એ પાંચ વાદી જાણવા.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—પ્રથમ કાળવાદીના મતનું સ્વરૂપ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-કાળવાદીના મતવાળાઓ એવી પ્રરૂપણા કરે છે કે—
 ૧ લોકમાંથી સર્વ પદાર્થો કાળને વશ છે એટલે સર્વ પદાર્થોનો કર્તા કાળ છે જેમકે પ્રથમ જીવ સદીમાં જન્મ લીએ છે ત્યારે બાળક હોય પછી કાળ ક્રમે વૃદ્ધિ પામતા યુવાન વૃદ્ધ થાય છે. જેમ સ્ત્રી યૌગ્ય ઉંમરે ભ્રૂં ધારણ કરે છે અને તેજ સ્ત્રી વૃદ્ધ થયે પુરૂષનો સંયોગ છતાં ગર્ભ ધારણ કરી શકતી નથી. વળી જન્મતા કેશ કાળા અને વૃદ્ધ થયે કેશ શ્વેત થાય છે. ઇત્યાદિક કાળ પૂર્ણ થયે મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ મનુષ્યમાં કાળની સત્તા છે તેમજ સ્થાવરમાં પણ જાણવું. વનસ્પતિનો કાળ પરિપક્વ થયે અંકુર કુટે, પાંદડાં કુલ અને ફળની પ્રાપ્તિ પામે છે અને રસવંત થાય છે. અન તેજ ફળાદિ કાળ પૂર્ણ થયે સડી જાય છે એ સર્વ કાળની ક્રીલા છે. શીત કાળે તાલ, ઉષ્ણ કાળે તડકો, વર્ષા કાળે વૃદ્ધિ ઉત્સર્જિણી અવસર્જિણી પ્રવૃત્તિ છે. કાળે તીર્થંકર અકર્ષિત વાદ્યદેવ, બગદેવ નવ નર્તક થયે જીવ કેવલ જ્ઞાન પામે અને અયોગ્ય કાળે વિઠેલ દહેલ છે. કાળ પરિપક્વ થયે મોક્ષ મળે છે, એટલા માટે સર્વમાં એક કાળ છે. માટે કાળજ કર્તા છે. ઇત્યાદિકની પ્રરૂપણા કાળવાદી કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સ્વભાવવાદીના મતનું સ્વરૂપ શું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સ્વભાવવાદીના મતવાળાઓ દહે છે કે-કાળથી કંઈ થતું નથી અને ને થાય છે તે સર્વ સ્વભાવથીજ થાય છે જીવો કે સ્ત્રીને હાડી કે મુઠે વાળ ઉગતા નથી, હથેલીમાં વાળ ઉગતા નથી, વંજાને પુત્ર પ્રાપ્તિ થતી નથી એ સ્વભાવજ છે. વનસ્પતિ અનેક જાતની છે અને વરસાદ ને વરસે છે તેને વનસ્પતિ શ્રદ્ધણ કરી પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પરિવર્તમાયે છે. પક્ષી આશ્રયમાં ઉડે, સીંહ જંગલમાં ચાલે, નોંરના પિંછનો રંગ, કોપલનો મધુર સ્વર, ચૂંદળનો દરદર સ્વર, સર્પના મુખમાં ઝેર, મનુષ્ય વિષદારક પત્યર છુટે, હાકડું તરે, સૂર્ય જાતરાવમાન, ચંદ્ર શીતલ, ધર્મસ્ત્રી-શવનો શુભ સહજ સહાય, અધર્મસ્ત્રીનો નિષ્ઠ સ્વભાવ, આશ્રયનો વિશ્વાસ, શત્રુનો ભરૂં, જીવનો ઉપયોગ, પુત્રવત્તનો શ્રદ્ધ નીકળ, બલીનો મોક્ષ

જવાનો સ્વભાવ, અભવીને સંસાર પરિબ્રમણ. પુરૂષ પુત્ર જંભે નહિ. હતા. જે જે સ્વભાવ છે તે તે સ્વભાવાવે થયા કરે છે, માટે પોતાનો સ્વભાવેજ બને છે અને સ્વભાવ વીના કંઈ પણ બનતું નથી કે પ્રરૂપણા સ્વભાવવાદીની છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—નિયતવાદીના મતનું સ્વરૂપ શી રીતે કહું છે?

ઉત્તર—નિયતવાદીના મતવાળાની એવી પ્રરૂપણા છે કે—જેહુંક હોય તેહુંક થયા કરે છે. વિચારો કે વસંત ઋતુ માંહે આમૃતનો મોર લાગે છે પરંતુ કેટલોક મોર ખરી બાય છે અને કેટલીક ખેડેલાક આંખોલીયા અને છેવટે જેટલી કેરીઓ થવાની હતી તેટલી થાય છે. જમે તેટલો પ્રયાસ કરો પણ હોણહાર હોય તેજ હુવે. જુઓ દરેક ગાંધ નેમ પ્રભુએ કહેલ છતાં શ્રીકૃષ્ણે મહાન પ્રયાસ કર્યો છતાં કાંઈ દાંડ લાગ્યો અને પોતાનું મૃત્યુ પોતાને શસ્ત્રે જરત કુંવરને હાથે પુલ્લવનમાં થયું. વળી મદોદરી તથા વિશ્વિષણુ વગેરેએ રાવણને સમજાવ્યો પરંતુ પરસ્ત્રીના દુષણથી અને વાસુદેવને હાથે સ્વયંકેવ થવાનું હતું તો તેણે કોઈની શીખ નજ માની અને છેવટે વાસુદેવને મૃત્યુ થયું. માટે જે થવાનું હોય તે થાય છે માટે મિથ્યા કોઈ નથી એવી પ્રરૂપણા નિયતવાદી કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—કર્મવાદીનું સ્વરૂપ શું છે તે જણાવો?

ઉત્તર—કર્મવાદી ત્રણે મતને જુડા કરાવવા પોતાના મનની કિંમતી બનાવે છે કે—સર્વ પ્રાણી કર્મને વશ છે અને કર્મ પ્રમાણેજ છે. વિચાર્યો તો સમજાયે કે પંડિત, મૂર્ખ, શ્રીમાન, ગરીબ, રાજા, ગુરૂપ હરૂપ, ગુમાગી, દુર્ભાગી વગેરે કર્મથીજ થાય છે. સર્વ મનુષ્યો રાજા હોવા છતાં એક કર્મ સંયોગે હાથાને હાદે બેસે અને એક ધરે પાંચ માંગે, એક પાંદાખીએ બેસે અને એક તેનોજ બાર વડન કરે. મૃત્યુની દુઃખ-દુઃખીન વસ્તુ મળે અને એકને અત્તનો એકદાનો પુત્ર અદિત્ય પ્રભુને અંતરાય કર્મના હાથે આદાર પાળી ન માંયો. પ્રભુ સી રહે અવનર્મ, કેવી કર્મની વિચિત્રતા. ગીતાને કહ્યું છે—કર્મજ અને પાંડવ રજુ વગરે રખડ્યા, શ્રીકૃષ્ણને જન્મતા કહેલ નહિ મરતા રોનારા પણ કોઈ ન મળ્યા. માટે કર્મ સંયોગેજ મનુષ્ય બને છે. કર્મો વડેજ એકેલીપણું બનવા પચંદ્રીપણું પ્રભુ થાય. રનિમ પરિબ્રમણ કરાવનાર કર્મજ છે, એટલે સર્વે કર્મજ છે અને તે કર્મો જાણ્યે મોક્ષ મળે છે એવી કર્મવાદી કહે છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—ઉદયમવાદીના મતનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—ઉદયમવાદી ગર્વમાં આવી કર્મવાદીને ધિક્કારી બોલવા લાગ્યા : કર્મ તો રંક છે પરંતું મારું જોર કેટલું છે તે તો સાંભળો. સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ ઉદયમ વડેજ છે. જેમકે પુરૂષની ૭૨ કળા, સ્ત્રીની ૬૪ કળા ઉદયમ વડેજ આવડે છે. અન્ન વસ્ત્રાભૂષણ ઉદયમથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉદયમ વડેજ ધરતી માંહેથી હીરા, માણેક, સોનું, રૂપું આદિ નીકળે છે. સ્ત્રી પુરૂષના સંયોગ રૂપ ઉદયમે પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે પુત્ર પૃથ્વી પર ફેલેલ પ્રાણીઓનો ઉદયમ વડેજ ઉદ્ધાર કરે છે. ગિહ્તી ઉદયમ કરે તો દૂધ પીએ, ઉદયમે ચોટલી વગેરે અન્ન પાકે. ઉદયમે રાવણને મારી સીતાજીને પાંધી લાવ્યા, ઉદયમ વડે અંતુર્ન માગી દ્રઢ પ્રહારી વીગેરેએ મોક્ષ મેળવ્યું હતું. ઉદયમે સ્વર્ગ ઉદયમે મોક્ષ માટે દરેક કાર્યમાં ઉદયમની પ્રથમજ જરૂર છે.

એ પ્રમાણે પાંચે મતવાળા માંહોમાંહે ઝગડામાં પડી સ્વકૃત્ય ભૂલે છે. અને એ પાંચે એક એક બોલ માનવાવાળા મિથ્યાત્વીજ છે એવો જૈન સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય છે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—શિષ્ય—કદિ કોઇ એમ કહે કે—જૈનીઓ કર્મનેજ કર્તા માને છે માટે, તે કર્મવાદીમાં ભણે કે કેમ ? તેને શું કહેવું ?

ઉત્તર—શુદ્ધ-હે ભાઇ, જૈન શાસ્ત્ર એકાંતવાદી નથી, તે તો અનેકાંત છે, સ્યાદાદ છે, કર્મનો, કર્તા પણ આત્મા છે અને આત્મા વડેજ સર્વ કામની સિદ્ધિ થાય છે અને મહાધીર પરમાત્માએ પણ ઉઠાણુ, કમ્મ, બળ, વીર્ય, પુરૂષાકાશને પ્રાકમ વડેજ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ દહી છે, જૈનીઓ કર્મવાદી નથી પણ પોત પોતાના આત્મ વડે કરેલાં કર્મથી સુખ દુઃખાદિ દેવ ભોગવાય છે વગેરે જૈન શાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોય તો એકાંતવાદમાં નહિ જતા પાંચે સમવાયનું સ્વરૂપ જાણી જ્યાં ન્યાં જેનો જરૂર હોય ત્યાં તેની વ્યાખ્યા કરે પણ એકાંતવાદમાં ઉતરે નહિ. એકાંતવાદની પક્ષે કરે નહિ. સમદષ્ટિયા સગર પ્રકારે અનેકાંત સ્યાદાદ અને સત્ય સ્વરૂપજ પ્રકાશે. ઉત્તર—

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ક્રિવાવાદીના ૧૮૦ મત છે, તેનું શું સ્વરૂપ ?

ઉત્તર—ઉપર મુજબ જે કાળ, સ્થાન, નિયત, પૂર્વકર્મ અને ઉદય એ પાંચ સમવાય દરમ તે પાંચ સ્વચ્ચાત્માથી અને પાંચ પરચાત્માથી એમ ૧૦ ભેદ થયા એ દયા ચાકરતા અને દયા અચાકરતા એમ ૨૦ ભેદ એ વીચને નવ પદાર્થ એ ૧ જીવ, ૨ બજીવ, ૩ પુનઃ, ૪ પાપ ૫ આશ્રય, ૬ સંચર, ૭ નિર્જા, ૮ બંધ, અને ૯ મોક્ષ એ નવની

સાથે શુભતાં વીશ નવાં એકસો ને એંશી થયા ૧૮૦-એટલે ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ સમજવું.-ક્રિયાવાદીના મતવાળા-એક આત્માને પાપરૂપ ક્રિયા લાગે છે એમ માને છે. તેથી કરી ઇહલોક પાટક આસ્તિક છે. તે માટે સદાય ક્રિયાના વખાણ કરે છે. ક્રિયાવાદીએ જે ક્રિયા માંહીજ રચ્યા પચ્યા રહે છે અને જ્ઞાનાદિ શુભોને ઉત્થાપન કોઈ ઇતિ ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ ઠહું.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—અક્રિયાવાદીના ૮૪ મતનું સ્વરૂપ શી રીતે છે?

ઉત્તર—ઉપર મુજબ પાંચ સમવાય કહ્યા તે અને છંડો ઉપર ઉમત્ત થયો જે “લોક” એ છ પોતા આશ્રી, અને એ છ પરમ એવં ૧૨ થયા. એક બાર ને પુન્ય અને પાપ એ બે તત્ત્વ વાટ શેષ સાત તત્ત્વ સાથે શુભતાં બાર સત્તા ૮૪ મત થયા. એ મત પુન્ય અને પાપને માનતા નથી. તેનું કારણ જે પુન્ય પાપની કિંમત સ્થિર વસ્તુ હોય તેહનેજ લાગે છે, અને આ જગતમાં સર્વ પાપ ચરાચર છે તો એકને ક્રિયા કેમ લાગે માટે પુન્ય પાપ વસ્તુ તત્ત્વજ લાભે. આ નાસ્તિક મતી જાણવા.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—અજ્ઞાન વાદીના ૬૭ મતનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—અજ્ઞાન વાદી એકવું કહે છે કે-૧ જીવ છતા છે, ૨ જીવ અછતા છે, ૩ જીવ છતા અછતા બન્ને છે, ૪ જીવ છતા છે પરંતુ કોઈ નહિ, ૫ જીવ અછતા છે પણ કહેવાય નહિ, ૬ જીવ છતા અછતા છે પરંતુ કહેવાય નહિ, ૭ જીવ છતા પણ નહિ અછતા પણ નહિ. આ સાત રીતે અજ્ઞાનવાદી વિકલ્પ કહી જતાવે છે. એ જ્ઞાનને નવ તત્ત્વ શુભતા સાત નવા પ્રેશક ૬૩ અને એકમાં ૧ સાંખ્યમતી, ૨ વૈશીષ્ઠ્ય ૩ વેદમતી, ૪ વિશ્વમતી એ ચાર મત કોઇ કોઇ પક્ષને પ્રદાન તે સાથે મળ્યા એટલે સ્વરૂપ ૬૭ ભેદ થયા.

અજ્ઞાન વાદી એમ કહે છે કે-જ્ઞાન ખોટા છે કેમકે જ્ઞાન દોષ છે. વિવાદમાં પ્રતિપક્ષીની ખોટી ચીનિવજ્ઞા કરવી પડે છે એટલે જ્ઞાન છે, વળી જ્ઞાનને પગલે પગલે પાપનો ડર લાગે છે એટલે જ્ઞાન દસ્વબદ્ધ કેમ બ્રહ્મને કહે છે. તે માટે અમે અજ્ઞાનના જ્ઞાન અજ્ઞાન પણ નથી અને તારૂં પણ નથી, વિવાદ કરતા નરે ખોટા ખમ કહેતા નરે, પાપ પુન્ય સમજતા નથી એટલે અજ્ઞાનને દોષ લાગે. નથી, એવી અજ્ઞાન વાદીની માન્યતા છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—વિનયવાદીના ૩૨ મતનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—વિનયવાદી એમ કહે છે કે-૧ સૂર્યનો વિનય, ૨ રાગનો વિનય, ૩ જ્ઞાનનો વિનય, ૪ વૃદ્ધનો વિનય, ૫ માતાનો વિનય, ૬ પિતાનો વિનય, ૭ ગુરુનો વિનય, ૮ ધર્મનો વિનય એ આઠને મનવડે ભલા જાણે ૧, વચનથી ગુણુઆમ કરે ૨, કાયાથી નમસ્કાર કરે ૩, અને માનપૂર્વક ભક્તિ કરે ૪. એ આઠ ચોક ખત્રીશ ૩૨ લેઈ વિનયવાદીના જાણવા.

એ વિનયવાદી એમ માને જે સર્વ માંહે વિનયજ ઐષ્ટ છે માટે સર્વને નમતા રહેવું, આપણે તો સર્વ એકજ છીએ, કોઈના પક્ષને નિંદવો નહિ. એહ અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વી જેવો જાણવો. ઇતિ વિનયવાદી મત-

એ પ્રમાણે ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મંત અક્રિયાવાદીના ૮૪ મત અને અજ્ઞાન વાદીના ૬૭ મત, ને વિનયવાદીના ૩૨-મત એવં ૩૬૩ મતનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—શિષ્ય-પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા પવિત્ર કહી.-ધર્મક્રિયા પણ એ જ દિશા સન્મુખ રહીને કરવા કહેલ છે તેનું શું કારણ ? અને જે દિશા નિપેદવાનું પણ શું કારણ ?

ઉત્તર—ઠાણાંગડાણે-૨ જે-ઉદેશે ૧ લે-કહ્યું છે કે-પૂર્વ અને ઉત્તર એ જે દિશાએ દીશા દેવાદિક ૧૮ જોલ જાવત્ સંચારો પ્રમુખ કરવા કહ્યા છે તે જે દિશા વ્યવહારથી, શુદ્ધ જણાય છે. પણ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ એ જે દિશા “નોકપમ્” એવો પાઠ નથી માટે નજ કંટપે એવો નિપેદ જણાતો નથી. પણ વ્યવહાર શુદ્ધિને માટે પૂર્વ અને ઉત્તર એ જે દિશા જ્યારે સૂત્રકારે ધર્મક્રિયાને વિષે શુદ્ધ ગણી સ્વીકારી તેમાં કાંઈ રહસ્ય હોયું જોઈએ. તેનો વિચાર કરતાં એમ હોયું જોઈએ કે-ઇશાન કોણ અને પાશ્વર્ય કોણમાં તીર્થંકર મહાદાજને સદાય વાસ હોય છે તેમાં પણ વિશેષ દરીને પૂર્વ અને ઉત્તર દિશાની વચમાં રહેલી ઇશાન કોણ તેને વિશેષ પવિત્ર ગણી છે. લોકોત્તર પક્ષમાં ઇશાન કોણે શ્રીમધરસ્વામીને વાસ રહે છે, અને લોકિક પક્ષે ઇશાન કોણમાં મહાદેવનો વાસ કહેવ છે. ઇત્યાદિ કાન્દોને લઈને પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા ઉત્તમ ગણેવ છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—૬૦ ૬૦ ૨ જે-૬૦ ૩ જે-કાપુને સામાયિક દરી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એ પ્રશ્નની સામાયિક દરી છે, કાપુની અને યાવકની તેમાં કાપુની સામાયિક સ્વવિરતીન, અને યાવકની દેશ વિરતીની, એ પ્રમાણે કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઠાં ૬૧૦ ૨ જે-ઉં ૪ થે-કેવળી આશર પ્રકારની કહી તેમાં અંતક્રિયા, અને કલ્પાતિતની કહી તેનું શું કમ ?

ઉત્તર—કેવળી આશરના જે પ્રકારે કહી તેમાં એક અંતક્રિયા મોક્ષની અને બીજી કલ્પાતિત તે ઐવેયક તથા અનુત્તર વિમાને કહે સૂત્ર કેવળી પ્રમુખ આશરી જાણવું.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઠાં ૬૧૦ ૩ જે-ઉં ૧ લે-ત્રણ પ્રકારની વિ કહી તેમાં બાહિરલા પુદ્ગલ અથવા લીધે પણ વિકુવણા કરે એમ કહ્યું છે ૭૦ મં ૬ જે-ઉં ૬ મે-દેવતાના અધિકારે કહ્યું છે કે-બાહિરલા લીધા વિના વીકુવણા ન કરે તેનું કેમ ? તથા ૭૦ મે-ઉદ્દેશે ૬ મે અસંબુદ અલુગારના અધિકારે પણ એમજ કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વૈકલ્ય સમુદ્ધાત કરે તે પુદ્ગલ લઈને કરે, અને જે સમુદ્ધાત વિના વૈકલ્ય કરે તે પુદ્ગલ લીધા વિના કરે. તર્ક-બાહિર પુદ્ગલ કે અલ્યંતરના પુદ્ગલ લીધા વિના વિકુવણા કરે તે ૩૧ અર્થવાગાએ કેવળી ગમ્ય કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—ઠાણાંગના ઉજે ઠાણે-ઉદ્દેશે ૧ લે કયું છે કે-પો પોતાની વીકોવેલી દેરી સાથે પરિચારણા કરે. અને લગવનીજમાં ના તે કેમ ?

ઉત્તર—જગવતીજમાં જે વેદ વેદવા આથી ના કહી તે, ઠાણાંગના કયું તે દેશ્યાદિક પરિચારણા કરે. જા. સૂ. ૨૪-૩. ૧૧ પોને વિકોવેલી દેરી સાથે પરિચારણા ન કરે. એક સુમે જે વેદ વેદ જે અપેક્ષાએ ના કહી.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—લોકાતિક દેવના મંદિર મનુષ્ય લોકમાં કયું વખતે આવના હશે ?

ઉત્તર—ઠાણાંગના ઉજે-ઉદ્દેશે ૧ લે-કયું છે કે-લોકાતિક દેવના મંદિર વખતે, દીક્ષા વખતે, જ્ઞાન વખતે, અથવા અન્ય કોઈમાં આવે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—ઠા. ૬૧૦ ૩. ૧ લે પોણવાદના કયું વખતે દેશ્યાદિક કયું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—તે ના પુ અર્થ જાણવું. અતરે કયું ને દેશ્યાદિક કયું તેને કહેવાય તેનું લક્ષણ જેવું કહેવું છે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—હા. હા. ૩જે-૬. ૨જે-શિષ્યને મહામત આરોપવાની ત્રણ ભૂમિ કહી તે ઉત્કૃષ્ટી છ માસ, મધ્યમ ચાર માસ, ને જઘન્ય સાત અહોરાત્રિ-સાત દિન મહામત આરોપણ કાળ કયો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પહેલા છેલ્લા તિર્થંકરના વારે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેલ છે. તે શિષ્યને પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર અદરાવે પછી જઘન્ય સાત દિવસે, મધ્યમ ચાર માસે, ઉત્કૃષ્ટું છ માસે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવે. એટલે એ ત્રણ ભૂમિકાએ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું આરોપણ કરે.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—શિષ્ય-ખાવીશ તિર્થંકરને વારે એ કદપ ખરો કે નહિ ?

ઉત્તર—ખાવીશ તિર્થંકરના વારે તથા મહાવિદ્વેહમાં એ કદપ નથી. ત્યાં તો એકલા સામાયિક ચારિત્રનોજ કદપ છે. અને પહેલા છેલ્લા તિર્થંકરના સાધુને પહેલું સામાયિક ચારિત્ર અદરાવી પછી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવે.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—શિષ્ય-આમ જો લેઈ થવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—કરણને હેતુ તો કર્તા પુરૂષના અંગમાં રહ્યું. પણ પરંપરાએ ચાલતી પ્રવૃત્તિને અનુસાર વિચાર કરતા એમ જણાય છે કે-આ સ્થિતિ અનાદિની છે. એટલે પહેલા છેલ્લા તિર્થંકરનો કદપ સરખો અને વચલા ખાવીશ તિર્થંકરનો કદપ સરખો. પહેલા તિર્થંકરના સાધુને સરસ અને જડ કહ્યા છે, ખાવીશ તિર્થંકરના સાધુને સરસ અને પ્રતાપવંત કહેલ છે, અને ચરમ તિર્થંકરના સાધુ વાંકાને જડ હોય છે. એટલા માટે પહેલા છેલ્લા તિર્થંકરના સાધુનો કદપ કાંઈક સખ્તાઈવાળો હોવા સંભવ છે. બેદરકારી મનુષ્યોને માટે કાયદા કલમો વગેરેની શક્તિ વધારે હોય એ સ્વભાવિક છે.

હવે પહેલું સામાયિક ચારિત્ર અદરાવી પછી ત્રણ ભાંગે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવાનું કારણ એમ જણાય છે કે- સામાયિક ચારિત્ર અદરાવા બાદ સાધુનું પ્રતિક્રમણ અને આહારાદિક વહેરાવાનો આચાર વહેવાર સામાન્ય રીતે જાણે તો તેને સાત દિવસે વધી દોશા આપે એટલે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અંગીકાર કરાવે. અને સાત દિવસમાં પ્રતિક્રમણાદિક ન આવડે તો ચાર મહિને અને ચાર મહિનામાં પણ ન આવડે તો છેવટ છ મહિને તો અવશ્ય છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું આરોપણ કરવુંજ એક જ એક કારણ છે.

અને બીજું કારણ એમ પણ જણાય છે કે-હિસાબ પહેલી દોશા લીધી હોય અને જાણે પાછાથી દોશા લીધી હોય તો આપનું વધીકારણ

રાખવાને માટે દિકરાને થોભાવે, અને ત્રણ ભૂમિકામાંથી ગમે તે ભૂમિકાને વડીલનું વડીલપણું રાખી જત્રેને સાથે છેદોપસ્થાપનીયનું આરોપણ કરાવે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—ગુરુ છેદોપસ્થાપનથી છે ને શિષ્ય સામાન્ય ચારિત્રિયો છે તો આહાર પાણીને માટે કેમ કરે ?

ઉત્તર—જનને કલ્પવાળાનો આહાર પાણીનો સંબંધ જુદો છે. છેદોપસ્થાપનીયની નિશાનો આહાર સામાયિક ચારિત્રિયાને લેવો કડે અને સામાયિક ચારિત્રિયાની નિશાનો આહાર છેદોપસ્થાપનીયાને ન કડે અર્થાત્ સામાયિક ચારિત્રિયાની સિધ્ધ પણ છેદોપસ્થાપનીયને ન કડે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—૬૧૦ ૬૧૦ ૪ થે-૭૦ ૨ જે-ગોશાજાના શિષ્યને
ચાર પ્રકારે તપ કહ્યો તેમાં શ્રોત્રસન તપ કહ્યો તે કેમ ?

ઉત્તર—તેનાં મત આથી તેણે ચોક્કસ કહ્યું હોય એમ સમજાઈ છે.
અને અરિહંતનાં મતે તો બાર પ્રકારનો તપ કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—૬૧૦ ૬૧૦ ૪ થે-૩૦ ૩ ને-ચાર પ્રકારે લોખંડાં અંધકાર થવાનું અને ચાર પ્રકારે ઉદ્યોત થવાનું કયું તેમાં અરિહંતને નિર્વાત્તુ જાને ચોલંગીમાં કહેવું છે એટલે પેલા ચાર જોડમાં અરિહંતને ચિરહ પડે ત્યારે લોકમાં અંધકારનું કયું, અને જીવંત ચાર જોડમાં અરિહંતને નિર્વાત્તુ ઉદ્યોત કયો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજે ઠાણે પળુ, અરિદંતદેવ નિર્વાણ પધારે તે જગને
લોકમાં અંધારું થયું હતું છે, અને છતાં પળુ હતું તે તો જ્ઞાનરૂપીમાન
જગ લોકના પ્રગટના અભાવે અંધારું હતું. અને અરિદંતના નિર્વાણે
ઉદ્યોત થયો તે તો દેવતાના જવા આવવા આશ્રી જાણવો.

प्रश्न ५८ सुं—दोहमां अंधकारना ने उग्रोत्ता आर या
इता ते कृषा ह्या?

[illegible]

১৯৩৭ সালের ১০ই আগস্ট তারিখের ১০০ নং
 প্রজ্ঞাপন দ্বারা এই আইনটি প্রণীত হইয়াছে।

કેવળ જ્ઞાન દર્શન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે, જ અને અરિહંત દેવ નીર્વાણ થાય ત્યારે. એ ચાર કારણે લોકમાં ઉદ્યોત થાય.

પ્રશ્ન ૫૯ સુ—ઠા૦ ઠા૦ ૪ થે-ઉ૦ ૪ થે-ચાર પ્રકારે મનુષ્યનું આવશ્યું બાંધે કહ્યું. તો પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પત્યાદિક મનુષ્યનું આવશ્યું બાંધે છે તે ચાર માંહેલા કયાં કારણે ?

ઉત્તર—ચારે ગતિને વિષે ઉત્પત્ત થવાના ચાર ચાર બોલ ને કહ્યા છે તે મનુષ્યને આશ્રીને સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ સુ—ઠા૦ ઠા૦ ઉ૦ ૪ થે-ચાર પ્રકારે દેવતાનું આવશ્યું બાંધાય એમ કહ્યું તેમાં સરાગ સંયમથી દેવતાનું આવશ્યું બાંધવું કહ્યું છે તો અગ્યારમે ગુણ સ્થાનકે સરાગ સંયમ નથી ત્યાં તો વીતરાગ સંયમ તથા જ્યાપ્યાત ચારિત્ર કહ્યું છે અને અગ્યારમે ગુણકાણે કાગ કરી અનુત્તર વિમાને લય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંઆ સરાગ સંજમેણું તે સકપાયનું ચારિત્ર સમજવું. સકપાય તે સરાગ સંયમી કહેવાય, અને ઉપશમ કપાય તથા ક્ષીણ કપાય વીતરાગ સંયમી હોય. વીતરાગ તો આવખાના અગ્રંધક છે-વીતરાગ સંયમીને આરખાનો બંધ નથી. પણ અનુત્તર વિમાનમાં જગાવાળા અગ્યારમાં ગુણકાણે કાગ કરનારા વીતરાગ સંયમીને આવખાનો બંધ તો નીચેના ગુણકાણે પ્રથમ પડેલા હોય છે, તે કાગ કરી અનુત્તર વિમાને જઈ ઉપનં. પ્રત્યયં.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—શ્લેગાદિકના લયથી સાધુને ચોમાસામાં વિહાર કરવો કયે કે કેમ ?

ઉત્તર—કાળંગણના પમે કાણે-ત્રીજે ઉદેગે-કહ્યું છે કે-ચોમાસામાં સાધુએ વિહાર કરવો નહિ, પણ લયના કારણથી વિહાર કરવો કહ્યો છે. તો ભય સાત પ્રકારના સાતમે કાણે કહ્યા છે તેમાં મરણનો ભય પણ કહ્યો છે. તો શ્લેગ ને છે તે મરણનો ભય ઉપજાતાર છે, માટે શ્લેગના કારણથી અથવા વીતર કોઈ પણ પ્રકારના રજ.દિકના અગ્રી ચોમાસામાં વિહાર કરવાની ભગવંતની આજ્ઞા છે.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—વર્ષાકાળનું ખાન કેટલું અને તેમાં સાધુએ શી રીતે વર્તવાનું ?

ઉત્તર—કાળંગણના પંચમે કાણે-ત્રીજે ઉદેગે એ પ્રકારના વર્ષાકાળ કહ્યા છે. જેમાં પંચ પંચ કારણે સાધુને વિહાર કરવો કહ્યો છે તેનું

રાખવાને માટે દિકરાને થોભાવે, અને ત્રણ ભૂમિકામાંથી ગમે તે ભૂમિકાએ વડીલનું વડીલપણું રાખી બંનેને સાથે છેદોપસ્થાપનીયનું આરોપણ કરાવે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—ગુરુ છેદોપસ્થાપનથી છે ને સિધ્ધ સામાયિક ચારિત્રિયો છે તો આહાર પાણીને માટે કેમ કરે ?

ઉત્તર—બંને કસ્ટવાળાનો આહાર પાણીનો સંબંધ ભુદો હોય છેદોપસ્થાપનીયની નિશ્ચાનો આહાર સામાયિક ચારિત્રિયાને લેવો કર્યો અને સામાયિક ચારિત્રિયાની નિશ્ચાનો આહાર છેદોપસ્થાપનીયાને ન કર્યો અર્થાત્ સામાયિક ચારિત્રિયાની સિધ્ધ પણ છેદોપસ્થાપનીયાને ન કર્યો.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—૬૦ ૬૦ ૪ થે-૬૦ ૨ જે-ગોચાગાના સિધ્ધે ચાર પ્રકારે તપ કર્યો તેમાં ચોસન તપ કર્યો તે કેમ ?

ઉત્તર—તેનાં મત આશ્રી તેણે ચોસન કર્યું હોય એમ સમજાયું અને અરિહંતનાં મતે તો બાર પ્રકારનો તપ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—૬૦ ૬૦ ૪ થે-૬૦ ૩ જે-ચાર પ્રકારે લોકમાં અંધકાર થવાનું અને ચાર પ્રકારે ઉદ્યોત થવાનું કર્યું તેમાં અરિહંતને નિર્વાણ બંને ચોસંગીમાં કર્યું છે એટલે પેલા ચાર લોકમાં અરિહંતને વિરહ પડે ત્યારે લોકમાં અંધકારનું કર્યું, અને બીજા ચાર લોકમાં અરિહંતને નિર્વાણ ઉદ્યોત કર્યો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજે લોકે પણ, અરિહંતદેવ નિર્વાણ પધારે તે રત્ન લોકમાં અંધકાર થવું કર્યું છે, અને હયાં પણ કર્યું તે તો જ્ઞાનરૂપીમાન તપ લોકના પ્રકાશના અભાવે અંધકાર થવું. અને અરિહંતના નિર્વાણ ઉદ્યોત કર્યો તે તો દેવતાના જવા આવવા આશ્રી લાગ્યો.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—લોકમાં અંધકારના ને ઉદ્યોતના ચાર ચાર કેટલા પ્રકારે કર્યા કર્યા ?

ઉત્તર—૬૦ ૬૦ ૩ થે-૬૦ ૩ જે-ચાર પ્રકારે લોકમાં અંધકાર થાય છે ત એ કે-૧ અરિહંત દેવનાં વિરહ પડે ત્યારે, ૨ દેવનાં પ્રકાશના અભાવે અંધકાર થાય ત્યારે, ૩ પુરુષનાં અંધકાર થાય ત્યારે, અને ૪ નિર્વાણ વિરહ થાય ત્યારે. ૬૦ ૬૦ ૪ થે-૬૦ ૪ જે-ચાર પ્રકારે ઉદ્યોત થાય છે ત એ કે-૧ અરિહંત દેવનાં આવવા આવવા આશ્રી લાગ્યો, ૨ પુરુષનાં આવવા આવવા આશ્રી લાગ્યો, ૩ દેવનાં આવવા આવવા આશ્રી લાગ્યો, અને ૪ નિર્વાણ વિરહ થાય ત્યારે.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—૬૦ ૬૦ ૪ થે-૬૦ ૪ જે-ચાર પ્રકારે લોકમાં અંધકાર થાય છે ત એ કે-૧ અરિહંત દેવનાં વિરહ પડે ત્યારે, ૨ દેવનાં પ્રકાશના અભાવે અંધકાર થાય ત્યારે, ૩ પુરુષનાં અંધકાર થાય ત્યારે, અને ૪ નિર્વાણ વિરહ થાય ત્યારે.

ઉત્તર—હા. હા. પમે-ઉ. ઝાંચ-ચારિત્રિયાને પાંચ નેશના સ્થાનક-
આધાર ભૂત કહ્યા છે, તે એ કે-છયકાયની નેશાએ સાધુને સંયમ પાળે,
એટલે સંયમને છયકાયનો આધાર ૧, બીજો ગરુડનો આધાર ૨, રાજાનો
આધાર ૩, ગૃહસ્થનો આધાર તે ઉપાધ્યાયદિકનો દાતાર ૪, શરીર નીરાગી
હોય તો તે પણ આધાર ૫. એ પાંચની નિશાથી સંયમ શુદ્ધ અને સારી
રીતે પળે છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—નારકી દેવતાનું અવધિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૭-નારકી, જ્યોતિષીનું અવધી ત્રોછું હોય,
ભવનપતિ અને વ્યંતરનું અવધિ ઉંચો હોય, વૈમાનિકનું અવધિ નીચું
(ઉંડું) હોય. એ ભવ પ્રત્યય આશ્રી જાણવું.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—પ્રતિક્રમણ કેટલા પ્રકારનાં-કયાં કયાં કારણે પ્રતિ-
ક્રમણ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૮-છ પ્રકારનાં પ્રતિક્રમણ કહ્યાં છે. તે એ કે-
૧ ઉચ્ચાર કાર્ય નીવારીને-પરઠવીને ઇરિયાવહીપડિક્રમવીતે ઇરિયાવહીનું
પડિક્રમણ, ૨ એમ પાસવણનું પડિક્રમણ, ૩ દેવશીરાઇનું પડિક્રમણ, તે
સ્વસ્થકાળ, ૪ જાવ જીવનું જે મહાવ્રત ઉચ્ચારૂપ સાવધ જોગથી નીવર્તવું
તે પડિક્રમણ, ૫ જે કાંઇ વિપરીત આચર્યું તે મિથ્યા કરવું તે એટલે
મિથ્યાક્રમણ; તે પછી પ્રતિક્રમણ, ૬ સુગા ઉડયા પછી સાધુ ઇરીયાવહી
પડિક્રમે-તથા સ્વભામાંથી આશ્રય સેવ્યાનો કાઉસગ ૪ ચાર લોગસસનો
કરવો-ટીકામા ઇરીયાવહી તથા આઉસ માઉસનો કાઉસગ કરવો કહ્યા છે.)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સામાયિક ચારિત્રની અને છેદોસ્થાપનીયની કદપ
સ્થિતિમાં ચો તફાવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૯-સામાયિક ચારિત્રિયાની કદપ સ્થિતિ એ
પ્રકારે દહી છે, તે અસ્થિત કદપચાળા, અને અનસ્થિત કદપચાળા તેમાં
૧ સેવ્યાંતર પિંડ, ૨ ચાર મહાવ્રત, ૩ પુરૂષ જોષ્ટ-એટલે સાધવી વાંટે,
૪ વંદાને વાંદણા દેવી. એ ચાર અસ્થિત કદપ તે બાવીસ નિર્ધારકરના
સાધુને અસ્થિત કરવાનો કદપ અને અનસ્થિત કદપ તે અચ્છ તથા
પરમાણેષેત ૧, ઉદેશક ૨, સ્પષ્ટિક્રમણ ૩, રાજ્યપિંડ ૪, માસકદપ ૫,
પર્યવણ ૬. એ છ અનસ્થિત કદપ તે પહેલાં છેડા નિર્ધારકરના સાધુને
એ કદપ અસ્થિત હોય એમ નહિ. તેનો કદપ કદપના સાત દિનનો, મધ્યમ
ચાર માસનો, ને દૃઢો છ માસનો કદપ છે, માટે અનસ્થિત કદપ
એ સામાયિક ચારિત્રિયાનો કદપ કદપ.

પર્યાયમાં કહ્યું છે કે-વર્ષાકાળના જઘન્ય ૭૦ દિન, મધ્યમ ચાર માસ, એ ઉત્કૃષ્ટા છ માસ કહ્યા છે. તેમાં નવ યોગ પ્રમાણે વસવું. ઉલ્લોહી ૧, નવ વીગયનો ત્યાગ ૨, પીઠ ક્ષત્રગાદિકં ગ્રહવા ૩, ઉચ્ચારણ લાગન ગ્રહવા ૪, લોચ કરવો ૫, નવા શિષ્યને દીક્ષા ન દેવી ૬, પુરું ગૃહના રાખ ડગાડિ નાખીને નવા ગૃહે ૭, શેષ કાળે જોઇએ તેથી ૮, ઉપગરણ ગ્રહવા ૯, અઢી ગાઉ જતા અઢી ગાઉ આવતા એ સવા એક ઉપરાંત ન જાવું ૯, આ પ્રમાણે વર્તવું. અને કાશ્ણે જાવું પડે તેને કાશ્ણ પાંચ કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—હા. હા. પમે-ઉ. રજે-પાંચ પ્રકારના અણુરૂપી દોષ કહ્યા છે તેમાં રાયપિંડ મુંજમાણે-સાધુને રાજપિંડ લોગવો-જ્યે નિષેધ્યો છે તે રાજપિંડ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—કાણાંગુના બહુ અર્થના ટળામાં કહ્યું છે કે-રાજપિંડ તે-ચક્રવર્ત્યાદિક રાજાને જન્મવાનો જે પિંડ તે રાજપિંડ સાધુઓ ને નિષેધ જીને અર્થ-રાજ્યાભિષેક કર્યો છે તે રાજાનો પિંડ વર્જવો. અન્યની ભજન (તથા કોણ રાજપિંડને જાણિત આદાર પણ કહે છે. એટલે આદાર રાજા સમાન પ્રધાન આદાર-વિષય ઉત્પન્ન કરે તેવો આદાર વર્જતાં અને એમ પણ કહ્યું છે કે-ઉપર કહેલા રાજાના ઘરનો અથ વિષ રાજાને તે ચાર આદાર ૪ વચ્ચે ૫ પાત્ર ૬ કંબલ ૭ પાપપુછણ ૮ એ મારે પણ રાજપિંડમાં ગણ્યાં છે. તો એમ પણ અર્થ થાય કે-એટલા મહત્ત્વ અભિષેક સમયમાં એ આડ યોગ સાધુને લેવા વર્જ્યા હોય એમ જાણ છે-જાણિત આદાર તો સ્વભાવે સાધુને વર્જિત છે, પણ નેમીયર ભજન ૧૪ છે અનુગારે શ્રીકૃષ્ણ મદારાજને જન્મવાના સિંદ્ર કેશરીયા લાડુ રોડાં જે આ ઉપરાંત એમ જણાય છે કે-મદાવીરના સાધુને રાજપિંડનો નિંદા રૂપ એમ જણાય છે. વિશેષ બહુમતી કહે તે સત્ય.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—અશ્વત્થ લઘિમાં નિર્ધેકરાદિક પદોને કયાં કહે છે ?

ઉત્તર—હા. હા. પમે-ઉ. રજે-અશ્વત્થ લઘિમાં નામ ૩૦ નેમ પૂર્વજાન, અશ્વત્થજાન, મનપર્વજાન, કેવલજાન, નિષેધ ૩૦ નેમ નેમ નેમ નેમ પદો પણ ઉલ્લેખ કરેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—સાધુને સ્વયં પાત્રજાને કહેલું નેમ નેમ નેમ ?

ઉત્તર—હા. હા. પમે-ઉ. ઝજે-ચારિત્રિયાને પાંચ નેશાના સ્થાનક-આધાર ભૂત કહ્યા છે, તે એ કે-છયકાયની નેશાએ સાધુને સંયમ પાળે, એટલે સંયમને છયકાયનો આધાર ૧, બીજો ગચ્છનો આધાર ૨, રાજનો આધાર ૩, ગૃહસ્થનો આધાર તે ઉપાશ્રયાદિકનો દાતાર ૪, શરીર નીરાંગી હોય તો તે પણ આધાર ૫. એ પાંચની નિશ્રાથી સંયમ શુદ્ધ અને સારી રીતે પળે છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—નારકી દેવતાનું અવધિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૭-નારકી, જ્યોતિષીનું અવધી ત્રોણું હોય, ભવનપતિ અને વ્યંતરનું અવધિ ઉંચો હોય, વૈમાનિકનું અવધિ નીચું (હિંકું) હોય. એ ભવ પ્રત્યય આશ્રી જલજીવું.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—પ્રતિક્રમણ કેટલા પ્રકારનાં-કયાં કયાં કારણે પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૮-છ પ્રકારનાં પ્રતિક્રમણ કહ્યાં છે. તે એ કે-૧ ઉચ્ચાર કાર્ય નીવારીને-પરઠવીને ઇરિયાવડીપડિકમવીતે ઇરિયાવડીનું પડિકમણું, ૨ એમ પાસવણનું પડિકમણું, ૩ દેવશીરાઇનું પડિકમણું, તે સ્વરૂપકાગ, ૪ જાવ જીવનું જે મહાવ્રત ઉચ્ચારરૂપ સાવજ જોગથી નીવર્તવું તે પડિકમણું, ૫ જે કાંઇ વિપરીત આચર્યું તે મિથ્યા કરવું તે એટલે મિથ્યાક્રૂત હેવું તે પણ પ્રતિક્રમણ, ૬ સુત્રા ઉકયા પડી સાધુ ઇરીયાવડી પડિકમે-તયા સ્વપ્નામાંથી આશ્રય સેવ્યાનો કાઉસગ ૪ ચાર લોગસસનો કરવો-(ટીકામા ઇરીયાવડી તથા આઉત્ર માઉત્રનો કાઉસગ કરવો કહ્યા છે)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સામાયિક ચારિત્રની અને છેદોત્થાપનીયની કદપ સ્થિતિમાં શો વક્રાવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૯-સામાયિક ચારિત્રિયાની કદપ સ્થિતિ એ પ્રકારે દલી છે, તે અવસ્થિત કદપવાળા, અને અનવસ્થિત કદપવાળા તેમાં ૧ સેવ્યાંતર પિંડ, ૨ ચાર મહાવ્રત, ૩ પુરૂષ જેઠ-એટલે સાધવી વાંદે, ૪ વંદેને વાંદજી દેવી. એ ચાર અવસ્થિત કદપ તે બાવીસ નિર્ધારકરના સાધુને અવસ્થ દરવાનો કદપ અને અનવસ્થિત કદપ તે અચેત તથા પરમાણુપિંડ ૧, ઉટેઇક ૨, સ્પડિકમણ ૩, સાધ્યપિંડ ૪, માસકદપ ૫, પર્ણવપણ ૬. એ છ અનવસ્થિત કદપ તે પડેલા છેડલા નિર્ધારકરના સાધુને એ કદપ અવસ્થ હોય એમ નહિ. તેનો કદપ કદપ આગ દિનનો, મધ્યમ ચાર માસનો, ને ઉત્કૃષ્ટો છ માસનો કહ્યા છે, માટે અનવસ્થિત કદપ એ સામાયિક ચારિત્રિયાનો કદપ કહ્યો.

પર્યાયમાં કહ્યું છે કે-વર્ષાકાળના જથ્થા ૭૦ દિન, મધ્યમ ચાર માસ, જે ઉત્કૃષ્ટા છ માસ કહ્યા છે. તેમાં નવ જોડ પ્રમાણે વસવું. ઉલ્લાદી ૧, ૧, નવ વીગયનો ત્યાગ ૨, પીઠ ફક્તગાદિક ગ્રહવા ૩, ઉચ્ચારિત્તિ ભાજન ગ્રહવા ૪, લોચ કરવો ૫, નવા શિષ્યને દીક્ષા ન દેવી ૬, પુરું ગૃહના રાખ ડગાડિ નાખીને નવા ગૃહે ૭, શેષ કાળે જોઈએ તેથી જમણ ઉપગરણ ગ્રહવા ૮, અઢી ગાઉ જતા અઢી ગાઉ આવતા એ સવા એક ઉપરાંત ન જવું ૯, આ પ્રમાણે વર્તવું. અને કાશ્ણે જાવું પડે તેડે કાશ્ણ પાંચ કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—હા. હા. પમે-ઉ. રજે-પાંચ પ્રકારના અર્ચન દોષ કહ્યા છે તેમાં રાયપિંડે મુંજમાળે-સાધુને રાજપિંડ લોગવશે-જમણે નિષેધ્યો છે તે રાજપિંડ કેને કહીએ ?

ઉત્તર—કાણુંગણના બહુ અર્થના ટળામાં કહ્યું છે કે-રાજપિંડ તે-અકવર્ત્યાદિક રાજાને જમવાનો જે પિંડ તે રાજપિંડ સાધુઓ ને વિરં બીજો અર્થ-રાજ્યાભિષેક કર્યો છે તે રાજાનો પિંડ વર્જ્યો. અન્યની જમણ (તથા દોષ) રાજપિંડને બલિષ્ઠ આધાર પણ કહે છે. એટલે નાદાન રાજા સમાન પ્રધાન આધાર-વિષય ઉત્પન્ન કરે તેવો આધાર વર્જ્યો અને એમ પણ કહ્યું છે કે-ઉપર કહેલા રાજાના ઘરનો અથ વિષ રાજપિંડ તે ચાર આધાર ૪ વચ્ચે ૫ પાત્ર ૬ ઠંજલ ૭ પાચપુષ્પ ૮ એ અર્થ પણ રાજપિંડમાં ગણ્યાં છે. તો એમ પણ અર્થ થાય કે-ગેહાડા રાજા અભિષેક સમયમાં એ આડ જોડ સાધુને લેવા વર્જ્યા હોય એમ જાણ છે-બલિષ્ઠ આધાર તો સ્વભાવે સાધુને વર્જિત છે, પણ નેમીધરભરાવણ છ અનુગારે થીમૂજ મદારાજને જમવાના સિંદ કેશરીયા છાત્ર રટીયાં જે આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે-મદાવીરના સાધુને રાજપિંડનો વિના રાય એમ જણાય છે. વિશેષ બહુમતી કહે તે સત્ય.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—અઢીશ લગ્નમાં નિર્ધારિત પરિનિ ૩૦ મું છે કે કેમ ?

ઉત્તર—હા. હા. પમે-ઉ. રજે-અઢીશ લગ્નના નામ ૩૦ નેમ. પૂરંજન, અર્ચીગણ, મનપર્યવસાન, કેવલજન, નિષ ૩૦ નેમ. પર્વતી પાદ પત્ર લગ્નનાં કહેવડ છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—સાધુને જેવમ પાત્રને કેઈએ નેવડે ૪૦ ૩૦ ?

ઉત્તર—હા. હા. પમે-ઉ. ઝજે-ચારિત્રિયાને પાંચ નેશાના સ્થાનક-
આધાર ભૂત કહ્યા છે, તે એ કે-છયકાયની નેશાએ સાધુને સંયમ પાળે,
એટલે સંયમને છયકાયનો આધાર ૧, બીજો ગચ્છનો આધાર ૨, રાજાનો
આધાર ૩, ગૃહસ્થનો આધાર તે ઉપાશ્રયાદિકનો દાતાર ૪, શરીર નીરાળી
હોય તો તે પણ આધાર ૫. એ પાંચની નિશ્રાથી સંયમ શુદ્ધ અને સારી
રીતે પળે છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—નારકી દેવતાનું અવધિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૭-નારકી, જ્યોતિષીનું અવધી ત્રોછું હોય,
ભવનપતિ અને વ્યંતરનું અવધિ ઉંચો હોય, વૈમાનિકનું અવધિ નીચું
(હિંકું) હોય. એ ભવ પ્રત્યય આશ્રી બાલુવું.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—પ્રતિક્રમણ કેટલા પ્રકારનાં-કયાં કયાં કારણે પ્રતિ-
ક્રમણ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૮-છ પ્રકારનાં પ્રતિક્રમણ કહ્યાં છે. તે એ કે-
૧ ઉચ્ચાર કાર્ય નીવારીને-પરઠવીને ઇરીયાવડીપડિક્રમવીતે ઇરીયાવડીનું
પડિક્રમણું, ૨ એમ પાસવણનું પડિક્રમણું, ૩ હેવશીરાઇનું પડિક્રમણું, તે
સ્વરૂપકાગ, ૪ જાવ જીવનું જે મહાવ્રત ઉચ્ચારૂપ સાવચ જોગથી નીવર્તવું
તે પડિક્રમણું, ૫ જે કાંઇ વિપરીત આચર્યું તે મિથ્યા કરવું તે એટલે
મિથ્યાક્રમણું હેવું તે પણ પ્રતિક્રમણ, ૬ સુત્ર ઉકયા પડી સાધુ ઇરીયાવડી
પડિક્રમે-તથા સ્વભામાંથી આશ્રય સેવ્યાનો કાઉસગ ૪ ચાર લોગસનો
કરવો-(ટીકામાં ઇરીયાવડી તથા આઉલ માઉલનો કાઉસગ કરવો કહ્યા છે)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સામાયિક ચારિત્રની અને છેદોસ્થાપનીયની કદપ
સ્થિતિમાં શો વફાવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૯-સામાયિક ચારિત્રિયાની કદપ સ્થિતિ જે
પ્રકારે દહી છે, તે અવસ્થિત કદપવાળા, અને અનવસ્થિત કદપવાળા તેમાં
૧ સેવ્યાંતર પિંડ, ૨ ચાર મહાવ્રત, ૩ પુરૂષ એક-એટલે સાધવી વાંદે,
૪ વાંદાને વાંદણા દેવી. એ ચાર અવસ્થિત કદપ તે બાવીસ નિર્ધારકરના
સાધુને અવસ્થ કરવાનો કદપ અને અનવસ્થિત કદપ તે અચ્છ તથા
પરમાણેપેત ૧, ઉદેશક ૨, સ્વપડિક્રમણ ૩, રાજ્યપિંડ ૪, માસકદપ ૫,
પર્યવણ ૬. એ છ અનવસ્થિત કદપ તે પડેલા છેદા નિર્ધારકરના સાધુને
એ કદપ અવસ્થ હોય એમ નહિ. તેનો કદપ જ્યન્ય સાત દિનનો, મધ્યમ
ચાર માસનો, ને ઉત્કૃષ્ટો છ માસનો દહી છે, માટે અનવસ્થિત દહી-
એ સામાયિક ચારિત્રિયાનો કદપ દહી.

હવે છેદોપસ્થાપનીય આરિત્રિયાનો કડપ-૧ અચેત, ૨ ઉદેશ, ૩ સેન્યાંતર, ૪ રાજપિંડ ૫ કૃતીકમ વાંદનાદિક, ૬ પાંચયામ, ૭ પુરૂષે. ૮ પ્રતિકમણ, ૯ માસ કડપ, ૧૦ પર્યુષણ કડપ. એ દશ બોલ અસર છે. એ સામાયિક આરિત્રને છેદોપસ્થાપનીયની કડપ સ્થિતિ કરી.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—ઠાઠ ઠાઠ ૭ મે-મઢલીનાથ ભગવંત પોતે કશી
સાત જણે દીક્ષા લીધી, છ રાજાને સાતમાં પોતે, અને શ્રી રામજી
મઢલીનાથે દીક્ષા લીધા પછી છએ રાજાએ દીક્ષા લીધાનું ચાચું દ. અને
અંદિયા ભેગી લીધી તે કેમ?

ઉત્તર—મરડીનાથ ભગવંત પોતે સહિત સાત જણ દીક્ષા લીધે
કહ્યું પણ સાતે સાથે દીક્ષા લીધી કહ્યું નથી પણ સાતેના સંકેતને લઈ
મરડીનાથ ભગવંતની સાથે દીક્ષા લેવા સન્મુખ થયા માટે સાતે સાથે જ ગા

પ્રશ્ન ૭૦ મું—વિકૃતિ કેટલા પ્રકારની ?

ઉત્તર—હાં હાં ૭ મે-સાત વિક્રયા કરી તે. એ, કે-૧ શી ૧૫.
૨ ભસકયા, ૩ દેશકયા, ૪ રાજકયા, ૫ મિહિકાલુણીયા-તે સાંખ્યકયા
દયાની પલાળજુહારી માતા પુત્ર વિયોગે કારણે રમ્મ સદિન-મગી
અજ્ઞયો વિલાપ કરે, હા પુત્ર-દાવત્ય ઇત્યાદિ. ૬ ઠી-વિક્રયા-દર્શન ભેદ
તે કુતરિદિના જાનાદિકની પ્રશંસા સાંખ્યીને આગત્તાને મોડ ઉપર, સમજાવ
બેદ પામે. તે પત્તુ વિક્રયા. ૭ સાતમી ચારિત્ર ભેદની-તે હમજા થઈ
છે નરિ. સાપુને પ્રમાદના બહુવ પત્તા થકી અનિચાર વત્તાં લામે. ૮
અનિચારના મુદ્દના કરનાર જે આચાર્ય અને પ્રાયશ્ચિનના લેનાર જે વર
એ કેટલું આજ નથી, અને નીચું તે તો જાન દર્શને પ્રવર્તે છે તે જ
જાન દર્શનને વિષે વળત કરવો. મત્યાદિક સાંખ્યનાં ચારિત્રની પદ
તે મટે તે પત્તુ વિક્રયા કરીએ, એ સાતમી વીક્રયા. ૧૧ ૭ ૧૧

24 21 31—2145 ઉપાધ્યાયના કાંઈ અભિપ્રાય પણ છે.

[illegible]

જગ્યાએ એક બે રાત્રી રહે. એ પાંચ કારણે આચાર્યને પ્રવર્તતા હોય નહિ અનેરાને આરા નહિ. વિશેષ ભાવ અધિકાર. વાંચવાથી. જણાયે. અને સાતમે ઠાણે બે વધારી-દહો અતિશય-ઉપકરણ અતિશય, તે શેષ સાધુથી પ્રધાન અને ઉજાળા વસ્ત્ર રાખે, ૭ સાતમો ભક્ત પાન અતિશય-તે આહાર પાણી સરસ દૂધ સાકરાદિ પ્રધાન આહાર જમાડવો. સુંદર આહારે સૂતાર્ય સ્થિર રહે શિષ્યને વિનયકારી ગુરૂની પુળ અને બહુ માન થાય. દાનના દાતારને પણ શ્રદ્ધા વધે આચાર્યને પંજુ બળ બુદ્ધિ વધે, ઇત્યાદિ ગુણ ઉપજે માટે ભક્ત પાન અતિશય સાતમો જણવો. ૭ ॥

પ્રશ્ન ૭૨ મું—આચાર્ય વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો સંગ્રહ કરે કે કેમ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૭મે-આચાર્ય વસ્ત્ર પાત્ર મેળવે, રક્ષણ કરે, સંગ્રહ કરે, એમ કહ્યું છે. એક વૃદ્ધ સાધુ પાસે 'સાંભળ્યું' છે કે સૂત્રમાં સંગ્રહ સ્થાન કહ્યું છે એટલે સૂત્રમાં એટલી સાથે હજારો સાધુના સંધારા ચાલ્યા છે તેના વસ્ત્ર પાત્ર રચકરણ વગેરે હજારો ઉપગરણનું સંગ્રહસ્થાન હોવું જોઈએ, જે સંસારીના હાથ પડે તો તેના ગેરઉપયોગ થાય. સંધારાવાળા સાધુના બંડ ઉપગરણ ગુરૂ પાસે પાછા લાવી સોંપવાનું સૂત્રમાં ચાલ્યું છે. માટે ઉપર વિષે કાંઈક હોવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—ત્રીજા આરાને છેડે ત્રણ દંડ કહ્યા તે હકાર, મકાર, ને ધિક્કાર. તો ઋષભદેવને વારે કયા પ્રકારનો દંડ વર્તેતો હશે ?

ઉત્તર—ઠાણાંગડાણે ૭ મે-સાત પ્રકારની દંડ નીતિ કહી છે. તેમાં ત્રણ તો હકારાદિક કહી તે. અને ચોથી અપરાધી પ્રત્યે કોપે કરી-મન્નઈશ એમ કહેવું તે ૪, અને એટલી ભૂનિકા થકી બાહિર મન્નઈશ પ. એ બે ઋષભદેવને વારે હતી. અને છઠી ભાશીમાંલી નાખવું ૬, ને સાતમી નાશીમાંલિતું છેદવું ૭. એ બે ભરત મહારાજને વારે હતી.

વગી કોઈ એમ પણ કહે છે કે-પત્તર કુલગર યથા તેમાં પહેલાં પાંચ કુલગર મુખી હતા, બીજા પાંચ મુખી મકાર, ને ત્રીજા પાંચ મુખી ધિક્કાર. અને દોઢીમી માંડી સાતમી મુખી ભરતને વારે હતી. તરત કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—હા. હા. ૧૦મે દશ અઢેતા યથા કહ્યું છે તો તેમાંના મહાવીરને વારે કેટલા યથા ?

ઉત્તર—૭ અઢેતા મહાવીરને વારે અને ૨૧ અઢેતા ૨૩ નિર્દોશને વારે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૭૫ સુ—શિષ્ય—સાંભળવા પ્રમાણે તો (૫), મહાવીરને ફરે અને (૫) તેવીસ નિર્ધારના વારામાં થયા છે તે કેમ ?

ઉત્તર—એમ કેટલાક કહે છે ખરા પણ સૂત્રમાં તે સંબંધે કુદરે નથી. સૂત્રમાં તો દશ અરેરાના નામ ક્યાં છે, પણ કોના કોના રી થયા તે કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૭૬ સુ—સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—કા. કા. ૧૦મે—બાપુવાળા છાપેલે પાને પદ્મમેથી-૨૫ એ નીચે પ્રમાણે કહી છે. ગાથા—

દસ અચ્છેરગા પળતા તંજહા, ઉવસગ ૧ ગર્મંહરણ ૨ રૂથી તિયરે જર-
વિયે પરિસાઠ; કણ્ઠસ્સ અવરકંકાપ, ઉત્તરણં ચંદસૂરાણં ૬ ॥૧॥ હરિવંસ કુ-
પ્પત્તી ૭, ચમરુપ્પામોય ૮, અટસય સિદ્ધા ૯, અસ્સંજણ સુપૂયા ૧૦, દસ વિષં
લેણ કાલેણ ॥૨॥

ભાષા:—દશ અરેરા થયા તે કહે છે. ઉપસર્ગ ૧, શ્રીકૃષ્ણે ગર્ભાપદાર ૨, શ્રી ત્રીચંકર મહો ૩, અસાવિત પર્ણદા પચ્ચખાતુ કેડો ન દીધું ૪, કૃષ્ણ અમર કંકાપે ગયા ૫, ચંદ્રમા સૂર્ય પોતાને વિમાને ઉડાવે ૬, હરિવંસ કુટ્ટ ઉપનું સુગલીયા નરકે ગયા ૭, ચમરોત્પાત ૮, એકમે ૧૦ એક સમે સિદ્ધા કપમદેવને વારે ૯, અંસંગલીની પૂજા થઈ ૧૦ એ ૧૨ અનંત કાળે ઉપજે. (આ પ્રમાણે મૂળ પાડ તથા ભાષામાં કહેવું છે)

પ્રશ્ન ૭૭ સુ—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે દશ અરેરા સમયે ક્યાં તેમ કહ્યું અરેરું અને કોને વારે થયું ત કાંઈ અનુક્રમે વાચના સમજાવ આપવું નહીં તો કો કાંઈ સમજી શકે તેવી રીત જણાવો ?

ઉત્તર—સાંભળો—૧ પદેનું—૨ ત્રીજું—૪ ચ.યુ. ૬ છડું ૮ ૧૦ ૧૨નું એ ૭ મહાવીરને વારે થયલ અને ૩ ત્રીજું મહાવીરને વારે થયલું. ૫ પાંચનું નેમનાથના વારે ૭ સાતનું હરિવંસ કુટ્ટ ઉપનું ૮ ૧૦માં ત્રીચંકરને વારે અને ૯ નવનું પદેનું ત્રીચંકરને વારે ૧૦ મહાવીર પદેનું થયા છે.

પ્રશ્ન ૭૮ સુ—અરિયા કેડું કહે કે—અસંગલીની પૂજા થઈ. ૧૦ એક સમે સિદ્ધા કપમદેવને વારે ૯ નવ અનંતમાં થયેલું છે ને નેમ મહાવીરને વારે ૧૦ એક સમે થયેલું છે. ?

ઉત્તર—એમ કેટલાક કહે છે ખરા. પણ ભંગવતીજીમાં તો ૬ નવ આંતરામાં કાળિક સૂત્ર વિચ્છેદ ગયાનું કહ્યું છે પણ અસંજતીની પૂજાનું અચ્છેદ કહ્યું નથી.

અસંજતીની પૂજા અનંત કાળે થઈ તેની મેળવણી કરવાને માટે દાખલા તરીકે મહા નશીત સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનમાં ક્રમજ પ્રમા અધિકારે ૭ સાત અચ્છેરા કહ્યા છે તેમાં છેલ્લું અસંજતીની પૂજાનું સાતમું અચ્છેદ કહ્યું છે તે અનંતી ચોવીસી પહેલા થયેલ છે. એટલે તે છેલ્લા ચોવીસમાં 'ધર્મસીરી' તીર્થ કરના નિર્વાણ પછી તેમના શાસનમાં અસંજતીની પૂજા ચાલી છે. અને અસંજતીપણે જે જે પુનઃજા તે ક્રમજ પ્રમાનું અધ્યયન વાંચવાથી સમજાયે કે અસંજતીની પૂજાનું અચ્છેદ આ પ્રકારે કહ્યું છે.

તેમ આ છેલા તીર્થ કર મહાવીરના શાસનમાં પણ સંયમ ગુચ્છ રહિત અસંજમધારી જતીઓ વગેરે પૂજવા લાગ્યા તે સર્વ દશમાં અચ્છેરામાં અસંજતીની પૂજામાં ગણ્યા છે.

ગઇ અનંતી ચોવીસીએ ચરમ તીર્થ કરના શાસને અસંજતીની પૂજા થઇ તેમ આ ચોવીસીએ પણ ચરમ તીર્થ કરના શાસને અસંજતીની પૂજા અનંત કાળે થઇ. બસેના વખતની અસંજતીની પૂજાનો અધિકાર સરખોજ મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આ ચોવીસીમાં મહાવીરને શાસને અસંજતીની પૂજાનો કોઇ પ્રમાણિક દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, રાંભળો-ખુટેરાપછી સંવેગીએ પોતાના રચેલાં મુદ્રપતિ ચર્યા અંધમાં અસંજતીની પૂજા પંચમ દાળે માની છે.

તેમજ સંઘ પટ્ટક કર્તા જીન વલ્લભસૂરિએ પણ અસંજતીની પૂજા આ પાંચમાં આશમાં પ્રગટ થયેલી છે એમ કહ્યું છે.

માટે મહાવીર સ્વામીના વારે અર્થાત્ તેમના શાસને ૬ છ અને તે પહેલા ૪ ચાર અચ્છેરા મળી ૧૦ દશ અચ્છેરા આ ચોવીસીમાં કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પહેલું અચ્છેદ શીરૂપત્તરવને વારે થયું છે ને મહાવીરનું પહેલું કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—એ તો ગુણધર મહારાજની શુંષટામાં (ગય પદમાં) જેમ વસનું આખું તેમ શુંષટા કરી તેણે અનુક્રમે ત્રાયામાં કહ્યા પ્રમાણે લેવાનું નથી પણ મુત્ય ન્હાયે જેમ અનુક્રમે આવે તેમ લેવું

પ્રશ્ન ૮૧ મું—અનુક્રમે અચ્છેરા કેવી રીતે લેવા ?

ઉત્તર—(૧) ગાથામાં કહેલું હતું અપસદેવ સ્વામીના વારે ઉપવેષ્ટાના ૧૦૮ એક સમે સિદ્ધ થયા તે, પહેલું અચ્છેરું.

(૨) ગાથામાં સાતમું હરી વંશની ઉત્પત્તિનું ૧૦માં વીર્યક્રમે થયું તે બીજું.

(૩) ગાથામાં ૩મું મહોનાથ ભગવાન સ્ત્રી વેદે થયા તે ત્રીજું.

(૪) ગાથામાં પાંચમું નેમનાથને વારે શ્રીકૃષ્ણ અમરકંકાએ (૨૩ ખંડમાં) ગયા તે ચોથું. એ ચાર મહાવીર પહેલાં થયાં.

(૫) ગાથામાં બીજું શ્રીમહાવીરના ગર્ભસાહસણનું તે પાંચમું. એ મહાવીરના વારાનું અચ્છેરું પહેલું. (૧)

(૬) ગાથામાં આઠમું અમરેન્દ્ર પહેલા દેવલોકે સંકેદની આશય કરવા ગયો તે છઠું. આ મહાવીરના દિક્ષા લીધા પછીના છમ્મસપાઠ બીજું. (૨)

(૭) ગાથામાં ચોથું—શ્રીમહાવીરને કેવળ પ્રાપ્ત થયે છતે સમોક્ષરજ્ઞ દેવતાની પ્રખટા વ્રત પચ્ચણાણુ વિના ગઇ તે સાતમું.—(૩)

(૮) ગાથામાં છઠું—ચંદ્રમાં સૂર્ય મહાવીરને વાંઢવા મુજબ તે આવ્યા તે આઠમું. (૪)

(૯) ગાથામાં ૧૩મું—ગોત્રાએ શ્રીમહાવીરના મનોરત્નમાં એ માર્ગે ગાળ્યા. મહાવીર ઉપર તેનું લેશા મૂકી, ઉપસર્ગ કર્યો તે અચ્છેરું નામનું—(૫)

(૧૦) ગાથામાં ૧૦મું—નમ્મંજીની પૂજનું છેવું દશમું નમ્મંજી શ્રીમહાવીરના શરૂને પાંચમ આરામા થયું. (૬)

એ મહાવીરના આસનમાં ૬ અને ૬ તે પહેલાના મહી ૧૧ અચ્છેરના આ ચોવીસીમ થયા, તે સૂચના ન્યાય પ્રમાણુ કરી જાણવું.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઉપવેષ્ટાદિક પુજ્યવાદી ન્યાય પ્રમાણુ કરી જાણવું.

ઉત્તર—૧૮ ૧૮ ૧૦મે-૧૪૨ પ્રકાશની વિગતિ કરી તેમાં ઉપવેષ્ટા પુજ્યવાદી ન્યાય પ્રમાણુ કરી છે. (૭) ૧૪૨ પ્રમાણુ ૧૮૨

પ્રશ્ન ૮૩ મું—નિઃશ્વિર ક્રમે કુટે કે નહીં ?

ઉત્તર—૧. ૧. ૧૦મે-૧૪૨ પ્રમાણુ વગર કર્યા છ તેમાં ન્યાય પ્રમાણુ કરી છે તેમાં નમ્મંજી સૂચના ઉપવેષ્ટાદિક ન્યાય પ્રમાણુ કરી છે. (૮) ૧૪૨ પ્રમાણુ ૧૮૨

પ્રશ્ન ૮૪ મું—હા. હા. ૧૦મે-દશ નગરી કહી તેમાં વારંવાર પેથવું નહિ એમ કહ્યું. અને ભગવંતે સાધુને તેજ દેશમાં વિચરવું કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં તથા ટીકામાં એ પ્રમાણે કહ્યું છે. ત્યાં એમ જણાવે છે કે-તરૂણી સ્ત્રીયાદિકનાં જોવામાં આવે માટે વારંવાર પેથે નહિ. આગમાંથી એ ત્રણ વાર ૧ એક માસમાં આવે એમ નીશીય ચુર્ણિમાં છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—છદ્મરત અને કેવળીમાં શો તકાવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૧૦મે-દશ સ્થાનક છદ્મરત સર્વ ભાવ ન જાણે ન દેખે. ૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ જીવ શરીર પ્રતિબંધ, ૫ શબ્દ, ૬ ગંધ, ૭ વાયુ, ૮ પરમાણુ, ૯ આ જીવ જિન થાય કે નહિ થાય, ૧૦ આ જીવ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે અથવા નહિ કરે. એ દશ જોલ છદ્મરત ન જાણે ન દેખે, પણ કેવળી મહારાજ જાણે ને દેખે. ઇત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૮૬ મું—હા. હા. ૧૦મે-દશ સ્થાનકે, જીવ આગમીય કાળે ભદ્ર કલ્યાણકારી કર્મ ઉપરાંતે કહ્યું, તેમાં જોગ વાહિયાએ કહ્યું તે શું ?

ઉત્તર—સિદ્ધાંત, જોગને વહીવે લાહુ. તપસ્યા કરે તે-તથા ઉત્સકપણ રહીત જે સમાધી યોગ તેહને કરવે. વગી જિન માર્ગ દીપાવતા કલ્યાણપણ ઉપરાંતે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—હા. હા. ૧૦મે-દશ પ્રકારના કલ્પ વૃક્ષ કહ્યાં છે તેમાં પાંચમે જોલે જ્યોતી તે અગ્નિ કહી, અને ત્યાં અગ્નિનો અભાવ કહ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જુગગીયાના ક્ષેત્રમાં અગ્નિનો અભાવ છે માટે અગ્નિની પેર પ્રકાશ કરણ હાર વૃક્ષ જાણ્યાં.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—હા. હા. ૭મે પ્રચયનના નીનવ સાન કતા તેમાં પડેલો નીનવ જમાલીને ગણ્યો છે, ને તેને ઉપજવાને નગર આવર્યો હતો તે કેમ ? તે તો સત્રીકુંડ ગામમાં ઉપન્યો છે.

ઉત્તર—નીનવપણુ આવર્યો નગરીયે પાગ્યે માટે સારથી નગરી કહી આને પણ નીનવપણુને જન્મ થયો માટે નીનવપણુનાં જન્મના નગરી સારથી કહી.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—હા. હા. ૫મે-૫મા ભગવતીજ ન પાંચમે-પાંચ દેવ દાસ તેનું સરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—પ્રથમ પાંચ હેતુનો પાઠ જણાવે છે.—

પંચ હેતુ પંચ તંત્ર હેતુ ન જાણતિ હેતુ ન પાસતિ હેતુ ન વુક્તિ નામિગવતિ હેતુ મન્નાણ મરણં મરહ. ॥

અર્થ—પાંચ હેતુ પ્રકૃતિ ભગવતે તે જોમ છે તેમ કહે છે. તેને ચિહ્ન જોમ અગ્નિનું ચિહ્ન ધુમ્ર તેમ જો જો કારણનું જો જો ચિહ્ન હેતુ કદીએ. તે હેતુને ન જાણે ક્રેતા ન જાણે, ન પાસે ક્રેતા ન જો ન જુઝાઈ ક્રેતા તે હેતુના તત્ત્વ ન સર્જાઈ, નાભિ ગચ્છ ક્રેતા તે હેતુ સંમુખ ન થાય અર્થાત્ તે હેતુને ન જોઈએ એ ચતુર્વિધ હેતુનો અર્થ જ્ઞાન મરણ મરે પણ પડિત મરણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—આ હેતુ કોને લાગુ છે ? તે સ્પષ્ટાર્થથી જણાવો !

ઉત્તર—આ પ્રથમ હેતુ એક વચને મિથ્યાત્વી આત્મી છે. જે કોઈ એક મિથ્યાત્વી દેવ આયુષ્ય લોગવતા છ મહીના બાકી રહે ત્યારે પદ્મવત્ આયુષ્ય બાંધે અને મરણના ચિહ્ન જાણી જાયતા માટે, સમગ્ર ધારી મિત્ર દેવને પૂછે કે હું મરણથી કેમ જાણું ? ત્યારે સમગ્રતી તે તેને સમજાવવાને અર્થે ઈશ્વર મહારાજ પાસે મોકલે અને તે દેવ જાણ પામે. પરંતુ એટલું ન જાણે કે મૃત્યુ કોઈને મૂકતું નથી; છતાં હું કે પાસે કેમ જાઉં છું એ હેતુને જાણતો નથી. ધણા દેવોનો મરણ નજરે જોયા છતાં પોતાના મરણ કાળ રૂપ હેતુને દેખતો નથી. જે આયુષ્ય પૂર્ણ થયે ચારે ગતિના જીવોને તે સ્થાનક અવસ્થા છોડતું જોઈ એ હેતુને સર્જકનો નથી. એટલે એ હેતુ રૂપ તત્ત્વની યજ્ઞ નથી. નથ મરણ કાળને નજીક આવેલો જાણી યાંત્રીથી આત્મજ્ઞાન તથા સૈદ્ધાન્ત નિદિ ઉપરનાં મરણ સંમુખ ઉભો રહે તો જાણ થતી કહે છતાં તે જો સંમુખ થઈ શકતો નથી. એ ઉપર કહેલા ચારે જોડના સ્વરૂપને અજાણ વીના ઉગ્રે મનની વખતે અજીનના મુઝાં જાણ શાખી અજાણ મરે મરે પણ ન સમજે કે એવા મરણો આ જીવે અનંતી વાર કાળ રૂપ સિદ્ધ થયું નહિ. એ પાંચ જોડના સ્વરૂપને સમજાયો નહિ.

પ્રશ્ન ૯૧ મું—આ વિષે કોઈ વીજી જણાવે હોય તો પણ જણાવો.

ઉત્તર—સમજાવે—કોઈ એક મિથ્યાત્વી મૈત્ર્ય મિત્રવચને કાળે જ છતાં મરણને સર્જક રૂપ ધર્મમા સર્જો. પચ્ચે રહેલો યજ્ઞી અર્થે રૂપ હેતુ ધર્મને જાણતું નહિ. સારંગને સર્જક રૂપ પચ્ચે રૂપ જાણ રૂપ છે તે હેતુને દેખતો નથી. સારંગને સર્જક રૂપ

ધર્મથી કોઈ પ્રકારે કર્મની નિર્જાણ થતી નથી. અને ઉલટા કર્મ બધાય છે. એ હેતુના તત્ત્વને સંદેહતો નથી. સારંભને સપરિશદ્ રૂપ ધર્મથી જાણવાંતરની વૃદ્ધિ થાય છે. અને અણારંભ અપરિશદ્ રૂપ ધર્મથી ભવ ઘટીત થાય છે. અથવા મોક્ષ પણ મળે છે. છતાં સારંભને સપરિશદ્ રૂપ ધર્મમાં મોહ રાખતો થકે અને અણારંભ અપરિશદ્ રૂપ ધર્મના સન્મુખ નહિ થતાં અજ્ઞાન મરણે મરે છે—ઇતિ ઠા. ઠા. પમે—એક વચને પ્રથમ હેતુ સ્વરૂપ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૯૨ મું—બહુ વચને પ્રથમ હેતુ શી રીતે છે તેનું સ્વરૂપ જણાવયો?

ઉત્તર—બહુ વચને પ્રથમ હેતુ—તે પાઠ—

પંચહેતુ પં ૦ તં ૦ હેતુના નજાણદ્ જાવ હેતુનાં અજ્ઞાન મરણં મરદ્. ॥

આ હેતુ બહુ વચને મિથ્યાત્વી આશ્રી છે. અર્થ:—ઘણા મિથ્યાત્વી દેવો હેતુને ન જાણે, હેતુને ન દેખે, હેતુના તત્ત્વને ન સંદેહે, હેતુના સન્મુખ ન થાય, એટલે હેતુને ન જોઈએ. એ ચારે બોલના અમલ અજ્ઞાન મરણે મરે, હેતુનાં એક વચનની પેરે કેવું પણ આંહી ઘણા મિથ્યાત્વી દેવો કવા. દ્વિતીયાર્થમાં પણ એક વચન પ્રમાણે બહુ વચને ઘણા મિથ્યાત્વીઓ કવા. બાકીનું સર્વે એક વચન પ્રમાણે જાણવું. સાખ ઠા. ઠા. પમે—તથા બ સ. (૫) મે—

પ્રશ્ન ૯૩ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ એક વચન આશ્રી જણાવયો?

ઉત્તર—દ્વિતીય હેતુ પાઠ—

પંચ હેતુ પં ૦ તં ૦ હેતુ જાણદ્, હેતુ પાસદ્, હેતુ વુજ્ઞદ્, હેતુ અભિગચદ્ હેતુવટમત્થં મરણં મરદ્. ॥

અર્થ:—પાંચ હેતુ પ્રરૂપા બગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. હેતુ જાણદ્ કેતા હેતુને જાણે, હેતુ પાસદ્ કેતા હેતુને દેખે, હેતુ વુજ્ઞદ્ કેતા હેતુના તત્ત્વને સંદેહે, હેતુ અભિગચદ્ કેતા હેતુના સન્મુખ થાય. અર્થાત્ હેતુને જોઈને, આ ચારે બોલના સ્વરૂપ રૂપ હેતુને ઓળખનાં છતાં છઃમરના મરણે મરે આ એક વચને અર્થ કલા.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ બહુ વચન આશ્રી જણાવયો?

ઉત્તર—દ્વિતીય હેતુ પાઠ—જનુવચને—

પંચ હેતુ પં ૦ તં ૦ હેતુના જાણદ્ જાવ હેતુના ઉત્તમત્થં મરણં મરદ્.

હવે બહુવચને અર્થ કહે છે. ઘણા જણ હેતુને બંધે બજામ જણ ચારે બોલના સ્વરૂપ રૂપ હેતુને ઓળખવા છતાં છદ્મસ્ત મરણે મરે. પ્રશ્ન ૯૫ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ, એકવચને તથા બહુ રૂપે વિશેષાર્થથી જણાવશે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન એક વચને તથા બહુ વચને—ચતુર્થ ગુરુસ્થાન અવૃત્તિ સમ્યક્દષ્ટિ આશ્રી છે. એક અથવા ઘણા અવૃત્તિ સમ્યક્દષ્ટિ હોયો કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ બને છે. જેમકે રાજાની દરજે મહારાજા શ્રેણીકે ભગવંત મહાવીરને પ્રશ્ન કર્યો કે હું મરીને ક્યાં જઈશ ત્યારે ભગવંતે કહ્યું કે નરકે જઈશ ત્યારે શ્રેણીકે કહ્યું કે મું મારું નરકે ન જવાય ? ત્યારે ભગવંતે કહ્યું કે એક વ્રતનો કરનાર નરકે જ નહિ. પણ તું ચતુર્થ ગુરુસ્થાને રહેલો હોય છે માટે તારાથી પ્રધાનું વ્રત થઈ શકશે નહિ. ત્યારે શ્રેણીક રાજાએ ભગવંતના વચન હેતુને સત્યતા રૂપે જાણ્યો. તેમ એક અથવા ઘણા ચતુર્થ ગુરુસ્થાન હોયો કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ બને. તથા અંતર ચતુર્થ કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ દેખે (શ્રદ્ધે), તથા કેવળીનાં વચનોના જાણે હેતુ રૂપ વિશેષ સદંદે. તથા કેવળીનાં વચનોની સન્મુખ થાય ખરો પત્ર ચતુર્થ ગુરુસ્થાનને લઈ છદ્મસ્ત મરણે મરે પણ કેવળી મરણ ન દે. પ્રશ્ન ૯૬ મું—આ વિશે દ્વિતીય અર્થ હોય તે તે પણ જણાવશે ?

ઉત્તર—ગાંબજો—એક વચને તથા બહુ વચને ચતુર્થ ગુરુસ્થાન રહેલા હોયો જ્ઞાનદર્શન સદીન સાધુઓની શુદ્ધ કરી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્તિનારી હેતુ રૂપ બને, તેમજ અંતર ચતુર્થ વટે હેતુ રૂપ દેખે, તેનાજ નજરને શુદ્ધ દૃષ્ટિથી સદંદે, તેજ કરાણીના સન્મુખ થાય ખરો પત્ર પણ આવા ગુરુસ્થાનને લઈને થઈ શકે નહિ. તેથી છદ્મસ્ત મરણે પણ કેવળી મરણ નજ દોષ. સાન દા. દા. (૫) મે-૧૫૫ બ. ૩૫૫

પ્રશ્ન ૯૭ મું—ત્રીતીય હેતુ સ્વરૂપ એકવચન આશ્રી રીતે તે જણાવશે ?

ઉત્તર—ત્રીતીય હેતુ પાઠ —

વંશ પ્રદેશ ૧૦ નં. ૩ પ્રદેશ નવાનાદ, અદેશ ન વામદ, પ્રદેશ નવાદ, અદેશ ન સિવદ, અદેશ નવાદ્ય જ્ઞાન માર્ગ. ॥

અર્થ — ૧૫૫ અર્થે પ્રદેશના અવરતિ તે જ્ઞાન છે તેવું નં. ૧૫૫ નવાદ નહિ હેતુ તે અર્થે અદેશ હેતુ કહેવું ચિહ્ન તે ૧૫૫

થી જાણવાની જરૂર નેને, કારણકે અવધિ જ્ઞાનાદિકે જાણું છે તેને શિલ્પ
રી જાણવાની જરૂર નથી. પણ જે વસ્તુથી મોક્ષ મળે તે વસ્તુ ન જાણે,
તેમજ દર્શને કરી ન દેખે, ખરા તત્ત્વને ન સંદેહ, તેના સન્મુખ ન થાય—
એટલે તે સ્વરૂપને ન પહોંચે. એ ચારે જાણને અભાવે છદ્મસ્ત મરણે
મરે. એ એકવચને અર્થ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—તૃતીય હેતુ સ્વરૂપ, બહુવચને શી રીતે છે ?

ઉત્તર—તૃતીય હેતુ પાઠ—બહુવચને—

પંચ અદેહ પ૦ તં અદેહણા નયાણ્ જાવ અદેહણા વડમત્થં મરણં મરહ.

આનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે લેવો. ઉપર જેમ એકવચને અર્થ કયો
છે તેમજ બહુવચને એટલે ઘણા આશ્રી પણ એજ પ્રમાણે અર્થ જાણવો.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—તૃતીય હેતુ સ્વરૂપ, એકવચને તથા બહુવચને
વિશેષાર્થથી જણાવશે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન એકવચને તથા બહુવચને અવધ્યાદિક જ્ઞાન-
વાળા આશ્રી જાણવો. કોઈ, એક અથવા ઘણા જીવો છડા ગુરુસ્થાને રહેલા
અવધ્યાદિક જ્ઞાનવાળા જેમ ગૌતમ સ્વામી ભવડાને બુઝી લાગ્યા અને
તેજ ભવડાને માર્ગમાં આવતા કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે થકે કેવળીની
પ્રખદામાં જતાં ગૌતમ સ્વામીએ પાછો વાળવા માંડયો ત્યારે ભગવંતે
કહ્યું કે તેમને તેમની પ્રખદામાં જવા યો. ત્યારે ગૌતમે પૂછ્યું કે શું
તેને કેવળ જ્ઞાન થયું ? ભગવંતે હા પાડી. આ વાત સાંભળી ગૌતમને
ખેદ થયો કે હું આવા મુર્ખને સમજતી લાવું તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય.
પણ મને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. આમ અવધ્યાદિક જ્ઞાન હોવા છતાં
ખેદમાં ઉતર્યા; પણ તેમણે જ્યારે રાગદેવ સય દીધો ત્યારેજ કેવળ જ્ઞાન
પ્રગટ થયું, એ જાણને જાણતા નથી. ભગવંતે ઉપર સરાગ હોવાથી એ
જાણને દેખતા નથી. કોઈ ઉપર રાગ રાખવો નહિ એ તત્ત્વને સંદેહતા
નથી. રાગ દેવરૂપી વૈરીને જીતી વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત કરવી તેના સન્મુખ
થતા નથી એ ચારે જાણના અભાવે છદ્મસ્ત મરણે મરે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—આ વિશે દ્વિતીયાર્થ હોય તો તે પણ જણાવશે ?

ઉત્તર—એક વચને જયવા બહુ વચને એટલે એક અથવા ઘણા
અવધી જ્ઞાનપોને તેનું એટલે દિલ્લી જરૂર નથી; કારણકે અવધી જ્ઞાનવટે
સહે છે, અને અવધી દર્શનવટે દેખે છે. પણ સર્વથા ન જાણે એટલે
કેવળ પદ્માવતર જાણને જાણતા નથી, એજ જાણને દેખતા નથી, એ જાણના

તત્ત્વને સર્વહતા નથી, એ ભાવના સન્મુખ થતા નથી એટલે એ રાજે
પહોંચતા નથી. એ ચારે બોલના અભાવે છદ્મસ્ત મરણે મરે. પણ મરે
મરણ ન હોય. સાખ ઠા. ઠા. પ, મે તથા ભ. સ. પ, મે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—ચતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, એક વચને શી રીતે બે દે
જલાવશે ?

उत्तर-यत्तुर्थं हेतु ५।४-पंच हेतु ५० तं० अहेतु जाणइ, सहेतु जाणइ, अहेतु बुझइ, अहेतु अभिगवइ, अहेतु केवली मरणं मरइ.

અર્થ-પાંચ અહેતુ પ્રશ્ન્યા લગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે કે અહેતુ એટલે ચિહ્ન વિના જાણે, ચિહ્ન વિના દેખે, ચિહ્ન વિના બને અદેહે, ચિહ્ન વિના સન્ન્યુષ થાય અથોત્ પાર પામે, એ ચારે ભેદોને વિના કેવળી મરણે મરે એ એક વચને કેવળી આશી કહ્યું.

પ્રશ્ન ૧૦૨ સુ—ચતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, બાહ્ય વચને શી રીતે છે ?

ઉત્તર-ઘાટુ વચ્ચે-ચતુર્થ હેતુ પાઠ-પંચ અહેડ ૫૦ તં ૩૧
જાગદ જાવ અહેડના કેવલી મરણ મરદ.

આનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે લેવો. ઉપર જેમ એક વચને ૧૦
આથી કદું છે તેમજ જાડુ વચને ઘણા દેવગી જાણવા. આ જાને ૩
એક વચને તથા જાડુ વચને દેવગી આથી જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ચતુર્થે હેતુ સ્વરૂપ, એક વચને તથા ત્રીજે વિશેષાર્થે શી રીત છે?

ઉત્તર—સૌં તથા પશ્ચિમ દેશોને એટલે તેમાં મેઘમાં તુલ્ય
 વાતા એવાને ચારે બાજુ એટલે ચિદ્રાત્રી જરૂરીયાત નથી. એને
 જાંબુડીપ સૌં લાખ એજનતા યાગીને આકારે વાટકા આકારે ને
 અથવા લાખ સમુદ્ર ગુપ્તને આકારે જાંબુડીપને ફરતો છે, તેમજ પં
 ખંડ લાખ સમુદ્રને ફરતો છે, ને પાવડી પાંડને ફરતો. તેમજ પં
 છે, ને તેને ફરતો પુણે દીપ છે. વગેરે દીપ સમુદ્ર અસંખ્ય સંખ્યા
 તેમજ પાંખ સમુદ્રને જતાવ્યા છે, પરંતુ દેશો મહાસાગર
 તેમજ જરૂર નથી કેમકે દેશો મહાસાગર માં પેશું અને અસંખ્ય
 અને સંખ્યા સૌં એક સમયમાં જાણે હોય છે અને દેશો માં
 સ.મ. ૧૮ ૧૮ ૫, ને-૨ ૧૯-૧૫ અન્યત્રીય સંખ્યા (૫) થી-

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અહીંમાં હેતુ પાંચ કહ્યા છે ને વ્યાખ્યા ચારની આવે છે તો તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—હેતુ તો મૂળ જે પાંચ કહ્યા છે તેજ છે. પેલો જાણવાનો ૧, બીજો દેખવાનો ૨, ત્રીજો બુઝવાનો ૩, ચોથો સંમુખ થવાનો ૪, ને પાંચમો તત્ત્વ મરણે મરવાનો ૫. આ પાંચ હેતુ, એક વચને ને બહુ વચને ચાર બોલ ઉપર ઉતાર્યા છે, તેમાં પેલો બોલ હેતુના અભણનો-મિથ્યા દૃષ્ટિનો, અજ્ઞાન મરણે મરવાનો ૧, અને બીજો બોલ હેતુના જાણનો અવૃત્તિ સમક્ષિત દૃષ્ટિનો છદ્મસ્ત મરણે મરવાનો ૨, ત્રીજો બોલ છદ્મ શુભસ્થાનવાળા અવધિ જ્ઞાનીનો તેને ચિહ્નાદિ હેતુએ જાણવાની જરૂર નહિ પણ મોક્ષ સાધનનું સ્વરૂપ ન જાણે દેખે ઇત્યાદિ છદ્મસ્ત મરણે મરવાનો ૩, અને ચોથો બોલ હેતુ વિના-ચિન્હ વિના જાણનારા કેવળી મહારાજનો કેવળી મરણે મરવાનો ૪. એ ચાર બોલ ઉપર પાંચ હેતુની વ્યાખ્યા ભગવંતે જણાવી છે. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શ્રાવકને દોષ કેકાણે ધર્માચાર્ય કહ્યા છે ?

ઉત્તર—હા. હા. જયે-ઉ. ૩જે-ચાર પ્રકારના ધર્માચાર્ય કહ્યા છે, તેમાં ટીકાકારે તથા ભાષ્યમાં પ્રતિજોષક શ્રાવકને ધર્માચાર્ય કહ્યા છે. જુઓ-જાણવાળા છાપેલા ઠાણાંગનાં પાને ૨૮૨માં મધ્યે.—

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—હા. હા. જયે-ઉ. ૩જે-તથા રાયપ્રગ્નેશી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-મનુષ્ય લોકમાંથી મનુષ્યની ગંધ દેવતાને ચારસે પાંચસે લેજન ઉઠી જાય છે; માટે દેવતા આવતા નથી એમ કહ્યું. અને પત્તવણા પદ ૧૫મે-પ્રાણીન્દ્રિયનો વિષય નવ લેજનનો કહ્યો તેનું કેમ ?

ઉત્તર હા. હા. જયે-ઉ. ૨જે-ટીકામાં નવ લેજનનો વિષય જે કહ્યો છે તે ઉદારીક ચરીર આશી દ્યો છે-ચળી યોતેન્દ્રિયનો વિષય ૧૨ લેજનનો છે ને વિમાનને વિષે દેવતા ઘંટાનો નાદ લાખ લેજન ઉઠેથી સાંભળે છે માટે ૧૨ લેજન કહ્યું તે ઉદારીક આશી સંભવે છે.—

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—હા. હા. ૧૦મે-છદ્મસ્ત દશ બોલ સર્વ બાવે ન જાણે ન દેખે કહ્યું તેમાં દશમે બોલ, આ જીવ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે અથવા નહિ કરે એવું ન જાણે ન દેખે કહ્યું. અને ભગવદીશ સ. ૧૪મે-ઉ. ૭મે-અનુત્તર વિધાનનાં દેવતા ત્યાં રહ્યા થકા ભગવંતે તથા જીવમનાં સિદ્ધ કરાનાં જાણ જાણે દેખે કહ્યું છે. તે કેમ ?

ઉત્તર—તેજ કંઠાએ ભગવતીજમાં કહ્યું છે કે—અતુત્તર તિલક
દેવતા અવધ જ્ઞાનનાં વિશિષ્ટ ભાવથી મનોદ્રવ્યની વર્ગણા, જાણે કે
વર્ગણા ન દેખે એટલે એમ જાણે જે એ સિદ્ધ થયા ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૧૦૮ સુ—જિન નહિ પણ જિન સરીખા વગેરે શબ્દો
ગણધરનેજ લાગુ થાય કે બીજા સાધુઓને લાગુ થાય ખરા ?

ઉત્તર—હા. હા. હા. હા. ૪થે-આવીસમાં શ્રીમહાવીર ભગવાને
૩૦૦ ગણધર, ચૌદ પૂર્વી જિન નથી પણ જિન સરીખા-કેવળી સંન્યાસી
(શુદ્ધ કેવળી), સર્વ અક્ષર સની પાતી-સર્વ અક્ષરના અનુભવના મુક્ત
જિન કેવળીની પરે અવિતત્ત્વ-સત્ય વ્યાકરણ પ્રશ્નનાં કહેનાર, કેવળ
ઉદ્દેહી ૧૪ ચૌદ પૂર્વધારીની સંપદા યજ્ઞ, એમ કહ્યું છે. અને તેમાં
ગણધર ૧૧ અગ્રાર કહ્યા છે. આ ઉપરથી ચૌદ પૂર્વીને પણ ગણધર
શબ્દ લાગુ છે.

અને ઉપરથી સૂત્રમાં પણ શ્રીભગવંત મહાવીર દેવના સમયે કહ્યું
અધિકારે પણ અજિણા જિણા સંઠાસા વગેરે સર્વ શબ્દ કહ્યા છે.

અને ૬૮ ૬૯ ૪થે-આવીસમાં અરિષ્ટ નેમિ ભગવંતને ચારણે ૪૫
ચૌદ પૂર્વી જિન નથી પણ જિન સરીખા, સર્વ અક્ષર સની પાતી વી
ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તમામ જોડ સરખા કહ્યા છે.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે ગણધરના દરજ્જાના જે
નરોત્તમના સુવૃત્તાના બીજા સાધુઓ હોય છે ખરા એમ જણાય છે.

ઈતિ શ્રી પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી. તત્ત્વ ચિંતન દ્વિતીય
પ્રકાશનકાલે દ્વિતીય “શ્રી પદ્મોત્તર મોહનમાળા”-ઉત્તરાર્ધ-ભાગ ૮ નં. ૩૫

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૯ મો.

૧૯૩૭

૧૯૩૭

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૯ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૯ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૪૪૪૪૪

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૯ મો.

૪૪૪૪૪૪

પ્રશ્ન ૧ હું—સમોસરણ એટલે શું ?

ઉત્તર—સમોસરણનો અર્થ કેટલાક એવો કરે છે કે ત્યારે તિર્થોમાં મહારાજને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તગડા ગઢની રચના થાય છે એક જોજન પ્રમાણમાં રૂપાનો ગઢ ને સોનાના કાંગરા. સોનાનો ગઢ ને રત્નના કાંગરા, રત્નનો ગઢ ને મણિ રત્નના કાંગરા. ચારે દીસે વીણ રૂંદ દબાર પગથીયાં વગેરેની રચના થાય છે. મધ્ય ભાગે ફટક રત્નના સિંદાદર ઉપર ભગવંત બીરાજી ઉપદેશ આપતા. અને વળી કેટલાક તો ત્યંમુષી કહે છે કે ભગવંતને તે વખતે માથે સુશુદ્ધિ તમામ અલંકારો શોભી જતી આવતા. વગેરે વાતો સાંભળીએ છીએ પણ સૂત્રમાં તે પ્રમાણે જોઈએ આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૨ હું—સૂત્રમાં શું કશું છે ? જે વાત સૂત્રમાં હોય તે સત્ય ગણાય.

ઉત્તર—સૂત્રમાં તો એમ કશું છે કે—ત્યાં ત્યાં સમોસરણની વ્યાખ્યા આલેત છે ત્યાં ત્યાં નિર્ધારિત થા સાધુને ઉત્તરવા સંબંધીની સંપૂર્ણ આવે છે. અને ભગવંતીજીમાં પ્રાધિક્ષના અધિકારે ભગવંતને જ સુશુદ્ધિ, આજ્ઞા, ગેશ્વર, અલંકાર નહિત મનુષ્યર દેવે સૂત્ર પાડે કદા છે આટે ત્રગચ્છાદિની વાત બંધ બેસતી નથી. પણ ત્યારે નિર્ધારિતે જોઈ જાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે અમુક વસ્તુની નીચે થાય છે તે વસ્તુને જોઈ જાન હરેવામાં આવે છે. સમવાયનાં મત બાજુ નરકથી છાંયેલું છે તે જોઈને રૂડાં ને કશું છે કે—

વર્તમાન પુરુષ, જેમજા રહે ન વડેમાનસ; નિર્ગત અને વગેરે એવાં જોઈ જાન હરેવામાં આવે. ||

તેના અર્થમાં—જ્યાં ૯ હું છે કે—૩૨ ધનુષ પ્રમાણે જે ૧ ૧૨ ૪૨ જે પૂર્વે નિર્ધારિત નિર્ધારિત જનવત વડેમાન સ્વાર્થે જાન હરેવામાં આવે તે જોઈને રૂડાં ને કશું છે કે—

એટલે અશોક વૃક્ષ અતિથયના પ્રભાવે જની આવે તે નીચે પુદ્ગી શિલાપટ ઉપર બેસી ભગવંત ઉપદેશ આપે એમ કહ્યું છે. અને જ્યાં ભગવંતના ઉપદેશનો અધિકાર ચાલ્યો છે ત્યાં પૃથ્વી શિલાપટ ઉપર બેસીનેજ ચાલ્યો છે, તે ન્યાય પૂર્વક છે. બાકીની વાત અંધકારોએ વધારીને કરેલી હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—સૂત્રમાં ભગવંતને બેસવા માટે કૃટક રત્નનું સિંહાસન જની આવે છે એમ કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—ઉવવાઇ સૂત્ર તથા સમવાયંગજીમાં અતિથય અધિકારે કહ્યું છે કે-ધર્મચક્ર ૧, છત્ર ૨, ચામર ૩, સિંહાસન કૃટક રત્નમય અથવા આકાશની પેઠે નિર્મળ સફેદ પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ૪, અને ધર્મધ્વજ ૫, એટલા વાના સહાય આકાશ ગત-આકાશને વિષે ચાલે છે. એમ કહ્યું છે. પણ ભગવંતના પરિભોગમાં આવે છે એમ કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૪ થું—આ વિષે સૂત્રના મૂળ પાઠમાં થું કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં ચોકસું આકાશગત કહ્યું છે તે સાંભળો—

સમવાયંગજીમાં ૩૪ અતિથયમાં—

આગાસગયં ચક્રં ૬, આગાસગયં છત્રં ૭, આગાસિયાટ સેયવરચામરાઓ ૮ આગાસફાલિયામયં સપાયપીઠ સિંહાસનં ૯.

અર્થ—આકાશગત વર્તિચક્ર ૬, આકાશગત વર્તિછત્ર ૭, આકાશે ચેત વર-પ્રધાન ચામર ૮, આકાશને વિષે નિર્મળ સફેદ પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ૯,—આ બધા બોલ આકાશમાં વિશા પુદ્ગલનાં ભગવંતના અતિથયને લઈને જની આવે છે. વાદળાની માફક, પણ ચક્ર દોળને વિદારે નહિ, છત્રછંયા કરે નહિ, ચામર વિંચાય નહિ, અને સિંહાસન બેસવાને ઝામ આવે નહિ. ભગવંતને બેસવાને તો પુદ્ગી શિલાપટજ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—તિર્થંકરને બે પડખે યશ ચામર વિંડે છે એમ સમવાયંગજીમાં અતિથય અધિકારે સાંભળ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—દમજાના યોગે વર પહેલાં બાજુ તરફથી સમવાયંગ સૂત્ર ઉપાયેતું છે તેમાં એવો પાઠ છે ખરો પણ અસહનું જુનું પદ્ય વર્તનું લખેલું સમવાયંગ સૂત્ર એમાં તેમાં એવો પાઠ કે અધિકાર નથી. એ વાચી એમ જણાવ છે કે-ગોપલ એ પાઠ નવે દાખલ કર્યો છે.

કર્ચો છે અને તે અશોક વૃક્ષની નીચે પૃથ્વી-શિલ્પપટ્ટ શિંદાસને આકારે વર્ણવેલ છે. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, ભગવંત પૃથ્વી-શિલ્પપટ્ટ ઉપર અશોક વૃક્ષની નીચે બેસી ઉપદેશ દેતા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—એવો કોઇ, સૂત્ર પાઠે ઉઘાડો દાખલો છે કે-ભગવંતે પુઢવી શિલ્પપટ્ટ ઉપર બેસી ઉપદેશ દિધો ?

ઉત્તર—હા, હા, સાંભળો—શ્રી દશાસુતરકંધ સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનમાં શ્રી ગણધર મહારાજે ખુલ્લું જણાવ્યું છે કે—શ્રી ભગવંત મહાવીર દેવ પુઢવી શિલ્પપટ્ટ ઉપર બેસી ઉપદેશ દેતા. એમ મૂળ પાઠથી સિદ્ધ થાય છે. જુઓ નીચેના પાઠ—

વાણીવ્યગ્રામ નગરને ઇશાન કોણે દ્વિતિપદ્માસ નામા ચૈત્યવન કલ્પો, છતથાનુ રાજ તેની ધારણી રાણી કહી.

પૂર્વ સર્વ સમોસરણં માણિયવ્વં જાવ પુઢવી સિલ્પ પટ્ટ સ્થામિ સંમો સદે પરિસા નિગાયા ધમ્મો કહિઓ.

એમ સર્વ સમોસરણનો અધિકાર કહેતા યાવત પૃથ્વી શિલ્પપટ્ટ ઉપર શ્રીમહાવીર સ્વામી સમોસરી-બીરાજી આવેલી પરિણતા પ્રત્યે ધર્મ-ઉપદેશ કહ્યો.

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—કોઇ પણ અવકાશ વિના પૃથ્વી શિલ્પપટ્ટ ઉપર બેસી ભગવંત મહાવીર દેવ ઉપદેશ દેતા એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—આદિયાં કોઇ એમ કહે છે—ત્રગરાગઢ આદિ જે સમવાયજાળ સૂત્રમાં કહી છે તે તો કાયમને માટે જણાય છે પણ ત્રગરાગઢની કે કટક રત્નના સિંદાસન ઉપર બેસવાની કે ભગવંતને માથે મુગટ હાને કુંડળ વગેરે અવકાશની શોભા વગેરેની અંધરાજા ગમે તેવી રીતે ભગવંતના મહાત્મ્યની વાતો કહે પણ જે વાત સૂત્રમાં ન હોય તે વાત પ્રમાણમાં આવે નહિ. જગી જે આ દુનિયામાં ઉત્કૃષ્ટ પદે ત્હાણી જણાતા હોય તેને અવકાશી ધરના રત્ની તે પત્ર મજના નામે તે પિરવજા જગુષ. માટે સિદ્ધાંત કહે તે સત્ય.

ભવનો સમુદાય છે. અને બળાહકા જે વાહના તે અપકામનો સમુદાય છે. માટે બને જુદા છે, અને બનેની કાય પણ જુદી છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—પ્રાણાતિપાત-પાપસ્થાનક કયા કર્મને ઉદેહોય ?

ઉત્તર—પ્રાણાતિપાત મોહની કર્મને ઉદેહોય. સાખ ભ. સ. ૧૨મે-ઉ. ૫મે-ટીકામાં મંડાતાજ-સમિતિ પાને પૃથ્વી પુઠીમાં કહ્યું છે કે—

‘પાણાદ્વાપ’ તિ પ્રાણાતિપાત જનિતં તજ્જનકંવા ચારિત્ર મોહનીયં કર્મોપ-ચારાત્ પ્રાણાતિપાત एव.

પ્રાણાતિપાતને ઉત્પન્ન કરનાર ચારિત્ર મોહનીય કર્મ છે. અને ચારિત્ર મોહનીય તે મોહની કર્મનો ખીજો લેહ છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—કિલ્વિષિપણું કયા પાપને ઉદે પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર—ભ. સ. ૧૨મે-ઉદ્દેશે (૫)મે-માયાના ૧૫ નામ કહ્યાં છે તેમાં ૧૦મું નામ કિલ્વિસે કહેલ છે. અને તેની ટીકામાં-સમિતિ પાને પૃથ્વી પુઠીમાં કહ્યું છે કે-કિલ્વિષઃ-કિલ્વિષિકો મવાતિ સ કિલ્વિષ एवेति.

કિલ્વિષિમાં ઉત્પન્ન થવાનું મૂળ કારણ માયા છે, માયા વડેજ કિલ્વિષિમાં ઉત્પન્ન થવાય છે. એમ ઉપરના પાઠથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—ગ્રીભગવતીજ તથા ઉત્તરાધ્યયનમાં નિંદા કરવાવાળાને કિલ્વિષિમાં ઉત્પન્ન થવાનું કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત પણ સત્ય છે. ત્યાં પણ બને વાત છે. માયા અને અવર્ણવાદના બોલવાવાળા કિલ્વિષિપણાને પામે છે. એનો પરમાર્થ એ છે કે-નિંદાના કરનારને માયા સેવવી પડે છે અને માયા વણીજ નિંદા બને છે એટલે માયામાં નિંદાનો સમાવેશ કરી માયાનેજ કિલ્વિષિપણું ગણેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—ભગવતીજ સ. ૫મે-ઉ. ૧લે-દ્વરજ સમુદમાં તથા કાલોદીપી સમુદમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશે ઉત્સર્ગિણી તથા અવત્સર્ગિણી કાગ વરતે છે. ને પૂર્વ તથા પશ્ચિમે અવત્સર્ગિણી-ઉત્સર્ગિણી કાગ નથી. આ ઉપરથી જગચર જુગદીવા કહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જુગદીવાનું આવજું જોડામાં જોડું પાપના અશ્વજ્વાલમાં જાગરું છે, ને જગચરનું આવજું વધુમાં વધુ પૂર્વદીપીનું ને તે ઉપરથી

જગચર જીવલિંગ નથી; અને જીવાલિંગમ સૂત્રમાં પણ જગચર જીવલિંગ નથી એમ કહ્યું છે.

હવે કવલુ સમુદ્ર તથા કાલોદધીમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર ગિરિ અને ધરવતની સનધે ઉત્સર્પિણી તથા અવત્સર્પિણી કાળ વર્તે છે. એ પૂર્વ અને પશ્ચિમે મહા વિદેહ ક્ષેત્રની સનધે તે કાળ નથી, કારણકે મહા વિદેહમાં ઉત્સર્પિણી અવત્સર્પિણી કાળ નથી માટે તેની સનધે કશું પણ તે કાળની ના કહી હોય એમ જણાય છે. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—ભગવતીજી સ. હમે-ઉ. ૩૩મે-જમાલીનાં અધિષ્ઠાતા જમાલીને કિલ્લિપી કહ્યો. ને તેની ગતી પણ કિલ્લિપી દેવનીજ કહી-૩૩ દેવલોકે ૧૩ સાગરની સ્થિતિ કહી ને કા. કા. ૭મે-જમાલીને ૧૩ નીલવ કહ્યો, ને નીલવની ગતી ઉવવાણના પ્રશ્નમાં નવમેવેયક મુદી કહી છે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સમજ્યા પ્રમાણે એમ છે કે-ઉવવાણ સૂત્રમાં જે ગતિ કહી છે તે પ્રવચનના નીલવ આશ્રી કહી છે. અને જમાલી તો સૂત્ર ૧૩ ઉપાપવે પ્રવચનનો નીલવ, અને ભગવંતથી વિરુદ્ધ વર્તવે કિલ્લિપી જે બંને દોષને લઈને જમાલી નિંદક નીલવ હોવાને લીધે તેની ગતિ કિલ્લિપી કહી છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—ભગવતીજી સ. ૫મે-ક. ૮મે-નારદ પુત્ર અનુરમે નીલકંઠી પુત્ર અવગારે બંને કહીને જોડાવ્યા છે. અને નીલકંઠી પુત્ર નારદ પુત્રને પ્રશ્ન પૂછ્યા છે. તેનો પુત્રાક્ષો નરદિ યતાં નીલકંઠી પુત્રે પાનેજ નેરદ પુત્રાક્ષો કયો છે. ને ત્યાં નારદ પુત્ર નીલકંઠી પુત્રને પાને જોડાવ્યા છે. કે અદિયં મારુ કોણ સંબધે ?

ઉત્તર—જા બંને ભગવંતના શિષ્ય છે. તેમાં પદેક નારદ પુત્રે જમાલિયા છે ને પાની નીલકંઠી પુત્રને જમાલિયા. એ એક નારદ પુત્ર છે. પાની નીલકંઠી પુત્રે નારદ પુત્રને બંને કહીને જોડાવ્યા છે તે ૫૧ ૧૩ મંત્રજી છે, કહે નારદ પુત્ર નીલકંઠી છે. પણ આ પ્રશ્ન નીલકંઠી પુત્ર પાને ૫૧ ૧૩ મંત્રજી નેરદ અવગારે નારદ પુત્રે નીલકંઠી પુત્રને નારદ પુત્રે જમાલિયા છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—ભગવતીજી સ. ૮મે-ક. ૮મે પુત્રી ૧૩ ને નારદ પુત્રે જમાલિયા છે ને પાની નીલકંઠી પુત્રને જમાલિયા.

ઉત્તર—શ્રવણ બંધ એક સમય, દેશ બંધ બગેન્યા ખુડાચ બવ બહુ ત્રીન સમય ઉછાં ઉત્કૃષ્ટા બાત્રીસ હજાર વર્ષ એક સમય ઉછાં એમ તિયંચ પંચેદ્રી સુધી કહ્યું. ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ જે જેની હોય તે કેવી તેમાં એક સમય ઉછાં હોય.

પ્રશ્ન ૨૦ સુ—ખુલાક ભવનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—ખુલાક ભવ તે એક શ્વાસોશ્વાસમાં સાડાસતર ભવ કરે તે નિગોહના છત્ર આશ્રી સંભવે છે. પરંતુ બીજાને માટે બહુ સૂત્રી કહે તે ખરું.

પ્રશ્ન ૨૧ સુ—ભગવતીજી સ. ૧લે-ઉ. ૪થે-છદ્મસ્થ મતુષ્યને કેવળ સંજમ, કેવળ સંવર, કેવળ પ્રભાચર્ય, કેવળ પ્રવચન કહ્યા તે શું ?

ઉત્તર—કેવળ નામ એકંત સમજવું, અહિંયાં કેવળ નામ સંપૂર્ણ સમજવો નહિ-કેવળીનો અર્થ કરવો નહિ. તેની ગતિ ઉત્કૃષ્ટી નવચૈવેયક કહી છે.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—ભગવતીજી સ. ૧લે-ઉ. ૬ઠે-સ્નેહકાય વરસવા આશ્રી-ઉર્ધ્વ, અધો, ને ત્રીણ વરસે છે એમ કહ્યું છે તો તે ૧૪ ચોદ રાજલોક આશ્રી સમજવું કે અઢી દ્વીપ આશ્રી સમજવું ?

ઉત્તર—તે કાંઈ મૂળ પાઠમાં ખુલાસો નથી, પણ અર્થાકાર તથા ટીકાકારના લખાણ ઉપરથી અઢી દ્વીપમાં વરસવાનું સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩ સુ—સ્નેહકાય રાત્રી ને દિવસ સદાય વરસ્યા કરે છે. તેથી કેટલાકનું માનવું એમ થાય છે કે-શીત રૂતુમાં દિવસનો પડેલો અને ચોથા પહોર, અને ગ્રીષ્મમાં અરધો અરધો પહોર સાધુજીને માથે જોડવા વિના બહાર નીકળાય નહિ. એટલે માથે ગરમ લુગડું જોડવા વિના સાધુ સાધવીથી બહાર નીકળાય નહિ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જે પ્રવૃત્તિ કેટલાક ગરુડમાં છે ખરી પણ સૂચના ન્યાયે એ પણ વર્તનારને માટે પણ સલાહો ઉભા થાય છે.

(૧) જેમ રાત્રીમાં સ્નેહકાય વરસવાથી બહાર માથે જોડવા વિના નીકળાવું નથી તેમ જો દિવસને માટે જોય તો ટીકાકારનાં મન પ્રમાણે દિવસમાં પડેલા અને ચોથા પહોરે આદારાદિક પોહોરના અર્ધે નીકળાય નહિ. તેમજ-(૨) સાધુથી પડેલા અને ચોથા પહોરે વિદાર પત્ર થાય નહિ. (૩) મારે જે ઠાણો પ્રસંગ અપવાદ મારે થાય છે પણ આદારાદિકનું જોરવું અને વિદાર કરે અપવાદ મારે નથી. (૪) ટીકાકારનાં મન

પ્રમાણે તો તેવી કેટલીક ક્રિયા દિવસનાં વચલા બે પહોરમાં જ થાય છે.
પણ તે પ્રમાણે જોવામાં આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૪. સુ—આ સંબંધે કંઈ સૂચથી ખુલાસો મળે તેમ જો

ઉત્તર—સૂચમાં તે વિષે સારા ખુલાસા છે. સાંભળો—

(૧) દરવૈકાલિક સૂચમાં કહ્યું છે કે—સૂર્ય-ઉગ્યા પહેલા આહારાદિક
કરવી નહિ તો પછી સૂર્ય ઉદય થયે આહારાદિક કરવે. (૨) વૃક્ષોમાં
કહ્યું છે કે—સૂર્ય ઉદય થયા પછી સાધુને આહારની વૃત્તિ ખુલે છે (૩) તિ
ઉગતા વિદ્યાર કરવાનું પણ ચાલ્યું છે—તેમ વેહરવાનું (આહારાદિકની) પણ
ચાલ્યું છે. (૪) આહારાદિક (ચલેલું) પ્રમુખ દિવસ ઉગ્યો છે એમ જાણે
વેહર્યું અને પછી બહાર નીકળતાં જણાણ કે એ સૂર્ય ઉદય થયે પછી
વેહરણ છે એમ જાણે તો પરકવી દે એમ કહ્યું છે. (૫) દિવસ
પછી મસ્તકે ઓટા યા બાંધે તો પ્રાર્થાશ્રવણ કહેલ છે. એમ વિદ્યારમાં
કહેલ છે.

આટલા દાખલે એમ જણાય છે કે દિવસ ઉગ્યા પછી સ્નેહાદિક
કારણે ઓડવાની ગરર જણાતી નથી. કારણકે રાત્રી દિવસ સ્નેહાદિક
છે. સૂચમાં કહ્યું છે કે—તળાવ કુવાદિક ન બરાય, ખાડા ખાતોડીય
બરાય તેવો સૂક્ષ્મ અપકાય જેવો વરસાદ પડે છે પણ પડતાંજ તળાવ
વિશ્વંશ (વિનાશ) પામે છે એમ ભગવનીજીમાં મૂળ પાઠમાં કહ્યું છે. તે
પછી દિવસ ઉગતાંજ સૂર્યની ગરમીવટે અધરથીજ પડના વિનાશ પડે
એમ સંભવે છે તોજ આદાર વિદ્યારાદિકની ભગવંતે મના કરી નહિ.

જની શ્રી આચારંગજી તથા શ્રી દરવૈકાલિકજી આદિ સૂચ
વરસાદ, પુવર, મેડરસો, પ્રમુખ વરસવાથી સાધુને આદારાદિક અર્થે જ
વરસેલ છે પણ સ્નેહાદિક માટે વરસેલ નથી. અને રાત્રીયે તો માંખ
વરસેલ છે તેનું કારણકે રાત્રીમાં જીવાદિકની જલ્લા ન થાય માટે. જ
ગીરાદિ માંજે જવું પડે તો માથે ઓડીને જવું તે સ્નેહાદિકનું વરસ
કાવ છે, માટે અપરદે ઓડીને નીકળવું થાય છે. જોકે ઓડે માથે
ઓડે તોપણ ગરમ ઉપર કે વજ્ર ઉપર પડતાંજ વિનાશ પામે. પણ અપર
જગતના કારણ માટે સાધુને અવધાર રાત્રે જદાર નીકળવાને નહિ (૧)
વિદ્યાર) અપરદે માંજે દેહ વિંટા દાખવા માટે માથે ઓડે માથે
નોડવું એ મુદ વરસદાર છે પણ દિવસને માટે માથે ઓડીને જાણી
અર્થે જદાર નીકળવું કેવું મુવખ આપુ દેવ એમ જિજ્ઞાસુ
નહો. દલગંજી મુદ—

પ્રશ્ન ૨૫ સુ—પ્રથમ કયાં સુધી કહીએ?
 ઉત્તર—જેથી માંડી નવ સુધીને પ્રથમ કહેવું છે. પણ ભગવદીજી સં ૧૨ મે-ઉં ૯ મે-પ્રથમને એક ઉપરાંત સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા સુધી અણ્યા છે. તથા સતક ૧૮ મે-ઉં ૧ પહેલે ઘણાને પણ પ્રથમ કહ્યા છે.
 પ્રશ્ન ૨૬ સુ—નારડી તથા દેવતામાંથી, અવધ લઇને નીકળે તે તિર્થંકરને નીકળે કે અનેરાં પણ નીકળે ખરા?
 ઉત્તર—ભગવદીજી સં ૧૩ મે-ઉં ૧-૨-અર્થકારવાંજાએ એકલા તિર્થંકરને કહ્યા છે તેનું કારણ ૧ લી-૨ લ-૩ લ-એ ત્રણ નરકમાંથી અવધ લઇને નીકળે ને તિર્થંકર પણ પહેલી ત્રણ નરકનાંજ નીકળ્યા થાય.

૧. વળી સંખ્યાતા વિસ્તારવંત તથા અસંખ્યાતા વિસ્તારવંત નરકવાસામાંથી પણ સંખ્યાતાજ અવધી નાણી તથા અવધી દર્શની નીકળે એમ કહ્યું છે. તે પણ તિર્થંકર આશ્રીજ કહ્યું છે. એમ દેવતામાં પણ પહેલા દેવલોકથી સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સુધીનાજ નીકળ્યા. સંખ્યાતાજ અવધી જ્ઞાની અવધી દર્શની કહ્યા છે તે પણ તિર્થંકર આશ્રીજ કહ્યા છે.

પણ અનેરાંને સંભવ રહે છે, કારણકે અવધી જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬૬ છાસક સાંચરની કહી છે. જે વાર અનુતર વિમાનમાંથી લઇને આવે અથવા ત્રણવાર બારમા દેવલોકમાંથી આવે તે અપેક્ષાએ તિર્થંકર વિના પણ અવધી જ્ઞાન લઇને આવવા સંભવ છે. પરંતુ બહુજતાએ તો તિર્થંકરનું સ્વામીત્વ છે અને લાભવા આશ્રી અન્યને સંભવ.

પ્રશ્ન ૨૭ સુ—જવ ઉપજવા જતા કેટલા સમાની વિચ્છેદ ગતિ કરે?

ઉત્તર—ભગવદીજી સં ૧૪ મે-ઉં ૧ લે-એકેંદ્રીવરજી ૧૯ દંડક-વાળા ૧-૨-૩ સમાની વિચ્છેદ ગતીયે ઉપજે અને એકેંદ્રી ૪ સમાની વિચ્છેદ ગતિયે ઉપજે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૮ સુ—તો પછી ભગવદીજીનાં સં ૭ મે-ઉં ૧ લે-૩ સુ છે કે—જવને ઉપજવા જતા ત્રણ સમા અણાદારકનાંને ધ્યાયે સમેનીવમાં આદાર વિચ્છેદ એટલે ૧૯ દંડકવાળા વધારેમાં વધારે જે સમા અણાદારિક રહે અને એકેંદ્રીય ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ સમા અણાદારિક રહે પણ ધ્યાય સમે તો નિયમા આદાર કરે એમ કહ્યું. અને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ધ્યાય સમે વિચ્છેદ ગતિનો કયો તેનું કેમ?

ઉત્તર—ધ્યાયમાં સત્યમાં ત્રીજે સમે-ધ્યાયે સમે વિચ્છેદ ગતિયે ઉપજવા આવી રહેલ. જે અપેક્ષાએ અણાદારકના તો આત્મ સત્યમાં

એક “મહા કંડ” “કહુ” હું. એવા ચોરાશી લાખ મહા કંડે એક “મહા માનસ” એ નામનો કાળ થાય છે. આ પ્રમાણે અમારે કાળનું માન છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—ગોશાળે પોતાના ભવાંતર કેવી રીતે જણાવ્યા છે ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા, એવા કાળમાં અથડાતા સર્વ જીવોના સમુદાય માંહેથી હું પ્રથમ નીકળી (માહા માનસના ત્રણ લેઠ જે ઉપડ્યો—મધ્યનો—અને હેઠલો એવા ત્રણ લેઠ મહિલ: પ્રથમના) ૧ ઉપડ્યા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૨ બીજા ભવે સંસી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૩ ત્રીજા ભવે વચલા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૪ ચોથા ભવે સંસી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૫ પાંચમે ભવે હેઠલા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૬ છઠા ભવે સંસી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૭ સાતમે ભવે પૂના: ઉપજા માહા માનસમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચવી-૮ આઠમે ભવે સંસી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૯ નવમે ભવે પૂના: વચલા માહા માનસમાં ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૧૦ દશમે ભવે સંસી મનુષ્ય ગર્ભજ થયો. ત્યાંથી ચવી-૧૧ અગ્યારમે ભવે વળી હેઠલા માહા માનસમાં દેવ થયો. ત્યાંથી ચવી-૧૨ બારમે ભવે સંસી ગર્ભજ મનુષ્ય થયો. ત્યાંથી ચવી-૧૩ તેરમે ભવે પાંચમા બ્રહ્મ નામના કંડમાં ઉત્પન્ન થયો. અને ત્યાંથી ચવી-૧૪ ચૌદમે ભવે દ્વિતીય કુળમાં “ઉદાયનકોંડયાયન” નામે કુમાર થયો. ત્યાંથી મેં સાત પ્રાંઠ પ્રદાર કર્યા.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—ગોશાળે સાત પ્રાંઠ પ્રદાર કેવી રીતે કર્યા ?

ઉત્તર—ગોશાળો કહે છે કે—મેં ૧ પેટો પ્રાંઠ પ્રદાર કરી એનકના શરીરમાં ૨૨ વર્ષ રહ્યો. ૨ બીજો પ્રાંઠ પ્રદાર—મહાવરામના શરીરમાં ૩૧ વર્ષ રહ્યો. ૩ ત્રીજો મંડીતના શરીરમાં ૨૦ વર્ષ રહ્યો. ૪ ચૈ.વો દાહના શરીરમાં ૧૯ વર્ષ ૫ પાંચમે ભાન્દજના શરીરમાં ૧૮ વર્ષ. ૬ છઠો અર્જુન જ્ઞાનમ પુત્રના શરીરમાં ૧૭ વર્ષ. અને ત્યાર પછી છેલ્લો ૭ સાતમે પ્રાંઠ પ્રદાર કરી ગેશાના મખડી પુત્રના શરીરમાં ૧૬ વર્ષ રહ્યો. એમ સર્વ મળી ૧૩૩ વર્ષ સાત પ્રાંઠ પ્રદાર કર્યા. તે હું પોતે સમજ્યો. એ પ્રમાણે ગેશાળાએ પોતાના મહાનુભાવે કાળ, માન તથા પ્રાંઠ પ્રદાર વગેરેનું સ્વરૂપ કહેલું છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—પ્રાંઠ પ્રદારનો અર્થ શું ?

હાથનો સ્પર્શ કરે ને જો તે દેવના સ્પર્શને લેકું નહોતું તો આશીર્વાદ નામે કર્મ ઉપરાંત અને જો લેલો ન હોય તો તેના શરીરમાં અગ્નિકાય પ્રગટે અર્થાત્ તેના શરીરમાં દાહ ઉત્પન્ન થાય. અને તે પીડા સહન કરી યજ્ઞી સિદ્ધ ગતિ પ્રત્યે ગમન કરે. અર્થાત્ મોક્ષ જાય એને ચોથો અપાણુ કહ્યો છે. એ ચાર જાતીના અપાણુ અકાદ્યનિક છે, એમ ગોશામ્નાનું કહેવું છે. આ પ્રમાણે ચાર પાણુ અને ચાર અપાણુની વીધી ગોશાળા મતની સમજવી. સાથ લ સ. ૧૫માંની.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—ભગવતીજીના ૧૫માં સતકમાં—ગોસાલેગં મંત્રાલિ પુત્તેજં શર્દિ પાણિય મૂમિષ્ ડવાસાદિ ॥ ભગવંત ગોશાલા સાથે છ વર્ષ સુધી પ્રતિ ભૂમિમાં વિચર્યા કહ્યું છે તો પ્રણીત ભૂમિ કઈ ભૂમિને કહી ?

ઉત્તર—ટીકામાં કહ્યું છે કે—‘પાણિય મૂમિષ્ તિ’ ॥ પ્રણીત મૂનૈશ્વરમ્બ્ય પ્રણિત મૂમૌ વા મનોજ્ઞ મૂમૌ વિહરતવા નિતિ યોગઃ ॥

તેની ભાષા—પ્રણીત ભૂમિને લઈને છ વર્ષ ગોશાલા સાથે વિચર્યા. બીજો અર્થ—પ્રણીત ભૂમિ અર્થાત્ મનોજ્ઞ (અગ્ની) ભૂમિને છ વર્ષ ગોશાલા સાથે રહ્યા.

આ પ્રકારે અર્થ “પ્રશ્નોત્તર સંચદમાળા” માં ચોથા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પૃષ્ઠ ૧૭મે—આત્મારામજીએ ટીકતર ડોર્નલને ઉત્તર આપેલ છે. આ પુસ્તક સંવત્ ૧૯૭૨માં છપાયેલ છે. તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—ભગવતી સં ૧૮ મે—ઉં ૧ લે ભવ્ય સિધકને જીવ પદે એક વચને, જાદુવચને ચરીમ ટ્રીધા. અને અભવ્ય સિધકને સર્વને એકવચને ને જાદુવચને અચરીમ દલા તે કેમ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવ મુદ્ધિ જવા આગ્રી ભવજાતું ચરમ એકવચને, ને જાદુવચને સવગામ્ ભવ્ય સિધક જીવ ત્રીજમે દતિ વચનાત્ જ્યંતીનાં અધિધારે હુછપાસમાના સર્વ ભવ્ય જીવ સિદ્ધ થતા આગ્રી ચરમ દલા અને અભવ્ય ને ભવ્યપણનાં અભાવથી અભવ્ય જીવ એકવચને ને જાદુવચને અચરમ દલા.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—હાલ જે રહેલ છે તે પૂર્વે કોણ હતા ને ક્યારે થયેલ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સં ૧૮ મે—ઉં ૨ જે વીધમા મુનીમુરુગ સ્થામીનાં કરે દધીજાપુર નરે ૧૧૧૬ એવો જીવ મુનિમુરુગ અનિદંત

પાસે એક હબર ને આઠ વાણીતર સાથે દિક્ષા લીધી. બાર વર્ષ ત્રિ
પાળી ચૈત્ર પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવી એક માસનો સંચારો કરી કાઢી
શકેલ થયા.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—ભગવતીજીના ૧૬ મા સતકે-પાંચમા ઉદ્દેશે કહ્યું કે
શકેલ ભગવંત મહાવીરને આઠ પ્રશ્ન પૂછી, સાતમા દેવલોકના મંડા
દેવને આવતા બાણી લેખાંત થઈ એકદમ ભાગ્યા તે ગંગદત કયા?

ઉત્તર—તે ગંગદત દેવ પણ પૂર્વે ભવે હથીણાપુર નગરમાં મંડા
ગાથા પતી હતા તેણે પણ સુનિશ્ચયત સ્વામી પાસે દિક્ષા લીધી હતી
ને તે સાતમા દેવલોકે ઉત્પન્ન થયા હતા. કારતક શેઠના ભવમાં મંડા
ગાથાપતી સાથે દોઈ પ્રજારની વીરુદ્ધતાને લઈને દેવતાના ભવમાં મંડા
દેવનું તેજ સદન નહિ થઈ શકવાથી શકેલને લેખાંત થઈ ભાગતું મું.
તે ઉપર ઠહેલા ગંગદત તેજ પોતે.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—ભગવતીજી સં ૧૮ મે-ઉદ્દેશે ૪ થે એવો પાઠ પેટે

જાવ દયાળં મંત્રે વરા અંધગ વણિણો જીવા તાવ દયા વગ રંતા
વણિણો જીવા ! દંતા ગોવમા જાવ દયાવરા અંધગ વણિણો જીવા તાવ દયા
વરા અંધગ વણિણો જીવા મેવં મંત્રેતિ ॥૨॥
આનો અર્થ શ્રી રીત સમજવો ?

ઉત્તર—ટીકા—જાવ દયેત્યાદિ યાવતઃ વરતિ અર્થાત્ માતૃવર્તિતઃ કંઈ
સ્થાવેશયા અન્નાદુષ્ટદાશ્વર્યઃ અંધગ વણિણોનિ અંદિસા વૃક્ષાસ્તેવા વદન્ત્યસ્મદ્
મંત્રેત્યંગિવ વરંયં પાદર નેત્રસ્ત્રાપિકા દશ્વર્યઃ અન્વેષા દુર્લભદા નવદાસઃ
મુદ્ધમ નામદર્શોદયા વ વરંદર્શને અંધક પન્દુયોમીવાઃ તાવદવતિ ન ગિતિ
વણિણાઃ વરદા ગિતિર્નિતે દીર્ઘાંતુર દશ્વર્યં રૂપિ પ્રભઃ દંતે વાણીતર નિતિ

જ. ૧. ૧ — ૧૦૧ કં ૦ અન્ન આતરતિ આયુષ્યની અપર્યાપ્તતા
કુલવત્ — ૧૦૨ વરંયં ૧૦૩ — નિતિના બાદર નેત્રસ્ત્રાપિકા સ્તુતિ ૧૧

૧૦૪ કં ૦ અન્ન પદુ કં ૦ અધવરંક અસ્થાનઃ ૧૦૫ કં ૦
કમંદુ ૧૦૬ કં ૦ અન્નિતિ સ્તુતિ ૧૦૭ કં ૦ પરિમાલુ ૧૦૮ કં ૦ ઉત્કૃષ્ટ નિતિ
૧૦૯ કં ૦ નેત્રસ્ત્રાપિકા સ્તુતિ ૧૧ — ૧૧૦ કં ૦ અન્ન વરદા નામ અન્નદા સ્તુતિ
૧૧૧ કં ૦ પન્દુયોમીવાઃ સ્તુતિ ૧૧૨ કં ૦ અન્ન સ્તુતિ ૧૧૩ કં ૦ —

અન્ન આતરતિ અન્ન આતરતિ ૧૧૪ કં ૦ અન્ન આતરતિ ૧૧૫ કં ૦
૧૧૬ કં ૦ — ૧૧૭ કં ૦ અન્ન આતરતિ ૧૧૮ કં ૦ અન્ન આતરતિ ૧૧૯ કં ૦

‘મણી, અંધગ કેં એટલા-આંધળા વંન્હિલો એટલે અગ્નિપ્રાયના છવોઃ એ અર્થ એનો ભાવાર્થ એમ સમજવો કે-જેટલા બાહર તેજસ્કાયનાં છવોઃ અદ્ય આયુષ્યવાળા હોય, તેટલા સૂક્ષ્મ અગ્નિપ્રાયના છવો ઉત્કૃષ્ટો સિર્ગાત વાળા હોય? એ પ્રમાણે પૂછતા લગવંતે હા પાડી કે જેટલા અદ્ય આયુષ્યવાળા બાહર અગ્નિના છવો હોય તેટલાજ સૂક્ષ્મ અગ્નિના છવો ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળા હોય એ પ્રમાણે પરમાર્થ સમજવો.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—લગવતીજ સ. ૧૮ મેં ઉં ૫ મેં નારકી હે લગવંત? અનંતરે નીકળીને જે લવ્ય (પાસ થવા યોગ્ય) પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ યોનીને વિષે ઉપજે તેહ કિથા આકાંખા પ્રતેવેદે?

ઉત્તર—હે જોતમ? નારકીનું આકાંખું વેદે. તિર્થંચ પંચેન્દ્રિયું આકાંખું આગળ કીધું રહે. ઇત્યર્થ—ઈહાં તર્ક નારકી તિર્થંચમાં ઉપજે અને નારકીનું આકાંખું કેમ વેદે? સમાધાન વાટે વેહેતા તથા ઉપજતા સમયથી તદ્દલવનું આકાંખું પ્રાણ અપ્રાપ્ત થતાં મુધી વેદક સત્તામાં પૂર્વ ભવનું આયુષ્ય વેદે, જ્યાં મુધી પુર્વથી લેશ્યા અનુસવે ત્યાં મુચી. એમ ચોવીયે દંડકની વકતવ્યતા ત્યાંથી સમજવી.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—દેવતા હુગડા આભરણાદિકની વિમૂઘા કરી શરીર અલકૃત કરે તેહને વૈકિય કયું કહેવાય કે નહિ?

ઉત્તર—ભગવતીજ સ. ૧૮મે-ઉ ૫મે-જે પ્રકારના દેવ કદ્યા છિ એક વૈકિયવંત-અને બીજા અકિયવંત. તિહાં વૈકિયવંત દેવને અલકૃત મનુષ્યનું હાંત કયું છે. એટલે વગ્ર આભરણાદિકે શરીર અલકૃત કરે તે પણ દેવતાએ વૈકિય કયું કહિયે. અને લવ્ય ધારણીય શરીરવાળા દેવતા મૂળ સ્વરૂપે હોય તે અવૈકિયવંત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—પૃથ્વીકાયના છવ પ્રાણાતિપાતાદિ પાપ કરે?

ઉત્તર—ભગવતીજ સ. ૧૯મે-ઉ. ૩મે-જોતમ સ્વામીએ પૂછ્યું કે હે ભગવંત! પૃથ્વીકાય પ્રાણાતિપાત કરે એટલે છવની દિગ્ધા કરે! મુષાવદ પોહો! જાનુ અદારે પાપસ્થાનક કરે! ભગવંત કહે હંતા ગોચમા પ્રાણાતિપાતના કારક કહિયે. ઇમ જાનુ મિસ્ત્રદયંત સંકયનાના પણ કારક કહિયે. ઇહાં તર્ક-પૃથ્વીના છવને વચનાદિકને અભાર છે છડં વચનાદિકને અભારે મુષાવદ કયું તે કેમ? ઉત્તર-અગ્નિનીને આગ્રીને અદારે પાપ સ્થાનજ્ઞા. મેરનાર કહેવાય. તેમાં મુષાવદ પણ આવી ગયું.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—પૃથ્વીવ્યાદિકને વિષે એક શરીરે કેટલા જીવો
ને જોડી સાથે કેટલા આધાર લીએ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯મે-ઉ. ૩જો-પૃથ્વીવ્યાદિક ચાર જોડી
વિષે એકે શરીરે એકે જીવ ઉપજે ને એકે જીવ આધાર કરે, ૪
વનસ્પતિને વિષે અનંતાં વનસ્પતિ કાઢ્યા એકઠા મળીને સાધારણ
જાંધે એકઠા મળી સાધારણ શરીર જાંધીને ત્યાર પછી આધાર કરે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—પૃથ્વીકાય જીવનું શરીર કેવું ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯મે-ઉ. ૩જો-પૃથ્વીકાયના જીવના જોડી
માટે કહ્યું છે કે—અકલ્પિત રાજાની પંદનનો વાટનાર દાગી, નડતી નાગી
તે તિલક વજ્રમય સિદ્ધાપ્રતે માત્રીને પિટ મૂત્રી તિલક વજ્રમય રોમ
ઉપરવટનો લમ્બ ખીંચી ખીંચી એકઠો કરે. હમ એકલીય વાર જોડી પડે
તથા જોડાયા ! કાંઈ એક પૃથ્વી કાયિક સિદ્ધા પ્રતે તથા ઉપરવટાં કે
લાગ્યા, કેટલાએક નથી લાગ્યા. કેટલાએક સંઘટ્યા, કેટલાએક નથી સંઘટ્યા
કેટલાએક પરિનાય પામ્યા, કેટલાએક પરિનાય નથી પામ્યા, કેટલા
ઉપદ્રવ્યા, કેટલાએક ઉપદ્રવ્યા નથી. અને કેટલાએક ખીંચવા (વટાગા) કેટલા
નથી ખીંચ્યા. જોડવી પૃથ્વીકાયના જીવનાં શરીરની અવગતિ મુજબ (જોડી
જાણવી. એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે અને તેના કારણે માટે જીવો
અધિકાર તથા અન્યાયગતિમાં ગ્રાસદાયક ન્યાય આપેલા છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—પૃથ્વીકાયના સ્પર્શ કરવાથી તે કાવને કાંઈ
માવ પડે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯ મે ઉ. ૩ જો કહ્યું છે કે પૃથ્વી
કાયનો—પૃથ્વીના મહા કેટલી યોગના નિગમો ? તેના ઉપરના નાગી
જાણી છે કે—તેના કેટલાંક પુરુષ નડેલા, જાણવા, જાણવા નથી
પુરુષો ને દાગી કુટી જોડીને—ઉપરોક્ત કેટલી જીવનના નાગી
જોડી ને જાણવા નથી ઉપરોક્ત જોડી યોગના હોય તેના નિષિદ્ધ નિષિદ્ધ
કાંઈ કેટલાંક નિષિદ્ધ નાગી આગળ નેડેલા, નડેલા, ને વજ્રમય ને
સંઘટ્યા થવા નથી નેડેલા જોડાયા કુટી થવા કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—પૃથ્વીકાય કે જોડેલા પાવક વિગતે માવ પડે
જોડી નાગી કે જોડાયા કુટીને કેટલી કેટલા થઈ શકે ?

ઉત્તર—જોડાયા નડેલા પડેલા આગળ નેડેલા, નડેલા, ને વજ્રમય ને
સંઘટ્યા થવા નથી નેડેલા જોડાયા કુટી થવા કહ્યું છે.

ચંગ વગેરે અવયવો કોઈ પણ હંલાવી ચલાવી શકે તેવા નથી, તેવા પુરુષને એકી સાથે બત્રીશ પુરુષોએ બત્રીશ અંગોપાંગના સ્થાનકે બાંધાએ કરીને ભેદ અને બત્રીશ પુરુષો ખડગે કરી છેદે. તેને કેટલી વેદના થાય? એ દષ્ટાંતે પૃથ્વીકાયના જીવને એથી પણ અતિશય અધિક વેદના થતી કહી છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—અહિંમાં કોઈ એવો સચાલ કરે કે દરેક સૂત્રમાં પહેલી સ્થાવર કાયની દયા બતાવી તેમ પ્રથમ મનુષ્યની દયા કેમ બતાવી નહિ? સર્વકાયમાં મનુષ્યની કાય બહુજ ઉંચી ને ચડીઆતી છે છતાં તેનું રક્ષણ નહિ બતાવતાં પહેલું પૃથ્વીઆદક પાંચ સ્થાવરનું રક્ષણ જૈનસૂત્રોમાં કાબલ કર્યું તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—હે ભાઈ! સગવટે તો દરેક સૂત્રમાં જાણે કાયના જીવની દયા પાળવી, તેનું રક્ષણ કરવું એમ પોકારી પોકારીને કહ્યું છે. પરંતુ પહેલા સ્થાવર કાયની દયા પાળવાનું બતાવવાનું કારણ એમ જણા. છે કે—જે પ્રાણી પ્રથમ જીણા અને નાના જીવોને દયા આગળથી તેની દયા પાળવા શીખ્યો તે મોટા જીવોનું અવશ્ય રક્ષણ કર્યોજ; વિચારો કે રાત્રીનું રક્ષણ કરનારા હજારો માણસો નોકજોરે પરંતુ કોઇપણ આધાર વિનાના રાંક-કંગાજ દયાનાં પ્રાણીનું કેટલા રક્ષણ કરનારા નીકળી આવે છે? તેનો ખ્યાલ કરવો. દુનિયામાં જેટલા મનુષ્યની રક્ષા કરનારા નોકજોરે તેટલા તિર્યંચ જાતિના રક્ષણ કરનારા નાહ નીકળે, જેટલા પશુ પક્ષી વગેરે પચૈદ્રિય જાતિના રક્ષણ કરનારા નીકળ્યો તેટલા કિરી માંકોડી માંખી માંકડ મચ્છર વગેરેની રક્ષા કરનારા નહિ નીકળે, અને જેટલા વિગૈદ્રિ જીવની રક્ષા કરનારા નીકળ્યો તેટલા પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ ને વનસ્પતિના જીવની રક્ષાના કરનારા તેની દયાના પાળનારા નહિ નીકળે.

માટે મહાવીર પરમાત્માએ પહેલાં અનાય પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવા તેની દયા પાળવાનું બતાવ્યું છે. જો ઇતર પ્રાણીઓનું દયા પાળવાનું શીખ્યો તો મનુષ્યની દયા પાળવા શીખ્યો.

વિચારો કે—મનુષ્યોની દયા માટે જેની કાયદા કોરો છે તેવી બીજા પ્રાણીઓને માટે કયું કારણ છે? એવાં કોઈક તો બતાવો. મહાવીર પરમાત્માએ તો નાના મોટા, મૂંઝમ બાદર, ત્રય સ્થાવર, મનુષ્યથી માંડી એકૈદ્રિય સુધીના જીવોના રક્ષણને માટે આડે પટોર પુરુષી શેરે તેની કોર કાયદામાર્ગની ખડી દરી છે. અને તેના અમરજારો પણ અવિચલ આનને લેકેશ વમામ પ્રાણીઓના રક્ષણનું અને તેના હિતનું ચિંતન અદર્શિય કર્યા કરે છે. અને જુનેદજારને આશ્રોજા-કાયદા મુજબ—

ન્યાયપૂર્વક શિક્ષા આપી પાપથી મુક્ત કરે છે. છએકાર્યના રૂપભૂત
છએકાર્યના પ્રાણીની દાદ સાંભળનારી અને અદલ ઇન્સાફની આપનારી
અને આથી દોરડ તો એક મહાવીર પરમાત્માનીજ છે તે ખરી છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—કોઈ કહે છે—ત્યારે ગોશાળાએ તેલુવેશ્યા
આધુને બાળ્યા અને ભગવંત પંડ ઉપર તેલુવેશ્યા મૂકી ત્યારે ભગવંત
તો કેવળી હતા કે તેમનાથી કંઈ ન થઈ શકે પણ બીજા આધુએ
મું તેલુવેશ્યાદિક લગિધ ન હતી કે કંઈપણ પરાક્રમ ન કરી શાખ!

ઉત્તર—અંધુઓ ! એજ મહાવીર પરમાત્માએ બતાવેલી-મહાવીર
મરની દયા. મહાવીર ત્યારે છમ્મચ દતા ત્યારે ગોશાળા ઉપર મૂકી
વેશ્યાપણ નાપણની તેલુવેશ્યા તેને દૂર કરવાને ભગવંતે ગોશાળાને જણાવ્યો
અનુકંપા અર્થે શીતલ લેશ્યા મૂકી અને ગોશાળાને બચાવ્યો. પંતુ
વળતે તો ભગવંત કેવળી છે, એમ કહી ભગવંત માટે તો મહાવીર
જોઈએ, પણ બીજા છમ્મચ મુનિઓને માટે દુનિયા કંપના કરે કે કે
ગોશાળા જેટલી પણ શક્તિ બીજામાં નહોતી ? આ સવાડને મટે કે
ભગવંત પોતેજ કહી ગયા છે કે-ગોશાળાને તેલુવેશ્યા છે, તેથી મહાવીર
હુડી સામાન્ય આધુને હોય, તેથી અનંત હુડી સિયવર ભગવંતને હોય
તેથી અનંત હુડી તેલુવેશ્યા અરિદાંત ભગવાનને હોય. પણ તમે પો
સાંતી સાધા કર્યા છે. આ મહાવીરના મરની દયા. આખ બ. મ. ૧૧૨-

પ્રશ્ન ૪૯ મું—ભગવંતીજ શનક રૂપમે-ઉરેગે કે જે-ત્યા પ્રાજ્ઞવદ્
છમે શણે-આન બેલી કહી તેનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—કેવળ બેલી (પરેશની પદ્ધતિ) આ પ્રમાણે કહી છે-૧. ૧૬
આવના, ૨. દોહરેવાંગ, ૩. ત્રિધાવંગ, ૪. એકનાથા, ૫. બીજા, ૬.
અકાશ, ૭. આર્યવંગાદા. એ ગામ.—

૧. કેવળ આવના તે જે જે કહી શકે ઉપરોક્તિમાં આવીને
તેને કહી શકે તેને કેવળ આવના કહીએ.

૨. જે જે કહી શકે તે જે જે કહી શકે તેને કહી શકે તેને
કેવળ આવના કહીએ.

૩. જે જે કહી શકે તે જે જે કહી શકે તેને કહી શકે તેને
કેવળ આવના કહીએ.

દિશાને વિષે જાય તેથી અધોદિશે વાયવ્ય કુણે ત્રણ સમયે ત્રસનાડી મંથ્યે અથવા બંહાર પણ હોય.

૪ એક તઃખા તે જે વડે કરી જીવ અથવા પુદ્ગલ નાડીના વામ પડખાથી નાડીમાં પેઠા તે વડે કરીનેજ જઈએ. વળી તેના વામ પડખાથી ઉપજે તે એક તઃખા વામાદિ પડખા ચિહ્ન છે જેનું એવી દિશીને વિષે લોકનાડી છે લક્ષણ જેનું એવા આકાશના ભાવથી આ બે ત્રણ ચાર વડે કરી સહિત છે પણ ક્ષેત્ર વિશેષને આશ્રીત છે માટે ભેદે કરી કહી છે.

૫ દ્વીધાખા તે નાડીનાં વામ પડખાથી નાડીને વિષે પ્રવેશપણે કરીનેજ જઈને એજ નાડીના દક્ષિણ પડખાને વિષે જે વડે કરી ઉપજે તે દ્વીધાખા નાડીનો બહાર ભૂત વામ દક્ષિણ છે, ચિહ્ન જેનું એવી આકાશની શ્રેણીયોનું સ્પર્શવાપણું છે તેથી.

૬ ચક્રવાળા તે મંડળથી જેણે કરી મંડળે પરિભ્રમણ કરીને પરમાણુ આદિ ઉપજે તે ચક્રવાળા.

૭ અર્ધ ચક્રવાળા તે ચક્રવાળાના અર્ધ ચક્રાકાર. ઇતિ ૭ શ્રેણી.

વળી ઠાણાંયંજળના ૭મે-કાણે પશ્ચ ૭ શ્રેણીયો કહી છે તેની ટીકામાં—એતાયોક્તો વકાયા લોક પર્યંત પ્રદેશ પેશાઃ સંભાવ્યતે ચક્રવાળાધર્મ ચક્રવાળાદિના ગતિ વિશેષેણ ભ્રમણ ચુક્તાનિ. ઇતિ ૭ શ્રેણી સ્વરૂપઃ—

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શ્રીભગવતીજીના ૩૪મા સતકે-ઉદેશે ૧૯-વિમ્બ ગતિનો અધિકાર કહ્યો છે તે શી રીતે છે ?

ઉત્તર—એક સમયે ઉપજે તે રૂઝુ ગતિએ ઉપજે જેમકે ભરત શેત્રની પૂર્વ દિશાનો ટોઠ જીવ પશ્ચિમ દિશે ઉપજવા જાય તે એક સમયે ઉપજે ત્યાં વિમ્બ શબ્દ કહેવો નહિ. ૧

બે સમયનો વિમ્બ તે જ્યારે ભરત શેત્રની પૂર્વ દિશાથી નરકને વિષે પશ્ચિમ દિશે ઉપજવા જાય ત્યારે એક સમયે હેડો જાય બીજે સમયે ત્રીણ ઉત્પત્તિ સ્થાનને પામે. ૨

ત્રણ સમયનો વિમ્બ તે જ્યારે ભરતના અગ્નિ કુળમાંથી પીકળી શીવ જીવ નરકને વિષે વાયવ્ય કુળમાં ઉપજવા જાય ત્યારે યાય. ૩

ચાર સમયનો વિમ્બ તે—એકે દ્વીધને દેવ તે જતાયે છે. ત્રણનાડીની બહાર અધો હોડને વિષે ચિરિયાથી એક સમયે ટિટા પ્રત્યે જાય-બીજે

સમયે લોક મધ્યે ત્રસનાડીમાં પ્રવેશ કરે-ત્રીજે સમયે ઉચા
સમયે ત્રસનાડીમાંથી નીકળીને દિશામાં ઉત્પત્તિ સ્થાનને પામે.

પાંચ સમયનો વિચાર તે-એક સમયે ત્રસનાડીની બહાર
લોકને ત્રિયે વિદિશાથી એક સમયે દિશામાં આવે-બીજે સમયે લોક
ત્રસનાડીમાં જાય-ત્રીજે સમયે ઉચા જાય-ચોથે સમયે ત્રસના
નીકળીને બહાર દિશામાં જાય-પાંચમે સમયે વિદિયે ઉત્પત્તિ સ્થાનને
હત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૫૧ મું-શ્રી ભગવંત મહારીરે ૪૨ વર્ષની પ્રવજ્ઞામાં
નગરીમાં કલ્પતા ૧૪ ચોમાસા કર્યા કહેવામાં આવે છે ને ચોમાસા
પહેલું ચોમાસું અડી ગામનું ને બીજું ચોમાસું વાણીજ ગામનું
અપેક્ષાએ ચોદ ચોમાસા મળતા નથી તેનું કેમ?

ઉત્તર-જોડવાળાએ એક એક ચોમાસા જુદા પાડીને ચોદ
ચોદ ચોમાસા રાજગ્રામીના કલ્પા એ ઉપર ચોદગ્રામીયામાં કલ્પા
પહેલું અડી ગામનું ને બીજું વાણીજ ગામનું લેવાનું નથી. ત્યારે
તેવું? તેના ખુલાસાને માટે ભગવતીજીના ૧૫ મા સત્કમાં કયું છે
ભગવંતનું પહેલું ચોમાસું અડી ગામમાં અને બીજું ચોમાસું રાજગ્રામી
કયું અને ત્યાંથી જોડાણનું મળવું થયું. તે રાજગ્રામીની બીજી દે
રિયા લીધા પછીનું અને રાજગ્રામીના ચોદ ચોમાસામાંનું પહેલું ચોમાસું
મજુરીએ રિયાના ૪૧ મા વર્ષનું ચોદમું ચોમાસું રાજગ્રામીનું ૪૨
૪૨ વર્ષનાગ્રામી ચોમાસું પાવાપુરીમાં નિર્વાણ થયા. હ-વર્થ:-

પ્રશ્ન ૫૨ મું-લૌકિક દેવતાના વિમાન સંખ્યાના યોજના
કે અસંખ્યાના યોજના છે?

ઉત્તર-અસંખ્યાના યોજના છે, એમ ભગવતીજીમાં ૧૬
સાદા-... ૧૬ માં પ્રશ્નમાં જુલક ૪૦ મું-અંક ૩ ને

પ્રશ્ન ૫૩ મું-... ૧૬ માં પ્રશ્નમાં જુલક ૪૦ મું-અંક ૩ ને

ઉત્તર-... ૧૬ માં પ્રશ્નમાં જુલક ૪૦ મું-અંક ૩ ને

પ્રશ્ન ૫૪ મું-... ૧૬ માં પ્રશ્નમાં જુલક ૪૦ મું-અંક ૩ ને

ઉત્તર-... ૧૬ માં પ્રશ્નમાં જુલક ૪૦ મું-અંક ૩ ને

ઉત્તર—દિવસ રાત્રીનું માન બધે સરખું હોય તે સૂર્યના મંડળની અપેક્ષાએ બાણુવું. એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે. (સાળ ઉં અંકની)

પ્રશ્ન ૫૫ મું—પાંચ ઇંદ્રિયોમાં કામી કેટલી છે ને લોગી કેટલી છે ?

ઉત્તર—કાન, આંખ બે કામી છે ને કાયા, જીભા ને નાસિકા એ ત્રણ લોગી છે એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે. (સાળ ઉપલા અંકની)

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિષ્ય-ઉપરના પાંચ બોલને કામના ગુણ કહ્યા છે ને અહિંયાં બે ભેદ પાડ્યા તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ને ક્વચિત્. એ પાંચે કામના ગુણ છે એટલે કામને-વિષયને ઉત્પન્ન કરનારા છે. અને બે ભેદ પાડવાનું કારણકે કાન જે છે તે શબ્દ સાંભળવાને અને આંખ રૂપ જોવાને સન્મુખ થાય છે માટે બેને કામી કહેવું છે. અને રસ જીભાને, ગંધનાશિકાને અને સ્પર્શ કાયાને લોગ આવે છે માટે એ ત્રણને લોગી કહેવું છે. પણ એ પાંચે કામના-વિષયના ઉત્પન્ન કરનારા છે માટે કામ ગુણ કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—શ્રી પદ્મવલ્લુ ૫૬ ૧ હું તેમાં પલંડુ કંદ, લહમુલુ કંદમાં પ્રત્યેક જીવ કહ્યા તેનું શું કારણ ? લોક પ્રસિદ્ધ તે સાધારણ કંદ છે તો અનંતાનો ભેદ ઉઘાડો છે ને પ્રત્યેક કહ્યું તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ બે નામની કોઈ પ્રત્યેક વનસ્પતિ સમજાય છે. એ બે જોડની સાથે બીજા પણ જોડ કહ્યા છે. કુંદળીક નામા વનસ્પતિ ૩, કુશુંબક નામા વનસ્પતિ ૪, એટલે પલંડુ કંદ ૧ ને લહમુલુ કંદ ૨ મળી એ ચાર જોડ સાથે કહ્યા છે ને એ સર્વમાંથી પ્રત્યેક જીવ જાણવા એમ કહ્યું છે. તો ઉપરના બે જોડ પણ પ્રત્યેક વનસ્પતિનાંજ સમજાય છે.

વળી આચારાંગ સૂત્રના બીજા મુતરકંધમાં અં ૧૬ એ-ઉં ૨ જે-કવમ (૮૬૮-૮૬૯) માં લહમુલુનાં વન કહ્યા છે, તે આંગાની પેડે ઓડ્યું ઈયું, પતિષ્ઠા કર્ણુ સાધુને લહમુલુના વનમાં જઈ લહમુલુ લેવું-ભોગવતું કર્યું છે. તો તે ઉપરથી એમ સંભવે છે જે આંગાની પેડે તે પણ તેવીજ જાતની કોઈ પ્રત્યેક વનસ્પતિ હોય એમ જણાય છે, બે સાધારણ હોત તો અનંતકાય કદન

એમ સાંભળ્યું છે કે—દક્ષિણ દેશમાં લહમુલુ રજા થાય છે ને તે આંખા જેવા હોય છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—દેવલોકમાં અપરાધ કયાં મુખી હોય ?

ઉત્તર—પત્તવણી પદ બીજો-બારમા દેવલોક સુધી અપકારની કહી છે. એટલે બારમા દેવલોક સુધી વાવડી હોય અને વાવડીમાં ના હોય.-ટીકામાં નવગ્રંથેયકાદિમાં વાવડી તથા જળનો અભાવ કહ્યો છે

પ્રશ્ન ૫૬ સુ—બાદર વનસ્પતિશાય ક્યાં ક્યાં ને કયે ઠાણે દે.

ઉત્તર—બાદર વનરૂપતિશાય અધો લોક આશ્રી ધનોદધી પ્રમુખ
હતી, અને ઉર્ધ્વ લોકે બાગમા દેવલોક સુધી કહેલ છે. જય વંદે ત્વ
ત્યાં જળ ત્યાં વનરૂપતિશાય હોય એટલે સર્વ ઠેકાણે જગને આશ્રીને
રૂપતિશાય હતી છે. સાળ પદ્મવણ પદ્મ ૧ લે અને ત્રીજા અસંખ્યાત
સમુદ્રમાં પણ બાદર વનરૂપતિશાય લાભે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—વણ વિગલેન્દ્રી (જણદ્રી ૧ તેરદ્રી ૨ ને ચારદ્રી)
કયાં કયાં હોય ?

ઉત્તર—ત્રણ વીગલેંદ્રી, તિયંચ પચેંદ્રી એ ચાર આથી ઉર્ધ્વે એ
અધો લોકે દેગ ભાગે દહ્યા છે. તે ઉર્ધ્વે મેરુ મુધી. અધો-અધો ગરુડ
વિજય આથી કટેલ છે. અને ત્રીજા અસંખ્યાતા દ્રોપ સમુદ્ર તથા કા
વજ્ર સ્થાનક આથી પણ સંભવે.

મત્ર ૬૧ અં—દેવડોહની વાવડીમાં પેરા પ્રમુખ રાય કે રહી!

ઉત્તર—દેવગોઠમાં શુદ્ધ પ્રાણી ન હોય. માટે દેવગોઠની વાડેં
પોશનો સંભવ નહિ.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—પત્રવદ્વા પદ બીજો-દેવનાને ધીમા દાંતને કાઢોઃ
 ધીમા છે તો દેવનાને દાઢા હોય નહિ ને દાઢ કેમ કદા ?

[illegible][illegible][illegible]

સમય સમય ચલે ને સમય સમય ઉપજે, અનંતા ચલે ને અનંતા ઉપજે. હવે જે વાટે વેહેતા વનસ્પતિનાં જીવ હોય તેથી અસંખ્યાત જીવો જીવ તરથાજે હોય તે આહારિક હોય માટે અસંખ્ય જીવો કહ્યા.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—શ્રી પત્રવણા પદ (૫) મેં જ્ઞાન્ય અવગાહના અને મજ્ઞ અવગાહનાના બેઈદ્રિને જે જ્ઞાનને જે અજ્ઞાન કહ્યા, અને ઉત્કૃષ્ટિ અવગાહનામાં જ્ઞાન નથી એમ કહ્યું. ને સ્થિતિ આશ્રી જ્ઞાન્ય સ્થિતિનાં બેઈદ્રિને ક્રૂરત જે અજ્ઞાનજ કહ્યા, અને મજ્ઞમને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળાને જે જ્ઞાનને જે અજ્ઞાન કહ્યા તે કેમ? અહિંયાં જ્ઞાન્ય અવગાહનામાં જે જ્ઞાન કહ્યા, ને જ્ઞાન્ય સ્થિતિમાં જ્ઞાન ન કહ્યા તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—જ્ઞાન્ય સ્થિતિવાળા બેઈદ્રિ અપર્યાપ્તમાં મરે તેને જ્ઞાન ન હોય, ને મજ્ઞ તથા ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિવાળા અપર્યાપ્તમાંથી પર્યાપ્ત અવસ્થા ચાલજ તેને અપર્યાપ્ત વેલાયે કોઈ કોઈ જીવને જે જ્ઞાન લાભે. અને એક સમયથી ઉપસંતનાં ને ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિનાં નીચેનાં તે મજ્ઞ સ્થિતિવાળા જાણવા. અને જ્ઞાન્ય તથા મજ્ઞ અવગાહના અપર્યાપ્ત વળતે હોય પણ પર્યાપ્ત વળતે ન હોય તે લણી જે જોલમાં જે જ્ઞાન કહ્યા છે. ને એક સમયજ સ્થિતિ ઉપસંતના મજ્ઞ અવગાહનાવાળા જાણવા. પર્યાપ્ત થવાવાળા અપર્યાપ્તને સમકિત હોય, પણ અપર્યાપ્તજ મરે તેને સમકિત ન હોય. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જીવગીયા તિર્થંચ મનુષ્યને સમકિત ત્રીય શ્વેત મહેલા કેટલા શ્વેતમાં લાભે?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂર્વાર્દના પહેલા ભાગમાં પાંત્રીયમા પ્રશ્નમાં આવી ગયો છે તોપણ વિશેષ સમજીનીને માટે સાંભળો—

શ્રી પત્રવણા પદ ૫ મેં ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિના તિર્થંચ મનુષ્યને જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન કહ્યા છે. તે આશ્રી કેટલાકનું કહેવું એમ છે કે—પાંચ દેવ કુરં, પાંચ ઉત્તર કુરંના પ્રયાપ્તમાંજ સમકિત લાભે. કારણકે તિર્થંચ, મનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ત્રણ પદ્યની કદી છે. ને ત્રણ પદ્યની સ્થિતિ તે જોજ શ્વેતમાં છે માટે. ત્યારે બીજે પણ એમ કહે છે કે—

શ્રી મગધનીજ સતક ૨૪ મેં—ગગનાં અધિશરે દેવપમાં દેવાનિક દેવનું આદિપુ' વંધવાવાળા જીવગીયાને જે જ્ઞાન અને જે અજ્ઞાન કહ્યા છે, ને ત્રીયે શ્વેતનું જીવગીયાની મંત્રી દેવાનિકમાં બીજા દેવોક મુખીની કદી છે, માટે ત્રીયેના પર્યાપ્તમાં સમકિત લાભે. વળી પત્રવણા પદ ૫ મેં મજ્ઞ

સ્થિતિના તિર્થંચને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. તેમજ મન
સ્થિતિના મનુષ્યને પાંચ જ્ઞાન કહ્યા છે ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. તે
અહિંયાં મજમ સ્થિતિ સંખ્યાતા વર્ષવાળાનીજ લેવી. કેટલાક કહ્યું
મજમ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થયાના એક સમય ઉપરાંતથી તે ઉત્કૃષ્ટી રિધિ
એક સમય ઓછો હોય ત્યાં સુધીની ગણાય છે પણ અહિંયાં તે ન ત્રણ
કારણકે—ભુગણીયામાં એક પદ્ય તથા બે પદ્યોપમના તથા ત્રણ પદ્યોપમ
એક સમોદીન ને મજમ સ્થિતિ ગણતાં તિર્થંચમાં ત્રણ જ્ઞાન ને મનુષ્ય
પાંચ જ્ઞાન ગણવાં જોઈએ. અને અવધી જ્ઞાન તથા મનઃ પર્યવ દ્વન્દ્વ
કેવળ જ્ઞાન કોઈ પૂર્વનાં આઉખા ઉપરાંતને હોય નહિ. માટે ભુગણીયા
ત્રીયે ક્ષેત્રનાં તિર્થંચ મનુષ્ય પર્યાપ્તમાં બેજ જ્ઞાન હોય.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—અહિંઆં કોઈ અપર્યાપ્તા ભુગમીયામાં પણ સદ્ગતિ મળે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંમાં પત્તર કર્મ જૂમીનાં મનુષ્ય, જુગગીયાનું અર્થનું બાંધ્યા પાટી ડોળી જીવને કાયક સમકિત ગ્રાહિયા ને મરીને જુગગીયાનું જીવન થાય. ત્યાં અપર્યાપ્તિમાં ડોળી સમકિત ગણે છે. એ લેખે જુગગીયાનું સાકે બોલમાં (અપર્યાપ્તિ ને પર્યાપ્તિમાં) સમકિત માને છે. પણ તે જીવગી અમ્ય છે, જીવ સૂચી કહે તે સત્ય. પણ સૂચ કાંઈક બીજું ત્યાં જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—ઉપરના પ્રશ્ન વિષેના ઉત્તરમાં આગણી જાણે
મનુષ્યમાંથી શાયક સમક્ષિત લઈને આવેલ જુગમીયાને અપર્યાપ્તને પર્વાપમાં
સહે પ્રાણમાં સમક્ષિત માનતાં, મૂલના મને કાંઈ વાંધા આવતા સંભવ છે?

ઉત્તર—જો ત્યાંથી સુમતિની કમી જુમિને મનુષ્ય મરી જુમતીય
જાવ તો જુમતીયા મરીને રેવના થાય અને ત્યાંથી કમી જુમિમ. મનુષ્ય
મરીને જાવ તો ત્યાંજાવ થાય. અને ઉત્તરમ્યવનના રહ મ. જાવાનજ
પરિવર. મરીને કમી છે કે-રહ મ. સુમતિ પ્રાપ્ત થશે ને જુવ નેજા કમી
જુવ જાવ તો જાવે મેજા ન જાવ તો પોઝી જાવ તો મેજા નજા નજા
મેજા નજા નજા મેજા નજા મેજા મેજા મનુષ્યમનુષ્ય જાવા નજા
મેજા નજા મેજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા
મેજા નજા મેજા નજા મનુષ્યમનુષ્ય મેજા જાવ કમી ને મેજા જાવ નજા
મેજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા
જુમતીય જાવ નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા નજા
મેજા નજા—

પ્રશ્ન ૬૮ મું—ચરીમ અચરીમ તે કાણુ ?

ઉત્તર—પત્રવણા પદ ૩ જે—અર્થાકારે—ચરીમ તે ભવ્ય જીવ, ને અચરીમ તે સિદ્ધ ને અભવ્ય જીવ કહ્યા છે. ને નો ચરીમ, નો અચરીમનો ત્રીજો ભાગો કરે તો ત્રીજા ભાગમાં સિદ્ધતા જીવ જાયવા. એટલે અચરીમ સર્વથી ઘોડા તે અભવ્ય ૧, તેથી નો ચરીમ, નો અચરીમ અનંત ગુણ સિદ્ધતા જીવ ૨, તેથી ચરીમ અનંત ગુણ ભવ્ય જીવ આશ્રી ૩.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—પત્રવણા પદ (૫) મે-તિર્થંચ પચેંદ્રિયની ઉત્કૃષ્ટી અવગાહણમાં ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા ને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિમાં જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન કહ્યા તે કેમ ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટી અવગાહણવાળા હજાર જોજનનાં મત્ત હોય છે, ને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળા તિર્થંચ જુગળીયા હોય છે. માટે ઉત્કૃષ્ટી અવગાહણવાળા મત્ત ને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન હોય. અને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળા તિર્થંચ જુગળીયાને જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન હોય.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—જળચરમાં જુગળીયાનો લેહ હોય કે નહિ.

ઉત્તર—જળચરમાં જુગળીયાનો લેહ નથી. તેનું આઉંચું કોડ પૂર્વનું છે માટે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—પત્રવણા પદ ૬૭—તિર્થંચ પચેંદ્રિને ઉપજવા આશ્રી આઠમા દેવલોક સુધી નિરંતર કહ્યા તે કેમ ? અને મનુષ્યને પણ ઉપજવા આશ્રી નિરંતર સંવેચુકાલેમુઉવવજંતી કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—દેવમાં તિર્થંચ પચેંદ્રિ, ભવન પતિથી માંડીને આઠમા દેવલોક સુધી ઉપજે માટે નિરંતર કહ્યા છે. તેમજ મનુષ્યને ઉપજવા આશ્રી દેવતામાં સર્વ ઠેકાણે જાયવા.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—મનુષ્યની સંખ્યા ૨૯ ઓગણત્રીય આંકની કહી તે શી રીતે ?

ઉત્તર—પત્રવણા પદ ૧૨ મે—મનુષ્યનાં જાંધે લગા જાય-પરે સંખ્યાતા કોણકાંડી ઓગણત્રીય જ્ઞાનકનાં કહ્યા તે ત્રણ જમત પદ ઉપર અને ચાર જમત પદ હેલા. અથવા છઠા વર્ગ—પાંચમા વર્ગ સંધાને ગત્રીયા થાય તેટલા-તથા એક એકટો છનું વાર ગત્રીએ તેટલા મનુષ્ય છે. દરે જમત પદ તે આઠની સંખ્યા એટલે અડત્રી ઓગણત્રીય આંક ઉપર ને આઠ ઓગણત્રીય આંકમાંથી એટલે ઓગણત્રીય આંક સમજવા-અથવા છઠા વર્ગને પાંચમા વર્ગ સાથે ગુણવા-ને-એટલે બેન્ધ વર્ગ પ્રથમ વર્ગ ૪.

બીજો વર્ગ ૧૬. એમ ત્રીજો વર્ગ ૨૫૬. એમ ચોથો વર્ગ કરી, હવે
વર્ગ કરવો, ને છઠો વર્ગ પણ કરવો, ને છઠાને પાંચમા વર્ગ સુધેર
ઓગળતોશ આંક આવે. (એ આમના લીબડી સંપ્રદાયના હીરાજી મહારાજ
કૃત પત્રવણના યંત્રમાં છે.)

પ્રશ્ન ૭૩ મું--શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રના બીજા સ્થાન પાંચમું
ઉકાચના અધિકારે લોકમાં ઉપજવા આશ્રી દોસુ ઉઠ્ઠકવાડેસુતિરિવગેરે
નો શો અર્થ ?

ઉત્તર--આ વિષે દલપતના પ્રશ્નમાં કહ્યું છે કે--તેઉકાચના ૩ પ્રાર્થના
ભવિકા ૧ બદાચુ ૨ અભિમુખ ૩. ભવિકા તે વિદ્યમાન તેઉકાચને
છે તે ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર તે સમુદ્યાત કરવાં તેઉકાચપણે ઉપજવા
પણ ઉપજવા સાદ્દમા થયા તે ૨ બદાચિય તે અનેરી ગત કાયમે છે
તેઉકાચનું આઉપું બાંધ્યું છે તે ૩ એકવા ઠામ કયાં છે ? અતી કોણ
૩ પ્રકારના તેઉ ૧ ચાર કપાટ
લોકાંત લગે ઉચા નીચા તિચ્છા
જપ લાખ ભેજન પડોળા તેમાં
૨ જાનના તેઉ તે બદાચિય તે ૧
અભિમુખ નામ ગોત્ર એ ૨
દુવે, રેય કપાટાંનરા રહ્યા તેમાં
૧ બદાચિયદીજ દોવે એ ૫૨-
માર્ગે જાણવેલ હતિ-

બદાચિય ૧	બદાચિય ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨	બદાચિ ૧
બદાચિય ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨	ભવિકા ૧ બદાચિય ૨ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૩ દુવે.	બદાચિ ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨

પ્રશ્ન ૭૪ મું--ઉપરના અ-
ધિકારને માટે વિરેપ સમજી
કહીએ તેવું કાઈ છે ?

ઉત્તર--આજીવનના ઉપર પાને ૧૧૮-૧૧૫ મેં કાવે જાવ
કૃત્ય કુળોદય. ઉપરું છે કે--પર પાવન તેઉકાચ અવાન ૧ નીવ
દો ૧ નીવે ૧ એક ભવિકા બદાચુ ૩ અભિમુખ. હવે એ એ
વિરલિન દો એ જાનના બદાચ અપવામ તેઉકાચપણે ઉપજા દો
આ જાને કહ્યું. ૨ નીવે હવે જાવ વિરલિન દો અપવામ તેઉકાચ
પણે એક ભવિકા નીવે એક અભિમુખ નામ વ નીવે એક બદાચ
તે અભિમુખ નામ ગોત્ર એક બદાચ નામ વ નીવે એક બદાચ
આજીવનના ઉપર પાને ૧૧૮-૧૧૫ મેં કાવે જાવ

છીયે હૈ. પરંતુ અભિમુખ અપના પૂર્વ : ભવંકા આયુધ્ય છોડકર અપર્યાપ્ત તેઉકાયામે આવે વે પૂર્વોક્ત ઉર્ધ્વ કપાટમે તથા તિર્થંક લોકમે આવે હુવે. તેઉકાયાપને કહના. ઇનોને પૂર્વ, ભવંકા આયુધ્ય છોડા હૈ પરંતુ બહાંલગ દોનોં ઉર્ધ્વકપાટ વ તીરેછે લોકમે પ્રવેશ નહી છીયા હે વહાં લગ ઉનકો પૂર્વ ભવપનાહી કહના.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—પરિત અને અપરિતનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—પરિતનાં ૨ લેહ—સંસાર પરિત અને કાય પરિત. તે માંહી ને જીવને અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન સંસાર સીલવો રહ્યો તે તો સંસાર પરિત અને અર્ધપુદ્ગલ થકી સાધિક સંસાર તે અપરિત કહીયે. તથા કાય પરિત તે પૃથ્વીઆદિક પાંચ કાયનાંજ ભવ કરે પણ વનસ્પતિના ભવ ન કરે તે તો કાય પરિત કહિયે. અને જેહને હજી લગે વનસ્પતિના ભવ કરવા છે તેહને કાય અપરિત કહિયે. પત્રવણા પદ ૧૮ મે છે એમ દલપતના પ્રશ્નમાં કહ્યું છે. તથા પત્રવણા પદ ૩ જે—અર્થાકારે પરિત જે પ્રધારના દહ્યા છે—૧ એક ભવપરિત તે દેશે ઉભો અર્ધપુદ્ગલમાં આવે તે. ૨ અને બીજો કાય પરિત તે પ્રત્યેક શરીરી જીવ ભણવો.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—પાંચે ઇન્દ્રિયોના જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટો વિષય કેટલો હોય ?

ઉત્તર—પત્રવણા પદ ૧૧ માં કહ્યું છે કે—પાંચે ઇન્દ્રિયોના જઘન્ય વિષય અંશુલના અસંખ્યાતમાં ભાગનો હોય. અને ઉત્કૃષ્ટો—ઘોતેન્દ્રિયોના ૧૨ જાર ભોજનનો, ચમુ ઇન્દ્રિયનો લાખ ભોજન ઝાંઝેરો, માણેન્દ્રિયનો, રસેન્દ્રિયનો અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો એ ત્રણેનો નવ ભોજનનો હોય. એમ પત્રવણાજીમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—ત્રી અનુત્તર વિમાને જાય કે નહિ ?

ઉત્તર—ત્રી અનુત્તર વિમાને જાય. સાખ પત્રવણા પદ ૧૩ માની.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—પુષ્કર દ્વીપમાં વસતા મનુષ્યો કેટલે દૂરથી સૂર્યને દેખે ?

ઉત્તર—પુષ્કર દ્વીપના મનુષ્યો ૨૧૩૪૫૩૦ યોજનથી સૂર્યને દેખે સૂર્ય પણ એટલો પ્રકાશ કરે. પત્રવણા પદ ૧૫ મામાં કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—તિર્થંચ વૈકિલ્બ શરીર કરે તો દેવડું કરે ?

ઉત્તર—તિર્થંચ વૈકિલ્બ શરીર કરે તો શત પૃથક્ત્વ યોજનનું કરે. ૨૧ પૃથક્ત્વ એટલે જામે થી નવમે સમજવડ સાખ પત્રવણા પદ ૧૨ માની.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—ચક્રવર્તીનું સ્ત્રી રત્ન કેટલા દંડકમાંથી બાંધીને છે ?
 ઉત્તર—સાતમી નરક, તેહ, વાહ, પાંચ અનુત્તર વિમાલ
 અને યુગલિક મનુષ્યને તિર્થંચ સિવાય બધા દંડકમાંથી બાંધીને
 એમ પત્રવણાની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—વિદ્યાધર તીર્થ ક્યાં મુખી જાય ?
 ઉત્તર—વિદ્યાધર તીર્થ નંદીશ્વર દ્વીપ મુખી જાય, એમ પત્ર
 છની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—કુંચુઆની હલ કેવડી હોય ?
 ઉત્તર—કુંચુઆની હલ પૃથક્ત્વ અંગુલની લાંબી હોય તે માં
 તેનાં જાણવા. (પત્રવણા).

પ્રશ્ન ૮૩ મું—મનરૂપી કે અરૂપી ?
 ઉત્તર—દ્રવ્ય મન રૂપી છે, ભાવ મન અરૂપી છે. (પત્રવણા)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—આશાલિક હવ જે પૃથ્વીમાં ગાર યોજનને કા
 થાય છે અને જેના મૃત્યુ પામવાથી તેની ઉપરની ચક્રવર્તિની સેવકે
 સરીરના પટેલા ખાણમાં પડીને દટાઈ જાય છે તે હવ કેટલી દિવસ
 થાય છે ?

ઉત્તર—આશાલિક સર્પ પચ્ચંદ્રિય હોય એમ પત્રવણામાં
 છે. (ઉપરના નવ પ્રશ્ન “શ્રી લીલધર્મ પ્રકાશ” પુસ્તક ૪૦ મું-માં
 જે-સંવત ૧૬૮૦ ના અંકમાંથી ઉતાર્યા છે.)

પ્રશ્ન ૮૫ મું—જમાડીના અધિકારમાં જમાડીએ કાત નિર્જન
 રામલિક કરવાથી બીમાર થવાનું કયું છે તે કાતનિકાન અધિકાર
 સ્થળેયો ?

ઉત્તર—આને અર્થ એમ જણાય છે કે મુખાને કાત નિર્જન
 રવા પડે ત્યારે જાનુ વિદ્યુત્તવાદિ વસ્તુને કાત અનિકાન થાય
 અધિકારિક કરવામાં આવે તો વિરમવંતુ પ્રગમે તે બીમાર થાય તથા

પ્રશ્ન ૮૬ મું—જેવડીનું નુવમ. કયું છે કે-જાણ્ય નવ ૮૧
 અવરુદ્ધવડી નિહ ૬૫. અને નિહડી જાણ્ય અવરુદ્ધવડી ૮૧
 માં અવરુદ્ધ ૬૬ નેનુ કેમ ?

ઉત્તર—જેવડીનું નુવમ. કયું છે કે-જાણ્ય નવ ૮૧
 અવરુદ્ધવડી નિહ ૬૫. અને નિહડી જાણ્ય અવરુદ્ધવડી ૮૧
 માં અવરુદ્ધ ૬૬ નેનુ કેમ ?

પ્રશ્ન ૮૭ મું—શ્રી નંદીજીમાં મતિ જ્ઞાનનાં ચાર લેહ કહ્યા. તે ૧ દ્રવ્યથી, ૨ સ્નેહથી, ૩ કાળથી ને ૪ ભાવથી. એ ચારે બોલે. મતિ જ્ઞાન ઉપદેશે કરીને જાણે, પણ દેખે નહિ, એમ કહ્યું. અને શ્રુત જ્ઞાન એ ચારે લેહ ઉપયોગ યુક્તે જાણે દેખે એમ કહ્યું. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે પરાક્ષ દેખે છે—એમ ધર્મ રૂઝી અલગારને સૂત્ર જ્ઞાનથી પરાક્ષ દીકા તેમ.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—ત્રીજા દેવલોકના દેવતાની જઘન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ઉત્કૃષ્ટિજનના ૩૬ માં અવ્યયનમાં કહી છે. અને ત્રીજા દેવલોકે એક પદમલેશ છે. એટલે ત્રીજા, ચોથા ને પાંચમા દેવલોકે એક પદમલેશ કહી છે. અને ૩૪ અધ્યયનમાં લેશાની સ્થિતિમાં એમ કહ્યું છે કે—તેજુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ હોય તેથી એક સમય અધિક પદમલેશાની જઘન્ય સ્થિતિ હોય. તો તેજુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ બે સાગર ને પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક કહી છે. તો ત્રીજા દેવલોકે પદમલેશાની જઘન્ય સ્થિતિ બે સાગરને પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને એક સમય અધિક હોય, અને સ્થિતિ જઘન્ય બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ સાત સાગરની કહી છે. તો જઘન્ય સ્થિતિના દેવતા અને તેની લેશામાં તફાવત રહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજા દેવલોકે લેશા તો પદમ કહેવી. પણ તેજુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રીજા દેવલોકના પહેલા પ્રતરમાં બે સાગરને પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક મુખીની સ્થિતિ તેજુલેશાની હોવાનો સંભવ છે. પહેલા પ્રતરે જઘન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ બે સાગરની અને એક સાગરના ૧૨ ભાગ કરીએ તેમાંનાં પાંચ ભાગની અધિક કહી છે. તે અપેક્ષાએ બે સાગર જાણેરી જઘન્ય સ્થિતિવાળા પહેલા પ્રતરે બહુ યોગ્ય હોવાને લીધે ત્રીજા દેવલોકે તેજુલેશા ગણેલી નથી એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—ત્રીજા દેવલોકે—પ્રતર કેટલા ? અને દરેક પ્રતરમાં કેટલા દેવોના આયુષ્યની સ્થિતિનું પ્રમાણ કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—ત્રીજા દેવલોકે પ્રતર ૧૨ બાર છે. તેમાં પહેલા પ્રતરના દેવોની જઘન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ બે સાગર ઉપરાંત એક સાગરના ૧૨ ભાગમાંના પાંચ ભાગની એમ દરેક પ્રતરે પાંચ પાંચ ભાગ વધારના ૧૨ બારમાં પ્રતર સાત સાગરની ત્રીજા દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ કરી છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—ખંધકણ્ઠએ બારમી પડિમા આઠરી તેને ત્રણ માંહેલો ગુણ ઉત્પન્ન ન થયો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટ પરીસહ સહે તેહને ત્રણ ગુણ માંહેથી એક ગુણ ઉત્પન્ન થવા કહ્યું છે—મઝમને ત્રણ ગુણ માંહેલી ભજના છે. ખંધાદે કદાપી દોષ ગુણ ઉત્પન્ન થયો હશે પણ તે સંબંધે કાંઈ સિદ્ધાંતમાં નથી. પણ અનંત કર્મની નિર્જરા થઈ એજ મોટો ગુણ ભગવદે આરાધિક થયા એથી વિશેષ ગુણ શો જોયો ? એજ મોટો ગુણ છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સૂક્ષ્મ માર્યા મરે નહિ તો તેની ક્રિયા કેમ કરે ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ માર્યા મરે નહિ પણ તેના પરચણાનું ન દેતા તે તેની અવતની અપેક્ષાએ તથા ઔદારિક શરીરની પાંચ ક્રિયા દારે. અપેક્ષાએ પ્રાણનીપાતની ક્રિયા લાગવા સંભવ છે. અને દેવતા તરીકે પણ એજ પ્રમાણે ભગવનીશ ચતક ૮ મે—ઉદેશે ૬ ઠે—તથા મુખ્યગ્રંથ પીન્ન મુતરકંધમાં દરેક જીવને અવતની ક્રિયા લાગવી કહી છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—ચક્રવર્તિ તમિશ્વ ગુફામાં ને ખંડ પ્રવાન દુષ્ક ૪૬—ઓગત્તુ પચાસ-માંડગા ૫૦૦ પાંચસોં ધનુષ્ય પ્રમાણ કરે છે તે ૧૫ આંગુલના ધનુષ્ય સમજવા ?

ઉત્તર—“ શ્રી લીન પામોપદ્રાથ ” ગુરુતક ૪૦ મું—અંક ૩ જોતે સંવત્ ૧૬૮૦-૪૫ ૮૦ મેથી પ્રતોત્તર લખ્યા છે તેમાં ઉપરના પ્રશ્ન ઉત્તરમાં લખ્યું છે કે—ચક્રવર્તિ ઉદ્દેશગુફાના ૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણમાં કરે એમ કોઈ સમાચારમાં કહ્યું છે. ઇતિ

પ્રશ્ન ૬૩ મું—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાને છોડી આચાર્યને ૧૫ ધનુષ્યે કરતાં તો ને કેકાણે એના પરચમાનું કરવા ?

ઉત્તર—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાનું (૫૫૪) ને પરચમાનું ૬૦૦ કરતાં ૧૦૦૦ કરતાં નિવિરુદ્ધિ નિર નિયમ ક્રિયા નિર્દેશ.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાને કાઠીકાંડગા ૧૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણમાં કરવા ?

ઉત્તર—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાનું (૫૫૪) ને પરચમાનું ૬૦૦ કરતાં ૧૦૦૦ કરતાં નિવિરુદ્ધિ નિર નિયમ ક્રિયા નિર્દેશ.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાને કાઠીકાંડગા ૧૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણમાં કરવા ?

ઉત્તર—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાનું (૫૫૪) ને પરચમાનું ૬૦૦ કરતાં ૧૦૦૦ કરતાં નિવિરુદ્ધિ નિર નિયમ ક્રિયા નિર્દેશ.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાને કાઠીકાંડગા ૧૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણમાં કરવા ?

ઉત્તર—મનિનું પ્રતિક્રમનું કરવાનું (૫૫૪) ને પરચમાનું ૬૦૦ કરતાં ૧૦૦૦ કરતાં નિવિરુદ્ધિ નિર નિયમ ક્રિયા નિર્દેશ.

વાંની રીત ન આવડવાથી ઘણા ભાઈઓ ને ખડેનો તો ચાર લોગરૂંધનો કાઉસગ કરે છે; પરંતુ એ ચિંતવન કાંઈ કઠૂણ નથી. માત્ર તે બંધુષ્ઠ તરફ લક્ષ્ય અપાતું નથી. તે ચિંતવન શી રીતે કરવું તે આ નીચે જણાવવામાં આવેલ છે.

“શ્રી મહાવીર ભગવંતના શાસનમાં ઉત્કૃષ્ટ છ માસ તપ થઈ શકે છે. ભગવાન મહાવીરે તેટલો તપ કરેલો છે. હે ચેતન? તું કરી શકીશ?” આનો જવાબ મનમાં જ ચિંતવવો કે ‘તેટલી શક્તિ નથી.’ પછી એક દિવસ ઉલ્લો છ માસી તપ કરીશ? બે દિવસ ઉલ્લો છ માસી તપ કરીશ? એમ એકેક દિવસ ઉલ્લો ચાલત પાંચ માસનો તપ કરીશ? ત્યાંસુધી ચિંતવવું ને તેનો જવાબ પણ ઉપર પ્રમાણે જ ‘શક્તિ નથી’ એમ ચિંતવવો. પછી ચાર માસી તપ કરીશ? ત્રણ માસી તપ કરીશ? બે માસી તપ કરીશ? માસ ખમણ કરીશ? એમ ચિંતવી જવાબમાં પણ પૂર્વ પ્રમાણે જ ‘શક્તિ નથી’ એવો ચિંતવવો.

પછી એક દિવસ ઉલ્લું માસખમણ કરીશ? બે દિવસ ઉલ્લું માસ-ખમણ કરીશ? એમ ચિંતવવું. એનો જવાબ ‘શક્તિ નથી’ એમ ચિંતવવો. પછી ૧૪ દિવસ ઉલ્લા માસખમણને બદલે ૧૬ ઉપવાસની ૩૪ ભક્તની સંજ્ઞા છે, તેથી ૩૪ ભક્ત કરીશ? ૩૨ ભક્ત કરીશ? એમ બે ભક્ત એટલે એક એક ઉપવાસ ઘટાડતા ચોથ ભક્ત (એક ઉપવાસ) સુધી આવવું. જવાબમાં પોતે અગાઉ વધારેમાં વધારે જેટલો તપ કર્યો હોય ત્યાંથી ‘શક્તિ છે, પ્રજ્ઞા નથી’ એમ ચિંતવવું. અને ત્યાં સુધી ‘શક્તિ નથી’ એમ પ્રથમ પ્રમાણે જ ચિંતવવું.

ત્યાર પછી ‘અંગ્રેજ કરીશ? નીવી કરીશ? એકાસણું કરીશ? બેઆસણું કરીશ?’ એમ ચિંતવી જવાબમાં શક્તિ છે, પ્રજ્ઞા નથી એમ ચિંતવવું. ત્યાર પછી ‘અવઠું કરીશ? ડુન્નિમડું કરીશ? આઠ પોરગી કરીશ? પેરગી કરીશ? નરસારસી કરીશ? એમ ચિંતવવું. તેમાં તે દિવસ જે તપ કરવો હોય તેની અગાઉ ‘શક્તિ છે, પ્રજ્ઞા નથી’ એમ કહેવું. અને કરવો હોય તે તપ વખતે ‘શક્તિ છે, પ્રજ્ઞા પદ છે’ એમ ચિંતવી શાંતિમય પારવેલ ઉપર નવશાસ્ત્રીમાં તો એનો જવાબ ચિંતવીને જ શાંતિમય ધરવાનો છે. આ ભવત ચરતર વિચરી સમાધ તો તેટલું ચિંતવન કરવું ચાર લોગરૂંધરે વધારે વખત લખેલો નથી. હવે—

• પ્રશ્ન ૯૬ મું—માણસો પચ્ચખાણુ નહિ કરતા કેટલાક અધિક પણામાંજ લાભ માને છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જેટલું પચ્ચખાણુ છે તેટલું ચારિત્ર છે. ચારિત્રનું જ ઘણું મોટું છે. મન વચન કાયાના વ્યાપાર ચાલતા ન હોય, તેમ અવિરતિથી નિગોદિયા વગેરે જીવની પેઠે ઘણા કર્મબંધ અને લીધેલ દોષ થાય છે.

એકેદ્રિય જીવો બીજકુલ આહાર કરતા નથી, તોપણ તેમને જિવાસનું ક્ષણ મળતું નથી. એ અવિરતિનું ક્ષણ જાણવું. એકેદ્રિય જીવો વચન કાયાથી સાવધ વ્યાપાર કરતા નથી, તોપણ તેમને ઉત્કૃષ્ઠી જાણ કાળ મુખી તે કાયામાં રહેવું પડે છે, એનું કારણ અવિરતિ જાણવું.

પ્રશ્ન ૯૭ મું—ગુર્વાદિકની દાનજરી હોય તો વંદના કરવી તે કે (શ્રાદ્ધ વિધિ) કીક પણ તેમની ગેરદાનજરીએ શ્રી રીતે કરવું ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધ વિધિમાં કહ્યું છે કે—જો જોગવાઈ હોય તો કરવી ગેરદાની અથવા ન્દાની વંદના કરવી. જોગવાઈ ન હોય તો સાગરનું નામ આપી કરીને નિત્ય વંદના કરવી.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—આવકને સત્રજાય કરવાનો કાંઈ નિયમ હોય કે નહીં કે-કેમ ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધ વિધિમાં કહ્યું છે કે—આવકને નિત્ય ત્રણમેં કરવી સત્રજાય અવશ્ય કરવી.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—પ્રદક્ષિણાની નાગરવેદનાં પાન ખવાય કે કેમ ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધવિધિમાં તો કહ્યું છે કે—પ્રદક્ષિણા આપે તો તે જાણવું જોઈ જોનારા હોવાથી—નાગરવેદના પાન જરૂર ખાવ જોઈએ તે જાણવું જોઈ—પ્રદક્ષિણાને તો ખવાય જોઈ ? અર્થાત્ નાગરવેદના પાન ખવાય ?

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—જોગવાઈ હોય, તે નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ ? નહીં, નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ તેનું શું કારણ ? જોગવાઈ ન હોય, તે નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ ?

ઉત્તર—જોગવાઈ હોય, તે નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ. જોગવાઈ ન હોય, તે નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ. જોગવાઈ હોય, તે નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ. જોગવાઈ ન હોય, તે નાગરવેદના પાન ખવાય જોઈ.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—એકેદ્રિય જીવો ઉત્કૃષ્ઠી જાણ કાળ મુખી તે કાયામાં રહેવું પડે છે, એનું કારણ અવિરતિ જાણવું.

સૂર્યને એંશી જોજનનું આંતરું છે સૂર્ય નીચે અને ચંદ્ર ઉપર છે. વળી ચંદ્રવિમાનથી રાહુનું વિમાન ચાર આંગુલ નીચું છે એમ સાંમળ્યું છે. તેા સૂર્યને કેના આવરણથી ગૃહલુ થાય ?

ઉત્તર—ચંદ્રમાના વિમાનને એટલે ચંદ્રમાને રાહુ એટલે રાહુનું વિમાન આવરે છે એટલે તેની નીચે આડું આવે છે એટલે ચંદ્રગૃહલુ ઠહેવાય છે. તેમ સૂર્યને કેતુ નામનો ગૃહ આવરે છે એટલે સૂર્યગૃહલુ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—ઈરિયાવહીના મિચ્છામિ હુક્કડં કેટલા ?

ઉત્તર—ઈરિયાવહીના મિચ્છામિ હુક્કડં ૧૮ ૨૪ ૧ ૨૦ શ્રી આવશ્યક સૂત્રમાં કહ્યા છે. તે વિષે એક ક્ષીએ કહ્યું છે કે—

ઋવૈયો એકતીસો.

પાંચસેં તેમક લેદ જીવનાં કહ્યા જીવંદ,
તેને અભીહયાદિક દશ ગુણા કહીયે;
રાગ દેષ ગુણા કરી કહ્યું જોગ ગુણાધરી,
અતિતાદિ કાગ ત્રણ ગુણા અનુચરીયે.
લાધા અંક તેને સિદ્ધ આદિ પદ થાખ ગુણા,
કરત અવશ્ય મુનિ પાપ પરહરીયે;
અથા દશ લક્ષપર ચૌવીથ હજાર ધર,
એકસો ને વીથ મિછા હકૂત ઉચરીએ.—૧

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—જીવને જ્યન્ય ઉપયોગ કેટલાને કહ વખતે હોય ?

ઉત્તર—જીવને જ્યન્ય ઉપયોગ એક હોય—સાકારોપયોગે ત્રીજે ત્યારે ત્રી ઉવવાણ ઉપાંગમાં કહેવ છે. (સાખ-જીનધર્મ પ્રકાશ-પુઞ ૪૦ અં ૩ જો.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—દેવતાને નિદ્રા આવે કે નહિ ?

ઉત્તર—દેવતાને નિદ્રા ન આવે. સાખ રાયપસેલીની ટીકા (સાખ-જીનં).

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—જીવ ઉપજતી વખત પ્રથમ કયમે કયા યોગથી અવધાર દેય ?

ઉત્તર—હવે પ્રથમ સમયે કાર્મણ્ય કાય યોગથી આહાર લેવો. શરીર બંધાતા મુખી ઔદારિક મિશ્ર અથવા વૈક્રિય મિશ્ર કાય લે આહાર લેવ. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રકાશ-પુસ્તક ૪૦ મું-અંક ૩ ભે.)

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—પાંચ સમ્યક્ત્વ ક્યાં કહ્યાં છે ?

ઉત્તર—અનુયોગ દ્વારમાં ત્રણ સમ્યક્ત્વ કહ્યા છે ને ત્રીસ સમવાયંગમાં કહ્યા છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રકાશની ઉપલા અંકની.)

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—સમૂર્ણિય મનુષ્ય એક સમયે કેટલા ઉપજે ?

ઉત્તર—એક સમયે એક પણ ઉપજે, અને અસંખ્યાત ૫૪૩૧ કોમ શ્રી અનુયોગદ્વારમાં કહ્યું છે. (સાખ-જૈન ૦ ૫૦ પ્ર ૦ ઉપલા અંકની.)

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—હવે ગર્ભમાં મરે તે ગુભ ભાવે મરે તે. દેવલોક મુખી જાય, અને અગુભ ભાવે મરે તો કેટલી નરક મુખી જાય ?

ઉત્તર—હવે ગર્ભમાં ગુભ ભાવે મરે તો આડમા દેવલોક મુખી જાય અને અગુભ ભાવે મરે તો ત્રીજી નરક મુખી જાય. એક જીવાનિગમમાં કહ્યું છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્ર ૦ ની ઉપલા અંકની.)

હતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ સિધ્ધ દુર્ગાજી મોદનરાવજી દત્ત શ્રી “પ્રતોતર મોદનમાળા”-ઉત્તરાર્ધ-ભાગ ૬ ને: ૪૩૧

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૧૦ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૦ મો.

કલ્પ નથી. કારણકે મનુષ્યના મૃત્યુ શરીરમાં (મહામાં) આઠ પરાણના ધણી-અસંખ્ય સમુર્ધિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ સૂત્રમાં કહી છે. અને તિર્થંચના કલેવરમાં તદ્દવરણા માંસ જેવા અસંખ્ય છોલોની ઉત્પત્તિનો સંભવ છે. માટે તેને અડકવાનો અધિકાર નહિ તો તેના માંસ ખાવાનો અધિકાર હોયજ કયાંથી ? અર્થાત્ નજ હોય. માટે અહિંઆં એકેન્દ્રિયના અચીત અને ક્ષાશુક પુદ્ગલના લોહ-લોગી-જમવાવાળા કહ્યા છે. અને ભગવતીજમાં પણ સોમિલના અધિકારે એજ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—ભગવતીજમાં સોમિલના અધિકારે શું કહ્યું છે તે પણ જાણવું જોઈએ ?

ઉત્તર—જીઓ, ભગવતીજ શતક ૧૮ મે-ઉં ૧૦ મે-મહાવીરને સોમિલે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તથા નિરાવલિકા પુક્રીયા ઉપાંગે પાર્શ્વ-નાથને સોમિલ બ્રાહ્મણે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તથા જ્ઞાતાજીના ૫ મે અધ્યયને થાવરયા અણુગારને શુકદેવ સંન્યાસીએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ ત્રણ સૂત્રની સાથે—

સરિસવા તે મંતે ! કિં મક્ષેયા અમક્ષેયા ! સોમિલા ! સરિસવા મક્ષેયાવિ અમક્ષેયાવિ ॥ સેકેળદ્વેજં મંતે ! एवं वुचद् सरिसवा मक्षेयावि अमक्षेयावि ! से णुणं ते सोमिला ! बंभण्णणएमु दुविहा सरिसवा पण्णचा, संवहा मिच्चसरिसवाय, धण्ण सरिसवाय, तत्थणं जेत मिच्च सरिसवा त विविहा पण्णचा संवहा—महजायया, सहवद्विया, सहपंचुकीलिया, तेणं समणानं निगमं-धानं अमक्षेया ॥ तत्थणं जेत धण्ण सरिसवा ते दुविहा पण्णचा, संवहा—तत्थ परिणयाय, असत्थ परिणयाय; तत्थणं जेत अमत्थ परिणया तेणं समणानं निगमं-धानं अमक्षेया, तत्थणं जेत मत्थ परिणया ते दुविहा पण्णचा, संवहा—एमनिज्जाय अनेत्तणिज्जाय ॥ तत्थणं जेत अनेत्तणिज्जा तेणं समणानं निगमं-धानं अमक्षेया ॥ तत्थणं जेत एमनिज्जा ते दुविहा पण्णचा, संवहा—आतियाय अआतियाय ॥ तत्थणं जेत अआइया तेणं समणानं निगमं-धानं अमक्षेया ॥ तत्थणं जेत आइवा ते दुविहा पण्णचा, संवहा—आइया अउइया, तत्थणं जेत अउइया तेणं समणानं निगमं-धानं अमक्षेया, तत्थणं जेत अउइया तेणं समणानं निगमं-धानं अमक्षेया, से वेण्हें સોમિલા ! एवं वुचद् जाव अमक्षेयावि ॥ १ ॥ एवं माहावि परं इमेणानं—जावा विविहा पण्णचा संवहा—इत्त माहावि, अम

માસાય, ધળમાસાય, તત્થળં જેતે કાલ માસા તેળં સાવળાદીયા અંઠાર
વસાળા દુવાલસ પળગ્ગા તંજહા—સાવળે જાવ આસાદે. તેળં સમળાળં રિ
અમક્સેયા. ॥ તત્થળં જેતે અત્યમાસા તે + સુવળળ માસાય, રુપ્પમાસાય,
સમળાળં ણિમંઘાળં અમક્સેયા; ॥ તત્થળં જેતે ધળળ માસા તે દુવિહા
તંજહા સત્થ પરિણયાય અસત્થ પરિણયાય, एवं જહા ધળળ સરિસવા જાને
દેળં જાવ અમક્સેયાવિ ॥૨॥ एवं કુલત્થાવિ માણિયલ્લા. ધવરં રુપ્પ
રિથિ કુલત્થાય ધળળકુલત્થાય. રિથિ કુલત્થા તિવિહા પળગ્ગા તંજહા કુલ
યાદયા (કુલવટુ), કુલમાડયાઈવા, કુલધૂયાઈવા. ॥ તે સમળાળં ણિ
અમક્સેયા ॥ તત્થળં જેતે ધળળ કુલત્થા एवं જહા ધળળ સરિસવા. સે
જાવ અમક્સેયાવિ. ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૪ થું—ઉપરના પાઠનો પરમાર્થ થું છે ?

ઉત્તર—ઉપરનો પાઠ ત્રણ સૂત્રના દાખલે એમ જણાવે છે કે—
અરુચ્ય, ધાન માસા (અરુ) ધાન ઠગળી. (વગેરે ધાનની અરુ) ।
નિર્દોષ સાધુને લેવા એમ કહેવતિ વસ્તુ એકેદ્રિયના અર્થના મર્યાદા ઉપર
તે ઉપર કદા પ્રમાણે બહુપ્રેયતા તે આપા કહેવે. બાકીના વાતનો નિ
આપા કહેવે નહિ. તેા માંસ આપા કહેવેજ ઠગળી ? અર્થાત્ નજરે

પ્રશ્ન ૫ થું—કોઈ અદ્વિતિયા તરફ કહે કે—સાધુને મિત્ર યોગ્ય
તેના ત્રણ જોડ અજબપ્રેયતા ઉપરના પાઠમાં કદા, તા તે તિવિહા
કેના આપા કહેવે કે કેમ ?

ઉત્તર—સાધુને તેા સર્વે જીવ મિત્ર છે. આત્માના યોગ્ય
તરફ જીવને પોતાના આત્મા વગરના અર્થે છે તેને પાત્રતા મળે. આ
અર્થે મર્યાદા નહીં. એકેદ્રિયના અર્થના મર્યાદા તો ૫૩ અર્થ
ના જીવ-જોડે રહે. તેથી અનુનિવરણ-કારણ નરના જીવના માં
નારને કિંમત રહે નહીં. મારુ, મરીતરૂપે એ દ્વિતિય નવમર્યાદા તો
કદા જીવ કદા જીવ નિર્દોષ અરુચ્ય કિંમત કદા જીવ અર્થના
કદા જીવ તો જીવ અર્થના કદા જીવ અર્થના કદા જીવ અર્થના
કદા જીવ તો જીવ અર્થના કદા જીવ અર્થના કદા જીવ અર્થના

પ્રશ્ન ૬ થું—મિત્ર અર્થના ત્રણ જોડે કદા કે—કેવળ
કદા કદા જીવ અર્થના કદા જીવ અર્થના કદા જીવ અર્થના

ખાવા યોગ્ય નહિ તો તે સિવાય માટે શું સમજવું? તેનો ખુલાસો થયો નથી. પરંતુ ઉપલા કહેલા ત્રણે અલાવામાં રહસ્યો રહેલાં છે; માટે તેનો ખુલાસો થવો જોઈએ?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો એ છે કે—માતાનાં ત્રણ અંગ સહિત સરખા બાયા-જનમ્યાનો સ્વભાવ છે, જેહનો તે સહજાયયા. એટલાં અંગ અહિત સરખા જનમ્યા, વૃદ્ધિ પામ્યા, ને કિડાનો સ્વભાવ તે મિત્ર સરિસવા. એટલે સર્વ ગર્ભજ તિર્થંચ મનુષ્યને અડી ૧ અડી મીન ૨ કેસ રોમ નમ ૩ એ ૩ અંગ બાપના, માંસ ૧ લોહી ૨ મત્યલિંગે-માથાનો લેથો ૩. એ ૩ અંગ માતાના. તેમાં અલક્ષ લક્ષીને ખાવા યોગ્ય માંસ ને લોહી ૨ તે તો સાધુને અલક્ષ કહેવાય ખાવા યોગ્ય નહિ. એણે સૂત્રે ગર્ભજ મનુષ્ય ડિર્થંચનો માંસ રૂધિરનો નિરોધ કર્યો—સર્વથા વરજ્યો.

પ્રશ્ન ૭ મું—એણે સૂત્રે સહજયાદિ ત્રણે બોલ કહ્યા છે તેના રૂધિર માંસ વજ્ર્યા એમ કહે તો તે સિવાયના સર્વત્રને માટે શું સમજવું?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો ઉપર આવી તો ગયો છે. તોપણ એમ જાણો જે સાથે જન્મેલા, સાથે વૃદ્ધિ પામેલા, સાથે કિડા કરેલા અલક્ષ કહ્યા. તો તેનો લક્ષ ઠેવી રીતે ચાતો હશે? અને તે સિવાયનાનો લક્ષ ખુલ્લો રહ્યો? એમ પણ કહિ દોષ નહિ. માટે એનો અર્થ એમ સમજો જે—સહજયા તે આદારિક શરીર મધ્યે, માંસ અને રૂધિરાદિક સહ કહેતા સંઘાતે, બાયા કહેતા જનમ્યા ૧ તે જે બોલ સહિત વૃદ્ધિ પામ્યા ૨ ત જે બોલ સહિત કિડા કીધી ૩ એ ત્રિદુષ્પણે માંસ રૂધિરાદિકે સહિત જનમાદિક ત્રણુવાના પામ્યો. અને બીજા પક્ષે એ જે સહિત જન્મ પામ્યા-ઉપનાં, વૃદ્ધિ પામ્યાં. તે માટે સર્વ તિર્થંચ મનુષ્યની એક સરખી અવસ્થા તે માટે એ સર્વ મિત્ર સરિસવા તે અત્તકબેયા-ન લખ્યા એટલે સર્વ માંસ ખાવાનો નિરોધ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૮ મું—અહીંયા કાણ એવો અર્થ કરે જે, સાધુને એવી પ્રવિણા દોષ કે-મુજ સંધાતે જન્મ દોષ તેહને ન ખાવા તે વિચારના ગોખ્યા રહ્યા; તેનું કેમ?

ઉત્તર—સાધુને તો આગલા પાછલા ને સાથે જન્મેલા કાણ અમિત્ર નથી, સર્વ મિત્રજ છે. સાથે જનમ્યા તે ન ખાવા એમ કહ્યો એ પરમાય ૧ સંધાતે જન્મ્યાંની ખતર કેમ પામીરે? સંધાતે જન્મ્યાં તે ન ખાવા તો સંધાતે ન જન્મ્યાં તેનું માંસાદિક ખાવું જને એવ તો

કદિ ન હોય તે માટે એ અર્થ જોટો. માંસ રૂધિર સંહિત જન્મ્યાં.
વૃદ્ધિ પામ્યાં તે સર્વ મિત્ર લખવા નહિ એટલે ત્રસણવતો મં
વર્જવો એ સુદ્ધ સૂત્રાર્થ બાણવો.

પ્રશ્ન ૯ મું—જેણે સત્તે સર્વથા દહાવ કીધો તે સહને ક
માંગને નિચેડ તો તેને વિષે દ્વધાદિકનું શું સમજવું ?

ઉત્તર--દ્વધાદિક તે પછી ઉપન્યા પછી લોહી માંસની પેઠે રહે
માંડી ન ઠહેવાય, માટે દ્વધનો નિષેદ નહિ. લોહી માંસનો સર્વથા
ધાન મુન્સવાદિક સચિત અચિનાદિ ધણા બોલનો ટાળો ક્રીષ્ણ
માંડી પણ કાચી સચીતાદિકને ટાળી પણ માંસનો તે સર્વ
નિષેધ થયે.

કુટથા પત્ર ન ખાવા સ્વસ્થતાની પેરે. ધાન કુટથા (કાઠી) ને સ્વસ્થતા પેરે લખેલા અક્ષરોના કહેવું. અને સર્વથા કુટથા અખરો મનુષ્ય નિર્ભયનો લખેલો સરિખવા મિત્રની પેરે કહેવું. નિર્ભય જીવન મન પ્રમુખતા કુટ (ગોકુલ) દયા છે ને તેમાં મન પાછળ મનુષ્ય દાસી દાય છે, માટે ધાન કુટથા સિવાય અલખેલા કુટ મનુષ્ય નિર્ભયના કુટથાનો માંસ સર્વથા નિષેદ કરા.

[illegible]

1. The first part of the document is a list of names and addresses, which appears to be a directory or a list of subscribers. The names are written in a cursive script, and the addresses are listed below them.

... ઉત્તર—આ વિષે ઉપર સૂત્ર પાઠથી જણાવી ગયા છીએ કે જૈન સાધુને ધાનની ભતિના અચેત્ર પુદ્ગલ સિવાયનો આહાર નિષેદ છે; તે પણ ખુદ્દી રીતે મદિરા માંસનો સાધુને નિષેદ છે; એમ જાણવાની ઇચ્છા કરાવનારા માટે નીચેના દાખલા ટાંકવામાં આપ્યા છે સાંભળો—

બાબુવાળા છાપેલા સૂયંગડાંગ સૂત્રના બીજા શ્લોકકે—બીજા અધ્યયને—પાને ૭૫૬ મે-બોલ ૭૨ મે—સાધુના અધિકારમાં—સાધુ કેવા હોય? તે શુભ જણાવતા મૂળ પાઠમાં કહ્યું છે કે—

“અમઝ મંસા સસીજો” ઇતિ મૂળ પાઠ—અથ ॥ દીપિકા ॥—

અમઝ માંસા શિનઃ મઘવાંસં વાશ્રંતીતિ ॥ (પાને ૭૬૫ મે) તથા પાને ૭૬૩ મે—અર્થ—માં કહ્યું છે કે—(અમઝમંસા સસીજો કે) માઘ માંસના પરિત્યાગી હોય.

૧જી, સાધુને માટે—શી પ્રશ્નવ્યાકરણમાં—ચોથા સંવરદ્વારની પાંચમી ભાવનામાં—સાધુએ પ્રણીત-સ્નિગ્ધ-ગદ્ગીઠ-વિષયવિકાર વધે તેવો આહાર કરવો નહિ તેમાં પણ કહ્યું છે કે—મહુ મજ્જં મંસલજ્જગ વિગદ પરિચ્છત. એટલે મધુ, મઘ, માંસ વગેરે વિગરનો ત્યાગ કરે. અહિંયાં પણ મઘ માંસનો ત્યાગ કરવો કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—અહિંયાં કોઈ કહે કે—ચોથા મહામતની પાંચમી ભાવનામાં મઘ માંસ નિષેધ તમજ દૂધ, દહીં, ઘૂત, નવનીત (માખણ), તેલ, ઝોલ, પાંડ, સાકર, મધુ, મઘ, માંસ, ખજદ, એ સર્વે બોલ વરજ્યા છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—તેના માટે સૂત્રકારે ભાંગા જણાવ્યા છે. ઉપર કહેલા બોલમાં ચાર બોલનો તો સર્વથા નિષેદ છે બાકીના બોલને માટે ભાંગા પડેલા તેજ અધિકારે મૂલ પાઠથી જણાવ્યા છે.

૧. પ્રથમ બોલે—પ્રણીત સ્નિગ્ધ લોચન વરજ્યો કહ્યો તે વિશેષ કરીને પ્રણીત તે ચાર પ્રકારની મહા વિગર તે તો સાધુ જમેજ નહિ, સાધુને તેવો ઇષેજ નહિ. એ પ્રથમ અધિકાર જાણવો.

૨. બીજો બોલે—કોઈ પદા અજુગારની પર તપ વિશેષ વચગ. કેવા તમે ખીરાદિક ખજક પ્રમુખ બારે વિગરનો ત્યાગ કરીને આહાર કરે; એટલે ચાર મહા વિગરનો તો સુલેખીજ સર્વથા ત્યાગ હોય, બાકીના તપ વિશેષ અણવેદ એ બીજો અધિકાર.

૩. ત્રીજે બોલે—સાધુ કદપતી વિગય લીએ તો નવત્ર
કંદર્પાદિકં વધારવાને અર્થે ન લીએ, નવહુસોં કહેતા અતિ ધણે
નસાદું સુળાહીકં કહેતા સાક સૂપાદિકે (ઉકારાદિકે) કરી અધિ
નસત્ત્વં કહેતા ધણો ધણો હાંસી હાંસી ન જમે માટે તદા મેલ
જાતિ માતાળ મવતિ. કહેતા જેમ સંયમની યાત્રાનો નિર્વાહ યાત્રે
મર્યાદાએ લીએ. એ ત્રીજે અધિકારે એમ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—અહિંયાં કોણ કદી એમ સમજે છે કે-જે
ચાર મદા વિગય છે પણ તે માંહેથી થોડી થોડી લેવાની હેતુ
મતિ થાંકા—

ઉત્તર—તેદ સંદેહ નિવરવાને અર્થે-નિર્ણય નિમિત્તે વર્ણ
કાર તીર્થંકર મદારાજ કહે છે.

૪. ચોથે બોલે—નય મવતિ દિવ્યમો મંત્રણાય ધમ્મમ્મનવ
અર્થે મવદ કહેતા હોય થાય જે થડી દિવ્યમોં કહેતા વિષમ
પણું મંત્રણાય ધમ્મમ્મં કહેતા વીતરાગની આરાનો તથા ધર્મને
સાચ જાંચ થાય, તો વિગય કેમ લીએ? અર્થાત્ એમ દેવ
સર્વથા ન લીએ. એ ચોથા અધિકારે કહ્યો.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—ઉપર કહેલી વિગયમાં એટલી કણ કણ વિગ
જે વિગય ને મળવાડી વિગય વિગવતાપણું પામે?

ઉત્તર—ચાર મદા વિગય મળે વિષમ વિગવતાપણું તે
નિષ્કાણુ ઉપજાયે તેમાં પણ મદિના અને મંત્રણા પ્રગણ
મે. જે નવત્ર મદારે પણ ના કરી. મુગ્ધા મેલસાને પણ
એકાદિવાવમ્મુ. અધિવાદિવે ઉભા રહ્યાં વધિ. વૃત્તવાવ મદા
અધિવાવ વધિ. તથા અધિવાવિને અધિ ન કરે. તથા
તે દિવ્ય-દેવ, જે કહે જાણતી નથી કદી અજાણ અવધ
પણું પણ અધિ ન કરે. ઉપર કહે મદા અવધુ અધિવાવ
કદા છે. ૧ અધિવાવ છે ને નવત્રા અધિવાવે. દેવ મદા
વિગય - વિગય. અધિવાવ, તથા ઉભાવાવમ્મુ. તથા અધિવાવ
વમ્મુ. મદા અધિવાવને અધિવાવ, અજાણ મુગ્ધા વિગય. અધિવાવ

પ્રશ્ન ૧૪ મું—ઉપર કહેલ મદા, અધિવાવ, અજાણ મુગ્ધા
એ ને તેને મુ. ૧૩ કણ એ તે અધિવાવ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૫ એ-ગાથા ૯-૧૦ મી.

હિંસે બાલે મુસાવાઈ, માફલે પિસુણે સહે;
મુંજમાણે મુરં મંસં, સેવ મયંતિ મમઈ ॥ ૯ ॥
કાયસા વયસા મત્તે, વિત્તે ગિદ્દેવ હિત્થિસુ;
દુહઓ મલં સંચિણઈ, સિસુના ગોવ્વ મદ્દિયં ॥ ૧૦ ॥

અજ્ઞાની માણસ હિંસા કરે છે, મુસાવાઈ (ભુકું) બોલે છે, કપટ આદરે છે, પારકી નિંદા કરે છે, ઠગબાણ રમે છે, મઘ માંસ સેવે છે-લોગવે છે-ખાય છે, અને જોમ માને છે કે આ બધું હું બહુ સાફ કરું છું. ॥૯॥ એવો માણસ મન, વચન અને કાયાથી ઉન્મત્ત બન્યો થકો સ્ત્રીઓમાં ગૃહ રહી જોમ અણસીયાં માટી ખાય છે, માટીમાં રહે છે અને માટીમાંજ સૂકાઇને મરે છે. તેમ રાગ દેવ કરીને બંને પ્રકારે (મનથી અને કાયાથી) પાપ બાંધે છે-કર્મ મળ એકઠું કરે છે.

મદિરા માંસ ખાવાવાગાને ઉપર પ્રમાણે કહેલ છે. તેમજ સાતમા અધ્યયનમાં માંસાહારીને બોલકાના દણાંતે નરક ગતિનું દુન કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—સાતમા અધ્યયનમાં માંસાહારીને માટે શું કહ્યું છે તે સવિસ્તર જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૭ મા અધ્યયનની ગાથા ૬ ઠી તથા ૭ મી-તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. ગાથા—

હત્તી વિસય ગિદ્દેય, મહારંમ પરિગદ્દે;
મુંજમાણે મુરં મંસં, પરિવૂટે પરં દમે. ॥ ૬ ॥
અયદ્દકાર મોદ્દય, તું દિલ્લે ચિયસોણિણ;
આડવં નરણ કંસે, હદ્દા પર્મે વ વલ્લ. ॥ ૭ ॥

સ્ત્રીઓમાં અને ખાવા પીવામાં દુષ્ટી પટેલો, મહા આરંભ અને મહા પરિશ્રદ્ધમાં મુંજાયેલો, મદિરા માંસ વાપરનાર-ખાનાર, બીજાઓપર ભુલમ ગુજારનાર, અપવિત્રવર્ધક આહાર કરનાર, પેટમરૂ અને ક્રોધથી લાગેલાં બનતો માણસ કસાઈખાનામાં કાપવા માટે મચાવેલો બકરાની માફની માફ નરક જવાનીજ તૈયારી કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—મદિરા માંસના જોડી શું નરકમાં જાય છે ? એવો નરકમાં જવાનો દાખલો સૂત્રપદ્ય જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંસજો—ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૧૬ મે—ગાથા ૬૬—
માં મહિરા માંસના લોગવવાવાળા નરકે ગયેલા ને પરમાધમિજો
હુઃખ આપે છે ? તે નિચેની ગાથાઓમાં જણાવે છે.

તત્તાઈં તંવ લોદાઈં, તઓયાઈં સીસગાણિય;
પાહુ કલકલતાઈં, આરસંતોસુ મેલં. ॥ ૬૯ ॥
તુહંપિયાઈં મંસાઈં, સંડાઈં સોલગાણિય;
સાવિટામેસ મંસાઈ, અગિવન્તા ઈંજેમસો. ॥ ૭૦ ॥
તુહંપિયા સુરામીહ, મેર ઓય મહુણિય;
પાહુઓમિ જલંતીઓ, વસાઓ રુદિરાણિય. ॥ ૭૧ ॥

માંસ મહિરા વાપરનારને નરકમાં આવી શિશુ થાય છે:—પરમધર્મ
જોવે છે કે તને માંસ, માંસના કટકા તથા માંસના તળેડાં સોડા (નિ-
પક્વ પકાવેલાં) દતાં (તને તળેડું—એકેડું—જૂંજૂં—સંસ્કારેડું માંસ (૧૪) ક
પ્રિય હતું કેમ ? એમ કહી કહીને—ઉદરીને કહેતા કે—) મારે હવે ને
જાવો તે—એમ કહીને તેઓ તે નરકમાં પડેલા છતાં મરીમને
માંસના કટકાં કાપીને આમમાં મંદી લાવવાનું બતાવીને તેને ખાવો
અથવા તે: લખાનું, લોડાનું, કલકલનું, કે સીકાનું તપાવેત અને પછી
વસ એર વાપરીને જાત-કારે પીતરાવ છે, એ વખતે નરકનો છા મ
વિશેષ પડે છે ત્યારે તેને (પરમાધમિજો નરકથી) કહેવામાં આવે છે
તને જાત જાતનું મહિરા તથા મધ પક્વ પકાવેલાં દત્તા, મારે તેમ
લાખ છે, તરફ દોડી તપાવીને તને પીતરાવીએ લીધે, અને ક
તમ કાળમાં આવે છે.

જોય દત્તા મહારી, મહિરા મધ અને મધના તેવવાવાળો
નારકમાં જાય છે. તથા દત્તા મધ પક્વ પકાવેલાં દત્તા, તેમજ મુલાવડાવાળા
કલકલ પાવવાનાં ન પુરું અવાજ તથા અતેલી (નરકમાં જાય) ના
મધક દત્તા દત્તા છે.

અથ ૧૭ મે—પરમધર્મ મુલાવડાવાળો, મેલં આવાવાળો નરક
માં જાય છે. ૧૪ મે—૧૬ મે છે ને અધ્યયન ૧૬

ઉત્તર—પરમાધર્મ—પરમધર્મ મુલાવડાવાળો અધ્યયન ૧૬ મે
પરમાધર્મ મુલાવડાવાળો ૧૬ મે છે ને અધ્યયન ૧૬

અજોગરૂઢં રૂઢ સંજયાળં, પાવંતુ પાળા ળય સંજઙાઢં;

અઝોઢિઢ દોઢઢવિતં અસાઢુ, વયંતિ જેયા વિપઢિસ્તુળંતિ ॥૩૦॥

અર્થ:—જોઢદરૂઢની પોતાના ધર્મંતુ રઢસ્ય, આર્દ્રકુમાર પ્રત્યે જોળાડીને તેને કહેવા લાગ્યા કે, અઢો આર્દ્રકુમાર? તું અમારો ધર્મ માન્ય કર? એઢવું કહે થકે, હવે આર્દ્રકુમાર તેમને કહે છે કે, અઢો શાક્ય દરૂઢનીઓ? (અજોગરૂઢં રૂઢ સંજયાળં કેઢ) અઢી તમારા દરૂઢને વિષે ને પૂર્વે જોળન આશ્રી વચન કહું તે, સંયતપણાને અયોગ્ય છે કારણકે, અહિંસાને અર્થે પ્રવર્તમાન, સમિતિ અને શુભિયે કરી સહિત, એવા સાધુ હોય, તેને ભાવ શુદ્ધિ ક્ષણદાયિની થાય એ વાત ખરી છે, પરંતુ તમારી વકાવ્યતાયે, ખલ અને પુરૂષની વ્યકિત પણ ને ન જાણે તેનેજ ભાવ શુદ્ધિ કહી. એ કારણેજ જોઢ મતિઓ ખત્રપિંડીની બુદ્ધિયે પુરૂષને વિનાશ કરીને તેના શુરને માંસ લશ્યુ કરાવે; તે અત્યંત અયુકત છે, તેજ કહે છે. (પાવંતુ પાળાળય સંજઙાઢં કેઢ) પ્રાણી એટલે જીવ, તેના વિનાશરૂપ પાપ કરીને, પ્રકરેં રસ શુદ્ધ થકા વઢી તેનેજ પુરૂષ જોલે માટે (અઝોઢિઢ દોઢઢ વિતં અસાઢુ કેઢ) એ પાપ, અજોધીનું કારણ છે. તેથી તે જોહુને અસાધુ જાણવા, તે જોહ કોણ? તે કહે છે. (વયંતિ જેયા વિપઢિસ્તુળંતિ કેઢ) એક તો ને ખત્રપિંડીની બુદ્ધિએ પુરૂષને પચાવે, અને તે માટે પાપ નથી એમ કહે, અને બીજે ને તેમનું એવું વચન અંગીકાર કરે, એ જોહુને જાતું નથી. એવી ભાવ શુદ્ધિએ મોશ નથી.

યે ઇવં પૂર્વોક્તં વદંતિ યેચ તેમ્યઃ શૂરવંતિ તયોર્દ્વયોરપિ અસાધ્વેતત્
અજ્ઞાનાશૃત મૂઢજન માવશુદ્ધયા શુદ્ધિર્નેશશદિત્યર્થઃ ॥૩૦॥ ઇતિ દોષિકાયાં.

(બાબુશાહા ઇપેક પાને ૬૨૯-૩૦ મેં.)

પ્રશ્ન ૧૮ મું—માંસાહાર નિપેદ વિષે શુધંગલંગજીનો બીજો દાખલો છે? હોય તો તે પણ જણાવશે?

ઉત્તર—હા, જી, સાંમજો-માંસમક્ષીને માટે મહાતીર પરમાત્માના ચિધ્ય આર્દ્રકુમાર મું કહે છે. ગાથા—

પૂર્વં રમ્મં રૂઢ કારિયાળં, ડોઢિઢ મતં ચ પગપરણા;

સં જોવ મેઢેન ડરરઢેણ, સરિપ્તલીયં વગરંતિમંસં ॥૩૦॥

તં મુંઢનાજા રિસિંઢરૂઢં, જટકટિન્ગમો વયં રણં;

રૂપેવ કારંતુ અન્નપન્નં, અનારિયા જાઢ રમેશુ ગિદ્ધા ॥૩૦॥

“...” ટીકા—‘इत्येतच्च’ તેમાં મહત્તેડનાર્થોયેતિ (જેમાંથીત્યાંદિ) જેનાંપિ રસ ગૌરવ-
-ગૃહ્ણાઃ શાક્યોપદેશવર્તિનસ્તથા પ્રકારં સ્થૂળોરમ્ સંસ્કૃતં ઘૃત લવણ માર્ચાદિ
-સંસ્કૃતં વિશિતં મુંજતેડશ્નંતિ તેડનાર્થોઃ પાપં કર્મપમજ્જાનાં નિર્વિવેકિનઃ સેવંતે
આદદતે તથા ચોક્કં । હિંસામૂલમધેયમાસ્પદમલં ધ્યાનસ્ય રૌદ્રસ્યયદ્.

ચીમત્સં રુધિરાવિલં કૃમિગૃહં દુર્ગંધિ પૂયાદિકં ॥

શુક્રા સુક્ષ્મર્થં નિતાંત મલિનં સભિઃ સદા નિંદિતં,

કો મુંકે નરકાય રાક્ષસસમો માંસં તદાત્મદ્રુદ્. ॥ ૧ ॥

હિંસાના મૂળ હેતુમૂલ, અપવિત્ર, રૌદ્ર ધ્યાનના ખાસ સ્થાનકરૂપ,
-ગ્લાનિજનક, લોહીથી ખરડાએલા, ક્રીડાથી ભરપુર, દુર્ગંધી, પડરાળા, વીધ
-અને લોહીથી ઉત્પન્ન થતા, અત્યંત મલિન અને સારા માણસોએ
-હુમ્મેશ નિંદિત કરેલા, એવા માંસને રાક્ષસ સરખો કુર થઇને તેમાં વસેલા
-જીવનો દ્રોહી બની જે નરક જવા ચાહતો હોય તેજ ખાય, બીજો કોણ
-ખાયે ? વળી—

॥ અપિચ ॥ માંસ મક્ષયિતાડમુત્ર, યસ્ય માંસ મિહાદ્યદં ।

एतन्मांसस्य मांसत्वं, प्रवर्दति मनीषिणः ॥ ૨ ॥

હું અહીં જેનું માંસ ખાઉ છું; તે મને પહેલાં લોકમાં ભક્ષણ કર-
-નાર છે, એ રીતે જીવિવાનો માંસ શબ્દનાં જે અશરોનો અર્થ કરે છે.
- (માંસ મને તે ખાનાર છે) તથા—

योऽपि यस्य च तन्मांस, मुमयोः परपतांतरं;

एकस्य क्षणिका वृष्टि, रम्यः प्राणैर्विपुज्यते ॥ ૩ ॥

જે માંસ ખાય છે, અને જેનું માંસ ખરાય છે, એ બેની સ્થિતિમાં
-જે તફાવત છે તે જુદેલ ત્યારે ખાનારને માંસ ખાતાં ક્ષણિક-ધોડા વખતની
-વૃષ્ટિ મળે છે, ત્યારે બીજો હમેશને માટે પ્રાણ વિપુજન થાય છે. (અર્થ ટીકાર્થઃ—)

આ રીતે માંસ ભક્ષણમાં યજ્ઞ હોય રહેલા છે, એમ બાળીને શું
-કરવું તે સત્કાર જતાયે છે કે માંસ ભક્ષણથી યજ્ઞ ખરાબ વિપાક અને
-તેથી અશ્રદ્ધા રહેવાં યજ્ઞ ક્ષયાને બળુનારા નિપુણ પુરુષો મનથી માંસ
-ખાવાની આમત્રાણ પણ કરેજ નહિ.

માંસ ખાવું તેા દૂર રહુ, પણ “માંસ ભક્ષણમાં રોષ નથી” એવું
-વચને બોલવું પણ હઠાડવું જુદા છે.

માંસ બહુલથી અજગા રહેતાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રવૃત્તિ છે, અને પેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—કોઈ કહે કે—માંસ બહુ તૈયાર મળેલા મંત્રને રાત્રે તેને દોષ જણાતો નથી કારણકે પાપ તો હિંસાના કરનારને લાગે છે. તે મળેલું ખાનારને દોષ થાતો ?

ઉત્તર—શ્રી આચાર્ય સૂત્રના બાપાંતરમાં (પરિહાર્ય શ્રીમં જાપાંતર તેમાં પાને ૨૬ મે ધી ટર મા પૃષ્ઠ ગુપ્તી માંસાદાર સંતેષ્ટ દેટલકે ખુલાસા લખ્યા છે. તેમાં ઉપરની જાગત માટે લખ્યું છે કે—

મૃગંગાંગ સૂત્રના પહેલા અધ્યયનના બીજા ઉદેશાની ટીપ્પણ લખ્યું છે કે—

“દેટલાએક એવું કહે છે કે જેમ બીજાની મારફત (અથવા માર્ગદર્શક) અગ્નિ પકડી મગાવતાં આપણે બગી જતા નથી તે બીજાએ જીવને મારીને તૈયાર કરેલા માંસને ખાતાં કરો દોષ નથી.

પરંતુ આ તેમની યેલાઈ બરેલી વાત સાંમગ્યતા લાયક નથી. બીજાએ જીવને મારીને તૈયાર કરેલું માંસ ખાતાં પણ તેમાં પ્રજ્ઞા અનુમતિ (મંજુરી) કાયમ કરે છે, અને તેના લીધેજ તેથી કર્મ નથી થાય છે. જે માટે તેમાં પણ એવું કહેવાય છે કે—

અનુમંતિ વિના મિત્રા, સંદર્શા કવ્ય વિકર્ષી;

મંજુર્ણ ચોર મોઘાવ, પાત્રઘ્ન માટ પાત્રઘ્નઃ ૧.

મંજુર અનુમતિ, માનનાર, આગ્રહનાર, ખરીદનાર, પેચનાર, માનનાર, મગાવનાર એ આ કે જણ પાત્રક છે.

જેમ મુશ્કેલ સ્થાનમાં નુવતા દરમ્યાં પ્રાણીમાં એવું કહેવાય છે કે આ માંસ વહેરે પડેલ. તે પછી સ્વાધ્યાય (નુવ ૫૩) નીકળેલ. આ કાળમાં જે દરિયા અથવા જંગલમાં તે તે માંસ કે માંસ, દેહ, અગ્નિ (અત્યુચ) મર્યાદાનુસાર, ચક્ર નાણુ. આ કાળમાં તે માંસ વિના અને ઉપાધ્યયના અદર પડેલું પાત્રક કહેવાય.

આ વહેરે અને આ માંસ વિદ્યમાન નીચે પાત્રક પડેલું કહેવાય છે. તે માંસ તે પાત્રક પડેલું કહેવાય છે. આ માંસ તે પાત્રક પડેલું કહેવાય છે. આ માંસ તે પાત્રક પડેલું કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—ઉપર કહેલા તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરથી એમ તો નિર્ણય થાય છે કે—જૈન સાધુઓને મદિરા માંસ ખાવાનો નિષેધ છે એ વાત તો એકસ છે. પણ આચારાંગ સૂત્રના બીજા શ્લોકકંઠના પહેલા પિંડપલ્લા અધ્યયનમાં કેટલાંક સૂત્રો સાધુને “માંસ અને મજ્જા ખાવાનાં શંકાળા શબ્દો હોવાથી હરમન જેકોળી જેવા વિદ્વાને પણ પોતાના કરેલા આચારાંગ સૂત્રના અંગ્રેજી તર્જુમામાં એજ વાત દાખલ કરી છે કે આગળપર જૈનના સાધુ માંસાહારી હતા. એમ ઘણાં લોકોને આવા શંકાળા પાઠ ઉપરથી શંકાઓ ઉદ્ભવે છે. તેના નિર્ણયને માટે “પરિહાર્ય મિમાંસા” માં કેટલુંક તો લખાણ થઇ ગયું છે; તોપણ હજી વિશેષ ખુલાસા માટે અને સૂત્રોનાજ આધારથી જો ખુલાસો કરવામાં આવે તો મોટો ઉપકાર થાય. માટે આવા શંકાળા પાઠ માટે વિશેષ જાગ્રુતા યોગ્ય અને થતી શંકાઓનું સમાધાન થાય તેવું પ્રગટમાં લાવશે ?

ઉત્તર—જૈનના સાધુ માંસાહારી નથી એમ ઉપરના લખાણ સૂત્રોના મૂળપાઠથી બેધકક કહી જતાવેલ છે. મહાવીર પરમાત્માએ માંસાહારીને માટે—અનાય, બાળ, અજ્ઞાનો, ગૃહા, અનાચારી વગેરે શબ્દોથી જ્યારે બોલાવ્યા ત્યારે તેમના સાધુને માંસાદિક ખાવાની આજ્ઞા ફરમાવેજ ક્યાંથી ? એટલે પણ વિચાર કર્યા વિના—હો. હર્મન જેકોળીએ પોતાના કરેલા સૂચકાંગ સૂત્રના અંગ્રેજી ભાષાંતરના ૩૭૯ મા “પેજમાં અમજ્જ મંસાસિણો” આ પાઠથી સર્વથા ખુદ્દી રીતે મધમાંસ ભજવુનો નિષેધ પાડવામાં આવેલો છે. છતાં પણ કેવી ભૂલ ઘટી જાય છે કે—“પ્રાચીન મુનિઓ માંસાહારી હતા.”

થી નહીંજ સૂત્રમાં ભગવંત મહાવીરે ચોક્કસ કહ્યું છે કે—સમશ્ચુત મિથ્યાદ્રષ્ટિના હાથમાં આવે—મિથ્યાદ્રષ્ટિ વાંચે તેને મિથ્યાશ્ચુત થઇ પ્રગમે; એમ ઉપરનો દાખલો સાચીવી કરી આપે છે. તેમજ—ટોકટર ડોનર્લે પણ ઉપાચક દશાંગના અંગ્રેજી તર્જુમામાં—ભગવતીજ સૂત્રના પંદરમાં ચતુકમ્ભ ભગવંત મહાવીરને રેવતી ગાથા પઠાવીએ વારાવેલા પાઠના અર્થમાં પણ મોટી ભૂલ ખાપી છે. તે આગળના લખાણ ઉપરથી જાણ્ય આવશે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ટી.ઈ એમ કહે કે—પિટેવજ્ઞા અધ્યયનમાં ધ્યાય ઉરેયો કહ્યું છે કે—જ્યાં માંસ મજ્જાદિકના જમનુવાર હોય ત્યાં સાધુ વેરવાને માટે જાય તનુ કેમ ?

ઉત્તર—આચારાંગ સૂત્રના પિટેવજ્ઞા અધ્યયનના ધ્યાય ઉરેયાનો મૂળ પાઠ આ પ્રમાણે છે—

સે મિલ્લુ વા (૨) આવ પવિત્રે સમાળે સેજ્જં પુણ જાણેજ્જા મં
વા, મચ્છાદ્યં વા, મંસસ્તલં વા, મચ્છસ્તલં વા, આહેણં વા, પદેણં વા, હિ
વા, સમેલં વા, હોરમાણં. સંપેદાણ, અંતરાસેમગ્ગા મહુપાણા મહુબોધા મહુ
મહુઓસા મહુટદયા મહુહરિંગ પળગ-દગમદ્વિય-મઘ્ઠાસંતાણગા, મરે
સમળ-માટળ-અતિદિ-કિવળ-વળોમગા ઉવાગતા ઉવાગમિ સ્સંતિ, તત્તર
વિત્તી, જો પળ્લસ ણિકસમળ પવેસાણ, વાઘળ પુચ્છળ પરિવટ્ટણાપુરેશર
પુઓગ નિતાણ, સેવંણચ્ચા તદ્દપ્પગારં પુરેસંસદિંવા પચ્છાસંસદિંવા સંમ
દિયાણ્ણો અમિસંધારેજ્જા ગમણાણ. ॥ ૫૬૧ ॥

(મુનિએ જમણુવારમાં ન જવું) આ નામના હેડિંગ નીચે શાસ્ત્રમાં
લખે છે કે—

મુનિએ ગૃહસ્થના ઘરે (ગૃહસ્થમાં તમામ ધર્મવાળાનો સમાવેશ
કાય છે). મિત્રાર્થે જતાં તેને ત્યાં જોવું જણાય કે અદિમાં માંચ, માંચ
કે મયવાણું ત્રિવાદ્દ લોજન, મૂતક લોજન, યા પ્રીતિ લોજન છે અને તે
ત્યાં કેમ ત્યાં જવું હોય, તોપણ જો માર્ગમાં બીજા, વનસ્પતિ, ડર, જે
કે ઝીંજા છવજંતુ પણ હોય અથવા ત્યાં વનુઓક (સાકપાદિક) જાણે
પ્રાણીઓ, વટેમાર્ગીઓ, રંકે મિત્રુકો કે બાટ ચારણો આવેલા કે આગળ
હોય અને તેથી ત્યાં જવું બીજા યાત્રી હોય જેથી ચતુર મુનિને ત્યાં જ
જવું મુશ્કેલી ભરેલું થયે અને પડન પાડન કે ધર્મોપદેશ અ
પરવાના જણાય, તો તેના સ્થળે તે મુનિએ જવાનો ઉદ્દેશ નહિ કરેલ (૧૧)

અદિમાં માંચાદિકની માંખડીને વિષે આ તે રસને જાણી જાતે
સાધુને ના હોય છે.

અથ ૨૪ મું—રિપ્પ—ઉપરના અધિકારને માટે તે વા. ૧૧. ૧૧
અર્થે તે (૧૧૨ નો ૩૨મ વર્ગ) છે ૩૨મનો છે.

ઉદા—૧૧. ૩૨મનો. ૨૫. ૭ ને ૭ ૩૨મનો ૧૭ ૭૧ ને ૩૩.

અથ ૨૫ મું—રિપ્પ—અર્થ ૧ ન મુજબ જાણવામાં આવેલ
જોવામાં આવેલ—૨૫. ૭ ને ૭ ૩૨મનો (૩૩મનો) ને ૩૩મનો
અર્થે તે (૧૧૨ નો ૩૨મ વર્ગ) છે ૩૨મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે.
૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે.
૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે. ૩૩મનો છે.

ઉત્તર—પદર મી કલમમાં શો વાંધો જણાવે છે ?

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિષ્ય-પદર મી કલમમાં કેટલાક એવો વાંધો ધરાવે છે કે-જ્યાં માંસ મદ્યશાદિક વપરાતા હોય એવી સંખડીમાં-એવા જમણુવારમાં સાધુએ શિક્ષાર્થે જવું પણ ખરું માટે આ સંખંધી શું સમજવું ?

ઉત્તર—અહો જંધુઓ ! સમદ્વિધી વિચાર કરશો તો તરતજ સમજી શકશો કે-જ્યારે સાધારણ અને સાદી સંખડીમાં ભગવંતે સાધુને તે રસ્તે પણ જવાનો નિયેદ કર્યો છે. તો પછી જ્યાં માંસ મદ્યશાદિક વપરાતા હોય તેવી સંખડીમાં જવાની આજ્ઞા કેમ કરે ? તે પ્રથમ વિચાર કરવો જોઈએ. માટે પદર મી કલમનો અર્થ જેવો જોઈએ તેવો સમજી શક્યા હોય એમ જણાવું નથી.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—સાદી સંખડીમાં ભગવંતે શું ફરમાવ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો-જ્યાં સંખડી હોય એટલે જ્યાં જમણુવાર હોય ત્યાં સાધુને ઇરાદાપૂર્વક જવું નહિ તેના સૂત્રા નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) દ્વમ (૫૪૫ મે) જે ગાઉની હદમાં પણ સંખડી-જમણુવાર હોય તો તે ગામમાં ઇરાદાપૂર્વક ભોજન લેવા માટે ન જવું.

(૨) દ્વમ (૫૪૬ મે) જે દિશે સંખડી હોય તે દિશાએ સાધુએ નહિ જતાં એથી ઉઘડી દિશાએ આહારાદિક વહોરવા જવું.

(૩) દ્વમ (૫૪૭ મે) ગ્રામ, નગર, પુરપાટલાદિકને વિષે સંખડી હોય તો સંખડીને મનમાં ધારીને તે નિમીત્તે ત્યાં જવું નહિ. કારણકે કેવળી ભગવાને કહ્યું છે કે-“સંખડીમાં જવાથી દમ્બ જાંધાય છે.”

(૪) દ્વમ (૫૪૮ મે) જે સુનિ સંખડીમાંથી ભોજન લેવા માટે સંખડી તરફ જશે તો આધાર્મિકાદિ દોષ-યુક્ત હુદ્દા આહારમાં ફાપા પડશે તે સિવાય જગ્યા વગેરેના ધણા દોષો ઉત્પન્ન થવા કહ્યું છે.

ઉપર દહેલા ચાર સૂત્રા-ચાર દ્વમો પિટૅરણા અધ્યયનના વીજ્ઞ ઉદ્દેશમાં-જાપાન્તરમાં દર્શાવે છે.

(૫) દ્વમ (૫૫૦ મે) જે સુનિ સંખડી ભોજન કરશે તો દોષ વખત તે આહારથી વિકૃતિ ઉત્પન્ન થવાથી શુદ્ધિક દેશોમતિ વગેરે દરદો થવાનો સંભવ માટે કેવળી ભગવાને જણાવે છે કે સંખડી ભોજન દમ્બ જાંધેને તેજ છે.

(૬) કલમ (૫૫૧ મે) સંખડીમાં ઘણાં સ્ત્રી પુરુષો ગૃહસ્થોના અન્ય ત્યાગીઓના મેળાવડા મળેલા હોય છે તે સાથે મુનિ એકાદી જવાથી દ્વાચ મદિરા પાનમાં ફસાઈ પડે-ઉન્મત બને-સોએ પર તેના અથવા સોએ તેના પર સુધાય, વળતે તેમાં ફસાઈ પડે બીજા વગેરેનાં દોષો ઉત્પન્ન થવા સંભવ છે; માટે નિર્વંચ સંજ્ઞાએ પૂર્વ સંખડી પશ્ચાત્ સંખડીમાં લોજનાર્દ-સિદ્ધાથે જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો.

(૭) કલમ (૫૫૨ મે) કોઈ મુનિ પૂર્વ સંખડી કે પશ્ચાત્ સંખડીમાં સંખડીને ત્યાં ઉત્સુકતા ધરી ચાલ્યો જાય તો ત્યાં નિર્વંચ મદરને વાપરી શકવાનો નથી, કિંતુ ત્યાં દૂષિત આદાર વાપરીને હોયવાત્ર થાય માટે મુનિએ સંખડીમાં નહિ જવું. કિંતુ જિજ્ઞાસા સમયે જુદા જુદા પુરુષો જઈને પવિત્ર આદાર મેળવી તે વાપરવો.

(૮) કલમ (૫૫૩ મે) જે ગામ કે રાજધાનીમાં સંખડી થઈ રોય ત્યાં તેના માટે મુનિએ જવાનો ઇરાદો ન કરવો. કેમકે કેવળાદીએ જોવા છે કે તેમ કરતાં ઠમ્બાંધ થાય છે.

(૯) કલમ (૫૫૪ મે) સંખડીમાં ઘણા માનુષ્યની બીજાનીમાં કાલ્યાણ ને કોઈ વીજ્ઞાના અગ્રિપાત્રને તથા ઉપગમનને આશ્રયે કોઈ કાલે રાજા, મુનિ, પત્ર, કક્ષા વગેરેની પ્રત્યક્ષ કરે. અથવા કોઈ મુનિ રાજા પર કાલું પાડી ફેકે અથવા કોઈ પુત્ર નાખે, કદાચ આદાર પ્રત્યક્ષ અગ્રુદ મળે. આદાર વીજ્ઞાને દેશ-વીજ્ઞાને મળવાનું છતાં વચકાઈને મુનિ તે આદાર પુરુષી તે વગેરે અનેક દોષ સંભવે છે. માટે નિર્વંચ મુનિએ તેની સંખડીમાં જોવાનું જોવાનું ઇરાદાથી દહિ નહિ જવું.

ઉપરના ૫.૫૨ નવા-૫.૫૪ કલમો પિટેપદા આપવડના વોલ ૩૨ મુદ્દા ૩૦૬ છે. તેના નામાંક ઉદ્દેશના મળી સંખડીના ૬ મુદ્દા ૧૧ કલમો, ૧૧૫ નિર્વંચ, ૧૧૬ જમનુમા ૫૩૩ સુધી આવેલ છે.

૧૧૭ કલમ (૫૫૫ મે) કે દો ઉદ્દેશ ૩૧૬ છે કે-માત્ર આપવડના વોલ ૩૨ મુદ્દા ૩૦૬ છે. તેના નામાંક ઉદ્દેશના મળી સંખડીના ૬ મુદ્દા ૧૧ કલમો, ૧૧૫ નિર્વંચ, ૧૧૬ જમનુમા ૫૩૩ સુધી આવેલ છે. ૧૧૭ કલમ (૫૫૫ મે) કે દો ઉદ્દેશ ૩૧૬ છે કે-માત્ર આપવડના વોલ ૩૨ મુદ્દા ૩૦૬ છે. તેના નામાંક ઉદ્દેશના મળી સંખડીના ૬ મુદ્દા ૧૧ કલમો, ૧૧૫ નિર્વંચ, ૧૧૬ જમનુમા ૫૩૩ સુધી આવેલ છે.

ઘણા માણસોનું સંક્રિષ્ણ-ભીડ ઘણી હોય. સાધુને જવો આવવામાં ઘણી સુસ્કેલી ભરેલું થઈ પડે અને પછી પાઠનાદિક ધર્મે ઉપદેશ તથા ધ્યાનાદિ અટકી પડવાના જણાય તેવા સ્થળે-તેવા સંખડીવાળા રસ્તે મુનિએ જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો.

પૂર્વે કહેલી ૯ સારી અંખડી અને ૧૦ મીમાંસાદિકવાળી અયોગ સંખડીમાં તથા તેવા સંખડીવાળા રસ્તે પણ મુનિને જવાનો નિષેધ ભગવંતે કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—શિષ્ય—કોઈ કોઈ (પદ્મરમી કલમ ઉપરથી) માંસ મત્સ્યાદિક વપરાતા હોય તેવી સંખડીમાં સાધુ ગોચરી બધ એવો ભાવ જણાવેલ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રથમના પાઠનો અને પદ્મરમી કલમના પાઠનો વિચાર કર્યો તો તેમાં અનેક રહસ્યો રહેલા છે. અયોગ્ય સંખડીમાં જવાની ભગવંતે ચોકાળી મના કરી છે; તેવી સંખડીમાં જવાની આજ્ઞા કેમ આપે? તે ખાસ વિચાર કરવા જેવું છે. તે મૂળ પાઠ ઉપરથી વિચાર કરવામાં આવશે તો તથા આગલા પાછલા સંબંધનો વિચાર સાથે કરવામાં આવશે તો ઉપર કહેલા ૧૦ બેલની પેઠે આ ૧૧ મો બેલ તેની સાથે મળતોજ છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—આ પાઠ કેવી રીતનો છે ને ભાષાન્તરમાં શું કદું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—જુઓ મૂળ પાઠ અને ભાષાન્તર નીચે પ્રમાણે છે—

સે મિવરૂ વા [૨] ગાદા વદ ગુલું વિંડવાય પડિવાળ પવિટ્ટેસમા ખેસેજ્ઞં પુગ જાખેજ્ઞા, મંસાદયં જાવ સંમેલં વા દીરમાણં પેદાળ અંતરાસે મમ્મા અપ્પંડા જાવ અપ્પસંતાળગા, જો જાથ વહેવે સમજ માદળા જાવ હવાગમિસ્સંતિ, અપ્પા-દ્વજ્જા વિલી, પળ્લસમ ણિકલ્લમણ પવેસાળ પળ્લસા વાયળ પુચ્છળ પરિયટ્ટળા જુપેદાળ પળ્લમાણુ ઓગ ચિંતાળ, સેવં ણચ્છા સદ્ વગારં પુરેસંસાદિવા પચ્છા સંસ-દિવા મંસાદિપડિવાળ અભિમંપારેજ્ઞ ગમળાળ [૫૬૨]

પલ જો તેવા માંસ મત્સ્ય કે મધપ્રધાન, વિવાદ ભોજન, મૃતક ભોજન યા પ્રીતિ ભોજનમાં મુનિને કોઈ તેવી જાતું દોષ, અને મુનિને આત્મમાં કશી વનસ્પતિ, વજ્ર કે અવસ્થા નહિ જણાય તેમજ ત્યાં શ્રમજી-શ્રાદ્ધભૂતિકની બહુ ભીડ પણ નહિ હોય જોયે મુનિને ત્યાં જવું આવવું સુવચન દોષ, અને પછી પાઠનાદિક પણ થઈ શકે, તો તેવા સ્થળે (શરણ લેવો) મુનિને નિષેધ જવું પણ ખરું. (૫૬૨)

ભાષાન્તરવાળો નીચે કુટનોટમાં લખે છે કે-૧. મુનિ રસ્તે રત્ન
ચાક્રો હોય ચા માંદગીથી ઉઠ્યો હોય ચા ફુલિંશ હોય વીગેરે પ્રકારે
માંસાદિક ત્યાગ કરવા સમર્થ મુનિએ ત્યાં જવું એમ ટીકાકારે જણાવ્યું છે.
અને પરંપરાના ટીકામાં એમ જણાવે છે કે-અભિસંધારેજ ગમનાળ કેમ મળે
ચિંતવે બાવા ભણી, નિર્દોષ સંખડી બહણીને બધ પથ તથા પ્રાર્થ
આદાર લીએ. હજાં મંસાદિક લેવા નથી ઠહ્યા. મત્સર્ય:

પ્રશ્ન ૩૦ સુ—આ કલમમાં સંપત્તિમાં જવું જણાયે છે તે ક' કારણ ?

ઉત્તર—અર્થિયાં સંખડીના અર્થ એમ થાય છે કે—જ્યાં જમણા
 હોય ત્યાં સંખડી ગણાય. પંડાને પણ સંખડી ગણાય અને સરીયામણમાં
 ત્યાં માલુસો જમવા એસતા હોય ત્યાં પણ સંખડી ગણાય. ત્યાં મંચ
 ફિક્કા પડવાન થતા હોય એટલે ત્યાં પંડા હોય તેનાથી લગભગ
 એટલે પંડાના અંતરે-પંડાથી છુટો જે માર્ગ એટલે પંડાથી નીકળ
 માલુસોને દાહવા ચાલવાના રસ્તે-એટલે રાજ રસ્તે-માંચ મહિસાતિ ન
 પડતા હોય, માંચ મરડના ખજા ન હોય, રસ્તામાં પાણી છંટાઈ નડે ન
 પડે માંચી પથરાઈ ન હોય, નેમ લીઝ છુલ્લું જોવાનું (ખગત વાન ન
 અરસે તેની મંચ વિના) આશુ ન થયું હોય, તેમજ પગાં પગ
 માલુસો સંકા, નિખાના પ્રમુખનો બીડ પણ ન હોય, અર્થાત્ રસ્તાને જિ
 જમણા પણ ન હોય. તેથી સંખડીના માર્ગે ચડને ચાપુ તિમારે જમ
 ગયા અને રસ્તે લીઝ કેઈ સાપુ ઉગ્યાં હોય તેનો પાને વાપરે કે
 હાથ મારવા હાથ, હાથ લીંટી વગરના સંજગાત-પરિવહન કયા ત્રણ
 ત્રણ જિલ્લા, અથવા ધર્મ જાનની નિવરણ કરવા, અથવા જે
 માંચન કયા કે પાન પથરા જમને જમવાને આજા આપી છે કે ના
 તેથી સંખડીના માર્ગે ચડને નમન કરે.

20. 29. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20.

... ..

... ..

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be addressed. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

1. The first step is to identify the problem or goal. This involves understanding the current situation and what needs to be achieved.

પ્રશ્ન ૩૨ સુ—તો પછી સંખડીના રસ્તે થઈને જવાનું કેમ થાય ? તે દિશા જવાની તો ભગવંતે ના કહી છે અને પૃથ્વી કલ્પમાં ચોકળું કંઈ છે કે-પૂર્વ દિશા સંખડી હોય તો સાધુએ પશ્ચિમ દિશા લિશ્કાર્થે જવું, પશ્ચિમ દિશા સંખડી હોય તો પૂર્વ દિશાએ જવું, દક્ષિણ દિશા હોય તો ઉત્તર દિશા જવું અને ઉત્તર દિશા સંખડી હોય તો દક્ષિણ દિશા લિશ્કાર્થે સાધુએ જવું. આમ ચોકળું કંઈ છે છતાં માંસાદિ વપરાતા એવી સંખડીના રસ્તે થઈને જવાનું કેમ કંઈ ?

ઉત્તર—તે કહેવાનું કારણ એમ જણાય છે કે-સાધુને ગાયત્રી વગેરે ઉપર કહેલા કારણે આ રસ્તા સિવાય બીજો રસ્તો નથી, અગર બીજો રસ્તો બહુ દેરમાં હોય અને સંખડિવાળો રસ્તો સરલ ને નજીકનો હોય, અથવા બીજો રસ્તો કોઈપણ કારણે જવા ભેગ ન હોય ત્યારે ઉપર કહેલા અયોગ્ય સંખડિવાળા રસ્તે જવાની ભગવંતે આજ્ઞા આપી હોય એમ સમજવું. પણ સંખડિમાં લિશ્કાર્થે જવાની તો ઉપર કહેલી ૧૧ રે કલ્પે ચોકળી ના કહી છે.

પ્રશ્ન ૩૩ સુ—ઉપરની સંખડિની છેવટની કલ્પમાં ટીકાવાળાની તથા ટળાવાળાની માન્યતા મુજબ માંસાદિકની સંખડિમાં સાધુ વહોરવા બાધ પણ માંસાદિ વહોરે નહિ-કીએ નહિ. પણ બીજી વસ્તુ લેવાને શો બાધ આવે ?

ઉત્તર—તે બાધ આવતો હોય તોજ ભગવંતે બધી કલ્પોમાં મના કરી છે. ભગવંતે તો સાદિ સંખડિ અને અયોગ્ય સંખડિમાં જવાની ના કહી છે. એવો પાક આ છેલ્લી કલ્પમાં નીકળી આવે છે કે-તે સંખડિમાં જવાનો-પ્રવેશ કરવાનો ને નીકળવાનો પાક નથી, પણ સાધુએ પોતાના ઉપાધ્યયથી સંખડિવાળા રસ્તે નીકળવાનો ને પાછા વળી તે રસ્તે પ્રવેશ કરવાનો પાક છે. ‘વગ્ગમ્મ મિત્તમ્મણ પવેસાળ’-પ્રજ્ઞાવાન સાધુએ નીકળવું અને પ્રવેશ કરવો. આ પાક પંઠાવાની સંખડિને લાગુ ન થાય; કારણ કે પંઠાની અંદર પેલા વિના નીકળવું ક્યાંથી ? અહિં તો પહેલું નીકળવું કંઈ અને પછી પ્રવેશ કરવો કરવો, તે તો રસ્તાને માટે લાગુ થાય છે.

૨૧, ૨૨, ૨૩ અયોગ્ય સંખડિ કે જેમાં માંસ મંદાદિ રંધાતા હોય, વપરાતા હોય, ત્યાં માંસ મંદાદિનાં જવું હોય, જ્યાં દુર્ગંધ છુટી રહેલી હોય તેવી સંખડિમાં જવના, પુણ્ય, પરિવૃત્તિ, અભ્યુપેક્ષા, ધર્મકથા કે અર્થધ્યાનની ચિન્તનવા દેવી રીતે શરૂ થકે ? મૂળની વાંચનાદિ પાંચ પ્રકારની

સ્રજાય કરવાનું આ સ્થળ ગણાય કે કેમ? તેનો વિચાર પહેલે ૧૨
 બેઠકે. દાણાગણના દશમે ઠાણે આંદારિક શરીર સંબંધી ૧૨ માં
 અસ્રજાય કહી છે તેમાં લોહી, માંસ વગેરેની અસ્રજાય કહી છે. માટે જરૂર
 સંખ્યામાં સૂત્રની વાંચનાદિ પાંચ પ્રકારની સ્રજાય માહેલું કાંઈ ૫૧ માં
 કરવા યોગ્ય આ સ્થળ નથી. માટે એ પાંચે કારણ માટે સંખ્યામાં
 થઈને—તે રહેતે થઈને “પ્રજ્ઞાસ વાયણ, પુછણ, પરિવટ્ટણ, અગુપેહાર, જ્ઞા
 જોગ નિંટાણ” પ્રજ્ઞાવાન સાધુ, પ્રજ્ઞાવાન સાધુ પાસે વાંચના લેવામાં
 આગળે જાય. અને તે કામથી નિર્વર્તન થયે પાછા તેજ સંખ્યામાં
 પ્રવેશ કરી—તે રહેતે થઈને ઉપાધ્યયમાં પ્રવેશ કરે. મત્યર્થ:—

આનો પરમાર્થ એ છે કે—૧૧ કૃતમેએ, જ્યાં સંખ્યા એ
જમણવાર હોય તે સંખ્યામાં અને પ્રથમની ૧૦ કૃતમેમાં તે અને ૧૧
જ્યાનો નિષેદ કર્યો છે. અને છેવટની ૧૧ ગી એક કૃતમે કૃતમે
કારણે તે અને જ્યા આવવાની જમણતે આના આપી ગીવાનો નિષેદ
(આના દાખલે પદર ગી કૃતમનું સમાધાન થયું કે તેન મુખ્ય
મનસ્ય કે મદિગાદિ વાપરે નહિ, અને એવા જમણવાર હોય ત્યાં કૃતમે
જ્યા પત્તુ નહિ.)

પ્રશ્ન ૩૪ મું—કોણ કહે છે કે-આચાર્યશ્રી મૂવના પિતૃજ્ઞાન
વનમાં ગોપિ ઉદ્યોગ-ઉવચના અધિકારે જાપાનરમા-કુતમ (૫૧૫) મે. કે.
કે. છે કે-જાપાનના માંસાદિ વલોદીને ખાધું તેનું કેમ?

૨૦—આ કિસ્મી મેલે પાંચ જણને નાની કે મોટી મળીને
 નોકરી આપી, પાંચ કેટલાક આ મહાદેવના જામના રાજાને કહ્યું
 કે આ મહાદેવના જામના મેલે પાંચ જણને નોકરી આપીને
 મોટા જામના કામ કરાવે.

20 21 22—41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049 1050 1051 1052 1053 1054 1055 1056 1057 1058 1059 1060 106

2000-01-01

[illegible]

... ..

જ્ઞાનકહું છે; અને અહિં (શ્રુતકાદિકથી) ધણાં ધરો શેકાયેલાં છે. માટે આપ-
 'બીજા ગામે શિક્ષા માટે પધારો.' તો મુનિએ તેમ સાંભળી આમાંતરે
 વ્યાધ્યા જવું. (પંદ૪) પછી પોતે શું ચિંતવે? તે કહે છે.

સંતિ તત્થેગાતિયસ્સ મિક્ખુસ્સ પુરેસંથુયા વા પચ્છાસંથુ યા વા પરિવ-
 સેતિ, સંજહા, ગાહાવતિ વા, ગાહાવતિનીઓ વા, ગાહાવતિપુત્તા વા, ગાહાવ-
 તિધૂયાઓ વા, ગાહાવતિ સુણ્ણાઓ વા, ઘાઈ વા, દાહીઓ વા, કમ્મકરા
 વા, કમ્મકરીઓ વા, તહ્પગારાઈ કુલાઈ પુરેસંથુયાણિ વા પચ્છા સંથુયાણિ વા,
 પુત્રામેવ મિક્ખાયારિયાણ અણુપવિસિસ્સામિ, અવિય इत्थ લમિસ્સામિ પિંદં વા,
 લોયં વા, સીરંવા, દર્ધિવા, નવળીયં વા, ધયંવા, ગુલંવા, તેલ્લંવા મહુંવા, મજ્જં
 વા, મંસંવા, સંકુલિંવા, ફાણિયં વા, પૂયંવા, સિહરિણિં વા, તંપુઘ્વામેવ મુચ્છાપેચ્છા,
 પડિગ્ગહં સંલિહય સપમજ્જિય, તત્તોપચ્છા મિક્ખૂહિં સદ્ધિં ગાહાવતિકુલં પિંદ-
 વાય પડિયાણ પવિસિસ્સામિ નિક્કલ મિસ્સામિ વા । માઈટાણં ફાસે । ણો एवं
 કરેજ્ઞા । સે તત્થ મિક્ખૂ હિં સદ્ધિં કાલેણ અણુપવિસિત્તા તત્થિયરે તિયરે હિં
 કુલે હિં સામુદાણિયં ઇસિયં વિત્તિયં પિંડવાયં પડિગાહેત્તા આહારં આહારેજ્ઞા ૫૬૫

કોઈ ગામમાં મુનિના પૂર્વપરિચિત તથા પશ્ચાત્પરિચિત સગા વહોલા
 રહેતા હોય જેવા કે;-ગૃહસ્થો, ગૃહસ્થજાતુઓ, ગૃહસ્થપુત્રો, ગૃહસ્થપુત્રીઓ,
 ગૃહસ્થ પુત્રવધુઓ, ધાઈઓ, દાસ, દાસીઓ અને આકરો કે આકરડીઓ; તેવા
 ગામમાં જતાં જો તે મુનિ એવો વિચાર કરે કે હું એકવાર જધાપી પહેલાં
 (જે બીજે ગામ વહોરવા ગયા છે તે આવ્યા પહેલાં) મારા સગાઓમાં
 શિક્ષાર્થે જઈશ, અને ત્યાં મને અન્ન, પાન, દૂધ, દહીં, માખણ, ઘી, ગોળ,
 તેલ, મધ, મધ માંસ, તિલપાપડી, ગોળવાણું પાણી, છુંદી કે ચીખંડ
 અગ્રે ત હું સર્વથી પહેલાં ખાઈ પાત્રો સાફ કરી પછી બીજા (આવેલા
 એમાં) મુનિઓ સાથે ગૃહસ્થના ઘરે શિક્ષા લેવા જઈશ, તો તે મુનિ
 દેવ પાત્ર યાય છે, માટે મુનિએ એમ નહિ કરવું, કિંતુ બીજા મુનિઓ
 સાથે વખતસર જુદા જુદા કુળોમાં શિક્ષા નિમિત્તે જઈ કરી ભાગમાં મળેલો
 નિર્દુષ્ણ આદાર લઈ વાપરવો. ૫૬૫

આનો પરમાર્થ એ છે કે-ગામડામાં વસતા એકલા સાપુની એ
 ચિંતવતા જગાય છે. આજ સપ્ત હોય તો નના ગામડાના વધાર (એક
 જે દિવસ ઉપાસત) રહે નહિ, અથવા તો ત્રિવરરાત્ર રહે નહિ, તેમ ગુદ
 સાપુનો એવો વિચાર થાય નહિ કે-વિદાર કરીને આવેલા મુનિને છગ કરીને

છીને ગામ મોકલે, અને પોતે અયોગ્ય વસ્તુ લેવા કે લોગરવાને કોઈ
કરે, એવો સંભવ હોય નહિ. માટે ઉપરનો અધિકાર સ્વેચ્છાચાલિને વધારે

પ્રશ્ન ૩૬ મું—આ અધિકાર વિશે ટીકાકારનો શો અભિપ્રાય છે ? તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—આ ઉપરના કહેલા અધિકારમાં મધ્ય માંસના સંબંધે જ નિ-
તરમાં-કુટુંબોટમાં જણાવ્યું કે-વળતે કોઈ અતિપ્રમાદિ ગૃહ દોષથી માંસ
માંસ પણ ખાવા ચાહે માટે તે લીધા છે એમ ટીકાકાર લખે છે.

સૂત્રના મૂલ્ય પાઠે તો એવા પ્રકારની ચિંતવણા કરી રેવા એવું
જણાય છે તથાથી ટીકાકારના મત પ્રમાણે હોય તો પણ એ બહાર મુકી
આપીને તો નથી, અને ટીકાકારના અભિપ્રાયે પણ તે સાધુ સ્ત્રી
કરે છે, વળી તેને અતિ પ્રમાદિને ગૃહિ દલો. અને મૂળ પાઠમાં તે
તેને શાકપોષા માયાના સ્થાનને સેવનારો અને તે કૃત્ય કરવા યોગ્ય નથી.
એમ બહારતે પુરાણ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે; માટે તેની ચિંતવણા તો કે જો
કરેલા પછર નિતરમાંના ગમે તે પ્રકારના આદાર મહિલો આદાર મહિ-
લોય નેતરનું તે દેવને પાત્ર છે; કારણકે-એ કૃત્યની દીક્ષાચારિત્ર્યે એ
અયોગ્ય આત્માના ધર્મનેજ અયોગ્ય ચિંતવણા અને અયોગ્ય વિચ-
ાર્ય. તેના માટે આ આત્માના અધિકારમાં તથાપાત્રોની દીક્ષાચારિત્ર્યે જ
લક્ષણ જણાવ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—આ સંબંધે દીક્ષાચારીના ૪ લક્ષણ કેટલાં હિં
જણાવ્યાં છે ?

ઉત્તર—૧૨ પદ્યના આરંભમાં તથામાં ઉપર કહેલા અધિકાર
નાંબે એ ૪ લક્ષણો છે કે-એક માનુ. જંગમિક બળ. ૨. ગુપ્ત. ૩. શિ-
શ્ય. ૪. નિર્ભય. આ ૪ લક્ષણો પિતાની એવા વર્ણન કર્યા છે. ૧. માનુ-
માનુષ્યના જેવા હોવાનો અર્થ. ૨. જંગમિક બળ-જીવનના કાર્યોમાં
એકાગ્રતા અને નિર્ભય-કોઈ ભયનો ભાવ ન હોવો.

૩. શિશ્ય-પિતાના આજ્ઞાઓનું ચોક્કસ પાલન કરવું. ૪. નિર્ભય-
કોઈ ભયનો ભાવ ન હોવો. આ ૪ લક્ષણો પિતાની એવા વર્ણન કર્યા છે.

આ ૪ લક્ષણો પિતાની એવા વર્ણન કર્યા છે. ૧. માનુ-માનુષ્યના જેવા હોવાનો અર્થ.

(૪) પછે તે સાધુ બટદીને પાછા ફરી આવ્યા પછી તે માયાવી, માયા કરી-કપટ કરી-પોતાની માયા ઢાંકવા માટે ગામ મધ્યે તેડી બાથ.

એ ૪ મોટા અવશુભ માટે હીજાચારીના કર્તવ્ય સર્વ સાધુને માટે ન ઘટે; નવનીત, મધુ, મહિરા, માંસે, એ ચારે એણે લેવા ચિંતવ્યાં તે રસલોહપીપણે, તેમ સુસાધુને એ સર્વ નિષેધ ૨. માયાવીપણે-માયા કેળવી સાધુ સંધાતે વિપ્રતારણી કરી સાધુને વંચ્યા ૩ ઇત્યાદિક કર્તવ્ય વીતરાગના સાધુને ન હોય એ તેાં હીજાચારીનું કર્તવ્ય.

માંસાહારને માટે જે (૫૬૫) મી કલમ જોતના સાધુને માટે લાશું કરવામાં આવી છે તે કોઈ વાતે ઘટીત નથી. કોઈ હીજાચારીનું અયોગ્ય કર્તવ્ય હોય તે આખી સમાજને લાશું કરવા ધારે તે કેમ કંપુર થાય ? માટે એ કલમની શંકા તદ્દન ખોટી છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય-આચારાંગજીના ભાષાન્તરમાં શંકાવાળી કલમમાં (૧૦૭) મી કલમ હાખલ કરી છે તેા તેમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—તે કલમમાં છ જોડમાં સદાય જીવની ઉત્પત્તિ સંબંધી અધિકાર છે. તેના ખુલાસા-સાતમા ભાગના ૨૨ મા પ્રશ્નમાં આવી ગયો છે અને મધુ ને મહિરા વિષે વધારે સમજુતી આગળ પર કહેવામાં આવશે ત્યાંથી સમજી લેવું.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—શિષ્ય-આચારાંગજીના ભાષાન્તરમાં—‘પરિહાર્ય મીમાંસા’ શકિત સૂત્રની વિચારણામાં-કલમ (૬૧૯) મીમાં શું કહ્યું છે કે જેને શકિત (તકસારી) કલમમાં ટાંકવી પડી છે ?

ઉત્તર—અહિંયાં એ સૂત્રાના એ કલમના અધિકારે કેટલાક એવી શંકા પસાવે છે કે માંસ મત્સ્ય ગિઢાણના અર્થે સાધુએ માગત છે; માટે તે વસ્તુ ખપતી દેવી નેહએ એમ કેટલાક શંકા કરે છે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—જા શંકા ખરી છે કે ખોટી ? સૂત્ર પાઠ શું જણાવે છે ? અને ને શકિત પાઠ હોય તેા તેના ખુલાસા મૂત્રના આધારથી યવેા નેહએ.

ઉત્તર—સંભળે—સૂત્ર પાઠ—અને ભાષાન્તર—વિષે પ્રમાણ છે.

મે મિશ્રમ્ વા (૨) ડાર મનામે મેગવંતુન ડાનેગ્ગા મંસં વા મરુકં વા મહિરાગ્ગનાં વેદાર ઉદ્દરુદ્ધયં વા અદ્દમાર ઉદ્દરુદ્ધિગ્ગનાં વેદાર વોમ્મદં મદ્દ ઉદ્દયં વમ્મિં બોનામેગ્ગા । જગ્ગપ્પ મિદ્દાનમ્મિદ્દા । (૬૧૮)

સુનિએ માંસ કે મત્સ્ય ભુંજતા જોઈ અથવા પરોણાને ખાઈને
તેલમાં તળાવી જોઈ તેના સાડા ગૂંડસ્ય પાસે ઉતાવળા ઉતાવળા દેડે
ચીએ માગવી નહિ અગર માંદગી લોગવનાર સુનિના સાડા (ગરમ પાણી)
ખપતી હોય તો જુદી વાત છે. (૬૧૬)

અહિંયાં ભાષાન્તરવાળાએ માંસ મત્સ્યનો કાંઈ ખુલાસો કર્યો નથી
તેથી ભાષાન્તર વાંચવાવાળાને ભ્રમણામાં પડવું થાય તે સ્વાભાવિક છે એ
ધણું લોકો ચંકાચિત્ત થાય; માટે અહિંયાં જણાવવા જરૂર પડે છે કે-
ચાંદે કોઈ પચેંદ્રિય હવનો માંસ ન લેવો; તેમજ મચ્છ ચાંદે રાત્રી
માંહડા પણ ન લેવા, પણ બન્ને વનસ્પતિનીજ ભત્તી છે એમ જાણી
આચારાંગતના ટંબામાં ખુદ્દી રીતે જણાવે છે અને બીજા સૂચે જાણી
વિશે પુરતી સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૧ સુ—પરંપરાનો ટંબો તો ધણું કરી પાપમંદ દર્શિતો
કરેલો છે ને તે તો મહા વિદ્વાન તરિકે ગણાઈ ગયા છે ને તેમને જોઈ
ટંબો પણ પ્રામાણિક ગણાય છે; માટે તેમણે મંમંત્રા મચ્છવા કાંદે
અર્થે ક્યોં છે ને તે વિશે કાંઈ વિશેષ ખુલાસો જણાવે છે?

ઉત્તર—ચ.ભ.જો—ઉપર કહેલા નવમા ઉદ્યોગમાં મંમંત્રા કહેતાં-
ચીર-વનસ્પતિનો ચીર અને મચ્છવા કહેતાં-મચ્છ ને આકારે વનસ્પતિનો
ચીર પ્રમુખ. પચના લગના દેખીને તથા તેલમાં પુડતા પ્રમુખ વનસ્પતિનો
ચીરને ચાંદુ ઉતાવળા ઉતાવળા આપીને જાણે નહિ-માને નહિ એ ટંબો
માર્ગે જણાવે, અને અપતાર માર્ગે એટલો વિશેષ જનિત-નહિને તો
જોઈને તો કહાવિત માને અન્યથા માને નહિ. અહિંયાં મ.વ. મ. જો
કાંદે વનસ્પતિ જણાવી લોક પ્રસિદ્ધ નામ કહેતાં તેથી અર્થ જણાય
સું કાંદે નહિ. આપના 'વનસ્પતિનો પ્રમુખવા' ઇતિ વગરના આ કાંદો
જાણનાર ટંબામાં કાંદુ છે.

પ્રશ્ન ૪૨ સુ—આ વિશે કાંઈ અધિક જણાવવા જેવું છે કે નહીં
તે જણાવવા જેવું?

ઉત્તર—જે માંસ મચ્છ વિશેષજ્ઞને અર્થે માનવા એવો ટંબો
કાંદે ને, એવું-નહી કાંદે તે માનવા કાંદે વનસ્પતિનો ટંબો
જોઈને માનવા નહીં કાંદે. અગર કાંદે તરિકે પાપમંદ દર્શિતો
કાંદે નહીં. અહિંયાં મ.વ. મ. જો કાંદે વનસ્પતિ જણાવી
લોક પ્રસિદ્ધ નામ કહેતાં તેથી અર્થ જણાય સું કાંદે નહિ.
આપના 'વનસ્પતિનો પ્રમુખવા' ઇતિ વગરના આ કાંદો
જાણનાર ટંબામાં કાંદુ છે.

દળ તથા ગીર તે મંસ-ગીર કહીયે. સાખં પત્રવણુ પદ પંહેલે 'ચિંટ' મંસ કઢાઈં ઘ્યાઈ હવંતિ એગ જીવસ્સ. મચ્છવાં મચ્છને આકારે કારેલા ડાંડી પ્રમુખ તથા મચ્છને નામે વનસ્પતિ મુજિજ્જમાણં તળતાં પેહાણં દેખીને અથવા તેલપૂંચવાં તેલ પ્રધાન પુડલો આણસાણં પ્રાહુણાને અર્થે એટલે જે પ્રકારની વનસ્પતિ ત્રીજો પુડલો એ ૩ ઉવલહિજ્જમાણં તળતાં-પચતાં પેહાણં દેખીને જોઈયે ૨ ઉતાવળો ઉતાવળો ઉવસં કમિત્તું. આવીને સહેજુ ભાવે-સ્વાદે સમાસેજ્જાળ માગે નહિ. જળતથ ગિલાણ જીસાણં ગિલાણના પ્રયોગ માટે એટલે ગિલાણ મંદવાડિયાને અર્થે તળ્યું તાલ્યું માગે એ ત્રણે ગિરાદિક હલુવાં તળ્યાં મોઢે લાગે તે માટે. પણ ગિલાણ મંદવાડિયાને માંસ માછિલા સદદે નહિ-પચ્યે નહિ; માટે અહિંયાં માંસ માછલાનો અર્થ લાગુ થાય નહિ. જે માંસ, માછલાનો અર્થ કરે છે તે એકાંત સૂત્ર વિરૂદ્ધ જોયે છે. મંસ મત્સ્યનો અર્થ વનસ્પતિનોજ કરવો, એ તળતાં દેખી ગિલાણાદિક માટે માગવાનો સંભવ; પરંતુ માંસ તો ધુરથીજ નિષેદ છે. અને મત્સ્ય તે અન્નનું નામ હોય એટલે મત્સ્યને નામે અન્ન હોય. તંદુલ મચ્છ તથા મત્સ્યને આકારે વનસ્પતિ પણ હોય તે કંટોલા કંટોડા પ્રમુખ. બીજી પણ કાંટાવાળી વનસ્પતિ મત્સ્યને આકારે હોય તે તળી તાલી નીલી તથા સૂદી વનસ્પતિ તથા પુડલો ગિલાણ ઘરડા મંદવાડિયાને અર્થે માગી લીએ એ અર્થ શુદ્ધ છે. એ (૬૧૯) મી કલમનો ખુલાસો કર્યો.

અથ ૪૩ મું—શિષ્ય-શ્રી આચારાંગ સૂત્રના ભાષાન્તરમાં 'પરિહાર્ય મીમાંસા' માં-શકિત સૂત્રની વિચારણામાં-શંકાવાળી કલમોમાં (૬૩૦) મી કલમ જે શંકાવાળી મૂઢી છે કે-જેની અંદર એવો પાડ છે કે-મંસગં મચ્છગં મોષા જાદિવાઈં કંટણ ગદાપસેતં જાવ પરિવૃવેજ્જા એટલે માંસ માંસ ભખેળં અહિયં અહિયં પડવેળ એમ કહેવામાં આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંયાં પ્રથમના અધિકાર ઉપર વિચાર કરતાં વનસ્પતિની ક્ષતિમાં ઘટ્ટી વસ્તુ નાખી દેવા યોગ્ય હોય અને થોડી વસ્તુ ખાવા યોગ્ય હોય તેવી વસ્તુ સાધુએ લેવી નહિ. તે વાત (૬૨૮) મી કલમમાં જણાવેલ છે. તેમજ આચારાંગજી સૂત્રની બીજી આવૃત્તિમાં-(૬૨૬) મી કલમમાં એજ ભાવ જણાયો છે કે—

મે નિશ્વ દા (૨) મેઝં પુન ઝાનેઝા, થદુ અદિવં મંમંસા, મચ્છંસા થદુ ચંટગં-અન્નિ સ્વપ્ન રદિગદિઠંતિ અને નિવા મોદન જાદ, થદુ રન્નિય

ઘમ્નિ-તદ્વપ્તગારં बहु अद्वियं मंसं मच्छंवा बहु कंटगं लाभे संतरां
 पडिगादेज्जा । ६२९

બળી બહુ હઘિયાવાળું (પત્ત સ્ત્રીગેરે કુળોનું કળ) ગર્ભં ય મુ
 કંટાવાળી મત્તયાકારની વનસ્પતિ જે લેવાથી થોડું ખાવાનું બને અને
 કંટાનું પડે છે તે પણ અહિયું નહિ કરવા. (૬૨૯)

હવે ઉપર કહેલી વસ્તુ સાધુ ગોચરીયે ગયા છતાં ને કોઈ નિર્મળ
 કરે તે સંબંધે નીચેના પાઠમાં જણાવે છે.

સે નિવસૂવા (૨) જાવ સમાણે સિયાણં પરી बहु अद्वियं
 મચ્છેન ઉવળિમંતેજ્જા “આડસંતો સમણા, અભિકંસસિ बहु अद्वियं
 ગાદેષ્ણ!” વપ્પગારં ગિણ્ણોસં સોચા ગિસમ્મ સે પુગ્ગા મેવ અરેદ્ધા,
 “આડસો-વિચા મહિણિચિવા, પો સત્તુ મે કણ્ણ સે बहु अद्वियं મંસં સીરો
 પદ્ધા મભિકંસસિ મે દાટં, જાવદ્ધં તાવદ્ધં પોગલં દલ્લમાદિ, મા પ્રદિર્મી”
 સે સેવં વરંતસ્સ પરી અભિદ્ધુ અંતો પટિવાદ્ધંસિ बहु अद्वियं મંસં વરિદ્ધ
 નિદ્ધુ દલ્લપ્પજ્જા; તદ્વપ્પગારં પટિગ્ગદ્ધં પરહલ્લંસિવા પર પાપંધિયા વપ્પા
 વળેસનિદ્ધં નામે સંતે જાવ પો પટિગાદેજ્જા । સે આદ્ધવ્વ પટિગારિદ્ધિ મિ,
 સંતો “દિ” તિ વરજ્જા, પો “અવદિ” તિ વરજ્જા । સે-પ માવદ્ધ સી
 મવપ્પેજ્જા, (૨) અદે આરામંસિવા અદે ઉવલ્લમંધિવા અવલ્લદ્ધ વા વા
 મંતારવ્વ મંમં મચ્છં મોચવા અદિવારં કંટણ્ણ ગદ્ધાવ યે ન માવદ્ધ વા
 મવજ્જં-જ્જા । અદેજ્જામયંદિર્નંભિવા જાવ વમજિતવ (૨) પટિગારં । ૬૩૦

કાણેક દુનિમે કોઈ નિર્મળજી કરે કે “હા આપુખમ્મ સમ્મ વા
 દિવાવત્તુ પુણ્ણ વેદિયં ઉચ્છી” આનું પાણ્ય આત્મથી દુનિમે
 અપ્પા આપ્યા કે “હે આપુખમ્મ મા બંદેન! મને મનુષ્યો
 પુણ્ણ-વત્તુ નહિ એવું; આપ તમે મને ન હોવા ચકાસો. હા તમે
 તેમ આપે પુણ્ણ-વત્તુ છે તેટલું આપે, દિવા વત્તુ આપે
 હા તમે પુણ્ણ-વત્તુ પેન તમે વાવવત્તુ તેનું મનુષ્ય પુણ્ણ-વત્તુ
 મને હા તમે આપ્યા કરો તે. તે દુનિમે તેમજ દિવા વત્તુ
 વોળા કેટલાક મનુષ્યો નહિ કરે. આપ આપ પુણ્ણ-વત્તુ
 વાવત્તુ હોય તે દુનિમે તે પુણ્ણ-વત્તુ નહિ કરે. તે
 હા તમે પુણ્ણ-વત્તુ આપે તેનું વિશેષ નહિ કરે. આપ
 આપ તેમજ તે વત્તુ દિવા વત્તુ નહિ કરે. તે દુનિમે
 આપ તેમજ તે વત્તુ દિવા વત્તુ નહિ કરે. તે દુનિમે
 આપ તેમજ તે વત્તુ દિવા વત્તુ નહિ કરે. તે દુનિમે

અંહિયાં મૂળ પાઠ ઉપરથી કે મૂળ સાધાનંતરે ઉપરથી કોઈને સ્થાપના જેવું કે ભક્તિવા જેવું નથી તેમજ એકદમ કોઈએ અભિપ્રાય પણ આપી દેવા જેવું નથી. પાઠમાં કહેલા શબ્દોનો અર્થ લોક પ્રસિદ્ધ સાધનામાં વપરાતો જે છે તે પ્રમાણે શ્રદ્ધા નહિ કરતાં વનસ્પતિની ભતિમાંજ તે શબ્દો સહિત લાગુ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—શિષ્ય—અંહિયાં મૂળ પાઠ પ્રમાણે સાધુના પાત્રમાં આવેલી વસ્તુ તેમાંથી ખાધી શું ને પરઠ્યા દીધી શું તેનો ખુલાસો તો થવો જોઈએ ?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો બહુ સારો છે સાંભળો—સાધુ ગૃહસ્થના ઘરે પહોરવા ગયા, દાતારે શાક, અથાણું કે મોરબાનું આમંત્રણ કર્યું. તેમાં કોઈ કાંટા કુળીયા કે ઠગીયા—ગોટલા કે છોડીયા વગેરે ખાતાં ચવાય તેવા ન હોય અને ગળે અટકે તેવા પદાર્થો હોય તે સહિત દાતાર વોરાવે તો પ્રથમ સાધુ ના પાડે કે તે સ્ત્રીજ લેવા જોગ નથી; પરંતુ જો તમારે મને તે વસ્તુ દેવી હોય તો તેમાંથી ઠગીયા, ગોટલા, છોડીયા કે કાંટા વગેરે ખાવામાં આવવામાં ન આવે તેના પદાર્થો કાઢી નાખીને બકાત રહેલો મંસ શબ્દ તેનો ગીર-દળ-ગર્ભ વોરાવો. તેમ કહેવા છતાં કોઈ દાતાર ઉતાવળે થઈ એમને એમ સાધુના પાત્રમાં નાખી દે તો ગૃહસ્થને તિરસ્કાર નહિ કરતાં-કબજો નહિ દેવાં સાધુ પોતે ગોટલા છોડીયા-ઠગીયા વગેરે કાઢી નાખી ખાવા યોગ્ય કુણી વસ્તુને ખાઈ જાય અને બાકીની વસ્તુ પરિઠવે. દાખલા તરીકે—કેરીના અઘાનુમાં ગોટલા-છોડીયાં હોય, ખારેક, શુંદાના અઘાણામાં ઠગીયા હોય અને કોઈ એવી સ્ત્રીજ હોય કે—જેમાં કાંટા પણ હોય તેમાંથી ખાવા યોગ્ય વસ્તુને ખાય અને પરિઠરવા યોગ્ય વસ્તુને પરિઠવે; એવો અધિશર હોવા છતાં તેને અવળાં રૂપમાં અર્થ કરી સાધુને અભક્ત વસ્તુ ખાવાનો આરોપ મૂકવો તે મહા તુકસાનીનું કર્તવ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—સ્ત્રમાં મૂળ પાઠે અંદિયં, મંસ ને મચ્છ એ ત્રણ શબ્દો જે દેવા છે તેનો અર્થ તો પંચદ્રિયના શરીર સંબંધીમાં જાય તે ઉપરથી પક્ષી લોકો અજ્ઞાત વિચાર ઉપર જાય અને શંકાશિલ બને તેના સમાધાનને માટે ઉપર જણાવ્યા મુજબ વનસ્પતિના સંબંધમાં એ ત્રણે બોલ જો દાસીકવ દાખલાથી સાબીતી કરી આપો તો પદ્માબાઈ સંદાનું સમાધાન થાય માટે તે પ્રશ્ન દરવા જરૂર છે.

ઉત્તર—સાંભળો!—પ્રથમ ‘અટ્ટિયં’ શબ્દનો અર્થ કરીને હરે
અટ્ટિયંનો અર્થ દાઝડા થાતો નથી પણ ઠગીયાં થાય છે. ભુજો શ્રી ૧૩
વૈશ્ણવિક સૂત્રનું પાંચમું અધ્યયન—તેની ગાથા ૭૩ મી.

વહુ અટ્ટિયં પુગલં, અણિ મિસં વા વહુ કંટ્યં;

અતિયં તિદુયં વિલં, ઉબુ સંહંવ સિચલિં. ॥ ૭૩ ॥

ભાવાર્થ:—જે ફળને વિષે ઘણા ઠગીયા હોય તે પોગળ વૃક્ષનું ॥
તથા સ્ત્રીતાફળ પ્રમુખ, અણમીઝનામાં વૃક્ષનું ફળ, જેને ઘણા કંટા દે
તે, અગમીયાના ફળ, દીઝદના ફળ, બીલીના ફળ, ચેરડીના ફળ, રાખડે
વેડાના ફળ તથા તુરાની પાપડી. ॥ ૭૩ ॥

અપ્પેસિયા મોયળ જાણ, વહુ ડોલિય ધમ્મિણ;

દિતિયં પઠિ આદ્વસે, નમે કપ્પદ તારિસં. ॥ ૭૪ ॥

ભાવાર્થ:—જે પૂર્વોક્ત ફળ (ઘણા ઠગીયા તથા કંટાવાળા) મેં
અપાય તેવો ભાગ થોડો હોય અને નાખી દેવા જેવો ભાગ ઘણો દેવ
તેથી તે દાવાર દીએ તે વારે સાધુ કહે તેવો અદોષ આદાર મુખને ૧
કરે. ૭૪

ઉપર કહેલા અગારંગની (૬૩૦) મી કૃતમને આ કથા વાંચી
સૂચની બન્ને ગાથા વિશેષ આસીમૂત્ર થાય છે કે-અટ્ટિયં શબ્દને અર્થ
દાઝડા નથી પણ ઠગીયા છે.

તેમજ શ્રી પદ્મવદાન્ત સૂચના પઠિતા પદ્મમાં વૃક્ષના અધિકારે ૧૧
કથા છે ૧—

મે વિનં જગમા ! જગમા દુષિતા વચ્ચળા, તંત્રદાનદ્રિમાવ, વદુ દીપ-
ત્તવ ॥ મે વિનં વ્હદિવા ! વ્હદિવા યજ્ઞેશ્વરિતા વચ્ચળા તંત્રદા-વિદા મ
અંકુ દન્તદિ.

અર્થ:—મે વિનં જગમા ! જગમા દુષિતા વચ્ચળા તંત્રદાનદ્રિમાવ, વદુ દીપ-
ત્તવ ॥ મે વિનં વ્હદિવા ! વ્હદિવા યજ્ઞેશ્વરિતા વચ્ચળા તંત્રદા-વિદા મ
અંકુ દન્તદિ.

અર્થ:—મે વિનં જગમા ! જગમા દુષિતા વચ્ચળા તંત્રદાનદ્રિમાવ, વદુ દીપ-
ત્તવ ॥ મે વિનં વ્હદિવા ! વ્હદિવા યજ્ઞેશ્વરિતા વચ્ચળા તંત્રદા-વિદા મ
અંકુ દન્તદિ.

અર્થ:—મે વિનં જગમા ! જગમા દુષિતા વચ્ચળા તંત્રદાનદ્રિમાવ, વદુ દીપ-
ત્તવ ॥ મે વિનં વ્હદિવા ! વ્હદિવા યજ્ઞેશ્વરિતા વચ્ચળા તંત્રદા-વિદા મ
અંકુ દન્તદિ.

અર્થ:—મે વિનં જગમા ! જગમા દુષિતા વચ્ચળા તંત્રદાનદ્રિમાવ, વદુ દીપ-
ત્તવ ॥ મે વિનં વ્હદિવા ! વ્હદિવા યજ્ઞેશ્વરિતા વચ્ચળા તંત્રદા-વિદા મ
અંકુ દન્તદિ.

ઉત્તર—સાંભળો-પત્રવંણાજી સૂત્રમાં પહેલા અધ્યયને-લાલાવાળા
છાપેલ પાને (૫૧) મે-૧૧ મી-૧૨ મી-ગાથામાં કહ્યું છે કે—

પુસ્તફલં કાલિંગ, તુંવ તડ સેલુ વાલુકં;

ધોસાલયં પડોલં, તિંદુયં ચેવ તિંદૂસં. ॥ ૧૧ ॥

વિંદ મંસ કડાહં, ઘ્યાઈ હવંતિ ઇગ જીવસ્સ;

પત્તેય પત્તાઈસ, કેસર મકેસરં મિંજા. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—પુષ્પ ફળ (કાહલા) કાલિંગડા (તરબુજ) તુમ્બા, તુસડે,
ચીલડે, (ખરબુજ) ઘાસડે, (તોસા) પટોલ, તિંદુક-ટાંબડ, ટીડસા ઇનકા
જિંટ, મંસ-ગર- (દળ-ગર્ભ) વડિપર કે કડકા-છાલ, ઇનમેં તીનોકા એક
જીવ કહ્યા હું. ઇનકે પાન કેસર વૈસેલી કેસરા વિના મિંજ ઇનમેં પ્રત્યેક
જીવ જાનના ॥ ૧૧ ॥ ॥ ૧૨ ॥

હ્યો, અહિયાં તો વનસ્પતિના ઠગીયાને અટ્ટિયં; તેમજ વનસ્પતિના
ગીર-દળ કે ગર્ભને મંસ કહિને સૂત્રકારે ખુદસી રીતે જણાવ્યું છે-તેમજ
વૈદ્યક શાસ્ત્ર “શાલિંગામ નિધંદુ ભૂષણામ્” માં પાને ૮૭૩ માં કાલિંગાને
શુજરાતિમાં-તડબુજ ને-માંસ ફળ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—જેમ ઉપરની જે બાબતનો ખુલાસો કર્યો તેમ જે
મચ્છ-મત્સ્ય ત્રિપેનો ખુલાસો થાય તો વધારે સાફ; કારણકે કેટલાકનું કહેવું
જેમ થાય છે કે-મચ્છ શબ્દનો અર્થ મત્સ્ય સિવાય બીજો કોઈ થાતો નથી
અને કોઈ કોપમાં પણ બીજો અર્થ નીકળતો નથી; માટે મચ્છનો અર્થ
કોઈ સૂત્રમાંથી વનસ્પતિમાં નીકળી આવે તો ઘણાં લોકોને તત્ સંબંધી
શંકા ફર થાય.

ઉત્તર—જો કોઈ જેમ કહેતું હોય કે-કોઈ કોપમાં મચ્છનો અર્થ
બીજો થતો નથી તો શીમાન હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રસિદ્ધ કોપમાં-અમુક જાતની
વનસ્પતિનાં નામ છે તેમાં નીચે મુજબ નામો આપવામાં આવ્યાં છે.
“વિકા રિદા કટુર્મલ્લા વજાંગી ચકુલદની.” આ ૭ નામોની અંદર ચોથું
નામ મલ્લા એવું છે. (પરિદાર્પ મિમાંસા.)

જેમ આચાર્યજીમાં કહેલા જે શબ્દમાં જેમ ને અટ્ટિયં, ને મચ્છ ને કંટણ
શબ્દ હોય છે; એટલે મંસ, તે વનસ્પતિના દળમાં જેમ ઠગીયાનો ચંબવ
તેમ મચ્છ શબ્દે તેથી જાનની-તેજા આઝારની પણ શંકાવાળી વનસ્પતિ
રસ વૈદિકમાં કહી છે.

શબ્દોનો અર્થ વનસ્પતિ રૂપે કરવો જોઈએ. એમ જણાવીને તેમણે મુજ્ઞ ધાતુનો ખાવાનો અર્થ કાયમ રાખી બાકીના શક ભરેલા શબ્દોના નીચે મુજબ અર્થ આપ્યા છે.

માંસ-(પનસ વગેરે) ફળોનું ગર્ભ.

મત્સ્ય-એ નામની વનસ્પતિ.

અસ્થિ-ફળના અંદર રહેલાં ગોટલાં કે ઢળિયા.

પુર્જીલ-ગર્ભ ગાલો કે ગર.

ફંટક-ફળમાં રહેલાં કાંટા.

ટીકાકારે આ સૂત્રને અપવાદ તરીકે ગણીને સદરહુ શબ્દોનો લોક પ્રસિદ્ધ અર્થ કાયમ રાખી મુજ્ઞ ધાતુનો અર્થ ખાવાનો નહિ પણ બાહ્ય પરિભોગનો ઠેરવ્યો છે. (ભાષાન્તર કર્તા પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે—)

અમે ભાષાન્તરમાં ટીકાને અનુસરતો અર્થ આપ્યો છે; છતાં બાળાવ-ભોધકારના અર્થ સાથે પણ અમારે વાંધા જેવું નથી. વધુ ખુલાસા માટે જુઓ શબ્દાર્થ વિવેક.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શબ્દાર્થ વિવેકમાં શું કહ્યું છે? તે જણાવશો?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના વગેરે પૃષ્ઠ (૪૦) મેં-શબ્દાર્થ વિવેકમાં કહ્યું છે કે—

જે વાક્ય સંબંધે આ ચર્ચા ઉઠેલી છે તેને માટે ટીકાકાર એમ જણાવે છે કે—માંસ શબ્દોનો ઉત્સર્ગમાં-ગર્ભ અથવા દગ્ધ અર્થ સમજવો. પરંતુ કોઈ આપત્ કાળમાં અજ્ઞ, પાણીનો અભાવ હોય અને કોઈ સાધુ રોગીય દયો હોય, સંવર માર્ગમાં સ્થિર ન રહી શકતો હોય, ધર્મની હેતુના થતી હોય, પોતાની સારી તિયતિ ઉપર ઉત્તતિનો આધાર હોય અને પોતાના રોગનું નિવારણ કરવા કોઈ મહાન વૈદનો આગ્રહ હોય, તેવે પ્રસંગે બાદ્ય વિવેપન અર્થે જેમ વાપ અદિના તેજ વપરાય છે, તે પ્રમાણે અપવાદ માર્ગે વાપરવાનું ટીકાકાર કહે છે. આ જગોએ કોઈ એમ પ્રશ્ન કરે કે જાજ પુસ્તકના ભાષાન્તરમાં ત્યારે મત્સ્ય-માંસના અર્થમાં વનસ્પતિ તથા ગર્ભ એવા શબ્દો શા માટે નથી વાપરવામાં આવ્યા? તેનું સમાધાન એ છે કે—પ્રથમ તો આ વાન લાંબો વખત ચર્ચા ચર્ચાય છે, તેમજ ટીકાકારના બાદ્ય ઉપયોગ અર્થે, અમુક સંજોગે જે વાપરવાના અભિપ્રાયને અનુસરી આ ભાષન ખાસ પૂર્વ-દાખલ કરવાની હોવાથી અમે એ પાઠમાં હવે તેવા મુજ્ઞ શબ્દો રાખેલા છે, માટે માત્ર તે ઉપરથી જ વાંચનારે કશું વિચાર બંધી બેસવાનું નથી. શાસ્ત્રીમાં કહેતું છે કે—

શક્તિ મહો વ્યાકરણોપમાન-કોશાસવાક્યાદ વ્યવહારતથા.

અર્થે—વ્યાકરણથી, ઉપમાનથી, કોષથી, આસ વાક્યથી અને તા

દારથી અર્થ મનાય છે માટે વર્તમાનકાળના બીજા વૃદ્ધ વ્યવહારીએ જે અર્થ કહે તે માન્ય રાખવો; એ બન્ધ્ય છવનું કર્તવ્ય છે. મત્સ્ય મંત્રે બાદ્ય પરિભોગને અર્થે પણ પરંપરાથી નિયેધ આપ્યો આવે છે, માટે પાં-પરા અને વૃદ્ધ વાક્યોને માન આપી અર્થ ગ્રહણ કરવો એ મર્યાદા પુરોવાનું કર્તવ્ય છે. એક શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે તે આજ્ઞાને કેળવાયેલો તેમજ અમલ વર્ગ જાણા સારી રીતે સમજે છે. શ્રીભગદેવ સૂત્રમાં વનરપતિનાં વિચિત્ર નામો આવે છે—અશ્વત્થી અશ્વકર્ણી, દિશાર્ણ, મંદુકી, મૈરાવત્તી વીગેરે ધણાં નામો બીજાં વીર્યચોનાં નામને પ્રત્યે આવે છે. વગેરે વગેરે (શબ્દાર્થ વિવેક.)

મ્રમ ૫૧ મું—અર્થિયાં એક સ્વાત્ત ઉડે છે કે અર્થિયં રાગે દા-કાને બદલે રૂઝિયાનો અર્થ લાગુ કર્યો તે સૂત્રપાઠથી જેમ મંત્ર દાને વનરપતિનું રાગ-ગીરા-ગત્ત સાગ્રીત કરી આપ્યું તેમ અર્થિયં રાગે દામાં નદિ પણ રૂઝિયા છે એમ સૂત્રપાઠથી નિર્ણય કરી આપો તેમ છે.

ઉત્તર—દા, છ, સાંભળો—અર્થિ શબ્દે દાડકા, અને અર્થિયં રાગે રૂઝિયા સૂત્રપાઠથી જણાઈએ છીએ.

(૧) અગત્યનીજ મ. ૨ જે-ડ. ૫ મેં—જુગીયા નગરીના મત્સ્ય કેળમે અર્થિ નિર વેત્તાનુ મત્સ્ય રાગ. દાડ અને દાડનું મિલન ધર્મના ઉપર વેત્તાને અને કરીને સંભાળા છે.

(૨) અગત્યનીજ મ. ૨ જે-ડ. ૧ જે—અપાજનું રાગી કેડ ૧૬ જે વિગતને અર્થિ પાના જાહે. અંત વિનાના અર્થિય-જાડાને ધર્મ તે નય રાગે

(૩) રાગ અ. ૧ જે—નિહાસનું રાગી—અર્થિ પાના જાહે કેડે અંત રાગે રાગે અપ દાડા ન અર્થિય અદ.

(૪) અગત્યનીજ મ. ૨ જે-ડ. ૧ જે—અપાજનું રાગી કેડ ૧૬ જે વિગતને અર્થિ પાના જાહે. અંત વિનાના અર્થિય-જાડાને ધર્મ તે નય રાગે

(૫) અગત્યનીજ મ. ૨ જે-ડ. ૧ જે—અપાજનું રાગી કેડ ૧૬ જે વિગતને અર્થિ પાના જાહે. અંત વિનાના અર્થિય-જાડાને ધર્મ તે નય રાગે

(૬) ઠાણાંગઠાણે ૪ થે-ઉ. ૨ જે—ચત્તારિ થંમા ૫૦ તં૦ સેલ થંમે, અટ્ટિ થંમે, દારુ થંમે, તિણિ સલયા થંમે—તેમાં હાડકાના થંભ સમાન માન કહ્યું.

(૭) ઠાણાંગઠાણે ૧૦ મે—દશવિહે ઓરાલિણ અસજ્જાદિણ પળતે:— અટ્ટિ^૧, મંસે^૨, સોણિણ^૩ ઇત્યાદિ.

દશ પ્રકારે ઔદારિકની અસજાય કહી છે તે એ કે—હાડકાં ૧, માંસ ૨, લોહી ૩, અશુચિ (મળમૂત્ર) ૪, મશાણભૂમિ ૫, ચંદ્ર ગ્રહણ ૬, સૂર્ય ગ્રહણ ૭, ઉલ્કાપાત ૮, રાજ વિગ્રહ ૯, અને ઉપાશ્રયના અંદર પહેલું મૃત-કલેવર ૧૦. આ દશ બોલમાં પહેલો બોલ અઠિ શબ્દે હાડકા કહે છે.

(૮) પ્રથમ વ્યાકરણના પહેલા અધ્યયનમાં—આશ્રવદ્વારમાં—વિવિધ કારણે હિંસા કરે છે તેમાં અટ્ટિ મિંજા હડી-હાડ ને હાડની મીંલ અર્થે હિંસા કરનારા કહેલ છે.

(૯) તથા તેજ પ્રથમ વ્યાકરણ સૂત્રના પહેલા અધ્યયને—નારદીને— અટ્ટિ પહારુ નદ્દ રોમ વજ્જિય, હાડકા, સ્નાયુ, નખ, રોમ સહિત કહેલ છે.

(૧૦) શ્રી આચારાંગ સૂત્રના ભાષાન્તરમાં દશમા અધ્યયનમાં (ખીન્દ. મુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનમાં) પિટેપણા અધ્યયને શરૂઆતમાં—કલમ (પરજની) તેમાં કહ્યું છે કે—સાધુને કદિ કોઇ જીવજંતુવાળો આહાર મળે ને તે શુદ્ધ ન થાય તેવું હોય તો પરિઠવવાના પાંચ સ્થાનક કહ્યાં છે તેમાં ખીજું સ્થાનક અટ્ટિ રાતિ સિવા, હાડકાની રાસિ-હાડકાના ઢગલામાં પરિઠવે કહેલ છે.

એ દશ દાખલે સૂત્રની સાક્ષીએ-સૂત્રના મૂળ પાઠે અટ્ટિ શબ્દે હાડકા દર્શા.

પ્રથમ પર મું—અટ્ટિ શબ્દે હાડકા કહ્યા; એટલે અઠિનો અર્થ જેમ હાડકા બતાવ્યા તેમ અટ્ટિયનો અર્થ દર્શાવ્યા થાય છે, એવો દાખલો કોઇ સૂત્ર પાઠથી જણાવે તેમ છે? એ અટ્ટિયનો અર્થ દર્શાવ્યા સૂત્ર પાઠથી સાબીત થાય તો (૬૨૦) ની કલમની શંકા દૂર થાય.

ઉત્તર—સાંખ્યો-ફગાઈકના ધોવણમાં ‘અટ્ટિય’ શબ્દે દર્શાવ્યા હોય તો તે પાઠથી સાધુને લેવું કરે નહિ. તે સૂત્ર પાઠ—

શ્રી આચારાંગ સૂત્રના પિટેપણા અધ્યયનના આડમા ઉદ્યે કલમ (પરજની) તેમાં કહ્યું છે કે—

સે મિક્ચૂ વા (૨) જાવ પવિત્રે સમાણે સેઝંજ પુણ પાળગ જાતં કચેગ
તંજહા; અંબ પાળગં વા અંબાડ પાળગં વા, કવિદ્દ પાળગં વા, માતુલિગ વા
વા, મુદિયા પાળગં વા, દાહિમ પાળગં વા, સગ્જૂર પાળગં વા નાગિયર વા
વા, કરીર પાળગં વા, કોલ પાળગં વા, આમલગ પાળગં વા, નિંચા વાળં ૪,
અળતરં વા તદ્વગારં પાળગ જાતં સ અદિયં સકળુયં સચીયગં અસંત્રદ નિતુ
પદિયાપ છઝેગ વા, દૂમેગ વા, વાઝમેગ વા, આધીલિયાણ પચીલિયાણ જાહ
દલળગ્ગા, તદ્વગારં પાળગ જાતં અફામુયં લામે સંતે નો પદિગાદેગ્ગા । ૫૧૧

આંઆના ધોવણુનું પાળી તે આંઆનું પાળી, આંઆગ તે તોડ્ય
ધોવણુનું પાળી, કોડના ધોવણુનું પાળી, બીજેરાના ધોવણુનું પાળી, ૬૨૬
પાળી, દાડમનું પાળી, ખજૂરનું પાળી, નાગિયેરનું પાળી, કેળાનું પાળી
બોરનું પાળી, આંમળાનું પાળી, આંબડીનું પાળી, તથા એલીજ જાહ
લીલું દરેક પાળી, અડિયં-કુસિયા-કગિયા સદિત, છાત કે બીજ સદિત
રોજાથી ગૃદરય સાપુને માટે વાંસળી છાતરી કે કપડાં તથા વાગાથી ત્રેકે
વાસળ (વાસળી) કે ગુપરીનોપર તેમાં ગળીને કુસિયા બીજદિક ટાળીને ટુસે
આપવા માટે તેા મુનિચે તેવું પાળી અપ્રાયુક બાળીને ન તેવું.

ફાલિક પિચાથી પાળી તેા અગેન છે, સાપુને કચે તેવું છે, ૫૧
કગિયા કે બીજ વગેરે તેમાં રોજાથી તે અકાદપનિક છે, માટે તે ૫ ફી ૧
કચે. અદિયં અડિયં મન્દે કગિયાજ કન્. ઉપર કહેતા ૧૨ પ્રકારનાં રોજા
કગિયા કે બીજજ રોજ તેમાં દાડકા ન રોજ, ફળ પાના-ફળના પિચા
પાળીજ. સદિયં મન્દે કગિયા જલજુવા એ પ્રથમ જાણતા.

(૧) રોજે કાગે—૧૪: પેશાલિક નાવના પાવમ. અવગમ
૫૭૦ રોજ ને ૪૮૦ મદિય મુગલ પાળુ કગિયાજ ક. કમ કમ ૧

(૨) રોજે કાગે —૨૦: પગલગ્ગાકુના પેશા પાવમ. કુવમ. અવગ
૫૭૧ રોજ ૪, ૪૮૦ મદિય મુગલ પાળુ કગિયાજ ક. કમ કમ ૧
૫૭૨ મદિય મુગલ પાળુ કગિયાજ ક. કમ કમ ૧

પ્રશ્ન પત્ર મું—અહિયાં એક સંવાદ ઉઠે છે કે જ્યારે કળના ધોયેલાં પાણીમાં ઠળિયા હોવાથી તે પાણી કદપે નહિ તેમજ ગાળીને ઠળિયા પ્રમુખ કાઢી નાખીને પાણી વોરાવે તો તે પણ સાધુને કદપે નહિ. તો ૬૩૦ મી કલમનો અર્થ વનસ્પતિના દળના ગીરનો કે ગર્ભનો ઠરાવીએ તો સાધુ એમ કેમ કહે કે મને ઠળિયા કાઢી નાખી આપો. સાધુના કહેવાથી અગર સાધુની નજરે કોઈ ઠળિયાવાળી ચીજમાંથી ઠળિયા પ્રમુખ કાઢીને વોરાવે તો ખરે કે કેમ?

ઉત્તર—અહિયાં તો એટલુંજ સમજવું બસ છે કે—કોઈ પણ ઠળિયા બીજ વગેરે સચેત વસ્તુને સંગે ગમે તે ચીજ હોય તે સાધુને લેવી કદપે નહિ. માંસાદિકનો તો સર્વથા નિવેધજ છે માટે ૬૩૦ મી કલમનો જ્યાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો છે; ત્યાં તેનાં ઉત્તરમાં અમોએ ચોકખું જણાવ્યું છે કે—શાક, અથાણું કે મુરખો કોઈ દળવાળી-ગર્ભવાળી ચીજનું નિરુપત્ત ચયેલું હોય તે પણ વનસ્પતિની ભતિનું હોય તેમાં કદી અક્રિય શબ્દે ઠળિયા પ્રમુખ હોય પણ તે વસ્તુ અચેત-સાધુને ખરે તેવું લેવા યોગ્ય હોય પણ ઠળિયા પ્રમુખ પરિઠવવાની ઉપાધી વધવાના સબબે અથાણું પ્રમુખ વોરાવનાર દાતારને સાધુ ચોકખા શબ્દમાં કહે કે—હે ભાઈ! હે ખડેન! જો તમારે તે વસ્તુ વોરાવવા ઇચ્છા હોય તો તેમાંથી ગોટલાં, છોડીયા, ઠળિયા કે ઠાંટા વગેરે કાઢીને મને પુદ્ગલ વોરાવો એવો ચોકખો પાઠ છે (એજ મુનિની ભાષા મુખતિ.)

હુનિવાની બોલાવણીમાં કદી અયોગ્ય શબ્દ હોય તો તે શબ્દ સાધુ નહિ વાપરતા યોગતાવાળો શુદ્ધ ને સરલ શબ્દ વાપરે. દાખલા તરીકે કાઠિયાવાડમાં એક જાનની વનસ્પતિનું શાક થાય છે તેનું નામ એવું વિચિત્ર છે કે જો નીચ વરજુમા કે મ્લેચ્છ ભતિમાં તે નામનું શાક સાંભળ્યું હોય તો ઉત્તમ જ્ઞાતિ તો તે નામનો વિરક્ષારજ કરે; પરંતુ જ્યારે આવકનાંજ પરે તે નામનું શાક સાધુને વોરાવવા આમંત્રણ દરે અને સાધુ વોરે પણ ખરા, પણ ઉપયોગવંત સાધુ હોય તો એમ કહે નહિ કે—એટલે તેનું નામ લઈ માગે નહિ. એવું શાક શું? તે સાભળો—નોગકોળનું શાક. જો આને લોક પ્રસિદ્ધ જર્થ કરીએ તો ‘નોગ’ એટલે નોગીયો અને ‘કોળ’ એટલે મુંસ (ઉદરની ભતિમાં નોગિયા જેવડી મુંસ થાય છે.) એ બન્ને પંચત્રિની ભતિ છે, તેનું શાક સાધુને લીલકુલ ખરે નહિ—પરંતુ તે બન્ને નામની નોગકોળ એ નામની વનસ્પતિનું શાક કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે ને સાધુ પણ ખાવ છે. જરૂરે ૬૩૦ મી કલમમાં વપરાયેલા શબ્દનું સમજી લેવું.

સે મિક્ચૂ વા (૨) જાવ પવિટ્ટે સમાણે સેઝં પુળ પાળગ જાતં જોગ
તંજદા; અંબ પાળગં વા અંબાડ પાળગં વા, કવિટ્ટ પાળગં વા, માતુસિંગ રજ
વા, મુદિયા પાળગં વા, દાદિમ પાળગં વા, સ્વઝૂર પાળગં વા પાવિશ રજ
વા, કરીર પાળગં વા, કોલ પાળગં વા, આમલગ પાળગં વા, નિંચા પાળગં વા,
અન્નતરં વા તદ્વપ્પગારં પાળગ જાતં સ અટ્ટિયં સકળુયં સચીયગં અસંચરન્નિસુ
પદિયાણ છન્નેગ વા, દૂમેગ વા, વાઝમેગ વા, આશીલિયાણ પચીલિયાણ વા,
દલણ્ણગ, તદ્વપ્પગારં પાળગ જાતં અકામુયં લાભે સંતે ણો પદિગાદેઝ્ઝા ૫૧૧.

આંગાના ધોવણ્ણુ પાળી તે આંગાનુ પાળી, અંગાઝગ તે તોઝગ
ધોવણ્ણુ પાળી, કેડના ધોવણ્ણુ પાળી, બીજ્જેરાના ધોવણ્ણુ પાળી, ૧૩
પાળી, ઘાઠમનુ પાળી, ખન્દૂરનુ પાળી, નાગિયેરનુ પાળી, કેડાનુ ૧૪
જોરનુ પાળી, આંમગાનુ પાળી, આંગડીનુ પાળી, તથા એલીજ અડ
લીજું દરેક પાળી, અડિયં-કુલિયા-કળિયા અડિય, છાત કે લીજ સ્ત્રી
ટોચાલી મૂદસ્ય સાપુને માટે વાંસની ઝાઝરી કે કપડાં તથા વાગાલી જોડ
વાઝણ (વાસણ) કે મુલ્લીનોપર તેમાં ગળીને કુલિયા બીજ્જદિક ટાળીને કુલિ
આપવા માટે તેા મુનિએ તેણુ પાળી અપ્રામુક બાળીને ન તેણુ.

૧૫૧૬૬ પિત્તથી પાળી તેા અગ્નિ છે, સાપુને કડિયે તેણુ છે, ૧૫
કળિયા કે એલીજ જોડે તેમાં ટોચાલી તે અપ્રાપ્તનિક છે, માટે તે પાળી ન
જોડે. અડિયં અડિયં મુલ્લી કળિયાજ છે. ઉપર કેડેલા ૧૨ પ્રકારનાં ૧૩
કળિયા કે એલીજ ટોચ તેમાં દાઝા ન ટોચ, ફળ પાના-ફળના પિત્ત
પાળી. અડિયં મુલ્લી કળિયા બાળવા એ પ્રથમ દાખલો.

(૧) ૧૮૭૭. ૧૮૭૭—૧૮૭૭ પિત્તનિક ગુણના પાંચમા અગ્રણ્ય
પિત્તનિક ગુણને ૧૮૭૭ મુલ્લી મુલ્લી કળિયાજ નો ફળ કડો છે.

(૨) ૧૮૭૭. ૧૮૭૭—૧૮૭૭ પિત્તનિક ગુણના પિત્ત પાળી મુલ્લી અગ્નિ
પિત્તનિક ગુણને ૧૮૭૭ મુલ્લી મુલ્લી કળિયાજ નો ફળ કડો છે.

અડિયં મુલ્લી કળિયાજ નો ફળ કડો છે. અડિયં મુલ્લી કળિયાજ નો ફળ કડો છે.

૧૮૭૭. ૧૮૭૭—૧૮૭૭ પિત્તનિક ગુણના પિત્ત પાળી મુલ્લી અગ્નિ
પિત્તનિક ગુણને ૧૮૭૭ મુલ્લી મુલ્લી કળિયાજ નો ફળ કડો છે.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—અહિયાં એક સંવાદ ઉઠે છે કે જ્યારે દુળના ધોયેલાં પાણીમાં ઠળિયા હોવાથી તે પાણી કદપે નહિ તેમજ ગાળીને ઠળિયા પ્રમુખ કાઢી નાખીને પાણી વોરાવે તો તે પણ સાધુને કદપે નહિ. તો ૬૩૦ મી કલમનો અર્થ વનસ્પતિના દળના ગીરનો કે ગર્ભનો ઠરાવીએ તો સાધુ એમ કેમ કહે કે મને ઠળિયા કાઢી નાખી આપો. સાધુના કહેવાથી અગર સાધુની નજરે કોઈ ઠળિયાવાળી ચીજમાંથી ઠળિયા પ્રમુખ કાઢીને વોરાવે તો ખપે કે કેમ?

ઉત્તર—અહિયાં તો એટલુંજ સમજવું બસ છે કે—કોઈ પણ ઠળિયા બીજ વગેરે સચેત વસ્તુને સંગે ગમે તે ચીજ હોય તે સાધુને લેવી કદપે નહિ. માંસાદિકનો તો સર્વથા નિવેધજ છે માટે ૬૩૦ મી કલમનો જ્યાં પ્રશ્ન ઉઠ્યો છે; ત્યાં તેનાં ઉત્તરમાં અમોએ ચોકખું જણાવ્યું છે કે—શાક, અથાણું કે મુરખ્ખો કોઈ દળવાળી—ગર્ભવાળી ચીજનું નિસ્પત્ત થયેલું હોય તે પણ વનસ્પતિની જાતિનું હોય તેમાં કદી અક્રિય શબ્દે ઠળિયા પ્રમુખ હોય પણ તે વસ્તુ અચેત—સાધુને ખપે તેવું લેવા યોગ્ય હોય પણ ઠળિયા પ્રમુખ પરિઠવવાની ઉપાધી વધવાના સબબે અથાણું પ્રમુખ વોરાવનાર દાતારને સાધુ ચોકખા શબ્દમાં કહે કે—હે ભાઈ! હું જ્ઞેન! જો તમારે તે વસ્તુ વોરાવવા ઇચ્છા હોય તો તેમાંથી ગોટલાં, છોડીયા, ઠળિયા કે ઠાંટા વગેરે કાઢીને મને પુદ્ગલ વોરાવો એવો ચોકખો પાક છે (એજ મુનિની ભાષા સુમતિ.)

હુનિવાની બોડાવણીમાં કદી અયોગ્ય શબ્દ હોય તો તે શબ્દ સાધુ નહિ વાપરતા યોગતાવાળો શુદ્ધ ને સરલ શબ્દ વાપરે. દાખલા તરીકે કાઠિયાવાડમાં એક જાતની વનસ્પતિનું શાક થાય છે તેનું નામ એવું વિચિત્ર છે કે જો નીચ વરણમાં કે મ્લેચ્છ જાતિમાં તે નામનું શાક સાંભળ્યું હોય તો ઉત્તમ જ્ઞાતિ તો તે નામનો તિરસ્કારજ કરે; પરંતુ જ્યારે આવકનાંજ ઘરે તે નામનું શાક સાધુને વોરાવવા આમંત્રણ દરે અને સાધુ વોરે પણ ખરા, પણ ઉપયોગવંત સાધુ હોય તો એમ કહે નહિ કે—એટલે તેનું નામ તણ માગે નહિ. એવું શાક કયું? તે સાભળો—નોજકોગનું શાક. જે આને તોડ પ્રસિદ્ધ અર્થે કહીએ તો ‘નોજ’ એટલે નોજીયો અને ‘કોગ’ એટલે પુંસ (ઉદારની જાતિમાં નોજિયા જેવડી પુંસ થાય છે.) એ જાતે પંચત્રિની જાતિ છે; તેનું શાક સાધુને લીલકુલ ખપે નહિ—પરંતુ તે જાતે નામની નોજકોગ એ નામની વનસ્પતિનું શાક કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે ને સાધુ પણ ખાવ છે. જ્યારે ૬૩૦ મી કલમમાં વપરાયેલા શબ્દનું સમજી લેવું.

(૨) મત્સ્યગંધા—વનસ્પતિ, જલરૂપિણ અનેવૈદ્યક શાસ્ત્રમાં માછલીના જેવી ગંધવાળી વનસ્પતિ કહી છે.

(૩) મત્સ્ય પિત્તા—વનસ્પતિ કટુરોડિણી, કટુ કહેલ છે. પરંતુ શબ્દ પ્રમાણે અર્થ કરીએ તો મત્સ્યનો પિતા તે પણ મત્સ્યજ કહેવાય, તેમ નહિ કહેતાં વનસ્પતિની જાતિ કહી.

(૪) મત્સ્યાક્ષી—૧ એક જાતની ધો ૨ વનસ્પતિ મરાઠી ૩ વનસ્પતિ આક્ષી ૪ સોમલતા કહેલ છે, પણ મત્સ્યની આંખ કહેલ નથી. મત્સ્યાક્ષી શબ્દે વનસ્પતિની જાત કહેલ છે.

(૫) મત્સ્યાંગી—એક જાતની વનસ્પતિ કહેલ છે.

આચારંગજીની ૬૩૦ મી કલમમાં કહેલા અક્રિય તે હાડકાં નહિ પણ ઠણિયા, મંસ શબ્દે પંચેન્દ્રિય તો માંસ નહિ પણ વનસ્પતિનો ગીર-હળ-ગર્લ વગેરે ફળની અંદરનો કુણો ભાગ અને મચ્છ શબ્દે તેવા નામની કે તેવા આકારની કે તેવા ગુણવાળી વનસ્પતિની જાત કહી.

મચ્છને આકારે વનસ્પતિ હોય તેનું નામ પણ મત્સ્ય કહેવાય ઉપમાવાચક શબ્દ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ત્રેવીશમે ગાથા ૧૯ મે સમા ગયા વહુ તત્ત્વ, પાસંડા કોડગા મિયા; ધણાં પાખંડી કૌતક જોવાને આવ્યા મિયા૦ મૃગ સરખા. મૃગ દ્વ મૃગા: તે કાંઈ મૃગ નથી પણ મૃગ સરખા અવિનય-વંત અને ધર્મના અજાણ માટે મૃગ કહીને જોડાવ્યા. તેમ અત્ર પણ મચ્છને આકારે તથા વર્તે તથા નામે વનસ્પતિ હોય તેને મચ્છ કહેવામાં આવે એવો શાસ્ત્રનો નિયમ છે. તેનો વિશેષ ખુલાસો આગળ પર આવશે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—શિષ્ય-કેટલાક લોકો જેવી ચંદા ધરાવે છે કે-જગત્તે મહાવીરને મેરી ગામમાં લોહીખંડવાટો યયો વિશેષ વ્યાપીને વળને તિલાં અણગારને ગુરુમુનિએ દિલ્હીર ધરાવી તેને શાંત કરવા રેવરી ગાથા પત્રિને ત્યાં મોકલ્યા ને જગત્તે જલુખુ' દે-ત્રે કપોત ચરીરનો પાક મારા માટે કરેલો છે તે લખ્યા નહિ, આપામિ માટે અને મંજુલર કહેલે કુકુમંસલે એટલે કુકુમના માંસનો પાક તે મારા માટે લેજે, અર્ધા ત પાક જગત્તે વાપર્યો ને આરામ આવ્યો. આ પ્રકારે દુનિવાર્મા થયે એવે છે ને કેટલાક લોકો આણેયે પણ કરે છે, માટે આ સંભળી

પ્રશ્ન ૫૭ મું—આ વિષે ટીકાકાર શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ટીકાકાર આ પ્રમાણે જણાવે છે કે—

દુવે કવોયા इत्यादि श्रूयमानमेवार्थं के चिन्मन्यन्ते । अन्येत्वाहुः । कपोतकः पक्षि विशेषः तद्व द्वीफले वर्णसाम्यात् । ते कपोते कूष्माण्डे जस्वेकपोतके तेचते शरीरे वनस्पति जीव देहत्वात् कपोतक शरीरे अथवा कपोतक शरीरे इव धूसर वर्ण साधर्म्यात् एते कपोतक शरीरे २ कुष्माण्ड फले एवते उपस्कृते संस्कृते ॥ तेहिंनो अठोचि । बहु पापत्वात् । परिआसिएति । परिवासिए बस्तन मित्यर्थः । मज्जार कडण् इत्यादि रपि केचित् श्रूयमाण मेवार्थं मन्यन्ते ॥ अन्येत्वाहुः मार्ज रोवायु विशेषः तदुप शमनाय कृतं संस्कृतं मज्जार कृतं अपरेत्वाहु मार्जरो बिरा- लिकाभिधानो वनस्पति विशेष स्तेन कृतं भावितं यत् तथा किं तदित्याह । कुकुट मांसकं बीजतूरकं फटाहं ॥ आहरादिति । निरवद्यत्वादिति ।

અહિંયાં ટીકામાં એમ જણાવે છે કે—એ કપોતક શરીર સરીખા એટલે કપોત પંખીના શરીર સરખા વરણવાળા એ કુષ્માન્ડ ફળ તે કોળાના ફળ- એટલે ભુરા કોળાના ફળનો પાક મારા માટે કરેલો છે તે મારે ન કડપે. તે લઇશ નહિ, અને તેમના ઘરને વિષે અન્યને માટે વાયુ હડાવવાને બીજોરના પાક કર્યો છે તે મારા માટે લાવજે એમ સિંહા અણુગારને ભગવતે કહ્યું છે; એવો ભાવ ટીકામાં જણાય છે, તથા એમ પણ જણાય છે કે—બિરાલિકા નામની વનસ્પતિ અને બીજોરના ગર્ભ સાથે કરેલો આપધીનો પાક તે નિર્વચ હોવાથી મારે આહાર કરવા યોગ્ય છે તે લાવજે. ઇત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૫૮ મું—આ ઉપરના શંકાવાર્તાં વાક્ય માટે—કપોત—માંસર્જર- ને કુકુટ ખાંસ અ ત્રણ શબ્દ માટે કોઇ વિપરીત અર્થ તો કરતું નથી ના ? અને જો કરતું હોય તો કેવી રીતે કરે છે ? અને તેનો ખુલાસો કેવી રીતે સમજવો ? તે તમામ પ્રગટ કરવા જરૂર છે.

ઉત્તર—તો શંકાઓ—સૂત્રનું રહસ્ય તો સમઠદિષ્ જાણે. બાકીને તો જેવું જાણે તેવું લખે તે ઉપર લાંબો વિચાર નહિ કરવું શ્રી નંદી ગ્ના વાક્યનું સ્પષ્ટ કરવું.

ટીકાકાર હોતને ઉપાસક દયાંત્ર મૂત્રનું ઇન્દ્રિયમાં ભાષાંતર કયું છે તેમ જાણાવના અધિકાર માટે શ્રી ભગવતીશ્રુ મૂત્રનું ૧૫ પત્રમું સ્વતઃ આપું ઇન્દ્રિયમાં લખક કયું છે, તેમાં ઉપરની ત્રણ ભગવતમાં એમ

જણાવ્યું છે કે-રેવતીએ બે કપોત પક્ષીનો કરેલો પાક તે મહાપ્રેર
મારે ન કહ્યે પણ બિલાડીએ મારેલા કુકડાનો જે પાક કરેલો છે તે
કહ્યે. આવો અર્થ કર્યો છે.

સંવત ૧૯૭૪ ની સાલનું અમારું ૭ સાત દાગાનું ચોમાસું
પાટણપુર હતું, ત્યારે ત્યાંના ન્યાયાધીશ પાસેથી ઇંગ્લિશ ઉપાસક દરેક
નમ્મુમો વંચારનાં ભગવતીજના પત્રમા સતકમાં ઉપરની લીના ન્યા
ન્યાયાધીશ ટુંગરશી બાઇને ચંક્ર ઉત્પત્ત થવાથી તે વાકયના સમય
માટે લુની ટીસનેરીમાંથી શોધન કરતાં જણાયું કે-કપોતનો અર્થ લો
અને કુકડનો અર્થ ભૂરું કોણું થાય છે; માટે બીજો પાક ભગવંતે
બનાવેલો ન હોય અને કોણા પાક લેવો, તે નિર્દોષ ન; માટે આ નવું
ભરભર છે; એમ તેમનું કહેવું થયું હતું. આ રૂઝ જાનની ખુબી ટીસનેરી
મળે તો ભુકની અંદર પડ્યે માછીનમાં ટાંકી લીધેલા છે કે જેથી તે જ
ચંચલાવાને ચંક્ર ઉત્પત્ત થાય નહિ. વિશેષ સમાજુનિને માટે જ
લાલાજીવાલા ભગવતીજના પાને ૨૧૨૩ મે * ચોકડીવાલી કુટનોડ.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—લાલાજીવાલા ભગવતીજમા કુટનોડમાં શું કંઈ છે
તે જણાવો?

ઉત્તર—ઉપરના ચ વગ. અધિકારી કુટનોડમાં ચોમાસું જે
૫૨ કંપના નવું, કપોત જેવું આકારમાં લીજોલા કા
કાકા પાકે પાકમાં બનાવે બિ નહિ કિયા ને અર ૧૧૧૩ મ
અર્થ કોણા નેર બદલ. મારેલા કાનક નાનુ કિયા નવું
કિયા ને રમ નહિ બદલાય કુપ, એર કિયાનક અર્થ નહિ
કિયા નહિ ને કાકિયા જેવું બદલાવિ કિયા ને બદલાય કુપ.

અર્થ કાનકના અર્થ નહિ, અને કુકડના અર્થ નહિ
અને અર્થ નેર કિયા નહિ—અને કાનકના અર્થ નહિ
અને બદલાવિ નહિ કાકા કિયા.

અર્થ કાકા નહિ—કિયા જેવું અર્થ નહિ કાકા નહિ
અને કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ
કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ
કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ

ઉત્તર—અર્થ કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ
અર્થ કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ કાકા નહિ

પણ એજ જણાવ્યું છે કે-કપોત શબ્દે-ભુરા કણ્ઠતરના વશ્તુ એટલે ધૂસર વર્ણ કુખમાં કુળ-ભુર કોહણ કહ્યું છે. કહેવત પ્રમાણે-ખાર કોપી ભાષા બદલે, તરવર બદલે શાખા; કોઈ દેશમાં કોઈ વસ્તુને કેવા રૂપમાં બોલાવે ને કોઈ દેશમાં તેની તે વસ્તુને બીજા શબ્દમાં બોલાવે; માટે નામ ઉપર આધાર નહિ રાખતાં વસ્તુ ઉપર વિચાર કરવો જઈય.

કેટલાક કપોત વર્ણ બીજોરને કહે છે, અને કેટલાક કપોત વર્ણ કોહલાને કહે છે પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે ભગવંતના અર્થે કરેલો પાક તો લેવો નિષેદ છે. હવે માંજર કુકુડ માંસને માટે તે પાક લેવાનો નિષેદ નથી. ભગવંતે તે પાક લેવાની આજ્ઞા આપી છે અને તે પાક ભગવંતે આહાર્યો પણ છે; પરંતુ આ જે શબ્દને માટે ઉપરના તમામના અભિપ્રાયથી કાંઈક બીજુંજ સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મુ—માંજર કહ્યે કુકુડ માંસનો દેવતી ગાથા પત્નીએ જે પાક કરેલો તે પાક ભગવંતને કસપતો કહ્યો તે સંબંધે પૂર્વે કરેલા નોખા નોખા અર્થ, નોખા નોખા અભિપ્રાય જે કહેવામાં આવ્યા છે તેથી જૂદો અર્થ કાંઈ થાય છે ખરો ? તો તે પણ જણાવો ?

ઉત્તર—માંજર કહ્યે-માંજર નામ બીડલી-બીડલી નામની વનસ્પતિના ફળ-બીડલીના ફળમાં રહેલા ગર્ભને બીડલીનો ગર્ભ કહેવામાં આવે છે, ને તે ઉદરની ઔષધીમાં વપરાય છે તે, અને કુકુડ એટલે કુકુડવંલ વનસ્પતિની જાતિમાં કહેલ છે તેના ફળનો ગર્ભ તે પણ ઉદરના રોગપર ઔષધીમાં વપરાય છે, એટલે બીડલીના ને કુકુડવંલના ફળના ગર્ભનો કહ્યે નામ કરેલો પાક તે દેવતીએ પ્રથમ ઘોડા માટે કરેલો (એ વૃદ્ધ વાક્ય છે) તે પાક મારે કસે એમ ભગવંતે કહ્યું.

વૃદ્ધો પૂર્વાપર કહેતા આવ્યા છે કે-ભગવંતે સિંહા અજગારને કહ્યું કે-મારા અર્થે કરેલો પાક જે દો કપોત ફળનો તે ન લગ્ન બીડલી અને કુકુડવંલના ફળનો ગર્ભ (માંસ) નો પાક જે તેના ઘોડા માટે કરેલો છે; તે લાવજો. સિંહા અજગારે તે પાક માગતા દેવતીએ કહ્યું કે, મદાગજ તે પાક થઈ રહ્યા છે. ત્યારે સિંહા અજગારને ભગવંતે ધરાવ્યા પ્રમાણે કહ્યું કે-તે પાક ધરાવના પડખે ચાલ્યો છે તે ભગવંતને કસે છે, માટે તે વેસાયેલ દેવતીને આશ્ચર્ય થયો કે એક તો ભગવંતના અર્થે કરેલો પાકનું વસ્તુ હુંજ બાકી છે, બીજું ધરામાં રહેલો પાક હું અજગારી નહીં, આ ભગવાન વડે ચાલે જાય ? અને જાન જે બીજી કે વપના પ્રમાણે કોઈ દેવના

કહેવાથી જાણો છો ? સિંહાએ કહ્યું કે ભગવંતના કહેવાથી જાણું
 દેવતાએ તે પાક શુદ્ધ નિર્દોષ વહોરાવ્યો તે વખતે દેવતાનું અર્ચનું
 પરીત સંસાર કર્યા. વિજયગાથા પતિની પેરે.

ઉપર પ્રમાણે વૃદ્ધોનું કથન સાંભળ્યું આવે છે ને તે વાત ન
 પણ આવે છે. વૈદ્ય લોકોને પૂછતાં ઉપરની બે સ્ત્રીએ ઉદરના રોગ
 અગ્નિર દવા છે, ઝાડાની વ્યાધિ, લોઘખંડગાટો, દાઢજવર વગેરે પ્રગટ
 મટાડનાર છે, અને જઠરાને પ્રદિષ્ટ કરનાર છે ને વાયુને દડાડનાર
 એટલે તેનો પાક ઘોડાના ઉપયોગમાં પણ વધારે આવે છે, એમ
 લોકોનો મત લેતા મદાપીર ભગવાનને માટે આ પાક સાળીન થાય છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—જેમ માંભર કહ્યે અને કુકુડ મંડનો
 વનસ્પતિની જાતિમાં બીજીનો અને કુકુડવેતનો ઔષધીનો કોઈ તે
 કપોત શબ્દ વનસ્પતિમાં ઔષધીના અધિકારમાં કોઈ કોઈ નીચે છે.

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—“ સાતિમામ નિષંદુ બૂવમ ”
 નામના વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં પાને ૪૪૭ મે-ખડભરામી નામની ઔષધીમાં-
 નામ કદાં છે તેમાં-કપોત વેગા, અને કપોત વંકા, એ બે વનસ્પતિની
 વનસ્પતિની ઔષધી કદાં છે.

માટે કપોત શબ્દે કપોત પક્ષી, માંભર શબ્દે ત્રિપાલી, અને
 કુકુડ શબ્દે કુકુડ પક્ષી એ આ બે નદિ તેનાં એ નવે વનસ્પતિની
 વનસ્પતિની જાતિમાં વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં કહેલી છે, માટે મૂલમાં આ બે વનસ્પતિ
 નો ઉપરથી કોઈને પરી જાણાય કર્યા વિના અભિપ્રાય આપી શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—જેમ માંભર અને બીજાની ઔષધી નામ સાંભળે છે તે
 ને નામની ઔષધી વનસ્પતિની જાતિમાં કોઈ વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં કહે છે
 કે નહીં જાણીશો ?

ઉત્તર—જાણીશો. વિદ્યમાન નિષંદુ બૂવમ ” વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં પાને ૪૪૭ મે-
 ખડભરામી નામની ઔષધીમાં-નામ કદાં છે તેમાં-કપોત વેગા, અને કપોત વંકા, એ બે વનસ્પતિની
 વનસ્પતિની જાતિમાં વૈદ્ય શાસ્ત્રમાં કહેલી છે, માટે મૂલમાં આ બે વનસ્પતિનો ઉપરથી કોઈને પરી જાણાય કર્યા વિના અભિપ્રાય આપી શકે નહીં.

પાને ૪૪૭ મે-ખડભરામી નામની ઔષધીમાં-નામ કદાં છે તેમાં-કપોત વેગા, અને કપોત વંકા, એ બે વનસ્પતિની

પાને ૪૪૭ મે-ખડભરામી નામની ઔષધીમાં-નામ કદાં છે તેમાં-કપોત વેગા, અને કપોત વંકા, એ બે વનસ્પતિની

પાને ૪૪૭ મે-ખડભરામી નામની ઔષધીમાં-નામ કદાં છે તેમાં-કપોત વેગા, અને કપોત વંકા, એ બે વનસ્પતિની

પાને ૪૪૭ મે-ખડભરામી નામની ઔષધીમાં-નામ કદાં છે તેમાં-કપોત વેગા, અને કપોત વંકા, એ બે વનસ્પતિની

પ્રશ્ન ૬૪ મું—કુકકુડ શબ્દ વનસ્પતિની જાતિમાં ઔષધીમાં વૈધક શાસ્ત્રમાં કહ્યો હોય તો તે પણ જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંસળો-ઉપર કહેલા વૈધક ગ્રંથમાં નિચે પ્રમાણે છે—

પાને ૪૫૬ મે-ગુજરાતીમાં-કુકકુડેવ કહી છે.

પાને ૪૬૫ મે-વનસ્પતિની જાતિમાં-(લાલ મુર્ગી) કહેવ છે. હિંદીમે-

પાને ૫૫૧ મે-હિંદી ભાષામાં-લાલમુરગા-એ એક જાતની ઔષધી છે. (વનસ્પતિની જાતિ છે.)

પાને ૬૫૫ મે-ગુજરાતીમાં-અરિકા-તૈલંગ ભાષામાં કુકકુડ કહેવ છે.

પાને ૮૫૦ મે-ઓરીગણ નામની શાકની વનસ્પતિમાં-કુકુટ, કુકુટ-નામ કહેવ છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કપોત, માંજીર અને કુકકુડ ત્રણે તિર્યચ પંચેન્દ્રિયનાં નામે વનસ્પતિની જાતિમાં ઔષધીરૂપે વૈધક શાસ્ત્રમાં કહેવ છે. તે ઉપરાંત વૈધક શાસ્ત્રમાં મનુષ્ય તિર્યચનાં નામની ઔષધીઓ વનસ્પતિની જાતિમાં પુષ્કળ કહેવ છે; તેમજ શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રમાં પણ વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્યચ અને બીજા હાલતા ચાલતા ત્રસ જીવોનાં નામે વનસ્પતિઓ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—પત્રવણાજી સૂત્રમાં મનુષ્ય તિર્યચ અને ત્રસ જીવનાં નામે વનસ્પતિ કઈ કયું કહી છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંસળો-શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રમાં પદ પહેલે વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્યચ વગેરે ત્રસ જીવોનાં નામ કહ્યા છે તે.

(૧) વૃક્ષની જાતિમાં—પુત્રં જીવ-પુત્રં જીવ તો-પુત્રનો જીવ કહેવાય અને પુત્ર શબ્દ મનુષ્યની જાતિમાં હોય.

(૨) જાગરુક્ત-નામ વૃક્ષ-નામ તો સર્પ જાતિમાં હોય છે. એ એમિડિયાની જાતિમાં કયું-હવે બહુ બીજાની જાતિમાં કહે છે.

(૩) માટલિંગ-જાંઘેરાને કહેવ છે ને માત્ર તો મનુષ્ય તિર્યચને હોય.

(૪) વિસ્તેદ-જિંદાને કહેવ છે ને તેનો અર્થ જિંદાપી પત્ર થાય એ વૃક્ષની જાતિમાં ચાર નામ કહ્યાં-હવે ગુરુજીની જાતિ કહે છે.

(૫) કુરુટ-કુરુટ-વનસ્પતિ છે અને પુરુટનું નામ પત્ર હોય છે.

(૬) કાટલેશ્વર-મનુહિન્દી-વનસ્પતિ બાકી પૂર્વવત્—

- (૩) કુંત્યુંમરિ-કોથમીર-કુંત્યું તે હાલતા ચાલતા ઝીણું અવે દેસે
 (૪) વિપ્પાલિઆ-પિંપલીય વનરુપતિ પિપિલિકા કિરીને પજુ કહે છે.
 (૫) વિરુહો-બદ્દી-વનરુપતિ-બિલાટીને પજુ બદ્દી કહે છે.
 (૬) પુરાવળ-વનરુપતિ છે ને એરાવળ ઈદ્રના હાથીનું નામ છે
 (૭) ગય માસિનિ-વનરુપતિ છે-ગજ નામ હાથીનું છે.

શુક્રમની જાતિમાં—(૧) ચંદ્રુ જીવ-વનરુપતિનું નામ-જને ચંદ્રાદ
 રાતા મમોતા હાલતા ચાલતા ત્રસ જાતિમાં પજુ થાય છે.

વેટ્ટીની જાતિમાં વનરુપતિનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

- (૧) વાગરૂયા-વાગવિશ-વાટયાંશુલિકા જાડમાં અપર તરી મો
 છે તે પછીની જાતનું નામ છે. અર્ધી વનરુપતિની જાત કીરી.
 (૨) રાગીય-વનરુપતિ બિટલી-બીલાટીનું નામ છે.
 (૩) રિગતી-વનરુપતિ-બિનાટી-ગ્રાટે બીલાટી પજુ થાય.
 (૪) મોવાતી-મોપાતી, વનરુપતિ-જને ગિલાટીનું નામ પજુ થાય.
 (૫) જાગરિ-વનરુપતિ-અને કાગીનું નામ પજુ થાય.

વજ્ર જાતની વનરુપતિમાં (૧) વાગુગ-અર્જુન-વનરુપતિનું નામ
 છે અને અર્જુન ને પાંડુ પુત્ર-પાંડુનું નામ છે.

દરી જાતની વનરુપતિના અધિકારે નીચે પ્રમાણે નામ —

- (૧) રાગર-મોજા-મે જાતની વનરુપતિ છે અને મોજા ને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૨) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૩) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૪) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૫) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૬) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૭) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૮) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૯) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૧૦) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે.

દરે જાતની વનરુપતિનાં નામ નીચે પ્રમાણે નામ —
 (૧) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને મોજા ને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૨) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૩) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૪) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૫) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૬) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૭) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૮) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૯) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે. (૧૦) રાગર-મોજા ને જાતની વનરુપતિ છે અને
 મોજા ને પજુ થાય છે.

વિરાલિ-ગિરાલી, એવા નામની સાધારણ વનસ્પતિ છે. અને ગિરાલીનો અર્થ ગિરાડી પણ થાય છે.

તેમજ શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં પિંડેષણા અધ્યયને-આડમે ઉદેશે-ફળના ધોતણ કહ્યા છે તેમાં કોલ પાળગંવા-કહેલ છે, એટલે કોલ નામના ફળ કહ્યાં છે. અને કોલ શબ્દ ઉદરની જાતિમાં ધુંસ થાય છે. તેમ નોગવેલ એ નામની વનસ્પતિ પણ થાય છે. અને નોગ, કોગ એ નામનાં ભુજપર પંચેન્દ્રિય જીવ છે. અને તે નામની વનસ્પતિ પણ કહેલ છે. તે વનસ્પતિનું એટલે નોગકોગ નામની વનસ્પતિનું શાક હાલ કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે.

આ પ્રમાણે વનસ્પતિની જાતિમાં મનુષ્ય તિર્યચ નામ રહ્યાં છે તે સૂત્રપાઠથી જણાવ્યાં. તેમજ વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં વનસ્પતિની ઔષધીઓનાં નામ આપ્યાં છે, ત્યાં પણ મનુષ્ય તિર્યચ અને દેવોનાં નામ પણ આપ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં મનુષ્ય તિર્યચાદિકનાં નામે ઔષધીઓ કેવી રીતે ને કઈ કઈ ને કયા શાસ્ત્રમાં કહેલ છે તે તમામ સ્વરૂપ જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંજળો-વૈદ્યક શાસ્ત્ર “ચાલિઆમ નિધંદુ ભૂષણમ્” અર્થાત્ જૈનનિધંદુ રત્નાકરાન્તર્ગતો—૭ મો ૮ મો ભાગ (વૈદ્યકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થો નામ ગુણ દોષઃ) મુંબાઇ-એમરાજ શ્રી કૃષ્ણદાસે વેંકટેશ્વર છાપખાનામાં સંવત ૧૯૬૧ માં એ અંક ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો છપાએલો છે તેમાંનું કેટલુંક ઔષધીના શબ્દનું ટાંચણ કરેલ છે, તે અંકમાં આટલા પ્રકારની ભાષામાં ઔષધીઓનાં નામ દાખલ કર્યાં છે.

(૧) હિન્દી ભાષા, (૨) બંગ ભાષા, (૩) મહારાષ્ટ્ર ભાષા, (૪) ગુર્જર ભાષા, (૫) કર્ણાટકી ભાષા, (૬) તેલંગ ભાષા, (૭) અંગ્રેજી ભાષા, (૮) લાટીન ભાષા, (૯) ફારસી ભાષા, (૧૦) અરબી ભાષા. એ દશ ભાષામાંનું કેટલાક શબ્દનું ટાંચણ નિચે પ્રમાણે આપવામાં આવ્યું છે.

પાને ૬ કે-૭ ને-કસ્તુરીનાં નામ-મૃગ નાભિકા, અંટત, મૃગ નાન્ની, મૃગમા, મૃગ, મૃન્ત્રી, નાતિ, માર્જરી, રયાના, કમાન્ધા, મૃગાંડવ, કુદન-નાગ, ગુર્જર ભાષામે કસ્તુરી-મંત્ર ભાષામે મૃગ નાન્ની.

પાને ૧૧ ને-ગંધ માર્જાર લીર્ધ-કપૂર વર્તમાં, એ એક ઔષધીનું નામ છે.

પાને ૨૮ ને—ગજનું નામ હરિત કહેલ છે.

૧૧૦ મે—શેઠારસને—કપિનામા, કપિતૈલ, કપિથ, સિદ્ધ, કપિજ, કપિ ચંચલ કહેલ છે. (કપિને અર્થ વાંદરો પણ થાય છે)

૧૧૧ મે—લર્વાગને દેવકુસુમ કહેલ છે.

૧૧૨ મે—એલચીને મરિતા, કન્યા-કુમારી, કુમારિકા, કાન્તા, ગર્ભસંસ્કારા, બાળા, બળવતી, ગન્ધાળી ગર્ભ ઓર મ (આટલાં નામ એલચીનાં કહેલ છે.)

૧૧૩ મે—ચલકગારાને કોલ કહેલ છે. (અને કોલ પુરું પણ કહે છે.)

૧૧૪ મે—નાગકેસરને—નાગ કહેલ છે.

૧૧૫ મે—ગુજરાતી ભાષામાં—ગોરો ચંદન—ચીરી ભાષામાં કોલોચન (એ ગાયના મળાકનું પિત છે.) એવું પી છે, એમ કહ્યું છે.

૧૧૬ મે—ગુજરાતી ભાષામાં—મોરમાંથી એ એક મોરપિ છે.

૧૧૭ મે—ગુજરાતી ભાષામાં—આંગળા—તામિત ભાષામાં—જાંઘ કહેલ છે.

૧૧૮ મે—ચણને કોલ કહેલ છે.

૧૧૯ મે—ગુજરાતી ભાષામાં—ગજપીપર—અને મરાઠી જ.દમ મોરવેલી કહેલ છે.

૧૨૦ મે—સપંદંગ, સપંડી, પાર્વતી, લંબદંડ, જાનક એ એવંચી નામ છે.

૧૨૧ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૨ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૩ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૪ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૫ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૬ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૭ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

૧૨૮ મે—ગુજરાતીમાં—ચિત્રા, મંજુતમે—ચિત્રા, મંજુતમે ચિત્રા જ.દમ એવં લંબદંડ—જાંઘ ભાષામાં—ચિત્રા એ એક મંજુતમે એવંચી કહેલ છે. તેજ પાને ચિત્રા નામની વનગળી—જ.દમ—કહેલ છે.

પાને ૨૫૩ મેં—ગુજરાતીમેં—બિલો-બિલું-હિંદીમેં-એલ બંગાલમેં
એલ કહેલ છે.

પાને ૩૨૦ મેં—ગુજરાતીમેં—ગરણી-હિંદીમેં—સફેદ કોયલ, નીલી
કોયલ-મરાઠીમેં-ગોકર્ણી-તેના વિવરણમાં-પાને ૩૨૧ માં કહ્યું છે કે-કોયલ
સફેદ ઓર નીલે ફૂલોંકે લેલે દો પ્રકારકી હૈ. યહ ખેત, બાગ ઓર
ઉપવનોંમે હોતી હૈ પતે છોટેં ગુલાબકી સમાન હોતે હૈ ઇસપર ફગી
લંબી આતી હૈ.

પાને ૩૨૨ મેં—ઈકાલી, ચકાલી-એ નામની વનસ્પતિની ઓપધી છે.

પાને ૩૩૩ મેં—ગુજરાતીમેં—કઉચો, લેરવની શીંગના બી સંસ્કૃતમેં—
કપિ કચ્છુ, આત્મ ગુપ્તા, મર્કટી, શૂકા, ગાત્ર લંગા, વાનરી, લાંગડી,
બદરી, ગુરુ, વરાહિકા, વનશુકરી ઇત્યાદિ નામ છે.

પાને ૩૩૫ મેં—માંસ રોહિણી-એ વનસ્પતિનું નામ છે.

પાને ૩૬૫ મેં—ગુજરાતીમેં—ઠાંસડો, મરાઠીમેં—કસઈ કહેલ છે.

પાને ૩૭૬ મેં—શતાવરીનાં નામ-મહાશીતા, બહુમુતા, નારાયણી,
મહાપુરુષ દંતા, શતપદી, વૈષ્ણવી, વાસુદેવ પ્રિયકરી, મહોદરી, ફૂંચીજિહવા,
બહુપુત્રીકા. (એટલા શતાવરી વનસ્પતિનાં નામ છે.)

પાને ૪૦૬ મેં—ગુજરાતીમેં—એખરો-સંસ્કૃતમેં—કોકિલાશ.-તે માંપણ
લાલ કોકિલાશ અને ચેન કોકિલાશ-એખરાને કહેલ છે.

પાને ૪૧૬ મેં—પ્રસારણ વેદ્યને (નારી) કહેલ છે.

પાને ૪૧૭ મેં—સંસ્કૃતમેં—સારીવા-ગુજરાતીમેં—કપરી, કાળી વેદ્ય-
તેનું નામ જિહવા કહેલ છે.

પાને ૪૨૬ મેં—ચિત્રવિંગી, ઇંધરી, સ્વયંભૂ, દેવી, ચંડા, ચિત્રવટી
એ એક જાનની વેલીનું નામ છે.

પાને ૪૨૭ મેં—દેવી, ગોકર્ણી, મરાઠીમેં—મોરવેલ, કહેલ છે.

પાને ૪૨૮ મેં—ગુજરાતીમેં—પીતુડી-સંસ્કૃતમેં—કાકમાચી-તેનાં નામ
વાયસી, શામ, વાયસા દવા, કાકમાચા, મુંદરી, કાકિની. એ વનસ્પતિની
જાન છે.

પાને ૪૩૦ મેં—ગુજરાતીમેં—અપીડી-સંસ્કૃતમેં—કાકજંબા, કાકનાસિકા,
શામ, કાકનાસા, કાકનાસા, કાકી, નીકાન્ડા, કાકી,

પાને ૪૩૪ મેં-ગુજરાતીમેં-હંસરાજ ઠાળી ઠાંડલીમેં-સં-
હંસપારી, ગોધાપદી,-હિંદીમેં-હંસપગી-તેનાં નામમાં કીરમાતી.

પાને ૪૩૬ મેં-મત્સ્યાક્ષી વાલિકા મત્સ્યગન્ધા મત્સ્યાદનીતિવ ॥ મ
મત્સ્યાક્ષી, વાલિકા, મત્સ્યગન્ધા, મત્સ્યાદની વિવરણમાં કહ્યું છે કે-મત્સ
અર્થાત મછેડી કે કુપ છેટે છેટે હોતે હૈ, પતે ઉડક કે પતેાં કે સ
હોતે હૈ, કૂલ-સદેહ ઓર પીરે રંગ કે હોતે હૈ, ઇચમેં મછેડી કે સ
ગંધ આતિ હૈ.

પાને ૪૪૦ મેં-સર્પાક્ષી-એક માતની વનસ્પતિ છે.

પાને ૪૪૭ મેં-માક્ષી વયસ્થા મત્સ્યાક્ષી મુરમા પ્રજાચારિની ॥ મ
પ્રજા, વયસ્થા, મત્સ્યાક્ષી, મુરમા, પ્રજાચારિણી (મત્સ્યાક્ષી, સરસ્વતી. મ
મેવા કુપોત્તરેવા, દિવ્યનેત્ર, મંદોપધિ, રાચામ્બુલી, ગોમાતરા, મુરે
પ્રજાનના, મંદુકમાત્રા, મંદુકી, મેખા, વીરા, બારની, વરા, પરમેષ્ઠી
દિવ્ય, ગાન્ધા, કુપોત્તરેવા, ગોમાતરી) એ ખડ બરામીનાં નામ છે.
ગુજરાતીમાં-જ કો-ખડમરામી-સંસ્કૃતમાં-જાગી, પ્રજામાંદુકી-હિંદીમેં-પ્ર
જામાંદુકી-પ્રજામાંદુકી-મરાઠીમેં-જાગી. (આ પ્રમાણે ખડમરામીનાં નામ
પડ્યા છે.)

પાને ૪૪૮ મેં-જાગી નામનામાં-ગુજરાતી જાગી. - ૪૪૯ મેં-
જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૫૦ મેં-ગુજરાતીમેં કુકરેવા-વનસ્પતિ છે.

પાને ૪૫૨ મેં-ગુજરાતીમેં જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૫૪ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૫૬ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૫૮ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૬૦ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૬૨ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૬૪ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૬૬ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૬૮ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૪૭૦ મેં-ગુજરાતીમેં-જાગી-જાગી નામનામાં-જાગી.

પાને ૬૨૫ મેં-કાશ્યપકલિયાને-પાર્વતી, કહેલ છે.

પાને ૬૩૧ મેં-પીપળાને-અશ્વત્થ, ગજાશન, ચૈત્યદ્રુમ, બોધિતરુ, કૃષ્ણાશ્વસ, ચૈત્યવૃક્ષ, નાગબન્ધુ, દેવાત્મા, કપીતન, બોધિદ્રુમ, કુંજરાશન, પવિત્રક, બોધિવૃક્ષ, યાસિક, વિપ્ર, મંગલ્ય, સત્ય, શુચિદ્રુમ, ધનુર્વૃક્ષ, એવા એવા પીપળાનાં નામ કહેલ છે.

પાને ૬૩૨ મેં-ગુજરાતીમેં-પારસપીપળા-તેને-હિંદીમેં-ગજદંડ-બંગાળી ભાષામેં-ગજશુંડી-કહેલ છે.

પાને ૬૪૨-૬૪૩ મેં-અશ્વકર્ણ-અજકર્ણ-એ નામનાં વૃક્ષ કહ્યાં છે.

પાને ૬૪૪ મેં-અશ્વપુત્રી-ગજવલ્લભા-એવા નામનાં વૃક્ષ કહ્યાં છે.

પાને ૬૪૫ મેં-ગુજરાતીમેં-ક્રડાયો-સંસ્કૃતમેં-અર્જુન-તેને પાર્શ્વ, પાંડવ, કૌન્તેય, કૃષ્ણ સારથિ, વીર, વીરવૃક્ષ, અર્જુન વૃક્ષનાં એ નામ.

પાને ૬૫૩ મેં-આવળને-ગોમૃંગ, કહેલ છે.

પાને ૬૫૫ મેં-ગુજરાતીમેં-અરિકા-તૈલંગ ભાષામેં-કુકુડ કહેલ છે.

પાને ૬૫૬ મેં-પુત્ર જીવ-એવું વૃક્ષનું નામ છે.

પાને ૬૬૩ મેં-ખાખરાને-ખ્રક્ષવૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૬૭૩ મેં-સાગને-કોલકલ કહેલ છે.

પાને ૬૮૦ મેં-ખીજડાનાં વૃક્ષને-મંગલ્યાં, મુમ્બા, લક્ષ્મી, પવિત્રા, પાપ નાશિની, (એવાં એવાં નામથી બોલાવેલ છે).

પાને ૬૮૬ મેં-ધાતુની જાતમાં-ગુજરાતી ભાષામાં-સીમું-તેને-સંસ્કૃતમાં-નાગ, સ્રીસક કહેલ છે.

પાને ૭૧૨ મેં-મોરશુયાને-મયુર શીવક, મયુરક કહેલ છે.

પાને ૭૧૭ મેં-બોઝારને-સંસ્કૃતમાં-નાગસત્ત્વ કહેલ છે.

પાને ૭૨૧ મેં-ગંધકને-અલિ, બલરસ, કહેલ છે-અને લૅટિન ભાષામેં-સક્રક કહેલ છે.

પાને ૭૨૪ મેં-મજુશકને-સંસ્કૃતમાં-મન્દાચિત્ત, નાગચિત્તિ, નામ ખાલા, કહેલ છે.

પાને ૭૨૮ મેં-ધાનની જાતમાં-મુવારને-લૅટિન ભાષામાં-ટોલકમ્બ બલમેરી, કહેલ છે.

પાને ૮૦૪ મેં-ડાંડને-ત્રિહિ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મેં-હિલમોચી નામની વનસ્પતિમાં-મત્સ્યમી-મત્સ્યમી
જળાશ્રમી, શ્રાક્ષી-હિંદીમે-દુરદુલ-તેનાં કુલાદિ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મેં-ચોટીમણ નામની શાકની વનસ્પતિમાં-ગુરુદ, ગી-
ચેતુ પલુ નામ છે.

પાને ૮૫૫ મેં-ગોલીકા શાકને-ગોઝિહવા કહેલ છે. (મ્લેખા)

પાને ૮૬૪ મેં-ગુજરાતીમાં-કઠની તુંબરી-તેને રાજપુત્રી, નુપત્ર
કહેલ છે.

પાને ૮૬૬ મેં-ગુજરાતીમાં-તાંસતિ-એ નામની વનસ્પતિ કાઠી
તેને બંગ ભાષામાં ચંચા કહેલ છે.

પાને ૮૭૦ મેં-ગુજરાતીમાં-ચિમડાં, રાજગણ, કોડોત્રા-કાં
તમાં-મુગેશ્વર, મુગાશી, મુગાહી, કપિલાશી, મુગેશ્વર, ચિત્રા, ૫૧
ચિમિટા, રેવી એવાં નામ સ્લોકમાં ક્યાં છે.

પાને ૮૭૩ મેં-કાલિંગાને-ગુજરાતીમાં-તડગુપ્ત-માંના
કહેલ છે.

પાને ૮૮૬ મેં-ભીંડને-ચતુષ્પદ કહેલ છે.

પાને ૮૯૩ મેં-ગુજરાતીમાં-ગુરુ-મંદુર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૦૦ મેં-તમળને-મુગેશ્વર કહેલ છે.

પાને ૯૧૦ મેં-વત્સલને-તોદિત, તોદિતાયુ કહેલ છે.

પાને ૯૧૧ મેં-દિવ્ય-મજક-એ કહેલ નામ છે.

પાને ૯૧૩ મેં-મદિયાન, ભેંમાન-કહેલ છે.

પાને ૯૧૪ મેં-દિવ્યન, મજાન, નવાન, કોલાન, કો-

પાને ૯૧૫ મેં-ગુજરાતીમાં-મંદુર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૧૬ મેં-ગુજરાતીમાં-મુગેશ્વર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૧૭ મેં-ગુજરાતીમાં-મુગેશ્વર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૧૮ મેં-ગુજરાતીમાં-મુગેશ્વર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૧૯ મેં-ગુજરાતીમાં-મુગેશ્વર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૨૦ મેં-ગુજરાતીમાં-મુગેશ્વર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૨૧ મેં-ગુજરાતીમાં-મુગેશ્વર-મે-ગોલીકા કહેલ છે.

પાને ૯૨૫ મેં—ગુજરાતીમેં—મીઠકાની બંતી—તેના નામમાં ભૂમિ
છત્ર કહેલ છે.

પાને ૧૦૧૧ મેં—એરંડના તેલને—અંડકા તેલ, અંડીકા તેલ કહ્યા છે.

પાને ૧૦૨૮ મેં—એલકા અર્ક, કહ્યા છે તે વનસ્પતિ છે.

પાને ૧૦૨૯-૧૦૩૦ મેં—સફેદ અંડકા અર્ક, લાલઅંડકા અર્ક—
એ વનસ્પતિની જાતિ છે. (એરંડ જણાય છે.)

પાને ૧૦૩૨ મેં—કોયલીકા અર્ક—એ વનસ્પતિની જાત છે—ધુધુ-
ચીકા અર્ક—એ ગુજાયા ચણાડીકા અર્ક, સફેદ ધુધુચીકા અર્ક કહ્યા છે.

પાને ૧૦૩૬ મેં—કાકનાસાકા અર્ક—વનસ્પતિની જાતિનો એ અર્ક.

પાને ૧૦૩૭ મેં—મચ્છેલીકા અર્ક—એવી વનસ્પતિના નામનો અર્ક.

પાને ૧૦૩૮ મેં—ખાલીકા અર્ક—બુદ્ધિ વર્ધક, ઈસકો છ મહીને
સેવન કરનેસે કવિ હો જાતા હૈ. ૥.

પાને ૧૦૫૧ મેં—ગોંડ દેશમેં—મત્સ્યંડીકો ગુડ કહેતે હૈ.

પાને ૧૦૫૪ મેં—સાકરને—મીનાંડી, મત્સ્યંડિકા કહેલ છે.

પાને ૧૧૦૮ મેં—વૃક્ષાદિકેમેં શ્રી, પુરુષ ઐર નપુંસક. યે વીન
બેલ હૈ.

પાને ૧૧૧૨ મેં—ઔષધી ઉષ્ણ વીર્ય, શીત વીર્ય, ઠંડી છે.
(ભૂમી આશ્રી.)

પાને ૧૧૮૮ મેં—અંધપુષ્પી નામની વનસ્પતિનું નામ-યેનુ જિહ્વા
છે. ગુજરાતીમાં અંધાકુલી કહી છે.

પાને ૧૧૯૬ મેં—એકવીર, મહાવીર, સદૃઢીર, વીર એને ગુજરાતીમાં
—એકલકટો—એ નામનું વૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૧૧૯૮ મેં—જમરછાડય—કંઈનમેં—જમરછાડી, દિંદીમેં—
જમરછાડી—એ નામનાં વૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૧૧૯૮ મેં—અજગંધા, ખરપુખા, ટાગરી, પૂતિમપૂરિકા,
જલ્મગર્ભા, ખાલી, તેને ગુજરાતીમેં—૧૨૧૧—કંઈનમાં—જલ્મગંધા,
દિંદીમેં—તિલવન—મરાડીમેં—કાનફી, કહેલ છે.

પાને ૧૨૦૪ મેં—જોરહી, સર્પહી, જોપાની તેને ગુજરાતીમેં—
રૂખડો કહેલ છે.

પાને ૧૨૦૪ મેં—ગુજરાતીમાં પાતાળ તુંબડી—સંસ્કૃતમે—૪૨૩
તુંબી,—મરાઠીમે—નાગ તુંબી—તથા દેવી, દિવ્ય તુંબી, કહેવ છે.

પાને ૧૨૧૦ મેં—ગુજરાતીમે—મામેજયો—સંસ્કૃત તથા ભંડે
જાપામે—નાગજિદ્વા કહેવ છે.

પાને ૧૨૧૩ મેં—ગુજરાતીમે—જુમખડાં—સંસ્કૃતમે—સમજુવે-
દિદીમે—સ્તપુતી તોરડ,—અંગાતમે તથા મરાઠીમે—માતપુતી કહેવ છે.

શ્રી આચાર્યશ્રી સૂત્રના પિટેયજ્ઞ અધ્યયમાં 'મંગ મત્સ્ય' વિષે કહે
ચિત્ કહ્યો તથા શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કપોત, માર્ગર, અને ૩૩
અર્થ માટે ખેડી શક્યો ને ઉત્તમેલી છે તેને દૂર કરવાને પ્રથમ પુત્ર
તખાજ, ૧૫ ગયું છે. તથાપિ આ ઉપદેશ વ્યાવહારિક પ્રથમાં વૈષ્ણવ દર્શન
નિયમ પ્રમાણે નેટલા તકારી અર્થે છે તેનું અમાપન આજ પ્રથમ
ઉત્તરમાં થઈ ગયું છે. કારણ કે ને અર્થે ગુરુમાં કહ્યા છે તેજ મને
વનસ્પતિની જલિમાંથી નીકળી આવે છે, માટે સંશયિત જનોએ ઉત્તર
નમામ લખાવ મનદ કરીને વાંચ્યું અને મંકાને દૂર કરી. મુદ ૫૬૧
અમા જેવના માપુ ઉપર પોટો આરંભ મુકવાના અગર પાપના (૧૫
લખના) નાવમાંથી જાણવાને માટે ખામ કરીને આ ઉત્તર ૧૫૬
જરૂર ૫૬૧ છે.

માટે તખાજ ઉપરથી કોમ તો ખાલીજ માટે દરેક કે- જેવ
માપુ પૂર્વે મગધની દવા નહિ, અને અન્યારે પણ નથી આ વાત મેં
જેવના માપુ જે મગધની રાજ્ય અને મુલ તેનું પ્રમાણ ૧૫૫ જે
મેં ૫૬૧ જેવ નોંધ મેં જાણીને કહ્યું. જેના નિર્ણય કેમ કરી રહી
અને ૧૩ મેં ૧૫૫ ગુરુમાં, અને ૩૩ મુનિએ જાણે. નિર્ણ
૧૩૬. તે ૧૩ ૧૫૫ ગુરુમાં ૧૩ ૧૫૬ જેવ

જેવના માપુ જે મગધની રાજ્ય અને મુલ તેનું પ્રમાણ ૧૫૫ જે
મેં ૫૬૧ જેવ નોંધ મેં જાણીને કહ્યું. જેના નિર્ણય કેમ કરી રહી
અને ૧૩ મેં ૧૫૫ ગુરુમાં, અને ૩૩ મુનિએ જાણે. નિર્ણ
૧૩૬. તે ૧૩ ૧૫૫ ગુરુમાં ૧૩ ૧૫૬ જેવ

અહિંયાં આર્ય ધર્મને માટે માંસાહિકનો ત્યાગ ગર્ભિતપણે જણાવ્યો છે. જ્યાંસુધી માંસાહારમાં ગૃહિપણું હોય-જેને માંસાહારની ટેવ પડેલી હોય છે તેના કોઠામાં દયાનો વાસ થઈ શકતો નથી તેમજ ત્યાંસુધી સમકિતની પ્રાપ્તિ પણ થાતી નથી તોપણી ધર્મનું તો પ્રતિપાદન કરી શકેજ ક્યાંથી ? માંસાહારીને બધા ગુણોની નાસ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સમકિતી જીવ માંસાહારી ન હોય એવે કોઈ દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—“ જૈન ગ્રંથ રતનાકર ”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી-કાર્તિકેયાનુપ્રેક્ષા અથ ધર્માનુપ્રેક્ષા-પાને ૧૧૬ મેં કહ્યું છે કે—

સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધઃ, રહિતઃ મદ્યાદિ સ્થૂલ દોષૈઃ ;

સમ્યક્દર્શન હૈ શુદ્ધ ભકે એસા મધમાંસાદિ સ્થૂલ દોષ રહિત હોતે હે. એટલે સમકિતદષ્ટિ જીવ હોય તે મદિરા માંસાદિ મોટા મોટા દોષોથી રહિત હોય. એટલે મદિરા માંસ ખાય નહિ, પરદારા ગમન કરે નહિ, અર્થાત્ સાત વ્યસન માહેણું કોઈ વ્યસન સેવે નહિ. દુનિયામાં નિંદાય તેણું કાર્ય સમકિતી કરે નહિ. માંસાહારથી થતી નુકસાની તેનું સ્વરૂપ જાણનારા સમદષ્ટિ જીવો તેનું સેવન કદિ કરે નહિ. તોપણી સાધુને માટે સવાલ ઉઠેજ શાનો ? સાધુને તો જ્યાં મદિરામાંસ વપરાતો હોય તેવે રસ્તે પણ જ્વાળી ભગવંતની આરા નથી.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—માંસાહારથી શું નુકસાન થાય છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો—‘હિતશિશુ’ પૃષ્ઠ ૪૭ મેં—વૃષ્યું છે કે—માંસ ખોરાકથી જે લયંકર બગાડ થાય છે. તે ધ્યાનમાં લેવા જોગ છે. ટા, ટી, એલ, નીકોટિન, એમ. ડી. કહે છે કે—“ માંસ ખોરાક કૃત્રિમ જુસ્સો ઉત્પન્ન કરે છે, એ કૃત્રિમ જુસ્સાના પરિણામે માણસ વિવિધ લુબ્ધ બને છે-એથી યાક કંપન થાય છે. યાક દર કરવા જુસ્સાની જરૂર પડે છે. અને જુસ્સા માટે તે માણસ પાંચે માંસ ખાય છે, અને પરિણામે જોગ કુંડળામાં રચાઈ દરે છે, અને વિનાશનું કામ ગાદ્યાંજ દરે છે. ” આ પ્રમાણે માણસને તામચી વૃત્તિનો બનાવદાર એ (માંસ) ખોરાક મનુષ્યનું મહાવપણું બીનથી હે છે અને નિર્લયતાને બીજી કુદરતની બનાવી દે છે.

એથી વધારે—માંસ ખોરાક (૧) યજ્ઞ દરેક કંપન કરે છે, (૨) માણસને તામચી વૃત્તિનો બનાવી નીચે જઈ દરે છે, (૩) અને ચાત્રન્ય વ્યયે કાંતનો પણ તિરાડ દરે છે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—માંસાદારીની ગતિ કઇ થાય? આ વિશે દર્શાવે છે?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો— શ્રી ભગવતીજી સૂચનું આશ્રમું દર્શાવે છે. તેમાં ગૌતમ ગણધરે નૈરયિક (નારડીનું) આયુ તથા તેના અર્થ શરીર પ્રયોગમાં—માંસાદારીનું કારણ પૂછતાં શ્રી મહાવીર ભગવાને આદારને પણ તેનાં કારણ તરીકે ખુદ્દી રીતે જણાવેલ છે, તે સંબંધમાં રીતે છે:—મૂલપાઠ—

નેરદવાટય કમ્મા સરિરપ્પભોગ વંધેગ મંતે ॥ પુત્તજ ॥ ગોવના, મદાપરિગ્ગદ્ધવાણ, પંચિદિય વટેણ, કુણિમાદારેણં, નેરદવાટય કમ્મા સરિરપ્પભોગ વામાણ કમ્મસ્મ ઉદયેણં નેરદવાટય કમ્મા સરિરજાવ વપ્પેગ વંધેગ માનમ પૂછે છે કે તે બગવન, નરક યોગ્ય આયુ તથા તેના અર્થ શરીર પ્રયોગ શ્રી રીતે બંધાય?

એના ઉત્તરમાં ભગવાન કહે છે કે તે ગૌતમ, મહાઆરંભ, મહાવૈરાગ્ય, પંચદિય જીવેના વધ, અને માંસાદાર. એ ચાર કારણોના કારણે આયુ તથા અર્થ શરીર પ્રયોગ બાંધે છે. અને તેના ઉત્તરમાં જણાવેલ છે.

અર્થે, ભગવતીજીમાં એકમું કહે છે કે—માંસને આદાર પામી નરકમાં જાય છે. તેમજ કાલુષ્ય મુલ પણ એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—માનવ મનમાં માંસાદાર વિશે શું કહેવાય છે?

ઉત્તર—માંસાદારીના અર્થ-કારણ, નૈરયિક-માંસ કારણે નરક જાય છે તે જણાવેલ છે.

નેરદવાટય કમ્મા સરિરપ્પભોગ વંધેગ મંતે ॥ પુત્તજ ॥ ગોવના, મદાપરિગ્ગદ્ધવાણ, પંચિદિય વટેણ, કુણિમાદારેણં, નેરદવાટય કમ્મા સરિરજાવ વપ્પેગ વંધેગ માનમ પૂછે છે કે તે બગવન, નરક યોગ્ય આયુ તથા તેના અર્થ શરીર પ્રયોગ શ્રી રીતે બંધાય?

એના ઉત્તરમાં ભગવાન કહે છે કે તે ગૌતમ, મહાઆરંભ, મહાવૈરાગ્ય, પંચદિય જીવેના વધ, અને માંસાદાર. એ ચાર કારણોના કારણે આયુ તથા અર્થ શરીર પ્રયોગ બાંધે છે. અને તેના ઉત્તરમાં જણાવેલ છે.

અર્થે, ભગવતીજીમાં એકમું કહે છે કે—માંસને આદાર પામી નરકમાં જાય છે. તેમજ કાલુષ્ય મુલ પણ એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—માંસાહારી વિષે ઉવવાઈ સૂત્ર શું જણાવે છે?

ઉત્તર—ઉવવાઈ સૂત્રમાં પણ માંસ ભક્ષણ કરનારને નરક ગતિની પ્રાપ્તિનું વર્ણન કરેલ છે તે સાંભળો—સૂત્રપાઠ -

ચત્તર્હિ ઠાણેહિ જીવા જેરહયત્તાણ કમ્મં પકરેતિ, જેરહયત્તાણ કમ્મં પકરેત્તા, ઇરહણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ તંજહા મહારંભયાણ મહાપતિગહયાણ પંચિદિય વહેણં કુણિમહારેણં ॥ इति.

આ સ્થાનકે જીવ નરકમાં જવાનું કર્મ ઉપરાંત છે, નરકમાં જવાનું કર્મ કરીને નરકમાં ઉપજે છે તે કર્મ કયાં? તે કહે છે. મોટા આરંભના કરનાર મોટા આરંભે કરી મહા પરિશ્રદ્ધના મેળવનાર, પંચેન્દ્રિય જીવના વધના કરનાર, અને માંસ ભક્ષણના કરનાર.

ઉપર કહેલા ત્રણ સૂત્રમાં નરકે જવાના ચાર કારણોમાં ચોથું કારણ માંસ ભક્ષણનું જણાવ્યું છે.

જૈન સંપ્રદાયના પાઠક જૈન સાધુ યા શ્રાવક, ભગવંત મહાવીરના વચનાનુસાર વર્તનારા પોતે સારી રીતે જાણનારા, સૂત્ર વચનને આગળ કરી ચાલનારા ચારે ગતિના ઉત્પત્તિના સ્થાનકના તથા મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિના તમામ ઉપાયોના જાણુ પુરૂષો મહિરા માંસનું સેવન કરી નરક ગતિને સ્વીકાર કેમ કરે? અર્થાત્ કદી ન કરે. સાધુની ગતિ તો મોક્ષની કે દેવલોકનીજ હોય છે અને શ્રાવકની ગતિ પણ દેવલોકની કદી છે; માટે જૈન ધર્મના સાધુ ત્રણ કાળમાં પણ માંસાહારી હોયજ નહિ, આ વાત સિદ્ધાંત છે.

મધ માંસાદિ અયોગ્ય વસ્તુના ભક્ષના નિગ્રેધક વચનામૃતથી જેમનું અંતઃકરણ સંચાયત્વ હોય છે તેવા નરકાદિ દુર્ગતિમાં નહિ જનાર મોક્ષાર્થી જોવા મળે. મધ માંસ ભક્ષણ કર્યા વગરજ નિર્દોષ સાત અને સાત્ત્વિક ખોરાકથી જ પોતાના જીવનનો નિર્વાહ કરી લે છે. બાકી જેઓ જીવનની લાલચના દાસ થઈને તેનું (માંસનું) ભક્ષણ કરે છે તેઓ જે બાળુથી કર્મબંધ કરીને નરકમાં પડી પરમાપામીના દાયે ભયંકર દુઃખો ભોગવે છે.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—કોઈ જોમ કહે કે બનાજની જાતિમાંથી બનાવેલા ખોરાકને માટે અનેક જીવોનો વિનાશ કરવો પડે છે તેના પરિમાણમાં એક મોટા જીવનો વિનાશ કરી ઘણા જીવને ખોરાકના કામમાં આવે તેમાં પણ જોખું શાપ હોયે આ અભિપ્રાય અમારો ખરો છે કે ખોટો?

મંજ્ઞે મહું મિમેસમિ, નવળીયંમિય ચઉચ્ચંપં;

ઉવ વઝંતિ અસંત્તા; તન્વન્ના તતથ જંતુળો. ॥ ૧ ॥

અર્થ.—દાડ, મધ, માંસ ને માખણમાં તે વહુ અસંખ્યાતા એક ઉપજે છે. સૂક્ષ્મ શરીરવાળા છે મોટે દેખાય નહિ અને અન્ય મતના નગ-પક્ષ અંથમાં કહ્યું છે. કે—મધ માંસ મધુનિ ચ, નવનીત વહિકૃતે; ઉત્પદ્યંતે વીપદ્યંતે, સૂક્ષ્માજંતુ રાસયં. ॥ ૧ ॥

અર્થ.—મધ, માંસ ને મધુ (મધ) એ ત્રણેને વિષે નિત્ય કહેતાં સદાયે અને નવનીત તે માખણ છાંશથી અગ્રણ્ય કર્યા પછી એ ચારે પદાર્થને વિષે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ (તદ્વરંણા) એવોની રાસી ઉત્પન્ન થાય છે અને વિનાશ પામે છે. અર્થાત્ જ્યાં મુધી તે પદાર્થ રહે ત્યાં મુધી તેમાં અસંખ્યાસંખ્ય એવોની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ-અથ ઉપચય થયા કરે છે (એમ પુરાણ સારમાં કહ્યું છે).

અહિંયાં માંસને વિષે પણ અસંખ્યાસંખ્ય એવની ઉત્પત્તિ કહી છે. અનાગના એવની સંખ્યા કરતાં માંસમાં ઉત્પન્ન થતા એવોની સંખ્યા, ઉપર કહેલા શાસ્ત્રોના ન્યાયે વધી જવાથી માંસ ભક્ષણમાં વિશેષાવિશેષ પાપ રહેલું છે. વળી માંસનો ખોરાક નીચમાં નીચ ગણાય છે, કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ કહેવાય છે. સર્વ ધર્મવાળાએ માંસ ભક્ષણને નિંદેલ છે. આ ખોરાક નેન સાધુને સર્વથા નિપેદ છે. અને ઉત્તમ વર્ગના મનુષ્યો પણ આવા અભક્ષ્યભક્ષ્ય વિમુખ રહે છે. આવા અયોગ્ય ખોરાકના અધિકારી તો નરકગામી અનાર્થ વૃત્તિવાળાજ હોય છે. આ વિષે નેન સિદ્ધાંતોના પુષ્કળ દાખલા અપાઈ ગયા છે. તેમજ અન્ય શાસ્ત્રમાં પણ માંસ ભક્ષણના કરવા વાગાને મહા માહાં દુઃખ કહ્યાં છે.

પ્રથ ૭૬ મું—અન્ય શાસ્ત્રમાં માંસ ભક્ષણ વિષે શું કહ્યું છે? તે જણાવ્યો?

ઉત્તર—સંભળો—માંસ ભક્ષણના કરવાવાગાને—મહાભારતમાં કહ્યું છે કે

વાર્ષંતિ વસુરોમાણિ, વસુમાવેજ મારતઃ

સાવર્ણ્ય સહમાણિ, વચ્ચતે નરજે નરઃ ॥ ૧ ॥

શ્રી કૃષ્ણાચાર્ય—હે ભારત! જે માંસાહારી પશુનો વધ કરે છે, તે પશુનાં શરીરમાં જેટલાં ર્વાયં હોય તેટલાં સદત્ર જઈ હશે તે પશુવધક નરકને વિષે પધે છે, જેટલે પશુનાં જેટલાં ર્વાયં હોય તેટલાં દહાર જઈ મુખી નરાના મહાદુઃખને લોચે.

મ્રક્ષ ૭૭ મું—કોણ એમ કહે છે અને પશુવધ કર્યા વિના તે
મહેલા માંસને ખાઈએ તને તો નરકમાં જવું ન થાય કે ના?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા ચાલતા અધિકારમાં તે પણ જવાબુ છે.

તિજ સર્પ માત્રંતુ, યો માંસં મક્ષતે નરઃ;

તે યાતિ નરકં ધોરં, યાવદ્દંદ્રીવાકરો. ॥ ૨ ॥

તીલ અને સરસવ જેટલું પણ માંસ કદાપિ કોણ નર ખાય તે તે
ખાનાર મનુષ્ય ધોર નરકને વિષે ભય, અને જ્યાં મુખી ચંદ્રમા અને સૂર્ય
તપે અર્થાત્ જ્યાંમુખી ચંદ્રમા સૂર્ય રહે ત્યાંમુખી તે માંસાદારી નાશના કારણ
લોકને એમ મદામાતમાં કહ્યું છે. (પુરાણ સાર)

અને માંસાદારી ધણા ઠાગ મુખી નરકના દુઃખ લોકનીને કહો મનુષ્ય
ધર્મમાં આવે તો કેવો થાય? તે જણાવે છે.

જન્મગુણો દરીદ્રશ્ચ, પરદર્શનં જીવિનઃ;

દુઃખભયેષ્વ જાયંતે, યે નરા માંસ મક્ષકા. ॥ ૩ ॥

અર્થ—માંસાદારી એવ નરકનાં દુઃખ લોકનીને કહો મનુષ્ય
પામી તો તે અત્ય અપુષ્ટ પામી, દારૂ થાય, પારકા કર્મો એવન થાય,
અને નીચ કુલમાં ઉતરત થાય; જે નર માંસનું ભણતુ કરે તે નરા જનિ-
નનાનાં દુઃખ દેખાત મનુષ્યને જા પામી તોપણ દુઃખી રિયતિને પામે,
અને તે દુઃખ ન એવના થય કરનારને વિશેષ થય કહ્યું છે.

કાંઈકે મહી એવના થય કરનારને પૂર્વે કર્યા ઉપાંગ વિશેષ
દુઃખ નીચે મમલું જનિત થય પુણ્ય થય કહ્યું છે.

માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ,

દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે. ॥ ૪ ॥

અર્થ—કોણ અત્ય મનુષ્ય પામી, વિષય નીચે નીચે જાય તે
માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ, દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે.
માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ, દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે.
માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ, દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે.
માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ, દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે.

માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ, દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે.
માનસુ વિદ્—તેની, વિષયુ વંશિ મતઃ, દુઃખઃ સર્વત્ર નરે, જાવને મ મરેમરે.

ઉત્તર—સાંભળો—મહાભારતમાં માંસના ત્યાગીને—મોટે નીચે પ્રમાણે
કહ્યું છે.

યાવ જીવં ચ યો માંસં, વિપવત્ પરીવર્જયેત્;

વિસીદ્યો ભગવાનાદ્; સ્વર્ગલોકેસ્ય સંસ્થિતિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વિશિષ્ટ પ્રત્યે કહે છે કે—હે વિશિષ્ટ! જે
મુખ્ય જીવિતપર્યંત માંસ ને વિષ સમાન જાણી તેના ત્યાગ કરે તે મનુષ્ય
સ્વર્ગલોકમાં જાય છે અર્થાત્ તે પુરુષનો વાસ સ્વર્ગમાં થાય છે. એ માંસ
ત્યાગનું ફળ કહ્યું. (પુરાણ સાર.)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—કોઈએ પેકું માંસ ખાધું હોય અને પછી ત્યાગ
કરે તેને કંઈ ફળ ખરું કે કેમ?

ઉત્તર—એજ અધિકારે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

યો મસ્યિત્વા માંસાનિ, પશ્ચાદપિ નિવર્તેત્;

યમસ્વામિ રુચાચેદં, સ્તોપિ સ્વર્ગતિ મામુયાત્ ॥૨॥

અર્થ—અજ્ઞાનપણે કોઈએ પેકું માંસ ખાધું હોય અને પછી તે
માંસથી નિવર્તે તો યમ સ્વામી જે વિષ્ણુ ભગવાન એમ કહે છે કે—તેક
પણ સ્વર્ગને પામે. (પુરાણ સાર.)

માંસ ભક્ષણથી અજ્ઞાન રહેતાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રથંસા થાય
તે, અને પહેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ એજની શકાય છે, એમ
પ્રત્યક્ષ જણાવે છે—

આચારાંગ સૂત્રના ભાષાંતરમાં—પરિદાયં મિમાંસામાં પાને (૨૧) મે—
કહ્યું છે કે—

શુત્વા દુઃસ પરંપરા નતિચુપ્તાં માંસાશિનાં દુર્ગતિં,

યે કુર્વતિ શુભોદયેન વિરતિં માંસાદન સ્પાદરાત્;

સદીર્ણાણુ રદ્ધિવંતં ગદરજા સંભાવય માસ્યંતિતે,

મર્ત્યેન્દ્રદ મોગ પર્વતવિતુ સ્વર્ગાવર્ગોણુ ચ.

માંસ ખાદ્યોની દુઃખપ્રય અને કરુણ જનક દુર્ગતિ (દુરવસ્થા તથા
નરક પ્રાપ્તિ) થતી સાંભળીને જે જાગૃતાતી પુરુષો દિગ્મય પછી માંસ
ભક્ષણનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ નીચેની રીતે લાંબુ આયુષ્ય પુરું કરી
જગતના જન્મમાં મુખી પર્વિષ્ટ અને પુદિયાતો કુટુંબમાં અવતરશે અને
અનુક્રમે સ્વર્ગ તથા મોક્ષ મેળવશે.

-एते त्वांसंप्रतीक्षन्ते, स्मरतो वैशंसं तिमः

सपरेत मयः कूटैः, छिदंयुस्मिन्त मन्यवः

ભાવાર્થ—“હે રાજન્! તેં યજ્ઞમાં હજારો પશુઓને માર્યા છે, તે સઘળાં તારી વાટ જોઈ રહ્યાં છે, અને તને વારંવાર સંભાળે છે. સમજ તું મરી જાય ત્યારે તેઓ તને તેવાંજ હથિયારો વડે કાપશે” આ પ્રમાણે કહી નારદજીએ પ્રાચીન બહોં રાજાને પશુઓ નજરે દેખાડ્યાં, તે જોઈ એ રાજાએ ભયભિત થઈ કહ્યું કે “હવેથી હું તે પ્રમાણે નહિ કરું.”

(હિતશિક્ષા.)

આ પ્રમાણે હિંદુ ધર્મ શાસ્ત્રના મોટામાં મોટાં પુસ્તક શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહેલું છે તા તેનું ઉલ્લંઘ કરી યજ્ઞ નિમિત્તે તથા ખીજી કોઈપણ પ્રકારની દેવ નિમિત્તે હિંસા કરવી એ કોઈપણ સમજી માણસને યોગ્ય નથી. આ વિષે શિવ પુરાણમાં પણ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ સું—શિવ પુરાણમાં શું કહ્યું છે? તે જાણવું જોઈએ.

ઉત્તર—સાંભળો—ઉપરના ચાલતા અધિકારે કહ્યું છે કે—આ ઉપરાંત શિવપુરાણ નામના ગ્રંથ શ્રીમદ્ ભાગવત તથા ભારતના તારણરૂપે છે. તેમાં યજ્ઞ અર્થ થતી હિંસા તથા માંસ ભक्षण સંબંધે, તેમજ હરકોઈ પ્રકારની જીવ હિંસા સંબંધે, પદેપદે નિયેધ કરેલો છે. તે ટાંકવાથી અત્રે વિશેષ લંબાણ ચવાનો ભય રહે છે. (આચાર્યનાં ભાષાંતર-શબ્દાર્થ વિવેક.)

સ્વામીનારાયણની શિક્ષાપત્રીમાં પણ શ્રી સદેવનંદજીએ તે વિષે સારી શિક્ષા આપી છે.

પ્રશ્ન ૮૩ સું—સદેવનંદજીની શિક્ષાપત્રીમાં શું કહ્યું છે? તે પણ જાણવો?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રીમદ્ સદેવનંદજી પોતાની શિક્ષાપત્રી સંવત્ર ૧૯૫૫ માં ઉપાલેલી છે તેમાં શ્લોક ૧૧ મેં—કહ્યું છે કે—

कस्यापि प्राणिनो हिंसा, नैवकार्यात्र मामकैः;

गूस्म वृद्धा मनुज्या दे, रपि बुद्ध्या कदाचन. ૧૧

અર્થ—હવે તે વર્તવાનો રીત દહિયે જે—અમારા જે સત્સંગી તેમજ કોઈ જીવ પ્રાણિમાત્રની પણ હિંસા ન કરવી અને જાતીને તો રીજા એવા વૃક્ષ, મૃદ્ધ, ગાયક, આદિ જીવ તેમજ પણ હિંસા દયારૂપ ન કરવી તેમજ શ્લોક ૧૨ મેં—કહ્યું છે અર્થે પણ હિંસાનો નિરોધ કરવો છે.

સદેવનંદં પોતાની શિષ્યાપત્રીમાં, કહે છે કે-શ્લોક-

દેવતા વિતૃયાગાર્થ, મપ્પજાદેશ્વ હિસનમ;

નદ્વર્ત્તયમહિસૈવ, ધર્મઃપોક્તોઽસ્તિયન્મદાન. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—અને દેવતાને વિતૃ તેનાં યજ્ઞને અર્થે પણ જાણ મૂક
અથવાં માછડાં આદિક ઠાણે જીવની હિંસા ન કરવી. કેમ જે અર્થ
છે તેજ મોટો ધર્મ છે. એમ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. તેમજ પશુ
પ્રાણીમાં માંસનો પણ સર્વથા નિવેધ કર્યો છે.

સદેવનંદં પોતાની શિષ્યાપત્રીમાં કહે છે કે-શ્લોક-

ન મર્યં મર્વથા માંમં, યજ્ઞ સિદ્ધમપિ કનિત્;

ન પેદંન મુશ મષ, મપિ દેવ નિવેદિતમ્. ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—માંસ સર્વથા ખાવું નહિ, અને જે માંસ યજ્ઞ દેવ દેવ
તોપણ અથવા આપતકાદમાં પણ ક્યારેય ખાવું નહિ. અને તજ પ્રાણી
મુશને અગ્નિમાં પ્રકરવું અથ તે દેવતાનું નૈવેદ્ય હોય તોપણ ન ખોવું. જો
શ્લોક ૨૨ મે-કહે છે કે-

દેવત્યં મદેવત્યં, મુશ માંમ નિવેદનમ્;

મુશોઽગ્નિદિમાય, ન મર્યં મપિવેદિતમ્. ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—અને જે દેવતાને મુશ માંસનું નૈવેદ્ય યાવું હોય અને જે
જે દેવતાની આજ્ઞા જાણ આદિક જ્ઞાની હિંસા થતી હોય તે દેવતા
નૈવેદ્ય ન ખાવું (અર્થ નિવેદનમાંથી)

મર્વથા અને મર્યં-માંસ ખેંચાઈ નિવેદનમાં વિતૃ પર્વત
જેવું પુણીમાં પુણીમાં નહિ. અર્થે જે તેમજ મુશમાન, પશુને અથ
અથવા વાળેના પશુ પુણીમાં પણ માંસ દિવા તે અથ ખેંચાઈ નિ
વેદનમાં નહિ. એવું કહે છે.

મર્વથા અને મર્યં-માંસ ખેંચાઈ નિવેદનમાં વિતૃ પર્વત
જેવું પુણીમાં પુણીમાં નહિ. અર્થે જે તેમજ મુશમાન, પશુને અથ
અથવા વાળેના પશુ પુણીમાં પણ માંસ દિવા તે અથ ખેંચાઈ નિ
વેદનમાં નહિ. એવું કહે છે.

મર્વથા અને મર્યં-માંસ ખેંચાઈ નિવેદનમાં વિતૃ પર્વત
જેવું પુણીમાં પુણીમાં નહિ. અર્થે જે તેમજ મુશમાન, પશુને અથ
અથવા વાળેના પશુ પુણીમાં પણ માંસ દિવા તે અથ ખેંચાઈ નિ
વેદનમાં નહિ. એવું કહે છે.

વળી સંવત્ર વોરા જેઓ લોટીઆ વોરા-કહેવાય છે, તેઓ ખીલકુલ માંસ ખાતા નથી; તેથી તેઓ-નગોસીઆ અથવા નમાંસીઆ-કહેવાય છે. તેઓની વસ્તી વડોદરામાં પણ છે; તેમજ તેમના ધર્મ પુસ્તકમાં ફરમાવેલું છે કે-ફલા તજ અલ્લુ વુતૂન કુમ મકાવરલ હયવાનાત ॥ અર્થ-તું પશુ-પક્ષી-ઓની કબર તારા પેટમાં કરીશ નહિ અર્થાત્ તેમને મારીને ખાઈશ નહિ.

કુરાને સરીફના-સુરાઅન-આમ-ની આયત ૧૪૨-માં-અલ્લા-તાઆએ સાફ ફરમાવેલું છે કે-વ મિનલ અન અમે હમૂ લતં વ ફસાં । કુલૂમિમ્મા રજક કુમુલ્લા હો ॥

અર્થ:-અલ્લાએ ચોપગાં જાનવરોમાંથી કેટલાંક ભાર ઉપાડવા માટે પેદા કર્યાં છે અને આવા માટે જમીનને લગતી પંચરૂપિતિ તથા અનાજ ઉત્પત્તિ કર્યું છે તે તમે ખાઓ-વળી તેજ સૂરા-અન-આમમાં લખેલું છે કે-તમે ન ખાઓ-લોહી અને હુક્કરનું માંસ, ઘાથી મારવામાં આવે તેનું માંસ અથવા ખીજા કોઈ પ્રાણીના મારવાથી મરે તેનું માંસ.

બકરી ઇદને દિવસે બકરી ન મારવા વિષે હુસનમાં સુરાંદદજની ૩૬ થી આયાતમાં અલ્લાતાઆએ ખુદ ફરમાવેલું છે કે-માંસ અગર લોહી મને પહોંચશે નહિ પણ એક પરહેજગારી પહોંચશે. (આચારંગના બાવાનતરમાં શબ્દાર્થ વિવેક પાને ૩૮ મેં).

પ્રશ્ન ૮૫ સુ-ઉપરની હકીકત માટે ખીજા કોઈ દાખલા છે ?

ઉત્તર-‘હિત શિશા’માં-પૃષ્ઠ ૨૪-૨૫ મેં-કહ્યું છે કે-

કુરાન કહે છે કે-“માંસ અગર લોહી મને પહોંચશે નહિ; પર-હેજગારીજ માત્ર મને પહોંચશે.” (સુરાદ દજ)

वमामिन् दाव्यतिन् फिल अर्देबला तैरन

यतीरोबजनाहीरये ईदजाउममूनअमतालाकुम्

“અને જે પશુ પૃથ્વી ઉપર ચાલે છે-જને જે ઘસી પોતાની પાખો વડે ઢાંકે છે તે ખીલુ કાંઈજ નહિ પણ તમારા જેવા લોકો છે.”—(કુરાન-સુરેઆન આમ)

માટે પેરંબર દજાન મદમદ નસીસાદિતના ખસીફા દજનઅઝહી સારને ફરમાવ્યું છે કે-“તું પશુ કે પાણીની કબર તારા પેટમાં કરીશ નહિ.”

સુલહમાન ખાદજો બકરી કંઈ કરે છે. તેના માટે હિતશિશા પૃષ્ઠ ૩૩-૩૪-મે-૧૬ છે કે-

મુસલમાનભાઈઓ બકરી ઇંદ કરે છે પણ વાથ ઇંદ કોઈ મુસ-
નથી. સંકે બીચારાં બકરાં! આટલાં બધાં પશુ-પક્ષીઓ અને માનવેયો
દયાળુ અલ્લાતાલ્લાએ તમનેજ પોતાના લક્ષ મટે ચોખી ઠહાડમાં ની-
નદિ, એ દયાળુ દેવનાં નામ ઉપર હે! મુસલમાનભાઈઓ તમે પોતાનાં
ચલવચો નહિ. તમે તે સાહેબનો હુકમ બરાબર સમજવા કોશીસ કરો.

ઈજાદીમ પેગંબર ત્યારે ઇમાનમાં આવ્યા ત્યારે તેમના હૃદયની
પરીક્ષા કરવા સારૂ અલ્લાએ તેમને કહ્યું કે—“તારી વહાતામાં જઈ
ચીજનો લોગ આપ.” તે ઉપરથી ઇજાદીમ પેગંબરે પોતાના લોગનો
છોકરા ઇસ્માઈલને મારવા તૈયાર થયો અને જેવો તે પોતાની આંખે જો-
બોળી તેને છરી વડે મારવા જાય છે તેવોજ અલ્લાએ તે છોકરાની જગ્યાએ
પેટું (ફરજ) લાગી મૂક્યું. આમાં દલીલન એવી છે કે, આલ્લાનો વિશ્વ-
મંદનો લોગ લેવાનો ન હતો પણ ઇજાદીમનો પોતા ઉપરનો પ્રેમ હતા
દરજા છે તે જોવાનો હતો, તેવું તો પેટાંને પણ સજ્જન મળું હતું.

દિલ્હી બાઈઓમાં પણ એવીજ કથા ગાતે છે કે, સમાજના કે
કેટલા કુંવરને ખાંડીખામાં માતી ખાંડો દત્તો, પણ ઉપરે તેને મજા
થોં દત્તો આ છતાં રાખણમાં ઉપરનો દેવ માંસ ખાવાનો નહિ પણ
બજાની રીતે કરવાનોજ દેવો જોઈએ.

ઈંદ કરવાનું બાઈઓએ મન સારું એટલેજ વિચાર કર્યો. એ ન
છે કે જ્યારે આપણે ઇંદનો તરોવાર ઉપર કંઈતા બનાવને લીધે કરીએ છીએ.
ત્યારે પેટનો નહિ પણ ઇજાદીમની માફક પોતાની વહાતામાં જઈ
તેજનો લોગ લેવો જોઈએ મુંને આપણાની બની ગઈ.

કુલમાં મુઘલ દરબારનાં નિયમો જ, મજલસ, બજાર, મુઘલ
દરબાર તે કે જે મજલસ, તરીકે દર મુજીમ. કેટલે બજારનાં મુઘલો
અને કે. મુજલસ બોલે તે. તમે આવે તેમનું પેટનું બજારનાં મુઘલો
મુજલસનાં મુઘલો. મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં
મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં
મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં
મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં

મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં

મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં
મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં મુજલસનાં

પ્રશ્ન ૮૭ મું—પીર કોને કહીયે, પીરનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—પીર તાકો જાળીંદ, જાને પરકી પીંડ. જે પારકી પીડા બાલે તેને પીર કહીએ. ક્લિસનભાવનીમાં કહ્યું છે કે—કહા પીર જોપે પર પોર ન વિચારી હૈ. ॥ જે પારકી પીડાનો વિચાર ન કરે તેને પીર કેમ કહીએ ? અર્થાત જે દુનિયામાં પીરપણે પૂજય તે પરપીડાના બાલુ હોય. કોઈ પલ્લુ જીવને દુઃખી દેખી જેનું હૃદય કંપી યાવે તે પીરપણાની પદવીને લાયક હોય અને સર્વ જીવ ઉપર દયાવાન હોય તેજ પીર કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અદ્વા કોને કહીએ ?

ઉત્તર—અજ્ઞા લાહ બુદ્ધાવતા, જન્મ જરા ઔર મરણ, આ દુનિયામાં જન્મ જરા ને મરણની લા લાગી રહી છે તે પક્ષીતાને જીજ્ઞાસી જન્મ જરા ને મરણના દાહમાંથી નીકળી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ મેળવે તેને અદ્વા કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—ખુદા કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ખુદા સુનથી ઘરે, દાદ સુને દીંદ સરણ. દયાહિન એવા અધર્મીઓના હાથથી કપાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરે—તેને મરણના ભયથી બચાવે, તથા નિરપરાધિ પ્રાણીઓની દાદ સૂણે—તેની અરજ સાંભળે, અને તેને અભય પદનું સરણ આપે એવા દયાળુ દેવને ખુદા કહીએ.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—ફકીર કોને કહીયે અને ફકીરનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—ફકીર અને ફકીરનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

ફકીરા ફકીરી કડન હેં, જેશી ફર ખજુર;
ચટે તો ચાખે પ્રેમ રસ, પટે તો ચકના ચુર. ૧
ફાકા ફત ફરાક દિલ, આશન ફદ ગંભીર;
ફિફિરી ફારી કફની કરે, તિયકો દહી ફકીર. ૨
મન મારે તન વશ કરે, ખોળે સકલ શરીર;
દયારૂપ કયની કયે, તાકો લામ ફકીર. ૩

પ્રશ્ન ૯૧ મું—શાંતને કવમા શું કહે છે ?

ઉત્તર—શાંત, એ, ઉપરોક્ત ધર્મ ગુરુ કવમાના વાંચનાર-કવમાના પદનાર તેને કવમા કહે છે કે—

શાંત કવમા મત પડે, કવમા તમકુ બોલે;
સહેજ દાવણા દિસાવ મારે, તો તાર મારે કયું પોટે ૧

લાવી-તેનું રક્ષણ કરવું-સર્વ. જીવને અસયદાન દેવું તેજ પ્રુદાની ખરી બંદગી કરી કહેવાય. અને આ પ્રમાણે વર્તે તેજ ખરો મુસલમાન કહેવાય એમ કુરાનનું ફરમાન છે. અને દાહનું વાક્ય પણ ખાસ કરીને ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૯૫ મું—દાહનું વાક્ય શું છે તે પણ જણાવશો ?

ઉત્તર—દાહ એક જમરો નેતા ગણાઈ ગયો છે તેના કેટલાક વાક્યો અનુસવીઓ ગૃહણ કરે છે. તે એમ જણાવે છે કે—

દાહ એક દયા વિના, ખત્રીય લક્ષણ બહાર;
સરોવરમાં નીર નહિ, પછી મર ઉઠી બાંધે પાગ. ૧

દયા વિના લક્ષણ, શુશ્રૂષા, ચાતુરી કે જ્ઞાન અથવા કોઈ પ્રકારની ક્રિયા વગેરે કાંઈ પણ કૃત્રિમૂત થતાં નથી. ભલે ઉઠી ને મજબુત પાગનું તળાવ હોય પણ તેમાં પાણી ન હોય તો તે તળાવ નકામુંજ ગણાય, તેમ દયા વિના સર્વ નકામુંજ જાણવું.

સર્વ ધર્મ સત્ય અને અહિંસાના બોધનેજ મોખરે મૂકે છે અને તે ઉપદેશની સફળતા ઉપરજ પોતાના ધર્મના વિજયનો આધાર માને છે. તેમાં પણ સર્વ ધર્મ દયાને પ્રધાન પદ આપે છે. તમાં પણ વિશેષ કરીને જૈન ધર્મનો મૂળપાયો દયા ઉપરનોજ છે. અને શાસ્ત્રકાર પણ મુખ્યત્વે કરીને જ્ઞાની પુરોષને જ્ઞાનનો સાર પણ દયાજ જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—જૈન સૂત્રોમાં દયા માટે જ્ઞાનીને શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાલજો-મુયંગરાગજી સૂત્રના અધ્યયન પહેલે-ઉદ્દેશે ૪ થે ગાથા ૧૦ મી-તમાં કહ્યું છે કે—

एवं तु नाणिनो सारं, जैनं हिंसर्हं त्रिचणं;
अहिंसा समयं चैव, एतावत्तं वियागिवा. ॥ ૧૦ ॥

“જ્ઞાની પુરુષના જ્ઞાનનો સાર એ છે કે—કોઈ પણ જીવને હજીયે નહિ અને જીવ દયા એજ પ્રધાન એવું વિચેકરણ હોય તે જાણે.” અને ૧૦ પણ એજ જણાવે છે કે—

अहिंसा परमो धर्म, इत्यादिना परमोदमः;
अहिंसा परमं दानं, महिना परमं वरः ॥ १ ॥

“અહિંસા એજ એટલો ધર્મ છે, એજ દાન છે, એજ મોટું દાન છે અને એજ મોટો વપ છે.” (દિવદિશા)

આપણે સાંભળીએ છીએ. કુટસ એન્ડ ફેરીનેશીયા નામનાં પુસ્તકમાં લખેલું છે કે પારસીઓના કદીમ (અસલી) ધર્મગ્રંથો પોતપોતાનો ખોરાક હંમેશાં હંમેશાં ફળફળાદિકનોજ રાખતા. ખેડેલી નામનો પ્રખ્યાત તત્ત્વજ્ઞાની પોતાના ૧૧ માં પુસ્તકમાં લખે છે કે જરથોસ્ત અણગરૂઝ પહાડની શૂક્રમાં ખુદ તાલ્લાની ખંદગી અને મોન જનને સારૂ વીથ વર્ષ સુધી ગુંથાએલો હતો, અને પોતાનું ગુજરાન માત્ર પનીર દૂધનો ખોરાક ખાઈને કરતો. વધારે જુના વખતની વાતો ન શોધતાં હાલ તુરતજ મુંબઈ સમાચારના તા. ૨૫ જુલાઈ સને ૧૯૦૨ ના અંકમાં છપાએલો એક ફકરો જે બાજી પાલાના ખોરાક સંબંધેજ છે તે વાંચવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ. (આચારાંગજીના ભાષાંતરમાં-શબ્દાર્થ વિવેક-પાને ૩૬ મેં.)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—પારસી ભાઈઓના ધર્મપુસ્તક સંબંધે વિશેષ કંઈ જાણવા જેવી બીજી છે ?

ઉત્તર—છે, સાંભળો—‘હિતશિક્ષા’ નામનાં પુસ્તકમાં પાને ૨૫-૨૬ એ નિચે પ્રમાણે કહ્યું છે

પારસી ભાઈઓનાં ધર્મપુસ્તક ઇજરને મધ્યે કહ્યું છે કે—

“જેઓ દુનિયાની પેઠાઝ ઉપર દયા લાવતા નથી તેઓ વગર દયાના દેવો’ તથા દોઝખી આદમીઓ છે.”

તેમજ વળી તે ભાઈઓનાં જરથોસ્તનામામાં લખ્યું છે કે—

મકુ શતને નીયારંદ ફસકુ દરેદ ।

ન આગુસ કંદા કે માસદ બરેદ ॥

“ઠરી કોઇપણ બાનવર મોટું અથવા વૃદ્ધ થયું હોય તેને અથવા નાનાં બચ્ચાંને અથવા કોઇ પ્રકારના જીવતા પ્રાણીને મારવાની સાજ મનાઇ છે.

જેમ નૈનધર્મના યાત્રમાં જીવ જવાની ઉત્તી ધરીએ સમાપના માગવાનો રિવાજ છે તેમ પારસીના ધર્મયાત્રમાં પણ તે પ્રમાણે માલી માગવાનું કહેલ છે.

‘હિતશિક્ષા’ પાને ૩૫ મેંથી ૩૭ મુખીમાં કહ્યું છે કે—

પારસી ભાઈઓ આપણા હિંદુભાઈઓને ધણી બાજીમાં આચાર વિચારમાં મજાત આવે છે. તે પણ હિંદુધર્મ જેવો નેક ધર્મ છે. નૈન ધર્મની માફક તેમાં દો એટલે મુખી કહેવું છે કે, “જો જરથોસ્ત ! તારા જીવ જવાની ઉંઘી પગ ભારી લાગે તારે ત્રં અને આશાધરો ! અને તે

સાથે વળી મારી તમામ પેગાશને આરાધણે ! તે સાથે વળી તમામ
 જોડપટ્ટેને, પાણીમાં રહેતાનાં તમામ પ્રાણીઓને, જમીન પર વસતાં તમામ
 પ્રાણીઓને દગમાં ઉડતાં તમામ પ્રાણીઓને તથા જલીયમાં તમામ પ્રાણીઓને
 આરાધણે. (શમાપના માગણે) તો હું તને દોષણ (દર્શ) બતાવીશ " આપા નેક ધર્મમાં દિશાની સીમાયત કે પરવાનગી રોપી
 ચંબવજ કેમ રોપ ? અસોજશ્યોસ્ને અમુક કાગો કરવાં માટે અપાર રોપી
 રતો કે જે જાનોમાં પશુ વ્યાજો એકેકે દનું. અને એ કાગળી " પશુ
 વ્યજોતલી રીત " એમ કહેવાયું. પાણી ધર્મશાસ્ત્રો એ દિશા અને મે
 બ્રહ્મર્ષી નાદેશમાં રોપ તો દર મટીનાના જામન, મેલોગ, ગોણ અને
 રામ એ વ્યાજ વિષેમાં, જામન માયના જમળવા દિવસમાં અને માય
 મનુષ્ય કે દિવસ મુળી પાણી બાઈઓમાંથી જામ દર રહે છે તે
 શામ માં જરોતબદન જ જામમાં ગુસ્તારુષ બાઈગદનો પૌત્ર લામ
 અતનક અને માક મિયાય રીતું કાંઈજ ખાતો નહિ. અને કાંઈ
 પશુવનાંની મુળી એકેકે રાગીછનીમ, મીમોનામ, પોટો, પાણી
 અદિ માયુક્તિ પશુ માં આસક ખાતો નહિ. ઉત્તરના પ્રજાના મુળ
 મન જોઈને માયમ વર્તે છે કે, મને દદા અને પરોજગદ મેં
 રોગમાલ નોંધ્યું છે ને, જરોતબદન જામ પાણી એકેકે મય દલી, તે
 કોઈ દલાર પાણી પડેલ પડલ મિયાય રીતું કાંઈજ ખાતો નહિ અને
 આ અપ ને રૂપ આપતી ને મિયાય રીતે પાણી જરોતબદને અ
 કાંઈજ નેમો નહિ

આ દિવસે જ્યારે કે, પાણી ધર્મ મેલિના અને તે, પાણી
 પાણી કે પાણી કે પાણી પુરોહિત. ઉત્તર અને પાણી
 માયમ પાણી કે પાણી વિદાન પાણી પુરોહિત અને માયમ પાણી

આ દિવસે કે પાણી અને માયમ પાણી વિદાન પાણી
 પાણી કે પાણી પુરોહિત અને માયમ પાણી
 પાણી કે પાણી પુરોહિત અને માયમ પાણી
 પાણી કે પાણી પુરોહિત અને માયમ પાણી
 પાણી કે પાણી પુરોહિત અને માયમ પાણી

પૃથ્વી ઉપર જે ભાણ પાડે તથા ફળ તને મેં આપેલાં છે તેને તું જોરાંક તેરીકે ઉપયોગ કરજે. વળી હુમ્મીયા અધ્યાયે ૮ આયત ૧૫ માંમાં પણ કહેલું છે કે:—

જ્યારે તમે તમારા હાથ (પ્રાર્થના માટે) લાંબા કરશો ત્યારે હું (ઇશ્વર) મારી આંખો તમારા તરફથી બીજી બાજુ ફેરવીશ અને તમે પ્રાર્થના ઉપર પ્રાર્થના કરશો તોપણ હું ધ્યાન નહિ આપું; કારણકે તમારા હાથ (પ્રાણીને મારવાથી) લોહીલોહાણુ છે. (આચારંગનું ભાષાંતરમાં શબ્દાર્થવિવેક પાને ૩૭ મેં) (તથા હિત શિક્ષામાં પણ પ્રાણી હિંસા અને માંસાહારના નિષેદ વિષે ઘણું લખાણુ છે)

“દયા” એ જૈન લોકોનો મુદ્રા લેખ છે. આવા પવિત્ર માર્ગને વિષે-જ્યાં ઝીણા જીવને પણ સહેજ કિલામના થાય ત્યાં જૈનીપણું યોગ્ય નથી; એવું જૈનોના આગમોનું પ્રમાણુ છે, તો પછી તે માર્ગમાં પ્રવર્તતા સાધુ મુનિરાજ પોતાના દેહને અર્થે મત્સ્ય માંસજાગા આહાર ગૃહ્ય કરે એવી માન્યતા કરવી એ જૈન સિદ્ધાંતો પર યગ મૂકવા જેવું છે અને જૈન સાધુને મોઢું કડક આપવા જેવું છે.

ઉપર જણાવેલા હિંદુ ધર્મના તેમજ મુસલમાન, પારસી અને અંગ્રેજ ધર્મના અને તેમના ધર્મ શાસ્ત્રના દાખલા આપી, પ્રથમ આપેલા જૈન ધર્મના સૂત્રોના માંસાહાર નિષેદના દાખલાને આ બધા દાખલા ખરી રીતે માંસાહાર નિષેધને પુષ્ટી કરતા થવા સાથે જૈન ધર્મના સૂત્રના દાખલાને ટેકો આપનારા થાય છે અને આ ઉપરથી વાચક વર્ગને ખાસ કરીને ઘટો લેવાનો છે કે—આવા સાધારણ ધર્મમાં જ્યારે માંસાહારનો નિષેધ દારદાર જણાવે છે ત્યારે દયાના મોખરે રહેલો એવો જૈન ધર્મ કે તેમાં વળી માંસાહારની સાધુ કે શ્રાવકને છુટ દોષજ ક્યાંથી? અર્થાત્ સ્વમામાં પણ નજ દોષ એ વાત ચોક્કસ માનવી.

જ્યાં માંસનો ત્યાગ ત્યાં મદિરાનો ત્યાગ નો સાધેજ સમજી લેવે. જૈન સૂત્રોમાં મદિરા ને માંસ બન્નેનો સાધેજ નિષેધ કર્યો છે. આ બન્ને વસ્તુ શાસ્ત્રમાં અયેઐ અને અપવિત્ર ગણેલ છે; તેમજ લોક વ્યવહારમાં પણ તે વસ્તુનો દારદાર નિષેધ કરવામાં આવે છે. તેમાં પણ જૈન સૂત્રોમાં મદિરા માંસના લોગીને નાંકની માડી મતિ ખુદાહી રીતે કરી છે અને તેના ત્યાગના કદનાગ ઉત્તમ ગુણિત અધિકારી થાય છે એમ પણ દરેક શાસ્ત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—અહિંયાં એક સવાલ ઉભો થાય છે કે—જેનું મન
સાધુને માટે જેનું સૂત્રમાં (પર) બાવન બોલ અનાચીર્ણ-અન-આચર્ય
કહેલ છે તેમાં મહિરા માંસ વગેરે કેટલાક શબ્દો જોવામાં આવતા નહીં
તો તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રમાં ૩ જા અધ્યયનને વિષે સકુને
અનાચીર્ણ બાવન બોલ આચરવા જોઈ નહિતે અનાચીર્ણ કહેલ છે તેમાં
ત્રીજી ગાથાના વીજ પદને વિષે “રાજપિંડ” કહેલ છે. તે રાજપિંડ-
મહિરા, માંસ, મધ અને માખનુજ આ ચાર જોવાનો સમાવેશ થાય
છે. કારણ કે પિંડ શબ્દ આદાર અને આદારમાં જે આદાર રાજ મળત
એટલે પ્રધાન આદાર તે ‘રાજપિંડ.’ “પિંડાનાં મધ્યે રાજ ફળિ રાજી.”
જે કે આ ઉકાળે રાજપિંડ શબ્દ કહ્યો છે તેના મળ્યા અર્થ થાય છે ૧૧
વીજ અર્થ કરતાં આ ચાર જોવા સાધુને આચરણીય કરે તો મળ્યા નામ
વાર્યા હો. બાવન જોવામાં કેટલું કેટલું સાધારણ જોવાને જ્યારે આચરણીય
જગતની મનાઈ દોષ ત્યારે આપા મદાન દોષરાજા મહિરા અના
ચી અનાચીર્ણ કેમ ન દોષ ? અર્થાત્ દોષરાજ જેવું. માટે આ મોજ
પિંડ કે જે ‘રાજપિંડ’ અનાચીર્ણ કહેવામાં આવી છે તે મહિરા, મધ,
માંસ અને માખનુને માટેજ સંભવે છે, અને આ ચાર જોવાને જ્યારે
મદાચર્ય કહેવા છે, મદાચર્ય સાધુને વાપરવાનો નિષેધ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—રાજપિંડને કેટલાક રાજના પિંડ કહ્યાં છે અને
રાજના પિંડ આપાનાં પિંડ નામમાં મેળવ્યાં જગતની ના કહી છે તેનું ૧૧

ઉત્તર—રાજપિંડના મળ્યા અર્થ થાય છે તેનું ઉપર મળ્યું છે
પરંતુ જગત અનાચીર્ણ રાજપિંડ જોવા નહિ ની મળ્યા નામ
સાધુને આપા આચરણીય દોષ અનાચીર્ણ મળ્યા અર્થ મળ્યું અને ૧
જગતની ના કહી મદાચર્ય જ કહિયા, અને, માંસ અને માખનુ
જોવા નામ મળ્યા અને ૧૧—મળ્યા, મદાચર્ય નામ મળ્યા અને ૧૧
જગતની ના કહી

પરંતુ ૧૦૨ મું—રાજપિંડના મળ્યા અર્થ થાય છે તેનું ઉપર મળ્યું છે
પરંતુ જગત અનાચીર્ણ રાજપિંડ જોવા નહિ ની મળ્યા નામ
સાધુને આપા આચરણીય દોષ અનાચીર્ણ મળ્યા અર્થ મળ્યું અને ૧
જગતની ના કહી મદાચર્ય જ કહિયા, અને, માંસ અને માખનુ
જોવા નામ મળ્યા અને ૧૧—મળ્યા, મદાચર્ય નામ મળ્યા અને ૧૧
જગતની ના કહી

પરંતુ ૧૦૩ મું—રાજપિંડના મળ્યા અર્થ થાય છે તેનું ઉપર મળ્યું છે
પરંતુ જગત અનાચીર્ણ રાજપિંડ જોવા નહિ ની મળ્યા નામ
સાધુને આપા આચરણીય દોષ અનાચીર્ણ મળ્યા અર્થ મળ્યું અને ૧
જગતની ના કહી મદાચર્ય જ કહિયા, અને, માંસ અને માખનુ
જોવા નામ મળ્યા અને ૧૧—મળ્યા, મદાચર્ય નામ મળ્યા અને ૧૧
જગતની ના કહી

મુનિએ ચક્રવર્તિ પ્રમુખ ક્ષત્રિયો, રાજાઓ, ઠાકોરો, સરદારો, કે રાજવંશી લોકો, જેઓ શહેરમાં કે શહેર બાહર રહેતા હોય ત્યાં રસ્તે પ્રયાણ કરતા હોય તેમને ત્યાંથી નિમંત્રણ છતાં ત્યાં નહિ છતાં આહાર ગ્રહણ ન કરવો. (૫૬૦) આ પણ રાજપિંડ સાધુને લેવો ન કહેવો.

ત્રીજે ભાગે-રાજાનો અભિષેક થતો હોય તે અર્થે આહાર નિષેધ થતો હોય તે પણ રાજપિંડ સાધુને લેવો ન કહેવો.

ચોથે ભાગે-દશ વૈકાલિકમાં રાજપિંડના અર્થમાં રાજ ચક્રવર્તિ વાસુદેવાદિકને જમવાને અર્થે કીધો તે આહાર પણ રાજપિંડ કહ્યો. એવો બલિષ્ઠ આહાર મહાવીરના સાધુને લેવો કહેવો નહિ, પણ વચલા તિર્થ કરના સાધુને લેવો નિષેધ જણાતો નથી. કારણકે-નેમનાથ સગરાનના સાધુ છ અણુગારે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજને જમવાના સિંહકેશરીઓ લાડુ વડોર્યા છે. આ અપેક્ષાએ અનાચીર્ણ રાજપિંડ મહા વિગય કરે છે. અને મદિરા માંસાદિક મહા વિગય સર્વ તિર્થ કરના સાધુને નિષેધજ હોય, કારણકે-તે ચારે મદિરા, માંસ, મધ અને માખણ. મહા વિકારના કરતોવાળા માટે નવ વિગયમાં ચાર મહા વિગય પ્રધાન વિગય હોવાથી તેને રા પિંડમાં ગણેલ છે.

હવે નવ વિગય કઈ કહી છે તે જણાવે છે. ઠાણંગણના નવમાં ઠાણાને વિષે નવ વિગય કહી છે, નવ વિગયો પત્રચાતંજ્રહા સરં ૧, દર્હિ ૨, જવળીયં ૩, સર્પિ ૪, તિલ્લં ૫, ગુલં ૬, મહુ ૭, મણં ૮, મંસં ૯. એ નવમે ઠાણે નવ વિગય કહી તે મધ્યે ચાર વિગય તો મહા વિગય તે મદિરા ૧, માંસ ૨, મધુ ૩, ને માખણ ૪. તે મહા વિગય તે મહા વિઘ્નતિ મહા વિકારની કરણદારી તે માટે ન લેવી. વત્રી મદિરા માંસ સહિત ચાર વિગય કહી તેણે કરીને મહા વિગય માટે રાજપિંડ તે માટે તે પણ અબ્રાહ્મા-અનાચીર્ણ. વગી બીજા પણ આગુણુ હયે તે તો વિતરાગ જીજે. પણ આ ચાર વસ્તુનો નિષેધ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું-માંસના નિષેધની તો પુષ્કળ વ્યાખ્યા કહી તેમ મદિરાના નિષેધ વિષે મૂલમાં કાંઈ જણાવ્યું છે.

ઉત્તર--મૂલમાં ત્યાં ત્યાં માંસનો નિષેધ આપ્યો છે ત્યાં સાથે મદિરાનો પણ નિષેધ કર્યો છે. અને મદિરા ન પીરા માટે સાધુને નોખો લેવો કહી દશ વૈકાલિક મૂલના (૫)માં અપ્યવનના બીજા ઉદેશાની ૩૮ મી આવાયી ૪૩ મી આવા મુખીમાં આપેલ છે. તે નૃસે પ્રખ્યાત છે.

ધુને આરાધે નહિ, તેહનાં શિષ્યામંત્ર પંથુ માને નહિ. તેહવો મહિરાનો નિંદા ઉપ આચારનો ધણી જાણીને ગૃહસ્થી પંથુ તેહની નિંદા કરે. ૫ ॥ એ પૂર્વોક્ત પ્રમાણિક અવશુભના સ્થાનકનો સેવણ હાર, અનેરાનાં ગ્રીવરૂપ અવશુભનો દેખણહાર વિન્યાદિક શુભનો વર્ગ છુદાર તેહવો વેષ ધારી સાધુ મરણાંત લગે પંથુ સાધુપણને આરાધે નહિ. (એ પૂર્વોક્ત મહિરાના અવશુભ જાણીને સાધુ પીએ નહિ. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અહિયાં કોઈ કહે કે—શ્રી જ્ઞાતાજ્ઞના પાંચમાં અધ્ય-યનમાં સેલગરાજ ઋષીએ માંદગી વખતમાં મહિરાપાન દેવની દવારૂપે પાપરેલ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સેલગરાજ ઋષીને શરીરે પિત્તજ્વરની વ્યાધી કહી છે. અને તેને માટે વૈદે નિચે પ્રમાણે ઉપચાર કરવા કહ્યું છે.

ઉસદ મેસંજેજેનં મત્તપાંણેહિં તિગિચ્છ આઉદેહ, મજ્જ પાળયંચ સે ઉવદિસંતિ અહિયાં ઔષધ તે એક વસ્તુ, લેપદ તે ધણી વસ્તુ લેલવીને નિપજવેલી. તથા ભાત પાણી હળવો આદાર પાણીએ કરી વેડું કરે. ચ પુનઃ મજ્જ પાનનો ઔષધીના પાણીનો મર્દન કરવાનું કહે. તથા મજ્જ શબ્દે દીલે મર્દન કરવાનું. ઔષધવાનું, મસજવાનું અને પાણુ શબ્દે પીવાનું ઔષધીનું પાણી તે બતાવે તેમ કરવા કહે. એટલે શરીરમાં તથા દીલે પીત્તજ્વરનો યતો દાહ તે ટાળવાને માફક આવે એહવો એટલે ઉપરની ત્વચાની થતો બજતરા ટાળવાને માટે મરદન કરવાની દવા—ઔષધી. અને અભ્યંતરનો—દેહાનો દાહ—બજતરા—મટે તેના માટે પીવાની દવા. એહવો ઔષધ લેપધ કાદખનિક તે વૈદે દહ્યો. પણ મજ્જ પાળંચ તે મહિરાપાન અહિ લેવો નહિ. મહિરાપાનથી તો ઉલટી બજતરા વધે—દાહ—પીત્ત જ્વરને વિશેષ બજવાન કરે પણ મટાટે નહિ. વળી સૂત્રમાં સાધુને દારદાર મહિરા પીવાનો નિરેધ છે. મહિરા સાધુને અકાદખનિક કહેલ છે.

૧. શ્રી દયવૈકલિક સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના ત્રીજા હટ્ટે ગાથા ઉત્તરીથી ૪૩ સુધીમાં એકંત મહિરા પીવાનો સાધુને નિરેધ કર્યો છે.

૨. શ્રી દયવૈકલિકના ત્રીજા અધ્યયને રાજપિંડ જ્ઞાતીયું કહેલ છે અને રાજપિંડ તે મદાવિજયમાં મહિરા કહેલ છે, તે સાધુને અન્ય

૩. શ્રી અચાર્યસંતેજનાં પિટાણા અધ્યયનમાં ૮ ને ઉદેશી સદાચ જ્ઞાતી દત્તપતિ કહી છે માટે પણ સાધુને લેડું કાપે નહિ

૨. ચોરે મહાવિગયને રાજપિંડમાં ગણી કથવૈકલિક સૂત્રમાં રાજપિંડ અનાચીલું કહેલ છે.

૩. શ્રી સમગ્રાંગણસૂત્ર તથા દશાસુતસ્કંધ સૂત્રમાં સળળા દોષમાં કહ્યું છે કે-રાયપિંડે સુંઝ માળે સમલે પ તેના અર્થમાં રાજપિંડ તે ચાર મહાવિગય લોગવે તો સળળા મોટો દોષ લાગે એમ કહ્યું છે, અને ઠાણાંગણમાં અણુધાતિમ મોટો દોષ કહેલ છે.

૪. વાલાવાળા છાપેલા દશાસુતસ્કંધમાં પાને ૪થે લખ્યું છે કે-રાયપિંડ મહાપરાક્રમી આહાર માંસ મદીરાદિ (આદિ સંખ્દે મધ, માખણ) લોગવે તો સળલ દોષ લાગે એમ કહ્યું છે.

૫. આચારાંગ સૂત્રમાં પિંડેષશ્ચા અધ્યયનમાં-ઉદ્દેશે ૮ મે-મધ અને મદિરામાં સદાય ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ મુળેથીજ-તે વસ્તુ ઉત્પત્તિ થઈ ત્યાંથીજ તદ્વરણ ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ કહી છે તે વસ્તુ સાધુને લેવા યોગ્યજ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—અહિંયાં કેઈ એમ કહે કે-તે સૂત્રે તો એમ કહ્યું છે કે-મધ, મદિરા, ધૂત અને ખોળ. એ ચાર જીના થયે ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થતા કહેલ છે માટે તાજું- નવું મધ હોય તેમાં જીવની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી હોય? અથવા ઉનું કરેલું મધ તો નદીરજ કરે તે ખાતામાં દોષ નથી એમ કહિ દોષ કહે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એમ કહે તેને કહેવું કે—તો પછી મદિરામાં જીવની ઉત્પત્તિ તાજામાં માનયો કે જીનામાં? મધને મદિરા જોડે જોડ સહચારી છે, અને જોડે મુગથીજ ચલિત રસ છે, મુગથીજ વિલુકા છે, મુગથીજ ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ કહી છે તેમાં જીવ વિલુકાજ નથી એમ મુગપાડમાંજવાય છે. અને જૂન તથા ખોળ એ જોડે જોડમાં પુરાણ શબ્દ લખેલ છે. અને જૂન પુરાણને માટે વેદક શાસ્ત્રમાં “શાલીમામ નિષંદુ બૂપલુમ” અર્થાત્ બુદ્ધિષંદુ રત્નાકરાન્તર્ગતો-૩ મો ૮ મો ભાગ (વેદકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ જુલુ દોષઃ) આ અંશ ૧૨૧૬ પૃષ્ઠને ઉપાયેલો છે. તેના પાને ૬૬૬ મે કહ્યું છે કે—

અમલ્ય પુરાણંવા, દય વર્ષ સિદ્ધં જૃમ્ભઃ

દાહરસ નિર્મલં, વનુરાત વતઃ વર્ષ ૫

૪ શ્રી હાણગણના પાંચમે ઠાણે-ઉદરેયે બીજો-રાજપિંડ બે
અનુચિતિમ દોષ તે મોટો લાગવો કહ્યો છે. એટલે મહિરાદિ મહા
લોભવતા મહાદોષ કહ્યો.

૫. સૂત્રમાં ઘણે ઠેકાણે માંસની બરાબર મહિરાને ગણી
માંસના સરખા દોષ ગણ્યા છે અને મહિરા માંસના લોભવતાગ્રાસને
જિવિ પત્તુ સરખીજ કહી છે તેના દાખલા પૂર્વે ઘણા લખાઈ ગયા છે.

આ વખતે ત્યારે વેચે દવાનું કરું ત્યારે તેા મહા વૈરાગ્યવાન
બની પાંચમે મુનિએ પત્તુ મહા વૈરાગ્યવાન સામેજ છે તેા કદિ વેઇ કે
મહિરા પાન બનાવે તેા તે કષ્ટુત કદિ કરેજ નહિ મંડુક રાગમે
વેદને પ્રમથાદિજ જણાવ્યું છે કે ક્ષાયક નિર્દોષ મુનિને કષ્ટે તેડી
કમ્પી, અને મુનિએ પણ નિર્દોષ જાણી દવા શરૂ કરી છે, માટે મહિરા
નિર્દોષમાં ન ગણાય તે નો સંદેશજ છે મુનિને સદાય અક્રમણીય તે
મહા પાન શરૂદે મહિરા પાન કદિ સમજવું નહિ પણ મહાન કષ્ટ
દવાનું પાન કાપવા મહાન કરવાની તથા પીવાની દવા વેચે જતાડી.

મહાન કષ્ટને કારણે સ્નાન મંજન પણ થાય છે. જુએ જ.
જાતા સુખના પરોષા અવિયવનમાં મેલ કુમારની મહા વરણા મારે ? કો
મેલે કાપા શાલી નિદા મગજાતી એવો પાક છે. તેના અર્થમાં સ્નાન
કારણે દર્શન મેલ કહેવ છે. કહેવે મગજ મગજનો અર્થ સ્નાન મંજન
મહાન કષ્ટે કરવાનો થાય છે એટલે મેલક મગજાતીને કારણે સ્નાન
મહાન કષ્ટાટી દવા સુખના અપાકટી મનિવ થાય છે આ સુખના વેદ
જાણ કરીને મહિરાપાન કર્યું નહિ એમ થાય માટે કારણ છે.

મહા ૧૦૪ નું—મહિરા કે મુનિ નિર્દોષ નો લખાવે જાણે તે
જાણે કોઈ છે એ વાત તે નો નો કષ્ટુત કદિ કરે પણ આ વાત
જાણે તે નિર્દોષ કરવાનો અર્થ છે નહીં કે, કાવું ?

મહા ૧૦૫ નું—મહિરા કે મુનિ નિર્દોષ કરવાનો અર્થ છે પણ જાણે
જાણે તે વાત જાણે તે નો નો કષ્ટુત કદિ કરે પણ આ વાત
જાણે તે નિર્દોષ કરવાનો અર્થ છે નહીં કે, કાવું ?

મહા ૧૦૬ નું—મહિરા કે મુનિ નિર્દોષ કરવાનો અર્થ છે પણ જાણે
જાણે તે વાત જાણે તે નો નો કષ્ટુત કદિ કરે પણ આ વાત
જાણે તે નિર્દોષ કરવાનો અર્થ છે નહીં કે, કાવું ?

પાપ લાગે તેટલું પાપ મધના એક બિંદુનું બક્ષણ કરે તેને લાગે. એટલું પાપ મધ બક્ષણમાં કદ્યું છે. માટે બ્રાહ્મણે તો મધ ખાવું જ નહિ. કારણકે તેની ઉત્પત્તિ પણ કનિષ્ઠ પદાર્થથી જ થાય છે.

મેદ મુત્ર પુરિષા ચૈઃ, રસાયૈ વૈદિતં મધુઃ

હૃદિ લાલા મુલ્લ આવૈઃ, ન મહં બ્રાહ્મણૈ મધુઃ ૩

ચર્ખી, મુત્ર, વિશ આદિ અપવિત્ર રસ, તથા રસવાળી અને પ્રવાહી દરેક ચીજ, ઉલટી-વમન થયેલી વસ્તુ અને સુખની લાગ વગેરે અશુભ અને અપવિત્ર કનિષ્ઠ વસ્તુને માખીઓ સુખમાં લટી મધનો વધારો કરે છે મધના પુડાને વધારે છે અર્થાત્ અપવિત્ર વસ્તુથીજ મધ બને છે માટે બ્રાહ્મણોએ મધ ખાવું નહિ.

અહિંયાં બ્રાહ્મણ શબ્દે જૈનના સાધુ અને શ્રાવક પણ ગણાય છે. માટે જૈનધર્મમાં મધ ખાવાનો નિષેદ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—જૈનધર્મમાં જો મધુ શબ્દે મધ ખાવાનો નિષેદ હોય તો ભગવતીજીમાં શ્રી મહાવીર મધરાજીં લોજન જગ્યા છે અને શ્રી કથવૈશ્વિકમાં તેવું લોજન જમવાની સાધુને છૂટ આપી છે, એમ કાણ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો સમજીતિ વિનાનું બેઠવું છે, શાસ્ત્રમાં તે પ્રમાણે છે જ નહિ. શ્રી ભગવતીજીના ચતક ૧૫ મે-ભગવંત મહાવીરની વિશાળા બીજા ચોમાસે રાજધાની નગરીમાં ચોથા માસખમણે ચોમાસું પુરું થયે કાર્તિકી પુનમના પડયે વિદ્યાર ઠરી કેલલાગ સતિવેશમાં ગયા ત્યાં બહુલ શ્રાદ્ધાનુને ત્યાં કાર્તિક ચોમાસીની પ્રતિપદા-પડવાને દિન ચોત્સવને કારણે શ્રાદ્ધાનુને જમાડવા માટે-મહુલપ સંજુષ્ઠેગં પરમણેજં-મધુશૂત સહિત (એટલે ખાંડ, ઘી સહિત) વિપુલ પરમ અન્ન (હીર) હરીને બ્રાહ્મણોને જમાડવા બાદ ભગવંતનું ત્યાં પધારવું થયું અને ભગવંતને પણ મધુ શૂત ચુકવ હીર પ્રતિઠાથી વગેરે.

અહિંયાં મધુ શબ્દે મધ નહિ પણ મગપજુવાળી ચીજ ખાંડ-પ્રાકર અને ઘી સહિત હીર સમજવી. ખીરમાં મધ હોય નહિ પણ ખાંડ હેઠ એટલે ખીરમાં ખાંડ ઘી નાખવાનો રિવાજ હોય છે.

અહિંયાં કાણ કહે કે-હીર શબ્દે ક્યાંથી નિકળ્યો ? તેનો ઉત્તર જો ૧-ભગવતીજીની લખેલ ટીકામાં કદ્યું છે કે-જેન પરિવેશનંતિ । પરિમાત્રેન કોરવા એટલે પરમ અન્ન હીરને કહે છે.

દશ વર્ષકા રખા દુવા જૈર ઉમ્ર મંધરાગા તથા લાખ કે રાંડે
સમાન લાઠ રંજા જૈસેદી ખીકા પુરાના મૃત કદતે હૈ । દશ વર્ષે મરિ
રખે દુપે ખીકા પ્રપુરાના મૃત કદતે હૈ—માતા-તરે-વર્ષા દૂર દોદર,
પુરાનું મરિ દોરનુ-આવ મિશમે એક વર્ષ જીત જાને પર ખીકા પુરા
પદા હૈ.

ગીત મત—‘ઉપાધક દશાંત’ માં—આજુદજી મારકે રી ખારો
રેવ પાને જન જાલના-ગારદળ મોવય મેદન અવમેમં પય વિદિ રદાજી
મગ્ર જનુ-ખાસિન-આમો કલિક માસનું નિષ્પત્ત ધયેયું માયનું પાંદે
જાણે ઉત્તરન કનના પચ્ચાપત્ત-આ ઉપાધી એમ નિઠાય પાવ છે કે-મે
વર્ષ ઉત્તરનું હી પુરા નં મળાય ને અને તેમાં લાત રંજાદી રાંજાપેત
ને હી વિદ્યા—અલિન રથ ધયેયું મળાય, તેમાં જમ જીવદી ઉપદી
મગ્રારે પદિ એટલે જીના પીધાં અને જીના પાદમાં જમ મગ્ર
ઉપલિ પદિ રે, તેમ મપ અને મલિરમાં પુરાજાને રાજ ઉપ રે
મપ, તેમ ને મુદિય જમ જીવદી ઉપલિ પદી ને.

અને નરજાક પ્રંથમાં નેા ખુડી રીને જીવદી ઉપલિ જાણે મે-

કદ રાંડે જાડિય, મગ્રાંજ વરિદીને ।

ગાદીને જાડિય, મગ્રાંજ જનુ મગ્રાંજ.

મગ્ર મગ્ર અને મપને વિરે નિષ્પત્ત જામ મુખમ પીચ માં હૈ અને
અપદીને એટલે મ મગ્રાંજ, મગ્રાંજ, મગ્રાંજ નિષ્પત્ત જાડિ પદિ, મગ્રાંજ
અપદી પદિ અને ને । મગ્રાંજ મગ્રાંજ જીવદી મગ્રાંજ અને મગ્રાંજ
અપદી પદિ અને વિદ્યા, મગ્રાંજ ઉપલિ મગ્રાંજ અને મગ્રાંજ મગ્રાંજ
મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ
અપદી પદિ અને મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

અપદી પદિ અને મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ મગ્રાંજ

પાપ લાગે તેટલું પાપ મધના એક બિંદુનું ભક્ષણ કરે તેને લાગે. એટલું પાપ મધ ભક્ષણમાં કહ્યું છે. માટે પ્રાદ્યલે તો મધ ખાવું જ નહિ. કારણકે તેની ઉત્પત્તિ પણ કનિષ્ઠ પદાર્થથી જ થાય છે.

મેદ મુત્ર પુરિષા ચૈઃ, રસાયૈ વૈદિતં મધુઃ

હર્દિ લાલા મુત્ર શ્વાયૈ, ન મક્ષે ત્રાક્ષણૈ મધુઃ ૩

ચર્ખી, મુત્ર, વિશ આદિ અપવિત્ર રસ, તથા રસવાળી અને પ્રવાહી દરેક ચીજ, ઉલ્લી-વમન થયેલી વસ્તુ અને મુખની લાગ વગેરે અશુભ અને અપવિત્ર કનિષ્ઠ વસ્તુને માખીઓ મુખમાં લઈ મધનો વધારો કરે છે મધના પુડાને વધારે છે અર્થાત્ અપવિત્ર વસ્તુથીજ મધ બને છે માટે પ્રાદ્યલે મધ ખાવું નહિ.

અહિંયાં પ્રાદ્ય શબ્દે જૈનના સાધુ અને શ્રાવક પણ ગણાય છે, માટે જૈનધર્મમાં મધ ખાવાનો નિવેદ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—જૈનધર્મમાં જો મધુ શબ્દે મધ ખાવાનો નિવેદ હોય તો ભગવતીજમાં શ્રી મહાવીર મધરાજું લોજન જમ્યા છે અને શ્રી દશવૈકલિકમાં તેવું લોજન જમવાની સાધુને છૂટ આપી છે, એમ કોણ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ સમજીતિ વિનાનું બેલવું છે, શાસ્ત્રમાં તે પ્રમાણે છેજ નહિ શ્રી ભગવતીજના ચતક ૧૫ મે—ભગવંત મહાવીરની દિક્ષાના બીજા ચોમાસે રાજગ્રહી નગરીમાં ચોથા માસઅમણે ચોમાસું પુરું થયે કાર્તિકી પુનમના પડવે વિહાર કરી કોટલાગ સન્નિવેશમાં ગયા ત્યાં બહુલ પ્રાદ્યલે ત્યાં કાર્તિક ચોમાસીની પ્રતિપદા-પડવાને દિન એતસવને કારણે પ્રાદ્યલેને જમડવા માટે—મહુલય સંજુતેગં પરમણેણં—મધુશૃત સહિત (એટલે ખાંડ, ઘી સહિત) વિપુત્ર પરમ અન્ન (હીર) કરીને પ્રાદ્યલેને જમાડવા બાદ ભગવંતનું ત્યાં પધારવું થયું અને ભગવંતને પણ મધુ શૃત યુક્ત હીર પ્રતિલામી વગેરે.

અહિંયાં મધુ શબ્દે મધ નહિ પણ ગળપણવાળી ચીજ ખાંડ—પ્રાકર અને ઘી સહિત હીર સમજ્યી. ખીરમાં મધ હોય નહિ પણ ખાંડ હેય એટલે ખીરમાં ખાંડ ઘી નાખવાનો રિવાજ હોય છે.

અહિંયાં કોણ કહે કે—હીર શબ્દ કયાંથી નિકળ્યો ? તેનો ઉત્તર એ કે—ભગવતીજની લખેલ ટીકામાં કહ્યું છે કે—તેન પરિવર્તેન્તિ । પરિવર્તેન કોટલા એટલે પરમ અન્ન હોયને કહેલ છે.

22

સાધુને માટે કહ્યું છે કે—એ મારા મુનિઓ ! તમને શરી—

निर्गन्धं कटुं च कसायं, मंत्रितं च महुरं त्वरं च;
एष तद्म मण्ड पत्रं, ननु पयंश्च भुञ्जिष्य मंत्रयः । १७ ।

નિહું, રાત્રું, રાત્રાત્રું, ખાત્રું, મીઠું અને ખરું એવા શબ્દો
જોવામાં આવેલા છે અને નિષ્કર્ષે જોયો તો આદાર શાબ્દને સૂચના આપે
છે તેને ખાત્રું-રાત્રું, મીઠું-ખરું એવા નામો આદાર કરે એમ જોઈ શકે.
જેમ આપણે જાણીએ છીએ.

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ ७३ ॥

॥ ३३ ॥

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

1. The first step is to identify the problem or goal. This involves understanding the current situation and what needs to be achieved.

... (faint text) ...

[illegible][illegible]

the 1990s, the number of people in the United States who are 65 years of age or older is projected to increase from 20 million to 30 million, and the number of people 75 years of age or older is projected to increase from 10 million to 15 million (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 85 years of age or older is projected to increase from 2 million to 4 million (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 90 years of age or older is projected to increase from 500,000 to 1 million (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 95 years of age or older is projected to increase from 100,000 to 200,000 (U.S. Census Bureau, 1996). The number of people 100 years of age or older is projected to increase from 10,000 to 20,000 (U.S. Census Bureau, 1996).

Journal of Management Studies, 19(1), 67-80.

...the

...and the fact that the *Journal* is a journal of the American Psychological Association, which is a professional organization of psychologists, is a factor in the decision to publish the article.

... ..

44. *Chrysomelidae* (continued)

[illegible]

... ..

મધુ-૧ મધ, ૨ મધ, ૩ પુંખનો રસ, ૪ મીઠો રસ, ૫ પાણી, ૬ પાણીનું શુંભાશુંમ કર્મ, ૭ દૂધ.

મધુ-૧ વિષ્ણુના કાનના મેલમાંથી પેદા થયેલો એક રાક્ષસ, ૨ તે નામનો એક દૈત્ય, ૩ વસંત ઋતુ, ૪ ચૈત્ર માસ, ૫ એક જાતનું ઝાડ, મહુડાનું ઝાડ, ૬ અશોક વૃક્ષ, ૭ જેઠીમધ, ૮ એક જાતનું પંખી, ૯ જાંદિ લેદ.

મધુ-મીઠું, મધુર-મધુ-જીવતી ઔષધિ. 'નર્મ કોષ'-ગુજરાતી શબ્દ કોષમાં મધુ વિષે ઠહું છે કે—

મધુ-૧ મધપૂડાનું મધ, ૨ ફૂલનું મધ, મકરન્દ, ૩ અમૃત, ૪ મૌડાનું ઝાડ.

મધુ-૧ મધ, દારૂ, ૨ વસન્ત ઋતુ.

મધુ-મિઠું, ગળ્યું.

ઉપર કહેલી તમામ વસ્તુનો સમાવેશ મધુ શબ્દમાં થાય છે; માર્ટે. મધુ શબ્દના ઉપર કહેલા અર્થમાં જૈનના સાધુને મધ, મધ-દારૂ વગેરે વસ્તુ અકલ્પનીય છે અને કેટલીક વસ્તુ કલ્પનીય છે; પરંતુ માંસ, મદિરા, મધ અને માખણ (છાસથી અલગ થયેલું). આ ચારે પદાર્થનો તો સૂત્રમાં સર્વથા નિષેદ છે, જૈન મુનિને આશ્રાય છે, ખાવા જોગ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—એક વાત યાદ આવે છે કે-ઉત્તમ દેવ દેવીના ઉપા-શકો ઉત્તમ દોમમાં ઉત્પન્ન થયેલા-આર્થ નામ ધરાવનારા, દેવ દેવીને નામે પેટાં લોકકાનો લોગ આપી પોતે ઇચ્છીત વસ્તુની માગણી કરે છે, તો શું દેવ દેવી તેવો લોગ માગતા હશે? અને તેવો લોગ આપનારને ઇચ્છીત વસ્તુ મળતી હશે?

ઉત્તર—હે ભાઈ! એ તો એક જાતની જામણ છે. દુનિયામાં એવી એક જાતની અજ્ઞાનતા છે. ઉત્તમ દેવ દેવી કાંઈ નિર્દય પ્રજાગ્રી હોય નહિ કે ગરીબ અને રાંક બિચારા પેટાં લોકકાનો લોગ માગે અને કદાપિ નીચ જાતના દેવતા એવો નીચ લોગ માગે એમ કદાપિ કોઈ માને તો તે વાત પણ ખોટી છે. શું પોતાનો ભક્ત લેવાને પોતે અશક્તિવાન છે કે બીજા પાસે લોગ માગે? એ તો માંસાહારીઓએ પોતાનાજ ભક્ત મારે દેવ દેવીનાં નામને આજગ કરી પેટાં લોકકાનો વધ કરી તેનો લોગ પોતેજ લીએ છે.

શરીર સુખને કારણે કોઈ, કરે પ્રાણીનો નાશ;
 -સુખ તો મળવું દૂર રહ્યું, પણ હોય નરકમાં વાસ.—જોતો ૩
 -શેર અનાજની ઓઝરી માટે, કરે અનેક જીવ હાણી;
 ગરીબ વનચર કેશ ત્રાસે, પડે નરકની ખાણ.—જોતો ૪

છપયછંદ.

મારેગા ગરીબકું તો આપ માર આવેગા,
 ખાયગા હરામકા તો હેરાની મિલેગા;
 ચંદા ઓર સુગ સો તો સાહેબસેં હરતા હેં,
 તેરી કહાં ગુંજશ ગણે બાંધ કે બોલાવેગા.
 કહે હરદાશ હસો ન હિસાબ કરો,
 જમકે હજુર કહુ બોલ બીન પાવેગા.—૧

ઇતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી
 મોહનલાલજી કૃત શ્રી “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા”-ઉત્તરાર્ધ-ભાગ ૧૦ મો
 અમાસ: ॥

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૧૧ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૧ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા.

૨૨૨૨૨૨

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૧ મો.

૨૨૨૨

પ્રશ્ન ૧ નું—જેટલા કહે છે કે—તેન પર્મ વેદ પર્મમાં નીચે
તે જેટલા કહે કે લેવડ પર્મમાંથી તેન પર્મ નીચેથી તે. અને તેના
નિમ્ન પણ કહે છે કે—તેન પર્મ તેનમે ચલાયો તે. આ તિ સંસ્કાર

જનમ—તેનપર્મ અનુષ્ઠિત છે તેણ પણ પર્મમાંથી તેનપર્મ નીચે
કે તે પાપના કમી ને આપ્યું પુણ્ય તે. વેદ વગેરે તો પર્મ
કર્મમાં તેનપર્મની કાળે કમી આવે તે. આ ઉપરથી નિદ્રા થઈ
વેદ વગેરે કમી થઈ. ૨. મોહન પરીવારો તેનપર્મ અનુષ્ઠિત થઈને
તે નિમ્ન પણ પ્રાપ્તી કરીને કમી આવે છે.

પ્રશ્ન ૨ નું—જે પર્મમાં તેનપર્મ છે તેની કાળે તે પર્મ
નીચે કમી ને. વેદ પર્મમાં તેનપર્મ તે નિમ્ન કમી આવે તે કાળે
જે કાળે તે પર્મમાં તેનપર્મ કમી થઈ તે કાળે પ્રાપ્તી કરીને

જનમ—તેન પર્મમાં તેનપર્મની કાળે કમી થઈ તે કાળે પ્રાપ્તી કરીને
તે નિમ્ન પણ પ્રાપ્તી કરીને કમી આવે છે.

જે પર્મમાં તેનપર્મ છે તેની કાળે તે પર્મ

નીચે કમી ને. વેદ પર્મમાં તેનપર્મ તે નિમ્ન કમી આવે તે કાળે

જે કાળે તે પર્મમાં તેનપર્મ કમી થઈ તે કાળે પ્રાપ્તી કરીને

જનમ—તેન પર્મમાં તેનપર્મની કાળે કમી થઈ તે કાળે પ્રાપ્તી કરીને

તે નિમ્ન પણ પ્રાપ્તી કરીને કમી આવે છે.

જે પર્મમાં તેનપર્મ છે તેની કાળે તે પર્મ

નીચે કમી ને. વેદ પર્મમાં તેનપર્મ તે નિમ્ન કમી આવે તે કાળે

જે કાળે તે પર્મમાં તેનપર્મ કમી થઈ તે કાળે પ્રાપ્તી કરીને

જનમ—તેન પર્મમાં તેનપર્મની કાળે કમી થઈ તે કાળે પ્રાપ્તી કરીને

પ્રશ્ન ૩ થું—વ્યાખ્યા વિલાસમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—વ્યાખ્યા વિલાસ અંથ-વીર સંવત ૨૪૪૫ માં છપાયું છે તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

ૐ પવિત્રં નમ્રમુપ વિપ્રસામહે'ણા નમ્રાં (નમ્રયે) જાતિર્યેષાં વીરાઃ इत्यादि
વળી વ્યાખ્યા વિલાસમાં યજુર્વેદનો હાખસો આપ્યો છે તેમાં ઋષભદેવ
અરિહંતનું નામ છે.

પ્રશ્ન ૪ થું—યજુર્વેદમાં શી રીતે કહ્યું છે.

ઉત્તર—યજુર્વેદ ૨૫ અધ્યાય ૧૯ મો મંત્ર—

ૐ નમો અર્હતો ઋષમો ૐ ઋષમ પવિત્રં પુરુહત મધ્વરં યજ્ઞેષુ નમ્રં
પરમં માહ સંસ્તુતં વરં શત્રું હવંતં પશુરિદ્ર માહુ રિતિ સ્વાહા દીર્ઘાયુસ્તાયુ વ્હાયુ
ર્વા શુભ જાતયુ. ॥ (વ્યાખ્યા વિલાસ.)
તેમજ યજુર્વેદમાં-અરિષ્ટનેમીનું નામ પણ જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—યજુર્વેદમાં અરિષ્ટનેમીનું નામ કેવી રીતે જણાવ-
વામાં આવ્યું છે ?

ઉત્તર—યજુર્વેદના ઉપર કહેલા ૨૫ મા અધ્યયનમાં—

ૐ રક્ષ રક્ષ અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાહાઃ વામદેવ શાન્ત્યર્થમનુ વિધીયતે ।
સોઽસ્માકં અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાહાઃ (આ અરિષ્ટનેમી જ્ઞેનધર્મમાં બાવીસમાં
તીર્થંકર થઈ ગયા છે. (વ્યાખ્યા વિલાસ.)

વળી ઋગ્વેદમાં પણ અરિષ્ટનેમીનું નામ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬ હું—ઋગ્વેદમાં અરિષ્ટ નેમિ વિષે થું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઋગ્વેદ અષ્ટક ૧ અ. ૬ વર્ગ ૭૬—

ૐ સ્વસ્તિ ન રંદ્રો જુદઃ અથા સ્વસ્તિ નઃ પૃથા વિશ્વવેદાઃ સ્વસ્તિ નસ્તા
ર્યો અરિષ્ટનેમિઃ સ્વસ્તિનો જુદસ્વતિર્દેવાતુ इत्यादि.

(વ્યાખ્યા વિલાસ.)

ઉપરનાં વેદના હાખકાળી નિશ્ચય થાય છે કે વેદ રચાયા પહેલા
જ્ઞેનધર્મ એણે હોતો તોજ જ્ઞેનધર્મના તીર્થંકરોનાં નામ તેમાંથી નિકળે
છે, તેમજ પુરાણમાં પણ જ્ઞેનના તીર્થંકરોનાં નામ મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૭ થું—પુરાણમાં તીર્થંકરોનાં નામ કેવી રીતે મળી આવે છે ?

પરમાત્માન માત્મનં, લસત્કેવલ નિર્મલમ્.;

નિરંજનં નિરાકારં, કૃપમંતુ મહા કૃપિમ્. ૧

અને નાગ પુરાણમાં કૃપસદેવ સ્વામી માટેનું લખાણ છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—નાગ પુરાણમાં કૃપસદેવ સ્વામી માટે શું કહ્યું છે?

ઉત્તર—કૃપસદેવ ભગવાન (આદિનાથ ભગવાન માટે નીચે પ્રમાણે

કહ્યું છે. સાંભળો.

અષ્ટ પશ્વિણુ તીર્થેષુ, યાત્રાયાં યત્કલં મયેત્;

આદિનાથસ્ય દેવસ્યં, સ્મરણે નામિં તદ્ભવેત્. ॥ ૧ ॥

અહ્યાક તીર્થની યાત્રામાં જેટલું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેટલું ફળ આદિનાથદેવ-કૃપસદેવ ભગવાનના સ્મરણથી થાય છે. (ઇતિ તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાચીન.)

પ્રશ્ન ૧૮ મું—શ્રી કૃપસદેવ ભગવાનથી જૈન ધર્મની પ્રવૃત્તિ થઇ છે એવો કોઇ દાખલો છે?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—શ્રી માલપુરાણમાં અધ્યાય ૭૩ મે—ગાથા ૧૧ મી-૧૨ મીમાં—કહ્યું છે કે—

પ્રથમં કૃપમો દેવો, જૈન ધર્મ પ્રવર્તકઃ. ॥ ૧૧ ॥

एकादश सहस्राणि, शिष्याणां धारितो मुनिः;

जैन धर्मस्य विस्तारो, करोति जगचितले. ॥ १२ ॥

અર્થઃ—પ્રથમ કૃપસદેવ જૈન ધર્મને પ્રવર્તવનાર અગિયાર હજાર શિષ્યો સાથે જગતમાં જૈન ધર્મને ફેલાવ્યો.

આટલા દાખલે વેદ અને પુરાણમાં જૈન ધર્મ શ્રી કૃપસદેવ ભગવાનથી તે અલ્પથી આપ્યો આવે છે; એટલે શ્રી કૃપસદેવ સ્વામીથી માંડી શ્રી મહાવીર સ્વામી ગુપ્તીમાં ચોવીસ તીર્થકરની પ્રવૃત્તિ અનુક્રમે—નમો વટકીસાળ તિલ્યવરાણં ઉત્તમાઈ મહાવીર પંચવક્ત્રાણં ઇત્યાદિ જૈન ધર્મ પ્રવર્તવનારા હતા છે; એટલે જે પ્રમાણે જૈન સૂત્રોમાં શ્રી કૃપસદેવ ભગવાનથી શ્રી મહાવીર દેવ પર્વત જૈન ધર્મના પ્રવર્તક કહેલ છે તેમજ વેદ પુરાણમાં પણ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—કેટલાક જોમ કહે છે કે—જૈન ધર્મ જોતમે ચલાવ્યો છે. એટલે જોતમથીજ જૈન ધર્મ પ્રવર્ત્યો છે તેનું કેમ?

હસ્તે ગૌતમ પશુ તે વખતે સફનીજના વાક્યથી સંતુષ્ટ થઇ શ્રીમાલથી
ત્યાં ગયો.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—મહાવીર પાસે જઇને ગૌતમે શું કહ્યું ?

ઉત્તર—શ્રી મહાવીર પાસે ગૌતમ જઇને નીચે પ્રમાણે કહે છે :

મો મો સ્વામિન્મહાવીર, દીક્ષા દેહિ મમ પ્રમો :

જૈન ધર્મસંગૃહ્યતુ, માગત સ્તવ સંનિધૌ. ॥૬॥

અર્થ—ગૌતમ કહે, હે સ્વામી મહાવીર મને દીક્ષા આપો. હું
જૈનધર્મ ગૃહ્ય કરવા તમારી પાસે આવ્યો છું.

ગૌતમો ડહિલ્યયાસાકં, જૈન દીક્ષા દધે નૃન;

ગૌતમોશ્ચ ભવેત્ સાધુ, રહિલ્યા આર્યકા ભવત્. ॥૨૨॥

ગૌતમો વત્સરા રાજન્, દ્વધિકા નવતિ સ્તદા;

સાધુરૂપેણ મુક્તવાચ, હ્યન્તે મુક્તિ મવામુયાત્. ॥૨૩॥

અર્થ—વસિષ્ઠ કહે-હે રાજા ગૌતમ અહિંસા સાથે જૈન દીક્ષા
ધારણ કરતો હતો અને ગૌતમ સાધુ થયો તથા અહિંસા આર્યા થઇ.
હે રાજા ગૌતમ બાણ વર્ષ જૈન ધર્મ લોગવી અંતે ગોક્ષને પામ્યો.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ગૌતમે મહાવીર પાસે દીક્ષા લીધી ત્યાર તેણે કેવો
વેચ ધારણ કર્યો અને કેવી રીતે વિચર્યા ?

ઉત્તર—તે પશુ નીચેના બે શ્લોકથી જણાવે છે સાંભળો—

શિષ્યે સદસેઃ સહિતો, જૈન ધર્મઃ પ્રવર્તકઃ;

આર્યયા સંતુતો રાજન્, દયા ધર્મેણ સંયુતઃ ॥૨૪॥

દધાનો મુમતિ મુલે, વિમાળો દણ્ડ કંકરે;

શિરસો મુણ્ડનં કૃત્વા, કુક્ષી ચ કુઞ્જિકાં દધન્. ॥૨૫॥

અર્થ—વસિષ્ઠ-હે રાજા ત્યારપછી હજાર શિષ્યો સાથે તથા આર્યા
અહિંસા સાથે દયા ધર્મ યુક્ત થઇ જૈન ધર્મને પ્રવર્તાવનાર ગૌતમ પશુ
શ્રીમાલ નગરમાં આવ્યો. મોટે મુમુચી બાધનાર દાયમાં કંઈ ધારણ કરનાર
મર્યાદા સંકળ કરાવનાર કામમાં પીડી ધારણ કરનાર—(ગૌતમ હશે) હતો.
અં પ્રમાણે શ્રીમાલ પુરાણમાં—મૂળ શ્લોક અને તેના અર્થમાં કહ્યું છે.

શિવ પુરાણમાં પણ ગૌતમ વિદે અધિકાર ઉપરો પશુ તેમાં પશુ
વધાવત જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૪ થું—શિવ પુરાણમાં ગૌતમ વિષે થું કંઈ છે? શું
પુરાણમાં અને શિવ પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે એક છે કે બુદ્ધ છે?

ઉત્તર—શ્રી માતૃપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે બદાશાસન અને
ચાક્રનેત્રીએ તેને એ દત્તારો દગવગાળી તેનો—નિરક્ષર કરાવ્યો તે કહે
બદાશા કહિત બદાતીર પામે વિદ્યા લીધી એમ શ્રી માતૃપુરાણમાં ગઈ
છે, તેમજ શિવપુરાણમાં બદાશાસનના ગૌતમને જાણિયોએ એ દત્તારો
દાવ્યો તે પ્રમાણે પણ બદાતીર પામે વિદ્યા લીધાનો કે—જેન પર્વ ૨૮૦
વાનો ૧૦૧ પણ દેખાત છે જ નહિ તેા આ લેખમાં કું વાત સ્વયં બાળી
ને તે વાંચા વચનું કમ છે, અને તેા જો વચન બેચામાં આવે તે વન
કહી વાંચા વચનું પામે મૂલ્યે અને તેનો વિચાર પણ તેમનેજ મધ્યે
છે. શ્રી માતૃપુરાણમાં ઉપરની દહિત છે, તેમ શિવપુરાણમાં જા
કન કહેલું—આશ્વ ૫૧ મે—૫૨ મે—૫૩ મે—બદાશાસનમાં બુદ્ધો.

પ્રશ્ન ૨૫ થું—શિવપુરાણમાં જેન પર્વ વિષે કંઈ કંઈ છે.

ઉત્તર—શિવપુરાણ કન કહિત આશ્વ ૫૧ મે—જેન પર્વ ૨૮૦ વાનો
૧૦૧ છે.

કુદ કહેલું પણ જ, કુંદિ પણ કહેલું,
તેજ કુંદિ કહેલું, વચનું જે કહેલું, તે
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ.

અને તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ.

તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ.

તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,

તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ.

તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ,
તેજ કહેલું પણ જ, તેજ કહેલું પણ જ.

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે પરી અ જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬ સુ—શિવપુરાણ અને શ્રીભાલપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે જૂદા છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મળતી નથી તો પણ જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંથી ? પુરાણવાળાએ ગાયના વધનો આરોપ મૂકેલો અને અહંદયા સ્ત્રીવાળો ગૌતમ કહ્યો છે અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિશે શાસ્ત્રમાં એથી બીજાજ વ્યાખ્યા છે. આ ગૌતમ તો શંકરાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સ્ત્રી પરણ્યા હતાજ નહિ. સન્યાસમત પાળતા હતા, અર્ખડં પ્રજાચારી હતા, પોતે ત્રણ બાઈ સહિત અગ્યાર શ્રીપાદ પદવીવાળા-અપાપા નગરીમાં યસાર્થે મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પન્ન થયાને બીજે દિવસે તેજ નગરીના પરિર આવ્યા જાણીને તેમની સાથે વિવાહ કરતા તથા તેમના દરેકના હૃદયનો શંસય દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અર્હંતે. જાણી અગ્યારે જણા પોતપોતાના શિષ્યોના સુમાલીસેના પરિવાર સહિત મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય ઇંદ્રભૂતિ, કે જે ગૌતમનાં નામથી ઓળખાય છે અને મહાવીરના ચૌદ હજાર શિષ્યોના પરિવારમાં જેમણે અગ્રપદ લોગબ્યું અને ઉવટે મોક્ષપદ મેળવ્યું તે ગૌતમ જૂદા અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ જૂદા.

ઉપરના વેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે—જૈનધર્મ ઋષભદેવ ભગવાનથી ચાલ્યો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમે પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ શાસન પણ મહાવીરનું ચાલે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો આ વાત કલ્પિત છે.

પ્રશ્ન ૨૭ સુ—કોઈ એવી કલ્પના કરે છે કે—જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત તો કલ્પના માત્ર છે. પ્રથમ વેદ પુરાણના દાખલાથી સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે—જૈન ધર્મ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના વખતથી ચાલ્યો આવે છે; પરંતુ તીર્થંકર મહારાજઓના બંધારણ પ્રમાણે દરેક તીર્થંકર ચાર તીર્થનું સ્થાપન કરનારા હોવાથી ધર્મની આદિના કરનાર કહેવાય છે; એટલે યદ્ય ગયેલા તીર્થંકરના શાસનમાં કોઈ દીકરા યા દેરફાર યદ્ય ગયેલો હોય તે બધારે તીર્થંકરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે યદ્ય

અયેલા તીર્થકરની મૂળ પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે પોતાના સામનને પ્રવહીના પાંચમ પાણી નહું સ્થાપન કરે. મદાપીર તીર્થકરે જ્યમદેવ ભગવાનની પાસે પૂર્વે કંઈ અયેલા લાગીયા તીર્થકરનાં લાગેલા પોશાકાં-અર્થે ક્રીડામાં પાડનાયા તીર્થકરના સાલના સામનમાં જે પ્રવૃત્તિ ગાઠીકરે તેમાં કંઈક મુખારો વધારો કરી પોતાનું સામન મજબુત કર્યું. તેને તે મર્મનું અગિના કરનારા કહેવાય પણ જૈન ધર્મ તો જ્યમદેવ ભગવાનના પાંચમ પાણી આપે છે તેને ને લોક ધર્મને કંઈ પણ સંલગ્ન નહીં.

પ્રશ્ન-તે ધર્મ મદાપીર પડેલાં તો ખરો ના?

ઉત્તર—મદાપીર પડેલાં તો હિ કોઈ કહેજું હોય તો મદાપીરે જેવા જન દેવતા મળા પડેલાં તો હિ હોય શકે પણ પશુ કરી જને નાકરના કમળાં દેવાય અતરે કોઈ નીજાની દેવતામાં મળા દેવ સંલગ્ન છે. જમ પોતાને મદાપીરના જેવા પડેલાં તે જર્મ અતરે હોય પણ પાણી તો ધર્મ જિન થયે. જમ પોતામ પ્રુદ મેરે પણ મળાં કોઈ દેવ તો તેમ જનના મંજર છે. મેરે પોદ ધર્મનું સ્થાપન મા દેવે મળા મળેનું મળે જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ દેવ તે કોઈ જાને અતરે પ્રુદ દેવને જેવા જન દેવતા થયુ જર્મ તેમજ પણ પોતાનું સ્થાપન કર્યું જન તેમ ધર્મનું મૂળ પ્રવૃત્તિ મળે છે. તેને જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ મળે. તે જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ મળે. તે જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ મળે.

પ્રશ્ન-તે ધર્મ મદાપીર પડેલાં તો ખરો ના?

ઉત્તર—મદાપીર પડેલાં તો હિ કોઈ કહેજું હોય તો મદાપીરે જેવા જન દેવતા મળા પડેલાં તો હિ હોય શકે પણ પશુ કરી જને નાકરના કમળાં દેવાય અતરે કોઈ નીજાની દેવતામાં મળા દેવ સંલગ્ન છે. જમ પોતાને મદાપીરના જેવા પડેલાં તે જર્મ અતરે હોય પણ પાણી તો ધર્મ જિન થયે. જમ પોતામ પ્રુદ મેરે પણ મળાં કોઈ દેવ તો તેમ જનના મંજર છે. મેરે પોદ ધર્મનું સ્થાપન મા દેવે મળા મળેનું મળે જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ દેવ તે કોઈ જાને અતરે પ્રુદ દેવને જેવા જન દેવતા થયુ જર્મ તેમજ પણ પોતાનું સ્થાપન કર્યું જન તેમ ધર્મનું મૂળ પ્રવૃત્તિ મળે છે. તેને જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ મળે. તે જર્મ પોતા કર્યું હોય એમ હિ કોઈ મળે.

(જૈન અને જૌદ વિષે) સારા ખુલાસા આપ્યા છે, તે પુસ્તક આખું વાચવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—તે પુસ્તક કયારે અને કેના તરફથી બહાર પડ્યું છે. અને તેમાં શી શી હકીકત છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—“ જૈનેતર દૃષ્ટિએ જૈન ”—આ પુસ્તક અમર વિજયજી તરફથી દયરામાં આવ્યું છે. છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર શાહ-ડાહ્યાભાઈ દલપતભાઈ-ભરૂચરાજાએ—સંવત ૧૯૭૯ માં છપાવી બહાર પાડ્યું છે. તેની ‘પ્રસ્તાવના’ માં પ્રથ ૧૩ મે-પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા જણાવ્યા બાદ જૈન અને જૌદ ધર્મની તારતમ્યતા જણાવી છે. અને તે સંબંધે મોટા મોટા વિદ્વાનોના અભિપ્રાય દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિષે શું લખ્યું છે. તે તો જણાવો?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તક-પૃષ્ઠ ૧૩ મે-મિં કચ્છકાવળ જોધપુરી-માહે હિસાબર-સને ૧૯૦૬ અને જાન્યુવારી સને ૧૯૦૫ (પી યિઓસોફિસ્ટ) પત્રના અંકમાં લખે છે કે—“ જનધર્મ ” એક એસા પ્રાચીન ધર્મ હૈ કિ-જિસકી ઉત્પત્તિ તથા ઇતિહાસકા પત્તા લગાના એક બહુતહી દુર્લભ વાત હૈ ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—જૈન અને જૌદ વિષે શું લખ્યું છે?

ઉત્તર—જર્મનીના-ડૉ. જોહનસ હર્ટલ તા. ૧૭-૬-૧૯૦૮ ના પત્રમાં કહે છે કે—“ મૈં અપને દેશવાસિયોકો ઢિખાઉંગા કિ-કૈસે ઉત્તમ નિયમ, ઔર ઉચે વિચાર, જન ધર્મ ઔર જૈન આચાર્યોમેં હૈ. જૈનકા સાહિત્ય જૌદોસેં બહુત બડકર હૈ ઔર જ્યોં જ્યોં મૈં જન ધર્મ ઔર ઉસકે સાહિત્યકો સમજતા હું ત્યોં ત્યોં મૈં ઉનકો અધિક પત્રંદ કરતા હું ” ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—આ વિષે બીજા દોર્થ અભિપ્રાય છે ખરા? હોય તો તે પણ બતાવશો.

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તકમાં-પાને ૧૩ મેથી-લખે છે કે—પેરિસ (ફ્રાંસની રાજધાની) ના ડૉ. એ. જિનાટ પોતાના પત્ર તા. ૩-૧૨-૧૯૧૧ માં લખે છે કે—“ મનુષ્યોંકી તરફકે વિષે જૈન ધર્મકા ” ચરિત્ર બહુત લાભકારી હૈ, યદ ધર્મ બહુતહી અમલી સ્વતંત્ર સાદા બહુત મુશ્કરાન તથા ખાસજોકે મતોસે ભિન્ન હૈ તથા યદ જૌદ કે સમાન નાસ્તિક નહીં હૈ. ” ઇત્યાદિ. જગી નીચેનો લેખ બહુરા જોવો છે.

પૃષ્ઠ ૨૫ મેંથી—વાસુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયના બીજા લેખમાં જૈન અને જૈન સંબંધી કેટલીક હકીકત લખેલી છે ને તેમાં જૈન ધર્મની સિદ્ધતા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપાધ્યાયજી શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપાધ્યાયજી પોતાના બીજા લેખમાં સાર રૂપે પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૨૫ મેંથી ૨૮ માં સુધીમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—

ઘણા પંડિતો સાચાંક લેખો લખતા રહ્યા છે, એમ કરવાને બીજકુલ કારણ નથી. કારણ જૈનશ્રદ્ધાની યોગ્યતા જોતાં તેના ઉપર અણુવિશ્વાસ રાખવાને બીજકુલ કારણ જણાતું નથી. સાધારણપણે સંસ્કૃત ભાષાના શ્રદ્ધા પ્રાચીન હોય છે. જૈનધર્મના શ્રદ્ધા તેનાથી પણ પ્રાચીન છે. જૈનશ્રદ્ધા શ્રદ્ધા નિર્વિવાદપણે સાધન મનાય છે, ત્યારે જૈનશ્રદ્ધા શ્રદ્ધા કરતાં વિશેષ કરી ઉત્તરીય જૈનશ્રદ્ધા શ્રદ્ધા કરતાં જૈનશ્રદ્ધાનું ધોરણ ઘણું જ જુદું જણાય છે. જૈનધર્મના શ્રદ્ધાની જે વાસ્તવિક યોગ્યતા છે તેનું તેવા પ્રકારનું સ્વરૂપ લેણાના સમક્ષ મૂકવું અગત્યનું છે. (તે વિષે પૃષ્ઠ ૨૬ મેં-વિશેષ જણાવવા જેવી બીજા છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—પૃષ્ઠ ૨૬ મેં-જણાવ્યા યોગ્ય શી બીજા છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા લખાણમાં ઉપાધ્યાયજી લખે છે કે—એ સંબંધી શોધખોળ કરતાં જૈનધર્મના સંસ્થાપક છેલ્લા તીર્થંકર “મહાવીર” નામની ખરેખર કોઈ વ્યક્તિ નથી પણ જૈનધર્મના અનુયાયીઓમાંની આ એક વ્યક્તિ છે. તેનું નિશાકરજી સચુક્રિતક યજ્ઞ શકે તેવી માહિતી ઉપલબ્ધ થઈ છે આ પ્રમાણે અનેક ચુકિત પ્રચુકિત જતાવી જૈનધર્મના નાયક મહાવીરની અને જૈનધર્મના નાયક ગૌતમની સર્વથા પ્રકારથી સિદ્ધતા જતાવી અંતમાં લખ્યું છે કે મહાવીરના ચરિત્રનું વિવેચન કરવાનું કારણ એટલું જ કે જૈનધર્મની ઉત્પત્તિ જુદા ધર્મમાંથી ન હોઈને બીજકુલ સ્વતંત્ર છે. એનો નિકાલ કરવી વખતે ઉપયોગી થયે, ઇત્યાદિ કહીને પ્રેક્ષક ભરને બોદની શાખા તરીકેનો મત, અનેક પ્રમાણોથી અયોગ્ય થએલો જણાવ્યો છે. પ્રો. લેક્સને પણ જૈનશ્રદ્ધા કરતાં બોદને પ્રાચીન ઠરાવવા પ્રમાણે આખ્યાં છે તે યોગ્ય થએલાં નથી. + + +

પ્રશ્ન ૩૯ મું—આ સંબંધે વિશેષ કંઈ જણાવવા જેવું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા અધિકારમાં પૃષ્ઠ ૨૭ માં લખે છે કે—

પ્રશ્ન ૪૨ મું—હુર્મનજેકોળી આ સંબંધે કાંઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અંશમાં પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૪૨ થી-૪૬ સુધીમાં—નીચે પ્રમાણે જણાવે છે કે—

પૃષ્ઠ ૩૦ થી-૩૦ હુર્મનજેકોળીની જૈન સૂત્રો પરની પ્રસ્તાવનાના બીજા ભાગનો સાર—(તેમાં ૩૦ હુર્મનજેકોળી લખે છે કે—)

જૈન સૂત્રોના મારા ભાષાંતરના પ્રથમ ભાગને પ્રગટ થયે દશ વર્ષ થયાં. તે દરમ્યાન—પ્રો. ડ્યુમન, પ્રો. હોર્નલ, હોપ્રેટબુદર, ડો. કુહરર, એમ. એ. બાર્થ. મિ. લેવીસ રાઇસ, આદિ યુરોપિયન અનેક વિદ્વાનોદ્વારા જૈન સૂત્રોનાં ભાષાંતર શિલાલેખો વિગેરે બહાર પડવાથી, જૈન ધર્મ અને તેના ઇતિહાસ વિષયક આપણા જ્ઞાનમાં ઘણા મહત્વનો વધારો થયો છે. હવે માત્ર કટપનાને—આ વિષયમાં થોડોજ અવકાશ રહેશે.

અહીં કેટલાક વિવાદ અસ્ત મુદ્દાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા ઇચ્છું છું.

જેઓ જૈન અથવા આહીંતના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ જ્યારે જૈન ધર્મ સ્થપાઈ રહ્યો હતો, ત્યારે એક મહત્વશાલી સંપ્રદાય તરીકે ઠ્યારનાએ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યા હતા. આ વિષયની સિદ્ધિમાં જૈનનાજ પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ગણાતા ૧ અંશુત્તરનિકાય, ૨ મહાવગ્ગ, ૩ દીધનીકાય, ૪ બુદ્ધધોષની ટીકા આદિ અનેક ગ્રંથોના ઉદાહરણો આપી, સર્વ પ્રકારથી સિદ્ધ કરીને બતાવ્યું છે. જેમકે જૈન ગ્રંથોમાં લખ્યું છે કે “નાતપુત—સર્વ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શન પ્રાપ્ત કરવાનો દાવો કરે છે” એ પ્રકારનું જે દયન છે. તેને પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી. કારણ કે—આતો જૈન ધર્મનું પ્રાપ્ત એક મૌલિક મંતવ્યજ છે.

પાપ આચરનાર જૈનના આશય વિષે જનોનો અભિપ્રાય ૩૦ હુર્મનજેકોળીએ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—પાપ આચરનાર જૈન વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—બીજા ભાગના પૃ. ૪૧ માં લખ્યું છે કે—“પાપ” જે આચરનારના આશય ઉપર આધાર રાખે છે. જૈનના આ એક મહત્ત્વ સિદ્ધાંતને જનોએ મિથ્યા દરિપત અને મૂર્ખતા પૂર્વે ઉદાહરણ સાથે એગવી ઉપહાસપાત્ર બનાવી દીધો છે.

અને પાને (૪૩) પ્રવેશકર્તાને કુટનેટમાં પાપ સંબંધી જણાવ્યું છે કે—

૧ તોના સડેલ (પાપ વિશે) અસત્ય નિરૂપણ કરેલું નહીં જ
 સત્યરૂપે જ થયેલું છે કેમકે—સમ નિર્મોહના, પૃથ્વી, જળ, આદિ ૪
 ભાગના, લેહિય, તેરેહિય, ચૌરેહિય અને ઉપર સન્માર્ગન પરથી
 હોયને મન લેવું નહીં, છતાં પાપને બધે તો થાય છે; તેથી જા
 ભાગન રૂપ આગાદિજ થાય છે તેમ નથી, પણ મિથ્યાત્વ અને
 અધિના થોડે આશય વિના પણ પાપ બધાય છે; તેથી તે તિરાડુંમાં
 કમ અપણે થયેલું નહીં, એમ ખાસ જ્ઞાનમાં રાખવા જેવું છે. કંઈક
 (જિં કુતોરડું દર્શાવે)

જા. જેન વિષે કોટોએ કરેલી જા પણ દર્શન જોવાની જુની પીઠે
 મમ ૪૪ મું—કોટોએ જેન વિષે કયા પ્રારે જૂલ કરેલી છે

જેન—જેન વિષે કોટોએ કરેલી જા પૂ. ૪૩ મું—“મનુષ્ય”
 ૧. ૧૦. ૧૦ જેન પૂ. ૪૨ જેન કદાચિ ઉપર આરોપિત ભગવાન જા
 કરેલ છે. કોટો આ જા કદાચિ કદાચિના મમમાં પણ પાત્રીજન
 કોટો વિષે નહીં

જા. કોટો મનુષ્ય ૪૪ મું—જેન કોટોએ કરેલો છે તે જા
 કદાચિના કોટો મનુષ્ય વિષે જે મમમાં દર્શાવે તે અધિરોધન દર્શાવે જે
 કોટો જેન મનુષ્ય કોટો જેન જા કદાચિ કદાચિના વિષે મમમાં
 કોટો કોટો

જા. કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન

જા. કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન

જા. કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન
 કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન કોટો જેન

પુત્ર: ૫૦ પર માં—મન્નિમિકાયથી સમ્યકનો દાખલો આપી જણાવવામાં આવ્યું છે કે—નિઞથેનો સંપ્રદાય પુદ્ગલો સમયમાં સ્થાપિત થયો હોય તેમ જાણેજ માની શકાય.

૫૦ ૭૨ થી—જૈનધર્મ એ એક પ્રાચીન કાળથી આવતો આવેલો ધર્મ હોય, મહાવીર પુદ્ગલ કરતાં વધારે જુનો છે. કેમકે—સવગી વસ્તુ ચૈતન્ય યુક્ત છે એમ જતાવતો સચેતન વાદ છે.

ઉપરની હકીકત “જૈનેત્તર દ્રષ્ટિએ જૈન” ની પ્રસ્તાવના મુનિ શ્રી અમરવિજયજીની લખેલી તેમાંથી સાર સાર રૂપે જોઈતી અત્રે ટાંકવામાં આવી છે.

હવે “જૈનેત્તર દ્રષ્ટિએ જૈન” પ્રથમ ભાગ—હિંદુ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયોમાંથી જોઈતા દાખલા પ્રશ્ન રૂપે આની નીચે લેવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—મહાવીર અને પુદ્ગલ એક છે કે બંને જુદા છે ?

ઉત્તર—પ્રથમ ભાગમાં—વાસુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયજીએ—“જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ”ના સંબંધે—કેટલુંક લખાણ લખ્યા બાદ ૫૫ ૨૪ મે—લખે છે કે—

જૈન ગ્રંથો સિવાય મહાવીરના ચરિત્રની માહિતી જોઈતી ગ્રંથોમાં પણ મળી આવે છે. જોઈ લોકોએ તેને નટ પુત્ર એવું નામ આપીને તે નિઞથનો મુખ્ય અને પુદ્ગલનો પ્રતિસ્પર્ધી હતો એવું વર્ણન કર્યું છે. જોઈ ગ્રંથોમાં મહાવીરનું ગોત્ર અગ્નિવૈદ્યાયન એમ આપ્યું છે. તો હવે ખરું જોતાં તેમના શિષ્ય જે સુધર્મા તેનું તે ગોત્ર હતું. મહાવીર અને પુદ્ગલ બન્ને સમકાલીન હોવાથી જિંભિસાર અને તેના અભયકુમાર, અભયશત્રુ, વિખિત્રામત્ર, ગોશાલ (મંખલી પુત્ર) વિગેરે રાજપુત્રો પણ તેઓનાજ સમકાલીન હતા. જૈન લોકો તેની જન્મભૂમિ વિશાલીની આસપાસ હતી એમજ કહે છે. તેનો તેની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. ઉદક સર્વ જીવમય છે. વગેરે જૈન ધર્મના મતનો અનુવાદ જોઈ ગ્રંથોમાં કરેલો મળી આવે છે. જોઈ લોકોએ નટ પુત્રના મૃત્યુનું પંપા (પાવાપુરી) નામનું જે સ્થાન આપ્યું છે તે અત્યંત જરાબર છે. મહાવીરની પુદ્ગલ સાથે સરખામણી કરીએ તો પુદ્ગલ અને મહાવીરના આયુષ્ય ક્રમમાં જે વિલક્ષણ સરખાપણું મળી આવે છે તેનું સાહજીક કારણ એવું હતું કે તે બંને સંન્યાસીઓ હતા.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લેખથી અથવા તો સ્વભાવે છે તો જુદા પણ મહાવીરના અને પુદ્ગલ કેટલાક શબ્દો મળતા આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના આવતા અધિકારે ૫૦ ૩૫ મે—લખ્યું છે કે

મદાપીરના કેટલાક આમ સંજીવિયાનાં નામો પુદ્ગલ આ
જંભીપીરની આથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મદાપીરની સીનું નામ પદેલ
ત્યારે પુદ્ગલ સીનું નામ યથોપસા હતું. મદાપીરના જેટ જાણું ના
નિર્મિત દનું ત્યારે પુદ્ગલ સાવણ જાણું નામ નહ. એ પુદ્ગલ ના
દના તે જાણે તેનું નામ પ્રિદાર્ય હતું. ત્યારે મદાપીરના પીરનું નામ
પ્રિદાર્ય હતું. ત્યારે સામ્ય પેલાનું કાવ્ય એટલુંજ કે તે જાણે એ
સામ્યનાં નામો સાવણનો વિદેશ વિજાજ હતા. જો સવિષ પુરેને
જાણી ના ખર્ચ વિદ્ય ખર્ચ સ્થાપન કર્યો એમાં આમરે માનવાને પોત
કુલ કાવ્ય નહ. જાણીને જાણે પ્રિયા સંજીવિયા મનના હતા તે
એ પેદેજ હત.

સા ૪૮ મું—ઉપાના તમામ પદેલ મદાપીર અને પુદ્ગલ પીર
પનારે એ અને કેટલેક સમયે જુદા રહે છે. એ કે તે તે જુદા
જુદા ને જોના ના જુદા પુત્રી રીત સમજાવે છે.

૬૯—ઉપાના કાવ્ય અધિવસ તે જુદા જુદાનું છે કે
મદેક ને. જુદા એ કેટલા મદેકને આપે પુદ્ગલ અને જા
પેલા જુદા કાવ્યને કેટલી અપીરે વિષાલ રીતે.
૧ પુદ્ગલે કાવ્ય વિષાલ રીતે ૧ મદેકે કાવ્ય વિષાલ રીતે
૨

૩ પુદ્ગલે કાવ્ય રીતે કાવ્ય કાવ્ય ૩ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય
૪

૫ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૫ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૬ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૬ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૭ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૭ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૮ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૮ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૯ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૯ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૦ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૦ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૧ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૧ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૨ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૨ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૩ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૩ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૪ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૪ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૫ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૫ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૬ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૬ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૭ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૭ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૮ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૮ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૧૯ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૧૯ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૨૦ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૨૦ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૨૧ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૨૧ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૨૨ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૨૨ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

૨૩ પુદ્ગલે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય ૨૩ મદેકે કાવ્ય કાવ્ય કાવ્ય

મહાવીરના ચરિત્રનું એટલું વિવેચન કરવાનું મારણ એટલું જ કે, જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ બુદ્ધ ધર્મમાંથી ન હોઇને બીલકુલ સ્વતંત્ર છે કે નહિ એનો નિકાલ કરતી વખતે તેમાંની ઘણી બાબતો ઉપયોગી થઇ પડશે. કેટલાક પંડિતો મહાવીર અને બુદ્ધ એ બન્ને જુદા જુદા મહા પુરુષો હતા એમ તો માને છે.

આ સંબંધે આ પુસ્તકના ચાલતા લખાણના બન્ને ભાગમાં ઘણું લખાણ છે; પરંતુ જે વિષયની જરૂર છે તેનો કેટલેક વિભાગ પ્રસ્તાવનામાંથી મળી આવ્યો, એટલે પીછપેચણ કરવું ઠીક નહિ લાગવાથી જરૂરની બાબત અહીં કરી છેવટનો સારરૂપે દ્વિતીય ભાગમાંનો એક યુરોપીયન વિદ્વાનનો દાખલો આપી વીર્યું છું.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—તે દાખલો કેવા પ્રકારનો છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—તે દાખલો મહાવીર અને બુદ્ધના સંબંધનો જ છે. તે-(ડૉ. જી. પરોટાક એમ. એ. પી. એચ. ડી. સાહેબે ધુલિયા મુકામે તા. ૨૧-૮-૨૧ ના રોજ આપેલું બાવણ) કેટલુંક લખાઈ ગયા બાદ પૃષ્ઠ ૯૭ મેં થી-લખે છે કે—

આ વિચારને અધિક સ્પષ્ટ કરવા સારૂ આ વિષયના સંબંધે અનેક મતો એકત્ર કહેવાની જરૂર છે. યુરોપીય પંડિતો પૈકી જુની શાખાના વિદ્વાન લોડો એવું માનતા હતા કે મહાવીર એ ગૌતમ બુદ્ધ કરતાં જરાક ઉમરથી મોટા સમકાલીન હતા અને તેમણે જ જૈન ધર્મની સ્થાપના કરી; પરંતુ આજકાલમાં આ મત જૂલ બદલો છે એમ સિદ્ધ થયેલો છે. હાલમાં યુરોપીયન પંડિતોમાં પ્રચલિત થયેલો આ વિષયનો મત એવો છે કે, જૈન ધર્મનો સંસ્થાપક પાર્શ્વનાથ હોઇને મહાવીર એ એક તે ધર્મની બાગૃતિ કરનાર પુરુષ હોય, પણ બુદ્ધ જૈન ધર્મીઓના પરંપરાગતનો મત એથી જુદો છે. તેઓના મત પ્રમાણે જૈન ધર્મ અનાદિ હોઇને તે ધર્મને જે અનેક વ્યક્તિઓ તરફથી બાગૃતિ મળી છે તેજ ચૈત્રીય તીર્થંકરો અથવા જિનો છે. આ જીનોનો પરંપરાગત મત હક્કમાં રાખવા જેવો હોઇને તેને નિઃસંશય અમલ ઇતિહાસનો આધાર મળે છે અને મને એમ પણ જણાઇ આવ્યું છે કે હિંદુસ્થાનમાંના પ્રત્યેક પ્રત્યેક સંપ્રદાયિક મતોને ઐતિહાસિક આધાર હોય છેજ. હવે જૈન ધર્મના સંબંધે આ મતને કયો આધાર છે એ કહેવું અત્યારે ઘણું ટીકનું છે, કારણકે, આ સંબંધનો ચોપ મેં હમણાં જ ચર્ચ કર્યો છે; તોપણ જૈન ધર્મ અને નૃતિ એ વિષય ઉપરના હિંદુસ્થાનના

[illegible][illegible]

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that proper record-keeping is essential for transparency and accountability, particularly in the context of public administration and financial management.

2. The second part of the document outlines the various methods and tools used to collect, analyze, and report data. It highlights the need for standardized procedures and the use of modern technology to ensure the reliability and accuracy of the information gathered.

3. The third part of the document focuses on the role of the data in decision-making processes. It explains how the collected information is used to identify trends, assess risks, and develop effective strategies to address challenges and improve performance.

4. The fourth part of the document discusses the importance of communication and collaboration in the data management process. It stresses that sharing information and working together across different departments and levels of the organization are crucial for achieving the desired outcomes.

5. The fifth part of the document provides a summary of the key findings and conclusions. It reiterates the importance of a data-driven approach and the need for continuous improvement and innovation in the way data is managed and used.

612 8. 4. 1950

...the

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રથમના પ્રશ્નોત્તરમાં વેદ અને પુરાણના દાખલાથી સાબીત તો કરી આપ્યું છે. હવે વિશેષ સાબીતીને માટે—“જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન” આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૧૪ મેં—લખ્યું છે કે—

શ્રીયુત્ તુકારામકૃષ્ણ શર્મા. લર્ડ બી. એ. પી. એચ. ડી. એમ. આર. એ. એસ. એમ. એ. એસ. બી. એ. એમ. ગ્રેફેસર—સંસ્કૃત શિક્ષાલેખાદિકના વિષયના અધ્યાપક કીંગ્સ કોલેજ બનારસ કાશીના દશમ વાર્ષિકોત્સવ ઉપર આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી—“સભસે પહેલે ઇસ ભારત વર્ષમે” ઋષભદેવ નામકે મહર્ષિ હુએ, વે દયાવાન, ભદ્રપરિણામી, પહેલે તીર્થંકર હુએ. જિન્હોને મિથ્યાત્વ અવસ્થાકો દેખકર—સમ્યગદર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, ઐર સમ્યગચારિત્ર રૂપી મોક્ષશાસ્ત્રકા ઉપદેશ ક્રિયા. બસ યહહી જિનદર્શન ઇસ કલ્પમેં હુવા. ઇસકે પશ્ચાત્ અજિતનાથસે લેકર મહાવીર તક તેઇસ તીર્થંકર અપને અપને સમયમેં અજ્ઞાની જીવોંકા મોહ અંધકાર નાશ કરતે રહે.”

ઉપરની હકીકતને લગતો એક બંગાલી જોરિષ્ટરનો લેખ છે.

પ્રશ્ન પંચ મું—બંગાળી જોરિષ્ટરનો લેખ કેવા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૧૭ મેં—ત્રીજે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—એક બંગાળી જોરિષ્ટર “ગ્રેકિટકલ પાવ” નામક ગ્રંથ બનાવેલ છે તેમાં એક સ્થાન ઉપર લખ્યું છે કે—“ઋષભદેવકા નાતી મરીચી પ્રકૃતિવાદી થા ઐર વેદ ઉસકે તરવાનુસાર હોનેકે કારણ હી ઋગવેદાદિ ગ્રંથોકી ખ્યાતિ ઉસકે જ્ઞાનદારા હુઇ હૈ. ફલતઃ મરીચી ઋષિકે સ્તોત્ર, વેદપુરાણાદિક ગ્રંથોમેં હૈ. યદિ સ્થાન સ્થાનપર જૈન તીર્થંકરોંકા ઉલ્લેખ પાયા જલ્દા હૈ તો કોઇ કારણ નહીં કિ હમ વૈદિક કાલમેં જૈન ધર્મકા અસ્તિત્વ ન માને.

સાતંચ યહ હૈ કિ ઇન સબ પ્રમાણોંમે જૈનધર્મકા ઉલ્લેખ હિંદુઓકે પૂન્ય વેદમેંલી મિલતા હૈ.

ઇમ પ્રકાર વેદોંમે જૈનધર્મકા અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરનેવાલે બહુતસે મંત્ર હૈ. વેદકે સિવાય અન્ય ગ્રંથોમેંલી જૈનધર્મકે પ્રતિ સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરનેવાલે ઉલ્લેખ પાયા જલ્દા હૈ. સ્વામીજીને ઇસ લેખમેં વેદ, યિવપુરાણાદિકે ઇમ સ્થાનોકે મૂળ સ્ત્રોત દેકર ઉમ પર વ્યાખ્યા લી હી હૈ.

ભાગવતાદિ મહાપુરાણોંમે ઋષભદેવકે વિષયમેં ગોરાપ્રકૃત ઉલ્લેખ મિલ રહ્યા હૈ. ઇત્યાદિ—

લંડનમાં ઉપાયેક્ષાં પુસ્તકનો લેખ પણ બહુવા જોયો છે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—લંડનમાં ઉપાયેત પુસ્તકમાં મું લખ્યું છે?

ઉત્તર—પ્રત્યાપ્ત પૃષ્ઠ ૧૬ મે-નંદિ પ્રમાણે લખ્યું છે ૩-

પિ. અર્થિ. જે. જે. હાથ (ટ્રિસ્ટીયન ચોરૂ ખી ઉચેત મેન્ડ
એન્ડ કમ્પાની એન્ડ ખી પીપલ ચોરૂ ઇન્ડિયા એન્ડ ચોરૂ પીર ઇન્ડિયન
એન્ડ મીડીય) આ નામના પુસ્તકમાં જે સન ૧૮૬૭માં લંડનમાં ઉપાયેત
મે તેમાં મેમ્બરો મેનપર્સને પત્રોજ પ્રાપ્તિન જણાવેત તે, અને મેન્ડ
આ મેન્ડ પ્રમાણપત્રોજ, સ્વચાલુપત્રોજ, ૩ જણાનુપત્રોજ અને ૪ જણાનુપત્રોજ
અર્થિ. જગતને રચના એમ કહ્યું તે અને આવીપત્રોજ મેન્ડિયેમાં ૧૩
જાન્યારી અને પ્રિન્ટિંગ યુગ મેન્ડિયેમાં ૨૪ ટીપ્પીંગમાં મદુરે ૧૩૧
મેન્ડિયેમાં મેન્ડિયેમાં તે

૧૦ મેન્ડિયેમાં મેનપર્સ વિષે આપા ઉપાયેત કાણા તે.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—પ્રમાણ મેનપર્સ વિષે તેના ઉપાયેત કાણા તે?

ઉત્તર—અર્થિ. એન્ડિયન પ્રશ્ન ૩૦ મે-પ્રમાણ કામ પૂર્ણ ૮૦ મેન્ડિયેમાં
એન્ડ કમ્પાની એન્ડ ખી પીપલ ચોરૂ ઇન્ડિયા એન્ડ ચોરૂ પીર ઇન્ડિયન
એન્ડ મીડીય) આ નામના પુસ્તકમાં જે સન ૧૮૬૭માં લંડનમાં ઉપાયેત

મે તેમાં મેમ્બરો મેનપર્સને પત્રોજ પ્રાપ્તિન જણાવેત તે, અને મેન્ડ
આ મેન્ડ પ્રમાણપત્રોજ, સ્વચાલુપત્રોજ, ૩ જણાનુપત્રોજ અને ૪ જણાનુપત્રોજ
અર્થિ. જગતને રચના એમ કહ્યું તે અને આવીપત્રોજ મેન્ડિયેમાં ૧૩
જાન્યારી અને પ્રિન્ટિંગ યુગ મેન્ડિયેમાં ૨૪ ટીપ્પીંગમાં મદુરે ૧૩૧
મેન્ડિયેમાં મેન્ડિયેમાં તે

પ્રશ્ન ૫૪ મું—પ્રમાણ મેનપર્સ વિષે તેના ઉપાયેત કાણા તે?

ઉત્તર—અર્થિ. એન્ડિયન પ્રશ્ન ૩૦ મે-પ્રમાણ કામ પૂર્ણ ૮૦ મેન્ડિયેમાં
એન્ડ કમ્પાની એન્ડ ખી પીપલ ચોરૂ ઇન્ડિયા એન્ડ ચોરૂ પીર ઇન્ડિયન
એન્ડ મીડીય) આ નામના પુસ્તકમાં જે સન ૧૮૬૭માં લંડનમાં ઉપાયેત

મે તેમાં મેમ્બરો મેનપર્સને પત્રોજ પ્રાપ્તિન જણાવેત તે, અને મેન્ડ
આ મેન્ડ પ્રમાણપત્રોજ, સ્વચાલુપત્રોજ, ૩ જણાનુપત્રોજ અને ૪ જણાનુપત્રોજ
અર્થિ. જગતને રચના એમ કહ્યું તે અને આવીપત્રોજ મેન્ડિયેમાં ૧૩
જાન્યારી અને પ્રિન્ટિંગ યુગ મેન્ડિયેમાં ૨૪ ટીપ્પીંગમાં મદુરે ૧૩૧
મેન્ડિયેમાં મેન્ડિયેમાં તે

પ્રશ્ન ૫૫ મું—પ્રમાણ મેનપર્સ વિષે તેના ઉપાયેત કાણા તે?

ઉત્તર—હે અલ્પા! એટલે જેનું સ્વરૂપ કોઈ પ્રકારે લક્ષ્યામાં આવે નહિ તેને, અલ્પ કહિયે. ૩

પ્રશ્ન ૫૭ મું—ચિદ્ધન કોને કહીયે ?

ઉત્તર—હે ચિદ્ધન! એટલે ચિદ્ કહેતાં જ્ઞાન તેનો ધન કહેતાં સમૂહ એવું જેનું સ્વરૂપ તેને ચિદ્ધન કહીએ. ૪

પ્રશ્ન ૫૮ મું—ચિદ્ધાનંદ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—હે ચિદ્ધાનંદ! ત્યાં ચિદ્ એટલે જ્ઞાન અને આનંદ એટલે આરિત્ર; એટલે જ્ઞાન અને આરત્રમય જેનું સ્વરૂપ છે તેને ચિદ્ધાનંદ કહીયે. ૫

પ્રશ્ન ૫૯ મું—નિરંજન એટલે શું ?

ઉત્તર—હે નિરંજન! એટલે જેના આત્મ પ્રદેશને વિષે કર્મરૂપ અંજન નથી તેને નિરંજન કહીયે. ૬

પ્રશ્ન ૬૦ મું—વીતરાગ કોને કહીયે ?

ઉત્તર—હે વીતરાગ! એટલે વીત કહેતાં વીત્યા છે રાગ અને દ્વેષ જેના તેને વીતરાગ કહિયે. ૭

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સત્ચિદ્ધાનંદ કોને કહેવા ?

ઉત્તર—હે સત્ચિદ્ધાનંદ! એટલે (સત્ કે૦) દર્શન અને (ચિદ્ કે૦) જ્ઞાન તથા (આનંદ કે૦) આરિત્ર એટલે દર્શન, જ્ઞાન અને આરિત્રમય જેહનું સ્વરૂપ છે તેને સત્ચિદ્ધાનંદ કહિયે. ૮

પ્રશ્ન ૬૨ મું—અરિહંત કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે અરિહંત! એટલે (અરિ કે૦) કર્મરૂપ ધેરી તેને દ્રવ્ય યદી અને જાત યદી જેણે (હંત કે૦) હણ્યા છે તેને અરિહંત કહિયે. ૯

પ્રશ્ન ૬૩ મું—તીર્થંકર કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે તીર્થંકર! એટલે (તીર્થ કે૦) સાધુ, સાધવી, ધ્યાવક અને ધ્યાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંધ, તેની સ્થાપનાના (કર કે૦) કરનાર તેને તીર્થંકર કહિયે. ૧૦

પ્રશ્ન ૬૪ મું—પરમાત્મા કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે પરમાત્મા! એટલે (પરમ કે૦) ઉત્કૃષ્ટ તથા જગત્તે પૂજવા યોગ્ય છે આત્મા જેનો (અથવા પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટ દેવતા જ્ઞાન દેવતા દર્શનમય આત્મા છે જેનો) તેને પરમાત્મા કહીએ. ૧૧

પ્રશ્ન ૬૫ મું—પરમેશ્વર કેને શકિયે ?

તેના દે પરમેશ્વર ! જોડે (પરમ કે.) ઉત્કૃષ્ટી (ઉપર કે.) મુખ
અર્થાત્ જન, જ્ઞાન અને સામિપ્ત્ય જે વસ્તી, તે જોયે પ્રશ્ન ૧૧ જે
મેને પરમેશ્વર શકિયે ૧૨ (જાણીએ સાર પ્રશ્નોત્તર.)

પ્રશ્ન ૬૬ મું—કોણ કોણ જે જોતકર્મ આવે છે તે કદી કો
ઉપર જાય છે ?

તેના—કોણ કે જે પોતા પરમેશ્વરીના પંચપદમાંથી ઉત્થાન થયે છે
તેના કોણના પ્રવૃત્તિ " જેના પંચ પદમાં " રત્ન કે જે જ્ઞાનિ શક્તિ
પ્રેરણા-અર્થે પદમાંથી ઉત્થાન કરે છે તે—

જ્ઞાનના માર્ગમાં માર્ગદર્શક, તેના ઉપરના મુખનો;

જ્ઞાનના માર્ગમાં, મોજાનો દર પરમેશ્વરે. ૧

અર્થાત્ જ્ઞાનના માર્ગમાં, જ્ઞાનનો, ઉપરના, મુખના જે જે
જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં જ્ઞાનના માર્ગમાં

પ્રશ્ન ૬૮ મું—અરિહંતનો અર્થ પ્રથમ જણાવ્યો છે કે-કર્મરૂપ. વૈરી તેને દ્રવ્ય થકી અને ભાવ થકી જેણે હણ્યા છે તેને અરિહંત કહિયે. તે તો ઠીક પણ પોતપોતાના શત્રુને હણે તે અરિહંત કેમ ન કહેવાય?

ઉત્તર—આત્માનો શત્રુ કોઈ છેજ નહિ, આત્માનો શત્રુ તો કર્મજ છે. જે દ્રવ્ય શત્રુ છે તે પણ કર્મે કરીને થાય છે. દ્રવ્ય શત્રુ હોય તે કોઈ વખત મિત્ર પણ થાય છે ને મિત્ર હોય તે શત્રુ પણ થાય છે, એ શુભા-શુભ કર્મની ઘટના છે; માટે ખરો શત્રુ, ખરો દુશ્મન, ખરો વૈરી તો કર્મજ છે. તે કર્મ આઠ પ્રકારના કહ્યા છે. તે વિષે ભગવતીજીની ટીકામાં કહ્યું છે કે—

અઠ વિહંપિ કમ્મં, અરિ મૂયં હોહસન્ન જીવાણં;

તં કમ્મમરિહંતા, અરિહંતા તેણ વુચંતિ. ૧

આઠ પ્રકારના જે કર્મ રહ્યા છે તે સર્વ જીવને વૈરી સમાન છે તે કર્મને હણનારા તેને અરિહંત કહીએ.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—આઠ કર્મનો સર્વથા નાસ કેવી રીતે થાય?

ઉત્તર—આઠ કર્મનો નાસ સર્વથા કેવી રીતે થાય તે ઉપર દૃષ્ટાંત શ્રી ભગવતીજીની ટીકામાં કહેલ છે કે—

દમ્પે ચીજે યથાત્યંતં, પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ ;

કર્મ્મ ચીજે તથા દમ્પે, નરોહંતિ મવાંકુરઃ ૨

યથા દૃષ્ટાંતે જે જે પ્રકારના બીજો રહેલા છે તેને અગ્નિ વડે દગ્ધ કરે અર્થાત્ બાળી નાખે તે બીજનો અંકુરો પણ પ્રગટ થાય નહિ અર્થાત્ ઉગે નહિ. તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ વડે કર્મનાં બીજોને દગ્ધ કરેલા એવા અરિહંત ભગવંતને ફરી ભવરૂપી અંકુરો ઉત્પન્ન થાય નહિ. અર્થાત્ કર્મરૂપી અંકુરો કુટે નહિ તો ભવંકુર થાયજ ક્યાંથી અર્થાત્ નાશ થાય એમ સૂત્ર દર્શાવે છે. વળી બીજો દૃષ્ટાંત કહે છે કે—

અગ્નિ અરણીથી નીકળી, બાળે અરણી જેમ;

દેહથી જ્ઞાન પ્રગટ કરી, દગ્ધ બીજ કરે તેમ. ૧

પ્રશ્ન ૭૦ મું—બ્રહ્મા કેને દહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—બ્રહ્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે દર્શાવે છે.—

બ્રમ ભગને હાંપીને, તલ્પે સંસાર ભવરૂપ;

બ્રહ્મ જ્ઞાનને પામીયા, તેહ બ્રહ્મા સ્વરૂપ. ૧

પ્રશ્ન ૭૧ મું—વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—વિષ્ણુ (નમસ્વર) નું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

કિં વિષ્ણુ આરૂં કાશ, બને વિષ્ણુ મમાન;
મન નમ કાશએ તરે, તે વિષ્ણુ ભગવાન. ૧

પ્રશ્ન ૭૨ મું—મોક્ષ સ્વરૂપ કેને કહીએ?

ઉત્તર—મોક્ષ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.

મદ્યારી ધા જળ, મો મદ્યાર તાનત;
મદ્યાર રિતિનું, વંદનું મદ્યારમ. ૧

ઉત્તર ૭૩ મું—વિષ્ણુ, અને મોક્ષનું સ્વરૂપ જણાવ.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ, કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ,
કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ, કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ.

વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર ૭૪ મું—વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ, કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ,

કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ, કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ,

કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ, કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ,

કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ, કેને કહીએ મોક્ષ સ્વરૂપ.

વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

વિષ્ણુ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું? અને મોક્ષનું સ્વરૂપ શું?

“જ્ઞેન તત્ત્વસાર”માં લખ્યું છે કે—આત્માને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સર્વ લોકલોકેતુ સ્વરૂપ બેના જાણવામાં આવે છે. અર્થાત્ જ્ઞાન એજ આત્મા તે વડે સર્વત્ર વ્યાપવાથી આત્માજ વિષ્ણુ છે. નિજ શુદ્ધ આત્મભાવ બેને પરબ્રહ્મ એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે તેની ભાવના ભાવવાથી આત્માજ બ્રહ્મા છે, શિવ-નિર્વાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાથી અને શિવનું કારણ હોવાથી આત્માજ શિવ છે. (આ ત્રણે શબ્દ અર્હત પદનેજ લાગુ છે.)

પ્રશ્ન ૭૫ મું—મહાદેવ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—મહાદેવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.—

મહા જ્ઞાનં ભવેચસ્ય, લોકાલોક પ્રકાશકમ્;
મહા દયા દમોઘ્યાનં, મહાદેવઃ સત્તચ્ચતે. ૧
રાગ દ્વેષો મહા મહો, દુર્જયૌ યેન નિર્જિતૌ;
મહાદેવં તુ તં મન્યં, શેષાવૈ નામ ધારકાઃ. ૨

અર્થ—મહા જ્ઞાન એવું કેવળ જ્ઞાન બેને પ્રાપ્ત થયેલું છે કે જે વડે કરીને લોક અને પરલોકમાં બેના પ્રકાશ પ્રસરી રહ્યો છે અર્થાત્ લોકલોક પ્રકાશીતએવા મહા દયાના સિંધુ, ઇન્દ્રિયોને ઢમનારા, મહાધ્યાની હોય તે મહાદેવ કહેવાય. કે જેણે રાગ અને દ્વેષ રૂપી મહા મડલ કે બેને છતવા દુર્જય મહા કડીન તેને છતીને જેણે જય મેળવ્યો છે તેજ મહાદેવ કહેવાય. બાકી તો નામ માત્ર જાણવા.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—સ્વયંભૂ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—સ્વયંભૂ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

સ્વયંમૂતં યતો જ્ઞાનં, લોકાલોક પ્રકાશકમ્;
અનન્તં વીર્યં ચારિત્રં, સ્વયંમૂઃ સો નિર્ધીયતે. ૧

અર્થ—સ્વયં-પોતાના આત્મજ્ઞાન વડે કરીને ભૂત એવા પ્રાણી-હવના સ્વરૂપને જાણનારા, અથવા પોતાનાજ આત્મ બળે અનંતજ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન મેળવી લોકલોક પ્રકાશીત અનંત આત્મશક્તિવાળા અને ક્ષાયક યથાખ્યાત ચારિત્રવંત હોય તે સ્વયંભૂ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શિવ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—શિવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

અર્થ—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના યોગે રહેલો જે આત્મા શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાય છે. તે પરમ જ્ઞાન્તિ કે ઉત્કૃષ્ટો જ્ઞાન્તિ કે જેણે સોળ ક્ષાય અને નવનોકાય એ પચીસ જે મોહનીની પ્રકૃતિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો જ્ઞાન્તિ નામ ક્ષમા કરી પરમ અહિંસા રૂપ ક્ષાયક યથાખ્યાત ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરે તેજ માત્ર કહેવાય છે. અર્થાત્ તેમનેજ પરમાત્મા કહેવ છે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ સુ—કેવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે જાણવું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કેવળ નિઃસ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;

કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ સુ—જ્ઞાની કોને કહિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગૃત થતાં સમાય;

તેમ વિશાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં હર થાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ સુ—જ્ઞાનીની દશા કેવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દશા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાંભળો—

મોહ ભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રયાંત;

તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે પ્રાંત. ૧

સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;

તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી વાચા જ્ઞાન. ૨

(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ સુ—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં—પાને ૧૦૧ મે—ઉપદેશ ચતુર્થમાં—શ્લોક ૭૭ મે—જ્ઞાનીનાં દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે દર્શાં છે. શ્લોક.—

અક્રોધ વૈરાગ્ય ચિત્તેન્દ્રિયવન્, ક્ષમા દયા સર્વ જનઃ પ્રિયતમ્;

નિર્લોભ દાતા ભય શોક દર્તા, જ્ઞાનિ નરાનામ્ દશ લક્ષણાની. ૧

ભાવાર્થ—ક્રોધ રહિત હોય, વૈરાગ્યવાન હોય, ચિત્તેન્દ્રિય હોય, સુખવાન હોય, દયાળુ હોય, સર્વને પ્રીયમત્રી હોય, નિર્લોભી હોય, દાતા હોય, ભય રહિત હોય, અને શોક રહિત હોય. એ દશ લક્ષણે કરીને જ્ઞાની પુરૂષ સમજવા.

ઉત્તર—સંમક્ષિત કહો કે દર્શન કહો કે શ્રદ્ધા કહો. એ ત્રણ એકજ છે. તે પણ નિશ્ચયને વ્યવહારના લેદથી જાણવું.

જે જ્ઞાને કરીને જાણિયું, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રતિત;
કહું ભગવંતે દર્શન તેહને, જેનું ખીલું નામ સમક્ષિત. ૧
વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતિત;
વૃત્તિ વહે નિજ ભાવમાં, પરમાર્થે સમક્ષિત. ૨

પ્રશ્ન ૮૯ મું—શ્રદ્ધા સમાધાન કોને કહિયે ?

ઉત્તર—શ્રદ્ધા સમાધાનનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહું છે.

સત્ય દેવ ગુરુ વાક્ય હૈં, શ્રદ્ધા શાસ્ત્ર વિશ્વાસ;
સમાધાન તાકો કહત, મલ વિદ્યોપકો નાશ. ૧

પ્રશ્ન ૯૦ મું—મુમુક્ષુ કોને કહિયે ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાળાને મુમુક્ષુ કહેલ છે.

દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એહ સદાય મુગ્ધગ્ય. ૧
જન્મ મૃત્યુ સંસારતે, કૈસે છુટિયે નિત;
સો મુમુક્ષુ કહિયે સદા, યહૈ વિચારે ચિત્ત. ૨

પ્રશ્ન ૯૧ મું—જિજ્ઞાસુ કોને કહિયે ને તેનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—જિજ્ઞાસુ નીચેના ગુણવાળાને કહ્યા છે.

કપાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે એદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ. ૧
તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદ્ગુરુ બોધ;
તો પામે સમક્ષિતને, વર્તે અંતર ચોધ, ૨
(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૯૨ મું—આત્માર્થી જીવ કોને કહિયે ?

ઉત્તર—આત્મસિદ્ધિમાં આત્માર્થી નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

ત્યાં જ્યાં ને ને યોગ્ય છે, તદાં સમજવું તેહ;
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ. ૧
કપાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે એદ પ્રાણી દયા, ત્યાં આત્માર્થ નિરાશ. ૨

પ્રશ્ન ૯૩ મું—સાદુરનું લક્ષણ શું ?

નિર્મલ—મહાત્મ સિદ્ધિમાં સાચુરતું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે ૪૭

મહાત્મ જ્ઞાન સમર્થિતા, વિચરે ઉચ્ચ પ્રયોગ;
અર્પુર્ણ વાતી, પામણુ. સાચુર લક્ષણ યોગ્ય.
મહાત્મ મુન પ્રાપ્તિ દયા, જુડ ન લેતે જોડ;
નેરી વિષા પદ દશે, દામ ન રાખે જોડ;
કે.પ માન મહા. તમે. લે.મને છટે જોડ;
પદ દરિ વાત કરે, સાચુર કિલે લેડ.

મહા ૪૪ મું—મુખિને ઉપપ શી?

નિર્મલ—મુખિને ઉચ્ચ નીચે પ્રમાણે ૩૫૦ છે.—

મુખિ મરો જો નાન, પિપાવનો ત્યજુ પિપ રાગિય;
દયા મહાત્મ ને ન, દુષ્ટા મળ્ય ત્રિપ અભિય સામ.
મહા ૪૫ મું—કમ જેવું પ્રમાણ?

નિર્મલ—કમ રૂ. ૨ મોડા ૩૫૦ છે નીચે પ્રમાણે છે

કે. ૧૦૦ દા. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.
કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.
કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.
કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

કે. ૧૦૦ રૂ. ૧૦૦, કે. ૧૦૦ મોડા ૧૦૦.

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને હિંદુ કહિએ—

હિંસાથી જે દુર રહે, હણે નં પરના પ્રાણ;
અભક્ષા ભક્ષ જે ના ભણે, આર્ય હિંદુ તસ જાણ. ૧

પ્રશ્ન-૧૦૦ મું—મુસલમાન કેને કહીએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને મુસલમાન કહીએ—

મુકે સદય ને માન ઇમ, દેહાત્મ અભિમાન;
હૃદય સદાય સરલતા, તે ચોકખો મુસલમાન. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—રહિમાન કેને કહીએ ?

ઉત્તર—રહિમાન નિચેના ગુણયુક્તને કહીએ—

રાખે રહેમ-દયા સદા, સર્વ જીવ આત્મ સમાન;
મહેર દિલ દમ દોનતા, તે કહીએ રહિમાન. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—પીર કેને કહીએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણ જેમાં હોય તે પીર કહેવાય છે—

દયા રહેમ અરૂ દીનતા, મોમ દિલ ફકીર;
પીડા જાણે પર તણી, તેહ હમારો પીર. ૧

કિસનખાવનીમાં કહું છે કે-કહા પીર જોપે પર પીર ન બિચારી હૈ.

એટલે જે પરની પીડા જાણે નહિ-પર પીડા વિચારે નહિ તે પીર શાનો ?

અર્થાત્ પરની પીડા જાણે-વિચારે તેજ પીર કહીએ.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અલ્લા-ખુદા-કેને કહીએ ?

ઉત્તર—અલ્લા-ખુદાનું સ્વરૂપ નિચે પ્રમાણે કહું છે—

અલ્લા લાહ ખુઝાવતા, જન્મજરા ઓર મરણ;
ખુદા ખુનથી આધરે, દાદ સુને દીએ યરણ. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—ફકીર કેને કહીએ ને ફકીરનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને ફકીર કહેલ છે. સાંભળો—

ફકીરા ફકીરી કડન હે, નેશી દર ખજુર;
ચહે તો ચાખે ગ્રેમ રસ, પહે તો ચકના ચુર. ૧

ફાકા ફત ફરાક દિલ, આશન દદ ગંભીર;
ફિકિરી ફારી ફકની કરે, તિસકો કહી ફકીર. ૨

મન મારે તન વશ કરે, ખોજે સકલ ચરીર;
દયા રૂપ કથની કયે, તાકો નામ ફકીર. ૩

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શાહને કવમા શું કહે છે.

ઉત્તર—શાહને કવમા નીચે પ્રમાણે કહે છે કે—

દોહરા.

અન્ય અંથ દોહન કરી, જૈન સૂત્ર અનુસાર;
 પ્રશ્નોત્તરના રૂપમાં, શુધી મોહન માળ.
 ઓગણીશસો ઓંશિયે, રાજકોટ ચૌમાસ;
 પૂર્વાર્ધ પ્રકાશમાં, પ્રીતે કથે પ્રયાસ.
 ઉત્તરાર્ધ રચના તણી, હતી હોંસ અપાર;
 ઓગણીશસો બ્યાસીમાં, ઉત્તરાર્ધ તૈયાર.
 અગ્યારસો ઇઠ્ઠાસી છે, પ્રશ્નો અતિ રસાળ;
 અગ્યાર ભાગે ગોઠવી, મનહર મોહનમાળ.
 જૈનેતરના શંસયો, તર્ક વિતર્ક અપાર;
 દૂર કર્યા આ અંથથી, ભવ્ય જીવ હિતકાર.
 બાપુ સરોવર જ્ઞાન નીર, અખૂટ ઝરણું એક;
 પિપાસુ જનને પોષવા, મોહનમાળ વિશેષ.
 ગુરૂ ગોપાળજી સ્વામીના, સુશિષ્ય મોહનઢાલ;
 જ્ઞાન દાન દેવા રચી, સુંદર મોહનમાળ.
 જ્ઞાન દાન મહાન છે, શુભગંભીર રસાળ;
 પીએ પીવાટે પ્રીતથી, મુનીશ્રી મોહનઢાલ.
 અધિક ઓછું વિપરિત કદી, જો ભંખાયું હોય;
 અજપણે ઉત્સૂત્રને, મિથ્યા હુકૂત મોય.
 અરિહંત સિદ્ધની સાક્ષીએ, સમા યાચના હોય;
 દોષ જણાયે જો કદી, મિથ્યા હુકૂત મોય.
 દોષ દહિને પરહરી, વાંચી ધરીને બ્હાલ;
 સારા સાર સમજી લઈ, શુભ અહો તત્કાળ.
 મનહર મોહનમાળનો, કરો ત્રદા અભ્યાસ;
 મોહનઢાલ મુની તણે, ઘાષ સફળ પ્રયાસ.

પૃષ્ઠ	ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુન	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવતા
૪૪૧	૧૫	સાતમા	આઠમા
૪૪૧	૩૦	૬૧૮	૬૧૯
૪૪૪	૩૧	૩૩૦	૬૩૦
૪૫૯	૧૫	જણાશે	જણાવશે
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે ખાય	તેનખાય
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	ખાવા માટે
૪૯૧	૧૭	સ્તરં	સ્તીરં
૪૯૪	૨૪	માખણતો	માખણનો
૫૦૧	૮	હરતાહે	હરતાહે
ભાગ અગ્યારમો.			
૫૦૫	૧૫	અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૮	૩	પ્રિયાતમા	પ્રિયતમા

ઉપકાર પત્ર.

- ૫૧ શા. લલ્લુભાઈ નાગજી, હા. દત્તીચંદભાઈ તથા નાયાલાલભાઈ,
મુ. ધોલેરા બંદર.
- ૧૫ ભાઈ જગજીભાઈ તે વેરા ગોર્વીદજી લાલજીની વીધવા, હા. કચ્છાણજી
ગોર્વીદજી મુ. પોરબંદર.
- ૧૦ મેતા વાઘજી રવજી મુ. રાજકોટ.
- ૧૦ શ્રી ભડીઆદ સ્થાનકચાચી સંઘ મુ. ભડીયાદ.
- ૧૦ શા. નાયાલાલ ગોઝગદાસ મુ. દાણાવાડા.
- ૧૦ શા. હામાઈ પરમશી હા. વીરજીભાઈ મુ. રજોડ.

૧૦ શ્રી રતનજી વીરપાન મુ. વેરાવળ.

۷۳۴۵

જાગ પડેલો.

[illegible]

मन्त्र-विज्ञान.

1	1	1	1
2	1	1	1
3	1	1	1
4	1	1	1
5	1	1	1
6	1	1	1
7	1	1	1
8	1	1	1
9	1	1	1
10	1	1	1
11	1	1	1
12	1	1	1
13	1	1	1
14	1	1	1
15	1	1	1
16	1	1	1
17	1	1	1
18	1	1	1
19	1	1	1
20	1	1	1
21	1	1	1
22	1	1	1
23	1	1	1
24	1	1	1
25	1	1	1
26	1	1	1
27	1	1	1
28	1	1	1
29	1	1	1
30	1	1	1
31	1	1	1
32	1	1	1
33	1	1	1
34	1	1	1
35	1	1	1
36	1	1	1
37	1	1	1
38	1	1	1
39	1	1	1
40	1	1	1
41	1	1	1
42	1	1	1
43	1	1	1
44	1	1	1
45	1	1	1
46	1	1	1
47	1	1	1
48	1	1	1
49	1	1	1
50	1	1	1
51	1	1	1
52	1	1	1
53	1	1	1
54	1	1	1
55	1	1	1
56	1	1	1
57	1	1	1
58	1	1	1
59	1	1	1
60	1	1	1
61	1	1	1
62	1	1	1
63	1	1	1
64	1	1	1
65	1	1	1
66	1	1	1
67	1	1	1
68	1	1	1
69	1	1	1
70	1	1	1
71	1	1	1
72	1	1	1
73	1	1	1
74	1	1	1
75	1	1	1
76	1	1	1
77	1	1	1
78	1	1	1
79	1	1	1
80	1	1	1
81	1	1	1
82	1	1	1
83	1	1	1
84	1	1	1
85	1	1	1
86	1	1	1
87	1	1	1
88	1	1	1
89	1	1	1
90	1	1	1
91	1	1	1
92	1	1	1
93	1	1	1
94	1	1	1
95	1	1	1
96	1	1	1
97	1	1	1
98	1	1	1
99	1	1	1
100	1	1	1

ભાગ ચોથો.

ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩	અર્ધ રૂપે	અર્ધ રૂપે
૫	સુયગમો	સુયગડો
૯	દહિવંદસુ	વિશ્વદસુ
૧૬	આચારે	આચાર્યે
૨૬	મિઘમામાના	મિઘમાના
૨	ભવંતને	ભગવંતને
૩	શિષ્યોતે	શિષ્યોને
૭	અણુગારે	અણુગારને
૧૫	મૂત્ર	સૂત્ર

ભાગ પાંચમો.

૨૫	દુપહિકંતં	દુપહિકંતં
૧૭	ચોથા	ચોથા
૨૧	ળદે	ળરે
૧૧	પદ્મિમં	પદ્મિમં
૨૮	દેવતા	દેવતા
૩	નિમત્ત એવા	નિલમીત એવા
૯	આચાર્ય	આચાર્ય
૨૪	સન્નિહ	અન્નહ
૪	ઉપને પુઝે	ઉપને પુઝે
૭	આપણે	આમણે
૨૪	ધાવકનું	ધાવક હું
૧૭	સાત નીનવ	સાત નીલવ
૨૪	પણ	પણે
૭	મગી	મરી
૧	દોષીત	દોષીત

પૃષ્ઠ	ઝોળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુન	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવતા
૪૪૨	૧૫	સાતેમા	આઠમા
૪૪૧	૩૦	૬૧૮	૬૧૯
૪૪૪	૩૧	૩૩૦	૬૩૦
૪૫૯	૧૫	જણાશે	જણાવશે
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે ખાય	તેનખાય
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	ખાવા માટે
૪૯૧	૧૭	સરં	સીરં
૪૯૪	૨૪	માખણુતો	માખણુનો
૫૦૧	૮	હરતાહે	હરતાહે

ભાગ અગ્યારમો.

૫૦૫	૧૫	અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૮	૩	પ્રિયાતમા	પ્રિયતમા

ઉપકાર પત્ર,

૫૧ ચા. લલુભાઈ નાગજી, હા. દલીચંદલાઈ તથા નાયાલાલજી,
સુ. પોલેરા બંદર.

૧ બાઈ જગદમાઈ તે વોરા ગોર્વીદજી લાલજીની વીધના, હા. કડયાલુજી
ગોર્વીદજી સુ. પોલબંદર.

મેના વાલજી રવજી સુ. રાજકોટ.

૨ શ્રી ભટ્ટીઆદ સ્થાનકરાત્રી સંઘ સુ. ભટ્ટીયાદ.

૩ નાયાલાલ ગોકળદાસ સુ. દાણાવાડા.

૪ ઉમામાઈ પરમશી હા. બીરજીમાઈ સુ. રંગોલ.

૫ રતનજી વીરપાન સુ. પેરાવળ.

પૃષ્ઠ	ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુન	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવતા
૪૪૧	૧૫	સાતમા	આઠમા
૪૪૧	૩૦	૬૧૮	૬૧૯
૪૪૪	૩૧	૩૨૦	૬૩૦
૪૫૯	૧૫.	જણાશે	જણાવશે
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે ખાય	તેનખાય
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	ખાવા માટે
૪૯૧	૧૭	સ્ત્રં	સ્ત્રીરં
૪૯૪	૨૪	માખણનો	માખણનો
૫૦૧	૮	હરતાહે	હરતાહે

ભાગ અગ્યારમો.

૫૦૫	૧૫	અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૮	૩	પ્રિયાતમા	પ્રિયતમા

ઉપકાર પત્ર.

- ૫૧ શા. લક્ષ્મીમાર્ગ નામજી, હા. દલીયંદલાઈ તથા નાયાલાલમાર્ગ,
મા. પોલેરા બંદર.
- ૧૫ બાઈ અમકમાઈ તે વેરા ગોર્વીદજી લાલજીની વીધરા, હા. કદયાજીજી
ગોર્વીદજી મા. પોરબંદર.
- ૧૦ મેતા વાવજી રવજી મા. રાજકોટ.
- ૧૦ શ્રી ભગીઆદ સ્થાનકવાસી સંઘ મા. ભગીયાદ.
- ૧૦ શા. નાયાલાલ ગોકળદાસ મા. દાણાવાડા.
- ૧૦ શા. હાસાઈ પરમશ્રી હા. વીરજીમાર્ગ મા. રજોલ.

૧૧૬ મેઃ રવનજી વીરપાળ મા. પેરાવળ.

ભાગ છઠો.

ક્ર.સં.	કોષ	અર્થ	અર્થ
૨૦૦	૨	ખરો	ખરો
૨૦૧	૨૮	અર્થ પાઠ	અર્થ પાઠ
૨૦૨	૧૧	૧૫	૧૫
૨૦૩	૨૨	તો જાણતો અર્થ	તો જાણતો અર્થ
૨૦૪	૧	તો જાણ	તો જાણ
૨૦૫	૧૨	તો જાણ	તો જાણ

ભાગ સાતમો.

૨૦૬	૧૦	અર્થ પાઠ	અર્થ પાઠ
૨૦૭	૧૧	અર્થ પાઠ	અર્થ પાઠ
૨૦૮	૧૨	અર્થ પાઠ	અર્થ પાઠ
૨૦૯	૧૩	અર્થ પાઠ	અર્થ પાઠ
૨૧૦	૧૪	અર્થ પાઠ	અર્થ પાઠ

